

VYDÁVÁ SE NA ZÁKLADĚ
USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU
KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

ČESKÉ VYDÁNÍ PŘIPRAVIL
ÚSTAV DĚJIN
KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

K. MARX
B. ENGELS
SPISY

SVAZEK

7

1959

STÁTNÍ
NAKLADATELSTVÍ
POLITICKÉ LITERATURY
PRAHA

L23724

Z Ausgewählte Schriften in zwei Bänden, Bd. I, z Neue Rheinische Zeitung, Politisch-ökonomische Revue, redigiert von Karl Marx, Berlin 1955, a z fotokopii přeložili Jaroslav Bílý, Miroslav Drápal a Ladislav Štoll. Uspořádáno a redigováno podle Marx-Engels, Sočiněníja, izdanije vtoroje, tom 7, Gospolit-izdat, Moskva 1956.

PŘEDMLUVA

Sedmý svazek Spisů Karla Marxe a Bedřicha Engelse obsahuje díla napsaná od srpna 1849 do června 1851. V tomto období věnovali Marx a Engels hlavní pozornost teoretickému zobecnění zkušeností z revolučních bojů let 1848–1849 ve Francii a v Německu, dalšímu vypracování taktiky proletariátu a boji za vytvoření samostatné strany dělnické třídy, nezávislé na maloburžoazních demokratech.

Když Marx koncem srpna 1849 přijel do Londýna, kde se sešla většina členů bývalého ústředního výboru Svazu komunistů, začal spolu s nimi reorganizovat Svaz a jeho ústřední výbor. Do ústředního výboru byl přijat i Engels, který přijel do Londýna v listopadu 1849. Marx a Engels pak intenzivně pracují na upevnění proletářské strany: snaží se oživit práci londýnského německého Dělnického vzdělávacího spolku, jehož jádrem byly místní obce Svazu komunistů; stávají se členy Sociálně demokratického výboru pro pomoc německým emigrantům, který tento spolek vytvořil (viz dokumenty uvedeného výboru v přílohách k tomuto svazku), a tak se snaží sjednotit revoluční emigraci kolem Svazu komunistů. Marx a Engels navazují také těsný kontakt s revolučními představiteli proletářského hnutí v jiných zemích, zejména s francouzskými emigranty blanquisty i s anglickými levými chartisty, a na podzim 1850 vytvářejí společně s nimi „Světovou společnost revolučních komunistů“.

Za nejdůležitější prostředek k upevnění proletářské strany považovali Marx a Engels vytvoření tiskového orgánu, který by navazoval na slavnou „Neue Rheinische Zeitung“. Takovýmto

orgánem se stal časopis „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, který začal vycházet za Marxovy redakce v lednu 1850 v Hamburku.

V „Oznámení“ o chystaném časopisu, jímž tento svazek zahajujeme, vytyčili Marx a Engels úkoly nového orgánu – „objasňování prožitého revolučního období, charakteru bojujících stran, společenských poměrů, které existenci a boj těchto stran podmiňují“.

Marxova a Engelsova díla, otiskovaná v „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, tvoří velmi významnou etapu v rozvoji marxistické teorie a taktiky.

V díle „Třídní boje ve Francii 1848–1849“, které bylo uveřejněno v tomto časopise, podal Marx dosud nepřekonanou analýzu příčin, charakteru a konkrétního průběhu revolučních událostí ve Francii. V úvodu napsaném k této Marxově práci roku 1895 zdůrazňuje Engels, že bylo-li v „Manifestu Komunistické strany“ materialistické pojetí dějin aplikováno v hrubých rysech na celé novější dějiny, bylo-li v „Neue Rheinische Zeitung“ této teorie používáno k výkladu denních politických událostí, pak v této práci si Marx vytkl za úkol „dokázat na průběhu několikaletého vývoje, pro celou Evropu právě tak kritického jako typického, vnitřní příčinnou souvislost, tedy ve smyslu autorova pojetí redukovat politické události na účinky v poslední instanci hospodářských příčin“ (K. Marx a B. Engels, Vybrané spisy ve dvou svazcích, sv. I, čes. vyd. 1958, str. 116). Nejdůležitější teze historického materialismu: vzájemné vztahy mezi základnou a nadstavbou, úloha boje tříd, stran a idejí ve vývoji společnosti, úloha státu a jeho různých forem, velký význam revolučních přeměn v dějinách lidstva – to všechno Marx v tomto díle konkretizuje a dále rozvíjí.

V „Třídních bojích ve Francii“ rozvinul Marx na základě praktických zkušeností z revolučních bojů mas svou teorii revoluce a proletariátu. Ukázal, že revoluce jsou „lokomotivami dějin“, že urychlují historický vývoj, uvolňují mohutné tvůrčí síly lidových mas a že rozhodující silou revolucí 19. století je proletariát. Marx tu dokazuje, že je nezbytné, aby dělnická třída dobyla politickou moc, poprvé v této souvislosti užívá klasického termínu „diktatura proletariátu“ a zároveň vytyčuje politické, ekonomické a ideolo-

gické úkoly této diktatury. Upozorňuje na zásadní odlišnosti revolučního socialismu, komunismu, od různých maloměstských utopických teorií, které za revoluce úplně zkrachovaly, a charakterizuje jeho základní rysy takto: „Tento socialismus je *vyhlášením permanentnosti revoluce*, je to *třídní diktatura* proletariátu jako nutný průchozí stupeň *k odstranění třídních rozdílů vůbec*, k odstranění všech výrobních vztahů, na nichž tyto rozdíly spočívají, k odstranění všech společenských vztahů, jež těmto výrobním vztahům odpovídají, k převratu všech idejí, jež z těchto společenských vztahů vyplývají“ (viz tento svazek, str. 112–113). Tato Marxova klasická definice vešla do pokladnice lidského myšlení jako jedna ze základních pouček vědeckého komunismu.

V „Třídních bojích ve Francii“ nacházíme poprvé, jak připomíná Engels, přísně vědeckou formuli, stručně shrnující historický úkol proletariátu při ekonomické přestavbě společnosti: „*přivlastnění výrobních prostředků, jejich podrobení sdružené dělnické třídě, tedy odstranění námezdní práce, kapitálu a jejich vzájemného vztahu*“ (viz str. 63 tohoto svazku). Touto formulí se vědecký komunismus ostře odlišil od všech odrůd socialismu z doby před Marxem i od utopického komunismu s jeho mlhavým požadavkem „*společensví majetku*“.

V tomto díle najdeme také Marxovu významnou analýzu postavení a úlohy rolnictva a jeho poměru k proletariátu. Marx ukázal, že vykořisťování francouzského rolnictva se od vykořisťování průmyslového proletariátu liší jen svou *formou*, že vykořisťovatel je tu týž — je to kapitál. Opravdového obhájce a spojence má rolnictvo jen v proletariátu, protože „*jen pád kapitálu může rolníka povznést, jen protikapitalistická, proletářská vláda může učinit konec jeho hospodářské bídě a společenské degradaci*“ (viz str. 107 tohoto svazku). Tak dochází Marx na základě zkušeností z třídních bojů ve Francii k neobyčejně závažnému teoretickému a politickému závěru, že svazek proletariátu a rolnictva je nezbytný.

Marxova práce „Třídní boje ve Francii“ vešla do dějin jako klasické dílo vědeckého komunismu. Nicméně v něm Marx, jak konstatuje Engels ve svém úvodu z roku 1895, do jisté míry přecenil zralost kapitalismu a revoluční možnosti francouzského proletariátu,

a z toho pak vznikla nesprávná představa, že se socialistická revoluce dá čekat v nejbližší budoucnosti. „Dějiny ukázaly, že jsme my všichni, kdo smýšleli podobně, neměli pravdu. Ukázaly jasně, že stav ekonomického vývoje na evropském kontinentě nebyl ještě ani zdaleka zralý pro odstranění kapitalistického výrobního způsobu“ (K. Marx a B. Engels, Vybrané spisy ve dvou svazcích, sv. I, čes. vyd. 1958, str. 122). Kapitalistická výroba byla tehdy ještě schopna dalšího růstu a její rozvoj měl ještě vcelku vzestupnou tendenci. Přecenění objektivních a subjektivních předpokladů proletářské revoluce se projevilo i v „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů“, které Marx a Engels napsali v březnu 1850, i v některých jiných Marxových a Engelsových dílech z tohoto období. V. I. Lenin však o těchto Marxových a Engelsových omylech, týkajících se blízkosti revoluce, říká: „Avšak *takové* chyby velikánů revoluční myšlenky, kteří pozvedali a pozvedli proletariát celého světa nad úroveň povrchních, všedních, krejčárkových úkolů, jsou tisíckrát ušlechtilější, vznešenější, *historicky cennější a pravdivější* než banální moudrost státotvorného liberalismu, který píše, vríská, káže a hřímá o marnosti revolučních marností, o bezpředmětnosti revolučního boje a o půvabech kontrarevolučních „konstitučních“ tlachů“ (V. I. Lenin, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1956, str. 366–367).

Jestliže „Třídní boje ve Francii“ obsahují teoretické zobecnění zkušeností francouzské revoluce, pak březnové „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů“ a Engelsova díla „Německá kampaň za říšskou ústavu“ a „Německá selská válka“ zobecňují zkušenosti německé revoluce z let 1848–1849.

„Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů“, které napsali Marx a Engels v březnu 1850, je jedním z nejvýznamnějších dokumentů vědeckého komunismu. V. I. Lenin považoval toto svolání za „neobyčejně zajímavé a poučné“ (V. I. Lenin, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1954, str. 463). Marx a Engels v něm ukázali, že v průběhu revoluce se plně potvrdily teoretické teze vyložené v „Manifestu Komunistické strany“. „Provolání“ zároveň osvětluje i nové otázky, které přinesl revoluční boj proletariátu a zkušenosti z let 1848–1849, a znamená velký krok kupředu ve vypracování programu a taktiky revolučního proletariátu.

Marx a Engels očekávali, že vbrzku nastane nový rozmach revoluce a pak se nutně dostanou k moci nejprve maloburžoazní demokraté, a proto v „Provolání“ objasňují taktiku proletářské strany vůči maloburžoazním demokratům. Dokazují, že maloburžoazní demokraté nejsou s to dovést revoluci do konce a že je nezbytně nutné vymanit německý proletariát z jejich vlivu. V duchu směrnice, vytyčené na jaře roku 1849, že proletariát se má organizovat samostatně, nezávisle na maloburžoazní demokracii, zdůrazňují v „Provolání“ zejména, že v nadcházející revoluci musí dělnická strana vystupovat co nejsamostatněji a co nejorganizovaněji. Prvořadým úkolem Svazu komunistů je vytvořit v Německu tajnou ilegální organizaci dělnické strany, přeměnit každou tajnou obec Svazu v středisko a jádro veřejných dělnických spolků, kde by se o postoji a zájmech dělníků mohlo diskutovat nezávisle na buržoazních vlivech. Marx a Engels, jimž bylo cizí jakékoli sektářství, vysvětlují, že proletářská strana musí společně s maloburžoazními demokraty bojovat proti reakci, uzavírat s nimi dočasné spojení, ale přitom si zároveň zachovávat a upevňovat svou samostatnou organizaci, provádět revoluční politiku nezávislou na maloburžoazní demokracii.

Hlavní, vůdčí myšlenka, kterou zakladatelé marxismu formulovali v „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů“, je idea permanentní revoluce. Učení o permanentní revoluci, jehož základní teze jsou obsaženy v řadě Marxových a Engelsových článků v „Neue Rheinische Zeitung“ z let 1848–1849, rozvíjejí oba autoři dál i v dílech zařazených do tohoto svazku, zejména v „Třídních bojích ve Francii“. Nejobsáhlejší formulace tohoto učení je obsažena v „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů“. Zatímco se maloburžoazní demokraté – píší Marx a Engels v tomto dokumentu – snaží revoluci co nejrychleji ukončit, omezit její rozmach na vydobytí nepodstatných buržoazních reforem, proletářská strana se snaží „učinit revoluci permanentní na tak dlouho, dokud všechny více nebo méně majetné třídy nebudou zbaveny vlády, dokud proletariát nedobude státní moci a dokud sdružení proletářů nejen v jedné zemi, nýbrž ve všech vládnoucích zemích světa nepokročí natolik, že konkurence mezi proletáři v těch-

to zemích přestane a že alespoň rozhodující výrobní síly budou soustředěny v rukou proletářů. Nám nemůže jít o změnu soukromého vlastnictví, nýbrž jen o jeho zničení, nikoli o zastírání třídních protikladů, nýbrž o zrušení tříd, nikoli o zlepšování dnešní společnosti, nýbrž o založení nové“ (viz tento svazek, str. 277). Aby zajistili vítězství permanentní revoluce, musí dělníci vedle nových oficiálních vlád vytvářet své „vlastní revoluční dělnické vlády“ v podobě samosprávných orgánů nebo dělnických klubů a výborů; musí postavit buržoazně demokratické vlády pod kontrolu dělnických mas. Za nezbytnou podmínku dalšího rozvíjení revoluce považovali Marx a Engels ozbrojení dělníků, organizování samostatné proletářské gardy.

V nových historických podmínkách, v epoše imperialismu a proletářských revolucí, rozvinul Lenin Marxovo učení o permanentní revoluci v teorii o přerůstání buržoazně demokratické revoluce v revoluci proletářskou a na základě zkušeností z bojů dělnické třídy v Rusku i v jiných zemích vypracoval novou teorii socialistické revoluce. Komunistická strana Sovětského svazu uhájila leninskou teorii socialistické revoluce a ideově úplně rozdrtila trockisty, kteří překroutili Marxovo učení o permanentní revoluci a stavěli je proti leninské teorii o možnosti vítězství socialismu nejprve v jedné zemi.

Na březnové „Provolání“ úzce a organicky navazuje červnové „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů“, které je rovněž prodchnuto myšlenkou, že je nutné co nejdříve vytvořit „silnou tajnou organizaci revoluční strany, která by obsáhla celé Německo“; tento dokument podrobně charakterizuje postavení Svazu a jeho vztah k jednotlivým skupinám německých maloburžoazních demokratů.

Engelsova práce „Německá kampaň za říšskou ústavu“ je nejen historická studie, ale zároveň i vyprávění očitého svědka, živé svědectví aktivního účastníka popisovaných událostí. Hluboká analýza příčin hnutí a postoje, který zaujímaly jednotlivé třídy a strany, je tu spojena s živým vylíčením jednotlivých epizod kampaně a s výstižnými charakteristikami jejích účastníků. Engels tu pranýřuje předáky německé maloburžoazní demokracie, kteří na-

hrazovali revoluční činnost nabubřelými frázemi, věčně váhali a v kritické chvíli boje kolísali, a tím zrazovali revoluční hnutí. Dílo zobecňuje zkušenosti z boje lidových mas v poslední etapě německé revoluce z let 1848–1849 a obsahuje celou řadu důležitých pouček o taktice revoluční strany v ozbrojeném povstání a v občanské válce.

Engelsova historická práce „Německá selská válka“ rovněž zobecňuje zkušenosti německé revoluce z let 1848–1849. „Obdoba německé revoluce z roku 1525 a revoluce let 1848–1849 příliš bila do očí, než abych ji byl tehdy mohl úplně odmítnout,“ napsal Engels později (K. Marx a B. Engels, Vybrané spisy ve dvou svazcích, sv. I, čes. vyd. 1958, str. 665). Z Engelsovy analýzy revolučních událostí v Německu 16. století vyplynula řada významných závěrů, týkajících se jak dějin selské války, tak zkušeností z německé revoluce v letech 1848–1849. Engels tu ukázal, že hlavní příčinou nezdaru obou těchto velkých hnutí německého lidu byla proradnost německých měšťanů 16. století a německé buržoazie 19. století. Jak zdůraznil V. I. Lenin, postihl Engels i druhý společný charakteristický rys obou těchto hnutí, totiž že „akce byly roztříštěné a že ujařmené masy nebyly centralizovány, což souviselo s jejich maloburžoazním životním postavením“ (V. I. Lenin, Spisy, sv. 25, čes. vyd. 1956, str. 203).

Engels si vybral jednu z nejvýraznějších epizod revolučního boje v Německu, neboť chtěl v době všeobecné únavy a rozčarování připomenout lidu jeho revoluční osvobozené tradice. Mistrovsky tu líčí velkolepé postavy vojevůdců revolučních sedláků a plebejců 16. století a ukazuje, jaká mohutná revoluční energie je skryta v rolnických masách. Přitom odhaluje i charakteristické vlastnosti rolnictva, jež mu nedovolují, aby samostatně dovedlo svůj boj až k vítěznému konci. Celá tato Engelsova práce dokazuje, že je nutno využít revolučních možností rolnictva, a nesmírný význam spojenectví rolnictva s proletariátem.

„Německá selská válka“ je skvělým příkladem materialistické analýzy celého jednoho období německých dějin, analýzy, v níž se organicky spojuje teoretická hloubka zobecnění s politickou britkostí závěrů. Engelsovi nešlo o samostatné studium pramenů

(všechn faktický materiál převzal z knihy německého historika W. Zimmermanna), ale přitom první v celé historické literatuře odhalil společenské a ekonomické příčiny reformace a selské války, třídní podstatu tehdejšího politického a náboženského boje, ve kterém němečtí buržoazní idealističtí historikové viděli „jen prudké teologické hádky“ (viz tento svazek, str. 371).

Významné místo zaujímá v tomto svazku skupina recenzí a kritických statí, v nichž Marx a Engels bojují proti ideovým odpůrcům revolučního proletariátu, odhalují třídní podstatu jejich stanovisek, podrobují ostré kritice jejich zvětšelou ideologickou výzbroj, jejich metody boje proti revolučnímu hnutí.

V recenzi Guizotovy brožury „Proč se podařila anglická revoluce“ se ukazuje, že dokonce i kdysi pokrokoví buržoazní historikové tváří v tvář prudkým třídním bojům a revolucím, ze strachu před nimi ztrácejí schopnost chápat dějiny a dokazují tím, že jako vědci úplně zkrachovali. Tak se Guizot ve snaze ospravedlnit svou politickou činnost vzdává třídní analýzy historických událostí a vědecký výzkum nahrazuje idealistickými frázemi, politickými i náboženskými. Recenze Guizotovy brožury obsahuje klasickou charakteristiku anglické buržoazní revoluce 17. století a jejích sociálních předpokladů, ukazuje její celoevropský význam a její odlišnost od francouzské revoluce z konce 18. století.

Stejný osud jako Guizota postihl i druhého významného ideologa vládnoucích tříd, představitele feudálního socialismu Thomase Carlyla. Jestliže totiž v dřívějších letech hrál Carlyle do jisté míry kladnou úlohu svým bojem proti přízemně kramářské anglické buržoazii a svou obranou francouzské buržoazní revoluce z roku 1789 a chartismu, projevil se v období revoluce 1848 a po ní jako zuřivý nepřítel revoluce a demokracie. V recenzi Carlylových „Statí z našich dnů“ Marx a Engels ostře kritizují jeho subjektivně idealistickou teorii a zejména jeho „kult hrdinů“. Ukazují, jak Carlyle pod vlajkou kultu osobnosti, uctívání hrdinů, ospravedlňuje a dokonce vychvaluje všechny podlosti buržoazie. Všechny jeho nabubřelé fráze nemají konec konců jiný smysl než obhájit útlak a zotročování lidových mas, kterým Carlyle upírá jakýkoli význam v dějinách. Proti Carlylovým subjektivně idealistickým názorům

obhajují zakladatelé marxismu materialistické pojetí dějin a zdůrazňují velkou tvůrčí úlohu lidových mas v historickém vývoji.

Subjektivně idealistický kult osobnosti byl značně rozšířen i mezi maloburžoazními demokraty, mezi jejich historiky a publicisty; jistý vliv měl tento kult i v prvních proletářských socialistických organizacích, mezi přívrženci Cabetovými, Weitlingovými a jiných utopických socialistů. Marx a Engels rozhodně bojovali proti kultu osobnosti, který brzdil třídní organizaci dělníků a jejich osamostatňování. V recenzi pomlouvačných pamfletů dvou francouzských policejních provokatérů Adolpha Chenua a Luciena de la Hodde píše zakladatelé marxismu: „Bylo by výborné, kdyby lidé, kteří stáli v čele strany hnutí – ať už před revolucí v tajných společnostech či v tisku, nebo později na oficiálních místech – byli jednou konečně vyliční v sytých rembrandtovských barvách a v celé životní pravdivosti. Dosavadní podání nám nikdy nelíčí tyto postavy ve skutečné podobě, nýbrž jen v podobě oficiální, s koturny na nohou a s aureolou kolem hlavy. Na těchto nebeských rafaellovských obrazech se ztrácí veškerá pravdivost“ (viz tento svazek, str. 295). V této recenzi se rovněž ostře kritizuje spiklenectví a sektářství a odhaluje se škodlivost těchto zjevů v dělnickém hnutí. Zdůrazňuje se, že snahou spiklenců není zorganizovat revoluční proletariát, nýbrž uměle urychlovat revoluční vývoj, „provádět revoluci bez přípravy, bez nutných podmínek pro revoluci. Jedinou podmínkou revoluce je pro ně dostatečná organizace jejich spiknutí“ (viz tento svazek, str. 302). Jsou to alchymisté revoluce, kteří mají nihilistický postoj k revoluční teorii a pohrdavě přehlížejí úkol probouzet třídní uvědomění proletariátu.

Sektářské, spiklenecké živly, proti nimž byly namířeny tyto hluboké teoretické poučky, měly ještě silné pozice i uvnitř Svazu komunistů a zanedlouho nato přivodily jeho rozkol; kritika spiklenectví a sektářství měla tudíž velmi aktuální význam i pro Svaz.

V několika recenzích a kritických poznámkách, zařazených v tomto svazku, kritizují Marx a Engels předáky a ideology německých maloburžoazních demokratů (Ludwiga Simona, Gottfrieda Kinkela aj.). Ukazují na konkrétních příkladech slabošství německé maloburžoazní demokracie a zdůrazňují význam kritiky

jako prostředku k upevňování revoluční strany. V článku „Gottfried Kinkel“ hájí zakladatelé marxismu myšlenku, že ve chvíli rozhodného střetnutí mezi revolucí a kontrarevolucí se lid musí „postavit bezpodmínečně na stranu revoluce, ať už ji představují Francouzi nebo Číňané“. Tato základní poučka Marxovy a Engelsovy revoluční taktiky, kteří posuzovali vzájemné vztahy mezi národy z hlediska zájmů revoluce, zvlášť upoutala Lenina.

Recenze Daumerovy knihy odhaluje kontrarevoluční ráz této žalostné slátaniny, spleené z otřepaných, banálních aforismů německých šosáků, kterou se Daumer pokoušel vydávat za „náboženství nového věku“. V této snůšce citátů z nejrůznějších autorů, skrz naskrz prosáklé opovržením k nejširším lidovým masám a strachem z revoluce, viděli Marx a Engels názorný doklad ideového krachu německých měšťáků poděšených revolucí i doklad krachu německé idealistické filosofie. Daumerovy názory do jisté míry předjímaly pozdější bohostrůjcovství, které Lenin charakterizoval jako samolibé sebezpytování tupých šosáků, jako ideologii zoufalých a unavených maloměšťáků.

Recenze knihy Emila Girardina „Socialismus a daně“ pokračuje v kritice buržoazního socialismu, kterou Marx a Engels zahájili v „Manifestu Komunistické strany“. Obsahuje hluboké postřehy o podstatě buržoazního daňového systému a také o bludném kruhu kapitalistického zemědělství, přecházejícího od koncentrace pozemkového vlastnictví k jeho drobení, od drobení opět ke koncentraci. V recenzi se zároveň ostře kritizují buržoazně anarchistické ideje, které byly tehdy značně rozšířeny ve Francii a v Německu. Na tuto stať navazuje Engelsův nedokončený rukopis „O hesle zrušení státu a o německých „přátelích anarchie“, který měl být otištěn v „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“. Kritika anarchistických idejí o „zrušení státu“ a analýza jejich vzniku v Německu, obsažené v tomto rukopisu, jsou teoreticky velmi závažné.

Engelsův článek „Otázka desetihodinového pracovního dne“, který vyšel v časopise „Democratic Review of British and Foreign Politics, History and Literature“, vydávaném Georgem Harneyem, a Marxova práce „Ústava Francouzské republiky“, uveřejněná

v orgánu Ernesta Jonese „Notes to the People“, svědčí o Marxově a Engelsově těsné spolupráci s levými chartisty. Marx a Engels získali pro spolupráci s těmito časopisy i své nejbližší stoupence, jejichž práce vznikaly za Marxovy a Engelsovy bezprostřední účasti. Cílem této spolupráce byla propagace idejí „Manifestu Komunistické strany“ v anglickém proletářském tisku, pronikání idejí vědeckého komunismu do dělnického hnutí v Anglii.

V článku „Otázka desetihodinového pracovního dne“ dokazuje Engels, že uzákonění omezené pracovní doby není možno považovat za konečný cíl dělnického hnutí, že paktováním s reakčními protivníky buržoazie nemohou dělníci dosáhnout žádného trvalého zlepšení svého postavení a že si dělnická třída musí toto zlepšení „dobyť sama tím, že především získá politickou moc“ (viz tento svazek, str. 259). Engels v této své práci poněkud podcenil význam boje anglického proletariátu za uzákonění desetihodinového pracovního dne a kladný vliv zkrácení pracovní doby na fyzický a duševní rozvoj anglických proletářů. Všestrannější zhodnocení tohoto zákona a jeho významu pro dělnickou třídu podal později Marx v „Inaugurální adrese Mezinárodního dělnického sdružení“ a v prvním díle „Kapitálu“.

Marxův článek „Ústava Francouzské republiky“ obsahuje hlubokou kritiku buržoazní demokracie. Na příkladu francouzské ústavy ukazuje Marx, že demokratická práva, která se v buržoazních ústavách tak halasně proklamují, jsou provázena takovými výhradami a omezeními, že z nich prakticky nezbyvá zhora nic. Marx upozorňuje i na druhou zvláštnost buržoazního konstitucionalismu, totiž na hlubokou propast mezi „svobodami“ zakotvenými v ústavě a praxí.

Po stránce teoretické jsou velmi zajímavé i mezinárodní přehledy, které psali Marx a Engels společně. Podávají vědecký rozbor nejdůležitějších aktuálních událostí v hospodářském a politickém životě některých zemí a obsahují prognózy, které se v dalším průběhu historického vývoje vesměs potvrdily. Tak zejména v prvním mezinárodním přehledu, napsaném v lednu až únoru 1850, předpověděli zakladatelé marxismu válku Ruska proti Turecku i to, že tato válka nutně přeroste ve válku evropskou. Poprvé tu upo-

zornili na to, jaký význam bude mít objevení kalifornských nalezišť zlata pro hospodářský rozvoj USA, pro celý světový obchod a pro vítězství průmyslové velkovýroby na evropském kontinentě. Potvrdila se také Marxova a Engelsova předpověď, že bouřlivý růst ekonomického potenciálu USA způsobí, že staré evropské kapitalistické země, jako Anglie a Francie, budou stále víc upadat do područí USA. „Nemají-li se potom evropské civilizované země stát průmyslově, obchodně a politicky závislými jako dnes Itálie, Španělsko a Portugalsko, zbývá jim jediné východisko – sociální revoluce...“ (viz tento svazek, str. 250). Tento názor zastával Engels až do konce svého života, jak vysvítá z jeho článku „Prezidentské volby v Americe“, který napsal roku 1892. V prvním mezinárodním přehledu vyslovili Marx a Engels také hlubokou víru v budoucí vítězství čínské revoluce.

V mezinárodních přehledech zdůvodnili Marx a Engels na revolučních zkušenostech z roku 1848 tezi, vytyčenou v „Manifestu Komunistické strany“, totiž že hospodářské krize patří k nejmocnějším pákám revoluční krize a že naopak „návrat konjunktury podlamuje revoluce a připravuje půdu pro vítězství reakce“ (Engelsův dopis Bernsteinovi z 25. ledna 1882). Jestliže se v prvních dvou mezinárodních přehledech místy ještě projevuje očekávání brzké hospodářské krize a v souvislosti s ní i nového rozmachu revoluce, pak v posledním přehledu (za květen až červen 1850) Marx a Engels přímo prohlašují, že kapitalistické země vstoupily do období průmyslové konjunktury a že tedy o novém rozmachu revolučního hnutí nemůže být zatím ani řeči. „*Nová revoluce je možná jen jako následek nové krize*“ (viz tento svazek, str. 471).

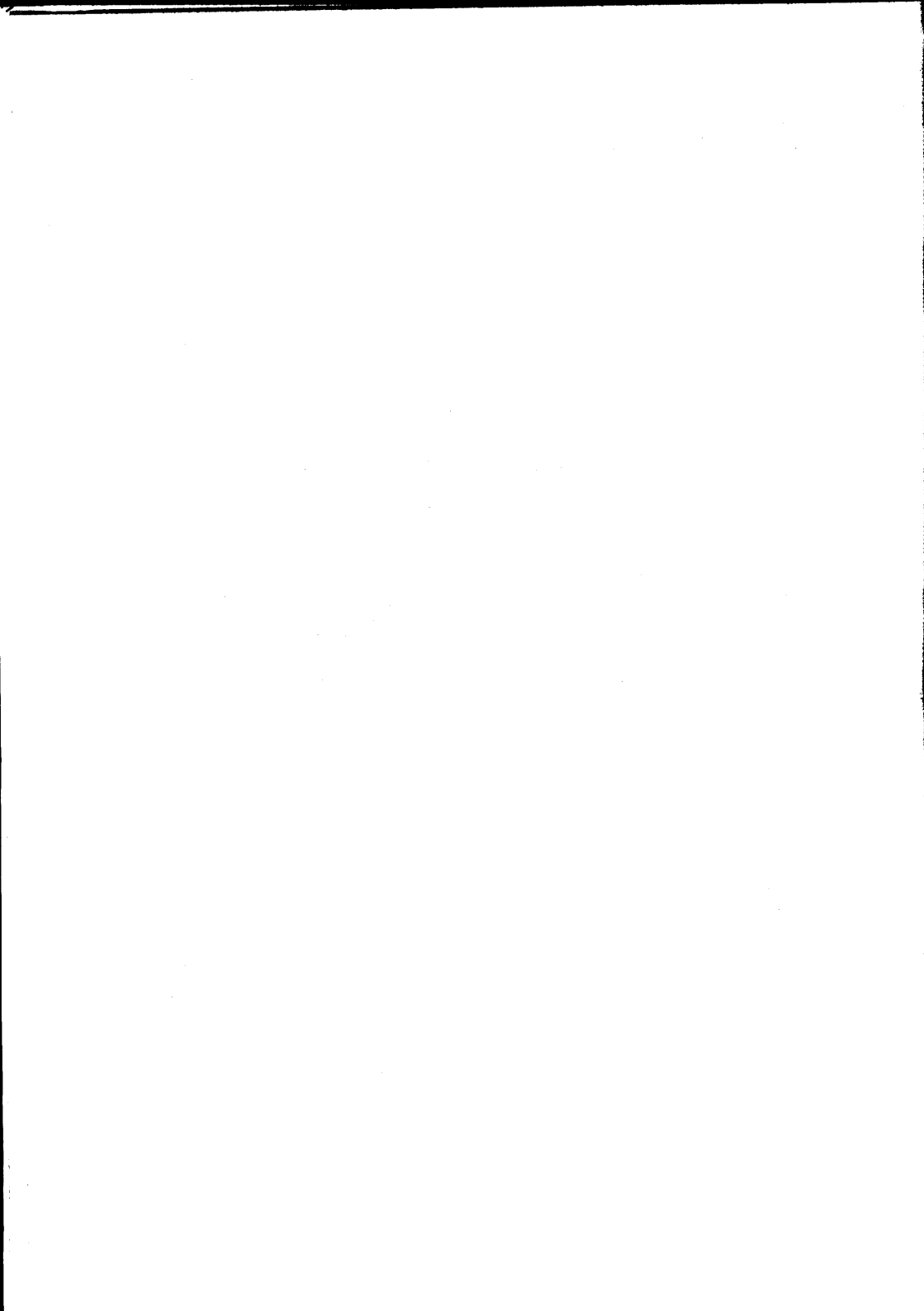
Na základě tohoto závěru stanovili zakladatelé marxismu novou taktiku Svazu komunistů a vedli rozhodný boj proti sektářským, spikleneckým živlům, které nahrazovaly objektivní analýzu historické situace idealisticko-voluntaristickými úsudky a snažily se strhnout Svaz k předčasným akcím a pučům. Marxův a Engelsův boj proti pučistické frakci Willichově a Schapperově, která ve snaze stůj co stůj získat spojení vytvářela bezzásadové bloky s maloměšťáckými pohlaváry, skončil v září 1850 rozkoem Svazu komunistů a vyloučením této frakce ze Svazu.

Rozkol Svazu komunistů měl za následek, že Marx a Engels a jejich stoupenci vystoupili z londýnského Německého dělnického vzdělávacího spolku, když se většina tohoto spolku postavila na stranu Willichovy a Schapperovy frakce, a také to, že se rozešli s francouzskými emigranty blanquisty v Londýně (Adam, Vidil, Barthélemy), kteří se rovněž postavili za frakcionáře. Boje zakladatelů marxismu proti Willichově a Schapperově frakci se týká několik dokumentů uveřejněných v tomto svazku: Marxovo a Engelsovo prohlášení o vystoupení z londýnského vzdělávacího spolku, jejich dopis Adamovi, Barthélemymu a Vidilovi, dále „Usnesení ústředního výboru Svazu komunistů“ z 15. září 1850 o přeložení sídla ústředního výboru do Kolína nad Rýnem, jež uveřejňujeme v přílohách, a několik dalších dokumentů.

Engelsův rukopis „Možnosti a perspektivy války Svaté aliance proti Francii roku 1852“ nebyl psán pro tisk, nýbrž byl – podle Engelsových slov – jen „jakýmsi domácím cvičením“. Engels v něm z materialistického hlediska analyzuje vývoj vojenství evropských států od konce 18. století a charakterizuje jejich vojensko-hospodářský potenciál v polovině 19. století. Najdeme tu mnoho hlubokých myšlenek o tom, jak se bude vyvíjet vojenské umění v armádách vítězné proletářské revoluce. Podle Engelse to budou armády neobyčejně silné, protože jejich stále vzrůstající masovost, pohyblivost a úderná síla se bude opírat o obrovský růst výrobních sil nové společnosti, o rozkvet techniky a kultury.

Do svazku je zařazena také skupina Marxových a Engelsových otevřených dopisů a prohlášení redakcím různých novin; souvisí s Marxovou a Engelsovou praktickou činností v letech 1849–1851, která směřovala k sjednocení revoluční emigrace. Část dokumentů demaskuje špiclovský systém a metody reakčních absolutistických i buržoazních vlád při pronásledování revoluční emigrace. V přílohách jsou dále zařazeny dokumenty, na nichž Marx a Engels spolupracovali.

*Institut marxismu-leninismu
při ÚV KSSS*

KAREL MARX
A
BEDŘICH ENGELS

SRPEN 1849 — ČERVEN 1851

Neue
Rheinische Zeitung.

Politisch-ökonomische Revue,

redigirt von

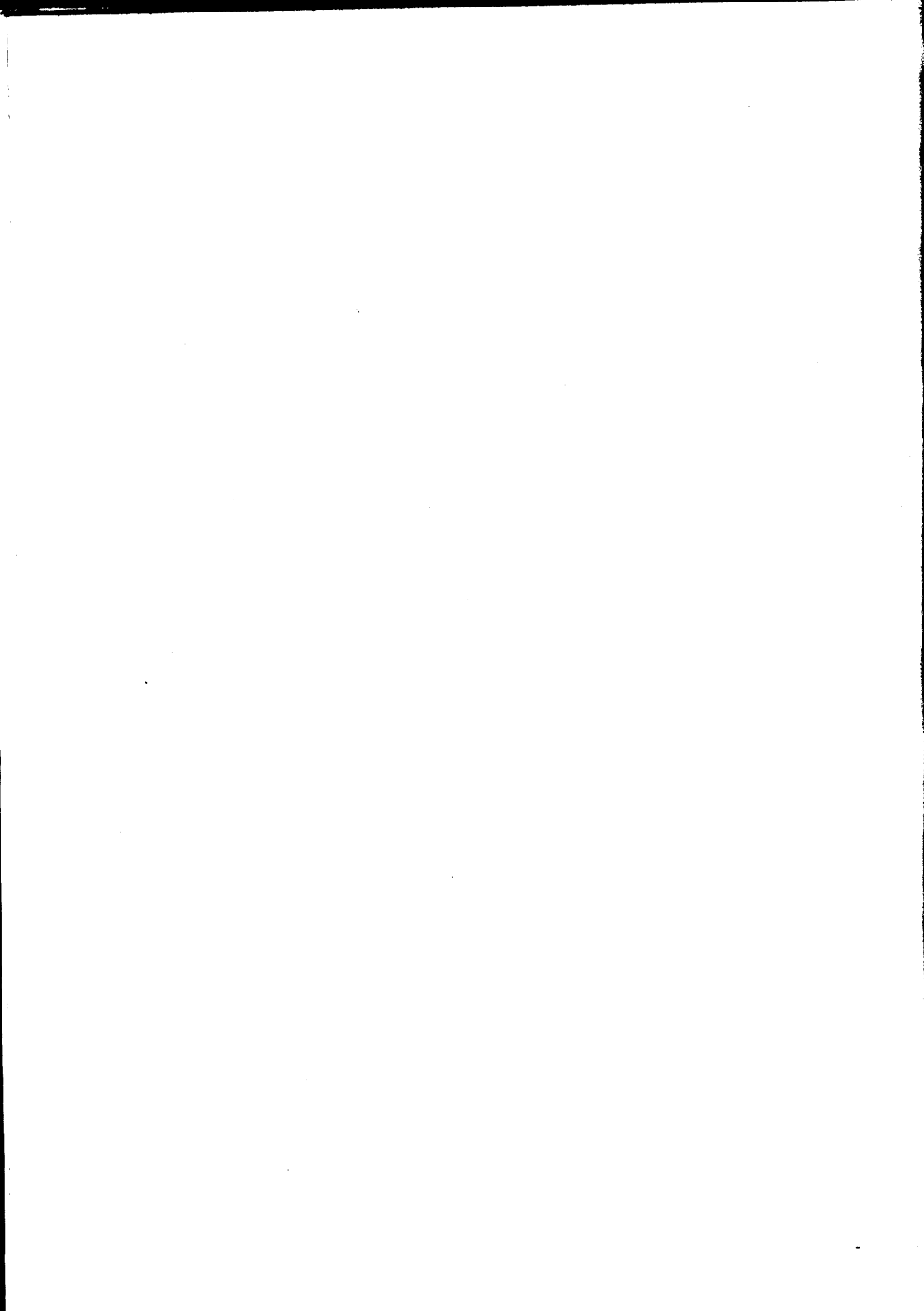
Karl Marx.

1850.

Hamburg und New-York.

bei Schuberth & Co.

Obálka „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“.

K. MARX A B. ENGELS
OZNÁMENÍ O VYDÁVÁNÍ
„NEUE RHEINISCHE ZEITUNG.
POLITISCH-ÖKONOMISCHE
REVUE“¹

V lednu 1850 začne vycházet
„NEUE RHEINISCHE ZEITUNG.
Politisch-ökonomische Revue“
za redakce *Karla Marxe*.

Časopis je třeba pokládat za *pokračování* novin, jejichž název nese. Jedním z jeho úkolů bude vylíčit dodatečně období, které uplynulo od zastavení listu „Neue Rheinische Zeitung“.

To, co je na novinách nejzajímavější, že denně zasahují do hnutí a jsou jeho bezprostředním mluvčím, že odrážejí denní události v celé jejich plnosti, že lidový denní tisk neustále se zápalem ovlivňuje lid a lid zase jej – tato nejzajímavější stránka novin se u revue ovšem ztrácí. Revue má zato tu přednost, že podává události v širších souvislostech a má už možnost všímat si jen důležitějších věcí. Může podrobně a vědecky rozebírat *ekonomické* vztahy, které jsou základem celého politického hnutí.

Takovou dobu zdánlivého klidu, jako je nyní, je nutno využít k objasňování prožitého revolučního období, charakteru bojujících stran, společenských poměrů, které existenci a boj těchto stran podmiňují.

Revue bude vycházet jednou za měsíc v sešitech o nejméně *pěti* tiskových arších za předplatné 24 stříbrných grošů čtvrtletně, splatné při dodání prvního sešitu. Jednotlivé sešity budou stát 10 stříbrných grošů. Knihkupecký prodej přejímají pp. Schuberth a spol. v Hamburku.

Prátele listu „Neue Rheinische Zeitung“ prosíme, aby dali ve svých bydlících kolovat subskripční archy a co nejdříve je

K. MARX

zaslali podepsanému vydavateli. Literární příspěvky stejně jako knižní novinky k recenzím v revui se přijímají jen vyplaceně.

V Londýně 15. prosince 1849

K. Schramm,
odpovědný vydavatel „N. Rh. Ztg.“

Napsali K. Marx a B. Engels
Otištěno ve „Westdeutsche Zeitung,“
čís. 6 z 8. ledna 1850

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

NĚMEČTÍ SOCIÁLNÍ DEMOKRATÉ

A „TIMES“

REDAKTOROVÍ LISTU „THE NORTHERN STAR“²

Vážený pane,

„Times“³ z minulého pátku otiskly dopis podepsaný šifrou „*Antisocialista*“, v němž se anglická veřejnost a anglické ministerstvo vnitra upozorňují na některé „dábelské doktríny“, hlášané v „*Deutsche Londoner Zeitung*“ jakýmsi panem Karlem Heinzenem,⁴ který je tu označován jako „*vynikající kapacita německé sociálně demokratické strany*“. „Dábelskost“ těchto „doktrín“ spočívá hlavně v tom, že se tu blahovolně navrhuje povraždit v příští revoluci na kontinentě „pár miliónů reakcionářů“.

Pokud jde o chování redaktorů „Times“, kteří propůjčují stránky svého listu k bezprostřednímu informování policie a k politické denunciaci – o tom si jistě uděláte úsudek sám. Ale velmi nás překvapuje, že „*čelné evropské noviny*“ označují pana Heinzena za „vynikající kapacitu německé sociálně demokratické strany“. „Čelné evropské noviny“ by rozhodně měly vědět, že pan Heinzen nejen nikdy nebyl vynikající kapacitou zmíněné strany, naopak, že se od roku 1842 vždy houževnatě, i když neúspěšně, stavěl proti všemu, co jen zdaleka připomínalo socialismus a komunismus. „Německá sociálně demokratická strana“ proto nikdy neodpovídala a ani není ochotna odpovídat za cokoli, co pan Karl Heinzen řekl nebo napsal.

Pokud jde o nebezpečí, jež by mohlo vzejt z oněch „dábelských doktrín“, měly by „Times“ vědět, že se pan Heinzen za posledního půldruhého roku revolučních otřesů v Německu ani nepokusil uskutečnit tyto doktríny v praxi a že po celou tu dobu ani nevzkročil na německou půdu a nijak se nezúčastnil žádné z těchto revolucí.

Představa, že by tento muž, který nikdy nijak neublížil ani tomu nejbezvýznamnějšímu německému knížátku, mohl ohro-

B. ENGELS

žovat obrovské britské impérium, taková představa by, vážený pane, podle našeho názoru byla urážkou anglického národa. Chtěli bychom proto navrhnout, aby „Times“ celé věci nasadily korunu tím, že by panu Karlu Heinzenovi vyjádřily dík za courage mal-heureux*, s nímž potíral socialismus a komunismus.

Znamenám se, pane redaktore, v plné úctě Váš

německý sociální demokrat

V Londýně 28. listopadu 1849

*Napsal B. Engels
Otištěno v „The Northern Star“,
čís. 632 z 1. prosince 1849*

*Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny*

* — neblahou odvahou. (Pozn. red.)

KAREL MARX

TŘÍDNÍ BOJE VE FRANCII

1848—1850⁵

*Napsal K. Marx v lednu — 1. listopadu 1850
Otištěno v „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 1, 2, 3, 5—6 z roku 1850
Podpis: Karel Marx*

*Podle textu časopisu,
srovnaného s textem
vydání z roku 1895
Přeloženo z němčiny*

Až na několik málo kapitol má každý významnější úsek letopisů revoluce z let 1848 až 1849 nadpis: *Porážka revoluce!*

V těchto porážkách však nepodlehla revoluce. Podlehly před-revoluční přežitky, výsledky společenských poměrů, které se ještě nevyhrotily do ostrých třídních protikladů – osoby, iluze, představy, plány, od kterých se revoluční strana před únorovou revolucí ještě neosvobodila a od kterých ji nemohlo osvobodit *únorové vítězství*, nýbrž jen řada *porážek*.

Zkrátka: revoluce postupovala vpřed a razila si cestu nikoli svými bezprostředními tragikomickými vymoženostmi, nýbrž naopak tím, že zplodila sevřenou, mocnou kontrarevoluci, že zplodila protivníka, v boji s nímž strana převratu teprve dozrávala ve stranu skutečně revoluční.

To dokázat je úkolem těchto statí.

I

ČERVNOVÁ PORÁŽKA ROKU 1848

Když po červencové revoluci liberální bankéř Laffitte triumfálně provázel svého kmotra*, vévodu Orleánského, na Radnici, prohlásil: „*Od nynějška budou vládnout bankéři.*“ Laffitte prozradil tajemství revoluce.

Za Ludvíka Filipa nevládla francouzská buržoazie, vládla jen jedna její *frakce* – bankéři, králové burzy, králové železnic, majitelé uhelných a rudných dolů a velkých poleší, část s nimi spojeného velkého pozemkového vlastnictví – takzvaná *finanční aristokracie*. Ta seděla na trůně, ta diktovala ve sněmovnách zákony, ta rozdávala místa ve státní službě od ministerstev až po trafiky.

Vlastní *průmyslová buržoazie* tvořila část oficiální opozice, tj. byla zastoupena ve sněmovnách jen jako menšina. Její opozice vystupovala tím rozhodněji, čím ryzejší se stávala samovláda finanční aristokracie a čím víc se sama domnívala, že po vzpourách z let 1832, 1834 a 1839,⁶ udušených v krvi, je její panství nad dělnickou třídou zajištěno. *Grandin*, rouenský továrník, nejdivočejší fanatik buržoazní reakce jak v Ústavodárném, tak v Zákonodárném národním shromáždění, byl v poslanecké sněmovně nejhorlivějším Guizotovým odpůrcem. *Léon Faucher*, známý později svými bezmocnými pokusy vyšvihnout se na Guizota francouzské kontrarevoluce,

* V originálu francouzské slovo „compère“, které má dvojí význam: kmotr, ale též kumpán, spojenec při dobrodružném podniku. (Pozn. red.)

vedl v posledním období vlády Ludvíka Filipa papírovou vojnu ve prospěch průmyslu proti spekulaci a jejímu lokaji – vládě. *Bastiat* agitoval proti vládnoucímu systému jménem Bordeaux a všech francouzských vinařů.

Maloburžoazie všech odstínů právě tak jako *rolnictvo* byly z účasti na politické moci úplně vyloučeny. Konečně byli v oficiální opozici nebo zcela mimo *pays légal** *ideologičtí* představitelé a mluvčí uvedených tříd, jejich učenci, advokáti, lékaři atd., zkrátka jejich takzvané *kapacity*.

Pro svou finanční tíseň závisela červencová monarchie od počátku na vysoké buržoazii a její závislost na vysoké buržoazii se stala nevyčerpatelným zdrojem stále rostoucí finanční tísně. Státní správu nelze podříditi zájmům národní výroby, není-li dosaženo rovnováhy v rozpočtu, rovnováhy mezi státními výdaji a státními příjmy. Ale jak dosáhnout této rovnováhy bez omezení státních výdajů, tj. bez porušení zájmů, které byly oporou panujícího režimu, a bez nového rozvržení daní, tj. bez převalení značné části daňového břemene i na bedra vysoké buržoazie?

Zadluženost státu byla však přímo v zájmu té buržoazní frakce, která vládla a prostřednictvím sněmoven vydávala zákony. *Státní deficit* byl právě hlavním předmětem její spekulace a hlavním zdrojem jejího obohacování. Každým rokem nový deficit. Po každých čtyřech až pěti letech nová půjčka. A každá nová půjčka skýtala finanční aristokracii novou příležitost k okrádání státu, uměle udržovaného na pokraji bankrotu – stát byl nucen sjednávat s bankéři půjčky za nejnevýhodnějších podmínek. Každá nová půjčka skýtala novou příležitost olupovat veřejnost, která ukládala své kapitály do státních dluhopisů, burzovními operacemi, do jejichž tajů byly vláda a sněmovní většina zasvěceny. Vratký stav státního úvěru a znalost státních tajemství dávaly vůbec bankéřům a jejich společníkům ve sněmovnách i na trůně možnost vyvolávat mimořádné náhlé kolísání kursů státních papírů, které pokaždé vedlo k ruinování spousty menších kapitalistů a k pohádkově rychlému

* – doslova: legální území, zde: okruh osob oprávněných volit. (*Pozn. red.*)

obohacení velkých spekulantů. Tím, že státní deficit byl přímo v zájmu vládnoucí frakce buržoazie, lze vysvětlit, proč *mimořádné* státní výdaje v posledních letech vlády Ludvíka Filipa překročily mnohem víc než dvojnásobně mimořádné státní výdaje za Napoleona; dosahovaly ročně částky téměř 400 miliónů franků, zatímco celkový roční vývoz Francie dosahoval zřídka průměrně výše 750 miliónů franků. Nesmírné sumy, které takto procházely rukama státu, skýtal mimoto příležitost k zlodějským dodavatelským smlouvám, k podplácení, zpronevěrám a lotrovinám všeho druhu. Okrádání státu, které se při státních půjčkách dalo ve velkém, opakovalo se při státních pracích v malém. To, co se dělo mezi sněmovnou a vládou, se mnohonásobně opakovalo v poměru mezi jednotlivými úřady a jednotlivými podnikateli.

Tak jako vládnoucí třída kořistila ze státních výdajů vůbec a ze všech státních půjček, kořistila i ze *stavby železnic*. Sněmovny svalovaly hlavní břemena nákladů na stát a zlaté plody zajišťovaly spekulující finanční aristokracii. Jsou ještě v dobré paměti skandály v poslanecké sněmovně, když náhodou vyšlo najevo, že všichni poslanci většiny, včetně části ministrů, byli zúčastněni jako akcionáři na stavbě téže železnice, kterou později jako zákonodárci dali provést na státní útraty.

Naproti tomu každá sebemenší finanční reforma ztroskotávala o odpor bankéřů. Tak například *poštovní reforma*. Rothschild protestoval. Cožpak stát směl omezovat ony zdroje příjmů, z nichž měl platit úroky ze svých stále rostoucích dluhů?

Červencová monarchie nebyla nic jiného než akciová společnost k vykořisťování francouzského národního bohatství; její dividendy se rozdělovaly mezi ministry, sněmovny, 240 000 voličů a jejich přívržence. Ředitelem této společnosti byl Ludvík Filip – Robert Macaire⁷ na trůně. Tento systém ustavičně ohrožoval a poškozoval obchod, průmysl, zemědělství, plavbu, zájmy průmyslové buržoazie, která si v červencových dnech vepsala do štítu: „Gouvernement à bon marché“ – lacinou vládu.

Protože finanční aristokracie vydávala zákony, řídila státní správu, disponovala veškerou organizovanou veřejnou mocí, ovládala veřejné mínění fakticky i tiskem, opakovala se ve všech sférách

od královského dvora až po café borgne* táž prostituce, týž nestydatý podvod, táž touha po obohacení nikoli výrobou, nýbrž eskamotází s už existujícím cizím bohatstvím; zejména ve špičkách buržoazní společnosti propukalo bezuzdné vybíjení nezdravých a nezřízených choutek, přicházejících každou chvíli do rozporu dokonce i s buržoazními zákony, takových choutek, v nichž si bohatství nabyté spekulací přirozeně hledá ukojení, kde se požitek stává zhýralstvím, kde se slévají peníze, špína a krev. Svým způsobem obohacování i svými požitky není finanční aristokracie nic jiného než *obrození lumpenproletariátu v nejvyšší buržoazní společnosti*.

A frakce francouzské buržoazie, které nebyly ve vládě, křičely: *korupce!* Lid volal: *A bas les grands voleurs! A bas les assassins!****, když se roku 1847 na nejvznešenějších jevištích buržoazní společnosti veřejně odehrávaly tytéž scény, které zpravidla přivádějí lumpenproletariát do bordelů, chudobinců a blázinců, před soud, na galeje a na popraviště. Průmyslová buržoazie viděla, že její zájmy jsou ohroženy, malá buržoazie byla morálně rozhorčena, fantazie lidu byla pobouřena, Paříž byla zaplavena pamflety — „La dynastie Rothschild“****, „Les juifs rois de l'époque“† atd. —, v nichž bylo více či méně duchaplně odhalováno a pranýřováno panství finanční aristokracie.

Rien pour la gloire!†† Sláva nic nenese. La paix partout et toujours!††† Válka stlačuje kurs tří až čtyřprocentních papírů! — to vepsala na svůj prapor Francie burzovních šejdífů. Její zahraniční politika se zvrhla v řadu urážek francouzského národního cítění, které bylo zvláště silně pobouřeno přivtělením Krakova k Rakousku, jímž bylo dokonáno rozkradení Polska, a Guizotovým aktivním vystoupením ve válce švýcarského Sonderbundu⁸ na straně Svaté aliance. Vítězství švýcarských liberálů v této předstírané válce povzbudilo sebevědomí buržoazní opozice ve Francii a krvavé povstání lidu v Palermu působilo jako elektrická rána na ochro-

* — vykřičené kavárny a krčmy. (Pozn. red.)

** Pryč s velkými zloději! Pryč s vrahy! (Pozn. red.)

*** „Dynastie Rothschildů“. (Pozn. red.)

† „Židé — králové naší epochy“. (Pozn. red.)

†† Nic pro slávu! (Pozn. red.)

††† Mír stůj co stůj! (Pozn. red.)

menou lidovou masu a probudilo její velké revoluční vzpomínky a vášně.*

Výbuch všeobecné nespokojenosti byl konečně urychlen, rozlazení dozrálo k revoltě *dvěma hospodářskými událostmi světového významu.*

Choroba brambor a neúroda roku 1845 a 1846 vystupňovaly všeobecné vření v lidu. Drahota roku 1847 vyvolala ve Francii, stejně jako jinde na kontinentě, krvavé srážky. Na jedné straně nestoudné orgie finanční aristokracie – na druhé straně boj lidu za nezbytné potraviny! V Buzançais byli popravováni účastníci hladových bouří,⁹ v Paříži vyrvala královská rodina soudům přesycené darebáky!

Druhou velkou hospodářskou událostí, která urychlila výbuch revoluce, byla *všeobecná obchodní a průmyslová krize* v Anglii. Ohlásila se už na podzim roku 1845 hromadným bankrotem spekulantů se železničními akciemi, roku 1846 ji zadržela řada okolností, jako bylo připravované zrušení obilních cel, nakonec na podzim roku 1847 propukla bankroty velkých londýnských obchodníků s koloniálním zbožím, po nichž vzápětí následoval úpadek pozemkových bank a zavírání továren v anglických průmyslových obvodech. Účinky této krize na kontinentě ještě ani nedoznely, když vypukla únorová revoluce.

Hospodářská epidemie, která zpustošila obchod a průmysl, učinila samovládu finanční aristokracie ještě nesnesitelnější. Opoziční buržoazie zahájila v celé Francii *banketovou agitaci pro volební reformu*, která jí měla dobýt většinu ve sněmovnách a svrhnout vládu burzy. V Paříži měla průmyslová krize ještě jeden zvláštní následek: spousta továrníků a velkoobchodníků, kteří za tehdejších okolností už nemohli obchodovat na zahraničním trhu, se vrhla na vnitřní trh. Zakládali velké firmy, jejichž konkurence hromadně ruinovala drobné obchodníky a kupce. Tím lze vysvětlit nesčíslné úpadky v této části pařížské buržoazie i její revoluční vystoupení v únoru. Je známo, jak Guizot a sněmovny odpověděli na reformní návrhy nedvojsmyslnou výzvou, jak se Ludvík Filip příliš pozdě rozhodl

* Připojení Krakova k Rakousku se souhlasem Ruska a Pruska dne 11. listopadu 1846. — Válka Sonderbundu ve Švýcarsku 4. až 28. listopadu 1847. — Povstání v Palermu 12. ledna 1848, koncem ledna Neapolitáni Palermo po devět dní bombardovali. (*Engelsova poznámka k vydání z roku 1895.*)

pro Barrotův ministerský kabinet, jak došlo k srážce mezi lidem a armádou, jak byla armáda pro pasivní chování národní gardy odzbrojena a jak červencová monarchie musela ustoupit prozatímní vládě.

Prozatímní vláda, vzniklá na únorových barikádách, byla svým složením nutně odrazem různých stran, které si mezi sebou rozdělily plody vítězství. Nemohla být ničím jiným než *kompromisem mezi různými třídami*, jež spojenými silami svrhly červencovou monarchii, jejichž zájmy však byly navzájem nepřátelské. Její *velká většina* se skládala ze zástupců buržoazie. Republikánskou maloburžoazii zastupovali Ledru-Rollin a Flocon, republikánskou buržoazii lidé z „Nationalu“¹⁰, dynastickou opozici Crémieux, Dupont de l'Eure atd. Dělnická třída měla jen dva zástupce, Louis Blanca a Alberta. Konečně Lamartine v prozatímní vládě nebyl vlastně představitelem žádného reálného zájmu, žádné určité třídy. Lamartine – to byla únorová revoluce sama, společné povstání s jeho iluzemi, s jeho poezií, s jeho iluzorním obsahem a s jeho frázemi. Ostatně svým postavením i svými názory patřil tento mluvčí únorové revoluce k *buržoazii*.

Ovládá-li Paříž díky politické centralizaci Francii, ovládají Paříž ve chvílích revolučních otřesů dělníci. Prvním krokem prozatímní vlády byl pokus vymanit se z tohoto strhujícího vlivu tím, že se odvolala od vítězství zmámené Paříže k střízlivé Francii. Lamartine upíral barikádovým bojovníkům právo vyhlásit republiku, k tomu prý je oprávněna jen většina francouzského národa, jehož souhlasu je prý nutno vyčkat, pařížský proletariát prý nesmí poskvřnit své vítězství uzurpací. Buržoazie dovoluje proletariátu jen jednu uzurpaci – uzurpaci boje.

V poledních hodinách 25. února nebyla ještě vyhlášena republika, zato však už byla všechna ministerstva rozdělena mezi buržoazní živly prozatímní vlády a mezi generály, bankéře a advokáty kolem „Nationalu“. Ale dělníci byli rozhodnutí nestrpět tentokrát takový podvod jako v červenci 1830. Byli připraveni znovu podstoupit boj a vynutit si republiku silou zbraní. S tímto poselstvím se odebral *Raspail* na Radnici. Jménem pařížského proletariátu *rozkázal* prozatímní vládě, aby vyhlásila republiku; nebude-li tento

rozkaz lidu během dvou hodin vykonán, pak prý se vrátí v čele 200 000 mužů. Mrtvoly padlých ještě ani nevychladly, barikády nebyly ještě odklizeny, dělníci nebyli ještě odzbrojeni a jedinou mocí, kterou bylo možno proti nim postavit, byla národní garda. Za těchto okolností zmizely náhle státnické pochybnosti a právnické skrupule prozatímní vlády. Lhůta dvou hodin ještě ani neuplynula, a už se na všech pařížských zdech skvěla obrovská historická slova:

*République française! Liberté, Egalité, Fraternité!**

S vyhlášením republiky na základě všeobecného volebního práva zmizela i vzpomínka na omezené cíle a pohnutky, které vehnaly do únorové revoluce buržoazii. Místo několika málo frakcí buržoazie se náhle dostaly k politické moci všechny třídy francouzské společnosti, byly přinuceny opustit lóže, přízemí i galerie a samy se zúčastnit hry na revolučním jevišti! S konstitučním královstvím zmizelo i zdání svémocné státní moci stojící proti buržoazní společnosti a s tím i všechny podružné boje vyvěrající z této fikce!

Tím, že proletariát prozatímní vládě a jejím prostřednictvím celé Francii nadiktoval republiku, vystoupil rázem do popředí jako samostatná strana, zároveň však vyzval celou buržoazní Francii proti sobě do boje. Proletariát si vydobyl jen půdu pro boj za své vlastní revoluční osvobození, ale naprosto ne toto osvobození samo.

Naproti tomu únorová republika musela především *učinit panství buržoazie úplnějším*: díky jí získaly přístup k politické moci vedle finanční aristokracie i *všechny majetné třídy*. Vysvobodila většinu velkostatkářů, legitimisty, z politické bezvýznamnosti, k níž je odsoudila červencová monarchie. Ne nadarmo agitovala „Gazette de France“¹¹ společně s opozičními listy, ne nadarmo se La Rochejaquelein na zasedání poslanecké sněmovny 24. února postavil na stranu revoluce. Všeobecné volební právo vložilo osud Francie do rukou nominálních vlastníků, tvořících velkou většinu francouzského lidu – do rukou *rolníků*. Konečně, únorová republika srazila korunu, za níž se schovával kapitál, takže se jasně ukázalo panství buržoazie.

Tak jako dělníci v červencových dnech vybojovali *buržoazní*

* Francouzská republika! Svoboda, rovnost, bratrství! (Pozn. red.)

monarchii, tak vybojovali v únorových dnech *buržoazní republiku*. Jako byla červencová monarchie nucena vystupovat jako *monarchie obklopená republikánskými institucemi*, tak byla únorová republika nucena vystupovat jako *republika obklopená sociálními institucemi*. Pařížský proletariát si *vynutil* i tento ústupek.

Marche, dělník, nadiktoval dekret, jímž se právě utvořená prozatímní vláda zavazovala, že zajistí existenci dělníků prací, že dá všem občanům práci atd. A když za několik dní na své sliby zapomněla, a jak se zdálo, ztratila proletariát z očí, přitáhla masa 20 000 dělníků na Radnici s voláním: *Organizaci práce! Vytvořte vlastní ministerstvo práce!* Proti své vůli, po dlouhých debatách jmenovala prozatímní vláda zvláštní stálou komisi, která byla pověřena najít prostředky k zlepšení postavení pracujících tříd! Tuto komisi tvořili delegáti pařížských řemeslnických korporací a předsedali jí Louis Blanc a Albert. Jako zasedací síň jí byl přikázán Lucemburský palác. Tak byli zástupci dělnické třídy vypuzeni ze sídla prozatímní vlády a buržoazní část této vlády si ponechala skutečnou státní moc a otěže správy výhradně ve svých rukou. *Vedle* ministerstva financí, obchodu, veřejných prací, *vedle* banky a burzy se tyčila *socialistická synagoga*, jejíž velekněží Louis Blanc a Albert byli pověřeni úkolem objevit zaslíbenou zemi, zvěstovat nové evangelium a zaměstnat pařížský proletariát. Na rozdíl od kterékoli světské státní moci nedisponovali žádným rozpočtem, žádnou výkonnou mocí. Měli vlastní hlavou podrazit základní pilíře buržoazní společnosti. Zatímco se v Lucemburském paláci hledal kámen mudrců, razily se na Radnici platné mince.

A přece je nutno konstatovat, že požadavky pařížského proletariátu, pokud vybočovaly z rámce buržoazní republiky, se skutečně nemohly realizovat jinak než v mlhavé formě lucemburské komise.

Dělníci provedli únorovou revoluci společně s buržoazií, nyní se snažili prosadit své zájmy *vedle* buržoazie tak, jako dostali do prozatímní vlády vedle buržoazní většiny jednoho dělníka. *Organizace práce!* Ale námezdní práce, vždyť to je existující buržoazní organizace práce. Bez ní není kapitálu, není buržoazie, není buržoazní společnosti, *Vlastní ministerstvo práce!* Cožpak ministerstvo

financí, obchodu, veřejných prací nejsou *buržoazní* ministerstva práce? *Vedle* nich by muselo být *proletářské* ministerstvo práce ministerstvem nemohoucnosti, ministerstvem zbožných přání, lucemburskou komisí. Tak jako dělníci věřili, že se mohou osvobodit po boku buržoazie, tak se domnívali, že budou moci uskutečnit proletářskou revoluci v národních hranicích Francie po boku ostatních buržoazních národů. Ale francouzské výrobní vztahy jsou podmíněny francouzským zahraničním obchodem, postavením Francie na světovém trhu a zákony tohoto trhu. Jak by je mohla Francie prolomit bez evropské revoluční války, která by vyvolala odezvu u Anglie, tohoto despoty světového trhu?

Jakmile povstane třída, v níž se soustřeďují revoluční zájmy společnosti, tu nachází přímo ve svém vlastním postavení náplň a materiál pro svou revoluční činnost: ničí nepřátele, chápe se prostředků diktovaných potřebami boje, a důsledky jejích vlastních činů ji ženou dál. Nezabývá se teoretickým zkoumáním svých vlastních úkolů. Francouzská dělnická třída nebyla ještě tak daleko, nebyla ještě schopna provést svou vlastní revoluci.

Vývoj průmyslového proletariátu je vůbec podmíněn vývojem průmyslové buržoazie. Teprve za panství buržoazie dosahuje proletariát široké národní existence, schopné učinit jeho revoluci revolucí národní, teprve za jejího panství vytváří sám moderní výrobní prostředky, které se stávají zároveň prostředky jeho revolučního osvobození. Teprve panství průmyslové buržoazie vytrhává materiální kořeny feudální společnosti a upravuje půdu, na níž jedině je možná proletářská revoluce. Francouzský průmysl je nejvyspělejší průmysl a francouzská buržoazie je nejrevolučnější buržoazie na kontinentě. Ale nebyla snad únorová revoluce namířena přímo proti finanční aristokracii? Tento fakt byl důkazem, že průmyslová buržoazie ve Francii nevládla. Průmyslová buržoazie může vládnout jen tam, kde si moderní průmysl přetváří všechny vlastnické vztahy po svém; a takového stupně moci může dosáhnout jen tam, kde dobyl světový trh, neboť národní hranice pro jeho vývoj nestačí. Francouzský průmysl si však udržuje dokonce i národní trh z valné části jen víceméně pozměněným systémem ochranných cel. Má-li tudíž francouzský proletariát v Paříži ve chvíli revoluce fak-

tickou moc a vliv, jež ho ženou dále, za možnosti jeho prostředků, je proletariát v ostatní Francii stísněn v několika rozptýlených průmyslových střediscích a téměř se ztrácí ve zdrcující většině rolníků a maloměšťáků. Boj proti kapitálu ve své vyspělé moderní formě, ve své vrcholné fázi, boj průmyslových námezdních dělníků proti průmyslové buržoazii je ve Francii jen částečným faktem, který po únorových dnech nemohl dát revoluci národní obsah, tím spíše, že boj proti druhořadým způsobům kapitalistického vykořisťování – boj rolníků proti lichvě a hypotékám, boj maloměšťáků proti velkoobchodníkům, bankéřům a továrníkům, zkrátka boj proti bankrotu – byl ještě skryt pod rouškou všeobecného vzbouření proti finanční aristokracii. Nelze se tedy divit, že se pařížský proletariát snažil prosazovat své zájmy *vedle* zájmů buržoazních, místo aby své zájmy prosazoval jako revoluční zájem společnosti vůbec; nelze se tedy divit, že sklonil *rudý* prapor před *trikolórou*.¹² Francouzští dělníci nemohli postoupit ani o krok kupředu, nemohli na buržoazním pořádku zkřivit ani vlásek, dokud vývoj revoluce nevzbouřil proti němu, proti panství kapitálu, masu národa stojící mezi proletariátem a buržoazií, rolníky a maloměšťáky, dokud je nedonutil, aby se připojili k proletariátu jako ke svému předvoji. Toto vítězství mohli dělníci vykoupit jen za cenu strašné červnové porážky.

Lucemburské komisi, tomuto výtvaru pařížských dělníků, zůstává zásluha, že z evropské tribuny prozradila tajemství revoluce 19. století: *osvobození proletariátu*. „Moniteur“¹³ se rděl, když musil oficiálně propagovat „divoké blouznění“, jež bylo dosud zasuto v apokryfních spisech socialistů a jen občas se doneslo k sluchu buržoazie jako daleké, zpola děsivé, zpola směšné báje. Překvapená Evropa náhle procitla ze své měšťácké dřímoty. A tak v představě proletářů, kteří zaměňovali finanční aristokracii s buržoazií vůbec, v představách republikánských prostácků, kteří popírali dokonce existenci tříd nebo ji připouštěli nanejvýš jako důsledek konstituční monarchie, v pokryteckých frázích buržoazních vrstev, které byly dosud vyloučeny z vlády – bylo s nastolením republiky odstraněno *panství buržoazie*. Všichni rojalisté se tehdy proměnili v republikány a všichni pařížští milionáři v dělníky. Fráze, která odpovídala tomuto domnělému zrušení třídních vztahů, zněla: *fraternité*, vše-

obecné sbratření a bratrství. Toto idylické přehlížení třídních protikladů, toto sentimentální smířování protikladných třídních zájmů, toto blouznivé povznesení se nad třídní boj – zkrátka bratrství bylo vlastním heslem únorové revoluce. Společnost prý rozštěpilo na třídy jen pouhé *nedorozumění* a Lamartine pokřtil 24. února prozatímní vládu „un gouvernement qui suspende *ce malentendu terrible qui existe entre les différentes classes*“*. Pařížský proletariát se kochal v tomto velkodušném opojení bratrstvím.

Prozatímní vláda, donucená vyhlásit republiku, se snažila, seč byla, aby ji učinila přijatelnou pro buržoazii a pro provincie. Zřekla se krvavého teroru první francouzské republiky tím, že zrušila trest smrti za politické zločiny; v tisku bylo možno svobodně zastávat jakýkoli názor; armáda, soudnictví, administrativa zůstaly až na málo výjimek v rukou dřívějších hodnostářů; ani jeden z velkých viníků červencové monarchie nebyl pohnán k odpovědnosti. Buržoazní republikáni z „Nationalu“ se bavili tím, že si vyměnili monarchická jména a kostýmy za starorepublikánské. Pro ně byla republika jen nový plesový úbor pro starou buržoazní společnost. Mladá republika se snažila hlavně o to, aby nikoho nepostrašila, naopak, aby samu sebe ustavičně děsila a aby se měkkou poddajností a bezbranností své existence udržela naživu a odzbrojila své odpůrce. Svou mírumilovnost hlasitě prohlašovala privilegovaným třídám uvnitř a despotickým mocnostem za hranicemi. Žít a nechat žít, takové je prý její heslo. Tu náhle krátce po únorové revoluci povstali Němci, Poláci, Rakušané, Maďari, Italové, každý národ podle toho, jak to odpovídalo jeho bezprostřední situaci. Rusko a Anglie nebyly připraveny zasáhnout. Rusko bylo zastrašeno, Anglie sama byla ve varu. Republika tedy nenarazila na žádného *národního* nepřítele, nedošlo tedy k žádným velkým zahraničním zápletkám, které by byly mohly roznítit energii, urychlit revoluční proces, popohnat kupředu prozatímní vládu nebo ji hodit přes palubu. Pařížský proletariát, který viděl v republice svůj vlastní výtvar, vítal ovšem každý akt prozatímní vlády, který jí umožňoval získat pozice v buržoazní společnosti. Ochotně prokazoval Caussi-

* – vládou, jež odstraňuje ono *strašlivé nedorozumění existující mezi různými třídami*. (Pozn. red.)

diěrovi policejní služby na ochranu vlastnictví v Paříži, zatímco urovnávání mzdových sporů mezi dělníky a zaměstnavateli přenechával Louis Blancovi. Pokládal za věc své cti uchovat v očích Evropy buržoazní čest republiky neposkvřenu.

Republika nenarazila na odpor ani zvenčí, ani zevnitř. Tím byla odzbrojena. Jejím úkolem nebylo teď už revoluční přetvoření světa, nýbrž jen přizpůsobit se poměrům buržoazní společnosti. S jakým fanatismem se prozatímní vláda chopila tohoto úkolu, o tom nejvýmluvněji svědčí její *finanční opatření*.

Veřejný a soukromý úvěr byl ovšem oťresen. *Veřejný úvěr* spočívá na důvěře, že stát je ochoten dát se vykořisťovat lichvářskými finančníky. Ale starý stát zemřel a revoluce byla namířena především proti finanční aristokracii. Záchvěvy poslední evropské obchodní krize ještě nedozněly. Stále ještě bankrot stíhal bankrot.

Soukromý úvěr byl tedy ochromen, oběh zboží zpomalen, výroba podlomena ještě před výbuchem únorové revoluce. Revoluční krize stupňovala obchodní krizi. Jestliže soukromý úvěr spočívá na důvěře, že buržoazní výroba se všemi svými vztahy, celý buržoazní řád zůstává nedotčen a nedotknutelný, jak naň musela působit revoluce, která ohrozila sám základ buržoazní výroby, ekonomické otroctví proletariátu, která postavila proti burze lucemburskou sfingu? Osvobození proletariátu, to je odstranění buržoazního úvěru, protože znamená odstranění buržoazní výroby a jejího řádu. *Veřejný a soukromý úvěr* jsou ekonomickým teploměrem, jímž je možno měřit intenzitu revoluce. *Tou měrou, jak klesá úvěr, stoupá žár a tvůrčí síla revoluce.*

Prozatímní vláda chtěla z republiky setřít její protiburžoazní náter. Proto se musela především snažit zajistit této nové státní formě *směnnou hodnotu*, její burzovní *kurs*. S kursem republiky na burze stoupl nutně zas soukromý úvěr.

Aby odstranila být jen podezření, že republika nechce nebo nemůže splnit závazky převzaté po monarchii, aby vzbudila důvěru v buržoazní morálku a platební schopnost republiky, utekla se prozatímní vláda k stejně nedůstojné jako dětinské chvástavosti. Ještě před uplynutím zákonné lhůty vyplatila věřitelům státu úroky z 5, 4¹/₂ a 4procentních půjček. Kapitalistům se ihned vrátilo jejich

měšťácké sebevědomí a sebejistota, když viděli, s jak úzkostlivým spěchem se republika snaží koupit si jejich důvěru.

Peněžní nesnáze prozatímní vlády se ovšem nezmenšily tímto teatrálním gestem, které ji připravilo o zásobu hotových peněz. Finanční tíseň nebylo možno dále skrývat a *maloměšťáci, posluhové a dělníci* museli zaplatit z vlastní kapsy příjemné překvapení, které vláda připravila věřitelům státu.

Vláda oznámila, že se na *spořitelní knížky* nebude vyplácet víc než 100 franků. Peníze uložené ve spořitelnách byly zabaveny a vládním dekretem proměněny v nesplatný státní dluh. To *maloměšťáka*, beztak už zkrušeného, ještě víc popudilo proti republice. Tím, že dostal místo svých spořitelních knížek státní dluhopisy, byl nucen jít prodat je na burzu a vydat se tak přímo do rukou burzovních lichvářů, proti nimž dělal únorovou revoluci.

Velechrámem finanční aristokracie, jež vládla za červencové monarchie, byla *banka*. Tak jako burza ovládá státní úvěr, tak ovládá banka *obchodní úvěr*.

Únorová revoluce ohrozila nejen panství banky, nýbrž i samu její existenci; proto se banka snažila republiku předem zdiskreditovat tím, že vyvolala všeobecné ochromení úvěru. Vypověděla rázem úvěr bankéřům, továrníkům a obchodníkům. Protože tento manévr nevyvolal okamžitou kontrarevoluci, musel zasadit zpětnou ránu bance samé. Kapitalisté vybírali peníze, které uložili ve sklenicích banky. Majitelé bankovek se vrhli na její pokladny, aby své bankovky vyměnili za zlato a stříbro.

Prozatímní vláda by byla mohla bez násilného zásahu, naprosto zákonnou cestou donutit banku k *bankrotu*; stačilo, aby zůstala pasivní a ponechala banku jejímu osudu. *Bankrot banky* – to by byla potopa, která by byla v mžiku smetla z francouzské půdy finanční aristokracii, nejmocnějšího a nejnebezpečnějšího nepřítele republiky, zlatý piedestal červencové monarchie. A jakmile by byla banka zkrachovala, byla by musela buržoazie sama považovat za poslední zoufalý pokus o záchranu to, že by vláda vytvořila národní banku a podřídila národní úvěr kontrole národa.

Místo toho však prozatímní vláda stanovila bankovkám *nucený kurs*. A nejen to. Proměnila všechny provinční banky ve filiálky

Francouzské banky, a tak jí umožnila zatáhnout do své sítě celou Francii. Později jí dala do zástavy *státní lesy* jako záruku na půjčku, kterou s ní sjednala. Tak únorová revoluce přímo upevnila a rozšířila bankokracii, kterou měla svrhnout.

Zatím se prozatímní vláda stále víc skláněla pod tíhou rostoucího deficitu. Marně žebrotila o vlastenecké oběti. Jedině dělníci jí hodili almužnu. Bylo nutno přikročit k hrdinnému prostředku, k vypsání *nové daně*. Ale koho zdanit? Burzovní vlky, bankovní magnáty, věřitele státu, rentiéry, průmyslníky? To nebyl prostředek, jímž by se mohla republika buržoazii zalichotit. To by znamenalo na jedné straně ohrozit státní a obchodní úvěr, zatímco se mu na druhé straně přinášely tak ponižující oběti. Někdo však přece musel klopat. A kdo byl obětován buržoaznímu úvěru? Jacques le bonhomme¹⁴, *rolník*.

Prozatímní vláda vypsala přírážkovou daň ve výši 45 centimů z každého franku ke všem čtyřem přímým daním. Pařížskému proletariátu vládní tisk nalhal, že tato daň dopadá především na velkostatkáře, na majitele miliardy oktrojované restaurací.¹⁵ Ve skutečnosti však postihla především *rolnictvo*, tj. velkou většinu francouzského lidu. *Rolníci museli zaplatit výlohy za únorovou revoluci*, a tak se stali hlavní zálohou kontrarevoluce. 45centimová daň, to byla životní otázka francouzského rolníka, který z ní zas učinil otázku života a smrti republiky. Od této chvíle viděl francouzský rolník v *republique 45centimovou daň* a v pařížském proletariátu marnotratníka, který užívá na jeho útraty.

Zatímco revoluce roku 1789 začala tím, že svrhla z beder rolníků feudální břemena, ohlásila se revoluce roku 1848 u venkovského obyvatelstva novou daní, jen aby neohrozila kapitál a zajistila chod jeho státní mašinérie.

Jen jedním prostředkem mohla prozatímní vláda odstranit všechny tyto nesnáze a vyhodit stát z jeho starých kolejí — *vyhlášením státního bankrotu*. Je ještě v dobré paměti, jak potom Ledru-Rollin v Národním shromáždění vykládal o ctnostném rozhořčení, s nímž odmítl podobné návrhy burzovního čachráře Foulda, nynějšího francouzského ministra financí. A zatím mu Fould podal jablko ze stromu poznání.

Prozatímní vláda upadla do moci staré buržoazní společnosti, neboť uznala směnku, kterou tato společnost vystavila na stát. Stala se zkroušeným dlužníkem buržoazní společnosti, místo aby se proti ní postavila jako hrozivý věřitel, inkasující staré revoluční pohledávky. Byla nucena upevňovat rozviklané buržoazní poměry, aby dostála povinností splnitelným pouze v rámci těchto poměrů. Úvěr se jí stal existenční podmínkou, ústupky a sliby dané proletariátu se staly *okovy*, jež *musely* být rozbity. Osvobození dělníků – dokonce i jako *fráze* – se stalo pro novou republiku nesnesitelným nebezpečím, neboť bylo ustavičným protestem proti obnovení úvěru, který spočívá na nerušeném a nezkaleném uznávání existujících ekonomických třídních vztahů. Proto bylo nutno s *dělníky skoncovat*.

Únorová revoluce vyhostila armádu z Paříže. Jedinou ozbrojenou moc představovala národní garda, tj. buržoazie všech odstínů. Avšak necítila se sama dost silnou, aby se vypořádala s proletariátem. Kromě toho byla donucena, třebaže po velmi tuhém odporu a třebaže se tomu všemožně bránila, poněmhu a krok za krokem uvolnit přístup do svých řad a přijímat ozbrojené proletáře. Nezbýlo tedy nic jiného než *postavit jednu část proletariátu proti druhé*.

K tomuto účelu vytvořila prozatímní vláda 24 praporů *mobilní gardy*, každý prapor po 1000 mužích, z mladých lidí ve věku 15 až 20 let. Byli to většinou příslušníci *lumpenproletariátu*, který ve všech velkých městech tvoří masu přesně oddělenou od průmyslového proletariátu, vrstvu, z níž se rekrutují zloději a zločinci všeho druhu, žijící z odpadků se stolu společnosti, lidé bez určitého povolání, pobudové, gens sans feu et sans aveu, lišící se sice podle kulturní úrovně národa, k němuž přísluší, ale vždy si uchovávající charakteristické znaky lazarů¹⁶. Ježto jsou v mladistvém věku, v němž je prozatímní vláda verbovala, zvláště povolní, jsou schopni jak největšího hrdinství a nejnaděnější obětavosti, tak i nejsprostšího lupičství a nejspínavější úplatnosti. Prozatímní vláda jim platila 1 frank 50 centimů denně, tj. koupila si je. Dala jim zvláštní uniformy, tj. odlišila je zevnějškem od dělnických halen. Jako velitele jim přidělila jednak důstojníky pravidelné armády, jednak si sami volili mladé buržoazní synky, kteří je obalamutili hlučnými frázemi o smrti za vlast a o oddanosti republice.

Tak stanula proti pařížskému proletariátu armáda 24 000 mladých, silných, všeho schopných lidí, vybraná z jeho vlastního středu. A když mobilní garda táhla pařížskými ulicemi, proletariát jí provolával *slávu!* Viděl v ní svůj předvoj na barikádách. Považoval ji za *proletářskou* gardu na rozdíl od buržoazní národní gardy. Jeho omyl byl odpustitelný.

Kromě mobilní gardy rozhodla se vláda shromáždit kolem sebe ještě armádu průmyslových dělníků. Ministr Marie naverboval sto tisíc dělníků, vyhozených krizí a revolucí na dlažbu, do takzvaných národních dílen. Pod tímto honosným názvem se neskrývalo nic jiného než používání dělníků k jednotvárným, nudným, neproduktivním *pozemním pracím* za mzdu 23 sous. Tyto dílny nebyly nic jiného než *anglické workhouses*¹⁷ *pod širým nebem*. Prozatímní vláda se domnívala, že si v nich vytvořila *druhou proletářskou armádu proti dělnictvu samému*. Tentokrát se však buržoazie v národních dílnách přepočítala, právě tak jako se přepočítali dělníci v mobilní gardě. Vytvořila *armádu pro vzpouru*.

Jednoho účelu bylo však dosaženo.

Národní dílny – to byl název lidových dílen, které hlásal Louis Blanc v Lucemburském paláci. Marieovy dílny, vybudované podle plánu, který byl přímo *protichůdný* plánu lucemburské komise, daly svým společným názvem podnět k zápletce plné omylů, hodné španělských komedií s jejich uličnickými kousky šibalských sluhů. Sama prozatímní vláda tajně rozšiřovala pověsti, že tyto národní dílny jsou vynálezem Louis Blanca, což se zdálo tím pravděpodobnější proto, že Louis Blanc, tento prorok národních dílen, byl členem prozatímní vlády. Pro pařížskou buržoazii zaměřující zpola naivně, zpola úmyslně obě věci, pro uměle zpracovávané veřejné mínění Francie a Evropy byly tyto workhouses prvním uskutečňováním socialismu, který se s nimi ocítal na pranýři.

Ne-li svým obsahem, pak svým názvem byly *národní dílny* ztělesněným protestem proletariátu proti buržoaznímu průmyslu, buržoaznímu úvěru a buržoazní republice. Proto se na ně soustředila všechna nenávist buržoazie. Zároveň v nich buržoazie našla cíl, na který mohla zaměřit svůj útok, jakmile natolik zesílila, aby otevřeně skoncovala s únorovými iluzemi. Proti národním dílnám,

tomuto společnému terči, se zároveň obrátila všechna nespokojenost, všechna nevrlost, zlost *maloměšťáků*. Plni vzteku vypočítávali, kolik peněz pohlcují tito proletářští darmojedi, zatímco jejich vlastní postavení se stává den ze dne nesnesitelnějším. Státní peníze za předstíranou práci, to je socialismus! – vrčeli si pro sebe. V národních dílnách, v deklamacích v Lucemburském paláci, v pouličních demonstracích dělníků v Paříži – v tom všem spatřovali příčinu své bídné situace. Nikdo se nedovedl víc rozvášnit proti domnělým machinacím komunistů než maloměšťák, zmítající se nad propastí bankrotu bez naděje na záchranu.

A tak byly v nastávající srážce mezi buržoazií a proletariátem všechny výhody, všechny rozhodující pozice, všechny střední vrstvy společnosti v rukou buržoazie. A právě v této době se vlny únorové revoluce vysoko vzdouvaly nad celým kontinentem, každá pošta přinášela nové revoluční zprávy tu z Itálie, tu z Německa, tu z nejvzdálenějšího evropského jihovýchodu a udržovala tak všeobecné opojení lidu, přinášejíc mu ustavičně nové důkazy vítězství, jehož plody už ztratil.

Dne 17. března a 16. dubna došlo k prvním srážkám ve velkém třídním boji, který buržoazní republika skrývala pod svými křídly.

17. březen ukázal dvojaké postavení proletariátu, nepřipouštějící žádný rozhodný čin. Původním účelem jeho demonstrace bylo vrátit prozatímní vládu zpět na dráhu revoluce a za příznivých okolností vymoci vyloučení jejích buržoazních členů a odklad voleb do Národního shromáždění a do národní gardy.¹⁸ Ale 16. března provedla buržoazie zastoupená v národní gardě demonstraci proti prozatímní vládě. Za výkřiků: „Pryč s Ledru-Rollinem!“ pronikla k Radnici. To donutilo lid, aby 17. března volal: „Ať žije Ledru-Rollin! Ať žije prozatímní vláda!“ V boji *proti* buržoazii byl nucen postavit se na stranu buržoazní republiky, která se mu zdála ohrožena. Upevnil postavení prozatímní vlády, místo aby si ji podřídil. 17. březen splaskl v melodramatickou scénu, a jestliže pařížský proletariát toho dne ještě jednou ukázal svou obrovitou mohutnost, buržoazii mimo prozatímní vládu i v ní to ještě víc utvrdilo v odhodlání jej zlomit.

16. duben byl *nedorozuměním*, vyvolaným prozatímní vládou spo-

lečně s buržoazií. Na Martově poli a v Jízdárně se shromáždilo velké množství dělnictva, aby připravilo volby do generálního štábu národní gardy. Náhle se bleskurychle po celé Paříži z jednoho konce na druhý rozšířila zpráva, že se na Martově poli shromáždili ozbrojení dělníci pod vedením Louis Blanca, Blanquiho, Cabeta a Raspaila, aby odtud táhli na Radnici, svrhli prozatímní vládu a vyhlásili komunistickou vládu. Zazní signál k všeobecnému srazu — Ledru-Rollin, Marrast a Lamartine si později vzájemně upírali čest této iniciativy — a za hodinu stojí 100 000 mužů ve zbrani, Radnice je obsazena národní gardou a po celé Paříži hřmí výkřiky: „Pryč s komunisty! Pryč s Louis Blancem, Blanquim, Raspaiem, Cabetem!“ Prozatímní vláda přijímá hold četných deputací, jež jsou všechny odhodlány chránit vlast a společnost. A když se konečně dělníci objeví před Radnicí, aby odevzdali prozatímní vládě vlasteneckou peněžní sbírku uspořádanou na Martově poli, dovídají se k svému údivu, že buržoazní Paříž právě zvítězila nad jejich stínem ve velmi ostražitě připraveném fiktivním boji. Strašný atentát ze 16. dubna poskytl záminku k *povolání armády zpět do Paříže* — což vlastně byl pravý účel této nejapné komedie — a k reakčním federalistickým demonstracím v provinciích.

4. května se sešlo *Národní shromáždění**, zvolené v *přímých všeobecných volbách*. Všeobecné hlasovací právo nemělo tu magickou sílu, kterou mu přisuzovali republikáni starého ražení. Ti viděli v celé Francii nebo alespoň ve většině Francouzů *citoyens*** s totožnými zájmy, totožnými názory atd. Byl to jejich *kult lidu*. Místo jejich *pomyslného* lidu vynesly však volby na povrch *skutečný* lid, tj. představitele různých tříd, na které se tento skutečný lid rozpadá. Víme už, proč museli rolníci a maloměšťáci jít do voleb pod vedením bojechtivé buržoazie a velkostatkářů, zuřivě volajících po restauraci. Ale jestliže všeobecné hlasovací právo nebylo oním kouzelným proutkem, za který je bodří republikáni považovali, mělo zato jinou, daleko větší zásluhu v tom, že rozpoutalo třídní

* Zde a dále až po str. 80 se Národním shromážděním rozumí Ústavodárné národní shromáždění, které bylo v činnosti od 4. května 1848 do května 1849 (Konstituenta). (Pozn. red.)

** — občany. (Pozn. red.)

boj, umožnilo různým středním vrstvám buržoazní společnosti rychle překonat iluze a zklamání, vyzdvihlo rázem všechny frakce vykořisťující třídy na výšiny státní moci, a tak strhlo z jejich tváří lživé masky, zatímco monarchie se svým censem kompromitovala jen určité frakce buržoazie a ostatním dovolovala skrývat se v zákulisí a obklopovat se svatozáří společné opozice.

V Ústavodárném národním shromáždění, které se sešlo 4. května, měli převahu *buržoazní republikáni*, republikáni z „Nationalu“. Dokonce i legitimisté a orleanisté se zpočátku odvažovali vystupovat jen pod maskou buržoazního republikanismu. Boj proti proletariátu mohl být zahájen jen ve jménu republiky.

Od 4. května, a ne od 25. února se datuje republika, tj. republika uznaná francouzským lidem; není to republika, kterou pařížský proletariát vnutil prozatímní vládě, není to republika se sociálními institucemi, není to vidina, která se vznášela před očima barikádových bojovníků. Republika vyhlášená Národním shromážděním, jediná zákonná republika, naprosto nebyla revoluční zbraní proti buržoaznímu pořádku, naopak, byla politickou rekonstrukcí tohoto pořádku, politickým znovuupevněním buržoazní společnosti, zkrátka: *buržoazní republikou*. Toto tvrzení zaznělo z tribuny Národního shromáždění a jeho ozvěna se nesla celým republikánským a protirepublikánským buržoazním tiskem.

A tak jsme viděli, jak únorová republika skutečně nebyla ničím jiným, a ničím jiným ani nemohla být, než *buržoazní republikou*, jak ale prozatímní vláda pod přímým tlakem proletariátu byla nucena prohlásit ji za *republiku se sociálními institucemi*; jak pařížský proletariát nebyl ještě schopen překročit rámec buržoazní republiky jinak než v *představě*, ve *fantazii*, jak jí ale ve skutečnosti svým jednáním všude sloužil, jak se sliby dané proletariátu stávaly pro novou republiku nesnesitelným nebezpečím, jak celý životní proces prozatímní vlády nebyl ničím jiným než neustálým bojem proti požadavkům proletariátu.

V Národním shromáždění zasedla celá Francie k soudu nad pařížským proletariátem. Shromáždění rázem skoncovalo se sociálními iluzemi únorové revoluce a otevřeně proklamovalo *buržoazní republiku*, nic než buržoazní republiku. Z výkonné komise,

kterou samo jmenovalo, okamžitě vyloučilo zástupce proletariátu Louis Blanca a Alberta; zamítlo návrh na zřízení zvláštního ministerstva práce a s bouřlivým souhlasem uvítalo prohlášení ministra Trélata: „Nyní jde jen o to, aby se *opět pracovalo za starých podmínek*.“

Ale to všechno ještě nestačilo. Únorovou republiku vybojovali dělníci za pasívní podpory buržoazie. Proletáři se právem považovali za vítěze února a uplatňovali hrdé nároky vítězů. Museli být poraženi na ulici, muselo se jim ukázat, že podlehnou, nebudou-li bojovat *společně* s buržoazií, nýbrž *proti* ní. Jako k vytvoření únorové republiky s jejími ústupky socialismu bylo zapotřebí bitvy proletariátu, který se spojil s buržoazií proti monarchii, tak bylo nyní zapotřebí druhé bitvy, která by osvobodila republiku od jejích ústupků socialismu a oficiálně potvrdila panství *buržoazní republiky*. Buržoazie musela zamítnout požadavky proletariátu se zbraní v ruce. Skutečnou kolébkou buržoazní republiky není tedy *únorové vítězství*, nýbrž *červnová porážka*.

Proletariát urychlil rozhodnutí, když 15. května vnikl do Národního shromáždění, snaže se marně získat znovu svůj revoluční vliv, zatímco dosáhl jen toho, že jeho energičtí vůdcové padli do rukou žalárníkům buržoazie.¹⁹ *Il faut en finir!* S tím je nutno skoncovat! Tímto výkřikem vyjádřilo Národní shromáždění své rozhodnutí přinutit proletariát k rozhodné bitvě. Výkonná komise vydala několik provokačních dekretů, jako např. zákaz lidových shromáždění atd. Z tribuny Ústavodárného národního shromáždění byli dělníci přímo provokováni, uráženi, zesměšňováni. Ale hlavním terčem útoků, jak jsme viděli, byly *národní dílny*. Na ně přímo velitelsky poukazovalo Ústavodárné národní shromáždění výkonné komisi, která jen čekala, až Národní shromáždění ve formě příkazu potvrdí její vlastní plán.

Výkonná komise začala tím, že ztížila vstup do národních dílen, že denní mzdu změnila ve mzdu od kusu, že všechny dělníky, kteří neměli domovskou příslušnost v Paříži, vyhnala do Sologne pod záminkou, že se tam provádějí pozemní práce. Tyto pozemní práce, jak oznámili svým druhům zklamaní dělníci, kteří se odtamtud vrátili — byly jen řečnickou frází, jíž se mělo okrášlit jejich

vyhnanství. Konečně 21. června vyšel v „Moniteuru“ dekret, který nařizoval, aby všichni svobodní dělníci byli násilím vyhnáni z národních dílen nebo zařazeni do armády.

Dělníci neměli na vybranou: buď zemřít hladem, nebo udeřit. Odpověděli 22. června velkolepým povstáním, první velkou bitvou mezi oběma třídami, na něž se rozpadá moderní společnost. Byl to boj o zachování nebo zničení *buržoazního* řádu. Závoj, který halil republiku, se roztrhl.

Je známo, s jakou bezpříkladnou statečností a geniálností, bez velitelů, bez jednotného plánu, bez prostředků, většinou i beze zbraní drželi dělníci po pět dní v šachu armádu, mobilní gardu, pařížskou národní gardu a národní gardu přivolanou z provincií. Je známo, jak se buržoazie pomstila za prožitou smrtelnou úzkost a s neslýchanou surovostí zmasakrovala přes 3000 zajatců.

Oficiální představitelé francouzské demokracie byli tak ovlivnění republikánskou ideologií, že teprve za několik týdnů začali tušit smysl červnového boje. Byli jako zmámeni dýmem střelného prachu, v němž se rozplynula jejich fantastická republika.

Čtenář dovoľ, abychom slovy „Neue Rheinische Zeitung“ vyličili bezprostřední dojem, který na nás učinila červnová *porážka*:

„Poslední oficiální zbytek únorové revoluce, výkonná komise, se rozplynul před vážností událostí jako mlhavý přízrak. Lamarťinův ohňostroj se proměnil v zápalné rakety Cavaignacovy. Fraternité, bratrství vzájemně proti sobě stojících tříd, z nichž jedna vykořisťuje druhou, toto bratrství proklamované v únoru, napsané obrovskými písmeny na čelo Paříže, na každé vězení, na všechny kasárny – hle, jaký je jeho pravý, nefalšovaný, jeho prozaický výraz: *občanská válka*, občanská válka ve své nejstrašnější podobě, válka mezi prací a kapitálem. Toto bratrství plálo před všemi okny Paříže večer 25. června, kdy Paříž buržoazie zářila světly, zatímco Paříž proletariátu hořela, krvácela a sténala. Bratrství trvalo jen tak dlouho, dokud se zájmy buržoazie bratrsky shodovaly se zájmy proletariátu.

Pedanti staré revoluční tradice z roku 1793, socialističtí doktrináři, kteří prosili buržoazii o milost pro lid a jimž bylo dovoleno

pronášet dlouhá kázání a kompromitovat se tak dlouho, dokud bylo nutno ukolébávat proletářského lva; republikáni, kteří se domáhali celého starého buržoazního pořádku, jenom bez korunované hlavy; dynastičtí opozičníci, jimž náhoda místo výměny ministrů podstrčila svržení dynastie; legitimisté, kteří nechtěli odložit livrej, nýbrž jen změnit její střih — to byli spojenci, s nimiž lid provedl svůj únor...

Únorová revoluce byla *krásná* revoluce, revoluce všeobecných sympatií, protože rozpory, které v této revoluci propukly proti monarchii, dřímaly ještě *nerozvinuté* svorně vedle sebe, protože sociální boj tvořící její pozadí existoval zatím jen pomyslně, ve frázích, ve slovech. *Červnová revoluce* je *ošklivá* revoluce, odpuzující revoluce, protože namísto fráze nastoupil skutek, protože republika obnažila hlavu netvora, tím že mu srazila korunu, která ho maskovala a zakrývala. *Pořádek!* to bylo bitevní heslo Guizotovo. *Pořádek!* křičel guizotovec Sébastiani, když Rusové zabrali Varšavu. *Pořádek!* křičí Cavaignac, surová ozvěna francouzského Národního shromáždění a republikánské buržoazie. *Pořádek!* hřměly jeho kartáče, když rvaly tělo proletariátu. Žádná z nesčetných revolucí francouzské buržoazie počínaje rokem 1789 nebyla atentátem na *pořádek*, protože všechny nechávaly nedotčeno třídní panství, otroctví dělníků, *buržoazní* pořádek, i když se měnila politická forma tohoto panství a tohoto otroctví. Červen na tento pořádek sáhl. Běda červnu!“ („Neue Rheinische Zeitung“ z 29. června 1848.)²⁰

Běda červnu! vracela evropská ozvěna.

Buržoazie *donutila* pařížský proletariát k červnovému povstání. Již tato okolnost sama jej odsoudila k porážce. K tomuto pokusu svrhnout násilně buržoazii nehnala proletariát přímá, uvědomělá potřeba, vždyť pro tento úkol ještě ani nedorostl. „Moniteur“ mu musel oficiálně oznámit, že doba, kdy republika považovala za nutné klanět se jeho iluzím, už minula, a teprve jeho porážka ho přesvědčila o pravdě, že i sebemenší zlepšení jeho postavení *uvnitř* buržoazní republiky zůstává *utopií*, která se při prvním pokusu o uskutečnění stává zločinem. Namísto požadavků, přehnaných svou formou, ale obsahově malicherných, dokonce ještě měšťáckých, jejichž splnění si chtěl proletariát vydobýt na únorové revo-

luci, nastoupilo smělé revoluční bojové heslo: *Svržení buržoazie! Diktatura dělnické třídy!*

Proletariát učinil svůj hrob kolébkou *buržoazní republiky*, a tím ji zároveň donutil, aby vystoupila ve své ryzí podobě, jako stát, jehož doznáním účelem je zvěčnit panství kapitálu a otroctví práce. Majíc ustavičně před očima svého jizvami posetého, nesmiřitelného, nepřemožitelného nepřítele – nepřemožitelného proto, že jeho existence je životní podmínkou buržoazního panství – muselo se panství buržoazie zbavené všech pout přeměnit ihned v *terorismus buržoazie*. Když byl proletariát na čas odstraněn ze scény a diktatura buržoazie oficiálně uznána, musely se střední vrstvy buržoazní společnosti, maloburžoazie a rolnictvo, začít stále těsněji přimykát k proletariátu, a to tou měrou, jak se jejich postavení stávalo nesnesitelnějším a jak se zostřoval antagonismus mezi nimi a buržoazií. Viděly-li dříve tyto vrstvy příčinu svých běd v rozmachu proletariátu, musely ji nyní vidět v jeho porážce.

Povzbudilo-li červnové povstání na celém kontinentě sebevědomí buržoazie a přimělo-li ji k tomu, aby se otevřeně spojila s feudální monarchií proti lidu, kdo byl první obětí tohoto spolku? Kontinentální buržoazie sama. Červnová porážka jí znemožnila, aby upevnila své panství a aby zastavila lid – zpola uspokojený, zpola rozčarovaný – na nejnižším stupni buržoazní revoluce.

Konečně červnová porážka prozradila despotickým mocnostem Evropy tajemství, že Francie musí stůj co stůj udržet mír navenek, aby mohla uvnitř vést občanskou válku. Tím byly národy, které zahájily boj za svou národní nezávislost, vydány napospas Rusku, Rakousku a Prusku, ale zároveň se osud těchto národních revolucí stal závislým na osudu proletářské revoluce, zmizela jejich zdánlivá samostatnost a nezávislost na velkém sociálním převratu. Nebude osvobozen Maďar, ani Polák, ani Ital, dokud dělník zůstane otrokem!

Konečné vítězství Svaté aliance změnilo tvářnost Evropy tak, že každé nové proletářské povstání ve Francii nezbytně vyvolá *světovou válku*. Nová francouzská revoluce bude nucena ihned opustit národní půdu a *dobýt evropský prostor*, na němž jedině je možno provést sociální revoluci 19. století.

Teprve červnovou porážkou byly tedy vytvořeny všechny podmínky, za nichž se může Francie chopit *iniciativy* evropské revoluce. Teprve trikolóra smočená v *krvi* červnových povstalců se změnila v prapor evropské revoluce — v *rudý prapor*.

A my voláme: *Revoluce je mrtva, ať žije revoluce!*

II

13. ČERVEN 1849

25. únor 1848 dal Francii *republiku*, 25. červen jí vnutil *revoluci*. A revoluce po červnu znamenala: *převrat buržoazní společnosti*, zatímco před únorem znamenala: *převrat státní formy*.

Červnový boj vedla *republikánská* frakce buržoazie a s vítěstvím jí nutně připadla státní moc. Stav obležení jí položil k nohám spoutanou, bezmocnou Paříž, zatímco v provinciích panoval morální stav obležení, výhružná a surová zpupnost vítězné buržoazie a rozpoutaný vlastnický fanatismus rolníků. *Zdola* tedy nehrozilo nebezpečí!

Zárovec s revoluční mocí dělníků byl rozbit i politický vliv *demokratických*, tj. *maloburžoazních republikánů*, zastoupených ve výkonné komisi Ledru-Rollinem, v Ústavodárném národním shromáždění stranou Hory, v tisku listem „*Réforme*“²¹. Tito maloburžoazní republikáni organizovali 16. dubna společně s buržoazními republikány spiknutí proti proletariátu a v červnových dnech se společně s nimi proti němu bili. Tak si sami podkopali základnu, o níž se opírala síla jejich strany, neboť maloburžoazie může udržet svou revoluční pozici proti buržoazii jen dotud, dokud za ní stojí proletariát. Byli odstaveni. Buržoazní republikáni otevřeně rozbili zdánlivé spojenectví, které s nimi proti své vůli a s postranními úmysly uzavřeli v období prozatímní vlády a výkonné komise. Odkopnutí jako spojenci klesli demokratičtí republikáni na podřízené trabanty trikolórových republikánů, na nichž sice nemohli vydobýt žádné ústupky, jejichž panství však museli chránit pokaždé, když se zdálo, že toto panství a s ním i republika jsou ohroženy protirepublikánskými buržoazními frakcemi. Konečně tyto frakce,

orleanisté a legitimisté, byly od prvopočátku v Ústavodárném národním shromáždění v menšině. Do červnových dnů se ani neodvažovaly vystupovat jinak než pod maskou buržoazního republikanismu; červnové vítězství sjednotilo na chvíli celou buržoazní Francii kolem Cavaignaca, v němž tato Francie vítala svého spasitele; a když se brzy po červnových dnech protirepublikánská strana opět osamostatnila, tu jí vojenská diktatura a stav obležení v Paříži dovolily jen velmi nesměle a opatrně vystrkovat růžky.

Od roku 1830 se *buržoazně republikánská* frakce seskupila v osobách svých spisovatelů, svých mluvčích, svých kapacit, svých ctižádostivců, svých poslanců, generálů, bankérů a advokátů kolem pařížského deníku „National“. „National“ měl své filiální listy v provinciích. Klišé „Nationalu“ byla *dynastií trikolórové republiky*. Zmocnila se ihned všech státních úřadů, ministerstev, policejní prefektury, ředitelství pošt, prefektur a uvolněných vyšších důstojnických míst v armádě. V čele její výkonné moci stál její generál *Cavaignac*, její šéfredaktor Marrast se stal stálým předsedou Ústavodárného národního shromáždění. Ve svých salónech přijímal jako ceremoniář hosty zároveň jménem „slušné“ republiky.

Dokonce i revoluční francouzští spisovatelé z jakési zbožné úcty před republikánskou tradicí utvrzovali klamné domněnky, jako by v Ústavodárném národním shromáždění vládli rojalisté. Ústavodárné shromáždění bylo naopak po červnových dnech *výhradním představitelem buržoazního republikanismu* a tuto svou stránku vystavovalo na odiv tím rozhodněji, čím více upadal vliv trikolórových republikánů mimo toto shromáždění. Šlo-li o to hájit *formu* buržoazní republiky, mělo k dispozici hlasy demokratických republikánů; šlo-li však o to hájit její *obsah*, tu se toto shromáždění ani způsobem mluvy nelišilo od rojalistických buržoazních frakcí, neboť právě zájmy buržoazie, hmotné podmínky jejího třídního panství a třídního vykořisťování tvoří obsah buržoazní republiky.

Tedy nikoli rojalismus, nýbrž buržoazní republikanismus se uskutečňoval v životě a činech tohoto Ústavodárného shromáždění, které nakonec ani nezemřelo, ani nebylo zabito, nýbrž prostě shnilo.

Po celou dobu panství Ústavodárného shromáždění, zatímco

v popředí scény hrálo komedii pro lepší publikum, konala se v pozadí scény nepřetržitá obětní slavnost – ustavičně vynášené rozsudky stanných soudů nad zajatými červnovými vzbouřenci nebo jejich deportace bez rozsudku. Ústavodárné shromáždění mělo tolik taktu, že přiznávalo, že v červnových vzbouřeních nesoudí zločince, nýbrž že v nich drtí nepřítele.

Prvním činem Ústavodárného národního shromáždění bylo dosazení *vyšetřovací komise*, která měla vyšetřit události červnových dní a 15. května a účast vůdců socialistických a demokratických stran na těchto událostech. Vyšetřování bylo tedy přímo namířeno proti Louis Blancovi, Ledru-Rollinovi a Caussidièrovi. Buržoazní republikáni hořeli nedočkavostí zbavit se těchto soupeřů. Provedení své pomsty nemohli svěřit vhodnějšímu subjektu než panu *Odilonu Barrotovi*, bývalému vůdci dynastické opozice, tomuto ztělesněnému liberalismu, této nullité grave*, této důkladné povrchnosti, který nechtěl jen pomstít dynastii, nýbrž i pohnat revolucionáře k odpovědnosti za to, že mu uklouzlo křeslo ministerského předsedy. To byla spolehlivá záruka jeho neúprosnosti. Tento Barrot byl tedy jmenován předsedou vyšetřovací komise a uspořádal skutečný proces proti únorové revoluci, který lze shrnout takto: 17. března *manifestace*, 16. dubna *spiknutí*, 15. května *atentát*, 23. června *občanská válka*! Proč nedovedl svá učenná kriminalistická zkoumání až do 24. února? „*Journal des Débats*“ na to odpověděl²²: 24. únor, to je jakési *založení Říma*. Vznik států se ztrácí v mýtu, v němž je nutno věřit, o němž se nesmí diskutovat. Louis Blanc a Caussidière byli vydáni soudu. Národní shromáždění dokonalo dílo své vlastní očisty, začaté 15. května.

Plán zdanění kapitálu ve formě daně z hypotéky, s nímž poprvé přišla prozatímní vláda a pak znovu Goudchaux, tento plán Ústavodárné shromáždění zamítlo; zákon omezující pracovní den na deset hodin byl zrušen, znovu bylo zavedeno vězení pro dluhy, značná část francouzského obyvatelstva, neznající číst a psát, byla vyloučena z účasti na porotách. Proč nebyla rovnou zbavena i hlasovacího práva? Znovu byla zavedena kauce na noviny, spolkovací právo bylo omezeno.

* – pyšné nule. (*Pozn. red.*)

Ale ve svém spěchu, aby co nejdříve navrátili starým buržoazním poměrům jejich staré záruky a zahladili všechny stopy po revolučních vlnách, narazili buržoazní republikáni na odpor, který hrozil neočekávaným nebezpečím.

Za červnových dnů nebojoval nikdo fanatičtěji za záchranu soukromého vlastnictví a za obnovení úvěru než pařížští maloměšťáci — kavárníci, hostinští, vinárníci, malí obchodníci, kramáři, řemeslníci atd. Krámek se sebral a táhl proti barikádě, aby uvolnila průchod z ulice do krámků. Ale za barikádami stáli jeho zákazníci a dlužníci, před barikádami jeho věřitelé. A když byly barikády strženy, dělníci rozdraceni, když se kramáři zpiti vítězstvím vrhli zpět ke svým pultům, našli vchod do svých krámků zabarikádovaný zachráncem vlastnictví, oficiálním agentem úvěru, který jim podával výhružné přípisy: Splatná směnka! Splatná činže! Splatný úpis!... Propadlý krámek! Propadlý kramář!

Záchrana vlastnictví! Ale dům, jež obývali, nebyl jejich vlastnictvím; krámek, který opatrovali, nebyl jejich vlastnictvím; zboží, které prodávali, nebylo jejich vlastnictvím. Ani obchod, ani talíř, z něhož jedli, ani postel, na níž spali, jim už nepatřily. Právě proti nim bylo třeba *zachránit toto vlastnictví*, pro domácího, který jim pronajal dům, pro bankéře, který jim diskontoval směnku, pro kapitalistu, který jim dal zálohu na hotovosti, pro továrníka, který těmto kramářům svěřil zboží do prodeje, pro velkoobchodníka, který těmto řemeslníkům dal na úvěr suroviny. *Obnovení úvěru!* Ale znovu posílený úvěr se právě projevil jako živé a pomstychtivé božstvo především tím, že vyhnal insolventního dlužníka z jeho čtyř stěn, vyhnal ho se ženou i dětmi, jeho iluzorní jmění vydal napospas kapitálu a jeho samého uvrhl do vězení pro dlužníky, které se opět hrozivě vztyčilo nad mrtvolami červnových povstalců.

Maloměšťáci s hrůzou shledali, že se tím, že porazili dělníky, vydali bez odporu do rukou věřitelů. Jejich bankrot, který se chronicky vlekl už od února a kterému zdánlivě nepřikládali význam, byl po červnu veřejně vyhlášen.

Jejich *nominální vlastnictví* bylo ponecháno nedotčeno do té doby, dokud bylo nutno hnát je *ve jménu vlastnictví* na bojiště. Nyní, když velká záležitost s proletariátem byla vyřízena, bylo možno

vyřídit i drobné účty s kramářem. Celkové množství splatných směnek v Paříži dosahovalo částky přes 21 miliónů franků, v provinciích přes 11 miliónů. Přes 7000 majitelů pařížských obchodů nezaplatilo od února nájemné.

Jestliže Národní shromáždění ustanovilo, aby byla vyšetřena *politická vina* až po únor, žádali maloměšťáci vyšetření *občanských dluhů** až do 24. února. Shromáždili se ve velkém počtu ve dvoraně burzy a výhruzně požadovali, aby každému obchodníku, který může dokázat, že zkrachoval jen vlivem stagnace způsobené revolucí a že jeho obchod do 24. února dobře prospíval, byla rozhodnutím obchodního soudu prodloužena splatnost dluhu a aby věřitel byl přinucen likvidovat svou pohledávku, zaplatí-li mu dlužník nízké procento. V Národním shromáždění se tato otázka projednávala ve formě návrhu zákona o tzv. „*concordats à l'amiable*“.** Shromáždění kolísalo; tu se náhle dovědělo, že současně u brány St. Denis tisíce žen a dětí povstalců připravují petici o amnestii.

Tváří v tvář vzkříšenému červnovému strašidlu se maloměšťáci zachvěli a Národnímu shromáždění se vrátila jeho neúprosnost. *Concordats à l'amiable*, přátelská dohoda mezi věřiteli a dlužníky, byla v zásadních bodech zamítnuta.

Když pak republikánští zástupci buržoazie v Národním shromáždění už dávno odrazili demokratické zástupce maloburžoazie, dostala tato parlamentní roztržka svůj buržoazní reálně ekonomický smysl: maloburžoazie jako dlužnice byla vydána napospas buržoazii jako věřitelce. Velká část maloměšťáckých dlužníků byla úplně zruinována a zbylým bylo dovoleno, aby dále provozovali svůj obchod za podmínek, které z nich učinily naprosté nevolníky kapitálu. Dne 22. srpna 1848 zamítlo Národní shromáždění *concordats à l'amiable*, 19. září 1848, za stavu obležení, byli za reprezentanty Paříže zvoleni princ Ludvík Bonaparte a vincenneský vězeň komunista Raspail. Buržoazie však volila bankéřského lichváře a orleanistu Foulda. Tak byla ze všech stran najednou otevřeně

* V originále slovní hříčka: *politische Schuld* (vina) — *bürgerliche Schulden* (dluhy). (Pozn. čes. red.)

** — „*prátelských dohodách*“. (Pozn. red.)

vypovězena válka Ústavodárnému národnímu shromáždění, buržoaznímu republikanismu a Cavaignacovi.

Není třeba vykládat, že hromadný bankrot pařížských maloměstáků musel zasáhnout daleko širší okruh osob než bezprostředně postižené, že musel znovu otrást buržoazním obchodem, zatímco výlohy způsobené červnovým povstáním ještě víc zvětšily státní deficit a státní příjmy ustavičně klesaly v důsledku stagnace výroby, omezení spotřeby a poklesu dovozu. Cavaignacovi a Národnímu shromáždění nezbylo než uchýlit se k nové půjčce, která je ještě pevněji vtlačila pod jařmo finanční aristokracie.

Přineslo-li červnové vítězství maloměstákům bankrot a rozprodej v dražbě, tu naopak *mobilitní gardám*, Cavaignacovým janičárům, se dostalo odměny v něžných náručích nevěstek a v podobě všemožných projevů přízně, jimiž byli tito „mladiství zachránci společnosti“ zahrnováni v salónech Marrasta, rytíře trikolóry, hrajícího si zároveň na Amfitryona* a trubadúra „slušné“ republiky. Avšak toto společenské vyznamenávání mobilních gard a jejich nesrovnatelně vyšší žold rozhořčily *armádu*; mezitím zároveň zmizely všechny nacionální iluze, jimiž buržoazní republikanismus s pomocí svého listu „National“ dovedl za Ludvíka Filipa k sobě připoutat část armády a rolnictva. Prostřednická úloha, kterou sehráli Cavaignac a Národní shromáždění v *severní Itálii*, aby ji společně s Anglií zradili Rakousku – tento jediný den panství zničil výsledky osmnácti let opozice „Nationalu“. Ani jedna vláda nebyla tak málo nacionální, tak závislá na Anglii jako vláda „Nationalu“, a přitom za Ludvíka Filipa žil „National“ z každodenního parafrázování Katonova výroku: *Carthaginem esse delendam***; ani jedna vláda se tak neponižovala před Svatou aliancí, a přitom žádal „National“ od takového Guizota, aby roztrhal vídeňské smlouvy. Ironie dějin učinila Bastida, bývalého redaktora zahraniční rubriky v „Nationalu“, ministrem zahraničních věcí Francie, aby každou svou depeši vyvracel každý svůj článek.

Armáda a rolnictvo na chvíli uvěřily, že vojenská diktatura

* Zde ve smyslu: úslužný hostitel. (Pozn. čes. red.)

** – Kartágo musí být zničeno. (Pozn. red.)

přinese s sebou zároveň válku se zahraničím a „gloire“* Francii. Ale Cavaignac, to nebyla diktatura šavle nad buržoazní společností, to byla diktatura buržoazie prováděná šavlí. Vojáka teď potřebovali jen jako četníka. Pod přísnými rysy antické republikánské rezignace skrýval Cavaignac mdlou pokoru vůči ponižujícím podmínkám své buržoazní hodnosti. L'argent n'a pas de maître! Peníze nemají pána! Cavaignac a Ústavodárné shromáždění idealizovali toto staré heslo třetího stavu, překládající je do politické řeči: buržoazie nemá krále, pravou formou jejího panství je republika.

Ve vypracování této *formy*, ve vypracování republikánské *ústavy*, v tom mělo záležet „velké organické dílo“ Ústavodárného národního shromáždění. Překřtění křesťanského kalendáře na republikánský, svatého Bartoloměje na svatého Robespierra změnil na počasi právě tolik, kolik změnila či měla změnit tato ústava na buržoazní společnosti. Tam, kde šla dál za *změnu kostýmu*, tam jen zaprotokolovala *dané* skutečnosti. Tak slavnostně zaregistrovala fakt ustavení republiky, fakt všobecného hlasovacího práva, fakt jediného svrchovaného Národního shromáždění místo dvou omezených konstitučních sněmoven. Tak zaregistrovala a uzákonila fakt Cavaignacovy diktatury tím, že nahradila stálé, neodpovědné, dědičné království přechodným, odpovědným a voleným královstvím – čtyřletým presidentstvím. Tak neopominula dát posvěcení ústavního zákona faktu mimořádné moci, jíž Národní shromáždění po hrůzách 15. května a 25. června v zájmu své vlastní bezpečnosti z opatrnosti vybavilo svého předsedu. Zbytek ústavy byl věcí terminologie. Z mechanismu staré monarchie byly strženy rojalistické nálepky a místo nich nalepeny republikánské. Marrast, bývalý šéfredaktor „Nationalu“, nyní šéfredaktor ústavy, zhostil se této akademické úlohy nikoli bez talentu.

Ústavodárné shromáždění se podobalo onomu chilskému úředníkovi, který se chystal katastrálním vyměřováním pevněji upravit pozemkové vlastnické poměry právě ve chvíli, kdy podzemní rachot už ohlašoval sopečný výbuch, který mu rozmetl tyto pozemky pod

* — „slávu“. (Pozn. red.)

nohama. Zatímco toto shromáždění v teorii vypracovávalo přesné formy, jimiž se po republikánsku vyjadřovalo panství buržoazie, udržovalo se ve skutečnosti jen zrušením všech formulí, násilím sans phrase*, *stavem obležení*. Dva dni předtím, než začalo vypracovávat ústavu, prodloužilo stav obležení. Dříve se ústavy sestavovaly a odhlasovávaly, jakmile se proces společenského převratu trochu uklidnil, jakmile se upevnily nově vytvořené třídní vztahy a zápasící frakce vládnoucí třídy se uchýlily ke kompromisu, který jim dovoľoval pokračovat ve vzájemném boji a zároveň z něho vyloučit zemdlenou masu lidu. Tato ústava však nesankcionovala žádnou společenskou revoluci, nýbrž chvilkové vítězství staré společnosti nad revolucí.

V prvním návrhu ústavy, sepsaném před červnovými dny, bylo ještě obsaženo „*droit au travail*“, právo na práci, první neobratná formule shrnující revoluční požadavky proletariátu. Toto heslo bylo proměněno v *droit à l'assistance*, v právo na veřejnou podporu; a který moderní stát neživí v té či oné formě svou chudinu? Právo na práci je v buržoazním smyslu protismyslem, žalostným zbožným přáním, ale za právem na práci stojí moc nad kapitálem, za mocí nad kapitálem přivlastnění výrobních prostředků, jejich podrobení sdružené dělnické třídě, tedy odstranění námezdní práce, kapitálu a jejich vzájemného vztahu. Za „*právem na práci*“ stálo červnové povstání. Ústavodárné shromáždění, jež fakticky postavilo revoluční proletariát hors la loi, mimo zákon, muselo zásadně z ústavy, tohoto zákona zákonů, vyhodit *jeho* formulí, dát „*právo na práci*“ do klatby. U toho se však nezastavilo. Tak jako Platón vypověděl ze své republiky básníky, tak Ústavodárné shromáždění vypovědělo ze své republiky navěky *progresivní daň*. A přitom progresivní daň není jen buržoazním opatřením proveditelným ve větším či menším měřítku v rámci existujících výrobních vztahů; progresivní daň byla jediným prostředkem, jak připoutat střední vrstvy buržoazní společnosti k „*slušné*“ republice, jak zmenšit státní dluh a čelit protirepublikánské většině buržoazie.

Trikolóroví republikáni tím, že zavrhlí concordats à l'amiable,

* — nepokrytým násilím. (Pozn. red.)

fakticky obětovali maloburžoazii velké buržoazii. Tento ojedinělý fakt povýšili na zásadu tím, že zákonem zakázali progresivní daň. Buržoazní reformu postavili na stejný stupeň s proletářskou revolucí. Ale která třída pak zůstala oporou jejich republiky? Velká buržoazie. Ale její většina byla protirepublikánská. Využívala-li republikánů „Nationalu“ k tomu, aby znovu upevnila staré hospodářské poměry, tu se na druhé straně chystala využít znovu upevněných společenských poměrů k obnovení politických forem odpovídajících těmto poměrům. Již na počátku října byl Cavaignac nucen jmenovat ministry republiky Dufaure a Viviena, bývalé ministry Ludvíka Filipa, přestože se zbrklí puritáni jeho vlastní strany rozčilovali a látečili.

Trikolórová ústava sice zavrhlá jakýkoli kompromis s maloburžoazii a nedokázala připoutat k nové státní formě žádný nový společenský element, ale zato si pospíšila, aby obnovila tradiční nedotknutelnost sboru, v němž měl starý stát své nejuživější a nejfanatičtější obhájce. Učinila ústavním zákonem *nesesaditelnost soudců*, která byla ohrožena prozatímní vládou. Jeden král, kterého sesadila, byl tisíckrát vzkrýšen v těchto nesesaditelných inkvizitorech legality.

Francouzský tisk všestranně rozbíral rozpory v ústavě pana Marrasta, např. současnou existenci dvou suverénů, Národního shromáždění a presidenta, atd. atd.

Hlavní rozpor této ústavy je však v tom: třídám, jejichž společenské otroctví má zvěčnit, tj. proletariátu, rolnictvu, maloburžoazii, dává všeobecným hlasovacím právem politickou moc. A třídě, jejíž starou společenskou moc sankcionuje, buržoazii, odníma politické záruky této moci. Vtěsňuje její politické panství do demokratických podmínek, které každou chvíli napomáhají třídám nepřátelským buržoazii k vítězství a ohrožují samy základy buržoazní společnosti. Na jedné chce, aby od politického osvobození nepostupovali k sociálnímu, na druhých, aby se od sociální restaurace nevraceli k politické.

Buržoazním republikánům málo záleželo na těchto rozporech. Tou měrou, jak přestávali být *nepostradatelnými* – a nepostradatelnými byli jen jako předvoj staré společnosti proti revolučnímu pro-

letariátu – za několik týdnů po svém vítězství přestali být *stranou* a stali se *klikou*. V ústavě viděli jen velikou *intriku*. Především měla konstituovat panství jejich kliky. Presidentem měl zůstat Cavaignac. Zákonodárné shromáždění mělo být pokračováním Ústavodárného. Doufali, že politickou moc lidových mas budou moci degradovat na fiktivní moc a že s touto fiktivní mocí si budou moci natolik hrát, aby buržoazní většinu ustavičně strašili dilematem červnových dní: buď *říše „Nationalu“*, nebo *říše anarchie*.

Práce na ústavě, zahájená 4. září, byla skončena 23. října. Dne 2. září se Konstituanta usnesla, že se nerozejde, dokud nebudou vydány organické zákony doplňující ústavu. Přesto se rozhodla vyvolat v život svůj nejvlastnější výtvar, presidenta, už 10. prosince, dlouho předtím, než skončila své vlastní působení. Tak si byla jista, že v homunkulovi konstituce pozdraví syna své matky. Z opatrnosti bylo usneseno, aby v případě, že žádný z kandidátů nedostane 2 milióny hlasů, přešlo právo volby z národa na Konstituantu.

Zbytečná opatrnost! První den uskutečnění konstituce byl posledním dnem panství Konstituanty. V hlubině volební urny ležel ortel její smrti. Hledala „syna své matky“ a našla „synovce svého strýce“. Saul Cavaignac vytloukl *jeden* milión hlasů, ale David Napoleon *šest* miliónů. Šestinásobně byl poražen Saul Cavaignac.²³

10. prosinec 1848 byl dnem *rolnického povstání*. Teprve tímto dnem začínal pro francouzské rolníky únor. Symbol, který vyjadřoval jejich vstup do revolučního hnutí, neobratně prohnáný, padoušsky naivní, hlupácky vznešený, vypočítavá pověra, patetická burleska, geniálně pošetilý anachronismus, enšpíglovština světových dějin, nerozluštitelný hieroglyf pro civilizovaný rozum – tento symbol měl zjevnou fyziognomii třídy, která uprostřed civilizace zastupovala barbarství. Republika se jí ohlásila v osobě *berního exekutora* a ona se ohlásila republice v osobě *císaře*. Napoleon byl jediný muž, který plně představoval zájmy a fantazii rolnické třídy, nově vytvořené roku 1789. Tato třída vepsala Napoleonovo jméno na průčelí republiky, a tím vypověděla válku cizině a boj za své třídní zájmy uvnitř země. Napoleon nebyl pro rolníky osobou, nýbrž programem. S prapory a hudbou pochodovali k volebním urnám pod heslem: „Plus d'impôts, à bas les riches, à bas la république,

vive l'Empereur!“ „Pryč s daněmi, pryč s boháči, pryč s republikou, ať žije císař!“ Za císařem se skrývala selská válka. Republika, kterou svým hlasováním zavrhli, byla *republika boháčů*.

10. prosinec byl státním převratem rolníků, kteří svrhli tehdejší vládu. Od tohoto dne, kdy rolníci Francii jednu vládu vzali a druhou dali, byly jejich zraky ustavičně upřeny k Paříži. Vystoupili na okamžik jako aktivní hrdinové revolučního dramatu a nebylo už možno vnutit jim znovu roli nečinného a pasívního sboru.

Ostatní třídy pomohly dovršit volební vítězství rolníků. Pro *proletariát* znamenala volba Napoleona především sesazení Cavaignaca, svržení Konstituanty, konec buržoazního republikanismu, tj. zrušení červenového vítězství. Pro *maloburžoazii* představoval Napoleon panství dlužníků nad věřiteli. Pro většinu *velké buržoazie* byla volba Napoleona otevřeným rozchodem s frakcí, kterou na chvíli nutně potřebovala jako zbraň proti revoluci, která jí však byla na obtíž, jakmile se snažila ústavně upevnit své chvilkové postavení. Napoleon místo Cavaignaca – to pro velkou buržoazii znamenalo monarchii místo republiky, počátek rojalistické restaurace, upejpavě nadhozeného vévodu Orleánského, lilii skrytou mezi fialkami.²⁴ Konečně *armáda*, hlasujíc pro Napoleona, hlasovala proti mobilní gardě, proti idyle míru, pro válku.

A tak se stalo, jak napsala „Neue Rheinische Zeitung“, že nejprostodušší člověk Francie nabyt nejmnohoznačnějšího* významu.²⁵ Právě proto, že nebyl ničím, mohl znamenat všechno, jen ne sebe samého. Ať už mělo Napoleonovo jméno v ústech různých tříd seberůznější smysl, každá z nich psala s tímto jménem na svůj hlasovací lístek: „Pryč se stranou ‚Nationalu‘, pryč s Cavaignacem, pryč s Ústavodárným shromážděním, pryč s buržoazní republikou!“ Ministr Dufaure to veřejně vyslovil na schůzi Ústavodárného shromáždění: „10. prosinec je druhým 24. únorem.“

Maloburžoazie a proletariát hlasovaly en bloc** *pro* Napoleona, aby hlasovaly *proti* Cavaignacovi, aby soustředěním svých hlasů na jednoho kandidáta odňaly Konstituantě možnost koneč-

* V originálu slovní hříčka: einfältig (prostoduchý) – vielfältig (mnohoznačný). (Pozn. red.)

** – jednotně. (Pozn. red.)

ného rozhodování. Nicméně nejpokročilejší část obou těchto tříd si postavila vlastní kandidáty. Napoleon byl *hromadným jménem* všech stran sjednocených proti buržoazní republice, *Ledru-Rollin* a *Raspail* byli *vlastními jmény*, první – demokratické maloburžoazie, druhý – revolučního proletariátu. Hlasy pro Raspaila – jak veřejně prohlásili proletáři a jejich socialističtí vůdcové – měly být pouhou demonstrací, hromadným protestem proti jakémukoli presidentství vůbec, tj. proti ústavě samé; zároveň to měly být hlasy proti Ledru-Rollinovi, první akt, jímž se proletariát jako samostatná politická strana zřikal demokratické strany. Naproti tomu demokratická strana, demokratická maloburžoazie a její představitelka v parlamentu, Hora – se chovala ke kandidatuře Ledru-Rollinově s veškerou vážností, s níž si slavnostně zvykla ohlupovat samu sebe. Byl to ostatně její poslední pokus vystoupit jako samostatná strana vedle proletariátu. 10. prosince byly poraženy nejen strana republikánské buržoazie, ale i demokratická maloburžoazie a její Hora.

Francie měla nyní vedle *Hory* i *Napoleona* – což dokazuje, že jak Hora, tak Napoleon byli jen chabými karikaturami velké skutečnosti, jejíž jména nesli. Ludvík Napoleon se svým třírohým kloboukem a císařským orlem parodoval právě tak žalostně starého Napoleona, jako Hora se svými frázemi vypůjčenými z roku 1793 a svými demagogickými pózami parodovala starou Horu. Tak zároveň s tradiční pověřčivou vírou v Napoleona zanikla tradiční pověřčivá víra v rok 1793. Revoluce se stala sama sebou teprve tehdy, když dostala své *vlastní originální* jméno, a to bylo možné teprve tehdy, když do jejího popředí jako vedoucí síla vystoupila nová revoluční třída, průmyslový proletariát. Je možno říci, že 10. prosinec už proto Horu tak překvapil a zmátl, poněvadž hrubým selským žertem posměšně rozbil klasickou analogii se starou revolucí.

Dne 20. prosince složil Cavaignac svůj úřad a Ústavodárné shromáždění prohlásilo Ludvíka Napoleona presidentem republiky. Dne 19. prosince, v poslední den své samovlády, zamítlo shromáždění návrh na amnestii pro červnové povstalce. Což odvolat dekret z 27. června, jímž bylo 15 000 povstalců bez soudního rozsudku posláno do vyhnanství, což to neznamenovalo odvolat červnovou bitvu samu?

Odilon Barrot, poslední ministr Ludvíka Filipa, se stal prvním ministrem Ludvíka Napoleona. Stejně jako Ludvík Napoleon nepočítal počátek své vlády od 10. prosince, nýbrž od senátního rozhodnutí z roku 1804, tak si našel ministerského předsedu, který nepočítal počátek svého kabinetu od 20. prosince, nýbrž od královského dekretu z 24. února. Jako zákonný dědic Ludvíka Filipa zmírnil Ludvík Napoleon změnu vlády tím, že ponechal starý ministerský kabinet, který mimoto neměl ještě ani kdy se opotřebovat, protože neměl ještě kdy přijít na svět.

Tuto volbu mu poradili vůdcové rojalistických buržoazních frakcí. Hlava staré dynastické opozice, která nevědomky tvořila přechod k republikánům „Nationalu“, se ještě lépe hodila k tomu, aby úplně vědomě vytvořila přechod od buržoazní republiky k monarchii.

Odilon Barrot byl vůdcem jediné staré opoziční strany, která se pro neustálý marný boj o ministerské křeslo dosud neopotřebovala. Revoluce vynesla rychle za sebou všechny staré opoziční strany na výšiny státu, aby nejen skutkem, ale i slovy musely samy popřít a odvolat své staré fráze a aby je nakonec lid všechny jako odpornou míchanici vyhodil na mrchoviště dějin. A Barrot, toto ztělesnění buržoazního liberalismu, který po osmnáct let skrýval padoušskou prázdnotu svého ducha pod vnější vážností svého těla, musel projít všemi stupni renegátství. A když se občas sám polekal příliš ostrého kontrastu mezi bodlácím přítomností a vavřínem minulosti, tu mu pohled do zrcadla vracel ministerský klid a lidský sebeobdiv. Ze zrcadla naň zářil Guizot – Guizot, jemuž vždy záviděl, který jej ustavičně poučoval jako školáčka, sám Guizot, ale Guizot s olympským čelem Odilonovým. Jediné, co na sobě přehlédl, byly Midasovy uši²⁶. Barrot z 24. února se projevil teprve v Barrotovi z 20. prosince. K němu, orleanistovi a voltairiánu, se přidružil jako ministr kultu – legitimista a jezuita Falloux.

Za několik dní nato bylo ministerstvo vnitra svěřeno malthusovci Léonu Faucherovi. Právo, náboženství, politická ekonomie! To všechno Barrotův ministerský kabinet obsahoval a kromě toho ještě spojil legitimisty s orleanisty. Chyběl jen bonapartista. Bonaparte ještě skrýval svou chuť zahrát si na Napoleona, neboť *Suluk* ještě nehrál Toussainta Louvertura.²⁷

Strana „Nationalu“ byla okamžitě odstraněna ze všech vyšších míst, kde se zahrnzdila. Policejní prefektura, ředitelství pošt, generální prokuratura, starostenství Paříže, to všechno bylo obsazeno starými stvůrami monarchie. Legitimista Changarnier se stal vrchním velitelem národní gardy v departementu Seine, mobilní gardy a řadových oddílů první armádní divize; orleanista Bugeaud byl jmenován vrchním velitelem alpské armády. Tato výměna hodnotářů pokračovala za Barrotovy vlády nepřetržitě. Prvním aktem jeho kabinetu byla restaurace staré roajalistické administrativy. V mžiku se proměnila celá oficiální scéna – kulisy, kostýmy, řeč, herci, figuranti, statisti, nápověda, pozice stran, motivy hry, obsah zápletky, celá situace. Jen předpotopní Ústavodárné shromáždění zůstalo ještě na svém místě. Ale od okamžiku, kdy Národní shromáždění nastolilo Bonaparta, Bonaparte Barrota, Barrot Changarniera, vstoupila Francie z období ustavování republiky do období ustavené republiky. A k čemu potřebovala ustavená republika Ústavodárné shromáždění? Když byla stvořena země, nezbylo jejímu stvořiteli než utéci se do nebe. Ústavodárné shromáždění bylo rozhodnuto nenásledovat jeho příkladu, Národní shromáždění bylo posledním útočištěm strany buržoazních republikánů. Jestliže mu byly všechny páky výkonné moci vyrvány, nu, což mu nezbyla ústavodárná všemohoucnost? První jeho myšlenkou bylo udržet si za všech okolností své svrchované postavení a s jeho pomocí dobýt zpět ztracené pozice. Stačí jen vytlačit Barrotovu vládu vládou „Nationalu“, a roajalistický personál bude muset ihned vyklidit úřední budovy a trikolórový personál se s triumfem vrátí. Národní shromáždění se usneslo svrhnout vládu a vláda sama mu poskytla k útoku příležitost, nad níž by si Ústavodárné shromáždění nemohlo vymyslet vhodnější.

Vzpomeňme si, co znamenal Ludvík Bonaparte pro rolníky: pryč s daněmi! Šest dní seděl na presidentském křesle a sedmého dne, 27. prosince, jeho ministerský kabinet navrhl *zachovat daň ze soli*, která byla zrušena dekretem prozatímní vlády. Daň ze soli sdílí s daní z vína výsadu být beránkem, který snímá hříchy starého francouzského finančního systému, zejména v očích venkovského lidu. Barrotův kabinet nemohl vyvolenci rolníků vložit do úst kou-

savější epigram na jeho voliče než slova: *obnovení daně ze soli!* S daní ze soli ztratil Bonaparte svou revoluční sůl, Napoleon selského povstání se rozplynul jako mlhavý přízrak a nezbylo po něm nic než velká neznámá rojalisticko-buržoazní intrika. A Barrotův kabinet nikoli bez úmyslu učinil tento beztaktní akt hrubého rozčarování prvním vládním aktem presidentovým.

Konstituanta se dychtivě chopila dvojí příležitosti: svrhnout ministerský kabinet a vystoupit proti vyvolenci rolníků jako představitelka rolnických zájmů. Odmítla návrh ministra financí, snížila daň ze soli na třetinu její dřívější výše, zvýšila tak o 60 miliónů státní deficit na 560 miliónů a po tomto *vótu nedůvěry* klidně vyčkávala odstoupení ministerského kabinetu. Tak málo chápala nový svět, jímž byla obklopena, a své vlastní změněné postavení. Za kabinetem stál president a za presidentem stálo 6 miliónů voličů, z nichž každý vložil do volební urny vótum nedůvěry Konstituantě. Konstituanta vracela národu jeho projev nedůvěry. Směšná výměna! Konstituanta zapomněla, že její vóta ztratila nucený kurs. Odmítnutím daně ze soli jen upevnila rozhodnutí Bonapartovo a rozhodnutí jeho ministerského kabinetu „*skoncovat*“ s ní. Začal onen dlouhý souboj, který vyplňuje celou druhou polovinu života Konstituanty. 29. leden, 21. březen, 8. květen byly velkými dny této krize, předchůdci 13. června.

Francouzi, např. Louis Blanc, spatřovali v 29. lednu projev konstitučního rozporu mezi svrchovaným, nerozpustitelným Národním shromážděním, vzešlým ze všeobecného hlasovacího práva, a mezi presidentem, který byl na papíře tomuto shromáždění odpovědný, ale ve skutečnosti byl nejen rovněž sankcionován všeobecným hlasovacím právem a nadto spojoval ve své osobě všechny hlasy, které jsou rozděleny mezi jednotlivé členy Národního shromáždění a tak stonásobně rozdrobeny, nýbrž měl také úplně ve svých rukou celou výkonnou moc, nad níž se Národní shromáždění vznášelo jen jako morální moc. Tento výklad událostí 29. ledna zaměňuje mluvu boje v parlamentě, v tisku, v klubech s jeho skutečným obsahem. Ludvík Bonaparte a Ústavodárné národní shromáždění, to naprosto nebyly dvě strany jedné a téže ústavní moci, výkonná moc proti zákonodárné, to byla sama ustavená buržoazní republika

proti nástrojům svého ustavení, proti ctižádostivým intrikám a ideologickým požadavkům revoluční buržoazní frakce, která založila republiku a teď s údivem shledala, že její ustavená republika vypadá jako restaurovaná monarchie, a která teď chtěla násilně zadržet ústavodárné období s jeho podmínkami, s jeho iluzemi, s jeho mluvou a jeho osobami a zabránit zralé buržoazní republice, aby vystoupila ve své úplné a vlastní podobě. Tak jako Ústavodárné národní shromáždění představovalo Cavaignaca, který se v něm opět octl, tak Bonaparte představoval Zákonodárné národní shromáždění, které se od něho ještě neoddelilo, tj. Národní shromáždění ustavené buržoazní republiky.

Volba Bonaparta mohla být vyložena teprve tehdy, když na místo *jednoho* jména dosadila jeho mnohoznačné významy, když se opakovala ve volbě nového Národního shromáždění. Mandát starého byl zrušen 10. prosince. Takže 29. ledna nevystoupili proti sobě president a Národní shromáždění *téže* republiky, nýbrž Národní shromáždění ustavující se republiky a president ustavené republiky, dvě moci, jež ztělesňovaly dvě zcela rozdílná období životního běhu republiky; na jedné straně malá republikánská frakce buržoazie, jež jediná mohla proklamovat republiku, vyrvat ji pouličním bojem a hrůzovládou z rukou proletariátu a v ústavě načrtnout její základní ideální rysy, a na druhé straně celá rojalistická masa buržoazie, jež jediná mohla v této ustavené buržoazní republice panovat, zbavit ústavu jejích ideologických příměsí a svým zákonodárstvím a svou administrativou uskutečnit podmínky pro ujařmení proletariátu.

Bouře, která se strhla 29. ledna, sbírala své síly po celý měsíc. Konstituanta chtěla svým vótem nedůvěry dohnat Barrotovu vládu k odstoupení. Barrotova vláda naproti tomu navrhla Konstituantě, aby vyslovila sama sobě definitivní vótum nedůvěry, aby se usnesla na své sebevraždě, aby nadekretovala své *vlastní rozpuštění*. Rateau, jeden z nejbezvýznamnějších poslanců, předložil 6. ledna na rozkaz vlády tento návrh Konstituantě, předložil jej též Konstituantě, která se už v srpnu usnesla, že se nerozejde, dokud nevydá celou řadu organických, ústavu doplňujících zákonů. Stoupenec vlády Fould bez okolků prohlásil, že rozpuštění Konstituanty je

nezbytné k „*obnovení otřeseného úvěru*“. A skutečně, nepodřývala snad úvěr tím, že prodlužovala provizorium a ohrožovala Barrotem Bonaparta a Bonapartem ustavenou republiku? Olympan Barrot se stal zuřivým Rolandem při pomýšlení, že mu opět vyrvou konečně uchvácené místo ministerského předsedy, sotva ho čtrnáct dní užíval, místo, které mu republikáni už jednou odročili o decennium, tj. o deset měsíců. Vůči tomuto ubohému shromáždění byl Barrot tyranštější než tyran. Jeho nejmírnějším výrokem byla slova: „S ním je budoucnost nemožná.“ A opravdu, toto shromáždění zastupovalo už jen minulost. „Je neschopné,“ dodal ironicky, „obklopit republiku institucemi nezbytnými k jejímu upevnění.“ A vskutku! S výlučným antagonismem shromáždění vůči proletariátu byla zároveň zlomena jeho buržoazní energie a s jeho antagonismem vůči roajalistům ožil znovu jeho republikánský patos. Tak bylo dvojnásob neschopné upevnit příslušnými institucemi buržoazní republiku, kterou už nechápalo.

Rateauovým návrhem vyvolal ministerský kabinet v celé zemi *petiční bouři*; denně lítaly ze všech koutů Francie Konstituantě na hlavu balíky billets doux*, v nichž se víceméně kategoricky žádalo, aby se *rozpusřila* a učinila poslední pořízení. Konstituanta opět vyvolala protipetice, v nichž se dala vyzývat, aby zůstala naživu. Volební boj mezi Bonapartem a Cavaignacem se obnovil v petičním boji pro rozpuštění Národního shromáždění a proti němu. Petice měly být doplňujícími komentáři k 10. prosinci. Tato agitace trvala po celý leden.

Ve svém konfliktu s presidentem se Konstituanta nemohla odvolávat na to, že vzešla ze všeobecných voleb, neboť protivníci se právě odvolávali od ní k všeobecnému hlasovacímu právu. Nemohla se opřít o žádnou řádnou moc, neboť šlo o boj proti zákonné moci. Nemohla svrhnout ministerský kabinet projevy nedůvěry, jak se o to už pokoušela 6. a 26. ledna, protože kabinet ji o žádnou důvěru nežádal. Zbývala jí už jen jedna možnost, *povstání*. Bojovou sílu povstání tvořila *republikánská část národní gardy, mobilní garda* a střediska revolučního proletariátu, *kluby*. Mobilní gardy, tyto hrdinky

* — milostných psaníček. (Pozn. red.)

červnových dnů, tvořily v prosinci organizovanou bojovou sílu republikánské buržoazní frakce, právě tak jako před červnem byly organizovanou bojovou silou revolučního proletariátu *národní dílny*. Tak jako se výkonná komise Konstituanty surově obořila na národní dílny, když musela skoncovat s požadavky proletariátu, které se jí staly nesnesitelnými, tak se musel Bonapartův kabinet surově obořit na mobilní gardu, když se rozhodl skoncovat s požadavky republikánských buržoazních frakcí, které se mu staly nesnesitelnými. Nařídil *rozpuštění mobilní gardy*. Jedna její část byla propuštěna a vyhozena na dlažbu, druhá část byla z demokratické organizace přeměněna v monarchistickou a její žold byl snížen na obyčejný žold řadového vojska. Mobilní garda se octla v situaci červnových povstalců a tisk denně přinášel *veřejná pokání*, v nichž doznávala svou červnovou vinu a žadonila proletariát o odpuštění.

A *kluby*? Od chvíle, kdy Ústavodárné shromáždění ohrozilo Barrotem presidenta, presidentem ustavenou buržoazní republiku a ustavenou buržoazní republikou buržoazní republiku vůbec, seskupily se kolem něho nutně všechny živly, které ustavovaly únorovou republiku, všechny strany, které chtěly svrhnout existující republiku a přetvořit ji násilným zpětným procesem opět v republiku svých třídních zájmů a zásad. To, co se stalo, bylo ze života vyškrtáno; to, co vykryštovalo z revolučního hnutí, se opět rozpustilo; republika, o kterou se bojovalo, se stala opět neurčitou republikou únorových dnů, kterou si každá strana vykládala po svém. Strany na chvíli opět zaujaly své staré únorové pozice, ovšem bez únorových iluzí. Trikolóroví republikáni „Nationalu“ se opět opřeli o demokratické republikány „Réforme“ a tlačili je jako předvoj do popředí parlamentního boje. Demokratičtí republikáni se opět opřeli o socialistické republikány (27. ledna zvěstoval veřejný manifest jejich smíření a sjednocení) a připravovali v klubech půdu pro povstání. Vládní tisk se k trikolórovým republikánům „Nationalu“ právem choval jako ke vzkříšeným červnovým povstalcům. Aby se udrželi v čele buržoazní republiky, ohrozili samu buržoazní republiku. 26. ledna navrhl ministr Faucher zákon o společném právu, jehož první paragraf zněl: „*Kluby jsou zakázány*.“ Žádal, aby se o tomto návrhu zákona hned diskutovalo. Konstituanta zamítla

neodkladnost návrhu a 27. ledna přednesl Ledru-Rollin návrh opatřený 230 podpisy, aby vládní kabinet byl pohnán před soud pro porušení ústavy. Pohnání kabinetu před soud ve chvíli, kdy takový čin znamenal buď beztaktní odhalení bezmocnosti soudce, tj. sněmovní většiny, nebo bezmocný protest žalobce proti této většině samé, to byl ten velký revoluční triumf, který pohrobek Hora od nynějška vynášela vždy na vrcholku krize. Ubohá Hora úpějíci pod tíhou svého vlastního jména!

Blanqui, Barbès, Raspail atd. se 15. května pokusili rozbít Ústavodárné shromáždění tím, že v čele pařížského proletariátu vnikli do jeho zasedací síně. Barrot připravoval témuž shromáždění morální 15. květen tím, že mu chtěl nadiktovat, aby se rozpustilo, a zavřít jeho zasedací síň. Totéž shromáždění pověřilo Barrota vyšetřováním viníků květnových událostí; a nyní, právě teď, kdy si Barrot vůči němu hrál na rojalistického Blanquiho, kdy ono proti němu shánělo spojence v klubech, u revolučních proletářů, ve straně Blanquiho, v této chvíli je neúprosný Barrot mučil návrhem, aby květnoví zajatci byli odňati porotnímu soudu a odevzdáni „haute cour“, vrchnímu soudu, vynalezenému stranou „Nationalu“. Je pozoruhodné, jak vybičovaný strach o ministerské křeslo dovedl z hlavy takového Barrota vykřesat pointy hodné Beaumarchaise! Národní shromáždění po dlouhém kolísání tento návrh přijalo. Vůči květnovým útočníkům se vrátilo k svému normálnímu charakteru.

Jestliže president a ministři doháněli Konstituantu ke *vzpouře*, Konstituanta doháněla presidenta a kabinet ke *státnímu převratu*, neboť neměli žádný zákonný prostředek, aby ji rozpustili. Konstituanta byla však matkou ústavy a ústava byla matkou presidenta. Státním převratem roztrhal president ústavu a vymazal svůj republikánský právní titul. Nezbylo mu než vytasit svůj imperátorský právní titul; ale imperátorský právní titul probouzel k životu titul orleanistický a oba bledly před legitimistickým právním titulem. Pád legální republiky mohl vymrštit do výše jen nejkrajnější protipól, legitimní monarchii, neboť v té chvíli byla strana orleanistů jen poraženou stranou únorových dnů a Bonaparte jen vítězem 10. prosince a obě strany mohly proti republikánské uzurpaci

postavit jen své rovněž uzurpované monarchistické tituly. Legitimisté si byli vědomi, že nadešla pro ně příznivá chvíle, a konspirovali za bílého dne. Mohli doufat, že v generálu Changarnierovi najdou svého *Monka*²⁸. Blízkost *bílé monarchie* se v jejich klubech hlásala stejně otevřeně, jako se v proletářských klubech hlásala blízkost *rudé republiky*.

Šťastně potlačená vzpoura by byla ministerský kabinet zbavila všech potíží. „Legalita nás zabíjí,“ volal Odilon Barrot. Povstání by umožnilo rozpustit Konstituantu pod záminkou salut public*, porušit ústavu v zájmu ústavy samé. Hrubé vystoupení Odilona Barrota v Národním shromáždění, návrh na rozpuštění klubů, hlučné sesazení padesáti trikolórových prefektů a jejich nahrazení roajalisty, rozpuštění mobilní gardy, Changarnierovo špatné zacházení s jejími veliteli, znovudosazení profesora Lermíniera, který byl už za Guizota nemožný, trpění legitimistického naparování — účelem toho všeho bylo vyprovokovat povstání. Povstání se však neozývalo. Čekalo na signál od Konstituanty, a ne od ministerského kabinetu.

Konečně nadešel 29. leden, den, kdy mělo být rozhodnuto o návrhu Mathieuově (de la Drôme) na bezpodmínečné zamítnutí Rateauova návrhu. Legitimisté, orleanisté, bonapartisté, mobilní garda, Hora, kluby, všichni se toho dne spikli. Každý se spikl právě tak proti svému domnělému nepříteli, jako proti svému domnělému spojenci. Bonaparte na koni přehlížel na náměstí Svornosti část svých vojsk, Changarnier hrál divadlo, prováděje efektní strategické manévry. Konstituenta našla budovu, kde měla zasedat, obsazenu vojskem. Konstituenta, průsečík všech křížujících se nadějí, obav, očekávání, vření, napětí, vzpour, shromáždění lví odvahy, nezakolísala v tuto pro ni tak vážnou, světodějnou chvíli ani na okamžik. Podobala se onomu bojovníku, který nejenže se bál použít své vlastní zbraně, ale cítil i povinnost uchovat neporušeny zbraně svého protivníka. Pohrdajíc smrtí podepsala svůj vlastní rozsudek smrti a odmítla bezpodmínečné zamítnutí Rateauova návrhu. Když se takto sama octla ve stavu obležení, omezila svou

* — veřejného blaha. (Pozn. red.)

ústavodárnou činnost nutným rámcem, jímž byl stav obležení Paříže. Pomstila se způsobem sebe důstojným tím, že druhého dne nařídila vyšetřování hrůz, jež jí nahnal ministerský kabinet 29. ledna. Hora dokázala nedostatek revoluční energie a politického smyslu tím, že dovolila straně „Nationalu“, aby jí využila jako hlásné trouby v této veliké komedii intrik. Strana „Nationalu“ učinila poslední pokus udržet si dále v ustavené buržoazní republice monopol panství, který měla v období vzniku republiky. Utrpěla fiasko.

Šlo-li v lednové krizi o existenci Konstituanty, šlo v krizi 21. března o existenci konstituce; v prvním případě šlo o personál strany „Nationalu“, v druhém o její ideál. Rozumí se samo sebou, že „slušní“ republikáni prodali svou vznešenou ideologii levněji než světské užívání vládní moci.

Dne 21. března byl na denním pořadu Národního shromáždění Faucherův návrh zákona proti spolčovacím právu: *potlačení klubů*. Osmý článek ústavy zaručuje všem Francouzům právo spolčovat se. Zákaz klubů byl tedy nepochybným porušením ústavy a Konstituanta sama měla sankcionovat urážku svých svatých. Ale vždyť kluby byly shromaždišti revolučního proletariátu, jeho spikleneckými středisky. Samo Národní shromáždění zakázalo spolčování dělníků proti svým buržoům. A co jiného byly kluby než spolčování celé dělnické třídy proti celé třídě buržoazie, vytváření zvláštního dělnického státu proti buržoaznímu státu? Což to nebyla celá řada ústavodárných shromáždění proletariátu a zároveň pohotových oddílů armády povstání? Ústava měla ustavit především panství buržoazie. Ústava mohla tedy pod spolčovacím právem rozumět zřejmě jen spolky slučitelné s panstvím buržoazie, tj. s buržoazním pořádkem. Jestliže se ústava z teoretické slušnosti vyjadřovala všeobecně, což tu nebyla vláda a Národní shromáždění, aby ji ve zvláštních případech vykládaly a používaly? A byly-li kluby stavem obležení fakticky zakázány už v pravěku republiky, což nebylo nutné, aby ve spořádané, ustavené republice byly zakázány zákonem? Trikolóroví republikáni nedovedli proti tomuto prozaickému výkladu ústavy postavit nic jiného než nabubřelou frázi ústavy. Část jich, Pagnerre, Duclerc aj., hlasovala pro ministerský kabinet a získala mu tak většinu. Druhá část s archandělem Ca-

vaignacem a církevním otcem Marrastem v čele, když byl článek o zákazu klubu přijat, se stáhla společně s Ledru-Rollinem a Horou do zvláštní místnosti pro komise – a „radila se“. – Národní shromáždění bylo ochromeno, nemělo už stanovený počet hlasů potřebných k usnášení. Tu v této místnosti pro komise připomněl pan Crémieux v pravý čas, že odsud vede cesta přímo na ulici, že dnes už není únor 1848, nýbrž březen 1849. Strana „Nationalu“ náhle prohlédla a vrátila se do zasedací síně Národního shromáždění a za ní – znovu napálená Hora, Hora ustavičně mučená revolučními choutkami, ale ustavičně hledající ústavní východisko, stále ještě se cítící lépe na svém místě za buržoazními republikány než před revolučním proletariátem. Tak skončila tato komedie. Sama Konstituanta vyhlásila, že porušení textu ústavy je jediným správným výkladem smyslu jejích slov.

Zbývalo upravit ještě jeden bod: poměr ustavené republiky k evropské revoluci, její *zahraniční politiku*. Dne 8. května 1849 zavládlo v Ústavodárném shromáždění, dožívajícím své poslední dny, neobyčejné rozčilení. Na denním pořadu byl útok francouzské armády na Řím, její odražení Římány, její politická hanba a vojenská blamáž, zákeřné zavraždění římské republiky francouzskou republikou, první italské tažení druhého Bonaparta. Hora ještě jednou vyhodila svůj hlavní trumf: Ledru-Rollin položil na předsednický stůl nezbytný obžalovací spis proti ministerskému kabinetu, a tentokrát i proti Bonapartovi, pro porušení ústavy.

Motiv 8. května se později opakoval jako motiv 13. června. Všimněme si, čím byla římská výprava.

Cavaignac vyslal už v polovině listopadu 1848 válečné loďstvo do Civitavecchie, aby ochránilo papeže, vzalo ho na palubu a dopravilo do Francie. Papež měl požehnat „slušné“ republice a zajistit volbu Cavaignaca prezidentem. Na papeže chtěl Cavaignac nachytat faráře, na faráře rolníky a s pomocí rolníků dosáhnout presidentství. Cavaignacova výprava, jejímž prvním účelem byla volební reklama, byla zároveň protestem a hrozbou proti římské revoluci. V zárodku obsahovala intervenci Francie ve prospěch papeže.

Tato intervence pro papeže, proti římské republice ve spolku

s Rakouskem a s Neapolí, byla usnesena na prvním zasedání Bonapartovy ministerské rady 23. prosince. Falloux v ministerstvu, to byl papež v Římě, a to v Římě papežově. Bonaparte už nepotřeboval papeže k tomu, aby se stal presidentem rolníků, ale potřeboval udržet papežskou moc, aby si udržel rolníky. Jejich lehkověrnost ho učinila presidentem. S vírou ztratili lehkověrnost a s papežem víru. A pokud jde o spolčené orleanisty a legitimisty, kteří vládli jménem Bonapartovým, tu přece dříve, než bude znovu nastolen král, musí být znovu nastolena moc, která krále posvětil. Nemluvě už ani o roajalismu – bez starého Říma podřízeného světské moci papežově není papeže, bez papeže není katolicismu, bez katolicismu není francouzského náboženství a co by si stará francouzská společnost počala bez náboženství? Hypotéka na nebeské statky, kterou dává rolníkovi náboženství, je zárukou měšťákovy hypotéky na rolnické statky. Římská revoluce byla tedy atentátem na vlastnictví, na buržoazní řád, stejně strašným atentátem jako červnová revoluce. Obnovené panství buržoazie ve Francii vyžadovalo restauraci papežova panství v Římě. Konečně byli v římských revolucionářích poražení spojenci francouzských revolucionářů; aliance kontrarevolučních tříd v ustavené francouzské republice měla svůj nezbytný doplněk v alianci francouzské republiky se Svatou aliancí, s Neapolí a Rakouskem. Rozhodnutí ministerské rady z 23. prosince nebylo pro Konstituantu žádným tajemstvím. Již 8. ledna interpeloval v té věci Ledru-Rollin ministerský kabinet, ten to popřel, Národní shromáždění přešlo k dennímu pořádku. Uvěřilo slovům kabinetu? Víme, že strávilo celý leden tím, že mu projevovalo nedůvěru. Patřilo-li však k úloze ministerského kabinetu lhát, patřilo k úloze Národního shromáždění předstírat víru v tuto lež a zachraňovat tím republikánské dekorum.

Mezitím byl poražen Piemont, Karel Albert se poděkoval, rakouská armáda bušila na brány Francie. Ledru-Rollin ostře interpeloval. Ministerský kabinet však dokazoval, že v severní Itálii pokračoval jen v politice Cavaignacově a Cavaignac jen v politice prozatímní vlády, tj. v politice Ledru-Rollinově. Tentokrát sklídil v Národním shromáždění dokonce projev důvěry a byl zmocněn, aby dočasně obsadil vhodný bod v severní Itálii, tak

aby se získala opora pro mírové vyjednávání s Rakouskem o celistvosti sardinské oblasti a o římské otázce. Jak známo, osud Itálie se rozhoduje na bojištích severní Itálie. Buď tedy s Lombardií a Piemontem padne Řím, nebo by Francie musela vypovědět válku Rakousku, a tím evropské kontrarevoluci. Což Národní shromáždění najednou pokládá Barrotův kabinet za starý výbor veřejného blaha? Či považuje sebe samo za Konvent? K čemu tedy vojenské obsazování vhodného bodu v severní Itálii? Za tímto průhledným závojem se skrývá výprava proti Římu.

Dne 14. dubna odlpulo 14 000 mužů pod Oudinotovým velním do Civitavecchie; 16. dubna povolilo Národní shromáždění ministerskému kabinetu úvěr 1 200 000 franků na tříměsíční vydržování intervenční flotily ve Středozemním moři. Tak mu dalo všechny prostředky k protiřímské intervenci, tváří se však přitom, jako by šlo o intervenci proti Rakousku. Nevidělo, co vláda dělá, slyšelo jen, co říká. Takovou víru nebylo lze najít ani v Izraeli. Konstituanta se octla v takové situaci, že nesměla vědět, co musí ustavená republika dělat.

Konečně 8. května byla sehrána poslední scéna komedie. Konstituanta žádala na vládě bezodkladná opatření, aby se italská výprava vrátila k svému vytčenému cíli. Téhož večera uveřejnil Bonaparte v „Moniteuru“ dopis, v němž projevil Oudinotovi nejvyšší uznání. Dne 11. května Národní shromáždění zamítlo obžalobu proti těmž Bonapartovi a jeho ministrům. A Hora, která místo aby roztrhala toto předivo podvodu, udělala z parlamentní komedie tragédii, aby v ní sama mohla sehrát roli Fouquiera-Tinvilla, přitom však pod vypůjčenou lví kůží Konventu prozradila jen svou vlastní maloměšťáckou telecí srst!

Stručný přehled druhé poloviny života Konstituanty je takovýto: 29. ledna přiznává, že roajalistické frakce buržoazie jsou přirozenými představenými republiky, kterou ustavila, 21. března přiznává, že porušení ústavy je jejím uskutečněním, 11. května, že bombasticky vyhlášené pasívní spojení francouzské republiky s národy bojujícími za své osvobození znamená její aktivní spojení s evropskou kontrarevolucí.

Dříve než toto žalostné shromáždění odešlo ze scény, zjednalo

si zadostiučinění tím, že ještě dva dny před výročím svého zrození, 4. května, odmítlo návrh amnestie pro červnové povstalce. Konstituanta, která ztratila všechnu svou moc, smrtelně nenáviděná lidem, odkopnutá, ztýraná, s opovržením odhozená buržoazií, jejímž nástrojem byla, nucena v druhé polovině svého života zřít se první poloviny, oloupena o své republikánské iluze, bez velkých činů v minulosti, bez naděje do budoucnosti, odumírajíc zažíva po částech, dovedla jen galvanizovat svou vlastní mrtvolu tím, že si stále vyvolávala přízrak červnového vítězství a dodatečně je znovu prožívala, potvrzujíc se stále opakovaným odsuzováním odsouzených. Upír, který žil z krve červnových povstalců!

Zanechala po sobě dosavadní deficit, zvětšený o výlohy červnového povstání, o to, že odpadla daň ze soli, o odškodnění, jež dala plantážníkům za zrušení černošského otroctví, o výlohy římské výpravy a o to, že ubyla daň z vína; tuto daň Konstituanta zrušila ještě v posledním tažení vleže jako škodolibý stařec, radující se z toho, že může svému smějícímu se dědici naložit kompromitující čestný dluh.

Počátkem března začala volební agitace pro *Zákonodárné národní shromáždění*. Vystoupily proti sobě dvě hlavní skupiny, *strana pořádku a demokraticko-socialistická* čili *rudá strana*; mezi nimi stáli *přátelé ústavy* – pod tímto jménem se snažili představovat zvláštní stranu trikolóroví republikáni „Nationalu“. *Strana pořádku* se vytvořila hned po červnových dnech, ale teprve když jí 10. prosinec dovolil setřást buržoazní republikány, kliku „Nationalu“, odhalilo se tajemství její existence: *koalice orleanistů a legitimistů v jedné straně*. Buržoazní třída se rozpadla na dvě velké frakce, které měly střídavě v rukou monopol panství: *velké pozemkové vlastnictví* v době *restaurované monarchie*, *finanční aristokracie* a *průmyslová buržoazie* v době *červencové monarchie*. Královským jménem pro převážný vliv zájmů jedné frakce byl *Bourbon*, královským jménem pro převážný vliv zájmů druhé frakce *Orleans* – a jen v *bezejmenné říši republiky* mohly obě frakce, podílejíce se rovným dílem na moci, hájit společné třídní zájmy a nevzdávat se přitom své vzájemné rivality. Jestliže buržoazní republika nemohla být ničím jiným než zdokonaleným a vykristalizovaným panstvím celé buržoazní třídy, čím tedy mohla být než

panstvím orleanistů ve spolku s legitimisty a legitimistů ve spolku s orleanisty, než *syntézou restaurace a červencové monarchie*? Buržoazní republikáni „Nationalu“ nepředstavovali žádnou velkou frakci své třídy, která by se opírala o hospodářskou základnu. Jejich význam a historický smysl záležel jen v tom, že v době monarchie uplatňovali proti oběma buržoazním frakcím, z nichž každá znala jen svůj *zvláštní* režim, všeobecný režim buržoazní třídy, *bezejmennou říši republiky*, kterou si idealizovali a vyzdobili antickými arabeskami, v níž však vítali především panství své kliky. Vyvedlo-li to z konceptu stranu „Nationalu“, když v čele republiky, kterou založila, spatřila spolčené rojalisty, tu se stejně klamali i rojalisté ve věci svého společného panství. Necháпали, že byla-li každá z jejich frakcí sama o sobě rojalistická, že produkt jejich chemického sloučení musel být nutně *republikánský*, že bílá a modrá monarchie se musí neutralizovat v trikolórové republice. Protiklad k revolučnímu proletariátu a přechodným třídám, které se kolem něho stále víc seskupovaly jako kolem středu, nutil obě frakce strany pořádku, aby napjaly svou spojenou sílu a udržely organizaci této spojené síly; každá z frakcí musela proti restauračním a výlučným choutkám druhé frakce uplatňovat společné panství, tj. *republikánskou formu* buržoazní vlády. Proto vidíme, jak tito rojalisté zpočátku ještě věří v brzkou restauraci, jak později uchovávají republikánskou formu s pěnou zuřivosti a nenávisťnými invektivami na rtech a jak nakonec doznávají, že se mohou snášet jen v republice, a odkládají restauraci na neurčito. Společné panství každou z obou frakcí posilovalo a činilo ji tím méně schopnou a ochotnou podřídit se druhé, tj. restaurovat monarchii.

Strana pořádku ve svém volebním programu otevřeně vyhlásila panství buržoazní třídy, tj. uchování podmínek existence jejího panství: *vlastnictví, rodiny, náboženství, pořádku!* Vydávala ovšem třídní panství buržoazie a podmínky tohoto třídního panství za panství civilizace a za nutné podmínky materiální výroby a společenských vztahů vyplývajících z této výroby. Strana pořádku měla v rukou ohromné peněžní prostředky, zřizovala své filiálky po celé Francii, najala si všechny ideology staré společnosti, využívala veškerého vlivu existující vládní moci, měla armádu neplacených vazalů

v celé mase maloměšťáků a rolníků, kteří měli ještě daleko k revolučnímu hnutí a viděli ve vysokých představitelích vlastnictví přirozené představitele svého drobného vlastnictví a svých drobných předsudků. Tato strana, představovaná v celé zemi nesčetnými malými králi, mohla trestat zamítnutí svých kandidátů jako vzpouru, propustit rebelující dělníky, vzpurné čeledíny, služebníky, příruční, železniční úředníky, písaře, všechny zaměstnance podřízené jí v občanském životě. Mohla konečně místy udržovat legendu, jako by republikánská Konstituanta znemožnila Bonapartovi, vyvolenci 10. prosince, aby projevil své divotvorné síly. Mluvce o straně pořádku, nezmínili jsme se o bonapartistech. Bonapartisté nebyli žádnou vážnou frakcí buržoazní třídy, nýbrž sbírkou starých pověřivých invalidů a mladých nevěřících dobrodruhů. – Strana pořádku ve volbách zvítězila a měla v Zákonodárném shromáždění velkou většinu.

Tváří v tvář koalici kontrarevoluční buržoazní třídy musely se ovšem už zrevolucionované části maloburžoazie a rolnictva spojit s hlavním nositelem revolučních zájmů, s revolučním proletariátem. Viděli jsme, jak parlamentní porážky donutily demokratické mluvčí maloburžoazie v parlamentě, tj. Horu, ke sblížení se socialistickými mluvčími proletariátu a jak mimo parlament zamítnutí concordats à l'amiable, brutální uplatňování buržoazních zájmů a bankroty donutily skutečné maloměšťáky ke sblížení se skutečnými proletáři. 27. ledna slavili Hora a socialisté své smíření, na velkém únorovém banketu roku 1849 tento akt sjednocení znovu potvrdili. Sociální a demokratická strana, strana dělníků a strana maloměšťáků, se sjednotily v *sociálně demokratickou stranu*, tj. v *rudou stranu*.

Francouzská republika, ochromená na okamžik agonii, která se dostavila po červnových dnech, prožívala od chvíle vyhlášení stavu obležení, od 19. října, nepřetržitou řadu horečných otřesů. Nejprve boj o prezidentství; potom boj presidenta s Konstituantou; boj o kluby; proces v Bourges,²⁹ v němž ve srovnání s figurkami presidenta, sjednocených rojalistů, „slušných“ republikánů, demokratické Hory a socialistických doktrinářů proletariátu se skuteční proletářští revolucionáři jeví jako pravěcí obři, jaké po sobě

zanechává na povrchu společnosti jen potopa nebo jací mohou jen předcházet společenskou potopu; volební agitace; poprava Bréových³⁰ vrahů; ustavičné tiskové procesy; násilné policejní zásahy vlády do banketů; drzé rojalistické provokace; vystavení obrazů Louis Blanca a Caussidiéra na pranýři; nepřetržitý boj mezi Ústavodárným shromážděním a jím ustavenou republikou, boj, který každou chvíli zatlačoval revoluci k jejímu výchozímu bodu, který každou chvíli měnil vítěze v poraženého, poraženého ve vítěze a v mžiku převracel postavení stran a tříd, jejich roztržky a sdružení; rychlý postup evropské kontrarevoluce, slavný boj Maďarů, německá povstání, římská výprava, hanebná porážka francouzské armády před branami Říma – v tomto víru hnutí, v těchto mukách dějinného nepokoje, v tomto dramatickém přílivu a odlivu revolučních vášní, nadějí a zklamání musely různé třídy francouzské společnosti počítat své vývojové epochy na týdny, jako je dříve počítaly na půlstoletí. Značná část rolníků a provincií se zrevolucionovala. Nejenže byli rozčarováni Napoleonem – strana rudých jim nabízela místo jména obsah, místo iluzorního osvobození od daní vrácení miliardy zaplacené legitimistům, upravení hypoték a odstranění lichvy.

Dokonce i armáda byla nakažena revoluční horečkou. Hlasujíc pro Bonaparta, hlasovala pro vítězství, a on jí zatím přinesl porážku. Hlasovala pro malého kaprála, za nímž se skrývá velký vojevůdce revoluce, a on jí znovu dal velké generály, za nimiž se skrývá sekýrující kaprál. Nebylo pochyby, že rudá strana, tj. spojená demokratická strana, musela slavit ne-li vítězství, tedy alespoň velké triumfy, že Paříž, armáda a velká část provincií by byly pro ni hlasovaly. *Ledru-Rollin*, vůdce Hory, byl zvolen pěti departementy; takové vítězství nedobyl ani jediný vůdce strany pořádku, ani jedno jméno z řad vlastní proletářské strany. Tato volba nám odhaluje tajemství demokraticko-socialistické strany. Byla-li na jedné straně Hora, tato parlamentní avantgarda demokratické maloburžoazie, nucena spojit se se socialistickými doktrináři proletariátu a byl-li proletariát hroznou materiální červnovou porážkou donucen hledat cestu k novému rozmachu v intelektuálních vítězstvích, jestliže vývoj ostatních tříd ještě proletariátu nedovoloval chopit se

revoluční diktatury, a musel-li se proto proletariát vrhnout do náruče doktrinářů svého osvobození, zakladatelů socialistických sekt – tu na druhé straně revoluční rolníci, armáda, provincie se postavili za Horu, která se tak stala velitelem tábora revolučního vojska a dohodou se socialisty odstranila všechny neshody v revoluční straně. V druhé polovině existence Ústavodárného shromáždění představovala Hora jeho republikánský patos a způsobila, že se tak zapomnělo na její hříchy z doby prozatímní vlády, výkonné komise a červnových dnů. Tou měrou, jak se strana „Nationalu“ ve své polovičatosti dala utlačovat rojalistickým ministerským kabinetem, stoupala strana Hory, odstraněná v době všemohoucnosti strany „Nationalu“, a uplatňovala se jako parlamentní představitelka revoluce. Strana „Nationalu“ nemohla skutečně postavit proti ostatním rojalistickým frakcím nic jiného než ctižádostivé osobnosti a idealistické tlachy. Naproti tomu strana Hory představovala masu kolísající mezi buržoazií a proletariátem, masu, jejíž materiální zájmy vyžadovaly demokratická zřízení. Oproti Cavaignacům a Marrastům představovali tedy Ledru-Rollin a Hora pravdu revoluce a z vědomí této závažné situace čerpali tím větší odvahu, čím víc se projev revoluční energie omezoval na parlamentní výpady, sestavování obžalob, hrozby, zvyšování hlasu, hřímavé proslovy a výstřelky nepřekračující rámec frází. Rolníci byli přibližně v téže situaci jako maloměstáci, měli přibližně tytéž sociální požadavky. Všechny střední vrstvy společnosti, pokud byly zachváceny revolučním hnutím, musely proto vidět svého hrdinu v Ledru-Rollinovi. Ledru-Rollin byl hlavní postavou demokratické maloburžoazie. V boji proti straně pořádku museli se dostat do čela především polokonzervativní, polorevoluční a úplně utopičtí reformátoři tohoto pořádku.

Strana „Nationalu“, „přátelé ústavy quand même“*, republicains purs et simples** byli ve volbách úplně poraženi. Do zákonodárné sněmovny se jich dostala mizivá menšina, jejich nejznámější vůdcové zmizeli ze scény, mezi nimi i Marrast, šéfredaktor a Orfeus „slušné“ republiky.

* – stůj co stůj. (Pozn. red.)

** – ryzí republikáni. (Pozn. red.)

Dne 28. května³¹ se sešlo Zákonomádné shromáždění, 11. června se opakoval konflikt z 8. května. Ledru-Rollin předložil jménem Hory obžalovací spis proti presidentovi a ministerskému kabinetu pro porušení ústavy, pro bombardování Říma. Dne 12. června Zákonomádné shromáždění tento obžalovací spis odmítlo, jako jej odmítlo Ústavodánné shromáždění 11. května, ale tentokrát donutil proletariát Horu, aby vyšla do ulic, ne ovšem k pouličnímu boji, nýbrž k pouličnímu procesí. Stačí říci, že Hora stála v čele tohoto hnutí, abychom věděli, že hnutí bylo poraženo a že červen 1849 byl právě tak směšnou jako nedůstojnou karikaturou června 1848. Velký ústup 13. června byl zastíněn jen ještě větší bitevní zprávou Changarniera, velikého muže, kterého improvizovala strana pořádku. Každá společenská epocha potřebuje své velké lidi, a jestliže je nenachází, vymýšlí si je, jak praví Helvétius.

Dne 20. prosince existovala už jen jedna polovina ustavené buržoazní republiky, *president*; 28. května byla doplněna druhou polovinou, *Zákonomádným shromážděním*. V červnu 1848 se ustavující buržoazní republika zapsala do matriční knihy dějin bezpříkladnou bitvou proti proletariátu, v červnu 1849 se do ní zapsala ustavená buržoazní republika nepopsatelnou komedií sehranou s maloburžoazií. Červen 1849 byl pomstou za červen 1848. V červnu 1849 nebyli poraženi dělníci, nýbrž maloměšťáci stojící mezi dělníky a revolucí. Červen 1849 nebyl krvavou tragédií mezi námezdní prací a kapitálem, nýbrž činohrou mezi dlužníky a věřiteli, činohrou plnou nářků a hrozícího žaláře. Strana pořádku zvítězila, stala se všemocnou a teď musela ukázat, co je zač.

III

NÁSLEDKY 13. ČERVNA 1849

Dne 20. prosince ukázala Janusova hlava *konstituční republiky* jen jednu svou tvář, exekutivní tvář s rozplizlými rysy Ludvíka Bonaparta, 28. května 1849 ukázala svou druhou tvář, *zákonodárnou*, posetou jizvami, které na ní zanechaly orgie restaurace a červencové monarchie. Zákonodárné národní shromáždění dokončilo vytvoření *konstituční republiky*, tj. republikánské státní formy, v níž bylo ustaveno panství buržoazní třídy, tedy společné panství obou velkých rojalistických frakcí, které tvoří francouzskou buržoazii, sjednocených legitimistů a orleanistů, panství *strany pořádku*. Zatímco se tak francouzská republika stala vlastnictvím koalice rojalistických stran, podnikla zároveň evropská koalice kontrarevolučních mocností všeobecné křížácké tažení proti posledním útočištím březnových revolucí, Rusko vpadlo do Uher, pruská vojska pochodovala proti armádě stoupenců říšské ústavy a Oudinot bombardoval Řím. Evropská krize se zjevně blížila k rozhodujícímu obratu, zraky celé Evropy byly upřeny k Paříži a zraky celé Paříže k *Zákonodárnému shromáždění*.

Dne 11. června vystoupil na tribunu tohoto shromáždění Ledru-Rollin. Nepřinesl žádnou řeč, formuloval jen obvinění proti ministrům, holé obvinění bez okras, faktické, zhuštěné, těžké.

Útok na Řím je útokem na ústavu, útok na římskou republiku útokem na francouzskou republiku. Článek V ústavy³² zní: „Fran-

couzská republika nikdy nepoužije svých vojenských sil proti svobodě kteréhokoli národa“ – a president používá francouzské armády proti římské svobodě. Článek 54 ústavy zakazuje výkonné moci vypovědět jakoukoli válku bez souhlasu Národního shromáždění*. Usnesení Konstituanty z 8. května přikazuje ministrům výslovně, aby co nejrychleji vrátili římskou výpravu jejímu původnímu určení, zakazuje jim tedy právě tak výslovně válku proti Římu – a Oudinot bombarduje Řím. Tak volal Ledru-Rollin samu ústavu za svědka obžaloby proti Bonapartovi a jeho ministrům. Roajalistické většině Národního shromáždění vmetl tento tribun ústavy ve tvář výhrůžné prohlášení: „Republikáni budou umět zjednat ústavě vážnost všemi prostředky, třebas i silou zbraní!“ „*Silou zbraní!*“ opakovala stonásobná ozvěna Hory. Většina odpověděla strašlivým povykem, předseda Národního shromáždění volal Ledru-Rollina k pořádku, Ledru-Rollin opakoval vyzývavě prohlášení a nakonec položil na předsednický stůl návrh na vydání Bonaparta a jeho ministrů soudu. Národní shromáždění se usneslo 361 hlasy proti 203 přejít přes otázku bombardování Říma k běžnému dennímu pořadu.

Věřil Ledru-Rollin, že bude moci porazit Národní shromáždění ústavou a presidenta Národním shromážděním?

Ústava sice zakazovala jakýkoli útok na svobodu cizích národů, ale to, nač útočila francouzská armáda v Římě, to podle ministerského kabinetu nebyla přece „svoboda“, nýbrž „despotismus anarchie“. Což Hora přes všechny své zkušenosti v Ústavodárném shromáždění stále ještě nepochopila, že vykládat ústavu nepřisluší těm, kdo ji sestavili, nýbrž jen těm, kdo ji přijali? Že její text je nutno vykládat v jeho životaschopném smyslu a že jejím jediným životaschopným smyslem je buržoazní smysl? Že pravými vykladači ústavy jsou Bonaparte a roajalistická většina Národního shromáždění, jako je pravým tlumočníkem bible páter a pravým tlumočnickem zákona soudce? Mělo se Národní shromáždění, právě čerstvě vyšlé z lůna všeobecných voleb, cítit vázáno poslední vůlí mrtvé

* Odtud až do konce práce se Národním shromážděním míní Ústavodárné národní shromáždění, které působilo od 28. května 1849 do prosince 1851 (Legislativa). (Pozn. red.)

Konstituanty, jejíž vůli zažíva porušoval takový člověk jako Odilon Barrot? Což Ledru-Rollin, odvolávaje se na usnesení Konstituanty z 8. května, zapomněl, že táž Konstituanta 11. května zamítla jeho první návrh na vydání Bonaparta a ministrů soudu, že presidenta a ministry osvobodila, a tak sankcionovala bombardování Říma jako „ústavní čin“, že se ve skutečnosti jen odvolává proti vynesenému rozsudku, že se konečně odvolává od republikánské Konstituanty k rojalistické Legislativě? Ústava sama přivolává na pomoc povstání, vyzývajíc ve zvláštním článku každého občana, aby ji chránil. Ledru-Rollin se opíral o tento článek. Ale na druhé straně, což nejsou zároveň na ochranu ústavy organizovány veřejné moci, což porušení ústavy nezačíná teprve tím okamžikem, kdy jedna z veřejných ústavních mocí povstane proti druhé? A zatím mezi presidentem republiky, ministry republiky a Národním shromážděním republiky byla vzájemná harmonická shoda.

To, oč se pokusila Hora 11. června, to bylo „*povstání v mezích čistého rozumu*“, tj. ryze *parlamentní povstání*. Většina shromáždění, polekána perspektivou ozbrojeného povstání lidových mas, měla v Bonapartovi a ministrech zničit svou vlastní moc a význam své vlastní volby. Což se už Konstituanta nepokusila podobným způsobem zrušit volbu Bonapartovu, když tak tvrdošijně trvala na odstoupení ministerského kabinetu Barrot-Falloux?

Což tu nebyly příklady z doby Konventu, kdy parlamentní povstání náhle od základu převrátilo poměr většiny a menšiny – a proč se nemělo podařit mladé Hoře to, co se podařilo staré? – vždyť i okamžitá situace se zdála příznivá pro takovýto podnik. Rozjitření lidu dosáhlo v Paříži povážlivého stupně; armáda, soudě podle jejího hlasování ve volbách, se nezdála nakloněna vládě, většina Zákonodárného shromáždění byla ještě příliš mladá, aby se zkonsolidovala, a mimoto se skládala ze starých pánů. Kdyby se Hoře podařilo parlamentní povstání, přešlo by kormidlo státu přímo do jejích rukou. Demokratická maloburžoazie si jako vždy nepřála nic toužebněji, než aby boj byl vybojován nad jejími hlavami, v oblacích, mezi stíny členů parlamentu. Konečně jak demokratická maloburžoazie, tak i její představitelé, Hora, by parlamentním povstáním dosáhli svého velikého cíle: zlomit moc bur-

žoazie a nerozvázat přitom ruce proletariátu, čili jen jej v pozadí ukázat; proletariátu by se využilo, aniž by se stal nebezpečným.

Po vótu Národního shromáždění 11. června došlo ke schůzce několika členů Hory s delegáty tajných dělnických společností. Tito delegáti naléhali, aby povstání bylo zahájeno ještě téhož večera. Hora tento plán rozhodně odmítla. Za nic na světě nechtěla pustit vedení z ruky; její spojenci jí byli stejně podezřelí jako její protivníci, a právem. Vzpomínka na červen 1848 rozvínila živěji než kdy předtím řady pařížského proletariátu. Přitom však byl pařížský proletariát spoután spojenectvím s Horou. Hora zastupovala v parlamentě většinu departementů, přeháněla svůj vliv v armádě, disponovala demokratickou částí národní gardy, měla za sebou morální autoritu krámků. Zahájit povstání v této chvíli proti její vůli znamenalo pro proletariát, ještě k tomu zdecimovaný cholerou a ve značném počtu vyhnaný nezaměstnaností z Paříže, opakovat zbytečně červnové dny roku 1848, ale tentokrát bez oněch podmínek, které jej tehdy do zoufalého boje vehnaly. Proletářští delegáti učinili to, co jediné bylo rozumné. Zavázali si Horu, aby se *zkompromitovala*, tj. aby v případě, že její obžalovací spis bude zamítnut, překročila meze parlamentního boje. Po celý 13. červen zaujímal proletariát stále stanovisko skeptického pozorovatele a vyčkával, až dojde k vážné, neodvratné bitce mezi demokratickou národní gardou a armádou, aby se pak vrhl do boje a dovedl revoluci dál za její vytčený maloměstácký cíl. Pro případ vítězství byla už vytvořena proletářská Komuna, která měla nastoupit vedle oficiální vlády. Pařížští dělníci se vyučili v krvavé škole června 1848.

Dne 12. června podal sám ministr Lacrosse v Zákonodárném shromáždění návrh, aby se ihned přešlo k rozpravě o obžalovacím spisu. Vláda učinila během noci všechna opatření k obraně a útoku; většina Národního shromáždění byla rozhodnuta vyhnat rebelující menšinu na ulici, menšina sama nemohla už ustoupit, kostky byly vrženy; 377 hlasů proti 8 obžalovací spis zamítlo, Hora, která se zdržela hlasování, se plna zloby vrhla do propagačních síní „mírumilovné demokracie“, do redakčních místností „Démocratie pacifique“³³.

Odchod z budovy parlamentu zlomil sílu Hory, tak jako ztratil

svou sílu obr Antaios, když ztratil spojení se zemí, svou matkou. V místnostech Zákonodárného shromáždění byli členové Hory Samsony, v místnostech „mírumilovné demokracie“ byli už jen filištíny. Rozpoutala se dlouhá, hlučná, jalová debata. Hora byla odhodlána vynutit ústavě vážnost všemi prostředky, „*jen ne silou zbraní*“. V tomto rozhodnutí byla podporována manifestem³⁴ a deputací „přátel ústavy“. „Přáteli ústavy“ se nazývaly trosky kliky „Nationalu“, buržoazně republikánské strany. Zatímco z jejich zbylých parlamentních představitelů hlasovalo šest *proti*, hlasovali ostatní vesměs *pro* zamítnutí obžalovacího spisu, zatímco Cavaignac dal straně pořádku k dispozici svůj meč, chopila se větší mimoparlamentní část kliky dychtivě příležitosti, aby vystoupila ze svého postavení politických páriů a prodrala se do řad demokratické strany. Což nebyli přirozenými štítonoši této strany, která se skrývala za jejich štít, za jejich *princip*, za *ústavu*?

Až do svítání pracovala „Hora“ k porodu. Porodila „*provolání k lidu*“, které vyšlo 13. června ráno víceméně ostýchavě umístěno ve dvou socialistických listech.³⁵ Prohlásila, že president, ministři a většina zákonodárného shromáždění stojí „*mimo ústavu*“ (hors la Constitution) a vyzývala národní gardu, armádu a konečně lid, „aby povstali“. „*Ať žije ústava!*“ bylo její heslo, heslo, které neznamenal nic jiného než „*Pryč s revolucí!*“

Ústavnímu provolání Hory odpovídala tzv. *pokojná demonstrace maloměstáků z 13. června*, tj. průvod ulicemi od Château d'Eau po bulvárech; 30 000 lidí, většinou národní gardy beze zbraně, promíšené členy tajných dělnických sekcí, se valilo s výkřiky: „*Ať žije ústava!*“ Demonstrující volali toto heslo mechanicky, ledově, se špatným svědomím, a lid, vlnící se na chodnících, místo aby mu dal hromově zaburácet, vracel je ironickou ozvěnou. V mnohohlasém zpěvu chyběl základní hlas. A když průvod došel k zasedací budově „přátel ústavy“ a na jejím štítu se objevil najatý herold ústavy, který na všechny strany mával svým cylindrem a z plna hrdla řval: „*Ať žije ústava!*“, takže jeho řev se sypal na hlavy poutníků jako krupobití, zdálo se jednu chvíli, že sami účastníci průvodu si uvědomují směšnost situace. Je známo, jaké naprosto neparlamentní přijetí přichystali průvodu Changarnicovi dragouni a myslivci

na rohu ulice de la Paix a bulvárů, jak se účastníci průvodu v mžiku rozutekli na všechny strany a jak se jen na útěku tu a tam ozval výkřik „do zbraně“, aby byla splněna parlamentní výzva „k povstání“ z 11. června.

Většina členů Hory, shromážděných v ulici du Hazard, se rozutekla, když se zdálo, že násilné rozeznání pokojného průvodu, neurčité pověsti o vraždění bezbranných občanů na bulvárech a konečně rostoucí pouliční shon jsou předzvěstí blížícího se povstání. *Ledru-Rollin*, v čele malé skupiny poslanců, zachránil čest Hory. Pod ochranou pařížského dělostřelectva, které obsadilo Palais National, se odebrali do Conservatoire des Arts et Métiers*, kam měla přibýt pátá a šestá legie národní gardy. Montagnardi** však na pátou a šestou legii marně čekali; tyto opatrné národní gardy nechaly své představitele na holičkách, pařížské dělostřelectvo samo zabránilo lidu, aby postavil barikády, chaotický shon znemožnil jakékoli rozhodnutí, řadová vojska nastupovala s nasazenými bodáky, část poslanců byla zajata, část unikla. Tak skončil 13. červen.

Byl-li 23. červen 1848 dnem povstání revolučního proletariátu, byl 13. červen 1849 dnem povstání demokratické maloburžoazie; každé z obou povstání bylo *klasicky čistým* výrazem třídy, která povstání roznítila.

Jen v Lyonu došlo k úporné, krvavé srážce. V tomto městě, kde průmyslová buržoazie a průmyslový proletariát stojí přímo proti sobě, kde dělnické hnutí není, jako v Paříži, součástí všeobecného hnutí a není jím určováno, v tomto městě ztratil 13. červen ve svém odrazu svůj původní charakter. Jinak v provinciích tam, kde měl 13. červen ohlas, nezapálil, byl to *chladný blesk*.

13. červen uzavírá *první období života ústavní republiky*, která začala normálně existovat 28. května 1849, když se sešlo Zákodárné shromáždění. Celý tento prolog je vyplněn hlučným bojem mezi stranou pořádku a Horou, mezi buržoazií a maloburžoazií; maloburžoazie se přitom marně zpěčuje proti nastolení buržoazní republiky, pro kterou sama v prozatímní vládě a ve výkonné komisi

* — Musea umění a řemesel. (*Pozn. red.*)

** — přívrženci Hory (od slova „montagne“, francouzsky „hora“). (*Pozn. red.*)

ustavičně konspirovala, pro kterou se za červnových dní fanaticky bila proti proletariátu. 13. červen zlomil její odpor a učinil *zákonodárnou diktaturu* sjednocených roajalistů *fait accompli**. Od této chvíle je Národní shromáždění jen *výborem obecného blaha strany pořádku*.

Paříž vyhlásila nad presidentem, ministry a většinou Národního shromáždění „*stav obžalovaných*“, oni vyhlásili nad Paříží „*stav obležení*“. Hora prohlásila, že většina Zákonodárného shromáždění stojí „*mimo ústavu*“, většina zase vydala Horu vrchnímu soudu pro porušení ústavy a proskribovala všechno, co si v ní ještě uchovalo sílu k životu. Z Hory zbyl jen trup bez hlavy a bez srdce. Menšina se dokonce pokusila o *parlamentní povstání*, většina povýšila na zákon svůj *parlamentní despotismus*. Nadekretovala nový parlamentní *jednací řád*, který ničí svobodu tribuny a dává předsedovi Národního shromáždění pravomoc trestat poslance pro porušení pořádku disciplinárními tresty, pokutami, odnětím diet, dočasným vyloučením ze zasedání, karcerem. Místo meče pověšila nad trup Hory metlu. Zbytku poslanců Hory velela čest, aby hromadně složili mandáty. Takovýto čin by byl urychlil rozpad strany pořádku. Ve chvíli, kdy už ji nedrželo pohromadě ani zdání protikladu, se musela rozpadnout na své původní součásti.

Zároveň se svou *parlamentní* mocí byli demokratičtí maloměřtáci oloupeni i o svou *ozbrojenou* moc rozpuštěním pařížského dělostřelectva, jakož i 8., 9. a 12. legie národní gardy. Naproti tomu legii finanční aristokracie, která 13. června přepadla tiskárny Boulé a Roux, rozbila stroje, zpustošila redakce republikánských novin a svévolně pozatýkala redaktory, sazeče, tiskaře, expedienty a kolportéry, se dostalo z tribuny Národního shromáždění povzbuzení. Toto rozpuštění národních gard podezřelých z republikanismu se opakovalo po celé Francii.

Nový *tiskový zákon*, nový *spolčovací zákon*, nový *zákon o stavu obležení*, přeplněná pařížská vězení, vyhnání politických emigrantů, zastavení všech novin, které šly dál než „National“, vydání Lyonu a pěti sousedních departementů napospas surovostem vojenského

* — hotovým faktem. (Pozn. red.)

despotismu, všude jen soudy, nová čistka tolikrát už pročesané armády úředníků, to byly nezbytné, stále znovu se opakující *otřepané moudrosti* vítězné reakce, které po červnových masakrech a deportacích stojí za zmínku jen proto, že tentokrát byly namířeny nejen proti Paříži, nýbrž i proti departementům, nejen proti proletariátu, nýbrž především proti středním třídám.

Veškerou zákonodárnou činnost Národního shromáždění v měsících červnu, červenci a srpnu tvořily represivní zákony, které ponechávaly vládě na libovůli vyhlásit stav obležení, které ještě pevněji zacpaly ústa tisku a zničily spolčovací právo.

Avšak tuto epochu charakterizuje ne *faktické*, nýbrž *zásadní* využívání vítězství, ne usnesení Národního shromáždění, nýbrž odůvodnění těchto usnesení, ne věc, nýbrž fráze, ba ani ne fráze, jako spíše přízvuk a gesto, jež frázi oživují. Bezohledně nestydaté projevování *roajalistického smýšlení*, opovržlivě vznešené tupení republiky, koketně frivolní vyžvanění restauračních cílů, zkrátka chvastounské porušování *republikánské slušnosti*, to dodává zvláštní tón a zbarvení tomuto období. „Ať žije ústava!“ bylo bojové heslo *poražených* 13. června. *Vítězové* byli tedy zproštěni pokrytectví konstituční, tj. republikánské řeči. Kontrarevoluce si podrobila Uhry, Itálii a Německo, a oni už viděli před branami Francie restauraci. Mezi vůdci frakcí strany pořádku nastalo skutečné závodění; snažili se prostřednictvím „Moniteuru“ dokumentovat svůj roajalismus, vyzpovídat se, kát se před bohem a před lidmi z eventuálních liberálních hříchů spáchaných za monarchie. Neminul den, aby únorová revoluce nebyla z tribuny Národního shromáždění prohlašována za veřejné neštěstí, aby ten či onen legitimistický junker z kdejakého zapadlého hnízda slavnostně nekonstatoval, že republiku nikdy neuznal, a některý ze zbabělých zběhů a zrádců červencové monarchie nevyprávěl o svých zmeškaných hrdinských činech, v jejichž provedení mu zabránila jen lidumilnost Ludvíka Filipa nebo jiné nedopatření. Tak se ukazovalo, že na únorových dnech nebyla obdivuhodná velkomyslnost vítězného lidu, nýbrž sebeobětování a umírněnost roajalistů, kteří mu dovolili zvítězit. Jeden zástupce lidu navrhl, aby část peněz určených na podporu únorových raněných byla přidělena *městským gardám*, jež jedině se v oněch dnech

zasloužily o vlast. Jiný navrhl, aby bylo nařízeno postavit vévodovi Orleánskému jezdeckou sochu na náměstí Carrousel. Thiers nazýval ústavu špinavým cárem papíru. Na tribunu vystupovali jeden za druhým orleanisté, aby se káli ze svého spikleneckví proti legitimnímu království, legitimisté, kteří si vyčítali, že svým odporem proti nelegitimnímu království urychlili pád království vůbec; Thiers se kál z intrik proti Molému, Molé se kál z intrik proti Guizotovi, Barrot se kál z intrik proti všem třem. Volání: „Ať žije sociálně demokratická republika!“ bylo prohlášeno za neústavní; volání: „Ať žije republika!“ bylo stíháno jako sociálně demokratické. Ve výroční den bitvy u Waterloo prohlásil jeden poslanec: „Nebojím se ani tak vpádu Prusů, jako příchodu revolučních emigrantů do Francie.“ Na stížnosti na teror, organizovaný v Lyoně a sousedních departementech, odpověděl Baraguay d'Hilliers: „Mně je milejší bílý teror než rudý.“ (J'aime mieux la terreur blanche que la terreur rouge.) A shromáždění pokaždé zaburácelo frenetickým potleskem, když z úst jeho řečníků vyšel nějaký epigram proti republice, proti revoluci, proti ústavě, pro království, pro Svatou alianci. Každé nedodržení těch nejmenších republikánských formalit, např. neoslovení poslanců slovem „citoyens“*, uvádělo rytíře pořádku v nadšení.

Pařížské doplňovací volby z 8. července, provedené pod vlivem stavu obležení, při nichž se velká část proletariátu zdržela hlasování, dobytí Říma francouzskou armádou, vtažení rudých eminencí³⁶ a v patách za nimi inkvizice a mnišského teroru do Říma – to všechno připojilo nová vítězství k červnovému vítězství a ještě víc vystupňovalo opojení strany pořádku.

Konečně v polovině srpna nadekretovali roajalisté dvouměsíční odročení zasedání Národního shromáždění jednak proto, že se chtěli zúčastnit zasedání departementních rad, které se právě sešly, jednak proto, že byli unaveni několikaměsíčními orgiemi svého roajalismu. S neskrývanou ironií ponechali na místě Národního shromáždění, jako *strážce republiky*, komisi dvaceti pěti poslanců, smetánku legitimistů a orleanistů, lidi jako Moléa, Chan-

* – „občané“. (Pozn. red.)

garniera a jiné. Ironie byla hlubší, než tušili. Odsouzení dějinami k tomu, aby pomohli svrhnout království, které milovali, byli dějinami určeni k tomu, aby udrželi republiku, kterou nenáviděli.

Odročením zasedání Zákonnodárného shromáždění končí druhé období života ústavní republiky, její rojalistické klackovské období.

Stav obležení Paříže byl opět zrušen, tisk začal znovu pracovat. V době zastavení sociálně demokratických listů, v období represivních opatření a rojalistického řádění se *republikanizoval*, „Siècle“³⁷, starý literární reprezentant *monarchisticko-konstituční maloburžoazie*, *demokratizoval* se „Presse“³⁸, starý orgán *buržoazních reformátorů*, *socializoval* se „National“, starý klasický orgán *buržoazních republikánů*.

Tou měrou, jak se *veřejné kluby* stávaly nemožnými, šířily se a sílily *tajné společnosti*. Průmyslová *sdržení dělníků*, trpěná čistě jako obchodní, hospodářsky bezvýznamné společnosti, stávala se politickými pojítky proletariátu. 13. červen srazil různým polorevolučním stranám oficiální hlavy, zato narostla zbylým masám vlastní hlava. Rytíři pořádku strašili prorokováním hrůz rudé republiky, ale podlá zvěrstva, hyperborejské hrůzy vítězné kontrarevoluce v Uhrách, v Bádensku, v Římě omyly „*rudou republiku*“ do běla. A nespokojené mezitřídy francouzské společnosti počaly dávat přednost slibům rudé republiky s jejími problematickými hrůzami před hrůzami rudé monarchie s její skutečnou beznadějností. Ani jediný socialista neudělal ve Francii víc revoluční propagandy než *Haynau*. A chaque capacité selon ses oeuvres!*

Mezitím využil Ludvík Bonaparte prázdnin Národního shromáždění k tomu, aby vykonal knížecí cesty do provincie, nejhorkokrevnější legitimisté putovali do Emže poklonit se vnukovi svatého Ludvíka³⁹ a masa poslanců strany pořádku kula pikle v departementních radách, které se právě sešly. Bylo nutno přimět rady, aby vyřkly to, co se většina Národního shromáždění ještě vyřknout neodvážila, aby *žádaly okamžitou revizi ústavy*. Podle ústavy mohla být ústava revidována teprve roku 1852 zvláštním, k tomuto účelu svolaným Národním shromážděním. Kdyby se však většina de-

* Každému talentu podle jeho skutků. (Marx tu obměňuje známou saint-simonovskou průpověď.) (Pozn. red.)

partementních rad vyslovila pro revizi, nebylo by Národní shromáždění nuceno obětovat panenství ústavy hlasu Francie? Národní shromáždění vkládalo do těchto provincionálních shromáždění tytéž naděje, jaké vkládaly jeptišky ve Voltairově „Henriadě“ do pandurů. Ale Putifarky Národního shromáždění narazily, až na několik výjimek, téměř všude v provinciích na Josefy. Obrovská většina nechtěla dotěrným náznakům rozumět. Revizi ústavy zmařil týž nástroj, který ji měl vyvolat v život, hlasování departementních rad. Hlas Francie, a to buržoazní Francie, promluvil, a promluvil proti revizi.

Počátkem října se Zákonodárné shromáždění znovu sešlo – tantum mutatus ab illo*. – Jeho tvářnost byla úplně jiná. Neočekávané zamítnutí revize ze strany departementních rad je odkázalo do mezí ústavy a připomnělo mu meze trvání jeho života. Pouti legitimistů do Emže vyvolaly nedůvěřivost orleanistů, vyjednávání orleanistů s Londýnem⁴⁰ probudilo podezření legitimistů, časopisy obou frakcí rozdmýchávaly oheň a odvažovaly vzájemné nároky svých pretendentů. Orleanisté a legitimisté společně nevražili na rejdy bonapartistů, které se projevovaly v knížecích zájezdech presidenta, v jeho víceméně průhledných pokusech uvolnit si ruce a v náročné mluvě bonapartistických novin; Ludvík Bonaparte nevražil na Národní shromáždění, které přiznávalo právo na spiknutí jen legitimistům a orleanistům, a na ministerský kabinet, který jej tomuto Národnímu shromáždění ustavičně zrazoval. Konečně v ministerském kabinetu samém došlo k rozkolu pro římskou politiku a pro *důchodovou daň* navrženou ministrem *Passym*, kterou konzervativci hanobili jako socialistickou.

Jedním z prvních návrhů, který Barrotův kabinet předložil Zákonodárnému shromáždění, když se opět sešlo, byl požadavek úvěru 300 000 franků na úhradu vdovské penze *vévodkyni Orleánské*. Národní shromáždění jej povolilo a doplnilo soupis dluhů francouzského národa částkou sedmi miliónů franků. Zatímco Ludvík Filip dál úspěšně hrál roli „pauvre honteux“ – ostýchavého žebráka, ministerský kabinet se neodvažoval navrhnout zvýšení platu pro

* – jak se to od té doby změnilo! (Vergilius, „Aeneis“.) (Pozn. red.)

Bonaparta a shromáždění nejevilo ochotu je povolit. A Ludvík Bonaparte kolísal jako vždycky mezi dilematem: *Aut Caesar, aut Clichy!**

Druhý ministrův požadavek, aby byl povolen úvěr 9 miliónů franků na *výlohy římské výpravy*, ještě vystupňoval napětí mezi Bonapartem na jedné straně a ministry a Národním shromážděním na druhé straně. Ludvík Bonaparte uveřejnil v „Moniteuru“ dopis svému pobočníku Edgaru Neyovi, v němž spojoval papežskou vládu s ústavními zárukami. Papež zase vydal poselství „*motu proprio*“⁴¹, v němž odmítal jakékoli omezování své obnovené moci. Bonaparte svým dopisem poodkryl s úmyslnou nediskretností záclonu svého kabinetu, aby se sám ukázal zrakům galerie jako blahosklonný, ale ve vlastním domě zneuznaný a spoutaný génius. Nekoketoval poprvé s „utajenými rozmachy křídel svobodné duše“⁴². *Thiers*, zpravodaj komise, ignoroval úplně Bonapartův rozmach křídel a spokojil se tím, že přetlumočil papežskou alokuci do francouzštiny. Ne ministerský kabinet, ale *Victor Hugo* se snažil zachránit presidenta návrhem, aby Národní shromáždění vyslovilo souhlas s Napoleonovým dopisem. *Allons donc! Allons donc!*** Tímto neuctivým a lehkomyslným zvoláním pohřbila většina Hugův návrh. Presidentova politika? Presidentův dopis? President sám? *Allons donc! Allons donc!* Kdopak bere monsieur Bonaparta vážně? Myslíte, pane *Victore Hugo*, že vám věříme, že věříte v presidenta? *Allons donc! Allons donc!*

Konečně byla roztržka mezi Bonapartem a Národním shromážděním urychlena diskusí o *vyzvání Orleanů a Bourbonů, aby se vrátili*. Presidentův bratranec***, syn exkrále vestfálského, přednesl v nepřítomnosti ministrů tento návrh, který neměl jiný účel než postavit legitimistické a orleanistické pretendenty naroveň bonapartistickému pretendentu, či spíše *pod* bonapartistického pretendenta, který alespoň fakticky stál na vrcholu státu.

Napoleon Bonaparte byl natolik neuctivý, že v jednom návrhu

* Buď Caesar, nebo Clichy! (*Clichy* — vězení pro dlužníky.) (Parafrázovaný výrok Gaia Julia Caesara: *Aut Caesar, aut nihil!* — Buď Caesar, nebo nic!) (*Pozn. red.*)

** Ale jděte! (*Pozn. red.*)

*** — princ Napoleon Bonaparte. (*Pozn. red.*)

spojil *návrat vyhnaných královských rodin a amnestii červenových povstalců*. Rozhořčení většiny ho ihned donutilo odvolat toto rouhavé spojení svatého s prokletým, královských rodů s proletářskou havětí, hvězd společnosti s jejími bahenními bludičkami a vykázat každému z obou návrhů patřičné místo. Většina energicky odmítla návrh na vyzvání královské rodiny k návratu, a *Berryer*, Démosthenes legitimistů, nenechal nikoho na pochybách o smyslu tohoto vóta. Degradace pretendentů na obyčejné občany – to je cílem návrhu! Chtějí je oloupit o jejich svatozář, poslední majestát, který jim zůstal, *o majestát exilu!* Co by si lidé pomyslili, zvolal *Berryer*, o takovém pretendentovi, který by zapomněl na svůj vznešený původ a vrátil by se do Francie, aby tu žil jako prostý soukromník? Nebylo možno říci Ludvíku Bonapartovi zřetelněji, že nic nevyhrál svou přítomností, že i když ho sjednocení rojalisté potřebovali zde ve Francii jako *neutrálního muže* na presidentském křesle, praví uchazeči o korunu museli zůstat skryti před profánními zraky v mlhách exilu.

1. listopadu odpověděl Ludvík Bonaparte Zákonodárnému shromáždění poselstvím, v němž značně drsnými slovy oznámil odstoupení Barrotova kabinetu a utvoření nového ministerského kabinetu. Kabinet Barrot-Falloux byl kabinetem rojalistické koalice, kabinet d'Hautpoulův byl kabinetem Bonapartovým, presidentským nástrojem proti Zákonodárnému shromáždění, *kabinetem příručích*.

Bonaparte nebyl nyní už pouze *neutrálním mužem* 10. prosince 1848. Jako hlava výkonné moci soustřeďoval kolem sebe určité zájmy, strana pořádku bojující s anarchií byla nucena sama posilovat jeho vliv, a jestliže Bonaparte už nebyl populární, byla ona sama nepopulární. Což nemohl doufat, že soupeření orleanistů a legitimistů na jedné straně a nutnost jakékoli monarchické restaurace na druhé straně donutí obě frakce uznat *neutrálního pretendenta*?

Od 1. listopadu 1849 se datuje třetí období existence ústavní republiky, období, které končí 10. březnem 1850. Začíná pravidelná hra ústavních institucí, které se Guizot tak obdivuje, tj. spor mezi výkonnou a zákonodárnou mocí. Ale nejen to. Proti restauračním choutkám sjednocených orleanistů a legitimistů zastupuje Bonaparte

právní podklad své faktické moci – republiku; proti restauračním choutkám Bonapartovým zastupuje strana pořádku právní podklad svého společného panství – republiku; legitimisté proti orleanistům, orleanisté proti legitimistům zastupují status quo* – republiku. Všechny tyto frakce strany pořádku, z nichž každá má svého vlastního krále a svou vlastní restauraci in petto**, uplatňují vzájemně proti uzurpačním a povstaleckým choutkám svých soupeřů společné panství buržoazie, formu, v níž se všechny jejich zvláštní nároky vzájemně neutralizují a vyhrazují – republiku.

Tak jako Kant činí postulátem praktického rozumu republiku jako jedinou racionální formu státu, jejíž uskutečnění nebude nikdy dosaženo, jejíž dosažení musí však být vždy naším cílem a předmětem našich snah, tak je rojalistům postulátem *království*.

A tak ústavní republika, vyšlá z rukou buržoazních republikánů jako prázdná idealistická formule, stala se v rukou sjednocených rojalistů živou formou plnou skutečného obsahu. A Thiers měl víc pravdy, než tušil, když řekl: „My rojalisté jsme pravou oporou ústavní republiky.“

Pád kabinetu koalice a příchod kabinetu příručních má ještě druhý význam. Ministr financí nového kabinetu se jmenoval *Fould*. Udělat Foulda ministrem financí, to znamenalo vydat oficiálně francouzské národní bohatství napospas burze, spravovat státní majetek prostřednictvím burzy a v zájmu burzy. Jmenováním Foulda ohlásila finanční aristokracie v „*Moniteuru*“ svou restauraci. Tato restaurace nutně doplňovala ostatní restaurace a spolu s nimi tvořila články řetězu ústavní republiky.

Ludvík Filip se nikdy neodvážil udělat ministrem financí skutečného loup-cerviera***. Jako jeho království bylo ideálním názvem pro panství vysoké buržoazie, tak musely mít privilegované zájmy v jeho ministerských kabinetech ideologicky neutrální jména. Buržoazní republika vystrkovala všude do popředí to, co různé monarchie, legitimistická právě tak jako orleanistická, skrývaly v pozadí. Zpozemšťila to, co ony přenášely do nebes. Jména sva-

* – současný stav, stávající řád. (Pozn. red.)

** – tajně v zásobě. (Pozn. red.)

*** – burzovního vlka. (Pozn. red.)

tých nahradila měšťáckými vlastními jmény vládnoucích třídních zájmů.

Celý náš výklad ukázal, jak republika od prvního dne své existence nejen nesvrhla panství finanční aristokracie, nýbrž je upevňovala. Ústupky, které jí dělala, byly však osudem, jemuž se podřizovala proti své vůli. S Fouldem připadla vládní iniciativa opět finanční aristokracii.

Vzniká otázka, jak mohla buržoazní koalice snášet a trpět vládu finanční aristokracie, která za Ludvíka Filipa záležela v tom, že ostatní buržoazní frakce byly odstraněny od moci nebo podrobeny?

Odpověď je prostá.

Především finanční aristokracie sama tvoří nejzávažnější část roajalistické koalice, jejíž společná vládní moc se nazývá republikou. Což mluvčí a kapacity orleanistů nejsou starými spojenci a spoluviníky finanční aristokracie? Což ona sama není zlatou falangou orleanismu? Pokud jde o legitimisty, ti se už za Ludvíka Filipa zúčastnili prakticky všech orgií burzovních, důlních a železničních spekulací. Spojení velkého pozemkového majetku s vysokými financemi je vůbec *normálním zjevem*. Důkaz: *Anglie*, důkaz: dokonce i *Rakousko*.

V zemi, jako je Francie, kde rozsah národní výroby je nepoměrně menší než rozsah národního dluhu, kde státní renta je nejdůležitějším předmětem spekulace a burza hlavním trhem pro vkládání kapitálu, který má být zhodnocen neproduktivním způsobem, v takové zemi musí být nesčetná masa lidí ze všech buržoazních nebo poloburžoazních tříd zúčastněna na státním dluhu, na burzovní hře a na financích. A nenalézají všichni tito subalterní účastníci svou přirozenou oporu a svého velitele ve frakci, která je představitelem týchž zájmů v nejkolosálnějším měřítku, která je zastupuje ve velkém?

Co je příčinou toho, že se státní majetek dostává do rukou finanční aristokracie? Stále vzrůstající zadlužení státu. A co je příčinou zadlužení státu? Stálá převaha jeho výdajů nad příjmy, nepoměr, který je zároveň příčinou i důsledkem systému státních půjček.

Aby stát tomuto zadlužení unikl, musí buď omezit své výdaje, tj. zjednodušit, zmenšit vládní organismus, vládnout co nejméně, zaměstnávat co nejméně úředního personálu, co nejméně zasahovat do záležitostí občanské společnosti. Strana pořádku nemohla jít touto cestou, musela neustále zesilovat svá represivní opatření, své oficiální zásahy z moci státu, svou všudypřítomnost prostřednictvím státních orgánů, a to tím víc, čím víc rostlo nebezpečí ohrožující ze všech stran její panství a podmínky existence její třídy. Nelze zmenšovat počet četnictva, když se množí útoky na osoby a vlastnictví.

Anebo se stát musí snažit dluhů vyvarovat a vytvořit okamžitou, ale přechodnou rovnováhu v rozpočtu tím, že uvalí *mimořádné daně* na bedra nejbohatších tříd. Měla strana pořádku položit své vlastní bohatství na oltář vlasti proto, aby ušetřila národní bohatství burzovního vykořisťování? Pas si bête!*

Tedy, bez úplného převratu francouzského státu není myslitelný převrat francouzského státního hospodářství. A s tímto státním hospodářstvím je nutně spjata zadlužení státu a se zadlužením státu spekulace se státním dluhem, nevyhnutelné panství věřitelů státu, bankéřů, peněžníků, burzovních vlků. Jen jedna frakce strany pořádku měla přímý zájem na svržení finanční aristokracie, *továrníci*. Nemluvíme o středních a malých průmyslnících, mluvíme o průmyslových magnátech, kteří za Ludvíka Filipa tvořili širokou základnu dynastické opozice. Jejich zájmem je nepochybně snížení výrobních nákladů, tedy snížení daní, které vcházejí do výroby, tedy snížení státních dluhů, jejichž úroky vcházejí do daní, zkrátka – svržení finanční aristokracie.

V Anglii – a největší francouzští továrníci jsou maloměstáci ve srovnání se svými anglickými soupeři – skutečně vidíme továrníky, takového Cobdena, Brighta, v čele křížáckého tažení proti bance a burzovní aristokracii. Proč tomu tak není ve Francii? V Anglii převládá průmysl, ve Francii zemědělství. V Anglii potřebuje průmysl svobodný obchod, ve Francii potřebuje ochranná cla, národní monopol vedle jiných monopolů. Francouzský průmysl neovládá francouzskou výrobu, proto francouzští průmyslníci

* – Tak hloupá není! (Pozn. red.)

neovládají francouzskou buržoazii. Aby prosadili své zájmy proti ostatním frakcím buržoazie, nemohou se jako Angličané postavit do čela hnutí, a tím zároveň postavit své třídní zájmy na první místo; musí vstoupit do družiny revoluce a sloužit zájmům, které jsou protichůdné celkovým zájmům jejich třídy. V únoru své postavení nepochopili, únor je poučil. A kdo je dělníky ohrožen bezprostředněji než zaměstnavatel, průmyslový kapitalista? Proto se ve Francii továrník nutně stal nejfanatičtějším stoupencem strany pořádku. Finančníci sice zkracují jeho zisk, *ale co je toto zkrácení proti úplnému zrušení zisku proletariátem?*

Ve Francii dělá maloměšťák to, co by normálně měl dělat průmyslový buržoaz; dělník to, co by bylo normálním úkolem maloměšťáka. A kdo řeší úlohu dělníka? Nikdo. Ve Francii se neřeší, tam se jen vyhláší. Nemůže být nikde vyřešena v hranicích jednoho národa;⁴³ třídní válka uvnitř francouzské společnosti se přemění ve světovou válku mezi národy. Řešení začne teprve ve chvíli, až světová válka postaví proletariát v čelo toho národa, který ovládá světový trh, v čelo Anglie. Ale revoluce, která tím nekončí, pro kterou je to jen organizační začátek, není krátkodechou revolucí. Nynější pokolení se podobá Židům, které vede Mojžíš pouští. Toto nové pokolení musí nejen dobýt nového světa, musí zaniknout, aby udělalo místo lidem, kteří jsou hodni nového světa.

Vraťme se k Fouldovi.

14. listopadu 1849 vystoupil Fould na tribunu Národního shromáždění a vyložil svůj finanční systém: Apologie starého daňového systému! Zachování daně z vína! Odvolání Passyho důchodové daně!

Ani Passy nebyl revolucionářem, byl starým ministrem Ludvíka Filipa. Patřil k puritánům druhu Dufaurova a k nejdůvěrnějším přátelům Testa, obětího beránka červencové monarchie!* I Passy chválil starý daňový systém, doporučoval zachování daně

* 8. července 1847 byl ve sněmovně pairů v Paříži zahájen proces proti Parmentierovi a generálu Cubièrsovi pro podplácení úředníků, aby byla získána koncese na těžbu soli, a proti tehdejšímu ministru veřejných prací Testovi, obviněnému, že úplatky přijímal. Teste se během procesu pokusil spáchat sebevraždu. Všichni byli odsouzeni k velkým peněžitým pokutám. Teste mimoto ještě k třem rokům vězení. (*Engelsova poznámka k vydání z roku 1895.*)

z vína, ale zároveň strhl závoj ze státního deficitu. Prohlásil, že je nutno zavést novou daň, a to důchodovou daň, nemá-li dojít k státnímu bankrotu. Fould, který kdysi Ledru-Rollinovi doporučoval státní bankrot, doporučoval Zákonodárnému shromáždění státní deficit. Sliboval úspory, jejichž tajemství bylo odhaleno později: např. výdaje se zmenšily o 60 miliónů a běžný dluh vzrostl o 200 miliónů — kejklířské kousky v seskupování číslic, v sestavování účetních výkazů, což všechno nakonec končilo novými půjčkami.

Za Foulda ovšem finanční aristokracie, spolu s ostatními žárlivými buržoazními frakcemi, nevystupovala tak nestydatě korupčně jako za Ludvíka Filipa, ale systém byl týž: totéž ustavičné rozmnožování dluhů, totéž zastírání deficitu. A staré burzovní podvodnictví se během doby projevovalo stále otevřeněji. Důkaz: zákon o avignonské železnici, záhadné kolísání státních papírů, o němž jednu chvíli mluvila celá Paříž, konečně nezdařené Fouldovy a Bonapartovy spekulace s volbami 10. března.

S oficiální restaurací finanční aristokracie musel francouzský lid znovu brzy dospět k 24. únoru.

Konstituanta v návalu misantropie proti své dědičce odstranila daň z vína pro rok páně 1850. Odstraněním starých daní nemohly být zaplacený nové dluhy. *Creton*, jeden z kreténů strany pořádku, navrhoval ještě před odročením Zákonodárného shromáždění, aby daň z vína byla zachována. Fould přijal tento návrh jménem bonapartistického ministerského kabinetu a 20. prosince 1849, ve výroční den prohlášení Bonaparta presidentem, nadekretovalo Národní shromáždění *obnovení daně z vína*.

Advokátem této restaurace nebyl finančník, nýbrž hlava jezuitů *Montalembert*. Jeho vývody byly prosté a pádné: Daň, to je mateřský prs, který kojí vládu. Vláda, to jsou nástroje potlačování, to jsou orgány autority, to je armáda, to je policie, to jsou úředníci, soudci, ministři, to jsou *kněží*. Útok na daně, to je útok anarchistů na stráž pořádku, které chrání materiální a duchovní produkci buržoazní společnosti před zásahy proletářských vandalů. Daně, to je pátý bůh vedle vlastnictví, rodiny, pořádku a náboženství. A daň z vína je nesporně daní, přitom ale ne obyčejnou daní, nýbrž starobylou,

monarchisticky smýšlející, úctyhodnou daní! Vive l'impôt des boissons! Three cheers and one cheer more!*

Když si francouzský rolník maluje čerta na zeď, maluje ho v podobě výběřčího daní. Od okamžiku, kdy Montalembert povýšil daň na boha, stal se rolník neznabohem, ateistou, a vrhl se do náruče čertu, *socialismu*. Náboženství pořádku se lehkovážně připravilo o rolníka, stejně se o něj připravili jezuité a stejně i Bonaparte. 20. prosinec 1849 jednou provždy zkompromitoval 20. prosinec 1848. „Synovec svého strýce“ nebyl první ze své rodiny, koho porazila daň z vína, tato daň, která podle Montalembertova výroku větrí revoluční bouři. Skutečný, veliký Napoleon prohlásil na Svaté Heleně, že znovuzavedení daně z vína přispělo k jeho pádu víc než co jiného, protože mu odcizilo jihofrancouzské rolníky. Již za Ludvíka XIV. byla tato daň favoritkou nenávisti lidu (viz Spisy Boisguillebertovy a Vaubanovy); první revoluce ji odstranila a Napoleon ji znovu zavedl roku 1808 v pozměněné formě. Když se Bourboni vraceli do Francie, cválali před nimi nejen kozáci, ale i sliby o odstranění daně z vína. Gentilhommerie** nepotřebovala ovšem držet slovo dané au gens taillable à merci et miséricorde***. Rok 1830 slíbil odstranění daně z vína. Neměl ve zvyku udělat, co řekl, a říkat, co dělá. Rok 1848 slíbil odstranění daně z vína, jako slíbil všechno. Konstituanta konečně, která nic neslibovala, učinila – jak už řečeno – poslední pořízení, podle něhož měla daň z vína zmizet 1. ledna 1850. A právě 10 dní před 1. lednem 1850 ji Zákonomádné shromáždění znovu zavedlo, takže se ji francouzský lid ustavičně snažil vyhnat, a když ji vyhodil dveřmi, vrátila se oknem.

Nenávist lidu k dani z vína lze vysvětlit tím, že tato daň v sobě spojuje všechny nenáviděné stránky francouzského daňového systému. Způsob jejího vybírání vzbuzuje nenávist, způsob jejího rozdělení je aristokratický, neboť procento zdanění je stejné jak u nejobyčejnějších, tak u nejdražších vín. Daň tedy stoupá geometrickou řadou, jak klesá majetek spotřebitele, je to progresivní

* Ať žije daň z nápojů! Třikrát hurá a ještě jednou hurá! (Pozn. red.)

** – šlechta. (Pozn. red.)

*** – lidu poplatnému dle libovůle a milosti pána. (Pozn. red.)

daň naruby. Je to prémie za falšování a pančování vína, a tak přímo provokuje otravování pracujících tříd. Zmenšuje spotřebu tím, že u bran každého města, které má víc než 4000 obyvatel, zřizuje potravní čáru a přeměňuje každé takové město v cizí zemi chráněnou clem před francouzským vínem. Velkoobchodníci s vínem, ale ještě více malí marchands de vin, vinárníci, kteří jsou přímo závislí na spotřebě vína, ti všichni jsou zapřísáhlými nepřáteli daně z vína. A konečně tím, že zmenšuje spotřebu, zužuje odbytiště pro výrobu. Zbavuje městské dělníky možnosti víno kupovat, a rolníka-vinaře zbavuje možnosti je prodávat. A ve Francii je přibližně 12 miliónů obyvatel, kteří se zabývají vinařstvím. Pochopíme proto nenávisť všeho lidu, zejména fanatismus rolníků proti dani z vína. Přitom rolníci v obnovení daně z vína neviděli ojedinělou, víceméně náhodnou událost. Rolníci mají jakousi svou zvláštní historickou tradici, která se dědí z otce na syna, a v této historické škole se šeptalo, že každá vláda, když chce napálit rolníky, slíbí odstranění daně z vína, a jakmile rolníky podvedla, daň z vína ponechá nebo ji znovu zavede. Na dani z vína zkouší rolník buket vlády, její tendenci. Obnovení daně z vína 20. prosince znamenalo: *Ludvík Bonaparte je jako ti ostatní*; ale on nebyl jako ti ostatní, byl *vyznězem rolníků*, a rolníci v peticích s milióny podpisů proti dani z vína odvolali své hlasy, které před rokem dali „synovci svého strýce“.

Venkovské obyvatelstvo, přes dvě třetiny všeho francouzského obyvatelstva, se skládá hlavně z tzv. svobodných *pozemkových vlastníků*. První generace, osvobozená bezplatně revolucí z roku 1789 od feudálních břemen, dostala půdu zadarmo. Následující generace platily však v podobě *ceny půdy*, co jejich polonevolničtí předkové platili ve formě renty, desátku, roboty atd. Čím víc na jedné straně rostlo obyvatelstvo, tím víc se na druhé straně drobila půda, tím vyšší byla cena malé zemědělské parcely, neboť čím víc se parcela zmenšovala, tím víc vzrůstala poptávka po ní. Ale tou měrou, jak stoupala cena, kterou platil rolník za parcelu, ať už ji kupoval přímo nebo si ji dal od svých spoludědiců započítat jako kapitál, rostlo i nezbytné *zadlužení rolníků*, tj. *hypotéka*. Dluh váznoucí na pozemku se totiž nazývá *hypotékou*, zástavním listem na pozemek. Tak jako se na středověkém pozemku kupila *privilegia*, tak se na

moderních parcelách kupí *hypotéky*. – Na druhé straně: Za parcelového systému je půda pro svého vlastníka pouhým *výrobním nástrojem*. Jenže tou měrou, jak se drobí půda, klesá i její úrodnost. Používání strojů k obdělávání půdy, dělba práce, velké meliorační práce, jako stavba odvodňovacích a zavodňovacích kanálů apod., se stávají stále nemožnějšími, zatímco *neproduktivní náklady* na obdělávání půdy stoupají stejnou měrou jako drobení výrobního nástroje samého. To všechno bez ohledu na to, zda majitel parcely má či nemá kapitál. Čím dále však proces drobení půdy pokračuje, tím víc se pozemek s přežalostným inventářem stává jediným kapitálem trpasličího hospodářství, tím méně kapitálu se vkládá do půdy, tím víc se nedostává drobnému rolníkovi půdy, peněz a vzdělání, nutných k tomu, aby mohl využívat pokroku agronomie, tím víc upadá obdělávání půdy. Konečně *čistý výtěžek* se zmenšuje tou měrou, jak se zvětšuje *hrubá spotřeba*, tou měrou, jak vlastnictví zneumožňuje rolníkově rodině, aby se zaměstnávala ještě něčím jiným, přitom jí však nedává možnost, aby z něho byla živa.

Tedy tou měrou, jak roste obyvatelstvo a s ním i drobení půdy, tou měrou se *zdražuje výrobní nástroj*, půda, a klesá *její úrodnost*, tou měrou *upadá zemědělství a rolník se zadlužuje*. A co bylo následkem, stává se zase příčinou. Každá generace zanechává následující generaci víc dluhů, každá nová generace začíná za nepříznivějších a obtížnějších podmínek, zadluženost plodí zadluženost, a když už rolník nemůže nabídnout svou parcelu jako zástavu na *nové dluhy*, tj. zatížit ji novými hypotékami, upadá přímo do spárů *lichváře*, a tím obrovsky vzrůstají *lichvářské úroky*.

Tak se stalo, že francouzský rolník ve formě *úroků z hypotéky* váznoucí na půdě i ve formě *úroků z nehypotekárních zápůjček od lichváře* odstupuje kapitalistům nejen pozemkovou rentu, nejen průmyslový zisk, zkrátka nejen *celý čistý výtěžek*, nýbrž dokonce i *část své mzdy*; klesl tak na úroveň *irského pachtýře* – a to všechno pod záminkou, že je *soukromým vlastníkem*.

Tento proces byl ve Francii urychlen stále rostoucím *daňovým břemenem* a *soudními výlohami*, částečně přímo vyvolávanými formalitami, jimiž francouzské zákonodárství obklopuje pozemkové vlastnictví, částečně nesčetnými konflikty mezi majiteli všude se stýka-

jících a křížících se parcel, částečně sudičstvím sedláků, jejichž požitky z vlastnictví se omezuje na fanatické uplatňování fiktivního vlastnictví, *vlastnického práva*.

Podle statistického výpočtu z roku 1840 činil hrubý produkt francouzského zemědělství 5 237 178 000 franků. Z toho odpadá 3 552 000 000 franků na náklady na obdělávání včetně spotřeby pracujících osob. Zbývá čistý produkt 1 685 178 000 franků, z čehož odpadá 550 miliónů na úroky z hypoték, 100 miliónů na soudní úředníky, 350 miliónů na daně, 107 miliónů na zápisné, kolkovné, poplatky z hypoték atd. Zbývá třetina čistého produktu – 538 miliónů; na jednoho obyvatele připadá necelých 25 franků čistého výtěžku.⁴⁴ V tomto výpočtu není ovšem uvedena ani hypotekární lichva, ani výlohy na advokáty atd.

Pochopíme, v jaké situaci byli francouzští rolníci, když jim republika k jejich starým břemenům naložila ještě nová. Vidíme, že vykořisťování rolníků se od vykořisťování průmyslového proletariátu liší jen *formou*. Vykořisťovatel je týž: *kapitál*. Jednotliví kapitalisté vykořisťují jednotlivé rolníky *hypotékou* a *lichvou*, kapitalistická třída vykořisťuje rolnickou třídu *státní daní*. Vlastnický titul rolníka je talisman, kterým ho kapitál až dosud zaklínal, je to záminka, pod kterou ho štvál proti průmyslovému proletariátu. Jen pád kapitálu může rolníka povznést, jen protikapitalistická, proletářská vláda může učinit konec jeho hospodářské bídě a společenské degradaci. *Konstituční republika* je diktaturou jeho sjednocených vykořisťovatelů, *sociálně demokratická, rudá republika* je diktaturou jeho spojenců. A misky vah stoupají nebo klesají podle hlasů, které rolník hodí do volební urny. On sám musí rozhodnout o svém osudu. – Tak mluvili socialisté v letácích, v almanaších, v kalendářích, v brožurách všeho druhu. Jejich řeči začal rolník ještě lépe rozumět, když proti nim vystoupila strana pořádku, která se k němu rovněž obracela a která svým hrubým přeháněním, nestoudným zkreslováním socialistických snah a idejí právě kápla rolníkům do noty a podráždila jejich chuť na zapovězené ovoce. Nejsrozumitelněji však mluvily samy zkušenosti, jichž rolnická třída nabyla využitím volebního práva, a zklamání, která ji ráz na ráz stíhala v překotném vývoji revolučních událostí. *Revoluce jsou lokomotivami dějin*.

Pozvolný převrat ve smýšlení rolníků se projevil různými příznaky. Ukázal se už ve volbách do Zákonodárného shromáždění, ukázal se ve stavu obležení vyhlášeném nad pěti departementy kolem Lyonu, ukázal se několik měsíců po 13. červnu, když departement Girondy zvolil montagnarda na místo bývalého předsedy *chambre introuvable**, ukázal se 20. prosince 1849 ve volbě rudého poslance na místo zemřelého legitimistického poslance v departementu *du Gard*,⁴⁵ této zaslíbené zemi legitimistů, jevišti nejstrašnějších podlostí proti republikánům roku 1794 a 1795, ohniska bílého teroru z roku 1815, kde byli veřejně vražděni liberálové a protestanti. Toto revolucionování nejkonzervativnější třídy se nejzřetelněji ukázalo po znovuzavedení daně z vína. Vládní opatření a zákony vydané v lednu a únoru 1850 byly téměř výhradně namířeny proti *departementům a rolníkům*. A to byl nejpádnejší důkaz jejich pokroku.

Hautpoulův oběžník, jímž byl četník jmenován inkvizitorem prefekta, podprefekta a především starosty, jímž byla organizována špionáž až do nejzapadlejších koutů nejvzdálenějších vesnických obcí; *zákon proti učitelům*, který učitele, duchovní vůdce, mluvčí, vychovatele a tlumočníky rolnické třídy podřídil z vůle prefektově a který učitele, tyto proletáře učené třídy, honil jako štvanou zvěř z jedné obce do druhé; *návrh zákona proti starostům*, který jim zavěsil nad hlavy Damoklův meč sesazení a který je, presidenty rolnických obcí, každým okamžikem stavěl proti presidentovi republiky a straně pořádku; *nařízení*, jež proměnilo sedmnáct vojenských divizí Francie ve čtyři pašalíky⁴⁶ a vnutilo Francouzům jako národní salón kasárny a vojenský tábor; *zákon o školství*, jímž strana pořádku za režimu všeobecného volebního práva proklamovala za podmínku své existence nevědomost a násilné ohlupování Francie – čím byly všechny tyto zákony a opatření? Zoufalými pokusy znovu získat departementy a rolníky z departementů pro stranu pořádku.

Jako *reprezentní opatření* to byly žalostné prostředky, které se úplně

* [— tj. sněmovny k pohledání.] Tak se nazývá v dějinách fanaticky ultraroajalistická a reakční poslanecká sněmovna, zvolená bezprostředně po druhém svržení Napoleona roku 1815. (*Engelsova poznámka k vydání z roku 1895.*)

minuly cíle. Velká opatření, jako zachování daně z vína a 45centimové daně, potupné odmítnutí rolnických petic žádajících vrácení miliardy atd., všechny tyto zákonodárné údery blesku zasáhly rolnickou třídu jen jednou, ve velkém, z centra; uvedené zákony a opatření způsobily, že se ve všech chýších *všeobecně* denním předmětem hovoru staly útok a odpor, naočkovaly revoluci každé vesnici, *přenesly revoluci na venkov a porolničily ji.*

Z druhé strany, což nedokazují tyto Bonapartovy návrhy a jejich přijetí Národním shromážděním jednotu obou mocí ústavní republiky, jakmile šlo o potlačení anarchie, tj. všech tříd, které se vzpírají diktatuře buržoazie? Což *Suluk* ihned po svém drsném poselství⁴⁷ neujistil Zákonodárné shromáždění svou oddaností věci pořádku v bezprostředně následujícím poselství *Carliera*,⁴⁸ téhož *Carliera*, který byl špinavou a sprostou karikaturou *Fouchéa*, tak jako sám *Ludvík Bonaparte* byl zploštělou karikaturou *Napoleona*?

Zákon o školství nám ukazuje alianci mladých katolíků a starých voltairiánů. Mohlo být panství sjednocené buržoazie něčím jiným než spojeným despotismem restaurace přející jezuitům a svobodomyšlně se tvářící červencové monarchie? Což nebylo nutné, aby zbraně, které buržoazní frakce při vzájemném zápolení o nadvládu rozdělily mezi lid, byly lidu opět vyrvány, jakmile se postavil proti jejich sjednocené diktatuře? Nic tak nerozhořčilo pařížského kramáře, dokonce ani zamítnutí concordats à l'amiable, jako toto kokeťování s jezuitismem.

Mezitím srážky mezi různými frakcemi strany pořádku a mezi Národním shromážděním a Bonapartem pokračovaly. Národnímu shromáždění se nelíbilo, že si *Bonaparte* hned po svém coup d'état*, po jmenování svého bonapartistického kabinetu, povolal invalidy monarchie, nově jmenované prefekty, aby jim oznámil, že jim jejich úřad zůstane jen tehdy, budou-li provádět protiústavní agitační pro jeho znovuzvolení prezidentem; nelíbilo se mu, že *Carlier* oslavil své jmenování zrušením jednoho legitimistického klubu, že *Bonaparte* založil vlastní časopis „*Le Napoléon*“⁴⁹, který prozrazoval veřejnosti tajné choutky presidentovy, zatímco jeho ministři

* — státním převratu. (Pozn. red.)

na jevišti Zákonodárného shromáždění je museli popírat; nelíbilo se mu, že přes všechna vóta nedůvěry ministerskému kabinetu Napoleon vzpurně držel své ministry; nelíbil se mu pokus získat přízeň poddůstojníků přidavkem čtyř sous k dennímu žoldu a přízeň proletariátu plagiátem z „Tajností pařížských“ Eugèna Sue, zřízením banky půjčující na čestné slovo; nelíbila se mu konečně nestydatost, s níž byl prostřednictvím ministrů předložen návrh na deportaci zbylých červnových povstalců do Alžíru, aby tak nepopulárnost en gros* byla převalena na Zákonodárné shromáždění, zatímco si president jednotlivými akty milosti vyhradil pro sebe popularitu en détail**. Thiers pronášel výhrušná slova o „coups d'état“ a „coups de tête“*** a Zákonodárné shromáždění se Bonapartovi pomstilo tím, že každý návrh zákona, s nímž přicházel ve svém zájmu, zamítalo a každý návrh, s nímž přicházel v zájmu společném, halasně a nedůvěřivě zkoumalo, zda rozšíření výkonné moci nemá prospět osobní moci Bonapartově. Zkrátka, *mstilo se spiknutím pohrdání*.

Strana legitimistů se s nevolí dívala, jak se téměř všech míst znovu zmocňují schopnější orleanisté a jak roste *centralizace*, zatímco ona hledala svou spásu zásadně v *decentralizaci*. A opravdu. Kontrarevoluce *centralizovala násilně*, tj. připravovala mechanismus revoluce. Nuceným kursem bankovek dokonce *centralizovala zlato* a stříbro Francie v pařížské bance, a tak vytvořila *hotový válečný poklad* revoluce.

Konečně orleanisté s nevolí pozorovali, jak se proti jejich principu levobočné dynastie vynořuje princip legitimacy, jak jsou neustále odstrkováni a ponižováni jako šlechticova manželka, která je buržoazního původu.

Krok za krokem jsme sledovali, jak se rolníci, maloměšťáci, střední stavy vůbec, dostávali na stranu proletariátu, jak byli vhnáni do otevřeného protikladu k oficiální republice, která s nimi zacházela jako se svými odpůrci. *Odpor proti diktatuře buržoazie, potřeba přetvoření společnosti, uchování demokraticko-republikánských institucí*

* — ve velkém. (Pozn. red.)

** — v malém. (Pozn. red.)

*** Slovní hříčka: „coup d'état“ — „státní převrat“, „coups de tête“ — „zbrklé činy“. (Pozn. red.)

jako nástrojů tohoto přetvoření, seskupení kolem proletariátu jako rozhodné revoluční síly – to jsou společné charakteristické rysy *takzvané strany sociální demokracie, strany rudé republiky*. Tato strana *anarchie*, jak ji překřtili její odpůrci, je stejně jako *strana pořádku* koalici různých zájmů. Od nejnepatrnější reformy starého společenského nepořádku až po svržení starého společenského pořádku, od buržoazního liberalismu až po revoluční terorismus, tak vzdálené jsou extrémy tvořící výchozí a konečný bod strany „anarchie“.

Zrušení ochranných cel – socialismus! neboť se dotýká monopolu *průmyslové* frakce strany pořádku. Uvedení státního hospodářství do pořádku – socialismus! neboť se dotýká monopolu *finanční* frakce strany pořádku. Volný dovoz zahraničního masa a obilí – socialismus! neboť se dotýká monopolu třetí frakce strany pořádku, *velkého pozemkového vlastnictví*. Požadavky strany svobodného obchodu, tj. nejpokrokovější strany anglické buržoazie, se ve Francii jeví jako socialistické požadavky. Voltairiánství – socialismus! neboť se dotýká čtvrté frakce strany pořádku, *katolíků*. Svoboda tisku, spolčovací právo, všeobecné vzdělání lidu – socialismus, socialismus! To všechno se dotýká společného monopolu strany pořádku.

V průběhu revoluce uzrála situace tak rychle, že přátelé reforem všech odstínů, že i nejskromnější požadavky středních tříd byly donuceny seskupit se kolem praporu nejkrajnější strany převratu, kolem *rudého praporu*.

Ale ať byl *socialismus* různých velkých součástí strany *anarchie* seberozmanitější, podle ekonomických podmínek a z nich vyplývajících celkových revolučních potřeb té či oné třídy nebo třídní frakce, v *jednom* bodu se shodoval: prohlašoval o sobě, že je *prostředkem osvobození proletariátu* a že osvobození proletariátu je jeho *cílem*. Úmyslné klamání u jedněch, sebeklam u druhých, kteří jsou přesvědčeni, že svět přetvořený podle jejich potřeb je nejlepší svět pro všechny, že je uskutečněním všech revolučních požadavků a odstraňuje všechny revoluční srážky.

Pod téměř stejně znějícími *všeobecnými* socialistickými frázemi „*strany anarchie*“ se skrývá za prvé *socialismus listů* „*National*“, „*Presse*“ a „*Siècle*“, který chce více či méně důsledně svrhnout panství finanční aristokracie a zbavit průmysl a obchod dosavad-

ních pout. Je to socialismus průmyslu, obchodu a zemědělství, jejichž předáci ve straně pořádku tyto zájmy zapírají, jakmile se nekryjí s jejich soukromými monopoly. Od tohoto *buržoazního socialismu*, který ovšem jako každá jiná odrůda socialismu získává určitou část dělnictva a maloburžoazie, se liší vlastní *maloburžoazní socialismus*, socialismus par excellence*. Kapitál popouzí tuto třídu hlavně jako *věřitel*, proto tato třída žádá *úvěrové ústavy*; kapitál ji rdousí svou *konkurencí*, proto tato třída žádá *sdržení* podporovaná státem; drtí ji *koncentrací*, proto ona žádá *progresivní daně*, omezení dědického práva, provádění velkých prací státem a jiná opatření, která *násilně zadržují růst kapitálu*. Protože maloburžoazie sní o pokojném uskutečnění svého socialismu – snad až na nějakou krátkou druhou únorovou revoluci – představuje si samozřejmě další dějinný proces jako *uplatnění systémů*, které vymýšlejí nebo vymyslili myslitelé společnosti, ať už společně, nebo jako jednotliví vynálezci. Tak se stávají eklektiky nebo přívrženci existujících socialistických *systémů*, přívrženci *doktrinářského socialismu*, který byl teoretickým výrazem proletariátu jen do té doby, dokud proletariát ještě nedospěl k samostatnému svobodnému dějinnému hnutí.

Zatímco tato *utopie*, tento *doktrinářský socialismus*, podřizuje celé hnutí jednomu z jeho momentů, staví namísto kolektivní, společenské výroby mozkovou činnost jednotlivého pedanta a především s pomocí všelijakých drobných triků i velkých sentimentalit odčarovává revoluční boj tříd se všemi jeho nutnostmi, zatímco tento doktrinářský socialismus v podstatě jen idealizuje dnešní společnost, líčí její obraz bez stínů a chce prosadit svůj ideál proti její skutečnosti, zatímco proletariát přenechává tento socialismus maloburžoazii, zatímco boj mezi různými socialistickými vůdci odhaluje, že každý z těchto tzv. systémů je neskromné zdůrazňování jednoho průchozího bodu sociálního převratu proti druhému – seskupuje se *proletariát* stále víc kolem *revolučního socialismu*, kolem *komunismu*, pro který sama buržoazie vynalezla jméno *Blanqui*. Tento socialismus je *vyhlášením permanentnosti revoluce*, je to *třídní diktatura* proletariátu jako nutný průchozí stupeň k *odstranění třídních rozdílů vůbec*, k odstra-

* – povýtce. (Pozn. red.)

nění všech výrobních vztahů, na nichž tyto rozdíly spočívají, k odstranění všech společenských vztahů, jež těmto výrobním vztahům odpovídají, k převratu všech idejí, jež z těchto společenských vztahů vyplývají.

Rozsah tohoto pojednání nám nedovoluje zabývat se tu tímto předmětem podrobněji.

Viděli jsme: jako se ve straně *pořádku* nutně dostala do čela *finanční aristokracie*, tak ve straně „*anarchie*“ *proletariát*. Zatímco se různé třídy spojené v jednu revoluční ligu seskupily kolem proletariátu, zatímco se departementy stávaly stále nespolehlivějšími a samo Zákonodárné shromáždění stále nevrleji přijímalo nároky francouzského Suluka, přiblížily se 13. června dlouho odkládané a zdržované volby náhradníků za proskribované montagnardy.

Vláda, přezíraná svými nepřáteli, týraná a na každém kroku pokořovaná svými domnělými přáteli, viděla jen jeden prostředek, jak se dostat z nesnesitelné a neudržitelné situace — *vzpouru*. Vzpouře v Paříži by byla umožnila vyhlásit stav obležení nad Paříží i departementy, a tak ovládnout volby. Na druhé straně byli přátelé pořádku nuceni učinit ústupky vládě, která vybojovala vítězství nad anarchií, nechťeli-li sami vypadat jako anarchisté.

Vláda se dala do práce. Počátkem února 1850 provokuje lid kácením stromů svobody⁵⁰. Marně. Stromy svobody se sice ztratily ze svých míst, zato ale také vláda ztratila hlavu, zalekla se své vlastní provokace a ustoupila. Národní shromáždění přijalo však tento Bonapartův neobratný pokus získat větší volnost s ledovou nedůvěrou. O nic větší úspěch nemělo odstranění věnců z imortelek z červencového sloupu.⁵¹ U části armády vyvolalo revoluční demonstrace a Národnímu shromáždění dalo podnět k víceméně skrytému projevu nedůvěry vládě. Marně hrozil vládní tisk odstraněním všeobecného volebního práva a vpádem kozáků. Marně vyzýval d'Hautpoul přímo v Zákonodárném shromáždění levici, aby vyšla do ulic, a prohlašoval, že vláda je připravena přivítat ji, jak se patří. Hautpoul dosáhl jen toho, že ho předseda vyzval k pořádku, a strana pořádku mlčky a škodolibě dovolila jednomu poslanci levice tropit si posměch z uzurpátorských choutek Bona-

partových. Marné konečně bylo prorokování revoluce na 24. únor. Vláda dosáhla jen toho, že lid 24. února ignoroval.

Proletariát se nedal vyprovokovat ke *vzpouře*, protože se chystal provést *revoluci*.

Volební výbor se nedal rušit provokacemi vlády, které jen posilovaly všeobecnou nespokojenost s existujícím stavem, a určil, úplně pod vlivem dělníků, tři kandidáty pro Paříž: *de Flotta*, *Vidala* a *Carnota*. *De Flotte* byl v červnu deportován a pak amnestován při jednom z Bonapartových záchvatů touhy po popularitě; byl přítelem Blanquiho a zúčastnil se akce z 15. května. *Vidal*, známý jako komunistický spisovatel, autor knihy „O rozdělení bohatství“⁵², býval sekretářem Louis Blanca v lucemburské komisi. *Carnot*, syn člena Konventu, který organizoval vítězství, nejméně kompromitovaný člen strany „Nationalu“, ministr osvěty v prozatímní vládě a výkonné komisi, byl svou demokratickou předlohou zákona o školství živým protestem proti jezuitskému školskému zákonu. Tito tři kandidáti představovali tři spojené třídy: v čele červnový povstalec, představitel revolučního proletariátu, vedle něho doktrinářský socialista, představitel socialistické maloburžoazie, a konečně třetí kandidát, představitel republikánské buržoazní strany, jejíž demokratické formule nabyly ve srážkách se stranou pořádku socialistického smyslu a svůj vlastní smysl dávno ztratily. Byla to *všeobecná koalice proti buržoazii a vládě jako v únoru*. Ale tentokrát stál v čele *revoluční ligy proletariát*.

Přes všechno úsilí protivníků zvítězili socialističtí kandidáti. Dokonce i armáda hlasovala pro červnového povstalce a proti svému vlastnímu ministru války *La Hittovi*. Stranu pořádku jako by zasáhl blesk. Volby v departementech ji neutěšily, přinesly většinu montagnardům.

Volby z 10. března 1850! To bylo odvolání června 1848; ti, kdo masakrovali a deportovali červnové povstalce, se vraceli do Národního shromáždění, ale sehnuti, v doprovodu deportovaných a s jejich zásadami na rtech. *Bylo to odvolání 13. června 1849*: Hora, vyhnaná Národním shromážděním, se vrátila do Národního shromáždění, vrátila se však ne už jako velitel revoluce, ale jako její přední trubač. *Bylo to odvolání 10. prosince*: Napoleon se svým mi-

nistrem La Hittem propadl. Dějiny francouzského parlamentu znají jen jednu obdobu takového případu: propadnutí d'Hausseze, ministra Karla X., roku 1830. Volby z 10. března 1850 byly konečně odvoláním voleb z 13. května, které přinesly většinu straně pořádku. Volby z 10. března byly protestem proti většině z 13. května. 10. březen byl revolucí. Za hlasovacími lístky se skrývaly dlažební kameny.

„Hlasování z 10. března nám vypovídá válku,“ zvolal Ségur d'Aguesseau, jeden z nejpokrokovějších členů strany pořádku.

S 10. březnem 1850 vstupuje ústavní republika do nové fáze, do *fáze svého rozkladu*. Různé frakce většiny se opět sjednotily spolu navzájem i s Bonapartem, znovu zachraňují pořádek, Bonaparte je opět jejich *neutrálním mužem*. Vzpomínají-li si, že jsou rojalisty, pak už jen proto, že ztratily naději v možnost buržoazní republiky; vzpomínají-li si on, že je pretendentem, pak už jen proto, že ztratil naději v možnost zůstat presidentem.

Na volbu červnového povstalce *de Flotta* odpovídá Bonaparte na rozkaz strany pořádku jmenováním *Baroche* ministrem vnitra, toho Baroche, který byl žalobcem Blanquiho a Barbèse, Ledru-Rollina a Guinarda. Na volbu *Carnotovu* odpovídá Zákonodárné shromáždění přijetím školského zákona, na volbu *Vidalovu* potlačením socialistického tisku. Vytrubováním svého tisku se strana pořádku snaží přehlušit svůj vlastní strach. „Meč je svatý!“ volá jeden z jejích orgánů; „Obránci pořádku musí do ofenzívy proti rudé straně!“ volá jiný; „Mezi socialismem a společností se vede souboj na život a na smrt, neustálá nemilosrdná válka; v tomto zoufalém souboji musí jeden z obou podlehnout; nezničí-li společnost socialismus, zničí socialismus společnost!“ kokrhá třetí kohout pořádku. Vztyčte barikády pořádku, barikády náboženství, barikády rodiny! Je nutno skoncovat se 127 000 pařížských voličů! Bartolomějskou noc na socialisty! A strana pořádku jednu chvíli skutečně věří, že její vítězství je jisté.

Nejzběsileji zuří její orgány na „*pařížské kramáře*“. Pařížští kramáři si zvolili za poslance červnového povstalce! To znamená, že nový červen 1848 je nemožný, to znamená, že druhý 13. červen 1849 je nemožný, to znamená, že morální vliv kapitálu je zlomen,

to znamená, že buržoazní parlament zastupuje už jen buržoazii, to znamená, že velký majetek je ztracen, protože jeho vazal, malý majetek, hledá spásu v táboře nemajetných.

Strana pořádku se samozřejmě vrací ke své nezbytné *otřepané moudrosti*. „*Víc potlačování!*“ volá, „*zdesateronásobte potlačování!*“, ale její potlačovací síla se desetkrát zmenšila, zatímco odpor se zestonásobil. Což není nutno potlačit hlavní nástroj potlačování, armádu? A strana pořádku pronáší své poslední slovo: „*Železný kruh dusící legality musí být zlomen. Ústavní republika je nemožná*. Musíme bojovat svými pravými zbraněmi; potírali jsme od února 1848 revoluci *jejími* zbraněmi a na *její* půdě, přijali jsme *její* instituce; ústava je pevností, která chrání jen obléhající, a ne obležené! Tím, že jsme se v břiše trojského koně propašovali do svatého Ilia, tím jsme nedobyli nepřátelské město jako naši předkové *Řekové**, nýbrž sami jsme upadli do zajetí.“

Základem ústavy je však *všeobecné volební právo*. *Odstranění všeobecného volebního práva* je posledním slovem strany pořádku, posledním slovem buržoazní diktatury.

Všeobecné volební právo dalo buržoazii za pravdu 4. května 1848, 20. prosince 1848, 13. května 1849, 8. července 1849. Všeobecné volební právo popřelo samo sebe 10. března 1850. Buržoazní panství jako výron a výsledek všeobecného hlasovacího práva, jako výslovný akt svrchované vůle lidu, to je smysl buržoazní ústavy. Ale jaký smysl má ještě ústava od té chvíle, kdy obsahem tohoto hlasovacího práva, této svrchované vůle, není už buržoazní panství? Není přímo povinností buržoazie usměrňovat hlasovací právo tak, aby chtělo rozumné, tj. její panství? Všeobecné volební právo stále znovu ruší existující státní moc a znovu ji ze sebe vytváří – což tím neruší všechnu stabilitu, což každým okamžikem nedává v sázku všechny existující moci, nepodrývá autoritu, nehrozí povýšit samu anarchii na autoritu? Kdo by o tom ještě pochyboval po 10. březnu 1850?

Buržoazie, odhazujíc všeobecné volební právo, do něhož se dosud halila, z něhož dosud sála svou všemohoucnost, nepokrytě

* Grecs – slovní hříčka: Řekové, ale také falešní hráči z povolání. (*Engelsova poznámka k vydání z roku 1895.*)

doznává: „*Naše diktatura dosud existovala z vůle lidu, nyní musí být upevněna proti vůli lidu.*“ A proto nehledá už oporu ve *Francii*, nýbrž mimo ni, za hranicemi, ve *vpádu*.

Výzvou k vpádu probouzí tento druhý Koblenc⁵³, který rozbil svůj stan uvnitř Francie, proti sobě všechny národní vášně. Útokem na všeobecné hlasovací právo dává *obecnou záminku* nové revoluci a revoluce právě takovou záminku potřebuje. Každá *zvláštní záminka* by frakce revoluční ligy rozdělila a ukázala jejich rozdíly. Ale *obecná záminka* ohlušuje polorevoluční třídy, dovoluje jim, aby se samy klamaly o *určitém charakteru* blížící se revoluce, o důsledcích svého vlastního činu. Každá revoluce potřebuje banketovou otázku. Všeobecné hlasovací právo, to je banketová otázka nové revoluce.

Sjednocené buržoazní frakce však už samy nad sebou vynesly rozsudek tím, že utíkají od jediné možné formy své *spojené moci*, od nejmohutnější a nejúplnější formy svého *třídního panství*, od *konstituční republiky* k nižší, neúplné, slabší formě, k *monarchii*. Podobají se onomu starci, který v touze nabýt znovu svých mladistvých sil vytáhl své dětské šatečky a snažil se do nich vecpat své vetché údy. Jejich republika měla jen tu zásluhu, že *byla skleníkem revoluce*.

10. březen 1850 je nadepsán:

*Après moi le déluge, po mně ať přijde potopa!**

* Výrok připisovaný Ludvíku XV. (Pozn. red.)

IV

ZRUŠENÍ VŠEOBECNÉHO HLASOVACÍHO PRÁVA ROKU 1850

(Pokračování předcházejících tří kapitol je převzato z pátého a šestého dvojsešitu – posledního, který vyšel – „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“. Tam se nejprve líčí velká obchodní krize, která roku 1847 propukla v Anglii, vysvětluje se, jak se odrazila na evropském kontinentě, kde vedla k vyhrocení tamějších politických komplikací v únorovou a březnovou revoluci roku 1848, dále se tam líčí, jak prosperita obchodu a průmyslu, která se opět dostavila už roku 1848 a která se roku 1849 ještě zvýšila, ochromila revoluční rozmach a zároveň umožnila vítězství reakce. O Francii se tam pak speciálně říká:)*

Tytéž příznaky se začaly objevovat ve *Francii* od roku 1849 a zvláště od začátku roku 1850. Pařížský průmysl jede na plné obrátky, i bavlnářské továrny v Rouenu a Mylhúzách jdou celkem dobře, ačkoli zde, stejně jako v Anglii, byly překážkou vysoké ceny suroviny. Rozvoj prosperity ve Francii byl mimoto zvláště podporován rozsáhlou celní reformou ve Španělsku a snížením cel na různé luxusní předměty v Mexiku; vývoz francouzského zboží na oba tyto trhy značně stoupl. Růst kapitálu vedl ve Francii k celé řadě spekulací, k nimž byla záminkou velkorysá těžba v kalifornských dolech na zlato. Vynořila se spousta společností, které se svými lacinými akciemi a socialisticky zabarvenými prospekty apelují přímo na peněženku maloměšťáků a dělníků, které však vesměs nejsou nic jiného než ono čiré napalování, vlastní jen Francouzům a Číňanům. Jedna z těchto společností je dokonce přímo protežo-

* Tento úvodní odstavec napsal Engels pro vydání z roku 1895. (Pozn. red.)

vána vládou. Dovozní cla ve Francii činila v prvních devíti měsících roku 1848 – 63 miliónů franků, roku 1849 – 95 miliónů a roku 1850 – 93 miliónů franků. V září 1850 ostatně znovu stoupla o víc než 1 milión proti témuž měsíci roku 1849. Rovněž vývoz stoupl roku 1849 a ještě víc roku 1850.

Nejpádňjším důkazem návratu prosperity je obnovení hotových výplat* Francouzskou bankou podle zákona ze 6. srpna 1850. 15. března 1848 byla banka zmocněna zastavit hotové výplaty. Oběh jejích bankovek včetně provinčních bank činil tehdy 373 miliónů franků (14 920 000 liber šterlinků). 2. listopadu 1849 bylo v oběhu 482 miliónů franků čili 19 280 000 liber šterlinků, což znamenalo přírůstek 4 360 000 liber šterlinků, a 2. září 1850 – 496 miliónů franků čili 19 840 000 liber šterlinků, tj. přírůstek přibližně 5 miliónů liber šterlinků. Přitom však nedocházelo k znehodnocení bankovek; naopak, vzrůst oběhu bankovek byl provázen stále rostoucím hromaděním zlata a stříbra ve sklepeních banky, takže v létě 1850 činila kovová zásoba přibližně 14 miliónů liber šterlinků, částku ve Francii neslýchanou. Okolnost, že banka byla takto schopna zvýšit oběh svých bankovek a tím i svůj aktivní kapitál o 123 miliónů franků čili o 5 miliónů liber šterlinků, dokazuje pádně, jak správné bylo naše tvrzení v jednom z předcházejících čísel časopisu,** že finanční aristokracie nejen nebyla revolucí svržena, nýbrž že byla naopak ještě posílena. Ještě očividněji vysvítá tento výsledek z následujícího přehledu francouzského bankovního zákonodárství posledních let. 10. června 1847 byla banka zmocněna vydat 200frankové bankovky; do té doby byla nejnižší bankovka 500franková. Dekret z 15. března 1848 prohlásil bankovky Francouzské banky za zákonné platidlo a zbavil banku povinnosti hotově je vyplácet. Právo emise bankovek bylo omezeno na 350 miliónů franků a zároveň byla banka zmocněna vydat 100frankové bankovky. Dekret z 27. dubna nařizoval sloučení departementních bank s Francouzskou bankou; jiný dekret, z 2. května 1848, zvýšil právo emise bankovek na 442 miliónů franků. Dekret

* — tj. výměny bankovek za kovové mince. (Pozn. čes. red.)

** Viz tento svazek, str. 99–103. (Pozn. red.)

z 22. prosince 1849 zvýšil maximum emise bankovek na 525 miliónů franků. Konečně zákon ze 6. srpna 1850 zavedl znovu směnitelnost bankovek za peníze. Tato fakta – ustavičné zvyšování oběhu bankovek, soustřeďování celého francouzského úvěru v rukou banky a hromadění všeho francouzského zlata a stříbra v jejích sklepeních – přivedla pana Proudhona k závěru, že se banka nyní musí vysvléci ze své staré hadí kůže a proměnit se v proudhonovskou lidovou banku.⁵⁴ Nepotřeboval ani znát historii anglické bankovní restrikce z let 1797 až 1819,⁵⁵ stačilo jen se podívat za Kanál a byl by viděl, že tento fakt, pro něho v dějinách buržoazní společnosti neslýchaný, nebyl nic jiného než docela normální buržoazní zjev, který se pouze ve Francii nyní dostavil poprvé. Vidíme, že domněle revoluční teoretikové, kteří po prozatímní vládě udávali v Paříži tón, právě tak neměli ani zdání o charakteru a výsledcích použitých opatření jako sami páni z prozatímní vlády.

Přes průmyslovou a obchodní prosperitu, kterou nyní Francie prožívá, masa obyvatelstva, 25 miliónů rolníků, trpí silnou depresí. Dobré žně posledních let stlačily ceny obilí ve Francii ještě mnohem níž než v Anglii a postavení zadlužených rolníků, vysávaných lichvou a rdoušených daněmi, nelze ani zdaleka nazvat skvělým. Dějiny posledních tří let však dostatečně jasně ukázaly, že tato třída obyvatelstva rozhodně není schopna revoluční iniciativy.

Jako období krize, tak i období prosperity se na kontinentě dostavuje později než v Anglii. V Anglii vždy probíhá původní proces; ona je demiurgem buržoazního kosmu. Různé fáze cyklu, jímž buržoazní společnost stále znovu prochází, se dostavují na kontinentě v sekundární a terciární formě. Jednak vyváží kontinent do Anglie nepoměrně víc než do kterékoli jiné země. Tento vývoz do Anglie závisí však opět na situaci Anglie, zejména na její situaci na zámořském trhu. Anglie totiž vyváží do zámořských zemí nepoměrně víc než celý kontinent, takže rozsah kontinentálního vývozu do těchto zemí je vždy závislý na vývozu Anglie do zámoří. Jestliže tedy krize plodí revoluce nejdříve na kontinentě, jejich příčina přesto tkví vždy v Anglii. Na končetinách buržoazního těla musí samozřejmě dojít k násilným výbuchům dříve než v jeho srdci, kde je větší možnost vyrovnání. Na druhé straně stupeň, v jakém se

odrážejí kontinentální revoluce na Anglii, je zároveň teploměrem ukazujícím, nakolik tyto revoluce skutečně ohrožují samy buržoazní poměry nebo nakolik se týkají jen jejich politických forem.

Za takové všeobecné prosperity, kdy se výrobní síly buržoazní společnosti rozvíjejí tak bujně, jak je to jen v rámci buržoazních poměrů možné, nemůže být o skutečné revoluci ani řeči. Taková revoluce je možná jen v obdobích, kdy se *oba tito činitelé, moderní výrobní síly a buržoazní formy výroby*, dostávají vzájemně *do rozporu*. Všelijaké ty různice, které teď zaměstnávají představitele jednotlivých frakcí kontinentální strany pořádku a jimiž se vzájemně kompromitují, zdaleka nemohou být popudem k novým revolucím; naopak, jsou možné jen proto, že základna společenských poměrů je v této chvíli tak pevná a – co reakce neví – tak *buržoazní*. O tuto základnu se všechny pokusy reakce zadržet buržoazní vývoj rozbijí právě tak jistě jako všechno mravní rozhořčení a všechny nadšené proklamace demokratů. *Nová revoluce je možná jen jako následek nové krize. Je však také právě tak jistá jako tato krize.*

Přejdeme nyní k *Francii*.

Tím, že lid vyprovokoval nové volby 28. dubna, sám anuloval vítězství, kterého dobyl ve spojení s maloměšťáky ve volbách 10. března. Vidal byl zvolen nejen v Paříži, nýbrž i v departementu Dolní Rýn. Pařížský výbor, v němž byly silně zastoupeny Hora a maloburžoazie, ho přiměl, aby dolnorýnský mandát přijal. Vítězství 10. března ztratilo svůj rozhodující význam; konečné rozhodnutí bylo znovu odloženo, napětí lidu opadlo, lid si zvykl na legální triumfy místo revolučních. Revoluční smysl 10. března, rehabilitace červnového povstání, byl nakonec úplně zničen kandidaturou Eugène Sue, sentimentálně maloměšťáckého sociálního fantasy, kterou proletariát mohl přijmout nanejvýš jako vtíp pro potěšení grizetek. Proti této dobře míněné kandidatuře postavila strana pořádku, osmělena kolísavou politikou protivníků, kandidáta, který měl představovat červnové *vítězství*. Tímto komickým kandidátem byl spartánský otec rodiny Leclerc⁵⁶, jemuž však tisk mezitím kus po kuse strhal s těla heroickou výzbroj a který také ve volbách utrpěl skvělou porážku. Novým volebním vítězstvím 28. dubna Hora a maloburžoazie zpsychly. Hora už v duchu jásala, že může

dosáhnout svého cíle čistě legální cestou, bez nové revoluce, která by opět postavila do popředí proletariát; určité počítala s tím, že při nových volbách roku 1852 s pomocí všeobecného hlasovacího práva posadí pana Ledru-Rollina na presidentské křeslo a zajistí montagnardskou většinu v Národním shromáždění. Strana pořádku, kterou nové volby, Sueova kandidatura a nálada Hory a maloburžoazie přesvědčily o tom, že se rozhodly za všech okolností zachovat klid, odpověděla na obě volební vítězství *volebním zákonem*, který rušil všeobecné hlasovací právo.

Vláda si dala dobrý pozor, aby neprováděla tento návrh zákona na vlastní odpovědnost. Učinila většině zdánlivý ústupek tím, že přenechala vypracování tohoto návrhu vysokým hodnostářům této většiny, sedmnácti purkrabím⁶⁷. Takže ne vláda Národnímu shromáždění, nýbrž většina Národního shromáždění sama sobě navrhla zrušení všeobecného hlasovacího práva.

8. května byl návrh předložen sněmovně. Celý sociálně demokratický tisk povstal jako jeden muž a zvěstoval lidu, že je třeba zachovat důstojnost, *calme majestueux**, pasivitu a důvěru ve své zástupce. Každý článek těchto novin byl doznáním, že revoluce by musela především zničit takzvaný revoluční tisk a že tedy nyní jde o jeho sebezáchovu. Domněle revoluční tisk prozradil své tajemství. Podepsal svůj vlastní rozsudek smrti.

21. května zahájila Hora předběžnou debatu o této otázce a žádala zamítnutí celého návrhu, protože prý porušuje ústavu. Strana pořádku odpověděla, že ústava bude porušena, bude-li to zapotřebí, ale zatím to není třeba, protože ústavu lze vykládat všelijak a jediné většina kompetentně rozhoduje, který výklad je správný. Na bezuzdně divoké útoky Thiersovy a Montalembertovy odpovídala Hora slušným a kulturním humanismem. Dovolávala se právní půdy; strana pořádku ji odkazovala na půdu, z níž právo vyrůstá, na buržoazní vlastnictví. Hora skuhrala: což vskutku chtějí stůj co stůj vyvolat revoluci? Strana pořádku odpovídala: čekáme na ni.

22. května byla předběžná debata o otázce vyřízena 462 proti

* — vznešený klid. (Pozn. red.)

227 hlasům. Tíž lidé, kteří tak slavnostně a pádně dokazovali, že Národní shromáždění a každý jednotlivý poslanec se zřiká svých mandátů, jakmile se zřiká lidu, který mu dal plnou moc, zůstali klidně sedět na svých místech, a místo aby sami jednali, začali najednou povzbuzovat zemi, aby něco dělala, hlavně aby posílala petice; nehnuli se ani tehdy, když 31. května zákon skvěle prošel. Snažili se pomstít protestem, v němž si dali zaprotokolovat svou nevinu na znásilnění ústavy, protestem, s nímž ani otevřeně nevystoupili, který jen tajně propašovali předsedovi do kapsy.

Stopadesátitisícová armáda v Paříži, nekonečné odklady rozhodnutí, výzvy tisku ke klidu, malomyslnost Hory a nově zvolených poslanců, vznešený klid maloburžoazie, především však obchodní a průmyslová prosperita zabránily jakémukoli revolučnímu pokusu ze strany proletariátu.

Všeobecné volební právo splnilo své poslání. Většina lidu prošla jeho poučnou školou a jediné takovou úlohu školy může volební právo v revoluční epoše hrát. Muselo být odstraněno buď revolucí, nebo reakcí.

Ještě víc energie projevila Hora při příležitosti, která se brzy nato naskytla. Ministr války d'Hautpoul nazval z tribuny shromáždění únorovou revoluci neblahou katastrofou. Řečníkům Hory, kteří jako vždy projevovali své mravní rozhořčení lomozem, neudělil předseda Dupin slovo. Girardin navrhl Hoře, aby ihned hromadně opustila místnost. Výsledek: Hora zůstala sedět, zato Girardin — jako nehodný — byl vyvržen z jejího lůna.

Volební zákon potřeboval ještě jedno doplnění, nový *tiskový zákon*. Ten na sebe nedal dlouho čekat. Návrh vlády, mnohonásobně zostřený opravami strany pořádku, zvyšoval kauce, zaváděl zvláštní kolek na romány na pokračování (odpověď na volbu Eugèna Sue), zdaňoval do určitého počtu archů všechny týdně či měsíčně vydávané tiskoviny a nařizoval konečně, že každý novinový článek musí být podepsán autorem. Ustanovení o kaucích zabíla takzvaný revoluční tisk; lid viděl v jeho zániku odplatu za zrušení všeobecného volebního práva. Ale ani tendence, ani účinnost nového zákona se nevztahovaly jen na tuto část tisku. Dokud byl denní tisk anonymní, vycházel jako orgán širokého a bezejmenného

veřejného mínění; byl třetí mocí ve státě. Podpisováním každého článku se list stával pouhou sbírkou literárních příspěvků víceméně známých lidí. Každý článek klesal na úroveň inzerátu. Dosud noviny obíhaly jako papírové peníze veřejného mínění; nyní se proměnily ve víceméně špatné sôlasměnky, jejichž bonita a oběh závisely nejen na úvěru vystavovatele, nýbrž i na úvěru indosanta. Tisk strany pořádku agitoval nejen pro zrušení všeobecného volebního práva, ale i pro nejkrajnější opatření proti špatnému tisku. Nicméně i dobrý tisk byl svou nepřijemnou anonymitou straně pořádku a ještě víc jejím jednotlivým představitelům z provincií nepohodlný. Chtěla jednat už jen s placeným autorem, chtěla znát jeho jméno, bydliště a popis. Marně bědoval dobrý tisk nad nevděkem, jímž je odměňován za své služby. Zákon prošel a ustanovení o podpisování postihlo především tento tisk. Jména republikánských publicistů byla dost známá; ale vážené firmy, jako „Journal des Débats“, „Assemblée nationale“⁵⁸, „Constitutionnel“⁵⁹ atd. atd., se octly se svou tak vynášenou státnickou moudrostí v trapné situaci, když se celá ta tajuplná společnost náhle představila v podobě prodejných a zkušených penny-a-liners*, kteří za peníze obhajovali všechno možné, jako Granier de Cassagnac, nebo starých onucí, které se samy nazývaly státníky, jako Capefigue, či koketních rachotin, jako pan Lemoinne z „Débats“.

V debatě o tiskovém zákonu klesla Hora až na takový stupeň morálního úpadku, že se nezmohla na nic jiného, než že zatleskala skvělým tirádám starého výtečníka z doby Ludvíka Filipa, pana Victora Huga.

S přijetím volebního zákona a tiskového zákona odchází revoluční a demokratická strana z oficiálního jeviště. Před odchodem domů, krátce po skončení zasedání, vydaly obě frakce Hory, socialističtí demokraté a demokratičtí socialisté, dva manifesty, dvě testimonia paupertatis**, v nichž dokazovali, že i když moc a úspěch nikdy nestály na jejich straně, že oni zato vždy stáli na straně věčného práva a všech ostatních věčných pravd.⁶⁰

Všimněme si nyní strany pořádku. List „Neue Rheinische

* — pisálků. (Pozn. red.)

** — vysvědčení chudoby. (Pozn. red.)

Zeitung“ napsal v čísle 3, str. 16: „Proti restauračním choutkám sjednocených orleanistů a legitimistů zastupuje Bonaparte právní podklad své faktické moci – republiku. Proti restauračním choutkám Bonapartovým zastupuje strana pořádku právní podklad svého společného panství – republiku. Legitimisté proti orleanistům, orleanisté proti legitimistům zastupují status quo – republiku. Všechny tyto frakce strany pořádku, z nichž každá má svého vlastního krále a svou vlastní restauraci in petto, uplatňují vzájemně proti uzurpačním a povstaleckým choutkám svých soupeřů společné panství buržoazie, formu, v níž se všechny jejich zvláštní nároky vzájemně neutralizují a vyhrazují – republiku... a Thiers měl víc pravdy, než tušil, když řekl: „My roajalisté jsme pravou oporou ústavní republiky.““*

Tato komedie těchto républicains malgré eux**, rozmrzelost na status quo a jeho neustálé upevňování; ustavičné třenice mezi Bonapartem a Národním shromážděním; stále znovu straně pořádku hrozící nebezpečí, že se rozpadne na své součásti, a stále nové sjednocování jejích frakcí; pokus každé frakce přeměnit každé vítězství nad společným nepřítelem v porážku svých dočasných spojenců; vzájemná revnivost, zášť, štvání, neúnavné tasení kordů a výsledek pokaždé stejný: baiser Lamourette⁶¹ – celá tato nechutná komedie plná omylů se nikdy nevyvíjela tak klasicky jako v posledních šesti měsících.

Strana pořádku považovala volební zákon zároveň za vítězství nad Bonapartem. Což se vláda nepoděkovala tím, že přenechala redakci svého vlastního návrhu a odpovědnost za něj komisi sedmnácti? Což hlavní Bonapartova síla proti Národnímu shromáždění nebyla v tom, že byl zvolen šesti milióny? – Bonaparte zase považoval volební zákon za ústupek Národnímu shromáždění, ústupek, jímž vykoupil soulad mezi výkonnou a zákonodárnou mocí. V odměnu za to žádal tento sprostý dobrodruh zvýšení své civilní listy o 3 milióny. Mohlo Národní shromáždění riskovat konflikt s výkonnou mocí ve chvíli, kdy dalo ohromnou většinu francouzského

* Viz tento svazek, str. 99. (Pozn. red.)

** – republikánů proti své vůli. (Narážka na Molièrovu komedii „Médicin malgré lui“, [„Lékařem proti své vůli“].) (Pozn. red.)

lidu do klatby? Shromáždění se rozlítlo; zdálo se, že je odhodláno hnát věci do krajnosti; jeho výbor návrh zamítl; bonapartistický tisk hrozil a poukazoval na vyděděný, o své hlasovací právo oloupený lid; došlo k několika hlučným pokusům o dohodu; nakonec Národní shromáždění ustoupilo ve věci, ale zároveň se pomstilo v zásadě. Místo každoročního zásadního zvýšení civilní listy o 3 milióny povolilo Bonapartovi jen jednorázovou výpomoc 2 160 000 franků. Ale ani s tím se nespokojilo, a i tento ústupek učinilo teprve potom, když se za něj přimluvil Changarnier, generál strany pořádku a samozvaný Bonapartův protektor. Povolilo tedy 2 milióny nikoli Bonapartovi, nýbrž Changarnierovi.

Bonaparte přijal tento dar hozený mu de mauvaise gráce* zcela ve smyslu dárcově. Bonapartistický tisk znovu hromoval proti Národnímu shromáždění. A když pak při debatě o tiskovém zákonu byl předložen doplněk o podepisování článků, který byl opět namířen především proti druhořadým listům zastupujícím soukromé zájmy Bonapartovy, přinesl hlavní bonapartistický list „Pouvoir“⁶² otevřený a prudký útok na Národní shromáždění. Ministři museli list před Národním shromážděním zapřít; odpovědný redaktor „Pouvoir“ byl předvolán před Národní shromáždění a odsouzen k nejvyšší peněžité pokutě 5000 franků. Druhého dne přinesl „Pouvoir“ ještě drzejší článek proti Národnímu shromáždění a vláda v odvetu dala soudně stíhat hned několik legitimistických listů pro porušení ústavy.

Konečně došlo na otázku o odročení zasedání sněmovny. Bonaparte si je přál, aby mohl provádět své kousky nerušen Národním shromážděním. Strana pořádku si je přála jednak proto, aby mohla provádět své frakční intriky, jednak aby jednotliví poslanci mohli jít za svými soukromými zájmy. Bonaparte i strana pořádku potřebovali odročení, aby v provincii upevnili a rozšířili vítězství reakce. Shromáždění proto odročilo své zasedání z 11. srpna až na 11. listopad. Protože však Bonaparte nijak neskrýval, že mu jde jen o to, aby se zbavil obtížného dozoru Národního shromáždění, dalo Národní shromáždění i vótu důvěry ráz nedůvěry k prezidentovi. Do

* — neochotně. (Pozn. red.)

stálého výboru o 28 členech, který měl střežit ctnost republiky po dobu prázdnin,⁶³ nebyli přijati žádní bonapartisté. Místo nich byli zvoleni dokonce i někteří republikáni ze „Sièclu“ a „Nationalu“, aby presidentovi demonstrovali oddanost většiny konstituční republiky.

Krátce před odročením zasedání sněmovny a zejména ihned po něm se zdálo, že obě velké frakce strany pořádku, orleanisté a legitimisté, jsou ochotny se usmířit, a to na základě splnutí obou královských rodin, pod jejichž prapory bojovaly. Listy byly plny smiřovacích návrhů, o nichž se diskutovalo u lůžka nemocného Ludvíka Filipa v St. Leonardsu, když tu náhle smrt Ludvíka Filipa situaci zjednodušila. Ludvík Filip byl uzurpátorem, Jindřich V. jím byl oloupen, ale hrabě Pařížský při bezdětnosti Jindřicha V. byl jeho zákonným následníkem. Nyní zmizela poslední záminka k odmítání sloučení zájmů obou dynastií. Teprve nyní obě frakce buržoazie konečně pochopily, že je nerozdělovalo horování pro tu či onu královskou rodinu, nýbrž naopak, že jejich rozdílné třídní zájmy rozdělávaly obě dynastie. Legitimisty, kteří putovali ke dvoru Jindřicha V. do Wiesbadenu, právě tak jako jejich konkurenti putovali do St. Leonardsu, zastihla tam zpráva o smrti Ludvíka Filipa. Ihned vytvořili ministerský kabinet in partibus infidelium⁶⁴, který se skládal většinou z členů onoho výboru strážců ctnosti republiky a který u příležitosti první hádky v lůně strany vystoupil s otevřenou proklamací práva z boží milosti. Orleanisté jásali nad kompromitujícím skandálem, který tento manifest⁶⁵ vyvolal v tisku, a neskrývali ani okamžik své otevřené nepřátelství k legitimistům.

V době prázdnin Národního shromáždění se sešla departementní zastupitelstva. Jejich většina se vyslovila s většími či menšími výhradami pro revizi ústavy, tj. vyslovila se pro monarchickou restauraci, blíže neurčenou, pro „řešení“, a zároveň doznala, že je příliš nekompetentní a příliš zbabělá, aby toto řešení našla. Bonapartistická frakce ihned vyložila toto přání revize ve smyslu prodloužení Bonapartova presidentství.

Vládnoucí třída ani za nic nemohla připustit ústavní řešení — odstoupení Bonaparta v květnu 1852, současnou volbu nového presidenta všemi voliči země a revizi ústavy revizní sněmovnou

v prvních měsících nového presidentství. Den nových president-
ských voleb by se stal dnem utkání všech nepřátelských stran –
legitimistů, orleanistů, buržoazních republikánů, revolucionářů.
Muselo by dojít k násilnému rozhodnutí mezi různými frakcemi.
I kdyby se straně pořádku podařilo dohodnout se na nějakém
neutrálním kandidátu, který by nebyl z dynastické rodiny, pak by
proti němu zase vystoupil Bonaparte. Ve svém boji proti lidu je
strana pořádku nucena stále zvětšovat výkonnou moc. Každé posí-
lení výkonné moci posiluje moc jejího nositele Bonaparta. Proto
každý krok, který podniká strana pořádku pro posílení své společné
moci, posiluje bojové prostředky Bonapartovy s jeho dynastickými
nároky, zvětšuje jeho naděje, že bude moci v rozhodující den ná-
silím zmařit ústavní řešení. Pak se Bonaparte v boji proti straně
pořádku právě tak nezastaví před porušením jednoho ze základních
pilířů ústavy, jako se strana pořádku ve svém boji proti lidu neza-
stavila před porušením druhého základního pilíře ústavy, když
odstranila všeobecné volební právo. Podle všeho by se dokonce
proti Národnímu shromáždění dovolával všeobecného hlasovacího
práva. Zkrátka, ústavní řešení ohrožuje celý politický status quo
a za ohrožením statu quo vidí měšťák chaos, anarchii, občanskou
válku. Vidí už, jak všechny jeho koupě a prodeje, jeho směnky,
jeho sňatky, jeho notářské smlouvy, jeho hypotéky, jeho pozemková
renta, činže, zisky, všechny jeho smlouvy a zdroje výdělku, jak to
všechno bude první neděli v květnu 1852 ohroženo, a takovému
riziku se nemůže vystavit. Za ohrožením politického statu quo se
skrývá nebezpečí zhroucení celé buržoazní společnosti. Jediné
možné řešení pro buržoazii je odložit řešení. Ústavní republiku
může buržoazie zachránit jen porušením ústavy, prodloužením
moci presidentovy. To je také poslední slovo tisku strany pořádku
po dlouhých a hlubokomyslných debatách o „řešeních“, jimiž se
zabýval po zasedání generálních rad. Mocná strana pořádku vidí
se tak k svému zahanbení nucena brát vážně směšnou, sprostou
a nenáviděnou figurku pseudo-Bonaparta.

Tato špinavá figurka se ovšem také mýlila, pokud jde o pravé
příčiny, proč jí stále víc připadala úloha nepostradatelného muže.
Zatímco jeho strana byla natolik bystrá, aby rostoucí význam Bo-

napartův připisovala situaci, domníval se on sám, že za to vděčí jen kouzelné síle svého jména a svému ustavičnému karikování Napoleona. Jeho podnikavost den ze dne rostla. Na poutě do St. Leonardsu a Wiesbadenu odpovídal svými okružními cestami po Francii. Bonapartisté si tak málo slibovali od magického účinku jeho osobnosti, že za ním všude posílali vlaky, poštovní dostavníky, nacpané koupennou klakou, členy Společnosti 10. prosince, této organizace pařížského lumpenproletariátu. Vkládali své loutce do úst různé řeči, v nichž prohlašovali za volební heslo presidentovy politiky buď republikánskou skromnost, nebo vytrvalost a neústupnost, podle toho, jak byl president v tom či onom městě přijat. Přes všechny manévry byly tyto cesty všechno jiné jen ne triumfální tažení.

Přesvědčen, že takto nadchl lid, pustil se Bonaparte do agitace v armádě. Uspořádal na satorské pláni u Versailles velké přehlídky, při nichž se snažil koupit si vojáky česnekovými vuřty, šampaňským a doutníky. Dovedl-li pravý Napoleon v útrapách svých dobyvačných výprav povzbudit své unavené vojáky chvilkovou otcovskou důvěrností, domníval se pseudo-Napoleon, že mu vojska děkují, když na něho volají: „Vive Napoléon, vive le saucisson!“, tj. „Ať žije párek, ať žije kašpárek!“

Tyto přehlídky vedly k tomu, že propukla dlouho utajovaná roztržka mezi Bonapartem a jeho ministrem války d'Hautpoulem na jedné straně a Changarnierem na druhé straně. V Changarnierovi našla strana pořádku svého skutečně neutrálního muže, u něhož nemohlo být ani řeči o vlastních dynastických nárocích. Určila jej za Bonapartova nástupce. Mimoto se Changarnier svým vystoupením z 29. ledna a z 13. června 1849 stal velkým vojevůdcem strany pořádku, moderním Alexandrem, který v očích zbabělých měšťáků rozťal svým brutálním zásahem gordický uzel revoluce. Ačkoli byl v podstatě právě tak směšný jako Bonaparte, stal se tak docela lacino určitou silou a Národní shromáždění ho pověřilo dozorem nad presidentem. On sám si např. v otázce presidentova platu hrál na Bonapartova protektora a choval se k němu a jeho ministrům stále povýšeněji. Když se při příležitosti nového volebního zákona očekávalo, že dojde k povstání, zakázal svým důstoj-

níkům přijímat jakékoli rozkazy od ministra války nebo od presidenta. Tisk ještě přispěl k zveličení Changarnierovy osobnosti. Při naprostém nedostatku velkých osobností byla ovšem strana pořádku nucena všechnu sílu, která celé její třídě chyběla, přibásnit jednomu člověku a tak jej nafouknout v jakéhosi obra. Tak vznikl mýtus o Changarnierovi, „*baště společnosti*“. Drzé šarlatánství, rádoby záhadné naparování, s nimiž se Changarnier uvolil nosit svět na svých bedrech, tvoří nejmělejší kontrast s událostmi na satoryské přehlídce a po ní. Tyto události nezvratně dokázaly, že stačí jedině škrtnutí pera Bonapartova, této nekonečně malé veličiny, aby tento fantastický výplod strachu buržoazie, velikán Changarnier, zase splaskl na tuctovou prostřednost a aby se tento hrdina a zachránce společnosti proměnil v generála na penzi.

Bonaparte se už delší dobu Changarnierovi mstil tím, že provokoval ministra války k disciplinárním sporům s nepohodlným protektorem. Poslední přehlídka na satoryské pláni způsobila, že stará řevnivost propukla. Konstituční rozhořčení Changarnierovo neznalo už vůbec mezí, když viděl, jak jezdecké pluky defilující před Bonapartem provolávají protiústavně: „Vive l'Empereur!“* Bonaparte, aby předešel všem nepřijemným debatám o tomto provolávání v blízkém se zasedání sněmovny, odstranil ministra války d'Hautpoula tak, že ho jmenoval guvernérem Alžírsko. Na jeho místo dosadil naprosto spolehlivého starého generála z doby císařství, který se co do brutality úplně vyrovnal Changarnierovi. Aby se však propuštění d'Hautpoulovo nezdálo ústupkem Changarnierovi, přeložil zároveň pravou ruku velkého zachránce společnosti, generála Neumayera, z Paříže do Nantes. Neumayer měl vinu na tom, že při poslední přehlídce defilovala celá pěchota kolem Napoleona nástupce s ledovým mlčením. Changarnier, osobně dotčený Neumayerovým přeložením, protestoval a hrozil. Ale nadarmo. Po dvoudenním vyjednávání vyšel v „Moniteuru“ dekret o Neumayerově přeložení, a hrdinovi pořádku nezbylo než buď se podříditi disciplíně, nebo se poděkovat.

Bonapartův boj s Changarnierem je pokračováním jeho boje se stranou pořádku. Znovuzahájení Národního shromáždění 11. lis-

* „Ať žije císař!“ (Pozn. red.)

topadu se tedy koná za zlověstných úkazů. Ale bude to bouře ve sklenici vody. Vcelku se bude opakovat stará hra. Většina strany pořádku přes nářky strážců zásad různých jejích frakcí bude zatím nucena prodloužit presidentovu moc. Rovněž tak Bonaparte, přes všechny předchozí protesty zkrotlý už nedostatkem peněz, přijme toto prodloužení moci jako prosté pověření z rukou Národního shromáždění. Tak bude řešení odsunuto, status quo dále uchován, frakce strany pořádku se budou vzájemně kompromitovat, oslabovat, znemožňovat, represivní opatření proti společnému nepříteli, mase národa, se budou zesilovat a vyčerpávat, až nakonec ekonomické vztahy samy opět dosáhnou takového vývojového stupně, kdy nový výbuch vyhodí do vzduchu všechny tyto hašteřící se strany i s jejich konstituční republikou.

Pro útěchu měšťáků je ostatně nutno dodat, že výsledkem skandálu mezi Bonapartem a stranou pořádku bylo zruinování množství malých kapitalistů na burze a přechod jejich kapitálů do kapes velkých burzovních vlků.

B. ENGELS

NĚMECKÁ KAMPAŇ
ZA ŘÍŠSKOU ÚSTAVU⁶⁶

*Napsal B. Engels koncem srpna 1849
až v únoru 1850
Otištěno v „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 1, 2 a 3 z roku 1850
Podpis: Bedřich Engels*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

„Hecker, Struve, Blenker, Zitz a Blum
ať zakrouťí krkem tyranům!“⁶⁷

Tento popěvek, jímž jihoněmecká „lidobrana“ rozezvučela všechny silnice a všechny hospody od Falce až po švýcarské hranice a který se zpívá na známou „mořem omývanou“⁶⁸ melodii – napůl chorál a napůl odrhovačka – v sobě shrnuje celý charakter „velkolepého povstání za říšskou ústavu“.⁶⁹ Tady máte ve dvou řádcích jeho velké muže, jeho konečné cíle, jeho proslulou pevnost zásad, jeho ušlechtilou nenávist k „tyranům“ a současně celé jeho pojetí společenských a politických poměrů.

Mezi všemi hnutími a akcemi, které v Německu vyvolala únorová revoluce a její další postup, vyniká kampaň za říšskou ústavu svým klasicky německým charakterem. Podnět k ní, její počátek, její zaměření a celý její průběh byly ve všem všudy německé. Stejně jako červnové dny roku 1848 charakterizují stupeň společenského a politického vývoje ve Francii, tak charakterizuje kampaň za říšskou ústavu stupeň společenského a politického vývoje v Německu, a zejména v jižním Německu.

Duší celého hnutí byla třída *maloburžoazie*, zejména takzvaný *měšťanský stav*; v Německu, především na jihu, tato třída převládá. Maloburžoazie, soustředěná v „březnových spolcích“⁷⁰, v demokratických konstitučních spolcích, ve vlasteneckých spolcích, v mnoha takzvaných demokratických spolcích a skoro v celém demokratickém tisku, skládala na říšskou ústavu masové, ale přitom neškodné „přísahy na Grütli“⁷¹ a vedla proti „vzpurným“ panovníkům boj,

* Slova „tyranům“ – vlastně „německým vládám“ – byla při tisku „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“ v Hamburku z cenzurních důvodů vynechána. (Pozn. red.)

jehož jediným výsledkem bylo ovšem jen vlastní povznášející vědomí splnění občanské povinnosti. Maloburžoazie, zastoupená rozhodnou a takzvanou krajní levicí frankfurtského shromáždění, tedy zejména stuttgartským parlamentem a „říšskými regenty“, ⁷² stála oficiálně v čele celého hnutí; maloburžoazie konečně ovládala jednotlivé zemské výbory, bezpečnostní výbory, prozatímní vlády a ústavodárná shromáždění, orgány, které si v Sasku, v Porýní a v jižním Německu získaly větší nebo menší zásluhy o říšskou ústavu.

Kdyby záleželo na maloburžoazii, sotva by opustila právní půdu zákonného, pokojného a ctnostného boje, sotva by se místo takzvaných zbraní ducha chopila mušket a dlažebních kostek. Dějiny všech politických hnutí od roku 1830 v Německu i ve Francii a v Anglii dokazují, že tato třída je vždy vychloubavá, velkohubá a ve slovním projevu někdy dokonce extrémní, dokud nehrozí žádné nebezpečí; ale je bázlivá, opatrná a nerozhodná, jakmile se přiblíží sebemenší nebezpečí; je zděšená, úzkostlivá a kolísavá, jakmile se hnutí, které vyvolala, chopí jiné třídy a berou je vážně; věrna své maloměšťácké podstatě zrazuje celé hnutí, jakmile dojde k boji se zbraní v ruce – a konečně, když zvítězí reakční strana, je za svou nerozhodnost vždy první napálena a potrestána.

Ale za maloburžoazií stojí všude jiné třídy, jež se hnutí, které maloburžoazie ve svém zájmu vyvolává, ujímají, vtiskují mu určitější, rozhodnější charakter a snaží se je pokud možno ovládnout: je to *proletariát* a velká část *rolnictva*, k nimž se kromě toho obvykle na čas připojuje i pokrokovější frakce maloburžoazie.

Tyto třídy, v čele s proletariátem větších měst, vzaly velkohubé ujišťování o oddanosti říšské ústavě vážněji, než to bylo maloburžoazním agitátorům milé. Jestliže maloburžoové, jak se co chvíli zapřísahali, byli ochotni pro říšskou ústavu „nasadit hrdla i statky“, byli dělníci a v mnoha krajích i rolníci ochotni učinit totéž; přitom, ač se o tom nemluvalo, bylo všem stranám dokonale známo, že po vítězství by maloburžoazie musela říšskou ústavu proti týmž proletářům a rolníkům bránit. Tyto třídy hnaly maloburžoazii až k otevřené roztržce s existující státní mocí. I když nemohly zabránit tomu, aby je jejich kramářští spojenci nezahladili ještě za boje, měly

alespoň to zadostiučinění, že za tuto zradu byli po vítězství kontra-revoluce ztrestáni samotnými kontrarevolucionáři.

Na druhé straně se v počátcích hnutí k maloburžoazii přidala i radikálnější frakce větší a střední buržoazie, stejně jako tomu bylo u všech dřívějších maloburžoazních hnutí v Anglii a ve Francii. Buržoazie nikdy nevládne jako celek; i když nebereme v úvahu feudální kasty, které si snad ještě zachovaly část politické moci, štěpí se sama velká buržoazie po vítězství nad feudalismem ihned na vládnoucí a na opoziční stranu, které jsou obvykle reprezentovány jednak bankou, jednak továrníky. Opoziční, pokroková frakce velké a střední buržoazie má pak na rozdíl od vládnoucí frakce společné zájmy s maloburžoazií a spojuje se s ní k společnému boji. V Německu, kde ozbrojená kontrarevoluce obnovila skoro výhradní panství armády, byrokracie a feudální šlechty, kde buržoazie — přes dosud existující konstituční formy — hraje jen velmi podřadnou a skromnou úlohu, je k tomuto spojenectví ještě mnohem víc důvodů. Zato je však německá buržoazie nekonečně bázlivější než anglická a francouzská, a jakmile se objeví sebenepatrnější možnost obnovení anarchie, tj. skutečného rozhodujícího boje, prchá zděšeně z jeviště. Tak tomu bylo i tentokrát.

Ostatně situace nebyla pro boj nijak nepříznivá. Francie stála před volbami; ať už by v nich získali většinu monarchisté nebo rudí, znamenalo to, že střed ústavodárného shromáždění bude potlačen, extrémní strany posíleny a že zostřený parlamentní boj bude brzy řešen s pomocí lidového hnutí, zkrátka, že přijde „journée“*. V Itálii se bojovalo před branami Říma a římská republika se úspěšně bránila proti francouzské intervenční armádě. V Uhrách nezadržitelně postupovali Maďaři a zahnali císařské za Váh a za Litavu; ve Vídni si každý den mysleli, že už uslyší hřmění děl, a každou chvíli čekali maďarskou revoluční armádu; v Haliči se očekával příchod Dembiňského s polsko-maďarskou armádou, a ruská intervence, jak se zdálo, nebyla Maďarům příliš nebezpečná, spíš měla jen přeměnit boj Maďarů v boj evropský. A konečně v Německu vládlo největší vzrušení; postup kontrarevoluce, vzrůsta-

* — rozhodující den. (Pozn. red.)

jící nestoudnost soldatesky, byrokracie a šlechty, další a další pro-radnosti bývalých liberálů v ministerstvech, nové a nové věrolomnosti pánovníků* vrhaly straně hnutí do náručí celé skupiny dosavadních stoupenců pořádku.

Za těchto okolností se rozpoutal boj, který vylíčíme v následujících úryvcích.

Protože materiály jsou většinou neúplné a zmatené, skoro všechny dostupné ústní zprávy jsou naprosto nespolehlivé a všechny dosud uveřejněné spisy o tomto boji sledují čistě osobní cíle, není možné kriticky vylíčit celý průběh událostí. A tak nám nezbývá než omezit se jen na vylíčení toho, co jsme sami viděli a slyšeli. Naštěstí to úplně stačí k objasnění charakteru celé kampaně; saské hnutí a tažení Mieroslawského na Neckaru nemůžeme sice vylíčit podle vlastních zkušeností, ale „Neue Rheinische Zeitung“ snad brzy bude mít příležitost patřičně objasnit alespoň tažení Mieroslawského.⁷³

Mnozí z účastníků kampaně za říšskou ústavu jsou dosud ve vězení. Někteří se už mohli vrátit domů, jiní jsou dosud v cizině a denně na tuto možnost čekají – a nejsou mezi nimi ti nejhorší. Každý proto jistě pochopí, že musíme mít k těmto spolubojovníkům určité ohledy a že tedy o leccem pomlčíme; ti, kteří teď už zase klidně žijí ve vlasti, nám nebudou mít za zlé, když je nebudeme kompromitovat vyprávěním ani o těch událostech, při nichž prokázali skutečně skvělou odvahu.

* Slovo „pánovníků“ bylo při tisku z cenzurních důvodů vynecháno. (Pozn. red.)

1. PORÝNSKÉ PRUSKO

Je v dobré paměti, že ozbrojené povstání za říšskou ústavu vypuklo počátkem května nejprve v *Drážďanech*.⁷⁴ Jak známo, podlehli drážďanští barikádníci, podporovaní venkovským lidem a zrazení lipskými šosáky, po šestidenním boji přesile. Bojovníků nebylo ani 2500, měli všelijaké zbraně a celé jejich dělostřelectvo se skládalo ze dvou či tří lehkých moždířů. V královském vojsku byly kromě saských praporů dva pluky Prusů. Měly k dispozici jezdeckto, dělostřelectvo, střelce a jeden prapor ozbrojený jehlovkami. Královské vojsko si v Drážďanech počínalo snad ještě zbaběleji* než kde jinde; současně je však jisté, že drážďanští bojovníci se proti této přesile bili statečněji než kdo jiný po celou dobu kampaně za říšskou ústavu. Pouliční boj je ovšem něco docela jiného než bitva v otevřeném poli.

V Berlíně byl za stavu obležení i odzbrojení naprostý klid. Nebyly ani vytrhány koleje, což by bylo zabránilo přísunu pruských sil k Berlínu. Vratislav se pokusila o slabý odpor na barikádách, ale vláda byla na něj dávno připravena, a tak se Vratislav dostala jen tím bezpečněji pod diktaturu šavle. Ostatní severní Německo, bez revolučních center, bylo ochromeno. Dalo se počítat už jen s porýnským Pruskem a s jižním Německem, a v jižním Německu už povstala Falc.

Porýnské Prusko bylo od roku 1815 pokládáno za jednu z nejpokročilejších provincií Německa, a právem. Má dvě přednosti, které nenacházíme pohromadě v žádné jiné části Německa.

Porýnské Prusko má s Lucemburskem, Porýnským Hesenskem

* Z cenzurních důvodů bylo toto místo zmírněno tím, že slovo „feig“ — „zbaběle“ bylo nahrazeno slovem „kläglich“ — „žalostně“. (Pozn. red.)

a Falcí tu společnou výhodu, že od roku 1795 spoluprožívalo francouzskou revoluci a společenskou, administrativní a zákonodárnou konsolidaci jejích výsledků v době Napoleonově. Po porážce revoluční strany v Paříži přenesly armády revoluci za hranice. Před těmito sotva osvobozenými rolnickými synky se rozprchla nejen vojska svaté říše římské, ale rozpadlo se i feudální panství šlechty a páterů. Už po dvě generace neexistuje na levém břehu Rýna feudalismus; šlechta je zbavena svých výsad, pozemkové vlastnictví přešlo z rukou šlechty a církve do rukou rolníků; půda je rozparcelována a rolník je svobodným pozemkovým vlastníkem jako ve Francii. Ve městech vymizely cechy a patriarchální vláda patricijů o deset let dříve než jinde v Německu, neboť ustoupily svobodné konkurenci; a konečně Code Napoléon⁷⁵, tento souhrn všech revolučních institucí, celý tento změněný stav sankcionoval.

Kromě toho má porýnské Prusko – a to je jeho hlavní přednost před ostatními zeměmi na levém břehu Rýna – nejvyspělejší a nejrozmanitější průmysl z celého Německa. Ve třech správních obvodech, v Cáchách, Kolíně a Düsseldorfu, najdeme skoro všechna průmyslová odvětví: nejrozmanitější bavlnářský, vlnářský a hedvábnický průmysl i s obory na něm závislými, běličstvím, tiskařstvím a barvířstvím, slévárenstvím a strojírenstvím, najdeme tu i hornictví, zbrojařství a ostatní kovoprůmysl; všechen tento průmysl je tu soustředěn na prostoru několika málo čtverečných mil a zaměstnává obyvatelstvo, jehož hustota je v Německu neslýchaná. S Porýnskou provincií přímo sousedí železnorudná a uhelná pánev v kraji Mark, která dodává Porýní část surovin a průmyslově s ním souvisí. Nejlepší vodní cesta Německa, blízkost moře a nerostné bohatství kraje – to všechno je výhodné pro průmysl, který si kromě toho vytvořil hustou železniční síť a denně ji doplňuje. Průmysl ovlivňuje a je zpětně ovlivňován dovozním a vývozním obchodem do všech světadílů, na poměry v Německu velmi rozvinutým, dále významným přímým stykem se všemi hlavními středisky světového trhu a přiměřenou spekulací se surovinami a železničními akciemi. Zkrátka, úroveň průmyslového a obchodního rozvoje Porýnské provincie, třebaže je na světovém trhu málo významná, je na poměry v Německu jedinečná.

Tento průmysl — který rozkvetl také v době, kdy Porýní bylo pod nadvládou revoluční Francie — a s ním spojený obchod v porýnském Prusku vedly ke vzniku mocné průmyslové a obchodní velké *buržoazie* a — v protikladu k ní — početného průmyslového *proletariátu*, dvou tříd, které v ostatním Německu existují jen místy a v zárodku, které však téměř výhradně určují svérázný politický vývoj Porýnské provincie.

Nad ostatní německé země revolucionované Francouzi vyniká porýnské Prusko *průmyslem*, nad ostatní německé průmyslové oblasti (Sasko a Slezsko) *francouzskou revolucí*. Je to jediná část Německa, jejíž společenský vývoj dosáhl skoro úplně úrovně moderní buržoazní společnosti: vyspělý průmysl, rozsáhlý obchod, nahromaděný kapitál, svoboda pozemkového vlastnictví; ve městech převládá silná buržoazie a početný proletariát, na venkově množství zadlužených parcelových rolníků; buržoazie ovládá proletariát prostřednictvím námezdního vztahu, rolníky hypotékami, maloburžoazii konkurencí, a panství buržoazie je konečně sankcionováno obchodními soudy, továrními soudy, buržoazními porotními soudy a celým materiálním zákonodárstvím.

Je z toho zřejmé, proč Porýňané nenávidí všechno pruské? S Porýnskou provincií přivtělilo Prusko ke svým státům francouzskou revoluci; jednalo s Porýňany nejen jako s porobenými a s cizinci, nýbrž dokonce jako s poraženými rebely. A nejenže vůbec nezdokonalovalo porýnské zákonodárství v duchu stále se rozvíjející moderní buržoazní společnosti, ale chtělo dokonce podrobit Porýňany pedantickému, feudálně šosáckému galimatyáši pruského zákoníku, který nevyhovuje snad už ani pro Východní Pomořany.

Výjimečné postavení Porýnské provincie zřetelně prokázal obrat událostí po únoru 1848. Porýnská provincie dodala nejen pruské, nýbrž celé německé buržoazii její klasické představitele *Camphausena* a *Hansemana*; dodala také německému proletariátu jediný orgán, který jej zastupoval nejen co do slov nebo dobrých úmyslů, nýbrž zastupoval jeho skutečné zájmy: „*Neue Rheinische Zeitung*“.

Ale proč se tedy porýnské Prusko tak málo účastnilo německého revolučního hnutí?

Nezapomínejme, že se německá porýnská buržoazie nemohla zajímat o hnutí za fražerský a advokátský konstitucionalismus v třicátých letech, protože se zabývala mnohem reálnějšími, průmyslovými podniky; že zatímco v malých německých státech se ještě snilo o německém císařství, proletariát v porýnském Prusku už začal otevřeně vystupovat proti buržoazii; že v letech 1840–1847, v období buržoazního, skutečně konstitučního hnutí, stála porýnská buržoazie v čele tohoto hnutí a že v březnu roku 1848 v Berlíně měla rozhodující vliv na výsledek boje. Prostý popis kampaně za říšskou ústavu v Porýní však nejlépe ukáže, proč porýnské Prusko nemohlo nikdy nic prosadit otevřenou vzpourou, proč ani nedovedlo vyvolat všeobecné povstání celé provincie.

V Drážďanech se právě rozpoutal boj; ve Falci mohl propuknout každou chvíli. V Bádensku, Württembersku a Francích se připravovala masová shromáždění a skoro nikdo už neskrýval odhodlání vybojovat rozhodnutí zbraněmi. V celém jižním Německu bylo vojsko nejisté. V Prusku vládlo stejné pobouření. Proletariát čekal jen na příležitost k pomstě za to, že byl ošizen o výhody, které si podle svého názoru vydobyl v březnu 1848. Maloburžoazie se všude snažila stmelit všechny nespokojené živly v jedinou velkou stranu říšské ústavy a doufala, že zůstane v jejím čele. Noviny byly plny přísah o odhodlání stát či padnout s frankfurtským shromážděním, nasadit za říšskou ústavu hrdlo i statky; stejné přísahy se ozývaly i ve všech klubech a pivnicích.

Tu pruská vláda zahájila nepřátelství tím, že povolala značnou část zeměbrany⁷⁶, hlavně ve Vestfálsku a v Porýní. Povolávací nařízení v době míru bylo nezákonné a rozhořčilo nejen maloburžoazii, ale i větší buržoazii.

Kolínská obecní rada svolala sjezd zástupců porýnských obecních rad. Vláda jej zakázala; a tak se nebral ohled na formality a sjezd se konal i přes zákaz. Obecní radní, zástupci velké a střední buržoazie, prohlásili, že uznávají říšskou ústavu, a žádali její schválení pruskou vládou, odstoupení ministerského kabinetu a zrušení mobilizace zeměbrany; budou-li tyto požadavky zamítnuty, vyhrožovali dost otevřeně, že se Porýnská provincie odtrhne od Pruska.

„Protože pruská vláda rozpustila druhou sněmovnu, když se tato sněmovna vyslovila pro bezpodmínečné přijetí německé ústavy z 28. března t. r., a tím připravila lid v této rozhodné chvíli o zastoupení a hlasy, sešli se podepsaní zástupci měst a obcí Porýnské provincie, aby se poradili, co je třeba učinit v zájmu vlasti.

Shromáždění za předsednictví městských radních Zella z Trevíru a Wernera z Koblence a za přítomnosti zapisovatelů, městských radních Boeckera z Kolína a Bloema II. z Düsseldorfu, *se usneslo takto*:

1. Shromáždění prohlašuje, že ústavu německé říše, vyhlášenou 28. března t. r. říšským sněmem, uznává za definitivně platný zákon a při konfliktu vyvolaném pruskou vládou bude stát na straně německého říšského sněmu.

2. Shromáždění vyzývá všechny lid Porýnské provincie a zejména všechny muže schopné nosit zbraň, aby společným prohlášením ve větších i menších skupinách vyhlášovali svůj závazek a nezlomnou vůli hájit německou říšskou ústavu a dodržovat její ustanovení.

3. Shromáždění vyzývá německý říšský sněm, aby neprodleně přikročil k ráznějším opatřením a poskytl tak lidovému odporu v jednotlivých německých státech a zejména také v Porýnské provincii onu jednotu a sílu, které jediné mohou zmařit dobře organizovanou kontrarevoluci.

4. Shromáždění vyzývá říšskou vládu, aby nařídila říšské armádě co nejdříve přísahat na ústavu a aby vydala rozkaz ke stažení armády.

5. Podepsaní se zavazují, že budou v obvodu svých obcí prosazovat uznání říšské ústavy všemi prostředky, které mají k dispozici.

6. Shromáždění pokládá za bezpodmínečně nutné odstoupení Brandenburgova a Manteuffelova kabinetu a svolání sněmoven bez změny platného volebního řádu.

7. Shromáždění považuje zejména nedávno vyhlášené částečné povolání zeměbrany za opatření zbytečné a do značné míry ohrožující vnitřní mír a očekává, že bude okamžitě zrušeno.

8. Podepsaní vyslovují nakonec přesvědčení, že nebude-li dbáno obsahu tohoto prohlášení, hrozí vlasti největší nebezpečí, jímž může být otřesena sama existence Pruska v jeho nynějším složení.

Přijato 8. května 1849 v Kolíně.

(Následují podpisy)

Připomeňme jen, že na tomto shromáždění předsedal též pan Zell, který za několik týdnů nato odjel jako říšský komisař frankfurtského říšského kabinetu⁷⁷ do Bádenska a tady nejen vyzýval ke klidu, nýbrž také s tamějšími reakcionáři umlouval kontrarevoluční puče, jež později vypukly v Mannheimu a v Karlsruhe. A je přinejmenším pravděpodobné, že současně také sloužil říšskému generálovi Peuckerovi jako vojenský špión.

Pokládáme za důležité konstatovat tento fakt. Velká buržoazie, výkvět předbřeznového porýnského liberalismu, se hned od počátku snažila dostat se v porýnském Prusku do čela hnutí za říšskou ústavu. Její řeči, její usnesení, celé její vystupování svědčily o tom, že chce být spoluodpovědná za pozdější události. Bylo dost těch, kteří brali fráze pánů obecních radních vážně, zvláště hrozbu, že se Porýnská provincie odtrhne. Kdyby se velká buržoazie přidala, byla by věc už předem skoro vyhrána, všechny třídy obyvatelstva by šly s sebou, dalo by se už leccos riskovat. Tak kalkuloval maloměšťák a spěchal, aby zaujal pózu hrdiny. Jeho zdánlivého spojence, velkého buržou, to samozřejmě nechávalo chladným; při nejbližší příležitosti maloměšťáka zradil, a když pak všechno dopadlo nejvýš žalostně, dodatečně se mu vysmál, že byl tak hloupý.

Vzrušení zatím stále vzrůstalo; zprávy ze všech krajů Německa zněly velmi bojovně. Konečně měla být zformována zeměbrana. Prapory se sešly a důrazně prohlásily, že se zformovat nedají. Majoři nemohli bez náležité vojenské podpory nic pořádit a byli rádi, když vyvázli bez výhrůžek a bez pohromy. Propustili lidi a stanovili pro zformování nový termín.

Vláda by byla mohla snadno poskytnout důstojníkům zeměbrany potřebnou podporu, ale nechala to úmyslně dojít tak daleko. Teď ihned použila násilí.

Vzpurné části zeměbrany pocházely hlavně z průmyslového kraje Berg a Mark. Středisky odporu byly Elberfeld a Iserlohn, Solingen a údolí řeky Ennepe. Do dvou prvních měst bylo ihned posláno vojsko.

Do Elberfeldu¹ přitáhl jeden prapor 16. pluku, eskadrona hulánů a dvě děla. Ve městě vládl úplný zmatek. Zeměbrana po zralé úvaze přece jen shledala, že hraje odvážnou hru. Mnozí rolníci a dělníci byli politicky indiferentní a prostě se jim nechtělo odejít pro nějaké vládní rozmary na neurčito z domova. Tížilo je pomyšlení, jaké následky bude pro ně mít to, že se stavějí na odpor: species facti*, válečné právo, tresty v okovech, snad i zastřelení! Zkrátka počet zeměbranců ve zbrani – zbraně měli u se-

* — zpráva o skutkové podstatě trestného činu, zejména před vojenským soudem. (Pozn. red.)

he — se stále smrskával a nakonec jich zbylo sotva čtyřicet. Rozbili hlavní stan v jednom předměstském hostinci a čekali tam na Prusy. Kolem radnice stála občanská garda a dva oddíly občanských ostrostřelců; váhali, vyjednávali se zeměbranou a byli rozhodnuti za všech okolností chránit svůj majetek. Na ulicích se shlukovalo obyvatelstvo, maloměšťáci, kteří v politickém klubu přísahali věrnost říšské ústavě, a proletáři všech druhů, od odhodlaného, revolučního dělníka až po opilého povozníka. Nikdo nevěděl, co dělat a co vlastně bude.

Městská rada chtěla s vojskem vyjednávat. Velitel však vyjednávání odmítl a vtáhl do města. Vojsko slavnostně pochoduje ulicemi a zastavuje se u radnice, proti občanské gardě. Vyjednává se. Z davu dopadnou na vojsko kameny. Zeměbrana, jak už řečeno, v síle asi čtyřiceti mužů táhne po dlouhých poradách z druhé strany města také proti vojsku.

Náhle zazní ze zástupu volání — osvobodit vězně! Ve vězení, hned vedle radnice, bylo totiž už rok ve vazbě šedesát devět solingenských dělníků; byli obviněni, že demolovali slévárnu oceli u pevnosti. Proces s nimi se měl konat za několik dní. Lid se hrne k vězení, aby je osvobodil. Dveře povolí, lid vnikne dovnitř, vězňové jsou svobodni. Vtom však zasáhne vojsko, zazní salva a poslední vězeň, spěchající ze dveří, padá s roztržštěnou lebkou.

Lid ustoupí, ale volá: Na barikády! V mžiku jsou přístupy k vnitřnímu městu zabarikádovány. Neozbrojených dělníků je plno, ozbrojených na barikádách nanejvýš padesát.

Nastoupí dělostřelectvo. Jako předtím pěchota střílí i ono příliš vysoko, pravděpodobně úmyslně. V obou útvorech byli Porýňané nebo Vestfálci a ti byli dobří. Nakonec se před 8. setninu 16. pluku postaví hejtman von Uttenhoven.

Na první barikádě byli tři ozbrojení muži. „Nestřílejte na nás,“ volají, „my střílíme jen na důstojníky!“ Hejtman velí zastavit. „Jestliže dáš povel ‚Připravit k palbě!‘, složím tě!“ volá jeden ze střelců na barikádě. „Připravit k palbě — pal!“ Zazní salva, ale v témž okamžiku klesne hejtman k zemi. Je zasažen přímo do srdce.

Četa rychle ustoupí, ani hejtmanovu mrtvolu s sebou nevezme.

Padne ještě několik výstřelů, několik vojáků je raněno, a velící důstojník, který nechce strávit noc ve vzburzeném městě, odtáhne a utáboří se se svými oddíly hodinu za městem. Hned za vojáky rostou všude barikády.

Ještě týž večer došla zpráva o ústupu Prusů do Düsseldorfu. Na ulicích se vytvořily početné hloučky; maloburžoové i dělníci byli neobyčejně vzrušeni. Zvěst o tom, že do Elberfeldu má být posláno další vojsko, byla signálem k nástupu. Někteří dělníci vyzývali bez ohledu na nedostatek zbraní – občanská garda byla od listopadu 1848 odzbrojena – i na poměrně silnou posádku a nevhodně široké a rovné ulice malé bývalé knížecí rezidence k stavbě barikád. Několik barikád vyrostlo na Neustrasse a Bolkerstrasse; ostatní části města zůstaly volné, jednak proto, že tam byly už dříve poslány vojenské jednotky, jednak proto, že velká buržoazie i maloburžoazie dostaly strach.

Kvečeru se rozpoutal boj. Na barikádách bojovalo, stejně jako v jiných městech, velmi málo lidí. Kde by také vzali zbraně a střelivo? Dosti na tom, že dlouho a statečně odolávali přesile, a těch půl tuctu barikád, které se daly hájit, padlo do rukou Prusů teprve k ránu, když bylo použito značných sil dělostřelectva. Je známo, že opatrní hrdinové se druhý den krvavě mstili na služkách, starcích a ostatních pokojných obyvatelích.

Téhož dne, kdy byli Prusové vyhnáni z Elberfeldu, měl jeden prapor – nemýlím-li se 13. pluku – vtrhnout do Iserlohnů a zkrotit tamější zeměbranu. Ale tento plán ztroskotal i zde; jakmile došla zpráva, že sem táhne vojsko, zeměbrana a lid zabarikádovali všechny přístupy k městu a s nabitými ručnicemi očekávali nepřítele. Prapor se neodvážil zaútočit a stáhl se zase zpět.

Boj v Elberfeldu a Düsseldorfu a barikády v Iserlohnů byly signálem k povstání převážné části průmyslového kraje Berg a Mark. Solingenští vzali útokem gräfrathskou zbrojnicí a ozbrojili se puškami a náboji, které tam našli; hagenští se hromadně připojili k hnutí, ozbrojili se, obsadili přístupy k Ruhře a vyslali průzkumné hlídky; Solingen, Ronsdorf, Remscheid, Barmen a další města poslala do Elberfeldu oddíly. V ostatních místech kraje se zeměbrana přidala k hnutí a dala se do služeb frankfurtského shromáždění.

Města Elberfeld, Solingen, Hagen a Iserlohn dosadila místo rozehnaných okresních a místních úřadů bezpečnostní výbory.

Zprávy o těchto událostech se ovšem značně přeháněly. Říkalo se, že celý Wuppertal a Porúří jsou jediným velkým organizovaným táborem povstání, mluvilo se o 15 000 ozbrojených mužů v Elberfeldu a o stejném počtu bojovníků v Iserlohně a Hagenu. Vlády se náhle zmocnil strach, který náraz ochromil jakoukoli její činnost proti tomuto povstání nejvěrnějších krajů a nemálo přispěl k tomu, že se takovému přehánění věřilo.

I když odečteme všechno, co bylo pravděpodobně přehnáno, zůstává jedna nepopíratelná skutečnost: nejdůležitější místa v průmyslovém kraji Berg a Mark se zúčastnila otevřeného a až dosud vítězného povstání. To byl fakt. Nadto přicházely zprávy, že Drážďany se dosud drží, že to vše ve Slezsku, že falcké hnutí se konsoliduje, že v Bádensku vypukla vítězná vojenská vzpoura a že velkovévoda uprchl, že Maďaři stojí u Jablunkovského průmyslu a na Litavě. Zkrátka, ze všech revolučních příležitostí, které se demokratické a dělnické straně naskytly od března 1848, byla tato daleko nejvýhodnější, a muselo se jí samozřejmě využít. Levý břeh Rýna nesměl nechat pravý břeh na holičkách.

Nuže, co dělat?

Všechna větší města Porýnského provincie jsou buď pevnosti ovládané silnými citadelami a pevnostkami, jako Kolín a Koblenec, nebo mají silné posádky, jako Cáchy, Düsseldorf a Trevír. Kromě toho udržují celou provincii v poslušnosti pevnosti Wesel, Jülich, Lucemburk, Saarlouis a dokonce i Mohuč a Minden. V těchto pevnostech a posádkách bylo soustředěno nejméně 30 000 mužů. Konečně města Kolín, Düsseldorf, Cáchy a Trevír byla už delší dobu odzbrojena. Revoluční centra provincie byla tedy ochromena. Každý pokus o povstání tu musel skončit vítězstvím vojska, jak se ukázalo už v Düsseldorfu; ještě jedno takové vítězství, např. v Kolíně, a povstání v kraji Berg a Mark by bylo navzdory všem jinak příznivým zprávám morálně zlikvidováno. Na levém břehu Rýna se hnutí mohlo uskutečnit na Mosele, v Eifelu a v krefeldském průmyslovém kraji; ale toto území bylo obklopeno šesti pevnostmi a třemi posádkovými městy. Naproti tomu kraje na pravém břehu

Rýna, které už povstaly, měly hustě osídlené, rozsáhlé území s množstvím lesů a hor, jako stvořené k povstalecké válce.

Podporovat vzbouřené kraje bylo možné jen jediným způsobem:

Především se v pevnostech a všech posádkových městech vystříhat všech zbytečných výtržností;

na levém břehu Rýna v menších městech, v továrních městech a na venkově provádět diverze a udržovat tak porýnské posádky v šachu;

konečně vrhnout všechny volné síly do kraje na pravém břehu Rýna, který už povstal, rozšířit povstání a pokusit se za pomoci zeměbrany zorganizovat jádro revoluční armády zde.

Nechť novopečení prušti mistři v odhalování nejásají předčasně nad velezrádným spiknutím, které jsem tu prozradil. Žádné spiknutí bohužel neexistovalo. Uvedená tři opatření, to není nějaký plán spiknutí, ale pouhý návrh, který vyšel od pisatele těchto řádků, a to ve chvíli, kdy se sám vydal do Elberfeldu, aby tu popohnal provedení třetího bodu. Protože se však organizace demokracické a dělnické strany rozpadla, protože většina místních vůdců, pocházejících z maloburžoazie, byla nerozhodná a opatrnicky zdrženlivá a protože bylo málo času, ke spiknutí vůbec nedošlo. Jestliže tedy na levém břehu Rýna přesto začaly diverze, jestliže v Kempenu, Neussu a okolí vypukly nepokoje a v Prümu byla vzata útokem zbrojnice,⁷⁸ nebyly tyto události vůbec výsledkem nějakého společného plánu, byly vyvolány jen revolučním instinktem obyvatelstva.

V krajích, které povstaly, to mezitím vypadalo docela jinak, než se domnívali v ostatních částech provincie. Elberfeld sice nevypadal špatně se svými barikádami, které byly ostatně postaveny nanejvýš bezplánovitě a narychlo, s mnoha strážnými, hlídkami a jinými bojovníky, s veškerým obyvatelstvem na ulicích – chyběla tu zřejmě jen velká buržoazie – a s rudými i trojbarevnými vlajkami⁷⁹, ale jinak panoval ve městě úplný zmatek. Maloburžoazie se chopila vedení událostí prostřednictvím bezpečnostního výboru, který vytvořila hned v prvních chvílích. Sotva to udělala, už se polekala své vlastní moci, i když zcela nepatrné. Jejím prvním či-

nem bylo, že se dala zákonitě uznat městskou radou, tj. velkou buržoazií, a z vděčnosti za tuto laskavost městské rady koptovala pět jejích členů do bezpečnostního výboru. Takto zesílený bezpečnostní výbor se ihned zbavil všech nebezpečných záležitostí tím, že svěřil péči o vnější bezpečnost vojenské komisi; vyhradil si však nad touto komisí dohled, aby mohl mírnit a brzdit její činnost. Poděšení maloměšťáci z bezpečnostního výboru, pojištění takto před jakýmkoli stykem s povstáním, posazení samotnými městskými tatíky na právní půdu, se mohli omezit na to, že uklidňovali rozpálené hlavy, vyřizovali běžné záležitosti, vysvětlovali „nedorozumění“, vyzývali ke klidu, všechno protahovali a dusili každou energickou činnost pod záminkou, že se musí nejprve počkat na odpověď deputacím vyslaným do Berlína a do Frankfurtu. Ostatní maloburžoazie postupovala ovšem ruku v ruce s bezpečnostním výborem, všude vyzývala ke klidu, překázela kde jen mohla při všech dalších obranných opatřeních i při vyzbrojování a stále si nebyla jista, jak dalece se má podílet na povstání. Jen malá část této třídy byla odhodlána bránit se se zbraní v rukou, bude-li město napadeno. Velká většina se snažila sama sobě namluvit, že pouhé její hrozby a strach vlády z takřka nevyhnutelného ostřelování Elberfeldu přimějí vládu k ústupkům; jinak si ale pro všechny případy nechávala volnou cestu k ústupu.

Velká buržoazie zůstala v první chvíli po zahájení boje jako by do ní hrom udeřil. Zděšena viděla už v duchu, jak se šíří zhárství, vraždy, rabování a kdovíjaké hrůzy. Zřízení bezpečnostního výboru, jehož většina — městští radní, advokáti, státní návladní, usedlí občané — jí náhle zaručovala život a majetek, naplňovalo ji proto víc než fanatickým nadšením. Tíž velkoobchodníci, majitelé barvíren a továrníci, kteří až dosud vykřikovali, že pánové Karl Hecker, Riotte, Höchster atd. jsou krvelační teroristé, se teď hromadně hnali na radnici, objímali vroucně a srdečně tyto zdánlivě krvavé zmluvce a kladli na stůl bezpečnostního výboru tisíce tolarů. Je samozřejmé, že po potlačení hnutí rozšiřovali tíž nadšení obdivovatelé a podporovatelé bezpečnostního výboru nejen o samém hnutí, ale i o bezpečnostním výboru a jeho členech nejnechutnější a nejpodlejší lži a stejně vroucně děkovali Prusákům za osvobození

od teroru, který nikdy neexistoval. Nevinné konstituční měšťáky, jako pány Heckera, Höchster a státního návladního Heintzmanna, líčili znovu jako hrůzovládce a lidožrouty, kteří mají ve tvářích vepsanu příbuznost s Robespierrem a Dantonem. Pokládáme za svou povinnost se těchto dobráků proti tomuto nařčení ujmout. Jinak se ovšem většina vysoké buržoazie co nejrychleji odebrala s ženami a dětmi pod ochranu düsseldorfského stavu obležení, a jen menší, odvážnější část zůstala, aby stůj co stůj chránila svůj majetek. Vrchní starosta se za povstání skrýval v převrženém kočáře schovaném pod hnojem. Proletariát, ve chvíli boje jednotný, se rozštěpil, jakmile se ukázalo, že bezpečnostní výbor a maloburžoazie kolísá. Řemeslníci, skuteční tovární dělníci a část tkalců hedvábí byli rozhodně pro hnutí; avšak oni, kteří tvořili jádro proletariátu, neměli skoro žádné zbraně. Barvíři, statní, dobře placení dělníci, ale primitivní, a proto reakční jako všechny skupiny dělníků, k jejichž práci je zapotřebí spíš tělesné síly než obratnosti, byli už v prvních dnech úplně lhostejní. Jediní ze všech průmyslových dělníků pracovali dál i v době barikád a nedali se nijak rušit. A konečně lumpenproletariát byl jako všude už od druhého dne hnutí prodejný; ráno žádal od bezpečnostního výboru zbraně a žold a odpoledne se dal koupit od velké buržoazie, aby chránil její domy nebo aby večer strhával barikády. Jako celek stál na straně buržoazie, která ho nejlépe platila a za jejíž peníze si po dobu povstání vyhazoval z kopýtky.

Nedbalost a zbabělost bezpečnostního výboru i nejednotnost vojenské komise, v níž měla zprvu většinu strana nečinnosti, bránily od počátku jakémukoli rozhodnému vystoupení. Už druhý den nastoupila reakce. Od počátku se ukazovalo, že v Elberfeldu se dá počítat s úspěchem jen pod vlajkou říšské ústavy, jen v dohodě s maloburžoazií. Právě v Elberfeldu se proletariát na jedné straně teprve docela nedávno vymanil z bahna alkoholismu a pietismu, takže do mas nemohla proniknout ani nejmenší představa o podmínkách jeho osvobození, na druhé straně instinktivně příliš nenáviděl buržoazii a byl příliš lhostejný k buržoazní otázce říšské ústavy, než aby se mohl nadchnout pro takové trojbarevné zájmy. Radikální strana, jediná, která to myslela s obranou vážně, se tak

dostala do dvojakého postavení. Hlásila se k říšské ústavě. Ale maloburžoazie jí nedůvěřovala, očerňovala ji u lidu kde jen mohla, brzdila všechna její opatření, která směřovala k ozbrojení a obraně. Každý rozkaz, který mohl přispět k tomu, aby město bylo skutečně schopno obrany, ihned zrušil první člen bezpečnostního výboru. Každý šosák, jemuž postavili před dveřmi barikádu, běžel okamžitě na radnici a opatřil si tam odvolání rozkazu. Peníze na mzdy dělníkům, kteří stavěli barikády – a ti žádali jen to nejnutnější, aby nezemřeli hladem – dával bezpečnostní výbor velmi neochotně a co nejméně. Vyplácení žoldu a zásobování bylo nepravdivé a často nedostatečné. Za celých pět či šest dní se nepodařilo uskutečnit přehlídku ani společný nástup ozbrojených mužů, takže nikdo nevěděl, s kolika bojovníky se dá v případě nutnosti počítat. Teprve pátý den se pokusili rozdělit obránce do oddílů, ale nikdy to nebylo provedeno, protože ti, kdo se o to pokoušeli, nevěděli, jaké bojové síly jsou k dispozici. Každý člen bezpečnostního výboru jednal na vlastní pěst. Rozkazy si odporovaly, křížily se a většinou se shodovaly jen v tom, že zvyšovaly všeobecný zmatek a bránily jakémukoli energickému zákroku. Proletariátu se tím hnutí dokonale znechutilo a za několik dní dosáhli velcí i malí buržoové svého cíle – vzbudili u dělníků naprostou apatii.

Když jsem 11. května přijel do Elberfeldu, bylo tam přinejmenším 2500–3000 ozbrojených mužů. Z těchto bojovníků bylo však spolehnutí jen na posily z jiných měst a na několik ozbrojených elberfeldských dělníků. Zeměbrana kolísala; většina měla hrozný strach, že bude odsouzena k nuceným pracím. Zpočátku bylo takových lidí málo, jejich počet však vzrůstal přílivem nerozhodných a bázlivých z ostatních oddílů. Občanská garda, v Elberfeldu od začátku reakční a vytvořená jen k potlačování dělníků, vyhlásila svou neutralitu a měla jen jedno přání – bránit svůj majetek. To všechno se ukázalo až v příštích dnech; zatím se však část cizích posil a dělníků rozešla a počet skutečných bojových sil se zmenšil, protože hnutí přešlapovalo na místě, kdežto občanská garda byla čím dál tím semknutější a den ze dne dávala nepokrytěji najevo své reakční choutky. V posledních nocích strhla už několik barikád. Ozbrojené posily měly zpočátku jistě víc než 1000 mužů, ale 12.

nebo 13. května se scvrkly už na polovinu, a když konečně došlo k všeobecnému nástupu, ukázalo se, že celá ozbrojená moc, s níž se dalo počítat, měla nanejvýš 700–800 mužů. Zeměbrana a občanská garda odmítly nastoupit.

To není všechno. Vzbouřený Elberfeld byl obklopen samými domněle „neutrálními“ místy. Barmen, Kronenberg, Lennep, Lüttringhausen atd. se k povstání nepřipojily. Revoluční dělníci těchto měst, pokud měli zbraně, odešli do Elberfeldu. Ve všech těchto městech byla občanská garda jen nástrojem v rukou továrníků k potlačování dělníků a skládala se z továrníků, z dozorců z jejich továren a z kupců zcela závislých na továrnících; občanská garda ovládala tato města v zájmu „pořádku“ a továrníků. I dělníci, bydlící většinou rozptýleně po venkově, se drželi stranou politického hnutí a po použití známých donucovacích prostředků a pomluv šířených o charakteru elberfeldského povstání se zčásti přiklonili na stranu továrníků; na rolníky působily pomluvy zcela neklamně. K tomu ještě vypuklo povstání v době, kdy továrníci po patnáctiměsíční hospodářské krizi dostali konečně zas hojné zakázky, a s dělníky, kteří mají dobrou práci, se jak známo nedá dělat revoluce; tato okolnost silně zapůsobila i v Elberfeldu. Je nasnadě, že za všech těchto okolností byli „neutrální“ sousedé vlastně skrytými nepřáteli.

A nejen to. Spojení s ostatními vzbouřenými okresy nebylo vůbec navázáno. Čas od času se objevilo několik lidí z Hagenu; o Iserlohn se nevědělo vlastně vůbec nic. Několik lidí se nabídl, že budou dělat komisaře, ale nikomu z nich se nedalo věřit. Několik posílů mezi Elberfeldem a Hagenem bylo prý v Barmenu a v okolí zadrženo občanskou gardou. Jediné místo, s nímž bylo navázáno spojení, bylo Solingen, a tam to vypadalo stejně jako v Elberfeldu. Že to tam nedopadlo ještě hůř, bylo zásluhou jen dobré organizace a rozhodnosti solingenských dělníků, kteří poslali 400–500 ozbrojených mužů do Elberfeldu a ještě byli dost silní, aby doma vyvážíli vliv buržoazie a občanské gardy. Kdyby byli elberfeldští dělníci tak vyspělí a tak organizovaní jako solingenští, byly by jejich naděje na úspěch daleko větší.

Za těchto okolností byla jen jedna možnost: přikročit k ně-

kolika rychlým, energickým opatřením, která by hnutí zase oživila, dodala mu nové bojové síly, oslabila jeho vnitřní nepřátele a v celém průmyslovém kraji Berg a Mark by hnutí co nejpevněji zorganizovala. Prvním krokem by bylo odzbrojení elberfeldské občanské gardy, rozdělení jejích zbraní mezi dělníky a vybrání nové nucené daně na vydržování takto vyzbrojených dělníků. Tento krok by rozhodně skoncoval s celou dosavadní nemohoucností bezpečnostního výboru, oživil by proletariát a ochromil schopnost odporu „neutrálních“ oblastí. Na úspěchu tohoto prvního kroku záleželo, co dělat potom, aby se sehnaly zbraně i z těchto oblastí, aby se povstání rozšířilo a aby se obrana celého kraje náležitě zorganizovala. Stačilo by nařízení bezpečnostního výboru a pouhých čtyři sta solingenských bojovníků – a elberfeldská občanská garda by byla v mžiku odzbrojena. O nějakém hrdinství se totiž u ní nedalo vůbec mluvit.

V zájmu bezpečnosti obžalovaných a stále ještě vězněných účastníků květnových událostí jsem povinen prohlásit, že všechny tyto návrhy vycházely jen a jen ode mne. Odzbrojení občanské gardy jsem navrhoval od první chvíle, kdy začaly mizet peněžní prostředky bezpečnostního výboru.

Ale slavný bezpečnostní výbor neměl nejmenší chuť pouštět se do podobných „teroristických opatření“. Jediné, co jsem prosadil, lépe řečeno co jsem dal provést na vlastní vrub s několika veliteli oddílů – všichni šťastně unikli a někteří jsou už v Americe – bylo zabrání asi osmdesáti pušek kronenberské občanské gardy, uložených na tamější radnici. Tyto pušky byly rozděleny naprosto lehkomyšlně; dostaly se většinou do rukou lumpenproletářů propadlých alkoholu, a ti je ještě téhož dne večer prodali buržoům. Páni buržoové poslali totiž mezi lid agenty, kteří měli nakoupit co nejvíc pušek; platili za ně dost vysokou cenu. Elberfeldský lumpenproletariát dodal tak buržoům několik set pušek, které se mu dostaly do rukou nedbalostí a nepořádností improvizovaných úřadů. Těmito puškami byli vyzbrojeni tovární dozorcí, nejspolehlivější barvíři atd., a řady „loajální“ občanské gardy den ze dne sílily.

Pánové z bezpečnostního výboru odpovídali na každý návrh, jak zlepšit obranu města, že je to všechno zbytečné, že se Prusáci

neodvází přijít, že se neodvází do hor atd. Přitom však velmi dobře věděli, že tím rozšiřují ty nejnejpnější báchoroky; vždyť město se dalo ostřelovat ze všech výšin pouhými polními děly, nebyla připravena žádná jen trochu vážnější obrana a v situaci, kdy povstání nešlo kupředu a pruská převaha byla nesmírná, mohly elberfeldské povstání zachránit jen zcela mimořádné události.

Zdalo se, že ani pruská generalita nemá moc chuti pustit se na území, které skoro vůbec nezná, dokud pro jistotu neshromáždí opravdu zdrcující převahu bojových sil. Čtyři otevřená města – Elberfeld, Hagen, Iserlohn a Solingen – vnukala těmto opatrným válečným hrdinům takovou úctu, že stáhli, částečně po železnici, z Weselu, z Vestfálska a z východních provincií úplnou armádu v počtu 20 000 mužů i s početným jezdecktvem a dělostřelectvem, a aniž se odvážili zaútočit, zaujali za Ruhrou řádné strategické postavení. Vrchní velení a generální štáb, pravé křídlo, střed, všechno v nejkrásnějším pořádku, jako by měli proti sobě obrovskou nepřátelskou armádu, jako by šlo o bitvu proti nějakému Bemovi či Dembińskému, a ne o nerovný boj proti několika stům neorganizovaných dělníků, špatně vyzbrojených, téměř bez vůdců a za zády zrazovaných těmi, kteří jim vtiskli zbraně do rukou!

Je známo, jak povstání skončilo. Je známo, že dělníci, znechucení věčnými průtahy, váhavostí, zbabělostí a zrádcovskou nečinností maloburžoazie, nakonec z Elberfeldu odtáhli, aby se probili do kterékoli německé země, kde by jim říšská ústava poskytla nějakou ochranu. Je známo, jakou štvanicí na ně uspořádali prustí huláni a poštvání rolníci. Je známo, že hned po jejich odchodu vylezla zase z děr velká buržoazie, dala odklidit barikády a postavila blížícím se pruským hrdinům slavoobrány. Je známo, že Hagen a Solingen padly do rukou Prusáků přímou zradou buržoazie a že jen Iserlohn se pustil do dvouhodinového nerovného boje s vítězi od Drážďan, s 24. plukem, obtíženým už kořistí.

Část elberfeldských, solingenských a mülheimských dělníků se šťastně dostala do Falce. Zde se dělníci setkali se svými krajany, uprchlými účastníky útoku na průmskou zbrojnicí. Společně s nimi utvořili ve Willichově dobrovolnickém sboru setninu, složenou skoro výhradně z Porýňanů. Všichni jejich kamarádi mohou dosvědčit,

že všude, kde se dostali do ohně, a hlavně v posledním rozhodném boji na řece Murg, si vedli velmi statečně.

Elberfeldské povstání bylo třeba podrobněji vylíčit už proto, že právě v něm bylo postavení různých tříd v hnutí za říšskou ústavu nejjasněji vyjádřeno, bylo nejvyhraněnější. V ostatních městech kraje Berg a Mark se hnutí úplně podobalo elberfeldskému, jenže tam účast nebo neúčast rozličných tříd na hnutí nebyla tak jasná, protože tam samy třídy nejsou tak vyhraněny jako v průmyslovém středisku kraje. Ve Falci a v Bádensku, kde takřka neexistuje ani koncentrovaný velký průmysl, a proto ani vyspělá velká buržoazie, kde jsou třídní vztahy dosud zastřeny zdáním pohody a patriarchálnosti, byla směsice tříd, jež byly nositelkami hnutí, ještě mnohem zmatenější. Uvidíme to později, současně však také uvidíme, jak se všechny tyto příměsky povstání nakonec také seskupí kolem maloburžoazie jako krystalizačního jádra celého toho slavného hnutí za říšskou ústavu.

Pokusy o povstání v porýnském Prusku v květnu loňského roku zřetelně dokazují, jaké místo může zaujmout tato část Německa v revolučním hnutí. Je obklíčena sedmi pevnostmi, z nichž tři mají pro Německo prvořadý význam, je stále obsazena téměř třetinou celé pruské armády, je protkána hustou sítí železnic, a všechny její dopravní parníky jsou k dispozici armádě; proto má porýnské povstání naději na úspěch jen za úplně mimořádných podmínek. Porýňané mohou mít se zbraní v ruce úspěch jen tehdy, dostanou-li se pevnosti do rukou lidu. A k tomu může dojít buď tehdy, když vedení armády, postrašeno závažnými vnějšími událostmi, ztratí hlavu, nebo když se vojsko zcela nebo zčásti přidá k hnutí. V každém jiném případě je jakékoli povstání v Porýnské provincii předem ztraceno. Rychlý pochod bádenských oddílů na Frankfurt a falckých na Trevír by pravděpodobně způsobil, že by okamžitě vypuklo povstání na Mosele a v Eifelu, v Nasavsku i v obou částech Hesenska a že by se tehdy ještě spolehlivé jednotky států ve středním Porýní přidaly k hnutí. Jejich příkladu by nepochybně následovaly všechny vojenské oddíly v Porýní, zejména celá 7. a 8. dělostřelecká brigáda, nebo by alespoň daly dost zřetelně najevo své smýšlení, takže by pruská generalita ztratila hlavu. Do rukou lidu by patrně padly

některé pevnosti, a když ne právě Elberfeld, byla by určitě zachráněna většina levého břehu Rýna. To všechno a snad ještě mnohem víc prohrála ničemná, šosácky zbabělá politika velemoudrého bádenského zemského výboru.

S porážkou porýnských dělníků zanikl také jediný list, v němž dělníci viděli otevřeného a rozhodného obhájce svých zájmů – „Neue Rheinische Zeitung“. Šéfredaktor, ačkoli je rodák z porýnského Pruska, byl z Pruska vypovězen, z ostatních redaktorů měli být někteří přímo uvězněni, jiní okamžitě vypovězeni. Kolínská policie ve své nesmírné naivitě oznámila a zevrubně dokazovala, že toho ví na každého dost, aby mohla proti němu tak či onak zakročit. List musel být zastaven ve chvíli, kdy neslýchaně rychlý vzrůst odběru dokonale zabezpečoval jeho existenci. Redaktoři se rozešli do různých částí Německa, kde už začalo povstání nebo kde se chystalo; několik jich odjelo do Paříže, kde se chystal nový obrat.⁸⁰ Všichni do jednoho byli za události onoho léta nebo v důsledku těchto událostí uvězněni nebo vypovězeni, a tak se dočkali osudu, který jim tak laskavě připravovala kolínská policie. Část sazečů odešla do Falce a vstoupila do armády.

Také povstání v Porýní muselo skončit tragicky. Nad třemi čtvrtinami Porýnské provincie byl vyhlášen stav obležení, stovky lidí byly uvrženy do vězení; k dovršení všeho byli *tři účastníci útoku na průmskou zbrojnici zastřeleni, a to v předvečer narozenin Bedřicha Viléma IV. Hohenzollernského. Vae victis!**

* Běda poraženým! (Pozn. red.)

2. KARLSRUHE

Povstání v Bádensku začalo za nejpriznivějších okolností, za jakých vůbec může povstání vzniknout. Všechn lid svorně nenáviděl věrolomnou, obojetnou a při politickém pronásledování krutou vládu. Reakční třídy, šlechta, byrokracie a velká buržoazie, nebyly početné. Velká buržoazie existuje v Bádensku ostatně jen v zárodečném stavu. Mimo několik šlechticů, úředníků a buržoů, mimo obchodníky z Karlsruhe a Baden-Badenu, kteří žijí ze dvora a z bohatých cizinců, mimo několik heidelberských profesorů a kromě půl tuctu vesnic kolem Karlsruhe byla celá země bez výjimky pro hnutí. Armáda, kterou bylo v jiných povstáních nutné nejprve porazit, armáda, šikanovaná šlechtickými důstojníky víc než kde jinde, rok už zpracovávána demokratickou stranou a odnedávna, po zavedení jakési všeobecné branné povinnosti, ještě víc prostoupená odbojnými živly, tato armáda se tu postavila do čela hnutí a hnala je dokonce dál, než chtěli buržoazní vůdcové offenburgského shromáždění.⁸¹ A právě armáda změnila v Rastattu a v Karlsruhe „hnutí“ v povstání.

Když se tedy povstalecká vláda ujímala svého úřadu, měla už připravenou armádu, bohatě zásobené arzenály, dokonale organizovaný státní aparát, plnou státní pokladnu a takřka jednotně smýšlející obyvatelstvo. Dále, na levém břehu Rýna, ve Falci, bylo povstání už v plném proudu a krylo ji z levého boku; v porýnském Prusku bylo povstání sice vážně ohroženo, ale ještě nebylo poraženo; ve Württembersku, ve Francích, v obou částech Hesenska a v Nassavsku vládlo všeobecné pobouření, dokonce i v armádě, a stačila jen jiskra, aby se bádenské povstání rozšířilo po celém jižním a střed-

ním Německu a aby se nejméně 50 000–60 000 mužů pravidelných jednotek dalo do služeb povstalcům.

Co se za těchto okolností mělo dělat, je tak prosté a zřejmé, že teď, po potlačení povstání, to každý ví a každý tvrdí, že to říkal už od začátku. Povstání se mělo rychle, bez meškání rozšířit dál, do Hesenska, do Darmstadtu a Frankfurtu, do Nasavska a Württemberska. Z pravidelných jednotek, které byly k dispozici, měla vláda ihned shromáždit 8000–10 000 mužů – železnici se to dalo dokázat za dva dny – a poslat je do Frankfurtu – „na ochranu Národního shromáždění“. Postrašená hesenská vláda byla úspěchy povstání, které následovaly ráz na ráz, jako ochromena. Vědělo se, že její vojsko sympatizuje s Bádenskými; ona sama, stejně jako frankfurtský senát⁸², nemohla klást nejmenší odpor. Hesensko-kaselské, württemberské a darmstadtské oddíly umístěné ve Frankfurtu byly pro hnutí; tamější Prusové – většinou Porýňané – kolísali; Rakušanů bylo málo. Příchod Bádenských, ať už by došlo k pokusům mu zabránit nebo ne, by povstání určitě přenesl až do srdce obou částí Hesenska a do Nasavska, vynutil by ústup Prušáků a Rakušanů do Mohuče a postavil by poděšené německé takzvané Národní shromáždění pod terorizující vliv vzbouřeného obyvatelstva a vzbouřené armády. I kdyby pak povstání na Mosele, v Eifelu, ve Württembersku a ve Francích nevypuklo hned, bylo by dost prostředků, jak je přenést i do těchto provincií.

Dále bylo třeba centralizovat síly povstání, poskytnout mu potřebné peněžní prostředky a okamžitým zrušením všech feudálních břemen zainteresovat na povstání rolníky, tvořící velkou většinu obyvatelstva. Zřízení společné ústřední správy pro válku a finance, která by měla plnou moc vydávat papírové peníze*, především pro Bádensko a Falc, a odstranění všech feudálních břemen v Bádensku a v každém kraji obsazeném povstaleckou armádou, by prozatím stačilo k tomu, aby povstání dostalo mnohem energičtější charakter.

Ale bylo třeba provést to všechno hned v první chvíli a opravdu rychle, protože jedině rychlost mohla zajistit úspěch. Týden po

* Bádenské sněmovny povolily už dříve emisi dvou miliónů v papírových penězích, ale dosud nebyl vydán ani krejcar.

utvoření zemského výboru bylo už pozdě. Porýnské povstání bylo potlačeno, ve Württembersku a v Hesensku byl klid, oddíly vojska, které zpočátku sympatizovaly s povstáním, začaly kolísat a nakonec se zase úplně podrobily svým reakčním důstojníkům. Povstání ztratilo svůj celoněmecký charakter a stalo se čistě bádenským nebo bádensko-falckým místním povstáním.

Po skončení boje jsem se dověděl, že bývalý bádenský podporučík F. Sigel, který si za povstání jako „plukovník“ a později jako „vrchní velitel“ vydobyl víceméně pochybné trpasličí vavříny, předložil hned na začátku zemskému výboru plán na provedení ofenzívy. Předností tohoto plánu je správná myšlenka, že je třeba za všech okolností zaútočit; jinak to byl nejdobrodružnější plán, jaký mohl být předložen. Sigel chtěl s jedním bádenským sborem táhnout nejprve do Hohenzollernu a vyhlásit hohenzollernskou republiku, potom dobýt Stuttgart a odtud, až povstane Württembersko, táhnout na Norimberk a zřídit velký tábor v srdci Frank, které by také povstaly. Jak je vidět, tento plán vůbec nepřihlížel k morální důležitosti Frankfurtu — vždyť teprve jeho ovládnutí by dodalo povstání celoněmecký charakter — a k strategické důležitosti linie Mohanu. Jak je vidět, počítal s docela jinými bojovými silami, než jaké byly skutečně k dispozici, a nakonec, po zcela donkichotovském či schillovském* tažení, se úplně mýjel svého cíle, protože by proti povstání poštval nejsilnější armádu, *bavorskou*, jedinou vysloveně nepřátelskou ze všech jihoněmeckých armád, a to by se stalo ještě dříve, než by povstání mohly posílit přeběhlé hesenské a nasavské oddíly.

Nová vláda vůbec nezahájila ofenzívu pod záminkou, že prý se skoro všichni vojáci rozutekli a odešli domů. Nehledě na to, že se to stalo jen u několika jednotlivých oddílů, hlavně u tělesného pluku, vrátili se i tito rozprchlí vojáci do tří dnů skoro všichni zase ke svým praporům.

Vláda měla ostatně k tomu, aby byla proti jakékoli ofenzívě, docela jiné důvody.

V čele celé bádenské agitace pro říšskou ústavu stál pan

* — viz jméno Schill v rejstříku. (Pozn. čes. red.)

Brentano. U tohoto advokáta se pojila vždy trochu malicherná ctižádost politického činitele malého německého státečku a na odívavěná pevnost zásad, která je v jižním Německu první podmínkou veškeré popularity, s určitou diplomatickou prohnáním, jíž stačil ovládat celé své okolí snad až na několik jednotlivců. Pan Brentano – teď je to už všeobecně známo, ale je tomu tak – pan Brentano a jeho strana, nejsilnější v Bádensku, nepožádali Offenburské shromáždění o nic jiného než o změny velkovévodské politiky, a to změny, které mohla provést jen *Brentanova vláda*. Velkovévodova odpověď a všeobecná agitace vyvolaly – proti vůli a záměrům Brentanovým – rastattskou vojenskou vzpouru. Ve chvíli, kdy byl pan Brentano postaven do čela zemského výboru, už ho hnutí předstihlo, už je musel brzdit. Tehdy také došlo k výtržnostem v Karlsruhe; velkovévoda uprchl, a táž okolnost, která povolala pana Brentana do čela správy a dala mu takřka diktátorskou moc, zmařila všechny jeho plány a přiměla ho až k tomu, že této moci použil proti těmuhle hnutí, které mu tuto moc dalo. Zatímco lid jásal, že se zbavil velkovévody, seděli pan Brentano a jeho věrný zemský výbor jako na žhavém uhlí.

Tento zemský výbor, složený skoro výhradně z bádenských „pochůvců“ naprosto spořádaných názorů a s úplně popletenými hlavami, z „ryzích republikánů“, kteří se třásli, že budou muset vyhlásit republiku, a křižovali se, když měli provést sebemenší energičtější opatření – tento arcišosácký výbor byl ovšem úplně závislý na Brentanovi. Úlohu, kterou v Elberfeldu převzal advokát Höchster, tuto úlohu zde na trochu větším území převzal advokát Brentano. Ze tří cizorodých elementů, Blinda, Ficklera a Struva, kteří se dostali do zemského výboru z vězení, byl Blind tak opředěn Brentanovými intrikami, že zůstal úplně osamocen a nezbývalo mu než odejít jako zástupce Bádenska do vyhnanství do Paříže; Fickler musel převzít nebezpečné poslání do Stuttgartu; Struve se panu Brentanovi zdál tak málo nebezpečný, že ho v zemském výboru klidně trpěl, dohlížel na něj a snažil se ho učinit nepopulárním, což se mu také dokonale podařilo. Struve, jak známo, založil s několika jinými „Klub rozhodného (nebo spíše rozvážného) pokroku“, který byl po jedné nezdařené demonstraci rozpuštěn.⁸³ Za několik dní

nato se Struve objevil ve Falci, víceméně jako „uprchlík“, a pokoušel se tam znovu vydávat svůj list „Deutscher Zuschauer“. Sotva vyšlo první, ukázkové číslo, vtrhli do země Prusáci.

Zemský výbor, od počátku pouhý nástroj Brentanův, zvolil výkonný výbor, v jehož čele stál zase Brentano. Tento výkonný výbor nahradil velmi brzy a skoro úplně zemský výbor, nanejvýš si od něho dával potvrzovat úvěry a už učiněná opatření, a zbavoval se více či méně nespolehlivých členů širšího výboru tím, že je posílal s různými podřadnými poslánými do okresů nebo k armádě. Nakonec odstranil zemský výbor úplně a nahradil jej „ústavodárným shromážděním“, zvoleným zcela pod vlivem Brentanovým, a sám se přeměnil v „prozatímní vládu“, jejíž hlavou se ovšem stal zase pan Brentano. A Brentano jmenoval ministry. A jaké ministry — Floriana Mördese a Mayerhofera!

Pan Brentano byl nejdokonalejším představitelem bádenské maloburžoazie. Lišil se od masy maloměšťáků a jejich ostatních představitelů jen tím, že byl příliš chytrý, než aby sdílel všechny jejich iluze. Pan Brentano zrazoval bádenské povstání od prvního okamžiku, a to právě *proto*, že od prvního okamžiku rozpoznal situaci správněji než kterákoli jiná oficiální osobnost v Bádensku a protože prováděl taková opatření, která zajišťovala moc maloburžoazie, ale právě proto musela celé povstání zmařit. V tom je tajemství tehdejší nesmírné Brentanovy popularity a současně tajemství všeho hanobení, jímž ho po červenci zahrnovali jeho dřívější ctitelé. Převážná většina bádenských maloburžoů byli stejní zrádci jako Brentano; ale byli při tom napáleni, kdežto on ne. Zrazovali ze zbabělosti, dali se napálit z hlouposti.

V Bádensku, stejně jako v celém jižním Německu, není skoro žádná velká buržoazie. Bádenský průmysl a obchod jsou bezvýznamné. Proto je málo početný i proletariát, je velmi roztržštěný a málo vyspělý. Hlavní masa obyvatelstva se dělí na rolníky (těch je většina), na maloměšťáky a řemeslnické tovaryše. Tito tovaryši, měšťtší dělníci, rozptýlení v malých městech, bez většího centra, v němž by se mohla vytvořit samostatná dělnická strana, jsou nebo aspoň dosud byli pod převážným společenským a politickým vlivem maloburžoazie. Rolníci, ještě víc rozptýlení po celé zemi a bez

možností nabytí vzdělání, mají s maloburžoazií tak jako tak zájmy zčásti společné, zčásti vlastně souběžné, a byli proto také pod jejím politickým poručnictvím. A tak maloburžoazie, zastoupená advokáty, lékaři, učiteli, několika obchodníky a knihkupci, ovládala od března 1848 jednak přímo, jednak prostřednictvím svých zástupců celé politické hnutí v Bádensku.

Protože tu tedy neexistoval protiklad mezi buržoazií a proletariátem a protože tak měla politickou převahu maloburžoazie, neprobíhala v Bádensku vlastně nikdy socialistická agitace. Nikdy si nedovedly prorazit cestu ani zárodky socialistických idejí, jež přicházely zvenčí, ať už je přinášeli dělníci, kteří žili ve vyspělejších zemích, nebo vliv francouzské či německé socialistické a komunistické literatury. Rudá stužka nebo rudá vlajka neznamenal v Bádensku nic jiného než buržoazní republiku, v nejlepším případě s malou příměsí terorismu, a „šestero metel lidstva“⁸⁴ objevených panem Struvem bylo při své měšťácké nevinnosti to nejzazší, co mohlo u masy ještě najít ohlas. Nejvyšším ideálem bádenského maloměšťáka a rolníka zůstává stále malá měšťácko-rolnická republika, jaká od roku 1830 existuje ve Švýcarsku. Malé pole působnosti pro malé, skromné lidi, stát jako trochu zvětšená obec, „kanton“; malý, stabilní průmysl opírající se o ruční práci, který podmiňuje právě tak stabilní a ospalé společenské poměry; nevelká bohatství a nevelká chudoba, jen střední stav a prostřednost; ani kníže, ani civilní lista, ani stálé vojsko, skoro žádné daně; ani aktivní účast na dějinách, ani zahraniční politika, jen domácí malé místní drby a malé hašteření en famille*; ani velký průmysl, ani železnice, ani světový obchod, ani sociální rozbroje mezi milionáři a proletáři, jen poklidný a pohodlný život ve vši bohabojnosti a počestnosti, v mírňoučké skromnosti spokojených duší bez nároků na historickou velikost – to je ta pokojná Arkádie, která existuje v největší části Švýcarska a o jejímž zavedení snil po řadu let bádenský maloměšťák a rolník. A rozmáchne-li se ve chvílích odvážnějšího zanícení myšlenka bádenského a dejme tomu jihoněmeckého maloměšťáka vůbec k představě celého Německa, vznáší se před ním

* — v rodinném kruhu. (Pozn. red.)

ideál německé budoucnosti v podobě zvětšeného Švýcarska, v podobě federativní republiky. Tak už i pan Struve v jedné brožuře⁸⁵ rozdělil Německo do 24 kantonů se stejným počtem kantonálních hejtmanů a velkých i malých rad a připojil k brožuře dokonce mapu s hotovým rozdělením. Kdyby se někdy mohlo Německo proměnit v tuto Arkádii, kleslo by tím na takový stupeň ponížení, o němž dosud nemělo tušení ani v dobách největšího pokoření.

Jihoněmečtí maloměšťáci zatím už nejednou udělali tu zkušenost, že revoluce, i když třímá svou vlastní buržoazně republikánskou vlajku, může jejich milovanou, tichou Arkádii velmi snadno odplavit ve víru daleko mocnějších konfliktů, ve víru opravdových třídních bojů. Odtud strach maloměšťáků nejen před všemi revolučními otřesy, nýbrž i před vlastním ideálem federované fajfkové a pивní republiky. Odtud jejich nadšení pro říšskou ústavu, která uspokojovala aspoň jejich nejbližší zájmy, a ponechávajíc císaři pouhé odkladné veto, dávala jim naději, že v příhodné době bude možno zřídit republiku zákonnou cestou. Odtud jejich překvapení, když jim bádenská armáda bez ptaní servírovala hotové povstání, odtud jejich strach, že se povstání rozšíří přes hranice budoucího bádenského kantonu. Vždyť požár by mohl zachvátit i oblasti, v nichž existuje velká buržoazie a početný proletariát, oblasti, v nichž by pak moc mohla přejít do rukou proletariátu, a potom běda majetku!

Co udělal za této situace pan Brentano?

Udělal v Bádensku *pro* maloburžoazii to, co učinila maloburžoazie v porýnském Prusku úmyslně: zradil povstání, ale zachránil maloburžoazii.

Brentano nezradil povstání svými posledními činy a svým útekem po porážce na Murgu, jak si to představoval nakonec rozčarováný bádenský maloměšťák, ale zrazoval je už od prvního okamžiku. Právě ta opatření, nad nimiž bádensští šosáci a s nimi část rolníků a dokonce řemeslníci nejvíc jásali, právě ta zrazovala hnutí Prusákům. A právě proto, že zrazoval, stal se Brentano tak oblíbeným a získal si fanatický obdiv šosáků. Maloměšťák přehlédl, že hnutí bylo zrazeno, viděl jen, že byl rychle obnoven pořádek a jistota, že hnutí samo bylo na chvíli zabrzděno; a když už bylo

pozdě, když se sám v hnutí už kompromitoval a pak shledal, že hnutí a s ním i on jsou ztraceni, křičel o zradě a vrhl se s celým vztekem napáleného prostáčka na svého nejvěrnějšího sluhu.

Pan Brentano byl ovšem také napálen. Doufal, že vyjde z hnutí jako veliký muž „umírněné“ strany, tj. právě maloburžoazie, a zatím musel pod pláštěm noci s hanbou utéci před vlastní stranou a před svými nejbližšími přáteli, kterým náhle vysvitla zdrcující pravda. Doufal dokonce, že neztratí naději na křeslo velkovévodova ministra, a zatím jako dík za svou chytrost sklídl kopance od všech stran a poznal, že už nikdy nebude moci hrát nějakou úlohu. Nu ovšem, někdo může být mazanější než všichni maloměšťáci kteréhokoli německého státečku dohromady, a přesto se mu mohou zhroutit nejkrásnější naděje, jeho nejušlechtilejší úmysly mohou být pošpiněny.

Od prvního dne své vlády dělal pan Brentano všechno, aby hnutí svedl do šosáckého koryta, z něhož se snad nikdy nesnažilo dostat. Pod ochranou občanské gardy v Karlsruhe, oddané velkovévodovi, téže gardy, která se ještě den předtím bila proti hnutí, vtáhl do Stavovského domu⁸⁶, aby odtud krotil hnutí. Návrat zběhlých vojáků k útvarům se děl co možná nejpomaleji; reorganizace praporů neprobíhala o nic rychleji. Zato byli okamžitě vybrojeni mannheimští odzbrojení šosáci, o nichž každý věděl, že nikdy nebudou bojovat, a kteří se po bitvě u Waghäuselu dokonce většinou přidali k dragounskému pluku, který zradil Mannheim. O pochodu na Frankfurt nebo na Stuttgart, o rozšíření povstání na Nasavsko nebo Hesensko nebylo ani řeči. Byl-li takový návrh podán, byl okamžitě zamítnut, jako např. návrh Sigelův. Návrh na emisi papírových peněz by se byl pokládal za zločin proti státu, za komunistický návrh. Falc posílala jednoho vyslance za druhým: že nemá zbraně, že nemá pušky, o dělostřelectvu ani nemluvě, že nemá střelivo, že potřebuje všechno, co je nutné k povstání a hlavně k dobytí pevností Landau a Germersheimu; ale pan Brentano nedal nic. Navrhovala také okamžité zřízení společného vojenského velení, ba i sloučení obou zemí pod společnou vládou. Ale všechna jednání se protahovala a oddalovala. Pokud vím, jedině, čeho Falc snad dosáhla, byl malý peněžní příspěvek; později, když už bylo příliš

pozdě, přišlo osm děl s trochou střeliva, bez obsluhy a bez potahů, a konečně na přímý rozkaz Mieroslawského jeden bádenský prapor a dva moždíře, z nichž jeden, pokud se pamatuji, vystřelil jen jednou.

Už těmito průtahy a odmítáním nejnutnějších opatření, jež by byla mohla povstání rozšířit, bylo celé hnutí zrazováno. Ve vnitřních otázkách se postupovalo stejně nedbale. O zrušení feudálních břemen se vůbec nemluvilo; pan Brentano dobře věděl, že mezi rolníky je víc revolučních živlů — zvláště v jižním Bádensku — než je mu milé, a že je proto musí spíš zadržovat než zatahovat dál do povstání. Noví úředníci byli většinou Brentanovy kreatury nebo naprosto neschopní; staří úředníci, až na ty, kteří se za reakce v posledním roce příliš kompromitovali, a proto sami zběhli, zůstali všichni na svých místech k velkému nadšení všech pokojných občanů. Dokonce i pan Struve ještě v posledních květnových dnech chválil „revoluci“ za to, že prý všechno proběhlo tak hezky v klidu a že skoro všichni úředníci mohli zůstat na svých místech. — I jinak se pan Brentano a jeho agenti snažili, aby se všechno vrátilo pokud možná do starých kolejí, aby neklidu a vzrušení bylo co nejméně a aby země co nejrychleji ztratila revoluční vzhled.

Ve vojenské organizaci vládl stejný šlendrián. Dělal se jen to, co se už nedalo odložit. Jednotky byly bez velitelů, bez zaměstnání, bez disciplíny; neschopný „ministr války“ Eichfeld a jeho nástupce, zrádce Mayerhofer, je ani nedokázali slušně rozmístit. Vojenské vlaky jezdily sem a tam po železnicích, bez cíle a bezúčelně. Prapory byly odveleny dnes sem, zítra zase zpátky, a nikdo nemohl zjistit proč. V posádkách chodili vojáci od hospody k hospodě, protože neměli nic jiného na práci. Vypadalo to, jako by demoralizace byla záměrná, jako by vláda chtěla z vojáků doslova vyhnat poslední zbytek disciplíny. Organizace první výzvy takzvané lidobraný, tj. všech zbraněschopných mužů do 30 let, byla svěřena známému Joh. Ph. Beckerovi, naturalizovanému Švýcarovi a důstojníku švýcarské spolkové armády. Není mi známo, jak dalece ztěžoval Brentano Beckerovi jeho poslání. Je mi však známo, že Brentano po ústupu falcké armády na bádenské území, když se už naléhavě požadavky špatně vyzbrojených a vystrojených falckých jednotek

nedaly odkládat – že Brentano si tehdy umyl ruce těmito slovy: „Pro mne za mne jim dejte co chcete; ale až se vrátí velkovévoda, ať se aspoň doví, kdo mu rozházel zásoby!“ Za to, že bádenská lidobrana byla zčásti špatně organizována, zčásti vůbec neorganizována, padá hlavní vina nepochybně i tady na hlavu Brentanovu a na zlou vůli nebo neschopnost jeho komisařů v jednotlivých krajích.

Když jsme Marx a já po zákazu „Neue Rheinische Zeitung“ poprvé přijeli na bádenské území – bylo to asi 20. nebo 21. května, tedy víc než za týden po velkovévodově útěku – užasli jsme, jak neuvěřitelně bezstarostně byly stráženy nebo spíše nestřeženy hranice. Od Frankfurtu až po Heppenheim byla celá železnice obsazena jednotkami württemberské a hesenské armády; ve Frankfurtu a Darmstadtu bylo plno vojska; všechna nádraží a všechny obce byly obsazeny silnými oddíly; pravidelné přední hlídky byly předsunuty až na hranice. Zato od hranic až do Weinheimu nebylo vidět ani človíčka; ve Weinheimu také ne. Jediným bezpečnostním opatřením bylo zničení krátkého železničního úseku mezi Heppenheimem a Weinheimem. Teprve když jsme tam přijeli, dorazil do Weinheimu nevelký oddíl tělesného pluku, nanejvýš 25 mužů. Od Weinheimu po Mannheim vládl zase nejhlubší mír; v nejlepším případě se tu a tam objevil nějaký rozveselený příslušník lidobran, a vypadalo to, že se tam spíš zatoulal nebo dezertoval, než že je ve službě. O pohraniční kontrole se ovšem teprve nedalo mluvit. Každý mohl přecházet sem a tam, jak chtěl.

V Mannheimu to vypadalo už spíš jako za války. Houfy vojáků postávaly na ulicích nebo vysedávaly v hospodách. V sadech cvičila lidobrana a občanská garda, většinou si ovšem ještě počínala velmi neobratně a měla špatné instruktory. Na radnici zasedala spousta výborů, staří a noví důstojníci, stejnokroje i blůzy. Lid se družil s vojáky a dobrovolníky, bylo hodně pití, hodně smíchu, hodně miliskování. Ale hned bylo vidět, že první nadšení už pominulo, že mnozí jsou nepříjemně rozčarováni. Vojáci reptali; udělali jsme povstání, říkali, a teď, když je řada na civilistech, když mají převzít velení, všechno vázne a jde to od desíti k pěti! Vojáci ani nebyli zvlášť spokojeni se svými novými důstojníky;

noví důstojníci byli na kordy s bývalými velkovévodskými — těch bylo tehdy ještě hodně, ačkoli denně někteří dezertovali; staří důstojníci zase viděli, že se proti své vůli dostali do neblahé situace, z níž nevěděli kudy kam. A konečně se všude naříkalo na nedostatek rázného a schopného vedení.

Na druhé straně Rýna, v Ludwigshafenu, to vypadalo s hnutím mnohem radostněji. Zatímco v Mannheimu většina mladých lidí, kteří zřejmě patřili k první výzvě, chodila ještě klidně za svými záležitostmi, jako by se nic nedělo, bylo tady všechno ve zbrani. Ovšem, jak se později ukázalo, nebylo tomu tak ve Falcu všude. Mezi dobrovolníky a vojáky vládla v Ludwigshafenu největší shoda. V hostincích, které byly ovšem i tady přeplněny, zněla Marseillaisa a jiné podobné písně. Nikdo si nestěžoval, nikdo nereptal, všichni se smáli, všichni byli tělem i duší pro hnutí a všichni, zvláště střelci a dobrovolníci, si dělali tehdy ještě velmi pochopitelné a nevinné iluze o své nepřemožitelnosti.

V Karlsruhe bylo všechno už slavnostnější. V hotelu Pařížský dvůr byl na jednu hodinu ohlášen banket, ale nezačalo se, dokud nepřišli „pánové ze zemského výboru“. Takovéto drobné pozornosti dávaly už hnutí příjemně byrokratický ráz.

Sdělovali jsme různým pánům ze zemského výboru názor, který jsme tu už vyložili, že se mělo hned zpočátku táhnout na Frankfurt a tak rozšířit povstání dál, že teď už je s největší pravděpodobností příliš pozdě, a jestliže nedojde k rozhodujícím úderům v Uhrách nebo k nové revoluci v Paříži, celé hnutí je teď už nenávratně ztraceno. Nikdo si nedovede představit, jaké rozhořčení vzbuzovaly takové kacířské řeči mezi těmito měšťanosty ze zemského výboru. Na naší straně byli jen Blind a Goegg. Teď, když nám události daly za pravdu, tíž pánové ovšem tvrdí, že byli odjakživa pro ofenzívu.

V Karlsruhe jsme tehdy už pozorovali první začátky oné velkolepé honby za místy, která se pod stejně velkolepým názvem „soustřeďování všech demokratických sil Německa“ slavnostně vydávala za záchranu vlasti. Kdo si jen někdy v nějakém klubu víceméně zmateně zařečnil, kdo v nejpokoutnějším demokratickém plátku vyzýval jednou k nenávisti proti tyranům, spěchal do Karls-

ruhe nebo Kaiserslauternu, aby se tam hned stal velikým mužem. Nemusím nijak zvlášť ujišťovat, že činy zcela odpovídaly silám, které se tu soustředily. – Tak se v Karlsruhe octl známý takzvaný filosofický Atta Troll, bývalý poslanec frankfurtského shromáždění a bývalý redaktor takzvaného demokratického plátku, který dal Mannteuffel zastavit, přestože mu náš Atta Troll podlézal.⁸⁷ Atta Troll se náramně horlivě ucházel o místočko bádenského vyslance v Paříži, k němuž se cítil zvlášť povolán, protože byl svého času dva roky v Paříži a nenaučil se tam ani slovo francouzsky. Skutečně se mu také poštěstilo vylákat z pana Brentana pověřovací listinu a právě si balil kufry, když si ho dal Brentano najednou zavolat a pověřovací listinu mu zase vytáhl z kapsy. Samozřejmě, že Atta Troll – na zlost panu Brentanovi – teď schválně do Paříže odcestoval. – V Karlsruhe byl i další občan pevných zásad, který už několik let hrozil Německu revolucionováním a republikanizováním – pan Heinzen. Tento šlechtík je znám tím, že před únorovou revolucí všude a vždy vyzýval, aby se „do toho šlo“, ale po vypuknutí revoluce pokládal za moudřejší shlížet na rozmanitá německá povstání z neutrálních švýcarských velehor. Zdálo se, že se teď konečně také jednou rozhodl „dát se“ do „utlačovatelů“. Podle jeho dřívějšího výroku: „Kossuth je velký muž, ale Kossuth zapomněl na *třaskavou rtuť*“, se dalo čekat, že *okamžitě* začne organizovat strašlivé, dosud netušené zkázonosné síly proti Prusům. Ale kdepak! Protože to vypadalo, že dalekosáhlejší plány už asi nevyjdou, spokojil se prý náš nepřítel tyranů organizováním republikánského elitního sboru, mezitím psal do „Karlsruher Zeitung“⁸⁸ články vychalující pana Brentana a navštěvoval Klub rozhodného pokroku. Klub byl rozpuštěn, republikánská elita se nedostavila a pan Heinzen konečně zjistil, že ani on už nemůže obhajovat Brentanovu politiku. Zneuznaný, vyčerpaný a nevrlý odejel nejdříve do jižního Bádenska a potom do Švýcarska, aniž zabil jediného „utlačovatele“. Teď se jim mstí tím, že jim z Londýna in effigie* stíná hlavy po miliónech.

Druhý den ráno jsme opustili Karlsruhe a odjeli jsme do Falce.

* – doslova: na obraze, tj. na papíře. (Pozn. red.)

O dalším průběhu bádenského povstání, to jest o jeho celkovém politickém vedení a civilní správě, nezbyvá už mnoho co říci. Když se Brentano cítil dost silný, zničil jediným úderem krátkou opozici, kterou mu dělal Klub rozhodného pokroku. „Ústavodárné shromáždění“, zvolené pod vlivem Brentanovy nesmírné popularity a vševládne maloburžoazie, dávalo souhlas a požehnání všem Brentanovým krokům. „Prozatímní vládu s diktátorskou mocí“ (diktatura za zdánlivého konventu!) měl docela ve svých rukou. Tak vládl dál, brzdil revoluční a vojenský rozvoj povstání, vyřizoval tant bien que mal* běžné záležitosti a žárlivě střežil velkovévodovy sklady a soukromý majetek, protože velkovévodu stále pokládal za svého legitimního panovníka z boží milosti. V „Karlsruher Zeitung“ prohlásil, že velkovévoda se může každou chvíli vrátit, a zámek skutečně zůstal po celou dobu uzavřen, jako by jeho majitel jen odcestoval. Falcké vyslance odkazoval ze dne na den neurčitými odpověďmi; největší úspěch, kterého dosáhli, bylo společné vojenské velení pod Mieroslawskim a – smlouva o zrušení mostního mezi Mannheimem a Ludwigshafenem, která nicméně panu Brentanovi nevdala, aby tento poplatek na mannheimské straně nevybíral dál.

Když konečně musel Mieroslawski po bitvě u Waghäuselu a Ubstadt u převést trosky své armády přes hory až za řeku Murg, když se Karlsruhe s ohromným množstvím zásob muselo vzdát, když porážka na Murgu rozhodla o osudu hnutí, rozplynuly se iluze bádenských měšťanů, rolníků a vojáků a strhl se všeobecný pokřik, že Brentano zradil. Naráz se rozpadla celá stavba Brentanovy popularity, vybudovaná na zbabělosti maloměšťáků, na nesamostatnosti rolníků a na nedostatečné koncentraci dělnictva. Brentano uprchl pod ochranou noci do Švýcarska, pronásledován obviněním ze zrady národa, obviněním, které mu vpálilo jako poputné znamení jeho vlastní „ústavodárné shromáždění“, a skryl se ve Feuerthalenu v curyšském kantonu.

Mohli bychom se spokojit tím, že pan Brentano je za svou zradu dostatečně potrestán úplným zrušením svého politického postavení a všeobecným opovržením všech stran. Potlačení bádensk-

* — jakžtakž. (Pozn. red.)

ského povstání není příliš rozhodující. 13. červen v Paříži a to, že Görgey odepřel táhnout na Vídeň, zmařily všechny naděje, které Bádensko a Falc ještě měly, dokonce i tehdy, kdyby se bylo podařilo rozšířit povstání do Hesenska, Württemberska a do Frank. Porážka by byla čestnější, byla však nevyhnutelná. Co ale revoluční strana panu Brentanovi nikdy nezapomene, co nikdy nezapomene zbabělým bádenským maloměšťákům, kteří drželi Brentana v sedle: že mají přímou vinu na smrti bojovníků postřílených v Karlsruhe, ve Freiburgu a v Rastattu i nesčetných bezejmenných obětí, které Prušáci za pomoci tyfu v tichosti odpravili v rastattských kase-matech.

V druhém čísle tohoto časopisu vylíčím poměry ve Falci a nakonec bádensko-falcké tažení.

3. FALC

Z Karlsruhe jsme odjeli do Falce, a to nejdříve do Špýru, kde měli být d'Ester a prozatímní vláda. Ti už zatím odcestovali do Kaiserslauternu, kde se vláda konečně usídlila ve „strategicky nejvýhodnějším bodu Falce“. Místo ní jsme našli ve Špýru Willicha a jeho dobrovolníky. Se sborem několika set mužů držel v šachu posádky v Landau a v Germersheimu, celkem přes 4000 mužů, odřízl jim přísun a vším možným způsobem je znepokojoval. Téhož dne napadl asi s osmdesáti střelci dvě setniny germersheimské posádky a bez jediného výstřelu je zahnal zpátky do pevnosti. Druhý den ráno jsme odjeli s Willichem do Kaiserslauternu, kde jsme se sešli s d'Esterem, s prozatímní vládou a vůbec s výkvětem německé demokracie. Ani zde ovšem nemohlo být ani řeči o oficiální účasti na hnutí, které bylo naší straně úplně cizí. Odjeli jsme tedy po několika dnech zpátky do Bingen; po cestě nás a skupinu přátel zatkl hesenští vojáci jako podezřelé z účasti na povstání, odvezli nás do Darmstadtu a odtamtud do Frankfurtu, a teprve tam nás konečně zase pustili.

Brzy nato jsme Bingen opustili. Marx odjel z pověření ústředního výboru demokratů⁸⁹ do Paříže, kde se chystaly rozhodující události; měl zastupovat u francouzských sociálních demokratů⁹⁰ německou revoluční stranu. Já jsem se vrátil do Kaiserslauternu, abych tam dočasně žil jako prostý politický uprchlík a později snad, naskytne-li se vhodná příležitost, abych se po vypuknutí boje postavil na jediné místo, jež v tomto boji mohla zaujmout „Neue Rheinische Zeitung“: na místo vojáka.

Kdo aspoň jednou zavítal do Falce, pochopí, že v tomto po-

žehnaném vinorodém kraji muselo mít hnutí náramně veselý ráz. Konečně se tu zbavili těžkopádných, pedantických, starobavorských milovníků piva a místo nich najmenovali za úředníky bezstarostné ctitele falckého vína. Konečně se zbavili toho bavoráckého policejního šikanování, které se tvářilo hlubokomyslně a jemuž se jinak dost kožené „Fliegende Blätter“⁹¹ celkem podařeně vysmívaly a které lehkovážné obyvatele Falce tížilo víc než co jiného. Prvním revolučním činem falckého lidu bylo obnovení výčepní svobody: celá Falc se proměnila v jednu obrovskou hospodu, a co ušlechtilého moku se za těch šest týdnů vypilo „ve jménu falckého lidu“, to si nikdo nedovede představit. Aktivní účast na hnutí nebyla sice ve Falci zdaleka tak velká jako v Bádensku, bylo tu hodně reakčních okresů, zato bylo všechno obyvatelstvo zajedno v tomto všeobecném holdování trůnu a dokonce i reakční šosáci a sedláci byli strženi do víru všeobecného veselí.

Nebylo třeba zvláštního důvtipu, aby se poznalo, jak nepřijemné rozčarování připraví těmhle rozveseleným falckým občanům za pár týdnů pruská armáda. A přesto bylo ve Falci málo lidí, kteří se neoddávali úplně bezstarostnosti. Jen málokdo věřil, že by mohli přijít Prušáci, všichni však byli pevně přesvědčeni, že i když přijdou, budou zase velmi snadno vyhnáni. Neexistovala tu sice ona zásadová zasmušilost, jejíž motto „Muži přísluší vážnost“ měli napsáno na čele všichni bádenští důstojníci lidobran, zasmušilost, která stejně neodvrátila nic z těch udivujících věcí, o nichž budu ještě vyprávět později; neexistovala tu ona bodrá slavnostnost, kterou vštípil maloměstácký charakter hnutí většině jeho bádenských účastníků. Ve Falci byl muž „vážný“ jen mimochodem. „Nadšení“ a „vážnost“ tu sloužily jen ke zkrášlení všeobecného veselí. Ale všichni byli dostatečně „vášní“ a „nadšení“, aby si mysleli, že je nemohou přemoci všechny mocnosti světa a zejména ne pruská armáda; a jestliže v tichých chvílích soustředění vyvstala někdy v někom lehká pochybnost, odstranil ji nezvratným argumentem: i kdyby tomu tak bylo, nesmí se to přece říkat. Čím déle se hnutí rozvíjelo, čím zřejmější bylo, že od Saarbrückenu až po Kreuznach se soustřeďuje stále víc pruských praporů, tím častěji se ovšem vynořovaly tyto pochybnosti, ale tím smělejší bylo také, právě u pochybovačů

a bázlivců, chvástání o nepřemožitelnosti „lidu nadšeného pro svou svobodu“, jak se říkalo o obyvatelích Falce. Toto chvástání se brzy rozrostlo v úplný uspávací systém, který vláda až příliš podporovala a který ochromoval veškerou činnost při obranných opatřeních; každý, kdo se proti němu stavěl, vydával se v nebezpečí, že bude zatčen jako reakcionář.

Tato jistota, toto chvástání „nadšením“ a jeho všemohoucností, ve spojení s nepatrnými materiálními prostředky a malinkým územím, na němž se povstání odehrávalo, to všechno tvořilo komicovou stránku „falckého povstání“ a skýtalo dost látky k obveselení těm několika málo lidem, jimž prozíravost a nezávislé postavení dovoľovaly svobodný úsudek.

Celý vnější ráz falckého hnutí byl veselý, bezstarostný a nenucený. Zatímco v Bádensku se každý novopečený podporučík řadového vojska i lidobransy upjal do těžké uniformy a honosil se stříbrnými epoletami, které později, jakmile došlo k boji, honem putovaly do kapsy, byli ve Falci mnohem rozumnější. Jakmile se ohlásila velká vedra prvních červnových dnů, zmizely všechny soukenné pláště, vesty a kravaty a vystřídaly je lehké blůzy. Zdálo se, že se starou byrokracií se zbavili i veškeré staré nedružné upjatosti. Oblékali se docela nenuceně a pohodlně, podle roční doby; a s rozdíly v odívání zmizely na čas i ostatní rozdíly ve společenském styku. Všechny společenské třídy se scházely v týchž veřejných místnostech a socialistický snílek by v tomto nenuceném styku mohl vidět červánky všeobecného sbratření.

Jaká byla Falc, taková byla i její prozatímní vláda. Byli v ní skoro samí bodří kamarádi z mokré čtvrti, kteří se ničemu tak nedivili jako tomu, že mají najednou tvořit prozatímní vládu ve své Bakchem milované vlasti. A přesto nelze popřít, že si tito usměvaví vládcí počínali lépe a vykonali poměrně víc než jejich bádenští sousedé pod vedením „muže pevných zásad“ Brentana. Měli aspoň dobrou vůli a přes svou zálibu v popíjení střízlivější rozum než šosácky vážní pánové z Karlsruhe, a jen výjimečně se někteří z nich rozhořčovali, když si někdo dělal legraci z jejich pohodlného způsobu dělání revoluce a z jejich bezmocných a malicherných opatřeníček.

Prozatímní falcká vláda nemohla nic pořádit, dokud ji bádenská vláda nechávala na holičkách. A vůči Bádensku plnila svou povinnost dokonale. Posílala vyslance za vyslancem, dělala ústupek za ústupkem, jen aby dosáhla dohody: marně, pan Brentano jednou provždy nechtěl.

Zatímco bádenská vláda přišla ve všem k hotovému, falcká vláda neměla nic. Neměla peníze, neměla zbraně, měla hromadu reakčních okresů a dvě nepřátelské pevnosti v zemi. Francie okamžitě zakázala vývoz zbraní do Bádenska a do Falce, Prusko a Hesensko zabavily všechny zbraně, které tam byly dopravovány. Falcká vláda poslala okamžitě agenty do Francie a do Belgie, aby nakoupili zbraně a zajistili jejich dopravu; zbraně byly nakoupeny, ale nedošly. Vládě je možno vytýkat, že při tom nepostupovala dost energicky, hlavně že neorganizovala s větším počtem podloudníků na hranicích pašování pušek; větší vina však padá na její agenty, kteří postupovali velmi liknavě a dali se často odbýt prázdnými sliby, místo aby francouzské zbraně dopravili aspoň do Saargemündu a Lauterburgu.

Pokud jde o peněžní prostředky, nedalo se v malé Falci s papírovými penězi celkem nic dělat. Když se vláda octla v peněžní tísní, měla aspoň odvalu sáhnout k nucené půjčce s progresívními, i když mírně stoupajícími sazbami.

Falcké vládě je možno vyčítat jen to, že se v pocitu své bezmocnosti příliš nakazila všeobecnou bezstarostností a vyplývajícími z ní iluzemi o vlastní bezpečnosti; místo aby energicky použila všech prostředků k obraně země, i když omezených, spoléhala se raději na vítězství Hory v Paříži, na dobytí Vídně Maďary nebo dokonce na skutečné zázraky, k nimž někde mělo dojít a které měly Falc zachránit – např. na povstání v pruské armádě atd. Proto ta liknavost při obstarávání zbraní v zemi, kde by jen tisíc použitelných mušket mělo ohromný význam a kam konečně v den, kdy tam vtrhli Prušáci, došlo prvních a posledních *čtyřicet* pušek z ciziny, a to ze Švýcarska. Proto byli tak lehkomyslně vybíráni občanští i vojenští komisaři, většinou z nejneschopnějších a nejpoptelejších snílků, proto zůstalo na svých místech i tolik starých úředníků a všichni soudci. Proto konečně byly opomenuty všechny pro-

středky, dokonce i ty nejdostupnější, které mohly přispět k obležení a snad i k dobytí Landau; k tomu se ještě vrátím.

Za prozatímní vládou stál d'Ester jako jakýsi tajný generální tajemník nebo, jak to nazýval pan Brentano, jako „rudá kamarila, která obklopila umírněnou vládu v Kaiserslauternu“. K této „rudé kamarile“ patřili ostatně i jiní němečtí demokraté, zejména drážďanští uprchlíci. U d'Estera objevili falčtí vládcové onen smysl pro administrativu, kterého se jim nedostávalo, a současně revoluční rozum, který jim imponoval proto, že se vždy omezoval na nejbližší, nesporně splnitelné věci, a proto nikdy neupadal do rozpaků při detailních opatřeních. Tak si d'Ester získal značný vliv a neomezenou důvěru vlády. Někdy bral sice hnutí příliš vážně a domníval se například, že by mohlo mít velký význam zavedení obecního zřízení, ač to v dané situaci bylo naprosto nevhodné. Přesto je jisté, že d'Ester nutil prozatímní vládu ke všem poněkud energičtějším krokům a zvláště v drobných konfliktech dovedl vždy nalézt vhodné řešení.

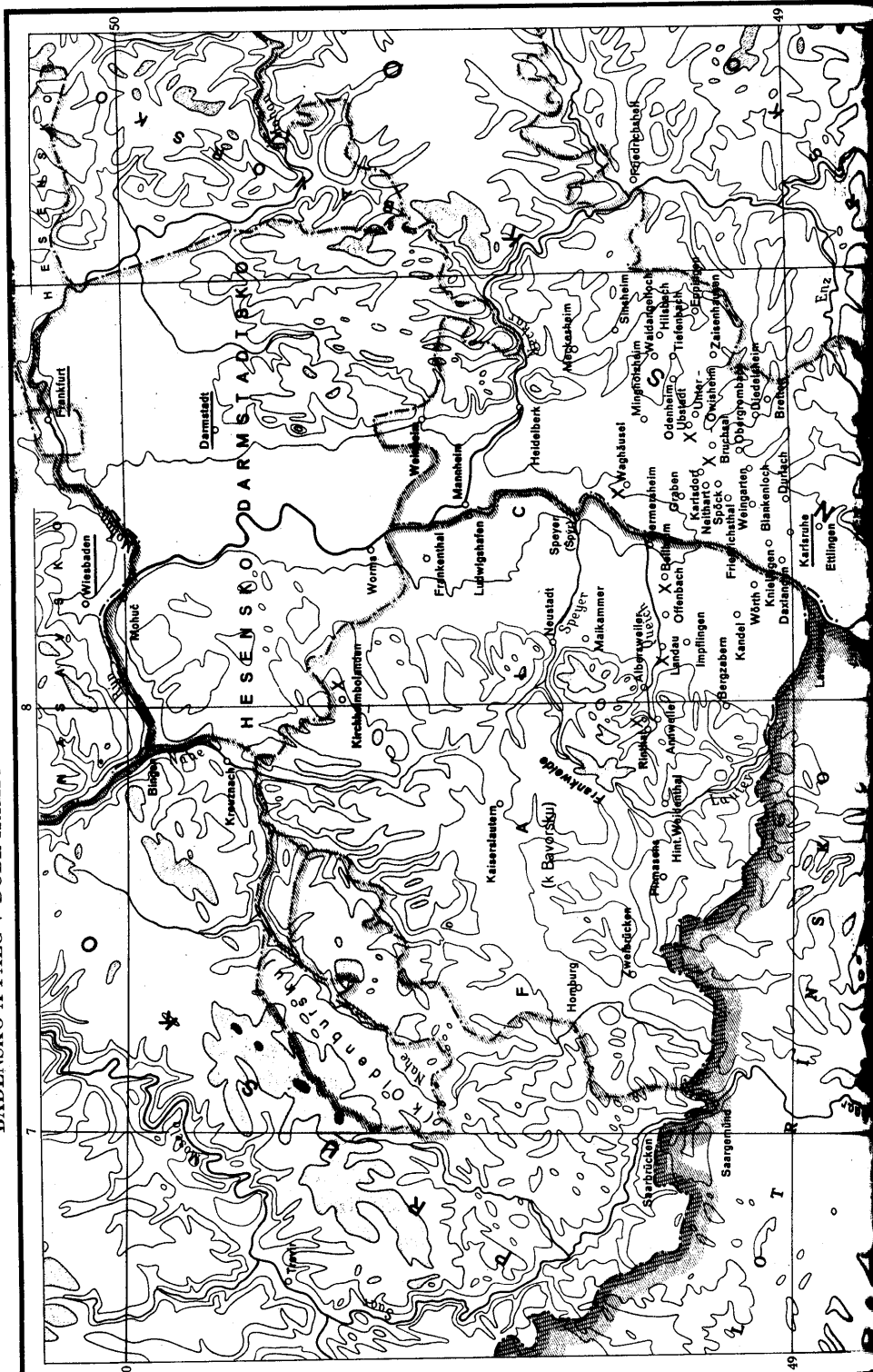
Jestliže v porýnském Prusku stály reakční a revoluční třídy už od samého začátku proti sobě, jestliže v Bádensku maloburžoazie, třída, která zpočátku pro hnutí horovala, vůči němu při prvním nebezpečí ponenáhlu ochladla a později se postavila úplně proti němu, třebaže je sama vyvolala, ve Falci se spíš než jednotlivé třídy obyvatelstva proti hnutí vyslovovaly — pro své lokální zájmy — jednotlivé okresy, a to buď už od začátku, nebo postupem doby. Ve Špýru byli samozřejmě měšťané od samého začátku reakční a časem se stávali reakční i v Kaiserslauternu, v Neustadtu, Zweibrückenu atd.; ale hlavní síla reakční strany byla v zemědělských okresech rozložených po celé Falci. Tyto spleť poměry mezi stranami mohlo odstranit jen jediné opatření: přímý útok na soukromé vlastnictví uložené v hypotékách a hypotekární lichvě — a to ve prospěch zadlužených rolníků vysávaných lichváři. Toto jediné opatření, které by na povstání okamžitě zainteresovalo všechno venkovské obyvatelstvo, předpokládá však mnohem větší území a mnohem rozvinutější společenské vztahy ve městech, než je tomu ve Falci. Mohlo se k němu sáhnout jen na začátku povstání, které by se muselo současně přenést i na Moselu a Eifel, kde jsou na

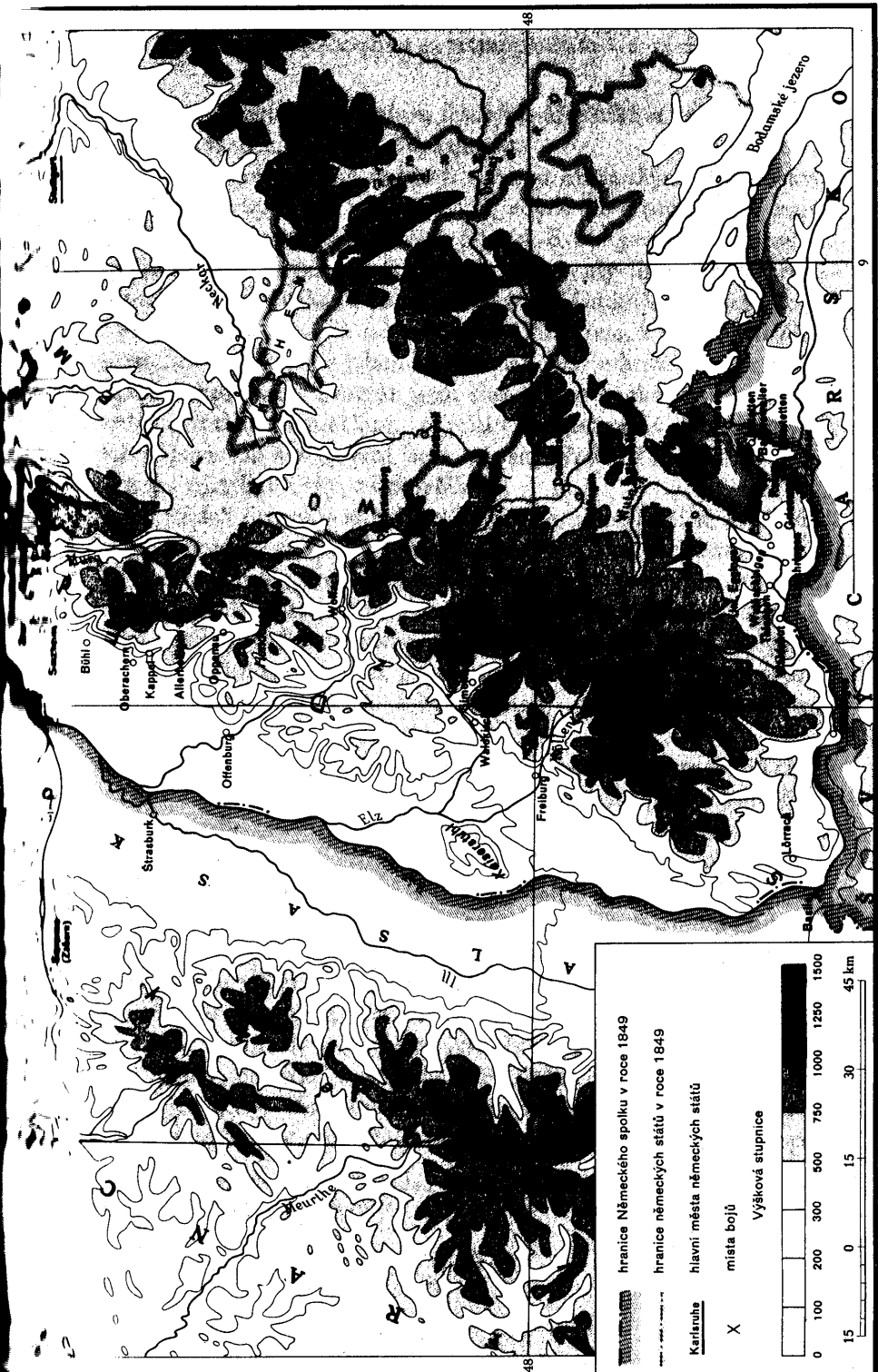
venkově stejné poměry, ale navíc doplněné průmyslovým rozvojem v porýnských městech. Ovšem ve Falci stejně jako v Bádensku se o rozšíření povstání nikdo nestaral.

Za těchto okolností měla vláda k boji proti reakčním okresům jen málo prostředků: vojenské výpravy do vzpurných míst, zatýkání, zejména katolických farářů, kteří byli v čele odboje atd., jmenování průbojných občanských i vojenských komisařů a konečně propagandu. Výpravy, většinou velmi komické, měly jen dočasné výsledky; propaganda nepůsobila vůbec a komisaři ve své důležité neobratnosti dělali většinou jednu botu za druhou nebo se omezovali na velkolepou spotřebu falckého vína a neodpustili si při tom hospodské chvástání.

Mezi propagandisty, komisaři a úředníky ústřední správy zaujímali velmi významné místo demokraté, kterých se do Falce sjelo ještě víc než do Bádenska. Sešli se tu nejen uprchlíci z Drážďan a z porýnského Pruska, ale i mnoho víceméně nadšených „lidových politiků“, kteří tu chtěli zasvětit život službě vlasti. Falcká vláda na rozdíl od vlády v Karlsruhe správně vycítila, že falcké místní kapacity samy na toto hnutí nestačí, a přijímala je s radostí. Člověk mohl být ve Falci ani ne dvě hodiny, a už mu tu nabízeli tucet nejrozmanitějších a celkem velmi čestných úřadů. Páni demokraté nepozorovali, že falcko-bádenské hnutí se stává denně omezenějším a bezvýznamnějším místním povstáním, ale viděli v něm slavné červánky slavného povstání veškeré německé demokracie, a vůbec v něm viděli převládat *své*, víceméně maloburžoazní tendence; proto tyto nabídky rádi přijímali. Současně si však každý myslel, že smí přijmout jen takové postavení, v němž by nezadal svým nárokům, většinou ovšem velmi vysokým, kdyby došlo k celoněmeckému hnutí. Zpočátku to ještě šlo. Kdo se přihlásil, stal se hned přednostou kanceláře, vládním komisařem, majorem nebo podplukovníkem. Ale pozvolna uchazečů přibývalo a míst ubývalo, a tak se rozpoutala malicherná, šosácká honba za místy, která skýtala nezúčastněnému divákovi nanejvýš zábavnou podívanou. Že ona podivná směsice snaživosti a zmatenosti názorů, dotěrnosti a neschopnosti, které měla „Neue Rheinische Zeitung“ tolikrát příležitost obdivovat se u německých demokratů, že tato nepřijemná

BÁDENSKO A FALC V DOBĚ KAMPANĚ ZA ŘÍŠSKOU ÚSTAVU (květen - červenec 1849)

směs se tu přesně opakovala u falckých úředníků a propagandistů, nemusím snad ani zvlášť zdůrazňovat.

I mně samozřejmě nabízeli spoustu občanských i vojenských funkcí, které bych bez váhání přijal, kdyby šlo o proletářské hnutí. Za těchto okolností jsem je však odmítl. Svolil jsem jen k tomu, že napíši několik povzbudivých článků pro malý list⁹², který prozatímní vláda vydávala ve Falci ve velkém nákladu. Věděl jsem, že ani z toho nic nebude, ale na naléhání d'Esterovo a některých členů prozatímní vlády jsem jejich žádosti nakonec vyhověl, abych ukázal aspoň dobrou vůli. Protože jsem si ovšem nebral žádný ubrousek, měli už proti druhému článku námitky, byl jim příliš „povzbudivý“; neřekl jsem ani slovo, vzal jsem článek, před d'Esterovými očima jsem jej roztrhal a tím to skončilo.

Z cizích demokratů byli ve Falci ostatně nejlepší ti, kteří přišli právě z boje ve své vlasti: Sasové a porýnští Prusové. Sasové, jichž bylo celkem málo, byli většinou zaměstnání v ústředních úřadech, všichni pilně pracovali a vyznali se v administrativě, klidně a jasně mysleli, byli nenároční a nedělali si nijaké iluze. Porýňané, většinou dělníci, vstoupili hromadně do armády; někteří z nich, kteří pracovali zpočátku v kancelářích, chopili se později také mušket.

V kancelářích ústřední správy v kaiserslauternské Tržnici (Fruchthalle)⁹³ se postupovalo úplně po sousedsku. Při všem platilo *laissez aller**, nikdo neměl nejmenší zájem aktivně zasahovat do hnutí, úředníků bylo zbytečně mnoho, a tak bylo celkem málo práce. Vyřizovaly se skoro jen běžné záležitosti správy a to ještě *tant bien que mal***. Nedošla-li nějaká zpráva po rychlém poslu, neměl-li některý vlastenecký občan nějaký hlubokomyslný návrh na záchranu vlasti, nestěžoval-li si nějaký rolník nebo nevyslala-li nějaká obec deputaci, většina úřadů neměla co dělat. Zívalo se, klábosilo, vyprávěly se anekdoty, dělaly se špatné vtipy nebo strategické plány, chodilo se od kanceláře ke kanceláři a zabíjel se čas, jak se jen dalo. Hlavním námětem rozhovorů byly ovšem denní politické události, o nichž kolovaly nejprotichůdnější zprávy. O zpra-

* — nechat věci běžet, jít svou cestou. (Pozn. red.)

** — jakžtakž. (Pozn. red.)

vodajství se vůbec nikdo nestaral. Staří poštovní úředníci zůstali skoro všichni na svých místech a byli ovšem velmi nespolehliví. Kromě toho byla zřízena „polní pošta“, kterou obstarávali přeběhlí falctí švališéři⁹⁴. Velitelé a komisaři pohraničních okresů se ani za mák nestarali o to, co se děje na druhé straně hranic. Vláda brala jen „Frankfurter Journal“⁹⁵ a „Karlsruher Zeitung“, a ještě dnes si s potěšením vzpomínám, jaký údiv vzbudilo, když jsem v kasinu objevil v jednom čísle „Kölnische Zeitung“⁹⁶, starém už několik dnů, zprávu o soustředění 27 pruských praporů, devíti baterií a devíti jezdeckých pluků i o jejich přesném rozmístění mezi Saarbrückenem a Kreuznachem.

Dostávám se konečně k tomu hlavnímu, k vojenské organizaci. Z bavorské armády přeběhlo i s výstrojí a výzbrojí asi 3000 vojáků falckého původu. Současně se přihlásil do zbraně značný počet dobrovolníků, a to z Falce i odjinud. Kromě toho vyhlásila prozatímní vláda povolání první výzvy, především všech svobodných mužů od osmnácti do třiceti let. K tomuto povolání došlo však jen na papíře, protože vojenští komisaři byli neschopní lajdáci, za druhé protože byl nedostatek zbraní, a konečně i pro netečnost vlády. Ve Falci, kde byl nedostatek zbraní hlavní překážkou veškeré obrany, se mělo dělat všechno možné, aby se zbraně sehnaly. Jestliže se zbraně nedaly opatřit z ciziny, měly se vytáhnout všechny muškety, všechny ručnice a všechny lovecké pušky, které ve Falci byly, a rozdat aktivním bojovníkům. Vždyť tu bylo nejen velké množství soukromých zbraní, ale také ještě nejméně 1500–2000 pušek, o karabinách ani nemluvě, které patřily různým občanským gardám. Vláda mohla aspoň požadovat odevzdání soukromých zbraní a pušek těch občanských gardistů, kteří nebyli povinni nastoupit v první výzvě nebo nechtěli nastoupit jako dobrovolníci. Ale nic takového se nestalo. Po dlouhém naléhání bylo konečně takové nařízení o zbraních občanské gardy vydáno, ale nikdy nebylo provedeno: občanská garda v Kaiserslauternu, k níž patřilo přes 300 šosáků, si denně vykračovala ve stejnokrojích a ve zbraních jako stráž před budovou Trznice, a když sem vtrhli Prusáci, měli ještě to potěšení, že mohli tyto pány odzbrojit. A tak to vypadalo všude.

V oficiálním listu vyšla výzva ke všem zaměstnancům lesních

správ a hajným, aby se dostavili do Kaiserslauternu a utvořili střelecký sbor; nepřišel však ani jediný.

V celé zemi se měly kovat kosy – nebo aspoň se k tomu vyzývalo; několik kos se skutečně vyrobilo. U porýnskohesenského sboru v Kirchheimbolandenu jsem viděl, jak nakládají několik sudů s čepelemi kos a posílají je do Kaiserslauternu. – Je to sotva 7–8 hodin cesty; za čtyři dny nato musela vláda vydat Kaiserslautern Prusům a kosy ještě nedošly. Kdyby tyto kosy dostala nemobilizovaná občanská garda, takzvaná druhá výzva, místo pušek, které měla odevzdat, bylo by to v pořádku; místo toho si líní šosáci ponechali své kapslovky a mladí odvedenci se měli postavit pruským dělům a jehlovkám s kosami.

Byl-li všeobecný nedostatek pušek, vládl naproti tomu stejně pozoruhodný nadbytek šavlí. Kdo nemohl dostat pušku, opásal se o to nadšeněji řinčícím válečným mečem, jako by se domníval, že už tím se povýší na důstojníka. Zvláště v Kaiserslauternu bylo těchto samozvaných důstojníků bezpočet a ulice zaznívala ve dne v noci řinčením jejich strašlivých zbraní. Hlavně studenti si získali neobyčejné zásluhy o záchranu vlasti tímto novým způsobem, jak nahnat nepříteli hrůzu, i svou snahou vytvořit akademickou legii, složenou jen z opěšalého jezdeckva.

Kromě toho tu byla ještě poloviční eskadrona přeběhlých švaliérů, ta však byla rozptýlena službou u polní pošty atd. a nemohla proto vytvořit samostatně bojující jednotku. Dělostřelectvo pod velením „podplukovníka“ Anneka se skládalo z několika tříliberních děl – nevzpomínám si, že bych kdy viděl jejich příprěž – a z několika lehkých moždířů. Před Tržnicí v Kaiserslauternu ležela pak velkolepá sbírka starých železných moždířových hlavni, jaká se sotvakde uvidí. Většina jich ovšem nebyla použita. Dvě největší položili na ohromné, speciálně zhotovené lafety a odvezli. Bádenská vláda prodala konečně Falci baterii opotřebovaných šestiliberních děl a trochu nábojů; ale příprěž, obsluha a dostatečná zásoba střeliva chyběly. Střelivo si ve Falci vyrobili, jak se dalo; příprěže jakž-takž obstarávali mobilizovaní rolníci a rekvírované koně; k obsluze nahnali několik starých bavorských dělostřelců, kteří cvičili lidi těžkopádnou a složitou bavorskou execírkou.

Vrchní řízení vojenských záležitostí bylo v nejhorších rukou. Vojenský odbor převzal v prozatímní vládě pan Reichhardt; byl agilní, ale nebyl energický a neměl odborné znalosti. První vrchní velitel falckých ozbrojených sil, podnikavý dobrodruh Fenner von Fenneberg, byl pro své obojaké chování brzy sesazen; na jeho místo nastoupil nakrátko polský důstojník Raquilliet. Nakonec přišla zpráva, že vrchním velitelem bádenských a falckých sil má být Mieroslawski, a velení nad falckými oddíly bylo svěřeno „generálovi“ Sznaydovi, také Polákovi.

Přijel generál Sznayde. Byl to malý tlouštík a vypadal spíš jako obstarožní bonviván než jako „do boje zvoucí Menelaos“⁹⁷. Generál Sznayde převzal velení s velkou důstojností, dal si předložit zprávu o situaci a vydal ihned plno denních rozkazů. Většina těchto rozkazů se týkala stejnokrojů – tj. blůzy – a označení důstojníků – byly to trojbarevné pásy na rukávech nebo šerpy – i výzev k vysloužilým kavaléristům nebo střelcům, aby se dobrovolně přihlásili do armády, výzev, které byly předtím už desetkrát marné, apod. Sám šel dobrým příkladem vstříc a okamžitě si pořídil husarskou attilu s trojbarevnými šňůrami, aby armádě vnukal úctu. To, co bylo v jeho denních rozkazech opravdu praktické a důležité, bylo vlastně jen opakování dávno vydaných rozkazů a toho, co už dříve navrhovalo několik málo dobrých důstojníků, ale co nebylo nikdy provedeno; teprve teď bylo možné prosazovat to autoritou velícího generála. V ostatním se „generál“ Sznayde spolehl na Boha a na Mieroslawského a žil radostem stolování, jediné rozumné činnosti, kterou individuum tak naprosto neschopné mohlo provozovat.

Z ostatních důstojníků v Kaiserslauternu byl schopný jedině Techow. Byl to týž člověk, který se jako pruský nadporučík zúčastnil s Natzmerem útoku na berlínskou zbrojnicí⁹⁸ a odevzdal ji lidu; byl odsouzen k patnácti letům vězení na pevnosti a utekl z Magdeburku. Techow, náčelník falckého generálního štábu, jednal vždy jako zkušený, prozíravý a klidný muž, snad až příliš klidný, než aby se na něm mohlo žádat rychlé rozhodování, jež na bitevním poli často rozhoduje všechno. „Podplukovník“ Anneke byl, jak se ukázalo, neschopný a netečný při organizování dělostřelectva, ačkoli

se osvědčil při vedení dílen, kde se vyráběly náboje. U Ubstadt jako vojevůdce žádné vavříny neskldil, a z Rastattu, kde mu Mieroslawski na dobu obležení svěřil velení nad materiálním zásobováním, nějak podivně utekl přes Rýn ještě před obklíčením města a nechal tam koně.

S důstojníky v jednotlivých okresech to nebylo o nic lepší. Část Poláků přišla už před Sznaydem, někteří až s ním. Nejlepší příslušníci polské emigrace byli už v Uhrách, a tak si lze představit, že tito polští důstojníci byli lidé velmi různého druhu. Většinou si honem obstarávali potřebné jezdecké koně, vydali několik rozkazů a nestarali se příliš, zda je někdo plní. Vystupovali náramně velkopansky, chtěli s falckými rolníky zacházet jako s porobenými polskými nevolníky, neznali ani zem, ani řeč, ani velení a jako vojenští komisaři, tj. jako organizátoři praporů, pořídili málo nebo vůbec nic. Za polního tažení se brzy ulili do Sznaydova štábu a krátce potom, když Sznayda napadli a ztloukli vlastní vojáci, zmizeli vůbec. Ti lepší z nich přišli příliš pozdě, než aby mohli ještě něco organizovat.

Mezi německými důstojníky nebylo také mnoho schopných lidí. V porýnskohesenském sboru bylo sice několik vojensky schopných elementů, ale sboru velel jakýsi Häusner, člověk úplně neschopný, a kromě toho sbor podléhal ještě daleko žalostnějšímu morálnímu a politickému vlivu dvou hrdinů, Zitze a Bambergera, kteří později v Karlsruhe tak slavně od všeho utekli. V západní Falci zorganizoval další sbor bývalý pruský důstojník Schimmelpfennig.

Jediní dva důstojníci, kteří se už před vpádem Prusů vyznamenali při bojových akcích, byli Willich a Blenker.

Willich se s malým dobrovolnickým sborem ujal pozorování a později obléhání Landau a Germersheimu. Pod jeho velením se postupně vytvořila setnina studentů, setnina dělníků, kteří s ním byli v Besançonu, tři nevelké setniny turnerů z Landau, Neustadtu a Kaiserslauternu, dvě setniny utvořené z dobrovolníků z okolních obcí a konečně jedna setnina z Porýňanů, ozbrojená kosami, jejíž příslušníci většinou uprchli po povstání v Prümü a v Elberfeldu. Nakonec jich bylo 700 až 800 a byli to určitě nejspolehlivější vojáci

celé Falce; poddůstojníci většinou už prošli vojenskou službou, někteří z nich měli zkušenosti z malé války v Alžírsku. Tyto nepatrné bojové síly rozmístil Willich mezi Landau a Germersheimem, zorganizoval občanskou gardu ve vesnicích, používal jí k střežení silnic a jako předních hlídek, odrazil všechny výpady z obou pevností, třebaže nepřítel zvláště v germersheimské posádce měl převahu, obklíčil Landau tak úspěšně, že jí vlastně odřízl všechny přísuny, přerušil jí vodovod, zahradil řeku Queich, takže voda zaplavila všechny pevnostní sklepy a přitom nastal nedostatek pitné vody, a znepokojoval posádku každou noc hlídkami; hlídky nejenže očišťovaly opuštěné vnější části pevnosti a kamna ze strážnic, která tam našly, vydražovaly po pěti zlatých za kus, ale pronikaly také až do pevnostních příkopů a často donutily posádku, aby na jednoho svobodníka a dva muže mohutně, ale bezúspěšně pálila ze čtyřadvacetiliberních děl. Toto období bylo za celé trvání Willichova dobrovolnického sboru nejskvělejší. Kdyby byl tenkrát měl k dispozici jen několik houfnic – a stačila by i polní děla – byl by podle zpráv zvěděů, vysílaných denně do Landau i z Landau, dobyl pevnost za pár dnů, protože její posádka byla demoralizována a slabá a obyvatelstvo se bouřilo. Vždyť i bez dělostřelectva by pevnost po týdenním obléhání byla kapitulovala. V Kaiserslauternu byly dvě sedmiliberní houfnice a ty by byly úplně stačily k tomu, aby v noci zapálily několik domů v Landau. Kdyby byly stály na patřičném místě, mohlo by se snadno stát něco neuvěřitelného, totiž, že by taková pevnost jako Landau byla dobyta jen s několika polními děly. Denně jsem přesvědčoval generální štáb v Kaiserslauternu, že je třeba se o to aspoň pokusit. Marně. Jedna houfnice zůstala v Kaiserslauternu, druhá cestovala do Homburgu, kde málem padla do rukou Prusům. Obě se dostaly přes Rýn a nevypálily ani jedinou ránu.

Avšak daleko víc než Willich se vyznamenal „plukovník“ Blenker. „Plukovník“ Blenker byl bývalý cestující s vínem; jako helénofil pobýval v Řecku a později se zařídil jako obchodník s vínem ve Wormsu. Patří jistě k nejvýznamnějším vojenským osobnostem celého tohoto slavného tažení. Stále na koni, obklopen početným štábem, vysoký, statný, se vzdorným výrazem a s impo-

zantní heckerovskou bradkou, obdařen mohutným hlasem a všemi ostatními vlastnostmi, které utvářejí jihoněmeckého „lidového vůdce“ a k nimž, jak známo, rozum právě nepatří, působil „plukovník“ Blenker dojmem muže, před jehož pouhým pohledem by jistě zalezl sám Napoleon; byl zajisté hoden vystupovat v onom popěvku, jímž jsme začali toto líčení. „Plukovník“ Blenker cítil v sobě sílu vyhnat německá knížata i bez „Heckera, Struva, Zitze a Bluma“, a dal se hned do díla. Byl toho názoru, že válku povede ne jako voják, ale jako cesták s vínem, a proto si předsevzal, že dobude Landau. Willich tam tenkrát ještě nebyl. Blenker sebral všechno, co bylo ve Falci po ruce, řadové vojsko i lidobranu, zorganizované i bezúčelně se potloukající jednotky, jezdeckvo i dělostřelectvo, a vytrhl na Landau. Před pevností konal válečnou poradu, zformoval útočné kolony, určil postavení dělostřelectva. Dělostřelectvo se však skládalo z několika moždířů, jejichž ráže kolísala mezi $1\frac{1}{2}$ až $1\frac{3}{8}$ libry a jež vezli vzadu na žebříňáku, který sloužil současně za muniční vůz. Střelivo těchto různých moždířů se totiž skládalo z jediné, opakují: jediné čtyřřadvacetiliberní koule; po prachu nebylo ani památky. Když bylo všechno uspořádáno, postupovali všichni vpřed pohrdající smrtí. Došli až k pevnostnímu předpolí, aniž narazili na odpor; pochodovali dál, až došli k bráně. Vpředu šli vojáci přeběhlí z Landau. Na valech se objevilo několik vojáků jako parlamentáři. Volali na ně, aby otevřeli bránu. Rozpředl se docela přátelský rozhovor a zdálo se, že všechno půjde jako na drátkách. Náhle zaduní z valu rána z děla, nad hlavami útočníků zahvízdají kartáče a naráz se celá hrdinská armáda i se svým falckým princem Evženem⁹⁹ dá na zběsilý útěk. Všechno prchá, prchá a prchá tak prudce a nezadržitelně, že pár dělových koulí, vystřelených hned nato z valů, nesviští už nad hlavami prchajících, ale jen nad jejich odhozenými ručnicemi, sumkami a tornami. Několik hodin za Landau se bojovníci konečně zastavili, armáda se znovu zformovala a pan „plukovník“ Blenker ji odvedl zas domů bez klíčů od Landau, ale přesto neméně hrdě. Takové bylo neslýchané dobytí Landau třemi moždíři a jednou čtyřřadvacetiliberní koulí.

Kartáčovou palbu zahájilo narychlo několik bavorských dů-

stojníků, když viděli, že jejich vojáci chtějí otevřít bránu. Vojáci vychýlili dělo ze směru, a tím se stalo, že nikdo nebyl zasažen. Když však posádka Landau viděla, jaký účinek měl tento výstřel nazdařbůh, na vydání pevnosti už ovšem ani nepomyslela.

Hrdina Blenker však nebyl mužem, který by takový neúspěch nechal jen tak, bez odplaty. Rozhodl se tentokrát dobýt Wormsu. Vytrhl z Frankenthalu, kde velel praporu. Těch několik hesenských vojáků, kteří byli ve Wormsu, se rozuteklo na všechny strany a hrdina Blenker vtáhl za víření bubnů do svého rodného města. Když bylo osvobození Wormsu oslaveno slavnostní snídaní, přistoupilo se k hlavnímu obřadu, totiž k přísaze 20 hesenských vojáků, kteří pro nemoc zůstali ve městě, na říšskou ústavu. Ale v noci po těchto ohromných úspěších připravilo Peuckerovo říšské vojsko na pravém břehu Rýna děla a probudilo vítězné dobyvatele velmi nešetrně ranní dělostřelbou. Nebyl to omyl: říšské vojsko střílelo opravdovými dělovými koulemi a granáty. Hrdina Blenker beze slova shromáždil své chrabré bojovníky a odtáhl ve vši tichosti z Wormsu zase do Frankenthalu. O jeho pozdějších hrdinských činech bude múza zpívat dál na příslušném místě.

Zatímco si ve venkovských obvodech lidé nejrozmanitějších povah krátili čas po svém, zatímco vojáci a příslušníci lidobraný místo cvičení vysedávali po hospodách a zpívali, zabývali se páni důstojníci v Kaiserslauternu vymýšlením nehlubokomyslnějších strategických plánů. Šlo o pouhou maličkost: jak udržet malou, z několika stran otevřenou provincii, jako je Falc, takřka úplně imaginárními bojovými silami proti nanejvýš reálné armádě, mající přes 30 000 mužů a 60 děl. Všechny projekty tu byly jednak bezcenné, jednak nesmyslné, neboť tu chyběly veškeré podmínky pro sestavení jakéhokoli strategického plánu; právě proto se ti velcí válečníci a přemýšlivé mozky falcké armády vážně snažili vykouzlit nějaký strategický zázrak, který by zahradil Prusům cestu do Falce. Každý novopečený poručík, každý ošavlovaný příslušník akademické legie, která se konečně vylíhla pod záštitou pana Sznayda a jejíž všichni členové dostali hodnost poručíka, každý kancelářský škrabák civěl hlubokomyslně na mapu Falce v naději, že najde strategický kámen mudrců. Snadno si představíme, jak rozkošné

věci se z toho rodily. Velice oblíbená byla zejména maďarská metoda vedení války. Od „generála“ Sznayda až po nejposlednějšího dosud neuznaného Napoleona falcké armády mohli jste co chvíli slyšet větu: „Musíme to udělat jako Kossuth, musíme vydat část našeho území a stáhnout se podle okolností buď semhle nebo tamhle — buď do hor nebo na rovinu.“ „Musíme to udělat jako Kossuth,“ ozývalo se ve všech hospodách. „Musíme to udělat jako Kossuth,“ opakoval každý kaprál, každý voják, každý kluk na ulici. „Musíme to udělat jako Kossuth,“ opakovala dobromyslně prozatímní vláda, která nejlíp věděla, že se do těchto věcí nemá míchat, a které bylo konec konců jedno, jak se to udělá. „Musíme to udělat jako Kossuth, jinak jsme ztraceni.“ — Falc a Kossuth!

Než přejdu k vyličení samotného tažení, musím se ještě krátce zmínit o události, o níž psaly některé noviny: o svém krátkém uvěznění v Kirchheimu. Několik dní před vpádem Prusů jsem doprovázel svého přítele Molla při jednom jeho poslání až na hranice do Kirchheimbolandenu. Byla tu umístěna část porýnskohesenského sboru, v němž jsme měli známé. Večer jsme seděli s nimi a s jinými dobrovolníky ze sboru v hostinci. Mezi dobrovolníky bylo několik oněch vážných, nadšených „mužů činu“, o nichž byla už mnohokrát řeč a pro něž nebylo nic těžkého porazit málo zbraněmi a velkým nadšením jakoukoli armádu na světě. Tito lidé znají z vojny nejvyšší slavnostní rozdělení stráží a nikdy se nestarají o materiální prostředky k dosažení nějakého cíle; jak jsem měl později mnohokrát příležitost pozorovat, zažijí většinou v prvním boji tak drtivé zklamání, že co nejrychleji berou do zaječích. Ptal jsem se jednoho z těch hrdinů, zda se skutečně domnívá, že porazí Prusy s třiceti tisíci šavlemi a čtyřmi a půl tisíci pušek, mezi nimiž je plno zrezivělých karabin. Právě jsem se začal bavit svatým rozhořčením muže činu, poraněného ve svém nejušlechtlejším nadšení, když vstoupila stráž a prohlásila, že jsem zatčen. Současně se na mne zezadu vrhli dva lidé sotpící vztekem. Jeden se představil jako občanský komisař Müller, druhý byl pan Greiner, jediný člen vlády, s nímž jsem nepřišel do bližšího styku, protože byl velmi často mimo Kaiserslautern — ten chlap pěkně potichoučku zpeněžoval svůj majetek — a protože měl tak podezřele vzdychalov-

ský* vzhled. Současně vstal jeden můj starý známý, hejtman porýnskohesenského sboru, a prohlásil, že budu-li zatčen, on a nemálo nejlepších lidí ihned ze sboru odejdou. Moll i jiní mě chtěli na místě bránit násilím. Přítomní se rozdělili na dvě strany; bylo nebezpečí, že dojde k zajímavému výstupu, a já jsem prohlásil, že se dám samozřejmě s potěšením zatknout: konečně se pozná, jakou barvu má falcké povstání. Odešel jsem v doprovodu stráže.

Druhý den ráno mě pan Zitz podrobil komickému výslechu, pak mě předali občanskému komisaři a ten mě odevzdal četníkovi. Důrazně mu přikázal, že má se mnou zacházet jako se *špiónem*; četník mi spoutal obě ruce a vedl mě pěšky do Kaiserslauternu. Obžalovali mě ze zlehčování povstání falckého lidu a z pobuřování proti vládě, o níž jsem mimochodem neřekl ani slovo. Cestou jsem prosadil, že jsem dostal vůz. V Kaiserslauternu, kam už Moll dorazil přede mnou, byla vláda ovšem omylem čackého Greinera nesmírně zděšena a ještě zděšenější tím, jak se mnou zacházeli. Je pochopitelné, že jsem pánům sehrál před četníkem půvabnou scénu. Protože od pana Greinera nedošla ještě zpráva, nabídli mi, že mě na čestné slovo pustí na svobodu. Odmítl jsem dát čestné slovo a šel jsem do kantonálního vězení — bez doprovodu, což bylo přijato na návrh d'Esterův. D'Ester prohlásil, že nemůže zůstat déle ve vládě, když se takhle jedná s příslušníkem jeho strany. Tzschirner, který právě přijel, mluvil také velmi rozhodně. Věc se ještě týž večer roznesla po městě a všichni přívrženci rozhodného směru se ihned postavili na mou stranu. K tomu ještě došla zpráva, že v porýnskohesenském sboru kvůli této záležitosti vypukly nepokoje a že značná část sboru chce odejít. To bylo pro členy prozatímní vlády, s nimiž jsem byl dosud denně ve styku, víc než dostatečným důkazem, že mi musí dát satisfakci. Po čtyřiaadvaceti hodinách, které jsem docela zábavně strávil ve vězení, přišli za mnou d'Ester a Schmitt. Schmitt prohlásil, že jsem bez jakýchkoli podmínek propuštěn; vláda doufá, že mě to neodradí od další účasti na hnutí. Kromě toho prý byl vydán rozkaz, že od nynějška nesmí být žádný politický vězeň dopravován v poutech, a probíhá prý vyšetřování proti viníku hanebného jed-

* Vzdychalové — přezdívka pro buržoazní konstitucionalisty v Německu v letech 1848—1849. (*Pozn. čes. red.*)

nání i o zatčení a jeho příčině. Když mi tím vláda dala úplné zadosťučnění, které v tu chvíli mohla dát — pan Greiner ještě stále zprávu neposlal — odložily obě strany slavnostní tváře a vypili jsme v „Donnersbergu“ společně pár skleniček vína. Druhého dne ráno odjel Tzschirner uklidnit porýnskohesenský sbor; dal jsem mu s sebou pár řádků. Když se pan Greiner vrátil do Kaiserslauternu, tvářil se tak vyčerpáně a sklesle, že mu jeho kolegové dvojnásob umyli hlavu.

Od Homburgu začali tehdy pronikat Prusové; protože tím celá věc dostala zajímavý obrat, protože jsem nechtěl zmeškat příležitost trochu se pocvičit ve válečnictví, a protože konečně „Neue Rheinische Zeitung“ musela být honoris causa* zastoupena i ve falckobádenské armádě, opásal jsem se také válečným mečem a vydal se za Willichem.

* — z důvodů cti. (Pozn. red.)

4. ZEMŘÍT ZA REPUBLIKU!

„Šestatřicet trůnů zdusit v prachu,
toť německé republiky cíl.
Nasaď statky, krev i život, brachu,
abys této slávy hoden byl.
Zemřít za republiku —
osud to kýžený a cíl náš vznešený!“

To si zpívali dobrovolníci ve vlaku, když jsem jel do Neustadtu, abych si tam zjistil, kde má teď Willich hlavní stan.

Zemřít za republiku bylo tedy nebo alespoň by mělo být od nynějška mým vznešeným cílem. Bylo mi divně, když jsem si na tento svůj nový cíl pomyslel. Prohlížel jsem si dobrovolníky, mladé, hezké, veselé chlapce. Vůbec nevypadali na to, že by smrt pro republiku byla jejich kýženým osudem.

Z Neustadtu jsem jel na zrekvírovaném selském voze do Offenbachu mezi Landau a Germersheimem, kde byl dosud Willich. Hned za Edenkobnem jsem narazil na první strážní hlídky, vytvořené na Willichův rozkaz z rolníků. Strážce stály u vjezdu i výjezdu z každé vesnice i na všech křižovatkách a nepropustily nikoho bez písemného průkazu povstaleckých úřadů. Bylo vidět, že jsme se už trochu přiblížili k místu bojů. Pozdě v noci jsem dorazil do Offenbachu a hned jsem nastoupil u Willicheho jako pobočník.

Toho dne — bylo 13. června — svedla nevelká část Willichova sboru skvělý boj. Willich dostal před několika dny ke svému dobrovolnickému sboru jako posilu ještě jeden prapor bádenské lidobrany, prapor Dreherův a Obermüllerův; asi 50 mužů tohoto praporu předsunul směrem ke Germersheimu, do Bellheimu. Za nimi v Knitelsheimu byla ještě jedna setnina dobrovolnického sboru a několik mužů ozbrojených kosami. Z pevnosti učinil výpad prapor Bavorů

s dvěma děly a jednou eskadronou švališerů. Bádenští nekladli odpor a dali se na útěk; jen jeden z nich se zuřivě bránil, když ho dohonili tři jízdní četníci, až nakonec rozsekán šavlemi padl a útočníci ho dobili. Když prchající doběhli do Knittelsheimu, hejtman velící tamější setnině vyrazil proti Bavorům se skupinou necelých 50 mužů, z nichž někteří měli jen kosy. Růzdělil své lidi obratně do několika skupin a postupoval s nimi ve střeleckém řetězu tak rozhodně, že Bavoři, kteří měli víc než desetinásobnou přesilu, byli po dvouhodinovém boji zatlačeni zpátky do vesnice, kterou Bádenští předtím vyklidili, a nakonec — když dorazila ještě menší posila z Willichova sboru — byli vyhnáni i z vesnice. Se ztrátou asi dvaceti mrtvých a raněných se stáhli zpátky do Germersheimu. Nemohu bohužel jmenovat toho statečného a nadaného mladého důstojníka, protože pravděpodobně není ještě v bezpečí. V jeho setnině bylo jen pět raněných, z toho nikdo nebezpečně. Jeden z těch pěti, francouzský dobrovolník, byl zraněn do nadloktí, ještě než začal střílet. Přesto vystřílel všech svých šestnáct nábojů, a když už mu zranění vadilo při nabíjení, dal si nabíjet od jednoho z mužů ozbrojených kosou, jen aby mohl střílet dál. Nazítří jsme si šli do Bellheimu prohlédnout bojiště a dát další dispozice. Bavoři pálili po našich střelcích dělovými koulemi a kartáči, ale nikoho nezasáhli, jen větve stromů, jimiž byla poseta celá silnice, a strom, pod nímž stál hejtman.

Dreherův a Obermüllerův prapor nastoupil dnes v plném počtu; měl definitivně obsadit Bellheim a okolí. Byl to krásný, dobře vyzbrojený prapor, a zvláště důstojníci se svými kníry, bradkami a snědými tvářemi, z nichž vyzařovala vážnost a nadšení, vypadali jako praví myslící lidojedi. Naštěstí nebyli tak nebezpeční, jak ještě uvidíme.

K svému údivu jsem se dověděl, že nemáme skoro žádné střelivo, že většina lidí má pouze pět až šest nábojů a jen několik málo bojovníků dvacet. Že zásoba nevystačí ani na to, aby se naplnily zcela vyprázdněné sumky mužstva, které bylo včera v boji. Hned jsem se nabídl, že dojezu do Kaiserslauternu pro střelivo, a ještě téhož dne večer jsem se vydal na cestu.

Selské vozy jezdí špatně; nutnost rekvírovat na zastávkách

nové vozy, neznalost cesty atd. také zdržuje. Za rozbřesku jsem dojel do Maikammeru, asi na poloviční cestě k Neustadtu. Tady jsem narazil na oddíl pirmsenské lidobraný se čtyřmi děly; byli na cestě do Homburgu, s děly, která v Kaiserslauternu už pokládali za ztracená. Přes Zweibrücken a Pirmasens, odtud po nejbídnějších horských cestách se jim podařilo dojet až sem, kde se konečně dostali na rovinu. Páni Prusové s pronásledováním příliš nespěchali, ačkoli naši Pirmasenští, rozrušení námahou, nočními pochody a vínem, věřili, že jsou jim už v patách.

Za několik hodin – bylo to 15. června – jsem dojel do Neustadtu. Všechno obyvatelstvo bylo na ulicích, mezi nimi vojáci i dobrovolníci, jak se ve Falci říkalo všem příslušníkům lidobraný bez rozdílu, pokud nosili blůzy. Vozy, děla a koně zatarasili cesty do města. Zkrátka, octl jsem se uprostřed ústupu celé falcké armády. Bylo tady všechno – prozatímní vláda, generál Sznayde, generální štáb, úřady. Kaiserslautern byl vydán a s ním Tržnice, „Donnersberg“, hostince, „strategicky nejvýhodnější bod Falce“ – a v této chvíli byl Neustadt středem falckého zmatku, který dosáhl vrcholu právě teď, když se schylovalo k boji. Nu, na všechno jsem se přeptal, sehnal jsem co nejvíc sudů prachu, olova a hotových nábojů – k čemu by také bylo střelivo pro tuto armádu, která se rozpadla v trosky, aniž prošla jedinou bitvou? – opatřil jsem si konečně po nesčetných marných pokusech v sousední vsi žebříňák a večer jsem se svou kořistí a s několika muži ozbrojeného průvodu zase vyrazil.

Před odjezdem jsem zašel k panu Sznaydovi a zeptal jsem se ho, nemá-li nějaký vzkaz pro Willicha. Starý labužník mi dal několik nic neříkajících dispozic a dodal s důležitou tváří: „Vidíte, děláme to teď zrovna jako Kossuth.“

Řekněme si, proč a jak falctí povstalci dospěli k tomu, že to dělají zrovna tak jako Kossuth. Falc měla v nejskvělejší období „povstání“, tj. těsně před vpádem Prusů, asi 5000–6000 vojáků, ozbrojených puškami všech druhů, a na 1000–1500 bojovníků s kosami. K těmto 5000–6000 bojovníků, kteří mohli přicházet v úvahu, patřil za prvé Willichův sbor a porýnskohesenský dobrovolnický sbor, za druhé takzvaná lidobrana. Pro každý obvod byl

jmenován vojenský komisař a ten měl za úkol sestavit jeden prapor. Jádro praporu a instruktory tvořili vojáci přeběhlí na stranu povstání a příslušní do daného obvodu. Tento systém, při němž se sloučilo řadové vojsko s právě odvedenými nováčky, systém, který by za bojového tažení, při přísné kázni a stálém cvičení ve zbraní vedl k nejlepším výsledkům, v tomto případě úplně selhal. Prapory se při nedostatku zbraní nedaly organizovat; vojáci neměli co dělat, odvykali kázni i vojenskému chování a většinou se rozutekli. Nakonec v několika obvodech vznikly jakés takés prapory, v ostatních bylo jen několik ozbrojených houfů. Mužů ozbrojených kosami se nedalo vůbec nijak použít; všude překázeli, nikde nebyli nic platní, a proto je zčásti ponechali, dokud pro ně nebudou zbraně, jako prozatímní doplněk u praporů, k nimž měli být zařazeni, zčásti je sloučili ve zvláštní sbor pod velením potrhleho hejtmána Zinna. Občan Zinn, nejskvělejší shakespearovský Pistol, jakého si lze představit – týž, který při úprku od Landau pod velením hrdiny Blenkera zakopl o pochvu své šavle, takže ji zlomil, a potom se s náramným patosem zapřísahal, že mu ji „čtyřiadvacetiliberní ohnivá dělová koule roztrhla vedví“ – tento nepřemožitelný Pistol byl dosud posílán do reakčních vesnic, aby je pacifikoval. Tuto svou funkci plnil velmi horlivě, takže rolníci měli sice před ním a před jeho sborem náramný respekt, ale kdykoli ho dopadli samotného, vždycky ho pěkně ztloukli. Když se pak vraceli z takových výprav, museli prý jeho lidé zpřerážet své kosy, a když přišel do Kaiserslauternu, vyprávěl o svých bojích se sedláky hrůzostrašné fallstaffiády.¹⁰⁰

Protože se ovšem s takovými silami nedalo celkem nic dělat, vydal Mieroslawski, který přibyl do bádenského hlavního stanu teprve 10. června, rozkaz, aby se falcké oddíly za bojů stáhly k Rýnu a pokud možno dobyly přechod přes Rýn u Mannheimu, v případě neúspěchu aby přešly na pravý břeh Rýna u Špýru a Knielingen a aby pak hájily přechody přes Rýn z bádenské strany. Současně s tímto rozkazem přišla zpráva, že Prusové vnikli do Falce od Saarbrückenu a hrstku našich lidí, rozestavěných na hranicích, zahnali prý po několika výstřelech ke Kaiserslauternu. Ihned se skoro všechny víceméně organizované jednotky začaly stahovat

ke Kaiserslauternu a Neustadtu; nastal ohromný zmatek a značná část nováčků se rozutekla. Mladý důstojník, šlesvicko-holštýnský dobrovolník z roku 1848 Rakow, vyrazil s třiceti muži, aby zběhy znovu shromáždil, a za osmačtyřicet hodin jich shromáždil 1400; zformoval je do „kaiserslauternského praporu“, jemuž velel až do konce tažení.

Falc má ze strategického hlediska tak jednoduchý terén, že ani Prušáci se tu nemohli dopustit velké chyby. Podél Rýna se rozkládá údolí bez jakýchkoli terénních překážek, široké asi čtyři až pět hodin pochodu. Ve třech pohodlných denních pochodech dorazili Prusové od Kreuznachu a Wormsu až k Landau a Germersheimu. Přes hornatou západní Falc vede ze Saargemündu do Mohuče „císařská silnice“, většinou po horských úbočích nebo širokými údolími. Ani tady nejsou skoro žádné terénní překážky, za nimiž by se mohla alespoň chvíli udržet početně slabá a takticky nevyycvičená armáda. Z císařské silnice odbočuje blízko pruských hranic u Homburgu výtečná silnice, která vede údolím řek a po úbočí Vogéz přes Zweibrücken a Pirmasens přímo do Landau. Tato silnice není už tak pohodlná, ale ani ona se nedá při malém počtu vojska a bez dělostřelectva uzavřít, zvláště když nepřátelský sbor manévruje v rovině a může odříznout ústup přes Landau a Bergzabern.

Proto byl útok Prusů velmi jednoduchý. První úder vedli od Saarbrückenu proti Homburgu; odtud postupovali jedním proudem přímo na Kaiserslautern, druhým přes Pirmasens na Landau. Hned nato vyrazil druhý sbor v údolí Rýna. V Kirchheimbolandenu narazil tento sbor na první houževnatý odpor porýnskohesenského sboru, který tam byl rozmístěn. Mohučští střelci hájili Zámeckou zahradu velmi úporně, třebaže měli značné ztráty. Nakonec je Prusové obešli, a proto se stáhli. Sedmnáct jich padlo Prušákům do rukou. Byli na místě postaveni ke stromům a opilí hrdinové „skvělé armády“ je okamžitě postříleli. Touto hanebností začali Prušáci své „sice krátké, ale slavné tažení“ ve Falc.

Tak byla dobyta celá severní polovina Falce a dosaženo spojení obou hlavních proudů. Teď už mohli Prusové jen postupovat rovinou a vysvobodit Landau a Germersheim z obležení, aby si

zajistili celou ostatní Falc a zajali všechny oddíly, které se snad ještě držely v horách.

Ve Falcí bylo asi 30 000 Prusů s početným jezdeckvem a dělostřelectvem. V rovině, kde postupovali princ Pruský a Hirschfeld s nejsilnějším sborem, stálo mezi nimi a Neustadtem jen několik oddílů lidobransy, neschopných odporu a napolovic rozpadlých, a část porýnskohesenského sboru. Kdyby Prusové rychle vyrazili na Špýr a Germersheim, 4000–5000 falckých povstalců, soustředěných nebo spíše motajících se u Neustadtu a Landau, by bylo ztraceno, rozprášeno, rozehnáno a zajato. Ale páni Prušáci, tak čili, když šlo o střílení bezbranných zajatců, byli nanejvýš zdrženliví v boji, nanejvýš pohodlní při pronásledování.

Při líčení celého tažení se stále musím vracet k nezvyklé vlačnosti Prusů i ostatního říšského vojska při útoku i při pronásledování, k vlačnosti proti armádě, která byla většinou šestkrát a vždy aspoň třikrát menší než říšské vojsko, která byla špatně organizována a místy měla špatné velení. Jestliže se k této okolnosti musím častěji vracet, je jasné, že si nemyslím, že by vinu na ní měla nějaká zvláštní zbabělost pruských vojáků, a to tím méně, že si — jak jsme už viděli — vůbec nedělám iluze o zvláštní statečnosti našich oddílů. Stejně tak si nemyslím, že by to byla nějaká velkomyslnost, jak říkají reakcionáři, nebo úmyslná snaha Prusů, aby se nemuseli obtěžovat s příliš mnoha zajatci. Pruská civilní i vojenská byrokracie se odjakživa snažila proslavit tím, že s velkou pompou triumfovala nad slabým nepřítelem nebo se s krvežíznivou rozkoší instila na bezbranných. Dělal to i v Bádensku a ve Falcí — důkazem jsou popravy v Kirchheimu, noční střílení v bažantnici v Karlsruhe, nesčíslná vraždění raněných a těch, kteří se vzdali, na všech bojištích, týrání těch několika málo lidí, kteří upadli do zajetí, vraždy při stanném právu ve Freiburgu a v Rastattu a konečně pomalé, skryté a proto tím děsnější vraždění rastattských vězňů týráním, hladem, tím, že byli nacpáni do vlhkých, dusných děr, a tyfem, který z toho všeho vznikl. Vlažné vedení války ze strany Prušáků mělo ovšem důvod ve zbabělosti, a to ve zbabělosti velitelů. Nemluvíme-li už o onom zdlouhavém, úzkostlivém puntičkářství našich pruských hrdinů drezúry a manévru, které znemožňuje jakýkoli

smělý tah a jakékoli rychlé rozhodování, nemluvíme-li už o rozvláčném služebním řádu, který má různými oklikami odvrátit opakování tolika potupných porážek – cožpak by Prusové někdy vedli válku způsobem, který je pro nás tak nesnesitelně zdoluhavý a pro ně tak ostudný, kdyby si byli jisti svými vlastními lidmi? Ale v tom to právě vězelo. Páni generálové věděli, že třetina jejich armády se skládá ze vzpurných pluků zeměbrany, které by se po prvním vítězství povstalecké armády přidaly na její stranu a velmi brzy by s sebou strhly i polovinu řadového vojska a hlavně celé dělostřelectvo. A je jisté nasnadě, jak by to pak dopadlo s hohenzollernskou dynastií a s „neoslabenou korunou“¹⁰¹.

V Maikammeru, kde jsem musel čekat na nový povoz a ozbrojený průvod až do rána 16. června, mě znovu dohonila armáda, která vyrazila za časného jitra z Neustadtu. Ještě den předtím se mluvilo o pochodu na Špýr; od tohoto plánu se zřejmě upustilo a armáda táhla přímo ke knielingenskému mostu. Vydal jsem se na pochod s patnácti selskými chlapci z Pirmasensu, polodivochy z pralesů západní Falce. Teprve nedaleko Offenbachu jsem se dověděl, že Willich odtáhl se všemi svými oddíly do městečka Frankweileru severozápadně od Landau. Obrátil jsem se tedy a kolem poledne jsem dorazil do Frankweileru. Našel jsem tu nejen Williacha, ale i celý předvoj falcké armády, která se vydala cestou vedoucí na západ od Landau, aby nemusela procházet mezi Landau a Gernersheimem. V hospodě se usadila prozatímní vláda s úředníky, generální štáb a četní demokratičtí povaleči, kteří se k nim přilepili. Generál Sznayde snídal. Všechno běhalo sem a tam – v hostinci členové prozatímní vlády, velitelé a povaleči, na ulici vojáci. Postupně přicházelo jádro armády; pan Blenker, pan Trociński, pan Strasser a jak se všichni jmenují, na bujných ořích v čele svých chrabrých junáků. Zmatek byl stále větší. Pomaloučku se dařilo jednotlivé sbory posílat dál, směrem na Impflingen a Kandel.

Na této armádě nebylo vidět, že je na ústupu. Nepořádek byl u ní běžnou věcí od začátku, a jestliže mladí válečníci začali už naříkat na nezvyklé pochody, neodradilo je to, aby v hostincích po libosti nehodovali, nepovykovali a nehrozili Prušákům co nejrychlejší zkázou. Přes toto vítězné sebevědomí by jediný pluk jez-

dectva s několika děly stačil, aby celou tu veselou společnost rozprášíl do všech čtyř světových stran a „porýnsko-falckou armádu svobody“ dočista rozehnal. Stačilo k tomu jen rychlé rozhodování a trochu odvahy; ale ani po jednom, ani po druhém nebylo v pruském táboře ani vidu ani slechu.

Druhý den ráno jsme vyrazili. Zatímco hlavní část ustupujících odtáhla ke knielingenskému mostu, vyrazil Willich se svým sborem a s Dreherovým praporem do hor proti Prusům. Jedna z našich setnin, asi padesát landauských turnerů, postoupila do nejvyšších hor, k Johanniskreuzu. Schimmelpfennig se svým sborem byl stále ještě na silnici z Pirmasensu do Landau. Úkolem bylo zadržet Prusy a ve Weidenthalu jim zatarasit silnice do Bergzabernu a do údolí Lautery.

Schimmelpfennig mezitím už Weidenthal vyklidil a stáhl se do Rinnthalu a Annweileru. Silnice se tu zatáčí a právě v tomto ohybu tvoří hory uzavírající údolí Queichu jakousi soutěsku, za níž leží vesnice Rinnthal. Tato soutěska byla obsazena jakous takous polní stráží. V noci hlídky hlásily, že na ně někdo střílel. Brzy ráno přišli bývalý občanský komisař Weiss ze Zweibrückenu a mladý Poryňan M. J. Becker se zprávou, že se blíží Prusové, a žádali, aby byly vyslány průzkumné hlídky. Ale průzkum nebyl proveden a nebyly ani obsazeny výšiny na obou stranách soutěsky, takže Weiss a Becker se rozhodli, že půjdou na průzkum sami. Když se zprávy, že nepřítel se blíží, množily, začali Schimmelpfennigovi lidé stavět v soutěsce barikádu; přijel Willich, přehlédl postavení, vydal několik rozkazů, jak mají být obsazeny výšiny, a dal úplně zbytečnou barikádu zase odklidit. Vrátil se pak rychle na koni do Annweileru a přivedl své oddíly.

Když jsme postupovali Rinnthalem, slyšeli jsme první výstřely. Rychle jsme prošli vesnicí a viděli jsme Schimmelpfennigovy lidi rozestavené na silnici, většinou s kosami, málo pušek; někteří už vpředu bojovali. Prusové stříleli v chodu a postupovali po výšinách; Schimmelpfennig je nechal klidně dojít do postavení, které měl sám obsadit. Do naší kolony nepadla ještě ani jediná střela; všechny létaly vysoko nad námi. Jestliže střela zahvívadla nad muži ozbrojenými kosami, celá řada zakolísala a všichni začali křičet.

S námahou jsme prošli podél tohoto vojska, které zahradilo skoro celou silnici, všude působilo zmatek a nebylo přitom se svými kosami vůbec nic platné. Velitelé setnin a poručíci byli stejně bezradní a zmatení jako jejich vojáci. Naši střelci dostali rozkaz postupovat vpřed, někteří doprava na výšiny, někteří doleva, k tomu doleva ještě dvě setniny, aby posílily střelce a obešly Prusy. Hlavní kolona zůstala v údolí. Několik střelců zaujalo postavení za troskami barikády v ohybu silnice a střílelo na pruskou kolonu, která stála několik set kroků dále. Šel jsem s několika lidmi do stráně vlevo.

Vyšplhali jsme se po křovinatém svahu, ale hned jsme narazili na otevřené pole; z lesa na protější straně nás začali pruští střelci zasypávat svými střelami. Přivedl jsem nahoru ještě několik dobrovolníků, bezradně a trochu bázlivě šplhajících po stráni, rozestavil jsem je tak, aby byli pokud možno kryti, a prozkoumal jsem trochu terén. Nemohl jsem s těmito několika muži postupovat přes docela otevřené pole, široké 200–250 kroků, dokud oddíl, předsunutý dále vlevo, který měl obejít nepřítele, nenapadl Prusy z boku; mohli jsme nejvýš držet své postavení, protože jsme byli beztak špatně kryti. Prusové ostatně stříleli mizerně, přestože měli pušky s taženou hlavní; stáli jsme skoro nekryti přes půl hodiny v nejprudší palbě a nepřátelští ostrostřelci zasáhli jen jednu hlaveň pušky a cíp blůzy.

Musel jsem se konečně podívat po Willichovi. Moji lidé slíbili, že se udrží, já jsem zase slezl se stráně. Dole bylo všechno v pořádku. Hlavní kolona Prusů byla ostřelována našimi střelci na silnici i vpravo od ní a musela se stáhnout trochu zpátky. Najednou zleva, kde jsem stál, sbíhají naši dobrovolníci úprkem se stráně dolů a ponechávají své postavení napospas nepříteli. Setninám, postupujícím na nejzazším levém křídle a oslabeným tím, že mnoho střelců zůstalo vzadu, se cesta lesíkem ležícím trochu stranou zdála příliš dlouhá; v čele s hejtmanem, který zvítězil v boji u Bellheimu, se vydali napříč přes pole. Přivítala je prudká palba; hejtman a mnoho jiných klesli k zemi a zbytek bez velitele ustoupil přesile. Prusové začali postupovat, sevřeli naše střelce ze stran, ostřelovali je shora a donutili je tak k ústupu. Celý vrch byl brzy v rukou

Prusů. Stříleli shora na naše kolony; nedalo se už nic dělat, dali jsme se na ústup. Silnice byla zatarasena Schimmelpfennigovými oddíly a Dreherovým a Obermüllerovým praporem, který podle chvalného bádenského zvyku nepochodoval ve skupinách po 4–6 mužích, nýbrž frontálně v poločetách po 12–15 mužích a zabral celou šíři silnice. Naši lidé museli ustupovat do vesnice bažinatými lukami. Zůstal jsem u střelců, kteří kryli ústup.

Boj jsme prohráli — jednak proto, že Schimmelpfennig proti Willichovu rozkazu nedal obsadit návrší, která jsme s několika málo ještě způsobilými jednotkami nedokázali už Prusům vzít, jednak pro naprostou neschopnost Schimmelpfennigových lidí a Dreherova praporu, jednak konečně pro netrpělivost hejtmána, který měl rozkaz Prusy obejít; netrpělivost ho málem stála život a odkryla naše levé křídlo. Měli jsme ostatně štěstí, že jsme byli poraženi; jedna pruská kolona byla už na cestě do Bergzabernu, Landau byla uvolněna z obležení, a tak bychom byli ve Weidenthalu úplně obklíčeni.

Na ústupu jsme ztratili víc lidí než v boji. Pruské střely občas dopadaly do našich hustých řad, které se pohybovaly kupředu většinou v báječném nepořádku, s křikem a rámusem. Měli jsme asi patnáct raněných, mezi nimi i Schimmelpfenniga, který byl hned na začátku boje raněn do kolena. Prusové nás i tentokrát pronásledovali velmi vlašně a brzy přestali střílet. Sledovalo nás jen několik jednotlivých střelců po horských úbočích. V Annweileru, vzdáleném půl hodiny od bojiště, jsme se docela klidně posilnili a pochodovali pak do Albersweileru. Měli jsme to hlavní: 3000 zlatých, které už byly v Annweileru připraveny jako úpisy na nucenou půjčku. Prusové to později označili za vyloupení pokladny. Ve vítězném opojení také tvrdili, že u Rinnthalu zabili hejtmána Manteuffela z našeho sboru, přeběhlého pruského poddůstojníka, příbuzného ctihodného pana Manteuffela z Berlína. Pan Manteuffel je tak dokonale zabítý, že od té doby v Curychu ještě vyhrál v tělocvičných závodech.

V Albersweileru se k nám připojila dvě bádenská děla, část posily, kterou poslal Mieroslawski. Chtěli jsme jich použít a znovu se v těchto místech zachytit; tu jsme dostali zprávu, že Prusové

jsou už v Landau, a tak nám nezbylo nic jiného než vydat se přímo do Langenkandelu*.

V Albersweileru jsme se šťastně zbavili nepotřebných oddílů, které pochodovaly s námi. Schimmelpfennigův sbor se po ztrátě velitele už částečně rozpadl a vyrazil na vlastní pěst ke Kandelu. Zanechával za sebou v každé hospodě vysílené a jiné opozdilce. Dreherův prapor se začal v Albersweileru bouřit. Willich a já jsme k němu zašli a zeptali se mužů, co chtějí. Všeobecné mlčení. Konečně jeden už nemladý dobrovolník vykřikl: „Chtějí nás vést na jatka!“ Toto zvolání bylo naprosto směšné, vždyť sbor nebyl ani jednou v boji a na ústupu měl dva, nanejvýš tři lehce raněné. Willich vyzval tohoto muže, aby předstoupil a odevzdal pušku. Trochu nalíznutý šedivý vousáč uposlechl, ale sehrál tragikomický výstup a vrískal dlouhou řeč, jejímž krátkým smyslem bylo, že se mu něco takového ještě nikdy nestalo. Mezi boдрými, ale neukázněnými bojovníky nastalo z toho všeobecné pobouření, takže Willich celé setnině rozkázal, aby okamžitě odešla, že už má toho tlachání a reptání až po krk a že takovým vojákům už nechce velet ani chvilku. Setnina se nedala dvakrát pobízet, udělala vpravo v bok a vyrazila. Pět minut nato ji následoval zbytek praporu, jemuž Willich přidal ještě dvě děla. Nelíbilo se jim, že mají „jít na jatka“ a udržovat kázeň! S radostí jsme je nechali odtáhnout.

Vyrazili jsme vpravo do hor směrem na Impflingen. Brzy jsme se přiblížili k Prusům; naši střelci s nimi vyměnili několik výstřelů. Po celý večer se co chvíli střílelo. Zůstal jsem v první vesnici, abych poslal po poslovi zprávu naší landauské setnině turnerů; nevím, zda ji dostala setnina, ale zpráva šťastně došla do Francie a odtud do Bádenska. Tímto zdržením jsem ztratil sbor a musel jsem si sám hledat cestu do Kandelu. Cesty byly plné opozdílů, kteří zůstali za armádou; všechny hospody byly přecpány; s celou tou nádherou to zřejmě smutně dopadlo. Tady důstojníci bez vojáků, tam vojáci bez důstojníků, dobrovolníci všech sborů v pestré směsici spěchali pěšky i na vozech ke Kandelu. A Prusové si na vážné pronásledování ani nevzpomněli! Impflingen

* — totéž co Kandel. (Pozn. red.).

leží jen hodinu cesty od Landau, Wörth (před knielingenským mostem) jen čtyři až pět hodin od Germersheimu; a Prusové neposlali ani do Impflingenu, ani do Wörthu rychle oddíly, které by mohly odříznout tady opozdilce, tam celou armádu. Princ Pruský si dobyl vavříny opravdu svérázným způsobem!

V Kandelu jsem zastihl Willicha, ne však sbor, který byl ubytován za městem. Zato jsem se znovu shledal s prozatímní vládou, s generálním štábem a s početným zástupem povalečů. Všechno bylo zase přeplněno vojskem, jenže nepořádku a zmatku bylo ještě mnohem víc než včera ve Frankweileru. Co chvíli přicházeli důstojníci a ptali se po svém sboru, vojáci zase po svých velitelích. Nikdo jim neuměl odpovědět. Rozpad byl úplný.

Druhý den ráno, 18. června, prošla celá ta společnost Wörthem a přes knielingenský most. Přestože se mnoho vojáků rozuteklo a odešlo domů, armáda i s posilami z Bádenska měla ještě 5000 až 6000 mužů. Pochodovali Wörthem tak hrdě, jako by vesnici právě dobyli a jako by táhli vstříc novým triumfům. Dělali to stále ještě jako Kossuth. Jedině bádenský řadový prapor si uchoval vojenské vystupování a mohl pochodovat kolem hospody, aniž si do ní několik vojáků zaskočilo. Konečně dorazil náš sbor. Zůstali jsme vzadu jako ochrana, dokud nebude možno odvézt most; když bylo všechno v pořádku, přešli jsme do Bádenska a pomohli jsme pilotový most rozebrat.

Bádenská vláda chtěla ušetřit dobré měšťáky v Karlsruhe, kteří se 6. června tak statečně drželi proti republikánům,¹⁰² a ubytovala celý ten falcký spolek v okolí města. My jsme však trvali na tom, aby náš sbor byl umístěn v Karlsruhe; potřebovali jsme si dát mnoho věcí do pořádku a opatřit si různé části oděvu. Kromě toho jsme pokládali přítomnost spolehlivého, revolučního sboru v Karlsruhe za velmi žádoucí. Ale pan Brentano se o nás postaral. Poslal nás do Daxlandenu, do vsi vzdálené půldruhé hodiny od Karlsruhe, kterou nám vyličili jako pravé eldorádo. Vydali jsme se tam a našli jsme nejreakčnější hnízdo v celém kraji. Nic k jídlu, nic k pití, stěží trochu slámy; polovina sboru musela spát na holé zemi. K tomu kyselé tváře ve všech dveřích a oknech. Vzali jsme to zkrátka. Oznámili jsme panu Brentanovi: nedá-li nám sám jiné, lepší

ubytování, budeme druhý den ráno, 19. června, v Karlsruhe. Ujednáno, provedeno. V devět hodin ráno jsme vyrazili. Neodešli jsme od vesnice ani na dostřel a už potkáváme pana Brentana se štábním důstojníkem; zahrnuje nás lichotkami, spouští všechna stavidla své výmluvnosti, aby nás odvrátil od Karlsruhe. Město prý poskytuje ubytování už 5000 mužů, bohatší třída prý odcestovala, střední stav je už ubytováním přetížen; on prý nedopustí, aby statečný Willichův sbor, jehož sláva se nese od úst k ústům, byl špatně ubytován atd. Nebylo to nic platné. Willich žádal několik prázdných paláců, jejichž aristokratičtí majitelé odcestovali, a když je Brentano nechtěl dát, šli jsme se ubytovat do Karlsruhe sami.

Ve městě jsme dostali pušky pro naši setninu ozbrojenou kosaми a něco sukna na pláště. Dali jsme si co nejrychleji spravit boty a šaty. Přidali se k nám také noví lidé, dost dělníků, které jsem znal z elberfeldského povstání, dále Kinkel, který vstoupil jako mušketyr do besançonské dělnické setniny, a Zychlinski, pobočník vrchního velitele za drážďanského povstání a velitel zadního voje při ústupu povstalců. Vstoupil jako střelec do studentské setniny.

Vedle doplnění výzbroje jsme nezapomínali ani na taktický výcvik. Pilně jsme cvičili a druhý den našeho pobytu jsme provedli cvičný útok na Karlsruhe ze Zámeckého náměstí. Měšťáci dali svým všeobecným a hlubokým rozhořčením nad tímto manévrem najevo, že hrozbě dokonale porozuměli.

Konečně jsme učinili odvážné rozhodnutí, že zabavíme velkovévodovu sbírku zbraní, kterou dosud chránili jako svátost. Právě jsme se chystali dát upravit dvacet pušek ze sbírky na zápalkové pušky, když přišla zpráva, že Prusové přešli u Germersheimu přes Rýn a že jsou v Grabenu a v Bruchsalu.

Hned 20. června večer jsme se vydali na pochod se dvěma falckými děly. Když jsme došli do Blankenlochu, půldruhé hodiny cesty od Karlsruhe směrem k Bruchsalu, setkali jsme se tam s panem Clementem a jeho praporem a dověděli jsme se, že pruské přední hlídky jsou předsunuty asi hodinu cesty od Blankenlochu. Zatímco naši lidé – v bojové pohotovosti – večereli, konali jsme válečnou poradu. Willich navrhl, abychom na Prusy zaútočili hned. Pan Clement prohlásil, že se svými nevycvičenými oddíly nemůže

podniknout noční útok. Rozhodli jsme se tedy, že postoupíme ihned ke Karlsdorfu, těsně před rozedněním zaútočíme a pokusíme se prorazit pruskou linii. Podaří-li se nám to, budeme postupovat na Bruchsal a pokud možno pronikneme do města. Pan Clement pak při rozednění zaútočí přes Friedrichsthal a podpoří náš levý bok.

Asi o půlnoci jsme vyrazili. Náš podnik byl dost odvážný. Nebylo nás ani sedm set mužů, měli jsme dvě děla; naše jednotky byly lépe vycvičeny a spolehlivější než ostatní falcké vojsko, byly také dost zvyklé ohni. Chtěli jsme s nimi napadnout nepřátelský sbor, který byl určitě mnohem lépe vycvičen a měl zkušenější nižší důstojníky než my — vždyť někteří naši velitelé setnin snad ani nebyli v občanské gardě; sílu sboru jsme přesně neznali, ale nebyla menší než 4000 mužů. Náš sbor však už obstál v nerovnějších bojích, a s příznivějším početním poměrem se v tomto tažení nedalo vůbec počítat.

Poslali jsme deset studentů na sto kroků vpřed jako předvoj; potom následovala první kolona v čele s šesti bádenskými dragouny, kteří nám byli přiděleni ke spojovací službě, za nimi tři setniny. Děla a tři zbývající setniny šly kus cesty za námi a pochodový proud uzavírali střelci. Byl vydán rozkaz, že se za žádných okolností nesmí střílet, že se musí postupovat v největší tichosti, a jakmile se ukáže nepřítel, má se provést bodákový útok.

Brzy jsme v dálce spatřili zář pruských strážních ohňů. Došli jsme nerušeně do Spöcku. Hlavní voj se zastaví; postupuje jen předvoj. Náhle zazní výstřely; na silnici u vjezdu do vesnice zaplápolá jasný plamen zapálené slámy, zvony zvoní na poplach. Naši harcovníci* obcházejí zprava i zleva vesnici a kolona do ní vstupuje. Ve vsi také vzplanou ohně; na každém rohu čekáme salvu. Ale všude je ticho, jen před radnicí táboří jakási stráž složená z rolníků. Pruská hlídka už utekla.

Páni Prušáci — to jsme tu viděli — se přes svou nesmírnou přesilu necítili jisti, když nemohli až do nejnudnější podrobnosti postupovat podle svých pedantických řádů pro službu předních hlídek. Tato nejvíc vysunutá hlídka stála hodinu cesty před jejich tábořem.

* — příslušníci pěších oddílů, kteří střílejí na vybrané cíle s využitím krytí v terénu. (Pozn. čes. red.)

Kdybychom my naše lidi, nezvyklé válečným útrapám, takto unavovali službou předních hlídek, měli bychom spoustu vysílených. Spoléhali jsme se na pruskou bojácnost a počítali jsme s tím, že asi mají před námi větší respekt než my před nimi. A právem. Až ke švýcarským hranicím nebyly naše přední hlídky nikdy napadeny, náš tábor nebyl nikdy přepaden.

Teď byli Prusové určitě varováni. Máme se obrátit? To se nám nezdálo, postupovali jsme dál.

U Neithartu zase zvonění na poplach; tentokrát však nevzplane signální oheň, ani nezazní výstřely. V trochu semknutějším tvaru postupujeme i touto vesnicí a stoupáme vzhůru ke Karlsdorfu. Náš předvoj, teď jen třicet kroků před námi, jen vystoupí na výšinu, spatří těsně před sebou pruskou polní stráž, která na něj volá. Slyším: „Kdo tam?“ a vrhnu se vpřed. Jeden z mých kamarádů povídá: „S tím už je amen, toho už neuvidíme.“ Ale právě to, že jsem vyběhl kupředu, mě zachránilo.

V tom okamžiku totiž nepřátelská polní stráž vypálí salvu, a náš předvoj, místo aby ji vyřídil bodákem, střelbu opětuje. Šel jsem vedle dragounů; jsou zbabělí jako obvykle, hned obracejí koně, vjíždějí tryskem do pochodového proudu, srazí několik lidí k zemi, prvních čtyři až šest řad úplně rozvrátí a ujíždějí pryč. Nepřátelské jízdní hlídky, rozestavené v polích vpravo i vlevo, hned do nás pálí, a aby byl zmatek úplnější, začne několik pitomců v naší koloně střílet do vlastního čela a jiní pitomci to dělají po nich. V mžiku je první polovina naší kolony rozprášena – zčásti je rozptýlena po polích, zčásti na útěku, zčásti se zmítá ve zmateném klubku na silnici. Zranění, torby, klobouky, pušky, všechno se válí v pestré směsici v mladém žitě. Do toho divoký, zmatený křik, střelba a hvízdání kulí ze všech stran. A když povyk trochu ustane, slyším, jak naše děla daleko vzadu ujíždějí v zběsilém útěku pryč. Prokázala druhé polovině kolony stejnou službu jako dragouni první půlce.

Třebaže jsem měl v té chvíli zlost na dětinskou hrůzu, která se zmocnila našich vojáků, přesto mi připadali Prušáci úplně ubozí; když byli upozorněni, že jsme se přiblížili, přestali po několika výstřelech pálit a co nejrychleji vzali do zaječích. Náš předvoj stál ještě na svém původním místě a nikdo na něj neútočil. Jedna

eskadrona jízdy nebo obstojně udržovaná palba z pušek by nás donutily k panickému útěku.

Willich se rychle vrátil od předvoje. Besançonská setnina se první znovu zformovala; ostatní se k ní víceméně zahanbeně připojovaly. Začínalo svítat. Naše ztráty činily šest raněných, mezi nimi jeden náš štábní důstojník; dragounský kůň ho srazil k zemi právě na tom místě, které jsem před chvilkou opustil, když jsem spěchal k předvoji. Několik dalších zřejmě zasáhly kulky našich vlastních lidí. Pečlivě jsme sesbírali všechny odhozené části výzbroje, aby se Prusům nedostala do rukou ani nejmenší trofej, a pomalu jsme se stahovali zpátky do Neithartu. Za prvními domy se rozmístili střelci, aby nás kryli. Ale neobjevil se ani jediný Prušák; a když se Zychlinski vydal ještě jednou na průzkum, zjistil, že jsou ještě za kopcem. Párkrát po něm vystřelili, ale nezasáhli ho.

Falckí rolníci, kteří vozili naše děla, projeli s jedním dělem celou vesnicí; druhé se převrhlo a vozkové ujeli i s pěti koňmi, jejichž postraňky přefali. Museli jsme dělo postavit a vézt je dál jen s jedním, prostředním koněm.

Když jsme dorazili ke Spöcku, uslyšeli jsme zprava, od Friedrichsthalu, střelbu z pušek, která stále sílila.

Pan Clement konečně zaútočil, o hodinu později, než bylo smluveno. Navrhl jsem, abychom ho podpořili útokem z boku, a tak napravili jeho chybu. Willich byl téhož mínění a nařídil, abychom se pustili první cestou vpravo. Část našeho sboru už odbočila, když přišel ordonanční důstojník od Clementa se sdělením, že jeho velitel se stahuje zpět. Vydali jsme se tedy do Blankenlochu. Za chvíli jsme potkali pana Beusta z generálního štábu; strašně se divil, že nás vidí ještě naživu a sbor že je v naprostém pořádku. Ti lotři dragouni prchali až do Karlsruhe a na útěku všude vykládali, že Willich zahynul, že všichni důstojníci jsou mrtvi a sbor zničen a rozprášen do všech čtyř světových stran. Stříleli prý po nás kartáči a „zápalnými pumami“.

Před Blankenlochem jsme potkali falcké a bádenské oddíly a nakonec pana Sznayda a jeho štáb. Ten starý lišák pravděpodobně trávil noc docela klidně v posteli, ale byl tak nestydatý, že na nás volal: „Pánové, kam jdete? Nepřítel je tamhle!“ Odpověděli jsme

mu ovšem jaksepatří, přešli jsme kolem něho jakoby nic a hleděli jsme si v Blankenlochu trochu odpočinout a posilnit se. Po dvou hodinách se pan Sznayde se svým oddílem vrátil – nepřítele ovšem ani neviděl – a nasnídal se.

Pan Sznayde teď velel – i s posilami, které přišly z Karlsruhe a okolí – asi 8000–9000 mužů, mezi nimi třem bádenským řadovým praporům a dvěma bádenským bateriím. Děl bylo celkem asi pětadvacet. Protože Mieroslawski vydával poněkud nejasné rozkazy a hlavně proto, že pan Sznayde byl naprosto neschopný, zůstala celá falcká armáda stát v okolí Karlsruhe, dokud Prusové pod ochranou germersheimského předmostí nepřešli přes Rýn. Mieroslawski (viz jeho zprávu o bádenském tažení)¹⁰³ vydal všeobecný rozkaz, že se po ústupu z Falce mají bránit přechody přes Rýn od Špýru po Knielingen, a zvláštní rozkaz, že Karlsruhe se má chránit a knielingenský most má být shromaždištěm celé armády. Pan Sznayde si to vyložil tak, že má až do dalších rozkazů čekat u Karlsruhe a Knielingen. Kdyby byl podle všeobecného rozkazu Mieroslawského poslal proti germersheimskému předmostí silný sbor s dělostřelectvem, nedošlo by k takovému nesmyslu, že major Mniewski měl podle rozkazu dobýt předmostí se 450 nováčky a bez děla, 30 000 Prusů by nepřešlo bez boje přes Rýn, spojení s Mieroslawskim by nebylo přerušeno a falcká armáda by mohla dorazit včas na bojiště u Waghäuselu. Místo toho se 21. června, v den boje u Waghäuselu, bezradně potloukala mezi Friedrichsthalem, Weingartenem a Bruchsaalem, ztratila nepřítele z očí a mařila čas pochodováním z místa na místo.

Dostali jsme rozkaz vyrazit k pravému křídlu a postupovat přes Weingarten po úbočí hor. Vyrazili jsme tedy též den – 21. června – v poledne z Blankenlochu a večer kolem páté z Weingartenu. Falcké oddíly začínaly být nakonec neklidné; zjistily, jaká je proti nim přesila, a ztratily chvástavou jistotu, kterou dosud mívaly alespoň *před* bojem. Od nynějška začala falcká a bádenská lidobrana a ponenáhlu i řadové vojsko a dělostřelectvo všude vidět Prusy, denně se opakoval planý poplach, který vyvolával zmatky a vedl k nejsměšnějším scénám. Hned na prvním návrší za Weingartenem se proti nám hnaly hlídky a za nimi i rolníci s voláním: „Prušáci

jsou tu!“ Náš sbor se seřadil do bojové sestavy a postupoval vpřed. Vrátil jsem se do městečka, abych dal vyhlásit poplach, a tak se mi sbor ztratil. Celý povyk byl ovšem bezdůvodný. Prusové se stáhli k Waghäuselu a Willich ještě téhož večera dorazil do Bruchsalu.

Strávil jsem noc s panem Osswaldem a s jeho falckým praporem v Obergrombachu a druhý den ráno jsem s ním táhl do Bruchsalu. Před městem proti nám vyrazily vozy s opozdilci: „Prušáci jsou tu!“ Celého praporu se hned zmocnil neklid, a jen těžko se dal pohnout k dalšímu postupu. Byl to ovšem zase planý poplach; v Bruchsalu byl Willich a zbytek falckého předvoje. Ostatní postupně docházeli a po Prušácích nebylo ani památky. Kromě armády a jejích velitelů tam byli d'Ester, bývalá falcká vláda a Goegg, který se poté, co se ustavila Brentanova bezvýhradná diktatura, zdržoval takřka jen u armády a pomáhal tam obstarávat běžné civilní záležitosti. Zásobování bylo špatné, zmatek obrovský. Jen v hlavním stanu se jako vždy žilo dobře.

Dostali jsme znovu značné množství nábojů ze zásob v Karlsruhe; večer jsme se vydali na další pochod a s námi celý předvoj. Ten se ubytoval v Ubstadt, kdežto my jsme odbočili vpravo k Unter-Oewisheimu, abychom chránili bok od hor.

Navenek jsme teď vypadali jako docela účtyhodná síla. Náš sbor byl posílen dvěma novými částmi. Byl to za prvé langenkandel-ský prapor, který se na cestě z domova ke knielingenskému mostu rozutekl a jeho beaux restes* se připojily k nám; skládaly se z hejtmána, poručíka, praporečníka, šikovatele, poddůstojníka a dvou mužů. Za druhé „kolona Roberta Bluma“ s rudou vlajkou, což byl oddíl asi o šedesáti mužích, kteří vypadali jako lidožrouti a při rekvírování vykonali nejeden hrdinský čin. Kromě toho nám byla přidělena ještě čtyři bádenská děla a jeden prapor bádenské lido-brany, prapor Knierýův, Knüryův nebo Knierimův (správné znění tohoto jména se nedalo zjistit). Knierimův prapor byl hoden svého velitele a pan Knierim hoden svého praporu. Všechno to byli mužové pevných zásad, strašliví tluchubové a panikáři, ustavičně opilí. Jejich srdce bylo prodchnuto oním proslulým „nadšením“

* — zbytky někdejší krásy. (Pozn. red.)

a toto nadšení je vedlo, jak uvidíme, k nejsmělejším hrdinským činům.

Ráno 23. června dostal Willich od Anneka, velitele falckého předvoje v Ubstadt, toto hlášení: nepřítel se blíží, konala se válečná porada a usneseno ustoupit. Willich, nesmírně užaslý nad touto podivnou zprávou, okamžitě zajel za Annekem a přiměl jej i jeho důstojníky, aby se připravili k boji u Ubstadt; osobně přehlédl postavení a určil, jak mají být rozestavena děla. Pak se vrátil a nařídil svým lidem bojovou pohotovost. Zatímco se naše jednotky rozmísťovaly, dostali jsme z hlavního stanu v Bruchsalu tento rozkaz, podepsaný Techowem: hlavní síly armády budou postupovat po silnici na Heidelberg a mají ještě týž den dorazit do Mingolsheimu; my máme zároveň postupovat přes Odenheim na Waldangelloch a tam přenocovat. Sem nám budou doručeny další zprávy o úspěších hlavních sil a rozkazy, co máme dělat dál.

Pan Struve uveřejnil ve svých dobrodružných „Dějínách tří lidových povstání v Bádensku“¹⁰⁴, str. 311–317, zprávu o operacích falcké armády v době od 20.–26. června, zprávu, která je jen apologií neschopného Sznayda a hemží se nepravdami a zkomoleninami. Z toho, co jsme tu vyličili, vyplývá: 1) není pravda, že Sznayde „dostal několik hodin po svém příchodu do Bruchsalu (22. června) jistou zprávu o srážce u Waghäuselu a jejím výsledku“; 2) není tedy pravda, že „se tím jeho plán změnil, a místo aby postupoval na Mingolsheim, jak měl zpočátku v úmyslu“, že se už 22. června „rozhodl, že zůstane s hlavními silami své divize v Bruchsalu“ (zmíněná Techowova zpráva byla napsána v noci z 22. na 23. června); 3) není pravda, že „ráno 23. června mělo dojít k velké rekonoskaci“, nýbrž právě k pochodu na Mingolsheim. Struvovo tvrzení, že 4) „všechny oddíly dostaly rozkaz, aby postupovaly ve směru palby, jakmile uslyší střelbu“, a že 5) „oddíl pravého křídla (Willich) omlouval svou nepřítomnost v bitvě u Ubstadt tím, že střelbu neslyšel“ – toto tvrzení je, jak se ukáže, sprostá lež.

Vydali jsme se ihned na pochod. V Odenheimu se mělo snídat. Několik bavorských švališerů, kteří nám byli přiděleni ke spojovací službě, objíždělo vesnici z levé strany a měli zjistit, je-li tam nepřítel. Ve vesnici byli předtím pruští husaři a zrekvírovali tam píci, kterou

ni chtěli později odvézt. Když jsme tuto píci zabavili a rozdělovali jsme našim lidem, kteří zůstali ve zbrani, víno a potraviny, přičítal ke každému jeden švališer a křičel: „Prušáci jsou tu!“ Knierimův prapor stál nejbližší; okamžitě se rozpadl a zmítal se v divokém klubku, všichni řvali, kleli a s křikem se rozutíkali, zatímco pan major měl co dělat se svým plašícím se koněm a ponechal své lidi osudu. Přijel Willich, obnovil pořádek a pochodovali jsme dál. Po Prušácích nebylo ovšem ani památky.

Na návrší za Odenheimem jsme slyšeli dunění děl z Ubstadtu. Dělostřelba brzy zesílila. Zkušenější už dovedli rozeznat dělové koule od kartáčů. Poradili jsme se, zda máme pokračovat v pochodu nebo zda se máme vydat ve směru střelby. Protože náš rozkaz byl přesný a zdálo se, že střelba se stáčí na Mingolsheim, což by znamenalo postup našich, rozhodli jsme se pro nebezpečnější pochod, a to na Waldangelloch. Kdyby bylo falcké vojsko u Ubstadtu poraženo, byli bychom tam nahoře v horách vlastně odříznuti a dostali bychom se do značně kritické situace.

Pan Struve tvrdí, že boj u Ubstadtu „mohl dopadnout skvěle, kdyby byly včas zaútočily boční oddíly“ (str. 314). Dělostřelba netrvala ani hodinu, a my bychom byli potřebovali dvě až dvě a půl hodiny, abychom se dostali na bojiště mezi Mattfeldem a Ubstadtem, tj. dorazili bychom tam půldruhé hodiny po skončení boje. Tak píše pan Struve „dějiny“.

Nedaleko Tiefenbachu jsme se zastavili. Zatímco se naše oddíly posilňovaly, odesílal Willich několik depeší. Knierimův prapor objevil v Tiefenbachu jakýsi obecní vinný sklep, zabavil ho, vyvalil sudy s vínem a za hodinu byli všichni opilí. Zlost nad ranním strachem z Prušáků, hřmění děl z Ubstadtu, nedůvěra těchto hrdinů k sobě navzájem i k vlastním důstojníkům, to všechno stupňováno vínem vyústilo náhle v otevřenou vzpouru. Žádali, aby se okamžitě šlo zpátky, ty věčné pochody v horách před nepřítelem se jim prý nezamlouvají. Protože o tom ovšem nemohlo být ani řeči, udělali čelem vzad a odešli na vlastní pěst. Lidožroutská „kolona Roberta Bluma“ se k nim přidala. Nechali jsme je, ať si jdou, a vydali jsme se k Waldangellochu.

Tady v hluboké kotlině nebylo možné bezpečně přenocovat.

Zastavili jsme se tedy a zjišťovali terénní poměry v okolí a postavení nepřítele. Mezi rolníky se rozšířily různé neurčité pověsti o ústupu neckarské armády. Vykládalo se, že prý přes Sinsheim a Eppingen táhly silné bádenské sbory na Bretten, že tu prošel v nejpřísnějším inkognitu sám Mieroslawski a že ho chtěli v Sinsheimu zatknout. Mezi dělostřelci zavládl neklid a dokonce naši studenti začali reptat. Poslali jsme tedy dělostřelectvo zpět a vydali jsme se k Hilsbachu. Zde jsme se dověděli bližší zprávy o ústupu neckarské armády, který trval už 48 hodin, a o Bavorech v Sinsheimu, vzdáleném od nás půldruhé hodiny. Říkalo se, že jich je 7000, ale jak jsme se později dověděli, bylo jich kolem 10 000. Nás bylo nanejvýš 700. Naši lidé už nemohli dál. Ubytovali jsme je tedy ve stodolách, jako vždy, když jsme je chtěli udržet pohromadě, postavili jsme silné polní stráže a uložili jsme se ke spánku. Když jsme druhý den ráno, 24. června, vyrazili, slyšeli jsme docela zřetelně přícházet bavorské vojsko. Za něco víc než čtvrt hodiny po našem odchodu byli Bavoři v Hilsbachu.

Mieroslawski přenocoval v Sinsheimu dva dny předtím, 22. června, a když jsme došli do Hilsbachu, byl už se svými oddíly v Brettenu. Becker, který velel zadnímu voji, prošel už také Sinsheimem. Nemohl tedy strávit noc z 23. na 24. června v Sinsheimu, jak tvrdí pan Struve na str. 308, protože tam večer v 8 hodin – a pravděpodobně už dříve – byli Bavoři, kteří už večer předtím svedli s Mieroslawským malou potyčku. Ústup Mieroslawského z Waghäuselu přes Heidelberg do Brettenu líčí účastníci jako velmi nebezpečný manévr. Mieroslawského operace od 20. do 24. června, rychlé soustředění armády u Heidelberku, s kterou zaútočil na Prusy, a rychlý ústup po porážce u Waghäuselu, to všechno tvoří nesporně nejskvělejší část celého jeho působení v Bádensku; že však tento manévr před očima tak vlašného nepřítele nebyl příliš nebezpečný, dokazuje náš ústup z Hilsbachu, který náš malý sbor uskutečnil bez nejmenších obtíží o 24 hodin později. Dokonce jsme prošli bez úhony flehingenským průsmykem, kde Mieroslawski čekal útok už 23. června, a postupovali jsme na Büchig. Tady jsme chtěli zůstat, abychom chránili tábor Mieroslawského u Brettenu před prvním útokem.

Pochodovali jsme přes Eppingen, Zaisenhausem a Flehingen. Všude jsme vzbuzovali údiv, protože tu už prošly všechny oddíly neckarské armády, i zadní voj. Když jsme vstoupili do Büchigu a náš trubač zatroubil, děsili se lidé, že jdou Prušáci. Oddíl brettenské občanské gardy, který rekvíroval potraviny pro tábor Mieroslawského, nás pokládal za Prušáky a skýtal nejkrásnější obraz zmatku, dokud jsme nevyšli z příčné ulice a neuklidnil jej pohled na naše blůzy. Potraviny jsme hned zabavili, a sotva jsme je snědli, došla nám zpráva, že Mieroslawski se všemi svými vojsky odtáhl z Brettenu, a proto jsme se tam vydali.

V Brettenu jsme přenocovali pod ochranou strážních hlídek, které postavila občanská garda. Zrekvírovali jsme vozy a chtěli jsme druhý den ráno celý sbor dopravit do Ettlingen. Jiná cesta k hlavním silám armády nám nezbývala, protože Bruchsal už 24. června dobyli Prusové a my jsme se nemohli pouštět do boje v případě, že by silnice přes Diedelsheim na Durlach byla obsazena nepřítelem (a skutečně tomu tak bylo, jak jsme se později dověděli).

V Brettenu k nám přišla deputace studentů a prohlásila, že se jim nelíbí ty věčné pochody před nepřítelem a že studenti nás prosí, abychom je propustili. Samozřejmě jsme jim odpověděli, že před nepřítelem nemůže být nikdo propuštěn; zůstává jim však na vůli, chtějí-li dezertovat. Nato asi polovina setniny odešla; zbytek se brzy jednotlivými dezercemi tak scvrkl, že zbyli jen střelci. Studenti se za celého tažení vůbec projevíli jako nespokojení, ustrašení mladí panáčkové, kteří chtěli být vždy zasvěceni do všech operačních plánů, naříkali na bolavé nohy a reptali, když tažení nebylo stejně příjemné jako prázdninový výlet. Mezi těmito „zástupci inteligence“ vynikalo jen několik málo jednotlivců skutečně revolučním charakterem a skvělou odvahou.

Jak jsme se později dověděli, vtrhl půl hodiny po našem odchodu do Brettenu nepřítel. Došli jsme do Ettlingen, kde nás pan Corvin-Wiersbitzki vyzval, abychom postupovali dál na Durlach; tam měl Becker zdržovat nepřítele, dokud nebude vyklizeno Karlsruhe. Willich poslal jednoho švališéra se vzkazem k Beckerovi, aby se dověděl, zda se ještě nějaký čas udrží; muž se za čtvrt hodiny vrátil se zprávou, že potkal Beckerovy oddíly, které už hromadně

ustupovaly. Vydali jsme se tedy do Rastattu, kde se všechno soustřeďovalo.

Silnice na Rastatt skýtala obraz nejkrásnějšího nepořádku. V pestré směsici tam přecházelo nebo tábořilo množství nejružnějších oddílů a za parného letního vedra a všeobecného zmatku jsme jen s největší námahou udrželi naše lidi pohromadě. Na předpolí rastattské pevnosti tábořily falcké oddíly a několik bádenských praporů. Počet falckých vojáků se značně ztenčil. Nejlepší z nich, porýnskohesenský sbor, shromáždili před bitvou u Ubstadtu pánové Zitz a Bamberger v Karlsruhe. Tito dva chrabří bojovníci za svobodu oznámili sboru: že už je všechno prohráno, že přesila je příliš velká, že se všichni ještě mohou bezpečně vrátit domů; že oni dva, parlamentní žvanil Zitz a chrabrý Bamberger, nechtějí, aby na jejich svědomí lpěla nevinně prolitá krev a jiná napáchaná zla, a proto tímto prohlašují sbor za rozpuštěný. Porýnskohesenští byli ovšem tímto podlým návrhem tak pobouřeni, že chtěli oba zrádce zatknout a zastřelit; také d'Ester a falcká vláda je chtěli dát zatknout. Ale velevážení občané už utekli, a statečný Zitz sledoval další průběh kampaně za říšskou ústavu až z bezpečné Basileje. Pan Zitz patřil jak v září 1848 svou výzvou k „rozhodným akcím“¹⁰⁵, tak i v květnu 1849 k oněm parlamentním chvastounům, kteří lid nejvíc podněcovali k povstání, a poprvé i podruhé zaujal čestné místo mezi těmi, kdo jej v povstání první nechali na holičkách. Také v Kirchheimbolandenu byl pan Zitz první, kdo vzal do zaječích, zatímco jeho střelci se bili a umírali v boji.

Porýnskohesenský sbor, beztak už jako všechny oddíly značně oslabený dezercemi a demoralizován ústupem do Bádenska, ztratil brzy všechnu soudržnost. Jedna část se rozutekla a odešla domů; zbytek se znovu zformoval a bojoval až do konce tažení. Ostatní falcké oddíly u Rastattu demoralizovala zpráva, že všichni, kdo se vrátí do 5. července domů, mají dostat amnestii. Víc než polovina se rozutekla, prapory se scvrkly na setniny, nižší důstojníci většinou odešli, a těch 1200 mužů, kteří ještě zbyli, se skoro vůbec k ničemu nehodilo. Náš sbor, i když ani v nejmenším nebyl demoralizován, se zmenšil ztrátami, nemocemi a dezercí studentů na něco víc než 500 lidí.

Dorazili jsme do Kuppenheimu, kde už byly i jiné oddíly, a ubytovali jsme se tam. Druhý den ráno jsem se vydal s Willichem do Rastattu a tam jsem se znovu setkal s *Mollem*.

Obětím bádenského povstání z kruhů víceméně vzdělaných se všude stavějí památníky ve verších i v próze, v tisku i v demokratických spolcích. O stovkách a tisících dělníků, kteří vybojovali boje a padli na bojištích, kteří zaživa hnili v rastattských kasematách nebo nyní, jediní ze všech emigrantů, okoušejí v cizině nejtěžší bídu exilu — o těch nemluví nikdo. Vykořisťování dělnictva je příliš vžitě, příliš obvyklé, než aby naši oficiální „demokraté“ považovali dělníky za něco jiného než za materiál, který mohou po libosti agitovat, vykořisťovat a využívat jako výbušninu, jako pouhou potravu pro děla. Naši „demokraté“ jsou příliš nevědomí a měšťáčtí, než aby pochopili revoluční postoj proletariátu a budoucnost dělnické třídy. Proto také nenávidí ty ryze proletářské charaktery, příliš hrdé na to, aby jim pochlebovaly, příliš rozumné, než aby se od nich daly zneužít, ale vždy připravené chopit se zbraně, když jde o svržení existující moci, a v každém revolučním hnutí zastupující přímo stranu proletariátu. Není-li v zájmu tzv. demokratů tyto dělníky uznávat, je povinností proletářské strany, aby je po zásluze ctíla. A k nejlepším z těchto dělníků patřil *Josef Moll z Kolína*.

Moll byl hodinář. Před lety odešel z Německa a pracoval ve všech revolučních veřejných i tajných spolcích ve Francii, v Belgii i v Anglii. Roku 1840 pomáhal zakládat německý Dělnický spolek v Londýně¹⁰⁶. Po únorové revoluci se vrátil do Německa a brzy se ujal se svým přítelem Schapperem vedení kolínského Dělnického spolku¹⁰⁷. Po kolínských zářijových nepokojích v roce 1848¹⁰⁸ emigroval do Londýna, ale brzy se pod nepravým jménem vrátil do Německa, agitoval v různých krajích a plnil poslání, která by byl kdokoli jiný pro nebezpečnost odmítl. Setkal jsem se s ním znovu v Kaiserslauternu. I odtud odjížděl do Pruska za poslánými, která by mu, kdyby byl chycen, vynesla okamžité zastřelení. Když se vracel ze své druhé cesty, podařilo se mu šťastně proklouznout všemi nepřátelskými armádami až do Rastattu, a tam ihned vstoupil do branné dělnické setniny v našem sboru. Za tři dny nato padl.

Ztratil jsem v něm starého přítele, strana jednoho ze svých nejneúnavnějších, nejneohroženějších a nejspolehlivějších průkopníků.

Strana proletariátu byla v bádensko-falcké armádě zastoupena poměrně silně, zvláště v dobrovolnických sborech, např. v našem sboru, v legii emigrantů atd.; může se klidně zeptat kterékoli jiné strany, troufá-li si cokoli vytknout byt i jedinému z jejích příslušníků. Nejrozhodnější komunisté byli i nejodvážnějšími vojáky.

Druhý den, 27. června, jsme se přesunuli trochu dál do hor, do Rothenfelsu. Postupně bylo stanoveny rozčlenění armády a rozmístění jednotlivých oddílů. Patřili jsme k divizi na pravém křídle, které velel plukovník Thome; byl to týž člověk, který chtěl v Meckesheimu¹⁰⁹ zatknout Mieroslawského a jemuž bylo pak naivně ponecháno velení; od 27. června velel této divizi Mersy. Willich odmítl přijmout velení falcké armády, které mu nabízel Sigel, a stal se náčelníkem štábu divize. Divize byla rozmístěna od Gernsbachu a württemberských hranic až za Rothenfels a opírala se vlevo o divizi Oborského, soustředěnou kolem Kuppenheimu. Předvoj byl vysunut až k hranicím a dále k Sulzbachu, Michelbachu a Winkelu. Zásobování bylo zpočátku nepravdivé a špatné, od 27. se zlepšilo. V naší divizi bylo několik bádenských řadových praporů, zbytek falckých bojovníků pod hrdinou Blenkerem, náš sbor a jedna či půldruhá baterie dělostřelectva. Falcké oddíly tábořily v Gernsbachu a okolí, řadové vojsko a my v Rothenfelsu a kolem něho. Hlavní stan byl v hotelu u Alžbětina pramene proti Rothenfelsu.

Seděli jsme – štáb divize a štáb našeho sboru, dále Moll, Kinkel a jiní dobrovolníci – 28. června zrovna v hotelu po jídle při kávě, když přišla zpráva, že náš předvoj napadli u Michelbachu Prusové. Hned jsme vyrazili, ačkoli jsme si mohli domyslet, že nepřítel jen provádí průzkum. Opravdu o nic jiného nešlo. Dole v údolí ležela vesnice Michelbach, kterou Prusové na chvíli dobyli, ale když jsme tam dorazili, byla už zase v našich rukou. Z obou horských úbočí se střílelo přes údolí a zbytečně se vypálilo množství střeliva. Viděl jsem jen jednoho mrtvého a jednoho raněného. Zatímco řadové vojsko bezúčelně plýtvalo náboji na vzdálenost 600–800 kroků, naši lidé na Willichův rozkaz docela klidně složili pušky do kozlů a těsně vedle zdánlivých bojovníků a ve zdánlivém

ohni odpočívali. Jen střelci sestoupili se zalesněného úbočí a za podpory části řadových oddílů zahnali Prusy z protější výšiny. Jeden z našich střelců sestřelil svou obrovskou mušketou, pravým přenosným dělem, na vzdálenost asi 900 kroků pruského důstojníka s koně; celá jeho setnina se okamžitě obrátila a schovala se do lesa. Do našich rukou padlo několik zabitých a raněných Prusů a dva zajatci.

Příštího dne začal útok na celé frontě. Tentokrát nás páni Prušáci vyrušili od oběda. Cílem prvního útoku, který nám byl hlášen, byl Bischweier, tedy místo, kde se stýkala Oborského divize s naší. Willich naléhal, aby naše oddíly zůstaly pokud možno u Rothenfelsu v záloze, protože hlavní úder se dá rozhodně očekávat opačným směrem, u Gernsbachu. Ale Mersy odpověděl: však víme, jak to chodí. Když je některý z našich praporů napaden a všechny ostatní mu nepřijdou okamžitě na pomoc, hned se křičí o zradě a všechno se obrátí na útek. A tak jsme se tedy vydali k Bischweieru.

Willich a já jsme postupovali se střeleckou setninou po silnici k Bischweieru po pravém břehu Murgu. Půl hodiny za Rothenfelssem jsme narazili na nepřítele. Střelci utvořili řetěz a Willich odjel zpátky pro sbor, který zůstal trochu pozadu. Naši střelci, kryjíce se za ovocnými stromy a vinnými keři, vydrželi značně dlouho v dosti živé palbě, na kterou právě tak živě odpovídali. Když se však po silnici přiblížila silná nepřátelská kolona, aby podporovala své střelce, levé křídlo našich střelců povolilo a přes všechno domlouvání se nedalo zdržet. Pravé křídlo postoupilo výš do hor a později se připojilo k našemu sboru.

Když jsem viděl, že se se střelci nedá nic dělat, ponechal jsem je osudu a vydal jsem se vzhůru po úbočí, kde jsem viděl zástavy našeho sboru. Jedna setnina zůstala pozadu; její velitel, krejčí a jinak statečný chlapík, si nevěděl rady. Odvedl jsem setninu k ostatním a zastihl jsem Willicha, právě když posílal besançonskou setninu ve střeleckém řetězu dopředu; za ní rozmístil ve dvou sledech ostatní setniny a jednu vyslal do hor, aby chránila pravý bok.

Naše střelce přivítala prudká palba. Stáli proti nim pruští střelci a naši dělníci měli proti jejich puškám s taženými hlavními pouhé muškety. Podporování pravým křídlem našich řadových

střelců, které se k nim připojilo, postupovali tak odhodlaně, že krátká vzdálenost velmi brzy vyrovnala horší kvalitu zbraní, zvláště na pravém křídle, a Prusové byli odraženi. Oba sledy se držely těsně za střeleckým řetězem. Mezitím také nalevo od nás, do údolí Murgu, dovezli dvě bádenská děla, která zahájila palbu na pruskou pěchotu a dělostřelectvo, rozestavené na silnici.

Boj za prudké palby z ručnic i jehlovek a za neustálého ustupování Prusů trval asi hodinu – někteří naši střelci došli zatím až do Bischweieru – vtom však Prušáci dostali posilu a jejich prapory začaly postupovat. Naši střelci se stáhli; první sled pálil salvami, druhý se stáhl o něco dál doleva do úvozu a také pálil. Ale Prusové pronikali v hustých řadách po celé linii; obě bádenská děla, která chránila náš levý bok, už odjela, na pravém boku sestupovali Prušáci z hor a my museli ustoupit.

Jakmile jsme se dostali z nepřátelské křížové palby, zaujali jsme nové postavení na úbočí hor. Jestliže byla naše fronta až dosud obrácena proti rýnské rovině, proti Bischweieru a Niederweieru, obrátila se nyní proti horám, které Prušáci obsadili od Oberweieru. Teď konečně přibýly do bitevní linie i řadové prapory a zúčastnily se boje spolu s dvěma setninami našeho sboru, které byly znovu vyslány dopředu ve střeleckém řetězu.

Měli jsme velké ztráty. Chybělo – kromě rozprášených střelců – asi 30 lidí, mezi nimi Kinkel a Moll. Oba dva se s pravým křídlem své setniny a s několika střelci dostali příliš dopředu. Velitel střelců, nadlesní Emmermann z Throneckenu v porýnském Prusku, táhl proti Prusům, jako by šlo o hon na zajíce; odvedl střelce na místo, odkud pálili na dělostřelecký trén a donutili jej k rychlému ústupu. Ale současně vyrazila z úžlabiny setnina Prusů a střelila po nich. Kinkel klesl, raněn do hlavy, a museli ho dlouho nést, dokud nemohl jít sám; brzy se však dostali do křížové palby a měli co dělat, aby vyvázli. Kinkel s nimi nemohl. Dostal se do jednoho selského stavení, kde ho Prusové zajali a ztloukli; Moll byl raněn do břicha, byl také zajat a svému zranění pak podlehl. Také Zychlinského zasáhla odražená střela do šíje, přesto však zůstal u sboru.

Zatímco hlavní voj zůstal stát na místě a Willich odjel na jiný úsek bojiště, spěchal jsem k mostu přes Murg pod Rothenfelsem,

kde vzniklo jakési shromaždiště. Chtěl jsem získat zprávy z Gernsbachu. Ale ještě než jsem se tam dostal, spatřil jsem dým nad hořícím Gernsbachem a na mostě jsem se dověděl, že odtamtud bylo slyšet hřmění děl. Šel jsem později k tomuto mostu ještě několikrát; pokaždé byly zprávy z Gernsbachu horší, pokaždé bylo za mostem shromážděno víc bádenského řadového vojska, které propadlo demoralizaci, sotva se dostalo do ohně. Nakonec jsem se dověděl, že nepřítel je už v Gaggenau. Byl už nejvyšší čas, abychom proti němu vyrazili. Willich překročil se sborem řeku Murg, aby zaujal postavení proti Rothenfelsu, a vzal s sebou ještě čtyři děla, která mu právě padla do rukou. Vydal jsem se za oběma našimi setninami, které postupovaly ve střeleckém řetězu a dostaly se zatím daleko dopředu. Všude jsem potkával řadové jednotky, většinou bez důstojníků. Jeden z oddílů vedl lékař, který použil příležitosti a představil se mi: „Jistě mě znáte; já jsem Neuhaus, vůdce durynského hnutí!“ Ti dobří lidé všude porazili Prušáky a teď se vraceli, protože už neviděli žádného nepřítele. Naše setniny jsem nikde nenašel – vrátily se z téhož důvodu přes Rothenfels – a vydal jsem se tedy znovu k mostu. Zastihl jsem tu Mersyho, jeho štáb a jeho oddíly. Prosil jsem ho, aby mi dal alespoň několik setnin, které by podpořily Willicha. „Vezměte si třeba celou divizi, jestli s těmi lidmi ještě něco svedete,“ zněla odpověď. Tíž vojáci, kteří všude zahnali nepřítele, kteří byli na nohou všeho všudy pět hodin, leželi teď na louce dezorganizováni, demoralizováni, prostě k ničemu. Zpráva, že je nepřítel v Gernsbachu obešel, je zničila. Šel jsem dál. Potkal jsem setninu, která se vracela od Michelbachu, s tou se také nedalo nic dělat. Když jsem u našeho bývalého hlavního stanu našel znovu sbor, valili se sem od Gaggenau prchající falctí bojovníci – Pistol Zinn se svou tlupou, ozbrojenou teď už mušketami. Zatímco Willich hledal postavení pro děla a konečně našel takové, které ovládalo údolí Murgu a bylo velmi výhodné pro současnou palbu z pušek, dělostřelci s děly utekli, ani jejich velitel je nemohl udržet. Byli už zase u mostu u Mersyho. Tehdy mi Willich ukázal hlášení od Mersyho; Mersy mu sděloval, že je všechno ztraceno a že se stáhne do Oosu. Nezbylo nám nic jiného než udělat totéž, i vydali jsme se ihned do hor. Bylo asi sedm hodin.

U Gernsbachu to vypadalo takto: Peuckerovo říšské vojsko, které naše hlídky spatřily už den předtím u Herrenalbu na württemberském území, spolu s württemberskými vojáky rozmístěnými na hranicích zaútočilo 29. června po poledni na Gernsbach, když předtím zradou přimělo naše přední hlídky k ústupu: přiblížili se k hlídkám s voláním, aby nestřílely, že jsou bratři, a pak ze vzdálenosti osmdesáti kroků vystřelili salvu. Potom ostřelovali Gernsbach granáty a zapálili jej, a když už se pak požár nedal zadržet, dal pan Sigel – kterého Microslawski poslal, aby postavení za každou cenu *udržel* – dal pan Sigel *sám* rozkaz, aby pan Blenker se svými oddíly za boje ustoupil. Pan Sigel to nepopře, tak jako to nepopřel v Bernu, když jeden z pobočníků pana Blenkera vyprávěl o této kuriozitě v jeho, páně Sigelově, a Willichově přítomnosti. Tímto rozkazem, totiž vydat „za boje“ (!) klíčový bod celého postavení na Murgu, byl ovšem prohrán boj na celé frontě, bylo ztraceno poslední postavení bádenské armády.

Prusové si ostatně vítězstvím v bitvě u Rastattu nezískali žádnou zvláštní slávu. Měli jsme 13 000 většinou demoralizovaných vojáků, vedení bylo až na malé výjimky špatné; pruská armáda měla i s říšským vojskem, které zaútočilo na Gernsbach, přinejmenším 60 000 mužů. Přes tuto obrovskou přesilu se neodvážili vážnějšího čelního útoku, ale porazili nás zbabělou zradou, neboť porušili neutralitu württemberského území, které pro nás bylo uzavřeno. Ani tato zrada by jim však byla nepomohla, alespoň zprvu, a nebyla by je nakonec ušetřila rozhodného čelního útoku, kdyby nebyl Gernsbach tak neuvěřitelně špatně obsazen a kdyby byl pan Sigel nevydal onen výše uvedený příkladný rozkaz. Naše postavení nebylo tak jako tak skvělé a bezpochyby bychom je byli příštího dne ztratili; ale vítězství by bylo Prušáky stálo daleko víc obětí a bylo by nesmírně uškodilo jejich vojenské pověsti. A proto dali přednost porušení württemberské neutrality, a Württembersko to klidně připustilo.

Náš sbor, který měl teď ani ne 450 mužů, ustoupil hornatým terénem do Oosu. Silnice byla přeplněna vojskem, které bylo v naprostém rozkladu, a vozy, děly atd., všechno v největším zmatku. Pochodovali jsme dál a odpočívali v Sinzheimu. Druhý den ráno

Jme sebrali za Bühlem určitý počet uprchlíků a přenocovali jsme v Oberachernu. Toho dne došlo k poslednímu boji; německo-polská legie spolu s několika jinými oddíly Beckerovy divize odrazila u Oosu říšské vojsko a vzala mu (meklenburskou) houfnici, kterou také v pořádku dopravila až do Švýcarska.

Armáda byla v úplném rozkladu. Mieroslawski a ostatní Poláci složili velení; plukovník Oborski opustil své místo už na bojišti, večer 29. června. Ale tento dočasný rozklad mnoho neznamenal. Falcké oddíly se už třikrát nebo čtyřikrát rozpadly a pokaždé se tant bien que mal* znovu zformovaly. Co nejpomalejší ústup při současném doplňování armády všemi povolanci z území, které bylo nutné vyklidit, a dále rychlé soustředění povolanců z jižního Bádenska u Freiburgu a Donaueschingen — to byla dvě opatření, o něž se mělo velení ještě pokusit. Tím by se zase jakžtakž obnovily pořádek a kázeň a umožnil by se poslední beznadějný, ale čestný boj na Kaiserstuhlu u Freiburgu nebo u Donaueschingen. Ale lidé stojící v čele civilní i vojenské správy podlehli ještě větší demoralizaci než vojáci. Ponechali armádu a celé hnutí napospas osudu a sklíčeně, bezradně a zničeně ustupovali stále dál.

Po útoku na Gernsbach se všech zmocnil strach, že je nepřítel obejde přes württemberské území, a silně přispěl k všeobecné demoralizaci. Willichův sbor se nyní vydal kappelským údolím do hor a dvěma horskými houfnicemi — ostatní děla, která nám byla přidělena, nás v Kappelu opustila — aby nás chránila od württemberských hranic. Náš pochod přes Schwarzwald, za něhož jsme ani jednou nespátřili nepřitele, se podobal příjemnému výletu. Prvního července jsme přes Allerheiligen dorazili do Oppenau, druhého přes Hundskopf do Wolfachu. Tady jsme se 3. července dověděli, že vláda je ve Freiburgu a že se má vydat i toto město. To nás přimělo, že jsme se tam hned vydali. Chtěli jsme donutit pány z prozatímní vlády a vrchní velitelství, v jehož čele teď stál hrdina Sigel, aby Freiburg nevydávali bez boje. Když jsme opustili Wolfach, bylo už pozdě, a tak jsme dorazili do Waldkirchu až pozdě večer. Tady jsme se dověděli, že Freiburg je už vyklizen a že vláda a hlavní stan předsídlily do Donaueschingen. Současně jsme dostali přímý rozkaz

* — jakžtakž. (Pozn. red.)

obsadit a opevnit simonswaldské údolí a zřídit svůj hlavní stan ve Furtwangen. Museli jsme tedy zpátky do Bleibachu.

Pan Sigel rozmístil teď své oddíly za hřebenem Schwarzwaldu. Obranná linie měla vést od Lörrachu přes Todtnau a Furtwangen k württemberským hranicím, směrem na Schramberg. Levé křídlo tvořili Mersy a Blenker, kteří ustupovali údolím Rýna na Lörrach; pak následoval pan Doll, bývalý obchodní cestující, který byl jako generál Heckerovy armády jmenován velitelem divize a zaujal postavení v oblasti Höllenthalu; potom náš sbor ve Furtwangen a v simonswaldském údolí, a konečně na pravém křídle Becker u Sankt Georgenu a Tribergu. Za horským hřebenem u Donaueschingen stál pan Sigel se zálohou. Branné síly, značně oslabené dezercemi a neposilované novými odvody, měly stále ještě 9000 mužů a 40 děl.

Z hlavního stanu, z Freiburgu, z Neustadtu na Wutachu a z Donaueschingen nám docházel rozkaz za rozkazem a z každého číselo naprosté pohrdání smrtí. Očekávalo se sice, že nepřítel nám vpadne z Württemberska přes Rottweil a Villingen znovu do zad; ale všichni byli odhodláni, že ho porazí a stůj co stůj uhájí hřeben Schwarzwaldu, a to, jak se říkalo v jednom z těchto rozkazů, „takřka bez ohledu na pohyby nepřítele“. To znamená, že pan Sigel si z Donaueschingen zabezpečil slavný ústup na švýcarské území, ústup, který se dal uskutečnit za čtyři hodiny; pak mohl v Schaffhausenu v klidu a pokoji vyčkávat, co bude s námi, obklíčenými v horách. Brzy uvidíme, k jakému veselému konci dospělo toto pohrdání smrtí.

4. července jsme dorazili se dvěma setninami (160 mužů) do Furtwangen, zbytek měl za úkol obsadit simonswaldské údolí a průsmyky gütenbašský a sankt-märgenský. Přes Sankt Märgen jsme měli spojení se sborem Dollovým, přes Schönwald s Beckerem. Všechny průsmyky jsme zatarasili. – 5. července jsme zůstali ve Furtwangen. Šestého přišla od Beckera zpráva, že Prusové postupují na Villingen,¹¹⁰ a současně výzva, abychom na ně zaútočili přes Vöhrenbach a podpořili tak Sigelovu operaci. Becker nám současně oznámil, že jeho hlavní voj se důkladně opevnil v Tribergu a on sám že za ním odejde, jakmile Sigel obsadí Villingen.

Na to, že bychom podnikli útok, nebylo ani pomyšlení. Neměli jsme ani 450 mužů a měli jsme hájit tři čtvereční míle; nemohli jsme tedy postrádat ani jediného muže. Museli jsme zůstat na místě a oznámili jsme to Beckerovi. Brzy nato došla z hlavního stanu depeše: Willich se má okamžitě dostavit do Donaueschingen a převzít velení nad celým dělostřelectvem. Právě jsme se chystali, že tam rychle odjedeme, když do Furtwangen dorazila kolona lidobraný, za ní dělostřelectvo a několik dalších praporů lidobraný. Byl to Becker se svým sborem. Jeho lidé prý se začali bouřit. Vyptal jsem se na to jednoho štábního důstojníka, s kterým jsem se dobře znal, „majora“ Nerlingera, a dověděl jsem se toto: Nerlinger byl velitelem triberského postavení a právě dal rozkaz k vykopání okopů, když mu důstojnický sbor doručil písemné, všemi podepsané prohlášení, že se lidé bouří, a nebude-li okamžitě vydán rozkaz k odchodu, že se všemi oddíly odejdou. Prohlédl jsem si podpisy: zase chrabrý prapor Dreherův a Obermüllerův! Nerlinger nemohl nic dělat než oznámit to Beckerovi a vydat se na pochod k Furtwangen. Becker ihned vyrazil za nimi a tak došel s celým svým vojskem do Furtwangen, kde naši dobrovolníci přivítali ustrašené důstojníky a vojáky strašným výsměchem. Styděli se a večer je Becker mohl odvést zase do jejich postavení.

My jsme zatím odjeli do Donaueschingen a za námi besançonská setnina. Prušáci už se rojili až u samé silnice; obsadili i Villingen. Přesto jsme prošli bez boje a k desáté hodině večer dorazili i Besançonští. V Donaueschingen jsem se setkal s d'Esterem a dověděl jsem se od něho, že pan Struve v ústavodárném shromáždění ve Freiburgu¹¹¹ žádal, aby se okamžitě přešlo do Švýcarska, protože všechno je ztraceno; hrdina Blenker prý této rady uposlechl a už dnes ráno překročil u Basileje švýcarské hranice. Obě zprávy se potvrdily. Hrdina Blenker přešel už 6. července do Basileje, ačkoli právě on byl nejdál od nepřítele. Ještě v poslední chvíli provedl několik svérázných rekvizic, které způsobily nedorozumění mezi ním a panem Sigelem a později i se švýcarskými úřady. A též hrdina Struve, který ještě 29. června prohlásil 'pana Brentana a každého, kdo chtěl vyjednávat s nepřítelem, za zrádce národa, byl za tři dny nato, 2. července, tak zlomen, že se nestyděl v důvěr-

ném zasedání bádenského ústavodárného shromáždění podat tento návrh:

„aby jižní Bádensko nebylo vydáno stejným válečným hrůzám jako severní Bádensko, aby se dále neprolévala drahocenná krev a aby se zachránilo, co se ještě zachránit dá (!), nechť je každému členu zemského shromáždění i každému účastníkovi revoluce vyplacen plat nebo žold až do 10. července i s příslušným cestovným a nechť se všichni s pokladnami, zásobami, zbraněmi atd. stáhnou na švýcarské území!“

Tento znamenitý návrh podal statečný Struve 2. července, tedy v době, kdy jsme byli nahoře ve schwarzwaldských horách, deset hodin od Freiburgu a dvacet hodin od švýcarských hranic! Pan Struve je tak naivní, že ve svých „Dějínách“ na str. 237 a dalších o tom sám vypravuje a ještě se tím chlubí. Přijetí takového návrhu mohlo mít jen jediný následek: že na nás Prusové vyvinou co největší tlak, aby „zachránili, co se ještě zachránit dá“, aby nám totiž odebrali pokladny, děla a zásoby, protože po takovém rozhodnutí bylo jasné, že nás budou moci pronásledovat úplně bez nebezpečí; a pak, že naše oddíly začnou hned hromadně zbíhat a celé sbory se vydají do Švýcarska na vlastní pěst, což se skutečně stalo. Náš sbor by na tom byl asi nejhůř; byl až do 12. července na bádenském území a dostal žold až do sedmáctého.

Místo aby dobyl zpátky Villingen, rozhodl se pan Sigel zaujmout nejdříve postavení za Donaueschingen u Hüfingen a čekat na nepřítel. Ale ještě týž večer bylo rozhodnuto, že se půjde na Stühlingen, které leží těsně u švýcarských hranic. Poslali jsme rychle jízdní posly do Furtwangen, aby to oznámili našemu a Beckerovu sboru. Oba sbory ať se také vydají přes Neustadt a Bonndorf do Stühlingen. Willich šel sboru naproti do Neustadtu, já zůstal u besançonské setniny. Přenocovali jsme v Riedböringen a druhý den, 7. července odpoledne, jsme dorazili do Stühlingen. 8. července vykonal pan Sigel přehlídku své napůl rozuteklé armády, doporučil jí, aby napříště už nejezdila, ale pochodovala (na hranicích!), a ujel. Nám zanechal půl baterie a rozkaz pro Willicha.

Mezitím došla z Furtwangen nejprve Beckerovi a potom našim předsunutým setninám zpráva o všeobecném ústupu. Náš sbor se nejdříve shromáždil ve Furtwangen a v Neustadtu se setkal s Willi-

chem. Becker byl blíž Furtwangen než naše předsunuté oddíly, ale dorazil tam později a postupoval stejnou cestou. Narazil na zátaras, které jeho pochod zpomalily; později se ve švýcarských novinách tvrdilo, že je tam postavil náš sbor. To je omyl; náš sbor zatarasil cesty jen z druhé strany schwarzwaldského hřebenu, a ne silnici z Tribergu do Furtwangen, kterou vůbec neobsazoval. Kromě toho odešli naši dobrovolníci z Furtwangen teprve tehdy, když tam dorazil Beckerův předvoj.

V Donaueschingen se dohodlo, že trosky celé armády se shromáždí za řekou Wutachem mezi Eggingen a Thiengen a tam vyčkají, až se přiblíží nepřítel. Opření boky o švýcarské území, mohli jsme zde se svým početným dělostřelectvem ještě pokusit o poslední boj. Dokonce nebylo vyloučeno, že Prusové poruší švýcarské území a vtáhnou tím Švýcarsko do války. Ale jaké bylo naše překvapení, když jsme po Willichově příchodu četli v rozkazu chrabrého Sigela: „Hlavní síly se odeberou do Thiengen a Waldshutu a zaujmou tam pevné postavení (!!). Snažte se udržet postavení (u Stühlingen a Eggingen) co nejdéle.“ – „Pevné postavení“ u Thiengen a Waldshutu, v zádech Rýn, před sebou výšiny dostupné nepříteli! To znamenalo jen jedno: chceme přejít přes sáckinský most do Švýcarska. A přitom hrdina Sigel o Struvově návrhu prohlásil: bude-li tento návrh přijat, on, Sigel, se první vzbouří.

Zaujali jsme postavení přímo za Wutachem a rozmístili jsme oddíly od Eggingen až po Wutöschingen, kde byl náš hlavní stan. Tam jsme dostali od pana Sigela tento ještě poučnější dokument:

„Rozkaz. Hlavní stan v Thiengen, 8. července 1849. — Plukovníku Willichovi v Eggingen. Protože kanton Schaffhausen proti mně vystupuje už teď nepřátelsky, nemohu zaujmout postavení, na němž jsme se smluvili. Zařídí podle toho své pohyby a vydej se směrem na Griessen, Lauchringen a Thiengen. Já odtud zítra vyrazím buď k Waldshutu, nebo za řeku Albu (tj. do Säckingen) ... Vrchní velitel Sigel.“

To už přestávalo všechno. Večer jsem odjel s Willichem do Thiengen, kde se nám „generální ubytovatel“ Schlinke přiznal, že chtějí skutečně jít do Säckingen a tam přes Rýn. Sigel chtěl zpočátku uplatňovat svá práva „vrchního velitele“, ale na Willicha to neplatilo a nakonec Sigela přiměl, že vydal rozkaz obrátit se

a pochodovat na Griessen. Záminkou k pochodu na Säckingen bylo spojení s Dollem, který tam prý postupuje, a také prý výhodné postavení. Bylo to zřejmě stejné postavení, z něhož zahájil boj Moreau roku 1800, a mělo jen tu nevýhodu, že fronta byla obrácena na docela jinou stranu, než odkud se k *nám* blížil nepřítel; pokud jde o šlechtetného Dolla, ten nemeškal podat důkaz, že dovede přejít do Švýcarska i bez pana Sigela.

Mezi kantony Curych a Schaffhausen leží malý cíp bádenského území s obcemi Jestettenem a Lottstettenem, cíp, který je až na úzký přístup u Baltersweilu ze všech stran obklopen Švýcarskem. Zde se mělo zaujmout poslední postavení. Výšiny za Baltersweilem po obou stranách silnice skýtaly výborné možnosti pro rozmístění našich děl, a naše pěchota byla ještě dost početná, aby je chránila, dokud by se – v nejnútnejším případě – neuchýlila na švýcarské území. Bylo smluvno, že tady máme čekat, dokud Prusové nezaútočí nebo nás nevyhladovějí. Utábořil se tu hlavní voj, k němuž se připojil Becker. Willich vyhledal postavení pro děla (později jsme tam, kde měla být jejich bojová postavení, našli jejich dělostřelecký park). My pak jsme tvořili zadní voj a pomalu jsme táhli za hlavním vojem. Večer 9. července jsme došli do Erzingen, 10. července do Riedernu. Toho dne se konala v táboře všeobecná válečná porada. Pouze Willich se vyslovil pro další obranu. Sigel, Becker a ostatní pro ústup na švýcarské území. Byl tam švýcarský komisař, tuším plukovník Kurz, a ten prohlásil, že dojde-li ještě k boji, Švýcarsko nám neposkytne azyl. Při hlasování zůstal Willich s dvěma nebo třemi důstojníky v menšině. Z našeho sboru nebyl kromě Williche přítomen nikdo.

Ještě když byl Willich v táboře, půlbaterie, která nám byla dosud přidělena, dostala rozkaz k odchodu; odešla, aniž jsme o tom byli slovem zpraveni. Také všechny ostatní oddíly kromě našeho dostaly rozkaz, aby se dostavily do tábora. V noci jsem odjel s Willichem znovu do hlavního stanu v Lottstettenu; když jsme se za úsvitu vraceli, potkali jsme na silnici celý ten spolek, který vyrazil z tábora a v nejpustším zmatku se valil k hranicím. Téhož dne, 11. července časně zrána, přešel pan Sigel se svými lidmi na švýcarské území u Rafzu, pan Becker se svými u Rheinau. Soustředili

jsme celý sbor, vydali jsme se do tábora a odtud do Jestettenu. Sem nám přinesl ordonanční důstojník asi v poledne Sigelův dopis z Eglisau, že už je šťastně ve Švýcarsku, že důstojníci si směli ponechat šavle a že máme za ním co nejdřív přijít. Vzpomněli si na nás teprve tehdy, když už byli na neutrální půdě!

Prošli jsme Lottstettenem až na hranice, přespali jsme ještě na německém území, ráno 12. července jsme vystříleli náboje a přešli na švýcarské území jako poslední z bádensko-falcké armády. Téhož dne, současně s námi, odešel i z Kostnice jeden sbor, který tam byl. O týden později padl zradou Rastatt a celé Německo, až po nejzapadlejší kouty, ovládla na čas zase kontrarevoluce.

*

Kampaň za říšskou ústavu zašla na vlastní polovičatost a vnitřní ubohost. Od červnové porážky roku 1848 má civilizovaná část evropského kontinentu na vybranou: buď panství revolučního proletariátu, nebo panství tříd, které panovaly před únorem. Nějaká třetí cesta už není možná. Zejména v Německu se ukázalo, že buržoazie je neschopná udržet si své panství; proti lidu si je mohla udržet jen tím, že je znovu postoupila šlechtě a byrokracii. Říšskou ústavou se maloburžoazie, ve spolku s německou ideologií, pokusila o nemožné vyrovnání, které mělo oddálit rozhodný boj. Tento pokus musel ztroskotat: kdo to myslel vážně s hnutím, nemyslel to vážně s říšskou ústavou, a kdo bral vážně říšskou ústavu, nebral vážně hnutí.

Kampaň za říšskou ústavu měla však přesto významné výsledky. Především zjednodušila situaci. Skončila nekonečnou řadu pokusů o kompromis: po její porážce může zvítězit buď jen feudální byrokratická monarchie poněkud přibarvená konstitucionalismem, nebo skutečná revoluce. A v Německu teď revoluce nemůže skončit jinak než úplným panstvím proletariátu.

Kampaň za říšskou ústavu dále významně přispěla k vyhrocení třídních protikladů v těch německých zemích, kde ještě ostře vyhraněny nebyly. Především v Bádensku. Jak jsme viděli, v Bádensku před povstáním skoro neexistovaly třídní protiklady. Odtud to

uznávání prvenství maloburžoazie nad všemi opozičními třídami, odtud ta zdánlivá jednomyslnost obyvatelstva, odtud ten rychlý přechod Bádenských, podobně jako předtím Vídeňanů, od opozice k povstání, proto pokusy o povstání při každé příležitosti, dokonce za předpokladu, že dojde k boji v otevřeném poli s pravidelnou armádou. Jakmile však povstání vypuklo, jednotlivé třídy se jasně vyhrotily a maloburžoové se oddělili od dělníků a rolníků. Jejich představitel Brentano je na věčné časy zostudil. Vítězství pruského militarismu je dohnalo k takovému zoufalství, že před nynějším útlakem dají přednost každému režimu, dokonce i nastolenému dělníky; příštího hnutí se zúčastní mnohem aktivněji než všech dosavadních; ale naštěstí nebudou už nikdy s to hrát samostatnou, vedoucí úlohu jako za Brentanovy diktatury. Dělníci a rolníci, kteří za nynější militaristické vlády trpí právě tak jako maloburžoové, nezískali zkušenosti z posledního povstání nadarmo; nejenže musí pomstít své padlé a zavražděné bratry, ale postarají se i o to, aby při příštím povstání dostali do rukou otěže *oni*, a ne maloburžoové. I když zkušenosti z povstání nikdy nemohou nahradit třídní vývoj, na nějž působí jediné dlouholetá existence velkého průmyslu, přesto Bádensko svým posledním povstáním a jeho výsledky vstoupilo do řady těch německých provincií, které v nadcházející revoluci zaujmou jedno z nejdůležitějších míst.

Z politického hlediska byla kampaň za říšskou ústavu předem pochybená. Z vojenského hlediska rovněž. Jediná naděje na úspěch byla mimo Německo, ve vítězství republikánů v Paříži 13. června – a 13. červen se nezdařil. Po této události nemohla být kampaň ničím jiným než více či méně krvavou fraškou. Hloupost a zrada dovršily její porážku. Vojenští velitelé až na několik výjimek byli zrádci nebo neschopní, nevědomí a zbabělí kariéristé, a těch několik výjimek nechali ostatní i Brentanova vláda na holičkách. Kdo se při budoucím revolučním otřesu neprokáže žádnou jinou zásluhou než tou, že byl Heckerovým generálem nebo důstojníkem v době kampaně za říšskou ústavu, zaslouží si, aby mu hned ukázali dveře. Jací byli velitelé, takoví byli i vojáci. V bádenském lidu jsou skryty nejlepší vojenské vlastnosti; za povstání se už od počátku těchto vlastností využívalo špatně, nikdo se o ně nestaral. Tak došlo k oné nešťastné

situaci, kterou jsme podrobně vylíčili. Celá „revoluce“ se změnila v komedii, a zbývá jediná útěcha, že šestkrát silnější protivník byl šestkrát zbabělejší.

Díky krvežíznivosti kontrarevoluce skončila však tato komedie tragicky. Tíž válečníci, kteří na pochodu nebo na bojišti nejednou podlehlí panickému strachu, zemřeli v rastattských kobkách jako hrdinové. Ani jediný neprosil o milost, ani jediný se nezachvěl. Německý lid na rastattské masakry a kasematy nikdy nezapomene: nezapomene na velké pány, kteří tyto podlosti nařídili, ale ani na zrádce, kteří je svou zbabělostí zavinili: na Brentany z Karlsruhe i z *Frankfurtu*.

K. MARX A B. ENGELS

RECENZE

Z „NEUE RHEINISCHE ZEITUNG.
POLITISCH-ÖKONOMISCHE
REVUE“, ČÍS. 2 ¹¹²

G. FR. DAUMER, „NÁBOŽENSTVÍ NOVÉHO VĚKU.
POKUS O KOMBINÁTORSKY AFORISTICKÝ VÝKLAD“,
2 SVAZKY, HAMBURK 1850*

„Jeden muž z *Norimberka*, jinak velmi svobodomyšlný a celkem přístupný novotám, strašlivě zanevřel na demokratické pletichy. Uctíval Ronga a pověsil si jeho obraz do pokoje. Když se však doslechl, že Ronge se přidal k demokratům, pověsil obraz na záchod. Jednou řekl: Kéž bychom žili pod ruskou knutou, to bych byl šťasten! Zemřel za nepokojů, a ačkoli byl už stár, domnívám se, že ho sklátilo do hrobu roztrpčení a hoře nad vývojem událostí.“ (Sv. II, str. 321–322.)

Kdyby tento politováníhodný norimberský šosák – místo aby umíral – paběrkoval myšlenkové drtiny z časopisu „*Korrespondent von und für Deutschland*“¹¹³, ze Schillera a Goetha, ze starých učebnic a z nových materiálů vypůjčených z veřejných knihoven, ušetřil by sobě smrt a panu Daumerovi v potu tváře slátané dva svazky kombinátorsky aforistických výkladů¹¹⁴. My bychom ovšem neměli to potěšení poznat současně s náboženstvím nového věku i jeho prvního mučedníka.

Dílo pana Daumera se dělí na dvě části, „předběžnou“ a „vlastní“. V části předběžné vyslovuje věrný Eckart¹¹⁵ německé filosofie hluboké znepokojení nad tím, že prý se dokonce i myslící a vzdělaní Němci v posledních dvou letech dali svést z pravé cesty a zřekli se neocenitelných vymožeností myšlení ve prospěch pouhé „vnější“ revoluční činnosti. Pokládá tuto chvíli za vhodnou k tomu, aby znovu apeloval na lepší city národa; poukazuje na to, k čemu

* G. Fr. Daumer, „*Die Religion des neuen Weltalters. Versuch einer combinatorisch-aphoristischen Grundlegung*“, 2 Bände, Hamburg, 1850. (Pozn. red.)

to vede, když se tak lehkomyslně vzdáváme celé německé vzdělanosti; vždyť jedině její zásluhou německý měšťák ještě něco znamenal. Celý obsah německé vzdělanosti shrnul do nejpádnejších sentencí, jaké skýtá chudá pokladnice jeho sečtělosti, a kompromituje tím německou vzdělanost neméně než německou filosofii. Jeho kytice nejvznešenějších výplodů německého ducha zastíňuje otřepaností a banálností i nejobyčejnější čítanky pro slečny ze vzdělaných stavů. Počínaje Goethovými a Schillerovými šosáckými výpady proti první francouzské revoluci, počínaje klasickým: „Lva nebezpečno budit ze sna!“¹¹⁶ a nejnovější literaturou konče, loví velekněz nového náboženství příčinlivě všechna místa, kde se německý cop s ospalou mrzutostí vzpírá každému dějinnému hnutí, které mu je proti mysli. Sloupy, na nichž spočívá chrám nového náboženství, jsou autority ráže Friedricha Raumera, Bertholda Auerbacha, Lochnera, Moritze Carriéra, Alfreda Meissnera, Kruga, Dingelstedta, Ronga, časopisu „Nürnberger Bote“, Maxe Waldaua, Sternberga, Germana Mäurera, Louisy Astonové, Eckermannna, Noacka, časopisu „Blätter für literarische Unterhaltung“, A. Kunze, Ghillanyho, Th. Mundta, Saphira, Gutzkowa, „urozené Gattererové“ atd. Revoluční hnutí, nad nímž tolik hlasů vyřklo své anatemy, se pro pana Daumera omezuje jednak na nejbanálnější pivní politikaření, které je v Norimberku na denním pořádku pod blahodárným dohledem listu „Korrespondent von und für Deutschland“, jednak na výstřelky lůzy, o nichž má pan Daumer představy velmi dobrodružné. Zdroje, z nichž pan Daumer čerpá, řadí se důstojně k uvedeným autoritám: vedle již častěji zmíněného norimberského „Korespondenta“ figurují „Bamberger Zeitung“, „Münchner Landbötin“, „Augsburger Allgemeine Zeitung“ atd. Táž šosácká prostota, která zná proletáře jen jako zpustlého a zhýralého trhana a která si spokojeně mne ruce při pařížských červnových masakrech roku 1848, kdy bylo pobito přes 3000 těchto „trhanů“, táž prostota se rozhořčuje, když se někdo směje dobrodušným spolkům proti týrání zvířat.

„Strašlivá muka, jimiž trpí nešťastné zvíře pod krutou tyranskou rukou člověka,“ volá pan Daumer na str. 293 prvního svazku, „jsou pro tyto barbary hloupostí, o kterou se nemáme starat!“

Celý moderní třídní boj se panu Daumerovi jeví jen jako boj „surovosti“ proti „vzdělání“. Místo aby ho vysvětloval z historických podmínek jednotlivých tříd, nachází jeho příčinu v podvrtné činnosti několika zlomyslníků, kteří podněcují nízké pudy lůzy proti vzdělaným stavům.

„Toto demokratické reformátorství... vyvolává závist, zlobu a chtivost nižších tříd společnosti proti vyšším; je to věru povedený prostředek, jak člověka zušlechtit, polepšit a povznést na vyšší kulturní stupeň.“ (Sv. I, str. 289.)

Pan Daumer ani neví, kolik bojů „nižších tříd společnosti proti vyšším“ to stálo, než lidstvo dospělo aspoň na norimberský „kulturní stupeň“ a než se mohl zrodit takový borec proti modlám jako Daumer.¹¹⁷

Druhá, „vlastní“ část obsahuje pozitivní stránku nového náboženství. Zde se v plné míře projevuje hněv německého filosofa nad tím, že se zapomnělo na jeho boje proti křesťanství, i nad lhotejností lidu vůči náboženství, jedinému předmětu, který je hoden pozornosti filosofa. Náš vševědoucec mudrc se dost naštěkal proti starému náboženství; chce-li přivést znovu ke cti své řemeslo, vyřazené konkurencí, nezbyvá mu nic jiného než vynalézt náboženství nové. Toto náboženství se však omezuje, krácejíc důstojně ve stopách první části, na další kytici sentencí, veršů do památníků a versus memoriales* německého šosáctví. Sůry nového koránu¹¹⁸ jsou jen snůškou frází, v nichž se současné německé poměry morálně zkrášlují a poeticky opentlují. Tyto fráze, třebaže jsou zbaveny bezprostředně náboženské formy, nejsou o nic méně srostlé se starým náboženstvím.

„Zcela nové stavy a nové poměry ve světě mohou vzniknout jedině díky novým náboženstvím. Za příklad i důkaz toho, co dokáže náboženství, nechť poslouží křesťanství a islám, za velmi přesvědčivé a názorné doklady bezmoci a bezvýchodnosti, již trpí abstraktní, výlučná politika, mohou zase sloužit hnutí, která působilá roku 1848.“ (Sv. I, str. 313.)

V této hlubokomyslné větě vyvstává před námi celá povrchnost a ignorance německého „myslitele“, který pokládá drobné německé a speciálně bavorské „březenové vymoženosti“ za evropské hnutí

* — verše, které se učí nazpaměť. (Pozn. red.)

z let 1848 a 1849 a který od prvních, a to ještě velmi nesmělých výbuchů postupně se šířící a koncentrující velké revoluce vyžaduje, aby přinesly už „zcela nové stavy a poměry ve světě“. Celý spletitý sociální boj, který dospěl v posledních dvou letech mezi Paříží a Debrecínem, mezi Berlínem a Palermem k prvním přestřelkám, omezuje se pro světoznámého mudrce Daumera na to, že „v lednu 1849 byly naděje konstitučních spolků v Erlangenu odsunuty do nedozírné dálky“ (I, str. 312), a na strach před novým bojem, který by mohl pana Daumera ještě jednou nepříjemně vyrušit ze studií Háfíze, Mohameda a Bertholda Auerbacha.

Táž nestoudná povrchnost umožňuje panu Daumerovi naprosto přehlížet, že už před rozšířením křesťanství se úplně zhroutily antické „stavy ve světě“ a že křesťanství bylo jen výrazem tohoto zhroutení; že „zcela nové stavy ve světě“ nevznikly zásluhou křesťanství zevnitř, nýbrž až tehdy, když Hunové a Germáni „napadli zvnějšku mrtvolu římské říše“; že po germánském vpádu se „nové stavy ve světě“ neřídily podle křesťanství, nýbrž že křesťanství se naopak měnilo s každou novou fází těchto stavů ve světě. Ať ostatně pan Daumer uvede příklad, kde se s novým náboženstvím změnily i staré stavy ve světě a nedošlo při tom současně k nejmohutnějším „vnějším a abstraktně politickým“ převratům.

Je jasné, že s každým velkým historickým převratem poměrů ve společnosti mění se zároveň i názory a představy lidí i jejich představy náboženské. Ale současný převrat se od všech dřívějších liší právě tím, že lidé konečně pronikli za tajemství tohoto procesu historických převratů, a místo aby tento praktický „vnější“ proces znovu zbožštili v nabubřelé formě nového náboženství, jakékoli náboženství odhazují.

Po ušlechtilých mravních naučeních nové světové moudrosti, která předčí i Knigga¹¹⁹ — najdeme v nich, co potřebujeme nejen pro styk s lidmi, nýbrž i pro styk se zvířaty — po Šalomounových příslovích přichází i Píseň písní nového Šalomouna.

„Příroda a žena jsou vpravdě věci božské na rozdíl od člověka a muže... Oddávání se lidského přírodnímu, mužského ženskému je jediné skutečnou, pravou pokorou a sebezapřením, nejvyšší, ba jedinou ctností a zbožností, jaká existuje.“ (Sv. II, str. 257.)

Tady vidíme, jak se povrchní ignorance spekulujícího zakladatele náboženství mění ve vyslovenou zbabělost. Pan Daumer se utíká před dějinnou tragédií, která se k němu hrozivě blíží, k tomu, co pokládá za přírodu, tj. k tupé selské idyle, a hlásá kult ženy, aby zastřel svou vlastní zženštilou rezignací.

Páně Daumerův kult přírody je ostatně zcela samorostlý. Podařilo se mu dokonce být reakčnější než křesťanství. Pokouší se ve zmodernizované formě zavést staré, předkřesťanské přírodní náboženství. Vyjde mu z toho ovšem jen jakési křesťansko-germánsko-patriarchální blábolení o přírodě, jež se projevuje například takto:

Přírodo má, nech mě jít
vezdy jen ve stopách tvých.
Chtěj za ruku mne vodit,
jak dítě uč mne chodit!

„Takové věci vyšly z módy, ovšem ne ku prospěchu vzdělanosti, pokroku a lidského blaha.“ (Sv. II, str. 157.)

Jak vidíme, kult přírody se omezuje na nedělní procházky maloměšťáka, který se dětinsky diví tomu, že kukačka snáší vejíčka do cizích hnízd (sv. II, str. 40), že slzy mají udržovat vlhkost na povrchu oka (sv. II, str. 73) atd., a který nakonec deklamuje svým dětem s posvátným rozechvěním Klopstockovu Ódu na jaro¹²⁰ (sv. II, str. 23 a n.). Není tu ovšem ani zmínky o moderní přírodní vědě, která spolu s moderním průmyslem celou přírodu revolucionuje a kromě ostatních dětinskostí odstraňuje i dětinský poměr člověka k přírodě. Místo toho tu najdeme tajuplné náznaky a užaslé šosácké dohady o proroctvích Nostradamových, o jasnovidectví Skotů a o živočišném magnetismu¹²¹. Bylo by ostatně už na čase, aby zaostalé bavorské zemědělství, půda, z níž vedle sebe vyrůstají páteři i Daumerové, byla konečně přeorána moderním zemědělstvím a moderními stroji.

S kultem ženy je to stejné jako s kultem přírody. Rozumí se, že pan Daumer neříká ani slovo o dnešním společenském postavení ženy, že mu jde naopak jen o ženu jako takovou. Snaží se utěšit ženy v jejich měšťácké ubohosti tím, že jim věnuje kult prázdných a přitom tajuplných frází. Konejší je třeba tím, že jejich nadání

ne v manželství nemůže uplatnit, protože se musí starat o děti (sv. II, str. 237), lichotí jim, že jsou schopny kojit děti až do sedenáti let (sv. II, str. 251) atd. Pan Daumer tomu říká „oddávání se mužského ženskému“. Chce-li pro své mužské oddávání se nalézt ve své vlasti potřebné ideální ženské postavy, musí se utéci k různým aristokratickým dámám z minulého století. Kult ženy se tedy zase ncvrkává na ponížený poměr literátů k váženým příznivkyním — viz Vilém Meister¹²².

„Vzdělanost“, nad jejímž úpadkem pan Daumer píše jeremiády, je vzdělaností doby, kdy Norimberk vzkvétal jako svobodné říšské město, kdy hrál významnou úlohu norimberský průmysl, ona bezpohlavní smíšenina umění a řemesla; je to vzdělanost německého maloměšťáctva, která s tímto maloměšťáctvem zaniká. Jestliže zánik dřívějších tříd, například rytířstva, poskytoval umění látku k velkolepým tragédiím, nezmůže se šosáctví, jak to odpovídá jeho povaze, na nic lepšího než na bezmocné výlevy fanatické zloby a na sbírku sanchopanzovských sentencí a průpovědí. Pan Daumer je suchopárným, všeho humoru zbaveným pokračovatelem Hanse Sachse. Německá filosofie, lomící rukama a naříkající nad úmrtním lůžkem svého živitele, německého šosáctví, to je dojemný obraz, který nám předvádí náboženství nového věku.

*Napsáno v lednu až únoru 1850
Otištěno v časopise „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 2, 1850*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

LUDWIG SIMON Z TREVÍRU, „NĚKOLIK SLOV K NĚMECKÝM
POROTCŮM NA OBHAJOBU BOJOVNÍKŮ ZA ŘÍŠSKOU ÚSTAVU“,

FRANKFURT NAD MOHANEM 1849*

„Hlasovali jsme proti dědičnosti hlavy říše; příštího dne při volbě jsme se hlasování zdrželi. Když už však celá věc, vzešlá z vůle většiny shromáždění zvoleného na základě všeobecného hlasovacího práva, byla vyřešena, prohlásili jsme, že se podrobujeme. Kdybychom to nebyli učinili, byli bychom dokázali, že *do občanské společnosti vůbec nepatříme*.“ (Str. 43.)

Podle pana L. Simona „z Trevíru“ tedy už nejradikálnější členové frankfurtského shromáždění „vůbec nepatřili do občanské společnosti“. Zdá se, že pan L. Simon „z Trevíru“ si představuje hranice občanské společnosti ještě těsnější než hranice chrámu sv. Pavla.¹²³

Pan Simon prokázal ostatně patřičný takt, když ve své zpovědi z 11. dubna 1849 odhalil tajemství své dřívější opozice i svého pozdějšího obrácení.

„Z kalných vod předbřeznové diplomacie stoupaly chladné mlhy. Tyto mlhy se shluknou v mraky a pak zažijeme zkázonosnou bouři, která udeří nejdříve do věže chrámu, v němž zasedáme. Buďte opatrní a postarejte se o hromosvod, který *od vás odvrátí blesk!*“¹²⁴

Jinak řečeno: Pánové, teď jde o naši kůži!

Žebrácky ponížené návrhy a ubohé kompromisy, které frankfurtská levice nabízela většině v otázce císařské moci, a to i po ostudném návratu císařské deputace,¹²⁵ jen aby ji udržela ve sněmovně, i špinavé pokusy o dohodu, s nimiž se tehdy obracela na všechny strany, tomu všemu se dostává vyššího posvěcení těmito slovy pana Simona:

* Ludwig Simon von Trier, „Ein Wort des Rechts für alle Reichsverfassungskämpfer an die deutschen Geschworenen“, Frankfurt a. M., 1849. (*Pozn. red.*)

„Slovo ‚dohoda‘ se po událostech uplynulého roku stalo terčem velmi povážlivých vtipů. Už je málem ani nesmíme vyslovit, nechceme-li se vystavit posměchu. A přece je jen jedna možnost: buď se lidé dohodnou, nebo se na sebe vrhnou jako dravá zvěř.“ (Str. 43.)

Jinak řečeno: buď strany svůj boj vybojují, nebo ho pomocí nějakého kompromisu odloží. To je rozhodně „kulturnější“ a „humánnější“. Pan Simon si ostatně touto svou teorií otvírá nekonečnou řadu dohod, které mu umožní setrvat v každé „občanské společnosti“.

V pánu zesnulou říšskou ústavu obhazuje pan Simon touto filosofickou dedukcí:

„Říšská ústava byla tedy v podstatě výrazem toho, čeho lze dosáhnout bez dalších násilných opatření... Byla živým (!) výrazem demokratické monarchie, a tím i výrazem zásadního rozporu. Ale vždyť už fakticky existovalo ledaco, co si zásadně odporovalo, a právě z faktické existence zásadních rozporů se rozvíjí další život.“ (Str. 44.)

Používání hegelovské dialektiky je, jak je vidět, přece jen poněkud obtížnější než citování Schillerových veršů. Měla-li říšská ústava přes svůj „zásadní rozpor“ „fakticky“ existovat, měla alespoň „zásadně“ vyjadřovat rozpor, který „fakticky“ existoval. „Fakticky“ stálo na jedné straně Prusko a Rakousko, vojenský absolutismus, a na druhé straně německý lid, ošizený o plody svého březnového povstání, ošizený do značné míry proto, že poštila důvěřoval žalostnému frankfurtskému shromáždění, a to ve chvíli, kdy se konečně chtěl odvážit nového boje proti vojenskému absolutismu. Tento faktický rozpor mohl být vyřešen jen faktickým bojem. Vyjadřovala říšská ústava tento rozpor? Ani v nejmenším. Vyjadřovala rozpor, který existoval v březnu 1848, dokud se Prusko a Rakousko ještě nevzchopilo, dokud opozice ještě nebyla roztržena, oslabena a odzbrojena dílčími porážkami. Vyjadřovala jen naivní sebeklam pánů z chrámu sv. Pavla, kteří si ještě v březnu 1849 mysleli, že budou pruské a rakouské vládě předpisovat zákony a že si budou moci na věky věkův zajistit výnosná a bezpečná místa německých říšských Barrotů.

Pan Simon pak sobě a svým kolegům blahopřeje k tomu, že nic nemohlo otrást jejich zaujatou zaslepeností pro říšskou ústavu:

„Doznejte ke své hanbě, vy gothajští odpadlíci, že jsme i ve víru vášní odolali každému pokušení, že jsme věrně stáli ve slovu a nezměnili na společném díle ani čárku!“ (Str. 67.)

Dále pak poukazuje na to, jaké hrdinské činy vykonali vůči Württembersku a Falci, a na stuttgartskou rezoluci z 8. června, kterou svěřili Bádensko do ochrany říše, ačkoli říše byla už tehdy ve skutečnosti pod ochranou Bádenska;¹²⁶ jejich usnesení dokazují jen tolik, že byli odhodláni neslevit „ani čárku“ ze své zbabělosti a křečovitě se držet iluze, které už sami nevěřili.

Námitku, že „říšská ústava byla jen maskou republiky“, odmítá pan Simon velmi duchaplně:

„Jen kdyby se bylo muselo bojovat až do konce proti všem vládám bez výjimky... Ale kdopak vám říká, že by se bylo muselo bojovat až do konce proti všem vládám bez výjimky? Kdopak může předem spočítat všechny možné zvraty boje a válečného štěstí, a kdyby po krvavém boji stáli znepřátelení bratři“ (vláda a lid) „najednou *zemdeni* a *bezradni* proti sobě a kdyby je ovanul duch míru a smíření, což bychom tím sebedméně poškodili prapor říšské ústavy, pod nímž by si mohli podat bratrské ruce ke smíru? Rozhlédněte se kolem sebe! Ruku na srdce! Sáhnete si upřímně do vlastního svědomí a odpovíte, musíte odpovědět: Ne, ne, a ještě jednou ne!“ (Str. 70.)

Vždyť to je opravdový toulec výmluvnosti, a pan Simon z něho vybral ony šípy, jimiž s tak podivuhodným úspěchem střílel v chrámu svatého Pavla! Přes všechnu svou mělkost není tento dojímavý patos nezajímavý. Prozrazuje, že frankfurtští páni seděli klidně ve Stuttgartu a čekali, až se nepřátelské strany unaví bojem, aby pak v pravé chvíli vstoupili mezi *zemdené* a nabídli jim usmírovací všelék – říšskou ústavu. A jak tu pan Simon mluví svým kolegům z duše, je vidět z toho, že tito pánové dodnes sněmují v Bernu v hospodě u Benze v Kesslerově ulici a čekají jen na to, až vypukne nový boj; až budou strany „*zemdeny* a *bezradně* stát proti sobě“, pak budou moci vstoupit mezi ně a nabídnout jim jako podklad pro dohodu říšskou ústavu, dokonalý výraz *zemdenosti* a *bezradnosti*.

„Ale přesto všechno vám říkám, ať je to jak chce bolestně putovat po osamělých cestách vyhnanství, daleko od vlasti, daleko od domova, daleko od staříckých rodičů: nevyměním čisté svědomí za výčitky odpadlíků a za bezesné noci vládců, i kdyby mi stokrát nabízeli všechny pozemské statky!“ (Str. 71.)

Kdyby tak bylo možné poslat tyhle pány do vyhnanství! Ale což s sebou nenosí v kufru vlast v podobě stenografických zápisů z Frankfurtu, z nichž na ně číší proud zaručeně pravého vzduchu domova a hojnost nejkrásnější samolibosti?

Tvrdí-li ovšem pan Simon, že obhazuje *bojovníky* za říšskou ústavu, dopouští se zbožného podvodu. *Bojovníci* za říšskou ústavu jeho „několik slov“ nepotřebovali. Hájili se lépe a důrazněji. Ale pan Simon se na ně musí odvolávat, aby zamaskoval, že pokládá za nezbytné pronést oratio pro domo* v zájmu ve všem všudy zkompromitovaných frankfurtských, v zájmu *pachatelů* říšské ústavy, v zájmu sebe sama.

*Napsáno v lednu až únoru 1850
Otištěno v časopise „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 2, 1850*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

* — doslova: řeč na obranu svého domova; zde: řeč na obranu sebe sama.
(Pozn. red.)

GUIZOT, „PROČ SE PODAŘILA ANGLICKÁ REVOLUCE?
POJEDNÁNÍ O DĚJINÁCH ANGLICKÉ REVOLUCE“,

PAŘÍŽ 1850*

Pan Guizot chce ve svém pamfletu ukázat, proč vlastně nemělo 24. února 1848 dojít k pádu Ludvíka Filipa a Guizotovy politiky, a dále jak zvrácený charakter Francouzů zavinil, že se červencová monarchie z roku 1830 po osmnácti letech trapné existence hanebně zhroutila a nedočkala se takového trvání jako anglická monarchie, která je tu již od roku 1688.

Z tohoto pamfletu je vidět, jak osudné únorové události dokonale pomátly i nejschopnější lidi z ancien régime**, dokonce i lidi, kterým rozhodně nelze upřít jistý historický talent; pomátly je tak, že ztratili jakýkoli historický smysl, že jim unikl dokonce i smysl jejich vlastního dřívějšího jednání. Místo aby se únorovou revolucí poučil o úplně odlišných historických poměrech a o úplně rozdílném postavení společenských tříd ve francouzské monarchii roku 1830 a v anglické monarchii roku 1688, redukuje pan Guizot celý tento rozdíl na několik moralizujících frází a nakonec tvrdí, že politika, která se 24. února zhroutila, „zachovává státy a sama zdolává revoluce“.

Přesná formulace otázky, na niž chce pan Guizot odpovědět, zní: Proč se v Anglii občanská společnost vyvíjela ve formě konstituční monarchie déle než ve Francii?

O tom, jak je pan Guizot obeznámen s průběhem buržoazního vývoje v Anglii, svědčí toto místo:

„Za vlády Jiřího I. a Jiřího II. se duch veřejných záležitostí dal jiným smě-

* Guizot, „Pourquoi la révolution d'Angleterre a-t-elle réussi? Discours sur l'histoire de la révolution d'Angleterre“, Paris, 1850. (Pozn. red.)

** — starého režimu. (Pozn. red.)

rem: zahraniční politika přestala být hlavní věcí; vláda i veřejnost se zabývaly především vnitřní správou, udržením míru, otázkami financí, kolonií a obchodu i rozvojem parlamentního režimu a jeho boje.“ (Str. 168.)

Ve vládě Viléma III. nachází pan Guizot jen dva momenty, které stojí za zmínku: udržování rovnováhy mezi parlamentem a korunou a udržování evropské rovnováhy bojem proti Ludvíku XIV. Za hannoverské dynastie se „duch veřejných záležitostí“ náhle dává jiným směrem, nikdo neví jak a proč. Vidíme tu, jak pan Guizot přenáší nejběžnější fráze z francouzských parlamentních debat na anglické dějiny a myslí si, že je tím vysvětluje. Právě tak si pan Guizot jako ministr namlouval, že na svých bedrech vyvažuje rovnováhu mezi parlamentem a korunou i evropskou rovnováhu, ale ve skutečnosti nedělal nic jiného, než že celý francouzský stát a celou francouzskou společnost po částech prodával židovským finančníkům z pařížské burzy.

Mluvit o tom, že války proti Ludvíku XIV. byly ryzími konkurenčními válkami za zničení francouzského obchodu a francouzské námořní moci, že za Viléma III. bylo panství finanční buržoazie poprvé sankcionováno zřízením banky a zavedením státního dluhu¹²⁷, že důsledné provádění systému ochranných cel přispělo k novému rozmachu manufakturní buržoazie – to pokládá pan Guizot za zbytečné. Podle něho mají význam jen politické fráze. Nezmiňuje se ani o tom, že za královny Anny mohly vládnoucí strany udržet sebe i konstituční monarchii jen tím, že násilím prodloužily plné moci parlamentu na sedm let, a tím skoro úplně znemožnily vliv lidu na vládu.

Za hannoverské dynastie byla Anglie už tak daleko, že mohla vést konkurenční válku proti Francii moderními prostředky. Anglie sama bojovala proti Francii již jen v Americe a ve Východní Indii, zatímco se na kontinentu spokojovala tím, že najímala k válce proti Francii cizí panovníky, jako např. Bedřicha II. A když pak taková vnější válka nabude jiné formy, říká pan Guizot: „zahraniční politika přestává být hlavní věcí“ a na její místo nastupuje „udržování míru“. A o tom, nakolik „se vláda i veřejnost zabývaly především rozvojem parlamentního režimu a jeho boje“, si můžeme udělat úsudek podle úplatkářských afér za Walpolova kabinetu,

kteřé se mimochodem navlas podobají skandálům, jež se provalily za pana Guizota.

Proč měla anglická revoluce úspěšnější průběh než revoluce francouzská, to si pan Guizot vysvětluje především dvěma důvody: za prvé, že anglická revoluce měla čistě náboženský charakter a neporušila tedy v ničem tradice minulosti, a za druhé, že hned od počátku nevystupovala destruktivně, nýbrž konzervativně, že parlament hájil staré existující zákony proti přehmatům koruny.

Pokud jde o první bod, zapomíná pan Guizot, že svobodomyšlnost, která ho tak náramně děsila u francouzské revoluce, nebyla do Francie importována odnikud než právě z Anglie. Jejím otcem byl Locke a už u Shaftesburyho a Bolingbroka na sebe vzala onu duchaplnou formu, která se později tak skvěle rozvinula ve Francii. Tak docházíme k podivuhodnému výsledku, že ona svobodomyšlnost, na níž podle pana Guizota ztroskotala francouzská revoluce, byla jedním z hlavních produktů náboženské revoluce anglické.

Pokud jde o druhý bod, zapomněl pan Guizot úplně, že francouzská revoluce začala právě tak konzervativně, ba ještě konzervativněji než anglická. Francouzský absolutismus, zvláště ve své poslední podobě, byl novinkou i ve Francii a proti této novotě povstaly parlamenty a hájily staré zákony, *us et coútimes** staré stavovské monarchie. A jestliže prvním krokem francouzské revoluce bylo vzkříšení generálních stavů, které od Jindřicha IV. a Ludvíka XIII. usnuly, nemůže se anglická revoluce naproti tomu vykázat žádným skutkem tak klasicky konzervativním.

Podle pana Guizota bylo hlavním výsledkem anglické revoluce to, že králi bylo znemožněno vládnout v parlamentě proti vůli parlamentu a dolní sněmovny. Celá revoluce prý záležela v tom, že obě strany, koruna i parlament, zpočátku překračovaly meze a zacházely příliš daleko, až pak za Viléma III. nacházejí správnou rovnováhu a navzájem se neutralizují. Panu Guizotovi se zdá zbytečné připomínat, že podrobení královské moci parlamentu zna-

* — zvyky a obyčeje. (Pozn. red.)

mená vlastně její podrobení panství jedné třídy. Proto také necítí potřebu podrobně rozebírat, jak si tato třída získala potřebnou moc, aby nakonec učinila korunu svou služebnicí. Podle pana Guizota byl celý boj mezi Karlem I. a parlamentem veden jen za ryze politické výsady. K čemu parlament a třída v něm zastoupená tyto výsady potřebovaly, o tom se čtenář nedoví ani slovo. Stejně málo hovoří pan Guizot o přímých zásazích Karla I. do svobodné konkurence, o zásazích, které stále víc znemožňovaly anglický obchod a průmysl; nebo o závislosti Karla I. na parlamentu, do níž pro svou ustavičnou finanční tíseň upadal čím hlouběji, čím víc se pokoušel stavět parlamentu na odpor. Proto chápe celou revoluci jen jako zlou vůli a náboženský fanatismus několika rušitelů pokoje, kteří se nechtěli spokojit umírněnou svobodou. Stejně nedovede pan Guizot vysvětlit souvislost náboženského hnutí s vývojem buržoazní společnosti. Republika je podle něho také jen dílem několika ctižádostivců, fanatiků a darebáků. A ani slovem se nezmiňuje o tom, že v téže době došlo k pokusům o zřízení republiky¹²⁸ také v Lisabonu, v Neapoli a v Mesině, a to stejně jako v Anglii podle holandského vzoru. Ačkoli pan Guizot nespouští francouzskou revoluci ani na okamžik ze zřetele, nedochází ani k jednoduchému závěru, že absolutní monarchie přechází v konstituční monarchii všude teprve po prudkých bojích a po období republiky a že se stará dynastie teprve potom nutně stává nepotřebnou a musí ustoupit uzurpátorské vedlejší větvi. Proto nám o pádu restaurované anglické monarchie dovede říci jen obecně známé a nejotřepanější věci. Nezmiňuje se ani o tom, jaké byly bezprostřední příčiny tohoto pádu: strach nových velkostatkářů, které vytvořila reformace, z obnovení katolicismu, protože by pak museli vrátit všechny bývalé církevní statky, které uloupili, to znamená, že sedm desetin zemědělské půdy v Anglii by změnilo majitele; nechuť obchodní a průmyslové buržoazie ke katolicismu, který se vůbec nehodil do jejích rozpočtů; bezstarostnost, s jakou Stuartovci prodlávali pro zisk svůj i dvorské šlechty celý anglický průmysl i s obchodem francouzské vlády, tj. vládě jediné země, která tehdy Angličanům nebezpečně a mnohdy i vítězně konkurovala atd. Protože tedy pan Guizot všude vynechává nejdůležitější momenty, je jeho

dílo jen zcela nedostatečným a banálním vyprávěním o politické stránce událostí.

Velkou hádankou – kterou si dovede vysvětlit jen rozumovou převahou Angličanů – je pro pana Guizota konzervativní charakter anglické revoluce, stále spolenectví mezi buržoazií a většinou velkostatkářů; tímto spolenectvím se anglická revoluce podstatně liší od revoluce francouzské, která zničila parcelací velký pozemkový majetek. Třída velkostatkářů, spojená s buržoazií, vznikla ostatně už za Jindřicha VIII. a nebyla – jako francouzské feudální vlastnictví půdy roku 1789 – v rozporu s životními podmínkami buržoazie, naopak byla s nimi v plném souladu. Pozemkové vlastnictví této třídy nebylo ve skutečnosti vlastnictví feudální, nýbrž buržoazní. Na jedné straně dodávali velkostatkáři průmyslové buržoazii obyvatelstvo potřebné k provozu manufaktur, a na druhé straně dovedli zajistit takový rozvoj zemědělství, jaký odpovídal stavu průmyslu a obchodu. Odtud společné zájmy velkostatkářů a buržoazie, odtud jejich spolenectví.

Konsolidací konstituční monarchie v Anglii končí podle pana Guizota anglické dějiny. Všechno ostatní se pro něj omezuje na příjemnou hru mezi toryi a whigy, tj. na velkou výměnu názorů mezi panem Guizotem a panem Thiersem. Ve skutečnosti ovšem teprve konsolidací konstituční monarchie začíná velkolepý rozvoj a přeměna buržoazní společnosti v Anglii. Kde vidí pan Guizot jen sladký klid a idylický mír, narůstají ve skutečnosti nejmohutnější konflikty, nejrozhodnější revoluce. Za konstituční monarchie dosáhla nejdříve dosud netušeného rozvoje manufaktura, která pak ustoupila velkému průmyslu, parnímu stroji a obrovským továrnám. Mizí celé třídy obyvatelstva a na jejich místo nastupují nové, s novými životními podmínkami a novými potřebami. Vzniká nová, mohutnější buržoazie, a zatímco stará buržoazie bojuje s francouzskou revolucí, dobývá nová světového trhu. Stává se tak všemocnou, že ještě dříve, než jí reforma volebního práva dala do rukou přímou politickou moc, nutí své protivníky, aby vydávali zákony skoro jen v *jejím* zájmu a podle *jejích* potřeb. Získává přímé zastoupení v parlamentě a využívá ho ke zničení posledních zbytků reálné moci, která ještě zbyla pozemkovému vlastnictví. A v této

chvíli se konečně zaměstnává tím, že od základu boří krásnou budovu anglické ústavy, které se pan Guizot tak obdivuje.

A zatímco pan Guizot lichotí Angličanům, že základy samospasitelné monarchie nebyly otřeseny zavrženíhodnými výstřelky francouzského společenského života, republikánstvím a socialismem, dosáhly třídní rozdíly v anglické společnosti takového stupně jako v žádné jiné zemi; proti buržoazii, které se nikdo nevyrovná bohatstvím a výrobními silami, stojí proletariát, jemuž se také nikdo nevyrovná silou a koncentrací. Pan Guizot chválí tedy koneckonců Anglii za to, že se tam pod ochranou konstituční monarchie vyvinuly daleko početnější a daleko radikálnější elementy sociální revoluce než ve všech ostatních zemích světa dohromady.

Tam, kde se nitky anglického vývoje zadrhují v uzlu, který pan Guizot už neumí rozetnout pouhou politickou frází ani naoko, utíká se k frázi náboženské, k ozbrojené intervenci pánaboha. Tak se například náhle objeví nad vojskem duch boží a zabrání Cromwellovi, aby se provolal králem, atd. atd. Před svým svědomím nachází Guizot záchranu v Bohu, před světskou veřejností ve stylu.

Nu ano, nejen les rois s'en vont*, ale také les capacités de la bourgeoisie s'en vont**.

*Napsáno v únoru 1850
Otištěno v časopise „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 2, 1850*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

* — králové odcházejí. (Pozn. red.)
** — buržoazní veličiny odcházejí. (Pozn. red.)

A tout seigneur, tout honneur!* Začneme s *Pruskem*.

Pruský král dělá co může, aby současnou situaci s jejími vlašnými dohodami a nedostatečnými kompromisy¹³⁰ dohnal do krize. Oktrojuje ústavu a po různých nepříjemnostech zřizuje dvě sněmovní komory, které tuto ústavu revidují. Aby se ústava zdála koruně alespoň trochu přijatelná, škrtají sněmovny všechny články, které by se mohly koruně zdát závadné, a myslí si, že král teď ústavu okamžitě odpřisáhne. Ale naopak. Bedřich Vilém chce sněmovnám podat důkaz o své „královské svědomitosti“ a vydává poselství, v němž podává nové návrhy na „vylepšení ústavy“, návrhy, jejichž přijetím by tento dokument ztratil i poslední zdání nejnepatrnějších tzv. konstitučních občanských záruk¹³¹. Král doufá, že sněmovny tyto návrhy zamítnou – ale naopak. Jestliže se sněmovny zklamaly v koruně, pečují teď o to, aby se koruna zklamala v nich. [Přijmou] všechno, všecičko, pairství i výjimečný soud, domobranu i fideikomisy¹³², jen aby je neposlali domů, jen aby krále konečně přiměly k vážně míněné slavnostní přísaze. Tak se mstí pruský konstituční měšťák.

Král si těžko vymyslí takové pokoření, které by těmto sněmovnám připadalo příliš trpké. Nakonec mu nezbude než prohlásit, „čím posvátnější je pro něho přísaha, kterou má složit, tím víc před jeho duší vyvstávají povinnosti vložené na něho Bohem vůči drahé vlasti“ a tím méně mu jeho „královská svědomitost“ dovolí přísahat na ústavu, která dává jemu všechno a zemi nic.

* Komu čest, tomu čest. (*Pozn. red.*)

Pánové ze zesnulého „Spojeného zemského sněmu“¹³³, kteří se už zase všichni sešli ve sněmovnách, mají velký strach, aby nebyli zatlačeni na své staré pozice z doby před 18. březnem, protože by pak znovu stáli před revolucí, a ta by jim tentokrát na různých neustlala. Kromě toho mohli v roce 1847 ještě zamítnout půjčku, vypsanou údajně na stavbu východní dráhy, kdežto v roce 1849 vládě napřed tuto spornou půjčku fakticky povolili a pak se dodatečně co nejpokorněji ucházeli o teoretické právo povolovat výdaje.

Mezitím se buržoazie mimo sněmovnu baví tím, že před porotními soudy osvobozuje politické provinilce a předvádí tak svou opozici proti vládě. Při těchto procesech se pravidelně kompromituje jednak vláda, jednak demokracie, představovaná obviněnými a auditoriem. Připomeňme si proces „vždy konstitučního“ Waldecka, trevírský proces¹³⁴ atd.

Na otázku starého Arndta: „Co je německá vlast?“¹³⁵ Odpověděl Bedřich Vilém IV.: *Erfurt*¹³⁶. Nebylo příliš těžké parodovat „Iliadu“ ve „Válce žab a myši“¹³⁷, ale na parodii „Války žab a myši“ se dosud nikdo neodvážil ani pomyslit. Erfurtskému plánu se daří parodovat dokonce i válku žab a myši v chrámu sv. Pavla. Je ovšem úplně jedno, zda se neuvěřitelné shromáždění v Erfurtu skutečně sejde nebo zda je pravoslavný car zakáže, a stejně beze smyslu je protest proti jeho kompetenci, k němuž se bezpochyby spojí pan Vogt s panem Venedeyem. O celý ten vynález mají zájem jen ti hlubokomyslní politikové, pro jejichž úvodníky je „velkoněmecká“ a „maloněmecká“ otázka pramenem stejně vydatným jako nepostradatelným, a prouští buržoové, kteří žijí v blažené víře, že pruský král v Erfurtu všechno povolí právě proto, že v Berlíně všechno zamítl.

Má-li se frankfurtské „Národní shromáždění“ víceméně věrně zrcadlit v Erfurtu, zrodí se starý Spolkový sněm znovu ve formě Interim¹³⁸ a současně redukován na svou nejjednodušší podobu, na rakousko-pruskou spojeneckou komisi. Interim už platí ve Württembersku a v nejbližší době vstoupí v platnost ve Šlesviku-Holštýnu.

Zatímco Prusko dlouho jakžtakž vyrovnávalo rozpočet emisími papírových peněz, tajnými půjčkami od Seehandlungu¹³⁹

i zbytky státního pokladu a teprve teď bylo přinuceno začít s půjčkami, v *Rakousku* je státní bankrot v plném proudu. Deficit 155 miliónů zlatých v prvních devíti měsících roku 1849, který do konce prosince jistě vzroste na 210–220 miliónů; úplné zhroucení státního úvěru doma i v cizině, když s veřejnou ostudou ztroskotál pokus o novou půjčku; úplné vyčerpání domácích finančních zdrojů, běžných daní, výpalného, emisí papírových peněz; nutnost naoktrojovat vyčerpané zemi nové zoufalé daně, které pravděpodobně vůbec nebude možno vymáhat – takové jsou hlavní projevy kruté finanční tísně v *Rakousku*. Zároveň s tím se stále rychleji rozkládá rakouský státní organismus. Rakouská vláda se tomuto procesu marně brání křečovitou centralizací; dezorganizace zachvátila už i nejzazší okrajové složky státního organismu, *Rakousko* začíná být nesnesitelné i nejbarbarštějším národům, hlavním oporám starého *Rakouska*, jižním Slovanům v *Dalmácii*, *Chorvatsku* a v *Banátě*, „věrným“ hraničářům¹⁴⁰. Zbývá už jen jediná zoufalá akce, skýtající nepatrnou naději na záchranu – válka; tato válka, k níž *Rakousko* nezadržitelně spěje, jistě brzy dovrší jeho naprostý rozklad.

Ani *Rusko* nebylo dost bohaté, aby zaplatilo slávu, kterou navíc muselo kupovat za hotové. Přestože pravoslavný car vlastní slavné zlaté doly na *Urale* a na *Altaji*, přestože skrývá nevyčerpatelné poklady ve sklepeních *Petropavlovské* pevnosti, přestože nakoupil cenné papíry v *Londýně* a v *Paříži* – prý čistě z nadbytku peněz – pokládá teď pravoslavný car za nutné nejen pod různými falešnými záminkami vybrat 5 000 000 stříbrných rublů z hotových zásob chovaných v *Petropavlovské* pevnosti ke krytí papírových peněz a nařídít prodej svých cenných papírů na *pařížské* burze, ale musí požádat i nevěřící *londýnskou City* o půjčku 30 miliónů stříbrných rublů.

Hnutí let 1848 a 1849 způsobila, že *Rusko* se značně zapletlo do evropské politiky; musí teď proto co nejrychleji uskutečnit své staré plány s *Tureckem* a *Cařihradem*, tímto „klíčem ke svému domu“¹⁴¹, nemají-li se tyto plány stát navždy neproveditelnými. Postup kontrarevoluce a denně vzrůstající moc revoluční strany v západní Evropě, vnitřní situace a špatný stav financí doma nutí

Rusko k rychlému jednání. Nedávno jsme viděli diplomatickou předeheru k tomuto novému orientálnímu dramatu¹⁴²; za několik měsíců zažijeme drama samo.

Válka proti Turecku je nutně válkou evropskou. Tím lépe pro svatou Rus, která tak získá příležitost pevně se zachytit v Německu, rázně tam dokončit kontrarevoluci, pomoci Prusům dobýt Neuchâtelu a nakonec pochodovat na centrum revoluce, na Paříž.

Při takové evropské válce nemůže Anglie zůstat neutrální. Musí se postavit proti Rusku. A Anglie je pro Rusko protivníkem nejnebezpečnějším. Jestliže se pozemní armády kontinentu musí pro rozsáhlou území oslabovat tím víc, čím hlouběji pronikají do Ruska, jestliže se jejich postup musí skoro úplně zastavit na východních hranicích starého Polska, nemá-li se opakovat rok 1812, má Anglie prostředky, jak zasáhnout Rusko na nejzranitelnějších místech. Nejenže může přimět Švédsko, aby znovu dobylo Finska, ale kromě toho má její loďstvo otevřenou cestu k Petěrburgu a k Oděse. Ruské loďstvo je, jak známo, nejhorší na světě, a Kronštadt a Šlisselburg lze dobýt stejně snadno jako Saint-Jean d'Acre a San Juan de Ullos¹⁴³. A bez Petěrburgu a Oděsy je Rusko obrátěným rukama. Mimoto se Rusko nemůže obejít bez Anglie ani půl roku, protože ji potřebuje jak pro odbyt svých surovin, tak pro nákup průmyslových výrobků; jasně se to ukázalo už za napoleonské kontinentální blokády a ještě ve větší míře se to jeví dnes. Kdyby byly Rusku odříznuty anglické trhy, octlo by se Rusko za několik měsíců na pokraji nejprudších otřesů. Naproti tomu může Anglie ruský trh nejen na čas postrádat, ale může také všechny ruské suroviny nakoupit na ostatních trzích. Jak je vidět, není obávané Rusko nijak zvlášť nebezpečné. Ale německému měšťáku se musí jevit Rusko děsivé, protože přímo ovládá jeho panovníky, a on velmi správně tuší, že hordy ruských barbarů zakrátko zaplaví Německo a sehrají tam v jistém smyslu mesiášskou úlohu.

Švýcarsko se staví k Svaté alianci vcelku tak jako pruské sněmovny ke svému králi zvlášť. Rozdíl je jen v tom, že Švýcarsko má v záloze ještě obětího beránka, jemuž může všechny rány, které utrží od Svaté aliance, dvojnásobně nebo trojnásobně vrátit, beránka nadto zcela bezbranného, vydaného mu na milost a ne-

milost – německé uprchlíky. Je pravda, že část „radikálních“ Švýcarů v Ženevě, ve Waadtu a v Bernu protestovala proti zbabělé politice spolkové rady – zbabělé jak vůči Svaté alianci, tak vůči uprchlíkům; stejně je ovšem pravda, že spolková rada nelhala, když ujišťovala, že její politika je „politikou nesmírné většiny švýcarského lidu“. Ústřední moc zatím doma docela klidně provádí dál malé měšťácké reformy, sjednocuje cla, mince, pošty, míry a váhy, provádí reformy, které jí zajišťují přízeň maloměšťáctva. Provádět výnos o zrušení vojenských kapitulací se ovšem neodváží, a obyvatelé původních kantonů dodnes denně houfně táhnou do Coma, aby se tam dali naverbovat do neapolských služeb.¹⁴⁴ Ale při vši pokorě a úslužnosti vůči Svaté alianci hrozí Švýcarsku přece jen neodvratná bouře. Jindy tak bázlivi Švýčari se v prvním opojení po válce se Sonderbundem⁸ a zvláště po únorové revoluci dali zlákat k nerozváženostem. Odvážili se něčeho hrozného – chtěli být jednou nezávislí; dali si místo ústavy z roku 1814 zaručené mocnostmi ústavu novou, a uznali proti znění smluv nezávislost Neuchâtelu. Zato budou ztrestáni – přes všechno poklonkování, laskavosti a policejní služby. A jestliže se Švýcarsko jednou zaplete do evropské války, nebude jeho situace nejpříjemnější; neboť urazilo-li Švýcarsko na jedné straně členy Svaté aliance, zradilo na druhé straně revoluci.

Ve *Francii*, kde sama buržoazie ve svém vlastním zájmu stojí v čele reakce a kde republikánská vládní forma dává této reakci možnost naprosto svobodně a důsledně postupovat, je revoluce nejhanebnější a nejkrutěji potlačována. V krátké době jednoho měsíce následoval úder za úderem: obnovení daně z nápojů, která dovrší zkázu poloviny venkovského obyvatelstva, a d'Hautpoulův oběžník, který dělá z četníků špicly i proti úředníkům, zákon o učitelích, podle něhož prefekti mohou libovolně sesazovat učitele základních škol, zákon o školství, který vydává školy napospas kněží, a zákon o vypovídání do kolonií, který je projevem nenasytné pomstyctivosti buržoazie vůči červnovým povstalcům: protože nemá dost katů, vydává povstalce na smrt vražednému podnebí Alžírsko. A to ani nemluvíme o nesčetných vyhoštěních i těch nejnevinnějších cizinců, která se provádějí od 13. června dodnes.

Cílem této zuřivé buržoazní reakce je ovšem obnovení monarchie. Velkou překážkou pro obnovení monarchie jsou však sami různí uchazeči o trůn a jejich strany v zemi. Legitimisté a orleanisté, dvě nejsilnější monarchistické strany, mají zhruba stejný počet stoupenců; třetí strana, bonapartistická, je z nich nejslabší. Ludvík Napoleon – přes svých sedm miliónů hlasů – nemá ani skutečnou stranu, má jen kliku. Při svém celkovém reakčním postoji byl sice stále podporován většinou sněmovny, ale teď, když vystupuje se svými zvláštními zájmy uchazeče o trůn, je opuštěn; opustila ho nejen většina, ale i jeho ministři, kteří ho pokaždé znovu usvědčují ze lži a přesto ho příští den nutí, aby písemně prohlásil, že mají jeho důvěru. Tak se neustále dostává do roztržek s parlamentní většinou, ale i když tyto roztržky mohou mít velmi vážné důsledky, jsou dosud jen komickými epizodami, v nichž prezident republiky hraje vždy úlohu napáleného. Přitom je samozřejmé, že každá monarchistická strana konspiruje na vlastní vrub se Svatou aliancí. Časopis „Assemblée nationale“ je tak nestoudný, že lidu veřejně vyhrožuje Rusy; už dnes je po ruce dost a dost dokladů o tom, že Ludvík Napoleon kuje pikle s Mikulášem.

Čím víc sílí reakce, tím víc vzrůstají ovšem i síly revoluční strany. Obrovská masa venkovského obyvatelstva, ruinovaná následky parcelace, daňovými břemeny a ryze fiskálním, i z buržoazního hlediska škodlivým charakterem většiny daní, zklamaná sliby Ludvíka Napoleona a reakčních poslanců, tato masa venkovského obyvatelstva se vrhla do náruče revoluční strany a hlásí se k socialismu, ovšem většinou ještě velmi primitivnímu a měšťáckému. Jak revolučně jsou naladěny i nejlegitimističtější departementy, dokazují poslední volby v departementu du Gard, který byl v roce 1815 střediskem roajalismu a „bílého teroru“ a kde byl teď zvolen rudý¹⁴⁵. Maloburžoazie, tísněná velkým kapitálem, který zaujímá v obchodu i v politice znovu tytéž pozice jako za Ludvíka Filipa, následovala zemědělské obyvatelstvo. Obrat je tak prudký, že se za socialisty museli prohlásit i zrádce Marrast a hokynářský „Siècle“. Vzájemné postavení různých tříd – vzájemné postavení politických stran je jen jeho jiným výrazem – je skoro úplně stejné jako 22. února 1848. Jenže teď jde o něco jiného, dělníkům jsou věci mnohem

jasnější, a hlavně: do hnutí jsou strženi a pro revoluci získání rol-níci, třída až dosud politicky mrtvá.

Z toho pro vládnoucí buržoazii vyplývá, že se musí pokusit co nejrychleji zrušit všeobecné volební právo; a v tom, že se o to musí pokusit, je zase záruka brzkého vítězství revoluce, dokonce i bez ohledu na mezinárodní poměry.

Jak napjatá je situace, je ostatně vidět už z komického návrhu zákona, který podal představitel lidu Pradié; návrh se asi ve dvou stech člancích pokouší dekretem Národního shromáždění zabránit státním převratům a revolucím. A jak málo finanční aristokracie zde, stejně jako v ostatních hlavních městech, důvěřuje zdánlivě obnovenému „pořádku“, je vidět z toho, že různé větve dynastie Rothschildů prodloužily před několika měsíci smlouvu své společnosti jen na *jeden rok* – což je v análech velkoobchodu doba neslýchaně krátká.

Zatímco se kontinent v posledních dvou letech zabýval revolucemi, kontrarevolucemi a nerozlučně s tím spojenou záplavou řečí, pracovala průmyslová *Anglie* v docela jiném artiklu: věnovala se prosperitě. Obchodní krize, vzniklá in due course* na podzim roku 1845, byla dvakrát přerušena – počátkem roku 1846 rozhodnutím parlamentu o svobodném obchodu¹⁴⁶ a počátkem roku 1848 únorovou revolucí. Množství zboží tísňící zámořské trhy našlo v tomto mezidobí postupně odbytiště. Únorová revoluce odstranila totiž konkurenci kontinentálního průmyslu právě na těchto trzích, kdežto anglický průmysl neztratil na rozrušeném kontinentálním trhu o mnoho víc, než by tak jako tak ztratil při dalším průběhu krize. Únorová revoluce, která kontinentální průmysl na čas takřka úplně zastavila, pomohla tak Angličanům překonat docela snesitelně jeden rok krize, vydatně přispěla k vyčištění zámořských trhů od zásob nahromaděných a umožnila na jaře 1849 nový průmyslový rozmach. Tento rozmach, který se ostatně rozšířil na velkou část kontinentálního průmyslu, dosáhl v posledních třech měsících nebývalého stupně; továrníci tvrdí, že se jim ještě nikdy nevedlo tak dobře – takové tvrzení slýcháváme vždy v předvečer krize.

* – podle očekávání. (Pozn. red.)

Továrny jsou zavaleny zakázkami a pracují a plně obrátky; hledají se nejrůznější prostředky, jak obcházet zákon o desetihodinové pracovní době a získat další pracovní hodiny; všude v průmyslových krajích se stavějí spousty nových továren a staré továrny se rozšiřují. Na trh se valí hotové peníze, nezaměstnaný kapitál chce využít krátkého období, kdy odevšad kyne zisk; diskont živí spekulaci, vrhá se na výrobu nebo na obchod se surovinami a ceny skoro všech druhů zboží stoupají absolutně a všechny relativně. Zkrátka Anglii obšťastňuje „prosperita“ v nejkrásnějším rozkvětu, a je jen otázka, jak dlouho bude toto opojení trvat. Jistě ne dlouho. Většina největších trhů, zvláště Východní Indie, je už skoro přeplněna; vývoz už teď zásobuje skutečné velké trhy méně než překladiště světového obchodu, z nichž se zboží zasílá na nejvhodnější trhy. Obrovské výrobní síly anglického průmyslu z let 1843 až 1845, zvětšené v letech 1846 až 1847 a zejména roku 1849 a dosud stále zvětšované, působí, že zbývající trhy, zvláště severoamerické, jihoamerické a australské budou brzy zaplaveny, a po prvních zprávách o tomto nasycení nastane okamžitě „panika“ ve speculaci i ve výrobě – snad už koncem jara, nejpozději v červenci nebo v srpnu. Tato krize však přinese úplně jiné plody než všechny dřívější, protože bude spadat do období velkých kontinentálních konfliktů. Byla-li dosud každá krize signálem k novému pokroku, k novému vítězství průmyslové buržoazie nad pozemkovým vlastnictvím a finanční buržoazií, bude tato krize počátkem moderní anglické revoluce, revoluce, v níž se Cobden ujme úlohy Neckera.

Dostáváme se teď k *Americě*. Nejdůležitější událost, k níž zde došlo, událost ještě důležitější než únorová revoluce, je objevení kalifornských zlatých dolů. Už teď, za necelého půldruhého roku, je možno předvídat, že tento objev bude mít mnohem velkolepější výsledky než samo objevení Ameriky. Už tři sta třicet let užívá celý evropský obchod s Tichým oceánem s nejdolejší trpělivostí cesty kolem mysu Dobré naděje nebo kolem mysu Hornova. Všechny návrhy na proražení Panamské šíje ztroskotaly na omezené tevnosti obchodních národů. Před půldruhým rokem byly objeveny kalifornské zlaté doly, a Yankeeové už začali stavět železnici, velkou cestu po souši a průplav do mexického zálivu, z New Yorku

do Chagresu a z Panamy do San Franciska jsou už zřízeny pravidelné námořní linky, tichomořský obchod se soustřeďuje v Panamě a cesta kolem Hornova mysu je zastaralá. Pobřeží, prostírající se v šířce třiceti stupňů, jedno z nejkrásnějších a nejúrodnějších na světě, až dosud takřka neobydlené, mění se nám před očima v bohatou, civilizovanou zemi, hustě obydlenou lidmi nejrozličnějšího původu, od Yankeeů až po Číňany, od černochů až po Indiány a Malajce, od kreolů a mesticů až po Evropany. Proudý kalifornského zlata se rozlévají po Americe a asijském pobřeží Tichého oceánu a vtahují i nejvzpornější barbarské národy do světového obchodu, do civilizace. Podruhé dostává světový obchod jiný směr. Čím byly ve starověku Tyros, Kartágo a Alexandrie, ve středověku Janov a Benátky, čím byl až dosud Londýn a Liverpool, takovým střediskem světového obchodu se teď stává New York a San Francisko, San Juan de Nicaragua* a Leon, Chagres a Panama. Těžištěm světových styků, jímž byla ve středověku Itálie a v novější době Anglie, je teď jižní polovina severoamerického poloostrova. Průmysl a obchod staré Evropy musí vyvinout mimořádné úsilí, nechce-li klesnout tak hluboko jako průmysl a obchod Itálie od 16. století, nemá-li se Anglie a Francie stát tím, čím jsou dnes Benátky, Janov a Holandsko. Za několik let budeme mít pravidelnou paroplavební linku z Anglie do Chagresu, z Chagresu a San Franciska do Sydney, Kantonu a Singapuru. Díky kalifornskému zlatu a neúnavné energii Yankeeů bude brzy obojí tichomořské pobřeží zalidněno stejně, stejně otevřeno obchodu, stejně průmyslové, jako je dnes pobřeží od Bostonu k New Orleansu. Pak bude hrát Tichý oceán touž úlohu jako nyní Atlantik a ve starověku a středověku Středozemní moře – úlohu velké vodní dopravní cesty; a Atlantický oceán se stane pouhým vnitřním mořem, jakým je dnes Středozemní moře. Nemají-li se potom evropské civilizované země stát průmyslové, obchodně a politicky závislými jako dnes Itálie, Španělsko a Portugalsko, zbývá jim jediné východisko – sociální revoluce; tato revoluce, dokud ještě není pozdě, přemění způsob výroby a směny podle potřeb této výroby, daných moderními výrobními silami, a tím umožní vytváření nových výrobních

* Tím se míní přístav San Juan del Sur. (Pozn. red.)

sil, jež zajistí nadřazenost evropského průmyslu, a tak odstraní nevýhody zeměpisné polohy.

Nakonec ještě charakteristická zvláštnost, kterou přivezl známý německý novinář Gutzlaff z Číny. V důsledku pomalu, ale pravidelně vzrůstajícího přelidnění země se tamější společenské poměry staly pro převážnou většinu národa už dávno velmi tísnivé. Za této situace přišli Angličané a vynutili si svobodný obchod v pěti přístavech. Do Číny připluly tisíce anglických a amerických lodí a brzy byla země zaplavena lacinými britskými a americkými strojovými výrobky. Čínský průmysl, založený na ruční práci, podlehl konkurenci strojů. Neotřesitelná Říše středu zažila sociální krizi. Obyvatelstvo přestalo platit daně, stát se octl na pokraji krachu, masy obyvatelstva upadly do nejhorší bídy, začaly se bouřit, neuznávaly, týraly a pobíjely císařské mandaríny a buddhistické mnichy. Země dospěla na pokraj záhuby a je ohrožena velkou revolucí. Ale to není všechno. Z řad pobouřeného plebsu vyšli lidé, kteří poukazují na chudobu jedněch a na bohatství druhých, kteří žádali a ještě žádají jiné rozdělení majetku, ba úplné zrušení soukromého vlastnictví. Když se pan Gutzlaff po dvaceti letech nepřítomnosti dostal znovu mezi civilizované lidi a Evropany a slyšel mluvit o socialismu, ptal se, co to je. Vysvětlili mu to a on zděšeně zvolal:

„Cožpak tomuto zhoubnému učení nikde neuniknu? Vždyť úplně totéž hlásá odnedávna v Číně mnoho lidí z chátřů!“

Čínský socialismus se ovšem má k evropskému asi tak jako čínská filosofie k filosofii hegelovské. Ale je potěšitelné, že nejstarší a nejpevnější říše světa se zásluhou balíků kartounů anglické buržoazie za osm let dostala až na práh společenského převratu, který bude mít docela jistě pro civilizaci nejvážnější důsledky. Až naši evropští reakcionáři na svém brzkém útěku Asií dorazí konečně k čínské zdi, k branám, jež vedou k tvrzi arcireakce a arcikonzervatismu, kdo ví, zda na ní nebudou číst nápis:

RÉPUBLIQUE CHINOISE
LIBERTÉ, ÉGALITÉ, FRATERNITÉ*

Londýn 31. ledna 1850

* Republika Čínská. Svoboda, rovnost, bratrství. (Pozn. red.)

Přání pruské buržoazie jsou splněna: „muž cti“ přísahal věrnost ústavě, ovšem pod podmínkou, že mu „bude umožněno za této ústavy vládnout“. A za těch pár dní, které uplynuly od 6. února, buržoové ve sněmovnách už toto jeho přání dokonale splnili. Před 6. únorem říkali: Musíme dělat ústupky, jen abychom krále přiměli k přísaze; až přísahu složí, můžeme vystupovat úplně jinak. Po 6. únoru říkají: Ústava je stvrzena přísahou, máme všechny možné záruky; můžeme tedy klidně dělat ústupky. Bez debaty, bez opozice je skoro jednohlasně povoleno osmnáct miliónů na zbrojení, na mobilizaci 500 000 mužů proti dosud neznámému nepříteli; za čtyři dny je odhlasován státní rozpočet, sněmovny obratem schvalují všechny vládní předlohy. Je vidět, že německá buržoazie má stále ještě dost zbabělosti i záminek k této zbabělosti.

Pruskému králi poskytly tyto loajální sněmovny dostatek příležitosti, aby poznal, jaké přednosti má konstituční systém před absolutistickým, a to nejen pro ovládané, ale i pro vládce. Vzpomeneme-li si na finanční tíseň v letech 1842–1848, na marné pokusy o úvěr u „Seehandlungu“ a u banky, na odmítavé odpovědi Rothschildovy, na půjčku, kterou Spojený sněm zamítl, na vyčerpanou státní pokladnu i prázdné veřejné pokladny a srovnáme-li s tím vším finanční hojnost z roku 1850 – tři rozpočty se sedmdesátimiliónovým schodkem, který je kryt schválením sněmoven, hromadnou emisí obligací a pokladničních poukázek, daleko lepší vztahy státu k bance než kdy k „Seehandlungu“, a ke všemu ještě čtyřiatřicet miliónů povolených půjček v záloze – jaký kontrast!

Podle vyjádření ministerstva války pokládá tedy pruská vláda za pravděpodobné, že mohou nastat okolnosti, které by ji donutily mobilizovat celou armádu v zájmu evropského „klidu a pořádku“. Tímto prohlášením pruská vláda dostatečně hlasitě a zřetelně proklamovala svůj návrat ke Svaté alianci. Kdo je nepřítelem, jemuž platí nové křížácké tažení, je jasné. Má být zničeno středisko anarchie a převratů, románský Babylón. Záleží jen na vývoji poměrů v Paříži, bude-li napadena přímo Francie, či budou-li předcházet diverze proti Švýcarsku a proti Turecku. Ať tak či onak, má teď pruská vláda prostředky k tomu, aby mohla počet svých vojáků během dvou měsíců zvýšit ze 180 000 na 500 000; 400 000 Rusů

stojí v pohotovosti v Polsku, ve Volyni a v Besarábii; Rakousko má ve zbrani nejméně 650 000 mužů. Rusko a Rakousko musí útočnou válku začít ještě letos, chtějí-li vůbec tyto obrovské bojové síly uživit. Proti komu bude tento útok směřovat, může se veřejnost dovědět z pozoruhodného dokumentu.

„Schweizerische National-Zeitung“ uveřejňuje v jednom z posledních čísel pamětní spis, sepsaný prý rakouským generálem Schönhalsem; spis obsahuje úplný plán útoku na Švýcarsko. Hlavní body plánu jsou:

Prusko soustředí asi 60 000 mužů na Mohanu, poblíž železničních tratí; sbor Hesenců, Bavorů a Württemberčanů se shromáždí zčásti u Rottweilu a Tuttlingen, zčásti u Kemptenu a Memmingen. Rakousko postaví 50 000 mužů ve Vorarlbergu a směrem na Innsbruck, druhý sbor utvoří v Itálii mezi Sesto Calende a Leccem. Švýcarsko bude zatím zdržováno diplomatickým jednáním. Jakmile nastane hodina útoku, přispěchají Prusové železnici do Lörrachu, malé oddíly do Donaueschingen; Rakušané se soustředí u Bregenze a Feldkirchu, italská armáda u Coma a Lecca. Jedna brigáda zůstane u Varese a bude ohrožovat Bellinzonu. Vyslanci odevzdají ultimátum a odcestují. Začnou operace: hlavní záminkou bude obnovení spolkové ústavy z roku 1814 a osvobození kantonů Sonderbundu*. Útok sám bude směřovat soustředěně na Luzern. Prusové proniknou přes Basilej k řece Aar, Rakušané přes St. Gallen a Curych k řece Limmatu. Prusové zaujmou postavení od Solothurnu k Zurzachu, Rakušané od Zurzachu přes Curych k Uznachu. Současně pronikne 15 000 Rakušanů přes město Chur na Splügen a spojí se s italským sborem, načež budou oba postupovat údolím Horního Rýna směrem na St. Gotthard, zde se spojí se sborem postupujícím přes Varese a Bellinzonu a podniká vzpouru v původních kantonech. Ty budou mezitím odříznuty od západního Švýcarska dobytím Luzernu a postupem hlavních armád, s nimiž se spojí menší oddíly přes Schaffhausen, a tak budou odděleny ovce od kozlů. Francie, která je podle „tajné smlouvy z 30. ledna“ povinna rozmístit 60 000 mužů u Lyonu a Colmaru, obsadí současně Ženevu a Juru pod stejnou záminkou, pod níž obsadila Řím. Tím nebude možno udržet Bern a „revoluční“ vláda bude nucena buď hned kapitulovat, nebo bude se svými vojsky vyhladována v Bernských Alpách.

Jak je vidět, plán není tak špatný. Přihlíží správně k terénním poměrům a navrhuje dobýt nejdřív úrodnějšího a rovinatějšího severního Švýcarska, obsadit spojenými hlavními silami jediné důležitější postavení, a to za Aarou a Limmatem. To by mělo tu výhodu, že by švýcarská armáda byla odříznuta od obilní komory a zůstal by jí jen obtížnější horský terén. Podle tohoto plánu se tedy

může začít hned zjara, a čím dřív se začne, tím obtížnější bude postavení Švýcarů zatlačených do vysokých hor.

Zda byl dokument uveřejněn proti vůli autorů, nebo zda byl vypracován právě proto, aby se dostal do rukou švýcarského listu a byl uveřejněn, dá se těžko říci, vycházíme-li jen z tvrzení v něm uvedených. V druhém případě by to mohlo mít jen jediný účel: přimět Švýcary, aby urychlenou a rozsáhlou mobilizací vyčerpali své pokladny a byli povolnější vůči Svaté alianci, a zmást veřejné mínění pokud jde o úmysly spojenců vůbec. Tomu by nasvědčoval humbuk, který se v této chvíli provádí s ruským a pruským vyzbrojováním a s válečnými plány proti Švýcarsku. Stejně tak ona věta pamětního spisu, v níž se doporučuje co největší rychlost při všech operacích, aby bylo dobyt co nejvíc území, dříve než z něho budou staženy a odveleny kontingenty. Naproti tomu stejné množství vnitřních důvodů nasvědčuje tomu, že pamětní spis je pravý a že je to skutečně návrh útočného plánu proti Švýcarsku.

Jedno je jisté: Svatá aliance ještě letos vyrazí, ať už to bude nejprve proti Švýcarsku nebo Turecku, či přímo proti Francii, a v obou případech může spolková rada sepisovat poslední vůli. Ať už přijde do Bernu dřív Svatá aliance nebo revoluce, spolková rada si svou zkázu přivodila sama zbabělou neutralitou. Kontra-revoluce nemůže být s jejími ústupky spokojena, protože už sám původ spolkové rady je víceméně revoluční; revoluce nemůže ani minutu strpět tak zrádnou a zbabělou vládu v srdci Evropy, mezi třemi národy nejvíc zúčastněnými na hnutí. Chování švýcarské spolkové rady je nejprůkaznějším a doufejme i posledním příkladem, co znamená údajná „nezávislost“ a „samostatnost“ malých států uprostřed moderních velkých národů.

*Napsali K. Marx a B. Engels
od 31. ledna do února 1850
Otištěno v časopise „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 2, 1850*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

OTÁZKA DESETIHODINOVÉHO
PRACOVNÍHO DNE¹⁴⁷

Bojovníci za zájmy dělnické třídy odpovídali na argumenty freetraderovské buržoazie z takzvané „manchesterské školy“¹⁴⁸ obvykle jen rozhořčenými výklady o tom, jak je toto učení nemravné a nestoudně sobecké. Dělník, zdeptaný a ušlápnutý, tělesně zmořený a duševně udolaný nadutou třídou hrabivých továrníků, by si vskutku zasloužil svůj osud, kdyby nebyl do hloubi duše pobouřen, kdykoli mu někdo začne chladnokrevně vykládat, že je na věky věků odsouzen k tomu, aby sloužil jen jako součást stroje, aby se ho užívalo a zneužívalo, jak se zlíbí jeho pánovi, pro větší slávu a rychlejší akumulaci kapitálu, a že jen pod touto podmínkou může být zajištěna „převaha jeho země“ i existence dělnické třídy samé. Nebýt tohoto pocitu vášnivého revolučního rozhořčení, nebylo by ani naděje na osvobození proletariátu. Ale něco jiného je udržovat ducha statečného odporu mezi dělníky a něco jiného je čelit jejich nepřátelům ve veřejné diskusi. Tady nepostačí pouhé rozhořčení, pouhé výbuchy prudkého citu, byť sebeoprávněnější. Tady je zapotřebí argumentů. A není pochyby, že zastánci zájmů dělnictva snadno porazí školu svobodného obchodu i v klidné věcné diskusi i na jejím oblíbeném poli politické ekonomie.

Pokud jde o opovážlivou nestoudnost, s níž freetraderovští továrníci tvrdí, že existence moderní společnosti závisí jen na tom, budou-li s to dál hromadit bohatství z krve a mozolů dělnictva, k tomu podotýkáme jen jedno. Ve všech obdobích dějin byla ohromná většina lidu v té či oné formě pouhým nástrojem k obohacování hrstky privilegovaných. V minulosti se toto vydřidušství provádělo vždycky pod různými morálními, náboženskými a politickými zá-

minkami; kněží, filosofové, právníci a státníci říkali lidu, že je vydán napospas bídě a hladu pro své vlastní dobro a protože je to vůle boží. Teď naopak stoupenci svobodného obchodu troufale prohlašují: „Vy, dělníci, jste otroci a zůstanete otroky, protože jen z vašeho otroctví může růst naše bohatství a blahobyt, protože my, vládnoucí třída této země, bychom nemohli dál vládnout, kdybyste nebyli otroky.“ Nyní tedy bylo konečně prozrazeno tajemství útlaku; nyní si konečně může lid, dík stoupencům svobodného obchodu, jasně uvědomit své postavení; nyní je konečně otázka postavena přímo a jednoznačně: *budťo my, anebo vy!* A proto stejně jako je nám milejší otevřený nepřítel než falešný přítel, je nám milejší drzý freetrader než pokrytecky lidumilný aristokrat, je nám milejší kvaker Bright než lord Ashley.

Zákon o desetihodinovém pracovním dni byl přijat po dlouhém a urputném boji, který se vlekl po čtyřicet let v parlamentě, na tribunách, v tisku, v každé továrně a dílně všech průmyslových krajů. Na jedné straně se veřejnosti předváděly otrěsné obrazy: děti zakrnělé ve vývoji a pozvolna vražděné; ženy vyháněné z domovů a od svých robátek; celá pokolení zachvácená vleklými chorobami; hromadně obětované lidské životy, lidské štěstí ničené v celonárodním měřítku; a to všechno jen proto, aby se obohacovala hrstka už beztak nadměrně bohatých jednotlivců. A nebyly to žádné výmysly; to všechno byla fakta, nezvratná fakta. Nikdo se však přitom neodvážil žádat, aby se s tímto hanebným systémem skoncovalo; žádalo se jen, aby byl poněkud omezen. Na druhé straně vystoupil chladný, bezcitný ekonom, placený sluha těch, kdo z tohoto systému tyli, a dokázal řadou vývodů, tak nezvratných a přesných jako trojčlenka, že se na tomto systému nedá nic změnit, nemá-li být „země zruinována“.

Je nutno přiznat, že obhájci továrních dělníků nedovedli vyvrátit argumenty ekonomů, ba málokdy si vůbec troufali pustit se s nimi do křížku. Je to způsobeno tím, že za dnešního společenského řádu, dokud je kapitál v rukou hrstky lidí, jimž valná většina musí prodávat svou práci, všechny tyto argumenty ekonomů jsou prostě fakta, stejně nepopíratelná jako fakta uváděná jejich odpůrci. Ano, za dnešního společenského řádu je Anglie se všemi třídami

svého obyvatelstva zcela závislá na rozkvětu svého průmyslu; a tento rozkvět je za dnešního řádu zcela závislý na naprosto neomezené svobodě kupovat a prodávat, vytloukat co největší zisk ze všech zdrojů země.

Ano, jediný prostředek, jak udržet takový rozkvět průmyslu, na němž teď závisí sama existence impéria, je za dnešního řádu vyrábět každý rok víc a levněji. Ale jak vyrábět víc a levněji? Předně tak, že donutíme výrobní nástroje – stroje a dělníky – pracovat letos víc než loni; za druhé, že nahradíme dosavadní způsob výroby novým a dokonalejším, tj. nahradíme lidi zdokonalenými stroji; za třetí, že snížíme náklady na dělníka tím, že snížíme náklady na jeho výživu (svobodný obchod s obilím atd.), anebo tím, že prostě snížíme jeho mzdu na minimum. Ve všech těchto případech na to tedy doplácí dělník – neboli Anglie může být zachráněna jen zničením svých dělníků! Taková je situace – to jsou nezbytné důsledky, k nimž dovedly Anglii pokrok techniky, akumulace kapitálu a tím vyvolaná domácí i zahraniční konkurence.

Podle toho byl tedy návrh zákona o desetihodinovém pracovním dni, posuzován sám o sobě, jako konečné opatření, rozhodně nesprávným krokem, nevhodným, dokonce reakčním opatřením, jež v sobě nese zárodek svého vlastního zničení.¹⁴⁹ Tento zákon ani nerozbil dnešní společenský řád, ani neprospěl jeho rozvoji. Místo aby podporoval rozvoj systému až k nejzazší mezi, k bodu, kdy vládnoucí třída vyčerpá všechny své možnosti, k onomu bodu, kdy se stane nezbytným přechod moci do rukou jiné třídy – tedy sociální revoluce – místo toho měl zákon o desetihodinovém pracovním dni strhnout společnost zpátky do stavu, který byl dnešním systémem už dávno překonán. To se jasně ukáže, všimneme-li si jen, které strany prosadily návrh zákona v parlamentu proti odporu stoupenců svobodného obchodu. Prosadila jej snad dělnická třída tím, že dávala najevo své pobouření, že vystupovala hrozivě? Naprosto ne. Kdyby tomu tak bylo, bylo by si dělnictvo už dávno vynutilo Chartu¹⁵⁰. Mimochodem ti z dělníků, kteří stáli v čele hnutí za zkrácení pracovní doby, rozhodně nebyli hroziví revolucionáři. Byli to většinou skromní a důstojní mužové oddaní církvi a králi. Stranili se chartismu a byli většinou stoupenci jakéhosi sentimentu.

tálního torýismu. Žádné vládě nikdy hrůzu nenaháněli. Zákon o desetihodinovém pracovním dni prosadili *reakční* odpůrci svobodného obchodu, spojené zájmy velkostatkářů, finančníků, kolonialistů a rejdařů; tedy aristokracie spolčená s těmi částmi buržoazie, které měly samy strach z nastolení vlády freetraderovských továrníků. Prosadili jej z nějaké sympatie k lidu? Ale kdež! Vždyť žili a žijí z vykořisťování lidu. Jsou právě tak špatní, i když ne tak nestoudní, a sentimentálnější než továrníci. Ale nechtějí, aby nad nimi získali převahu, a tak z nenávisti k nim prosadili tento zákon, který jim měl zajistit sympatie lidu a zároveň zabrzdit rychlý růst sociální a politické moci továrníků. Odhlasování zákona o desetihodinovém pracovním dni tedy nedokázalo, že by dělnická třída byla silná, dokázalo jen to, že továrníci nejsou zatím dost silní, aby už mohli dělat, co se jim zlíbí.

Od té doby si továrníci zajistili skutečnou nadvládu tím, že prostřednictvím parlamentu prosadili zásady svobodného obchodu v obchodování s obilím a v námořní dopravě. Zájmy velkostatkářů a rejdařů byly obětovány vzcházející hvězdě továrníků. Čím víc rostla jejich síla, tím víc pociťovali okovy, jimiž je poutal zákon o desetihodinovém pracovním dni. Rozhodli se, že se proti němu otevřeně postaví; zavedli znovu systém práce na směny a přinutili ministerstvo vnitra, aby vydalo oběžníky, v nichž se továrním inspektorům nařizovalo nevěšmat si tohoto porušování zákona; a když se jim nakonec protesty některých neodbytných inspektorů při stoupající poptávce po jejich průmyslových výrobcích staly prostě nesnesitelnými, obrátili se s celou otázkou na Court of Exchequer, který jediným rozsudkem zákon o desetihodinovém pracovním dni prostě zrušil.¹⁵¹

A tak byly plody čtyřicetileté agitace zničeny v jednom dni rostoucí silou továrníků, kterým pomohla chvilková „prosperita“ a „stoupající poptávka“; angličtí soudci přitom dokázali, že jsou – stejně jako kněží, advokáti, státníci a ekonomové – placenými přísluhovači vládnoucí třídy, ať už je to třída velkostatkářů, finančních magnátů anebo továrníků.

Jsme tedy proti zákonu o desetihodinovém pracovním dni? Přejeme si, aby ten hrůzný systém hromadění bohatství z potu

a krve žen a dětí trval dál? Jistěže ne. Jsme tak rozhodně proti tomuto systému, že podle našeho názoru hned první den, kdy dělnická třída dobude politické moci, bude muset vydat daleko přísnější opatření proti přetěžování žen a dětí, než je zákon o desetihodinovém, ba i osmihodinovém pracovním dni. Tvrdíme však, že zákon tak, jak byl odhlasován roku 1847, neprosadila dělnická třída, nýbrž její dočasní spojenci, reakční společenské třídy, a ježto po něm nenásledovalo ani jedno další opatření, které by zásadně měnilo vztahy mezi kapitálem a prací, bylo to opatření nevčasné, neudržitelné, ba dokonce reakční.

Ale i když byl zákon o desetihodinovém pracovním dni zmařen, dělnická třída tím tentokrát jen získá. Jen ať dělníci klidně nechají továrníky chvíli jásat, nakonec budou jásat sami a naříkat budou továrníci. Proč?

Za prvé. Čas a úsilí, vynakládané po tolik let na agitaci pro zákon o desetihodinovém pracovním dni, nejsou ztraceny, i když se bezprostřední výsledky této agitace zhatily. V této agitaci našli příslušníci dělnické třídy mocný prostředek, jak se vzájemně poznat, ujasnit si své postavení ve společnosti a své zájmy, zorganizovat se a uvědomit si svou sílu. Dělník, který prošel touto agitací, není už týž jako předtím; a celá dělnická třída, když jí prošla, je stokrát silnější, uvědomělejší a lépe organizovaná než předtím. Dříve to byl pouhý shluk jednotlivců, kteří se navzájem neznali a které k sobě nic nepoutalo; nyní je to mocný celek, vědomý si své síly, uznávaný jako „čtvrtý stav“, který se brzy stane *prvním*.

Za druhé. Dělnická třída z vlastní zkušenosti pozná, že *jakékoli trvalé zlepšení jejího postavení jí nemůže dobýt někdo jiný, ale že si je musí dobýt sama tím, že především získá politickou moc*. Dělníci teď už jistě pochopili, že *zlepšení jejich sociálního postavení jim zajistí jedině všeobecné hlasovací právo*, jež jim umožní dostat *dělnickou většinu* do poslanecké sněmovny. A proto tedy bude zrušení zákona o desetihodinovém pracovním dni pro demokratické hnutí nesmírně *prospěšné*.

Za třetí. Faktické zrušení zákona z roku 1847 dožene továrníky k tak horečné nadvýrobě, že bude následovat jedna krize za druhou, takže všechny prostředky a zdroje nynějšího systému budou brzy

vyčerpány a bude nevyhnutelná *revoluce*, která zasáhne kořeny společnosti daleko hlouběji než revoluce z roku 1793 a 1848 a povede rychle k politické a sociální nadvládě proletariátu. Viděli jsme už, jak je nynější společenský řád závislý na nadvládě průmyslových kapitalistů a jak je tato nadvláda závislá na tom, budou-li moci neustále rozšiřovat výrobu a zároveň snižovat výrobní náklady. Ale toto rozšiřování výroby má určité meze: nelze vyrábět víc, než kolik je třeba pro existující trhy. Vyrobí-li se víc, přijde krize a po ní zhroucení, bankrot a bída. Zažili jsme mnoho takových krizí, dosud však byly pokaždé šťastně překonány otevřením nových trhů (Čína 1842) nebo lepším využitím starých a zároveň snížením výrobních nákladů (např. při zavedení svobodného obchodu s obilím). Ale i to má své meze. Nyní už další nové trhy nebudou: zbývá už jen jediný prostředek, jak snížit mzdy – totiž radikální finanční reforma a snížení daní *anulováním státního dluhu*. A nebudou-li mít freetraderovští továrníci dost odvahy jít touto cestou až do konce nebo ukáže-li se nakonec i tento dočasný prostředek neúčinným, nu, pak zahynou přesycením. Je zřejmé, že nebudou-li vyhlídky na další rozšiřování trhů, pak za systému, který musí každým dnem rozšiřovat výrobu, *je konec s nadvládou továrníků. Ale co pak?* „Všeobecná zkáza a chaos“, říkají stoupenci svobodného obchodu. *Sociální revoluce a vláda proletariátu, říkáme my.*

Angličtí dělníci! Nezoufejte, zavrou-li vás, vaše ženy a děti znovu na třináct hodin denně do „klece“ továren. Je to kalich, který musíte vypít do dna, i když je to kalich hořkosti. Čím dřív to budete mít za sebou, tím lépe. Vaši nadutí páni, tím si můžete být jisti, si vykopali vlastní hrob tím, že nad vámi „zvítěžili“, jak to nazývají. Faktickým zrušením zákona o desetihodinovém pracovním dni se podstatně přiblížila hodina vašeho osvobození. Vaši bratři, francouzští a němečtí dělníci, se nikdy nespokojili požadavkem zákona o desetihodinovém pracovním dni. Chtěli se *úplně osvobodit od tyranie kapitálu*. A vy, kteří máte víc strojů, vyšší kvalifikaci, i počtem je vás víc, a proto se spíš můžete sami osvobodit a vyrábět tolik, abyste všichni měli dost – *vy se jistě nedáte odbýt skrovnými almužnami*. Nežádejte proto už jen „ochranu práce“, ale směle a hned se pusťte do boje za *politick-*

OTÁZKA DESETIHODINOVÉHO PRACOVNÍHO DNE

kou a sociální nadoládu proletariátu, která vám umožní, abyste si svou práci chránili sami.

*Napsal B. Engels v polovině února 1850
Otištěno v „The Democratic Review“
v březnu 1850
Podpis: B. E.*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z angličtiny*

B. ENGELS

ANGLICKÝ ZÁKON
O DESETIHODINOVÉM PRACOVNÍM
DNI

Angličtí dělníci utrpěli vážnou porážku, a to ze strany, odkud by se jí byli nejméně nadáli. Court of Exchequer, jeden z nejvyšších soudních dvorů v Anglii, vynesl před několika týdny rozsudek, který vlastně ruší hlavní ustanovení zákona o desetihodinovém pracovním dni z roku 1847.

Dějiny zákona o desetihodinovém pracovním dni jsou pádným příkladem zvláštního vývoje třídních rozporů v Anglii, a proto bude dobře, když si ho všimneme blíže.

Je známo, že s rozkvětem velkopřůmyslu se začalo rozmáhat dosud nevídané, bezmezné a nestoudné vykořisťování dělnické třídy továrníky. Pro nové stroje byla práce dospělých mužů zbytečná; k dohledu nad stroji stačily ženy a děti, které se k této práci dokonce lépe hodily a přitom byly levnější než muži. Průmyslové vykořisťování se tedy zmocnilo celé dělnické rodiny a zavřelo ji do továrny; ženy a děti musely pracovat bez ustání ve dne v noci, dokud nepadaly úplným tělesným vyčerpáním. Děti chudáků z robotáren se při rostoucí poptávce po dětské pracovní síle staly skutečným obchodním artiklem; čtyřleté, ba i tříleté děti se po tuctech vydražovaly továrníkům a dostal je ten, kdo dal nejvíc. Vzpomínka na bezohledné a surové vykořisťování dětí a žen v oné době, vykořisťování, které neznalo slitování, dokud se dal ještě využít jediný sval, jediná šlacha, jediná kapka krve, je u starší generace anglických dělníků dosud v živé paměti a mnohý z nich má na ně památku – zkrivenou páteř nebo zmrzačenou ruku či nohu a všichni na ně doplatili úplně podlomeným zdravím. Osud otroků na

nejhorších amerických plantážích byl pravý ráj ve srovnání s osudem anglických dělníků oné doby.

Už dávno musel stát zakročit, aby zkrotl bezohledné vydřidušství fabrikantů, kteří šlapali i po nejzákladnějších požadavcích civilizované společnosti. Tato první zákonná omezení byla však naprosto nedostatečná a brzy se začala obcházet. Teprve půl století po zavedení velkopřemyslu, když si proud průmyslového rozvoje vyhloubil pravidelné řečiště, teprve roku 1835 bylo možno vydat účinný zákon, který udělal jakžtakž přítrž nejkřiklavějším výstřelkům.

Už na počátku tohoto století se vytvořila pod vedením několika filantropů strana, která žádala, aby pracovní doba v továrnách byla omezena zákonem na deset hodin denně. Tato strana, která ve dvacátých letech pod vedením Sadlerovým a po jeho smrti pod vedením lorda Ashleye a R. Oastlera pokračovala v agitaci, až skutečně prosadila zákon o desetihodinovém pracovním dni, sjednotila postupně pod svým praporem nejen dělníky, ale i aristokracii a všechny frakce buržoazie nepřátelské továrníkům. Toto sdružení dělníků s nejheterogennějšími a nejreakčnějšími elementy anglické společnosti způsobilo, že se agitace za zákon o desetihodinovém pracovním dni musela provádět zcela mimo rámec dělnické revoluční agitace. Chartisté byli sice do jednoho pro zákon; tvořili na všech shromážděních za desetihodinový pracovní den hlavní masu, chór; dali svůj tisk k dispozici výboru pro desetihodinový pracovní den. Ale ani jediný chartista neagitoval oficiálně ruku v ruce s aristokratickými a měštáckými zastánci desetihodinového pracovního dne, ani jeden neseděl ve výboru pro desetihodinový pracovní den (Short-Time-Committee) v Manchesteru. Tento výbor se sice skládal jen z dělníků a továrních dozorců, ale dělníci byli vesměs vysílení, udřeni lidé, skromní a bohabojní poctivci, kteří měli posvátnou hrůzu z chartismu a socialismu, patřičně ctili trůn a oltář, na nenávist k průmyslové buržoazii byli příliš unaveni a dovedli jen pokorně vzhlížet k aristokracii, která aspoň ráčila projevit zájem o jejich bídu. Dělnický toryismus těchto bojovníků za desetihodinový pracovní den byl dozvukem oné první opozice dělníků proti průmyslovému pokroku, která usilovala o obnovení

starých patriarchálních poměrů a jejímž nejenergičtějším životním projevem bylo rozbíjení strojů, dál se však nedostala. Stejně reakční jako tito dělníci byli i buržoazní a aristokratičtí vůdcové strany desetihodinového pracovního dne. Byli to vesměs sentimentální toryové, většinou blouzniví ideologové, kteří nemohli zapomenout na ztracené patriarchální pokoutní vykořisťování s nezbytným doprovodem zbožnosti, příchylnosti k domácímu krbu, ctnosti a omezenosti, s neměnnými, z pokolení na pokolení děděnými poměry. Při pohledu do víru průmyslové revoluce se jejich úzkolebých hlav zmocňovala závrať. Jejich maloměšťácká dušička se děsila nových výrobních sil, které jako zázrakem vyrůstaly ze země a v několika letech smetly nejúctyhodnější, nejnedotknutelnější, nejdůležitější třídy dosavadní společnosti a nahradily je novými, dosud neznámými třídami, jejichž zájmy, sympatie, celý způsob života a nazírání byly v rozporu s institucemi staré anglické společnosti. Tito ideologové s měkkým srdcem neopomněli vytáhnout ve jménu morálky, lidskosti a soucitu do pole proti nemilosrdné tvrdosti a bezohlednosti, s kterou se uskutečňoval tento proces společenského převratu, a proti tomuto převratnému procesu stavěli jako společenský ideál stabilitu, klidnou pohodu a mravnost zanikajícího patriarchalismu.

K těmto elementům se připojily v době, kdy otázka desetihodinového pracovního dne upoutala pozornost veřejnosti, všechny vrstvy společnosti, jejichž zájmy byly průmyslovým převratem postiženy, jejichž existence byla ohrožena. Bankéři, burziáni, rejdaři a obchodníci, velkostatkářská aristokracie, západoindičtí pozemkoví vlastníci, maloburžoazie, ti všichni se v takových obdobích stále víc sjednocovali pod vedením agitátorů za desetihodinový pracovní den.

Zákon o desetihodinovém pracovním dni byl pro tyto reakční třídy a frakce velmi vhodným polem, kde se mohly spojit s proletariátem proti průmyslové buržoazii. Ale tento zákon, i když podstatně přibrzdil rychlý růst bohatství, vlivu, společenské a politické moci továrníků, poskytoval dělníkům jen materiální, ba výhradně fyzickou výhodu. Chránil je před příliš rychlým zničením zdraví. Ale neposkytoval jim nic, čím by se mohli stát svým reakčním spojencům nebezpečnými; nedával jim ani politickou moc, ani neměnil

jejich společenské postavení jakožto námezdních dělníků. Naopak, agitace za desetihodinový pracovní den udržovala dělníky neustále pod vlivem těchto jejich majetných spojenců a zčásti i pod jejich vedením, z něhož se od doby zákona o reformě parlamentu a rozmachu chartistické agitace stále víc snažili vymanit. Bylo docela přirozené, zejména na počátku průmyslového převratu, že se dělníci, bojující bezprostředně jen s průmyslovou buržoazií, připojili k aristokracii a ostatním frakcím buržoazie, které je přímo nevykořisťovaly a samy rovněž bojovaly proti průmyslové buržoazii. Ale toto spojení vneslo do dělnického hnutí silnou reakční příměs, která teprve teď pomalu mizí; bylo značnou posilou reakčních živlů v dělnickém hnutí – oněch dělníků, kteří vyrábějí ještě rukodělně a jsou proto sami ohroženi pokrokem průmyslu, např. ruční tkalci.

Bylo proto pro dělníky štěstím, že v onom zmateném období roku 1847, kdy se všechny staré parlamentní strany rozpadly a nové ještě nevznikly, zákon o desetihodinovém pracovním dni konečně prošel. Byl odhlasován zřejmě čistou náhodou po řadě velmi zmatečných schůzí, v nichž ani jedna strana nehlasovala jednotně a důsledně až na vysloveně freetraderovské továrníky na jedné straně a zuřivě ochranářské velkostatkáře na druhé straně. Prošel jako schvalnost, kterou provedla továrníkům aristokracie, část peelovců a whigů, odplatou za velké vítězství, jehož průmyslníci dosáhli odstraněním obilních zákonů.

Zákon o desetihodinovém pracovním dni přinesl dělníkům nejen uspokojení nezbytné fyzické potřeby tím, že do jisté míry chránil jejich zdraví před vyčerpáním fabrikantů. Osvobodil dělníky i od společnosti sentimentálních blouznivců, od solidárnosti se všemi reakčními stranami Anglie. Patriarchální blábolení takového Oastlera, dojemné ujišťování lorda Ashleye o tom, jak cítí dělníky, nenacházely už sluchu, jakmile pointou těchto tirád přestál být zákon o desetihodinovém pracovním dni. Dělnické hnutí se teprve teď plně zaměřilo na dobytí politické moci proletariátem jako na první prostředek převratu celé současné společnosti. A tu se aristokracie a reakční frakce buržoazie, před nedávnem ještě spojenci dělníků, stali stejně zuřivými nepřáteli dělníků jako nadšenými spojenci průmyslové buržoazie.

Průmyslovou revolucí se průmysl, s jehož pomocí Anglie dobyla světový trh a udržovala si na něm prvenství, stal pro Anglii rozhodujícím výrobním odvětvím. Anglie s průmyslem stála a padala, stoupala a klesala s jeho výkyvy. Jakmile se vliv průmyslu stal rozhodujícím, stali se průmysloví buržoové, továrníci, rozhodující třídou anglické společnosti a politické panství průmyslníků, odstranění všech společenských a politických institucí, bránících rozvoji velkoprůmyslu, se stalo nutností. Průmyslová buržoazie se pustila do díla. Dějiny Anglie od roku 1830 do dneška jsou dějinami vítězství, jež průmyslová buržoazie postupně dobývala nad svými spojenými reakčními odpůrci.

Zatímco ve Francii červencová revoluce dopomohla k moci finanční aristokracii, znamenal v Anglii zákon o reformě parlamentu, který prošel hned nato, roku 1832, pád finanční aristokracie. Pod pestrým pláštíkem volebního monopolu ovládali dosud Anglii skoro výsadně banka, věřitelé státu a burzovní spekulanti, zkrátka peněžníci, u nichž byla aristokracie zadlužena až po uši. Čím víc se rozvíjel velký průmysl a světový obchod, tím byla jejich nadvláda – přes jednotlivé ústupky – nesnesitelnější. Svrhla ji nakonec aliance všech ostatních frakcí buržoazie s anglickým proletariátem a irskými rolníky. Lid hrozil revolucí, buržoazie hromadně vracela bance její papírové peníze, a tak ji dohnala na pokraj bankrotu. Finanční aristokracie v pravý čas ustoupila; její povolnost ušetřila Anglii únorovou revoluci.

Zákon o reformě parlamentu dal všem majetným třídám v zemi až po nejmenšího kramáříčka účast na politické moci. Všem frakcím buržoazie se tím dostalo zákonného pole, na němž mohly uplatňovat své nároky a svou moc. Tytéž boje jednotlivých frakcí buržoazie mezi sebou, jaké se sváděly ve Francii od nastolení republiky až do únorového vítězství z roku 1848, se vedly od vydání zákona o reformě v anglickém parlamentu. Při zcela odlišných poměrech v obou zemích jsou ovšem i výsledky úplně různé.

Průmyslová buržoazie, jakmile parlamentní reformou získala půdu pro parlamentní boj, sklízela samozřejmě jedno vítězství za druhým. Omezením sinekur¹⁵² jí byl obětován aristokratický chvost finančníků, chudinským zákonem z roku 1833¹⁵³ zpauperi-

zvané vrstvy, snížením sazeb a zavedením důchodové daně daňová svoboda finančníků a pozemkových vlastníků. S vítězstvími průmyslníků rostl i počet jejich vazalů. Velkoobchod i maloobchod byly na nich úplně finančně závislé. Londýn a Liverpool padly na kolena před svobodným obchodem, tímto mesiášem průmyslníků. Ale s vítězstvím průmyslové buržoazie rostly i její potřeby, její nároky.

Moderní velkopřůmysl může existovat jen pod podmínkou, že se neustále rozšiřuje, že dobývá nové a nové trhy. Nutí ho k tomu neomezené možnosti hromadné výroby, neustálý rozvoj a zdokonalování techniky a tím vyvolané neustálé vytlačování kapitálu a pracovních sil z výroby. Každá stagnace je tu jen počátkem záhuby. Ale rozšiřování průmyslu je podmíněno rozšiřováním trhů. A protože průmysl na svém dnešním stupni vývoje zvětšuje své výrobní síly daleko rychleji, než může rozšiřovat své trhy, vznikají ony periodické krize, při nichž najednou začne v důsledku přebytku výrobních prostředků a výrobků váznout oběh v obchodním organismu a průmysl i obchod se skoro úplně zastavují, dokud přebytek výrobků neodplyne nově objevenými kanály. Ohniskem těchto krizí je Anglie a jejich ochromující účinek neodvratně postihuje i nejvzdálenější a nejzapadlejší kouty světového trhu a všude strhává do záhuby značnou část průmyslové a obchodní buržoazie. V takových krizích, jež mimochodem všem součastem anglické společnosti naprosto hmatatelně dokazují, jak jsou závislé na továrnících, je jen jedna možnost záchrany: rozšíření trhů, ať už dobytím nových nebo důkladnějším využitím starých. Až na několik řídkých výjimek, kdy se jako v Číně roku 1842 ozbrojenou mocí násilně otevře dosud tvrdošíjně uzavřený trh, existuje jen jeden prostředek, jak průmyslovou cestou získávat nové trhy a důkladněji využívat starých: levnější ceny, tj. snížení výrobních nákladů. Výrobní náklady se dají snížit buď novými, dokonalejšími výrobními metodami, nebo zmenšením zisku, nebo snížením mzdy. Avšak zavádění dokonalejších výrobních metod nemůže uchránit průmysl a obchod před krizí, poněvadž zvyšuje výrobu, vyžaduje tedy zase nové trhy. Snížování zisku nemůže být za krize, kdy je každý rád, že vůbec prodá, třeba se ztrátou, ani řeči. Stejně je tomu se mzdou, která se

nadto ještě – stejně jako zisk – řídí zákony nezávislémi na vůli nebo přání továrníků. A přesto tvoří mzda hlavní součást výrobních nákladů a její snižování je jediným prostředkem, jak rozšířit trhy a vybřednout z krize. Mzda bude však klesat, budou-li se životní potřeby dělníků vyrábět levněji. Životní potřeby dělníků zdražovala však v Anglii ochranná cla na obilí, na anglické koloniální výrobky atd. a nepřímé daně.

Proto ta trvalá, horlivá a všeobecně rozšířená agitace průmyslníků za svobodný obchod a zvláště za zrušení obilních cel. Proto ta pozoruhodná skutečnost, že od roku 1842 jim každá obchodní a průmyslová krize přinesla nové vítězství. Při zrušení obilních cel jim byli obětováni angličtí pozemkoví vlastníci, při zrušení diferenčních cel na cukr atd. pozemkoví vlastníci z kolonií, při zrušení navigačních zákonů¹⁵⁴ rejdaři. V této chvíli agitují průmyslníci za omezení státních výdajů a snížení daní a také za to, aby bylo poskytnuto volební právo té části dělníků, s níž mohou s největší pravděpodobností počítat. Chtějí dostat do parlamentu nové spojence, aby rychleji získali přímou politickou nadvládu, protože jinak se nemohou vypořádat s dnes už nesmyslnými, ale velmi nákladnými tradičními přívěsky anglické státní mašinerie, s aristokracií, církví, sinekurami, polofeudální jurisdikcí. Je nepochybné, že nová obchodní krize, která je právě teď přede dveřmi a podle všeho bude doprovázena novými obrovskými kolizemi na kontinentě, přinese ve vývoji Anglie alespoň tento pokrok.

V době těchto neustálých vítězství průmyslové buržoazie se reakčním frakcím podařilo nasadit jí pouta zákona o desetihodinovém pracovním dni. Tento zákon prošel ve chvíli, kdy ještě nebyla prosperita a kdy už nebyla krize, v jednom z oněch mezidobí, kdy průmysl ještě dost pociťuje následky nadvýroby, takže může uvést do pohybu jen část svých pomocných zdrojů, kdy tedy ani továrníci sami nemohou zaměstnat dělníky plnou pracovní dobu. Jen v takové chvíli, kdy zákon o desetihodinové pracovní době zmírňoval konkurenci mezi továrníky samými, jen v takové chvíli byl přijatelný. Ale po tomto období nastala zase brzy konjunktura. Vykoupené trhy volaly po novém přísunu, znovu začala bujet spekulace a zdvojnásobovala poptávku; továrníci nestačili vyrábět.

Nyní se stal zákon o desetihodinovém pracovním dni pro průmysl, který víc než kdy jindy potřeboval naprostou nezávislost, možnost vládnout zcela neomezeně nad všemi svými pomocnými zdroji, nesnesitelným poutem. Co by si počali průmyslníci při nejbližší krizi, kdyby nesměli krátkého období prosperity ze všech sil využít? Zákon o desetihodinovém pracovním dni musel padnout. Jestliže továrníci neměli dost sil, aby prosadili v parlamentě jeho odvolání, museli se pokusit jej obejít.

Zákon o desetihodinovém pracovním dni omezoval pracovní dobu mladistvých do 18 let a všech dělnic na osm hodin denně. A protože ženy a děti tvoří hlavní masu dělnictva v továrnách, bylo nutným důsledkem, že továrny mohly pracovat jen deset hodin denně. Ale továrníci našli východisko, když v období prosperity potřebovali stůj co stůj prodloužit pracovní hodiny. Jako to dříve dělali při najímání dětí do 14 let, jejichž pracovní doba je ještě víc omezena, najímali teď ženy a mladistvé více než dosud jen na výpomoc a k vystřídání. A tak mohly továrny a dospělí dělníci v nich pracovat třináct, čtrnáct, patnáct hodin a přitom jednotlivé osoby, spadající pod zákon o desetihodinovém pracovním dni, nemusely pracovat déle než deset hodin denně. To odporovalo zčásti liteře, ale ještě víc celému duchu zákona a úmyslu zákonodárců; tovární inspektoři žalovali, smírčí soudci se rozcházelí v názorech a soudili každý jinak. Čím víc vzrůstala prosperita, tím hlasitěji se průmyslníci bouřili proti zákonu o desetihodinovém pracovním dni a proti zásahům továrních inspektorů. Ministr vnitra sir G. Grey nařídil inspektorům, aby systém směn (relay či shift system) trpěli. Ale mnozí z nich, opíraje se o zákon, si nechtěli dát do věci mluvit. Nakonec byl jeden křiklavý případ dohnán až před Court of Exchequer a soud se vyslovil ve prospěch továrníků. Tímto rozhodnutím byl zákon o desetihodinovém pracovním dni fakticky odstraněn a továrníci se zase stali neomezenými pány svých továren; mohou za krize vyrábět dvě, tři nebo šest hodin denně, za prosperity třináct až patnáct hodin a tovární inspektor nemůže zasáhnout.

Za zákon o desetihodinovém pracovním dni se bili hlavně reakcionáři a prosadily jej pouze reakční třídy, a tak vidíme, že v té

formě, v níž byl prosazen, byl opatřením naprosto reakčním. Celý společenský vývoj Anglie je těsně spjat s rozvojem, pokrokem průmyslu. Všechny instituce, které tento pokrok brzdí, které ho omezují nebo chtějí řídit a ovládat podle hledisek, jež jsou mu cizí, jsou reakční, neudržitelné a musí mu podlehnout. Revoluční síla, která se tak hravě vypořádala s celou patriarchální společností staré Anglie, s aristokracií a finanční buržoazií, se docela jistě nedá sevřít do uzounkého řečiště zákona o desetihodinovém pracovním dni. Všechny pokusy lorda Ashleaye a jeho druhů zachránit poražený zákon autentickým výkladem budou marné anebo v nejlepším případě budou mít jen zcela pomíjivý a zdánlivý výsledek.

A přece je zákon o desetihodinovém pracovním dni pro dělníky nepostradatelný. Je to pro ně fyzická nutnost. Bez zákona o desetihodinovém pracovním dni celá generace anglických dělníků tělesně zakrní. Avšak mezi tímto zákonem, jak jej dnes žádají dělníci, a zákonem o desetihodinovém pracovním dni, jak jej propagovali Sadler, Oastler a Ashley a jak jej prosadila reakční koalice z roku 1847, je obrovský rozdíl. Z krátkého trvání tohoto zákona, z toho, jak snadno byl zmařen – stačil na to pouhý soudní výrok, nebylo třeba ani parlamentního aktu – z toho, jak později vystupovali jejich dřívější reakční spojenci, z toho všeho dělníci poznali, jakou cenu má spojenectví s reakcí. Přesvědčili se, co je jim platné prosadit jednotlivá, detailní opatření proti průmyslové buržoazii. Poznali, že průmyslová buržoazie je prozatím jediná třída, která je s to postavit se dnes do čela hnutí, a že by bylo marné vystupovat proti ní v tomto jejím pokrokovém poslání. Proto přes své jednoznačné nepřátelství k továrníkům, které ani na chvíli neochabuje, jsou teď dělníci mnohem spíše nakloněni podporovat je v jejich agitaci za úplné prosazení svobodného obchodu, finanční reformy a rozšíření volebního práva, než se dát znovu pod filantropickými záminkami zlákat pod prapor spojené reakce. Cítí, že jejich čas nadejde teprve tehdy, až se průmyslníci vyčerpají, a proto vedení správným instinktem urychlují vývojový proces, který dopomůže průmyslové buržoazii k moci, a tím připraví její pád. A přitom nezapomínají, že v průmyslnících se dostávají k moci jejich praví, přímí nepřátelé a že se sami mohou osvobodit, jen svrhnou-li průmyslníky a dobu-

dou-li politickou moc pro sebe. Faktické zrušení platnosti zákona o desetihodinovém pracovním dni jim to znovu naprosto pádně dokázalo. Obnovení tohoto zákona má teď ještě smysl jen tehdy, bude-li zároveň zavedeno všeobecné hlasovací právo, a všeobecné hlasovací právo v Anglii, ze dvou třetin obývané průmyslovým proletariátem, znamená výhradní politické panství dělnické třídy se všemi revolučními změnami společenských poměrů, jež jsou s tím spjaty. Zákon o desetihodinovém pracovním dni, který dělníci žádají dnes, je proto něco docela jiného než zákon, který Court of Exchequer právě zrušil. Není to už ojedinělý pokus zpomalit rozvoj průmyslu, je to jeden článek v dlouhém řetězu opatření, která mění celou tvářnost dnešní společnosti a postupně odstraňují dosavadní třídní rozpory; není to už reakční, ale revoluční opatření.

Faktické zrušení zákona o desetihodinovém pracovním dni, nejprve továrníky o vlastní újmě, potom zásahem Court of Exchequer, přispělo především k tomu, že doba trvání prosperity se zkrátila a uspíšil se příchod krize. Co však urychluje krize, to zároveň urychluje vývoj Anglie a nejbližší cíl tohoto vývoje, svržení průmyslové buržoazie průmyslovým proletariátem. Prostředky, které mají k dispozici průmyslníci, aby mohli rozšiřovat trhy a překonávat krize, jsou velmi omezené. Cobdenem navrhované snížení státních výdajů jsou buď pouhé whigovské řeči, anebo to bude úplná revoluce, i když pomůže jen dočasně. A bude-li provedeno nejširším, nejrevolučnějším způsobem – pokud mohou být angličtí průmyslníci revoluční – jak se potom bude čelit příští krizi? Je zřejmé, že angličtí průmyslníci, jejichž výrobní prostředky mají nesrovnatelně větší expanzivní sílu než jejich odbytiště, se blíží mílovými kroky k bodu, kdy budou jejich možnosti vyčerpány, kdy rozpínající se, přebujelé výrobní síly nadobro vytlačí ona období prosperity, jež teď ještě dělí každou krizi od krize následující, kdy mezi krizemi budou už jen krátká období chabé, poloospalé průmyslové aktivity; a průmysl, obchod, celá moderní společnost by pak musela zajít na přebytek nezužitkovatelné energie na jedné straně a na úplné úbytě na druhé straně, kdyby tento nenormální stav v sobě zároveň nenesl lék na vlastní neduh a kdyby vývoj průmyslu nebyl zároveň zplodil třídu, která jediná se bude moci ujmout

řízení společnosti: proletariát. Proletářská revoluce bude pak nevyhnutelná a její vítězství jisté.

To je pravidelný, normální běh událostí, jak s neodvratnou nutností vyplývá z dnešních společenských poměrů v Anglii. Brzy se ukáže, jak se tento normální běh může urychlit kolizemi na kontinentě a revolučními změnami v Anglii.

A zákon o desetihodinovém pracovním dni?

Od chvíle, kdy se pro plný rozvoj všech zdrojů moderního průmyslu stávají příliš úzkými i hranice světového trhu, kdy průmysl potřebuje společenskou revoluci, aby zase získal volný prostor pro své síly – od té chvíle omezování pracovní doby není už reakční, není už brzdou průmyslu. Naopak, dochází k němu samo sebou. Prvním důsledkem proletářské revoluce v Anglii bude centralizace velkého průmyslu v rukou státu, tj. vládnoucího proletariátu, a s centralizací průmyslu odpadnou všechny ony konkurenční vztahy, které dnes způsobují, že se regulace pracovní doby dostává do konfliktu s pokrokem průmyslu. A tak jediné řešení otázky desetihodinového pracovního dne, jako ostatně všech otázek, jež vyplývají z protikladu mezi kapitálem a námezdní prací, spočívá v *proletářské revoluci*.

*Napsal B. Engels v březnu 1850
Otištěno v „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 4, 1850
Podpis: Bedřich Engels*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

K. MARX A B. ENGELS

PROVOLÁNÍ

ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU

KE SVAZU KOMUNISTŮ¹⁵⁵

BŘEZEN 1850

ÚSTŘEDNÍ VÝBOR – SVAZU

Bratři! V obou revolučních letech 1848–1849 se Svaz dvojnásob osvědčil; předně tím, že jeho členové všude energicky zasahovali do hnutí, že v tisku, na barikádách i na bojištích stáli v prvních řadách jediné rozhodně revoluční třídy, proletariátu. Svaz se dále osvědčil tím, že se jeho koncepce hnutí, jak byla vytyčena v oběžnících sjezdů a ústředního výboru z roku 1847 a v „Komunistickém manifestu“, ukázala jako jediné správná, že se očekávání vyslovená v oněch dokumentech zcela splnila, takže pojetí dnešních společenských poměrů, jež Svaz dříve propagoval jen potají, je nyní známo všem národům a hlásá se veřejně. Současně se značně uvolnila dřívější pevná organizace Svazu. Velká část členů, přímo zúčastněných v revolučním hnutí, se domnívala, že doba tajných spolků už minula a že stačí jen veřejná činnost. Jednotlivé kraje a obce nechaly ochabnout své spojení s ústředním výborem a pohnutí je úplně přerušily. Zatímco se tedy v Německu demokratická strana, strana maloburžoazie, stále víc organizovala, ztratila dělnická strana svou jedinou pevnou oporu, zůstala organizována nanejvýš jen v jednotlivých místech k místním účelům a dostala se ve všeobecném hnutí úplně pod nadvládu a vedení maloburžoazních demokratů. S tímto stavem nutno skoncovat, samostatnost dělníků musí být obnovena. Ústřední výbor pochopil tuto nutnost, a vyslal proto už v zimě roku 1848 až 1849 svého emisara Josefa Molla do Německa, aby tam reorganizoval Svaz. Mollovo poslání nemělo však trvalé výsledky jednak proto, že němečtí dělníci neměli tehdy ještě dost zkušeností, jednak proto, že toto poslání bylo pře-

rušeno povstáním z minulého května. Moll sám se chopil zbraně, vstoupil do bádensko-falcké armády a padl 29. července* v bitvě na řece Murgu. Svaz v něm ztratil jednoho ze svých nejstarších, nejagilnějších a nejspolehlivějších členů, který se zúčastnil všech sjezdů a zasedání ústředního výboru a už dříve velmi úspěšně splnil celou řadu posláních. Po porážce revolučních stran v Německu a ve Francii v červenci 1849 se téměř všichni členové ústředního výboru znovu sešli v Londýně, ústřední výbor byl doplněn novými revolučními silami a pustil se s novou vervou do reorganizace Svazu.

Reorganizace Svazu se může podařit jen s pomocí emisara, a ústřední výbor pokládá za velmi důležité, aby byl vyslán emisar právě teď, kdy stojíme před novou revolucí, kdy tedy dělnická strana musí vystupovat co nejorganizovaněji, co nejjednotněji a co nej-samostatněji, nemá-li jí být zase jako roku 1848 využito buržoazí a nemá-li se dostat do jejího vleku.

Říkali jsme vám, bratři, už roku 1848, že se německá liberální buržoazie brzy dostane k moci a že svou sotva dobytou moc ihned obrátí proti dělníkům. Viděli jste, že se to skutečně stalo. Byla to opravdu buržoazie, která po březnovém hnutí z roku 1848 ihned uchvátila státní moc a této moci využila k tomu, aby zatlačila dělníky, své spojence v boji, do dřívějšího postavení utlačovaných. Jestliže to buržoazie nemohla provést, aniž se spojila s feudální stranou, v březnu poraženou, ba dokonce aniž této feudální absolutistické straně znovu přenechala moc, zajistila si přesto podmínky, jež by jí vzhledem k finančním rozpakům vlády nakonec přihrály vládu do rukou a zabezpečily všechny její zájmy pro případ, kdyby to bylo možné, aby revoluční hnutí přešlo už teď v takzvaný pokojný vývoj. Aby si zajistila své panství, nemusela by buržoazie dokonce ani vzbuzovat nenávist násilnými protilidovými opatřeními, protože všechny tyto násilné kroky provedla už feudální kontrarevoluce. Vývoj však nepůjde touto pokojnou cestou. Naopak, revoluce, která tento vývoj urychlí, je přede dveřmi, ať už bude vyvolána samostatným povstáním francouzského proletariátu, nebo invazí Svaté aliance proti revolučnímu Babylónu.

* Ve vydání z roku 1885 chybně: 19. července. (Pozn. red.)

A úlohu, kterou sehrála roku 1848 vůči lidu německá liberální buržoazie, tuto tak proradnou úlohu převezme v příští revoluci demokratická maloburžoazie, která nyní v opozici zaujímá týž postoj jako liberální buržoazie před rokem 1848. Tato strana, demokratická strana, která je dělníkům mnohem nebezpečnější než dřívější liberální strana, se skládá ze tří složek:

I. Z nejpokrokovější části velké buržoazie, která si klade za cíl okamžité a úplné svržení feudalismu a absolutismu. Tato frakce bude zastoupena bývalými berlínskými dohodovači, těmi, kdo hlasovali pro odepření daní.

II. Z demokraticko-konstitučních maloměšťáků, jejichž hlavním cílem v dosavadním hnutí bylo zřízení víceméně demokratického spolkového státu, jak o něj usilovali jejich představitelé, levice frankfurtského shromáždění, a později stuttgartský parlament a oni sami v kampani za říšskou ústavu.

III. Z republikánských maloměšťáků, jejichž ideálem je německá federativní republika švýcarského typu a kteří si dnes říkají rudí a sociální demokraté, protože jejich zbožným přáním je odstranit útlak malého kapitálu velkým, malého buržoy velkým buržoou. Představiteli této frakce byli členové demokratických sjezdů a výborů, vedoucí demokratických spolků, redaktori demokratických novin.

Všechny tyto frakce se teď po své porážce nazývají republikány nebo rudými, právě tak jako si ve Francii republikánští maloměšťáci říkají socialisté. Tam, kde mají ještě možnost – jako ve Württembersku, Bavorsku atd. – směřovat ke svým cílům konstituční cestou, využívají příležitosti, aby zachránili své staré fráze a dokázali činy, že se ani v nejmenším nezměnili. Je ostatně samozřejmé, že v poměru k dělníkům se změnou názvu této strany nezměnilo ani to nejmenší; dokazuje to jen, že nyní jsou s nimi v jedné frontě proti buržoazii, která se spojila s absolutismem, a že se musí opírat o proletariát.

Maloburžoazně demokratická strana v Německu je velmi mocná, zahrnuje nejen velkou většinu měšťanského obyvatelstva ve městech, malé podnikatele a obchodníky a řemeslnické mistry; jdou za ní rolníci a venkovský proletariát, pokud ještě nenašel oporu v samostatném městském proletariátu.

Poměr revoluční dělnické strany k maloburžoazní demokracii je takový: jde s ní společně proti frakci, o jejíž svržení dělnická strana usiluje; vystupuje proti ní ve všech případech, kdy by maloburžoazní demokracie chtěla prosazovat jen své zájmy.

Demokratičtí maloměšťáci ani zdaleka nepomýšlejí na to provést převrat celé společnosti v zájmu revolučních proletářů, nýbrž usilují o takovou změnu společenských poměrů, která by učinila existující společnost pro ně co možná snesitelnou a pohodlnou. Žádají proto především zmenšení státních výdajů omezením byrokracie a převalení hlavního daňového břemene na velkostatkáře a buržoazii. Žádají dále odstranění tlaku velkého kapitálu na malý zřízení veřejných úvěrových ústavů a zavedením zákonů proti lichvě, čímž by se jim a rolníkům umožnilo získávat za příznivých podmínek úvěr od státu místo od kapitalistů; dále zavedení buržoazních vlastnických vztahů na venkově úplným odstraněním feudalismu. K tomu všemu potřebují demokratickou, ať už konstituční nebo republikánskou, státní ústavu, která jim a jejich spojencům, rolníkům, zajistí většinu, a demokratické obecní zřízení, jež jim dá do rukou přímou kontrolu obecního majetku, a řadu funkcí, které teď zastávají byrokraté.

Proti panství kapitálu a jeho rychlému růstu má se dále působit jednak omezením dědického práva, jednak převedením co největšího počtu prací na stát. Pokud jde o dělníky, je především jisté, že mají zůstat jako dosud námezdními dělníky, až na to, že demokratičtí maloměšťáci přejí dělníkům lepší mzdy a zajištěnější existenci a doufají, že toho dosáhnou jednak tím, že je bude zaměstnávat stát, jednak dobročinnými opatřeními – zkrátka doufají, že dělníky podplatí více či méně skrytou almužnou, že zlomí jejich revoluční sílu dočasným zlepšením jejich postavení. Požadavky maloburžoazní demokracie, které jsme tu shrnuli, zdaleka nehlásají všechny její frakce a jen několik málo představitelů maloburžoazní demokracie je vidí před sebou vcelku jako určitý cíl. Čím dál půjdou jednotlivci nebo frakce maloburžoazní demokracie, tím víc si budou tyto požadavky osvojovat a hrstka těch, kdo v tom, co jsme uvedli, spatřují svůj program, se bude domnívat, že tím dosáhla vrcholu toho, co je možno žádat od revoluce. Tyto požadavky však naprosto

nemohou stačit straně proletariátu. Zatímco demokratická maloburžoazie chce revoluci co nejrychleji skončit a uskutečnit nanejvýš právě uvedené požadavky, je naším zájmem a naším úkolem učinit revoluci permanentní na tak dlouho, dokud všechny více nebo méně majetné třídy nebudou zbaveny vlády, dokud proletariát nedobude státní moci a dokud sdružení proletářů nejen v jedné zemi, nýbrž ve všech vládnoucích zemích světa nepokročí natolik, že konkurence mezi proletáři v těchto zemích přestane a že alespoň rozhodující výrobní síly budou soustředěny v rukou proletářů. Nám nemůže jít o změnu soukromého vlastnictví, nýbrž jen o jeho zničení, nikoli o zastírání třídních protikladů, nýbrž o zrušení tříd, nikoli o zlepšování dnešní společnosti, nýbrž o založení nové. Není pochyby o tom, že maloburžoazní demokracie v dalším průběhu revoluce získá v Německu dočasně převážný vliv. Je tedy otázkou, jaké stanovisko k ní zaujme proletariát a zvláště Svaz:

1. pokud budou trvat dnešní poměry, kdy maloburžoazní demokraté jsou rovněž utlačováni;
2. v příštím revolučním boji, který jim dá převahu;
3. po tomto boji, v době, kdy získají převahu nad svrženými třídami a proletariátem.

1. Dnes, kdy jsou demokratičtí maloměšťáci všude utlačováni, hlásají proletariátu vesměs jednotu a smír, podávají mu ruku a usilují o vytvoření velké opoziční strany, která by zahrnovala všechny odstíny v demokratické straně, tj. usilují o to, aby dělnictvo zatáhli do stranické organizace, kde převládají všeobecné sociálně demokratické fráze, za nimiž maloburžoazní demokraté skrývají své zvláštní zájmy, a kde v zájmu vytouženého míru nesmí proletariát vytyčovat své vlastní požadavky. Taková jednotu by rozhodně přinesla prospěch jedině jim, a proletariátu jen škodu. Proletariát by úplně ztratil své těžce vykoupené naprosto samostatné postavení a klesl by zas na přívěsek oficiální buržoazní demokracie. Takovou jednotu je tedy nutno co nejrozhodněji odmítnout. Místo aby se dělníci znovu snížili k úloze sboru tleskajícího buržoazním demokratům, musí sami – především však Svaz – působit v tom smyslu, aby vytvořili vedle oficiálních demokratů samostatnou tajnou i veřejnou organizaci dělnické strany a z každé své obce vytvořili středisko

a jádro dělnických spolků, v nichž by se diskutovalo nezávisle na buržoazních vlivech o postavení a zájmech proletariátu. Jak málo vážně to buržoazní demokraté myslí se spojenectvím, v němž by proletáři měli stejnou moc a stejná práva jako oni, ukazuje příklad vratislavských demokratů, kteří ve svém orgánu, v „Neue Oder-Zeitung“, zuřivě pronásledují samostatně organizované dělníky, které nazývají socialisty. Pro případ boje proti společnému protivníkovi není zapotřebí zvláštního sjednocování. Jakmile dojde přímo k boji s takovýmto protivníkem, jsou zájmy obou stran dočasně totožné, a jako tomu bylo dosud, vytvoří se takovéto dočasné spojenectví samo sebou i v budoucnu. Je samozřejmé, že v příštích krvavých srážkách, stejně jako ve všech minulých, budou muset vítězství vybojovat svou statečností, rozhodností a obětavostí hlavně dělníci. Jako tomu bylo dosud, tak i v tomto boji si bude masa maloburžoazie počínat váhavě, bude nerozhodná a pasívní, dokud to jen půjde, aby pak, až bude vítězství rozhodnuto, ho využila pro sebe, vyzvala dělníky ke klidu a k návratu do práce, aby se předešlo tzv. výstřelkům a aby byl proletariát vyloučen z účasti na plodech vítězství. Není v moci dělníků, aby v tom maloburžoazním demokratům zabránili, ale je v jejich moci ztížit jim, aby nabyli vrchu nad ozbrojeným proletariátem, a nadiktovat jim takové podmínky, aby panství buržoazních demokratů v sobě od počátku neslo zárodek zániku a aby se značně usnadnilo pozdější zatlačení jejich panství panstvím proletariátu. Za konfliktu a bezprostředně po boji musí dělníci především všude, kde je to možné, působit proti měšťácké váhavosti a nutit demokraty, aby uskutečňovali své dnešní teroristické fráze. Dělníci se musí přičinit o to, aby bezprostřední revoluční rozmach nebyl hned po vítězství znovu potlačen. Musí jej naopak co nejdéle udržovat. Nesmějí vystupovat proti takzvaným výstřelkům, exemplárním projevům pomsty lidu na nenáviděných jednotlivcích nebo veřejných budovách, jež jsou spojeny s nenávisťnými vzpomínkami, musí tyto projevy nejen trpět, nýbrž sami se ujmout jejich vedení. Za boje a po něm musí dělníci vedle požadavků buržoazních demokratů vytyčovat při každé příležitosti své vlastní požadavky. Musí, jakmile se demokratičtí měšťáci budou chystat ujmout se vlády, žádat pro dělnictvo záruky. Musí si tyto

záruky, bude-li to nutné, vynutit a vůbec se postarat o to, aby se noví vládci zavázali k všemožným ústupkům a slibům; to je nejspolehlivější prostředek, jak je kompromitovat. Musí vůbec co možná tlumit opojení z vítězství a nadšení pro nový stav, které se dostavuje po každém vítězném pouličním boji, musí je všemožně tlumit klidným a chladnokrevným posuzováním situace a neskrývanou nedůvěrou vůči nové vládě. Musí vedle nových oficiálních vlád zřizovat zároveň vlastní revoluční dělnické vlády, ať už ve formě orgánů obecní samosprávy, obecních rad či ve formě dělnických klubů nebo dělnických výborů tak, aby buržoazní demokratické vlády nejen ihned ztratily oporu v dělnících, nýbrž aby od počátku viděly, že na ně dohlížejí a že je ohrožují instituce, za nimiž stojí celá masa dělníků. Zkrátka, od první chvíle vítězství se musí nedůvěra obracet ne už proti poražené reakční straně, nýbrž proti dosavadním spojencům, proti straně, která chce využít společného vítězství pro sebe.

2. Aby však dělníci mohli energicky a hrozivě vystoupit proti této straně, která začne dělnictvo hned v prvních hodinách vítězství zrazovat, musí být ozbrojeni a organizováni. Ozbrojení veškerého proletariátu puškami, karabinami, děly a střelivem musí být provedeno okamžitě, nesmí se připustit obnovení staré občanské gardy, namířené proti dělnictvu. Kde se tento druhý požadavek nedá prosadit, musí se dělníci pokusit organizovat se samostatně jako proletářská garda se samostatně zvolenými veliteli a samostatně zvoleným generálním štábem a podřizovat se nikoli státní moci, nýbrž revolučním obecním radám vytvořeným dělníky. Kde jsou dělníci zaměstnáni ve státních podnicích, musí prosadit své ozbrojení a organizování ve zvláštním útvaru se samostatně zvolenými veliteli nebo jako součást proletářské gardy. Zbraně a střelivo nesmějí za žádnou cenu dávat z rukou, každý pokus o odzbrojení musí být v krajním případě zmařen násilím. Odstranit vliv buržoazních demokratů na dělníky, okamžitě vytvořit samostatnou a ozbrojenou organizaci dělníků a prosadit co možná znesnadňující a kompromitující podmínky pro dočasně nevyhnutelné panství buržoazní demokracie, to jsou hlavní body, které musí mít proletariát, a tedy i Svaz na zřeteli za nastávajícího povstání a po něm.

3. Jakmile se nové vlády poněkud upevní, začnou ihned bojovat proti dělníkům. Aby pak dělníci mohli proti demokratickým maloměstákům energicky vystoupit, je především nutné, aby byli samostatně organizováni a centralizováni ve svých klubech. Po svržení dnešních vlád, jakmile to jen bude možné, odebere se ústřední výbor do Německa, svolá ihned sjezd a předloží mu návrhy na centralizaci dělnických klubů pod vedením orgánu v hlavním středisku hnutí. Rychlá organizace alespoň oblastního spojení dělnických klubů je jedním z nejdůležitějších opatření k posílení a rozvoji dělnické strany; nejbližší krok po svržení dnešních vlád bude volba národního shromáždění. Zde se musí proletariát postarat o to:

I. aby žádnými šikanami místních orgánů nebo vládních komisařů nebyla pod nějakou záminkou vyloučena z voleb značná část dělnictva;

II. aby byli všude vedle buržoazně demokratických kandidátů navrhováni kandidáti dělníci, pokud možná členové Svazu, jejichž zvolení je třeba prosazovat všemi možnými prostředky. I tam, kde není vůbec vyhlídka na zvolení, musí dělníci navrhovat vlastní kandidáty, aby si zachovali svou nezávislost, aby změřili své síly a ukázali veřejnosti svůj revoluční postoj a stanovisko své strany. Nesmějí se při tom dát ošálit frázemi demokratů, např. tím, že prý se tím štěpí demokratická strana a reakci se poskytuje možnost vítězství. Konečným cílem všech těchto frází je napálit proletariát. Úspěchy, kterých proletářská strana dosáhne tímto nezávislým vystupováním, jsou daleko důležitější než škoda, kterou by mohla způsobit přítomnost několika reakcionářů v zastupitelském orgánu. Bude-li demokracie od počátku vystupovat proti reakci rozhodně a teroristicky, bude vliv reakce při volbách předem znemožněn.

První bod, v němž se buržoazní demokraté střetnou s dělníky, bude zrušení feudalismu; jako v první francouzské revoluci dají maloměšťáci feudální půdu rolníkům jako svobodné vlastnictví, tj. budou chtít zachovat venkovský proletariát a vytvořit maloburžoazní rolnickou třídu, která bude muset prodělávat týž koloběh zbídačování a zadlužování, v němž dodnes vězí francouzský rolník.

Dělníci musí vystupovat proti tomuto plánu v zájmu venkovské-

ho proletariátu i ve svém vlastním zájmu. Musí žádat, aby zkonfiskované feudální vlastnictví zůstalo majetkem státu a bylo proměněno v dělnické kolonie, jež by obdělával sdružený venkovský proletariát, využívaje všech výhod zemědělské velkovýroby, čímž by zároveň uprostřed kolísavých buržoazních vlastnických vztahů pevně zakotvil princip společného vlastnictví. Jako se demokraté spojují s rolníky, musí se dělníci spojovat s venkovským proletariátem.¹⁵⁶ Demokraté budou dále přímo usilovat o federativní republiku anebo, nebudou-li se moci vyhnout jediné a nedělitelné republice, budou se alespoň snažit ochromit ústřední vládu co největší samostatností a nezávislostí obcí a krajů. Proti tomuto plánu musí dělníci usilovat nejen o jedinou a nedělitelnou německou republiku, nýbrž uvnitř této republiky o co nejrozhodnější centralizaci moci v rukou státní moci. Nesmějí se dát zmást demokratickým žvaněním o svobodě obcí, samosprávě atd. V takové zemi, jako je Německo, kde je ještě třeba odstraňovat tolik zbytků středověku, kde je třeba překonávat tolik lokální provinciální paličatosti, nesmí se za žádných okolností trpět, aby každá vesnice, každé město, každý kraj kladl nové překážky do cesty revoluční činnosti, která se může uplatnit v plné síle jen tehdy, vychází-li z jednoho centra. – Nelze trpět, aby se opakoval nynější stav, kdy se Němci musí v každém městě, v každém kraji o touž vymoženost znovu zvlášť bít. A především nelze trpět, aby se s pomocí tzv. svobodné obecní samosprávy zvětčovala forma vlastnictví, která je ještě nižší než moderní soukromé vlastnictví a všude v ně nutně přechází, tj. obecní vlastnictví a z něho plynoucí spory mezi chudými a bohatými obcemi, jakož i domovské právo, existující vedle státního občanství, se svými šikanami proti dělníkům. Jako ve Francii roku 1793 je dnes v Německu provedení co nejprísnější centralizace úkolem skutečně revoluční strany.*

* Dnes je třeba připomenout, že toto místo se zakládá na omylu. Tehdy ne všeobecně soudilo — díky bonapartistickým a liberálním padělatelům dějin — že francouzský centralizovaný správní aparát zavedla velká revoluce a že zejména Konvent ho použil jako nevyhnutelné a rozhodné zbraně k porážce rojalistické a federalistické reakce a zahraničního nepřítele. Nyní je však známou věcí, že po celou dobu revoluce až do 18. brumaire se veškerá správa departementů, arrondissementů a obcí skládala z orgánů volených občany samými a majících v rámci všeobecných státních zákonů úplnou volnost. Tato krajská a místní

Viděli jsme, jak se při příštím hnutí dostanou k moci demokraté a jak budou nuceni vystoupit s víceméně socialistickými opatřeními. Je otázka, jaká opatření proti tomu mají navrhnout dělníci? Dělníci ovšem nemohou na počátku hnutí navrhnout žádná přímo komunistická opatření. Mohou však:

1. Donutit demokraty, aby co možná všestranně zasáhli do dosavadního společenského řádu, narušili jeho pravidelný chod a sami se kompromitovali a zároveň aby soustředili co nejvíc výrobních sil, dopravních prostředků, továren, drah atd. v rukou státu.

2. Musí vyhrocovat návrhy demokratů, kteří rozhodně nebudou vystupovat revolučně, nýbrž jen reformisticky, musí tyto návrhy proměňovat v přímé útoky na soukromé vlastnictví. Tak např. když maloměšťáci navrhuji výkup železnic a továren, musí dělníci žádat, aby stát tyto železnice a továrny prostě a bez náhrady konfiskoval jako majetek reakcionářů. Navrhují-li demokraté proporcionální daně, žádají dělníci progresivní daně; přijdou-li demokraté sami s mírně progresivní daní, budou dělníci trvat na dani, jejíž sazby stoupají tak rychle, že přitom velký kapitál zajde; žádají-li demokraté regulaci státních dluhů, žádají dělníci státní bankrot. Požadavky dělníků se tedy všude budou muset řídit ústupky a opatřeními demokratů.

I když se němečtí dělníci nemohou dostat k moci a uskutečnit své třídní zájmy, aniž projdou celým delším revolučním vývojem, mají tentokrát alespoň jistotu, že první jednání tohoto nastávajícího revolučního dramatu spadá vjedno s přímým vítězstvím jejich vlastní třídy ve Francii a že se tím velmi urychlí.

Ale nejvíc musí k svému konečnému vítězství přispět sami tím, že si ujasní své třídní zájmy, zaujmou co nejdříve své samostatné stranické stanovisko a nedají se pokryteckými frázemi demokratic-

samospráva, podobná americké, byla právě jednou z nejsilnějších pák revoluce, a to do té míry, že si Napoleon pospíšil nahradit ji ihned po svém státním převratu z 18. brumairu hospodařením prefektů, které trvá dodnes a bylo tedy od počátku ryzím nástrojem reakce. Ale právě tak jako místní a krajská samospráva neodporuje politické, národní centralizaci, není právě tak nikterak nutně spojena s oním omezeným kantonálním nebo komunálním sobectvím, které se tak odporně uplatňuje ve Švýcarsku a které chtěly roku 1849 všechny jihoněmecké federativní republiky zavést v Německu. (*Engelsova poznámka k vydání z roku 1885.*)

kých maloměšťáků ani na okamžik svést z cesty nezávislé organizace proletářské strany. Jejich bojovým heslem musí být: Permanentní revoluce.

*Rozmnoženo jako leták v roce 1850
Poprvé uveřejnil B. Engels v přílohách
k Marxově knize „Odhalení o kolínském procesu
proti komunistům“,
Hettingen—Curych 1885*

*Podle textu knihy
Přeloženo z němčiny*

K. MARX A B. ENGELS

RECENZE

Z „NEUE RHEINISCHE ZEITUNG.
POLITISCH-ÖKONOMISCHE
REVUE“, ČÍS. 4.

THOMAS CARLYLE, „STATI Z NAŠICH DNŮ.

ČÍS. 1: SOUČASNÁ DOBA. ČÍS. 2: VZORNÁ VĚZENÍ“,
LONDÝN 1850*

Thomas Carlyle je jediný anglický spisovatel, na něhož měla německá literatura přímý a velmi značný vliv. Už ze zdvořilosti nesmí Němec přejít jeho spisy bez povšimnutí.

Na posledním Guizotově spisu (viz „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, číslo 2**, jsme se přesvědčili, jak končí buržoazní „veličiny“. Ve dvou Carlylových brožurách jsme svědky konců literárního génia, který se střetává se zostřenými dějinnými boji a snaží se proti nim uplatňovat svá zneuznaná bezprostřední prorocká vnuknutí.

Thomasu Carlylovi nelze upřít zásluhu, že vystupoval jako literát proti buržoazii v době, kdy si její názory, její vkus a ideje zcela podmanily oficiální anglickou literaturu, a to způsobem, který je sem tam dokonce revoluční. Tak např. v jeho dějinách francouzské revoluce, v apologii Cromwella, v brožuře o chartismu, v „Minulosti a přítomnosti“¹⁵⁷. Ale ve všech těchto spisech je kritika přítomnosti propletena se vzácně nehistorickou apoteózou středověku, ostatně dost běžnou u anglických revolucionářů, např. u Cobbetta a u části chartistů. V minulosti obdivuje alespoň klasické

* „Latter-Day Pamphlets“, Edited by Thomas Carlyle. „No. 1: The Present Time. — No. 2: Model Prisons“. London, 1850. (Pozn. red.)

** Viz str. 236-241 tohoto svazku. (Pozn. red.)

epochy daného společenského období, přítomnost ho však uvádí v zoufalství a budoucnost ho děsí. Revoluce, pokud ji uznává nebo dokonce oslavuje, se mu soustřeďuje v jedinci, v Cromwellovi nebo v Dantonovi apod. Těm věnuje týž kult hrdinů, který hlásal ve své knize „Hrdinové a uctívání hrdinů“¹⁵⁸ jako jedinou spásu před beznadějně zoufalou přítomností, jako nové náboženství.

Jaké jsou Carlylovy ideje, takový je i jeho styl. Je to bezprostřední a prudká reakce proti moderně měšťáckému anglickému pecksniffovskému¹⁵⁹ stylu; zoufalá ospalost, opatrná rozvláčnost a mravoučně sentimentální, bezvýchodná nuda tvůrců tohoto stylu, vzdělaných londýnských cockneyů, zaplavila celou anglickou literaturu. Naproti tomu Carlyle zacházel s angličtinou jako s úplně syrovým materiálem, který je nutno od základu přetavit. Vyhledával zastaralé obraty i slova a vynalézal podle německého vzoru, především podle Jeana Paula, nové. Nový styl byl místy nabubřelý a nevkusný, ale často skvělý a vždy originální. Také v tomto směru znamenají „Stati z našich dnů“ značný krok zpět.

Je ostatně příznačné, že ze všech představitelů německé literatury neměl na Carlyla největší vliv Hegel, nýbrž literární apatykář Jean Paul.

Z kultu génia, jež Carlyle sdílí se Straussem, génius v našich dvou brožurách zmizel. Zůstal jen kult.

„Přítomnost“ začíná prohlášením, že přítomnost je dcerou minulosti a matkou budoucnosti, v každém případě je to však *nová éra*.

Prvním výrazem této nové éry je papež-reformátor. Pius IX. chtěl s evangeliem v ruce z výšin Vatikánu hlásat křesťanstvu „*Zákon pravdy*“.

„Před více než třemi sty lety dostal trůn svatého Petra neodvolatelnou moudrý výpověď, autentický příkaz, registrovaný v nebeské soudní kanceláři, který je od té doby možno číst v srdcích všech statečných lidí — příkaz klidit se, zmizet a dát nám pokoj se sebou i se svými bludy a bezbožným třeštěním; a od té doby setrvává na vlastní nebezpečí a budeme muset zaplatit plnou náhradu škody na každý den své existence. Zákon pravdy? Kdyby chtělo toto papežství uposlechnout zákona pravdy, muselo by se vzdát svého lenivého galvanizovaného života, který je hanbou před Bohem i před lidmi, muselo by čestně zemřít a dát se pochovat. To, co ubohý papež podnikl, mělo k tomu hodně daleko; a přece to

bylo v podstatě totéž... Papež reformátor? Turgot a Necker byli proti tomu nuly. Bůh je veliký, a má-li nastat konec pohoršení, povolá nějakého věřícího muže, který přistoupí k dflu s nadějí, a ne se zoufalstvím“ (str. 3).

Svámi reformátorskými manifesty podnítil papež otázky,

„těhotné vichřicemi, světovými požáry a zemětřesením... otázky, které si všichni oficiální činitelé přáli a většinou doufali, že je odsunou až na den posledního soudu. Poslední soud už nastal, to je ta nejstrašnější pravda“ (str. 4).

Zákon pravdy byl vyhlášen. Sicilané

„byli prvním národem, který se rozhodl použít této nové směrnice sankcionované svatým otcem: My podle zákona pravdy nepatříme Neapoli a neapolským úředníkům. Chceme se z milosti nebe a papeže od nich osvobodit.“

Tím se vysvětluje sicilská revoluce.

Francouzský národ, který se pokládá za „jakýsi mesiášský národ“, za „vyvoleného vojáka svobody“, měl strach, aby ho ubozí přezíraní Sicilané o tuto živnost (trade) neošidili – únorová revoluce.

„Celá Evropa, jakoby pod vlivem sympatické podzemní elektřiny, explodovala — bez hranic, bez kontroly; a přišel rok 1848, jedno z nejneobvyklejších, nejzlověstnějších, nejpodivuhodnějších a vůbec nejnedůstojnějších let, jaká kdy prožil evropský svět... Králové a představitelé vlád všude najednou trnuli hrůzou, když jim hřměl do uší hlas celého světa: Klidte se k čertu, vy neschopní pokrytci, šašci, a nikoli hrdinové! Pryč s vámi, pryč! A zvláštní bylo, co se v tomto roce stalo poprvé: všichni ti králové pospíchali, aby už byli pryč, jako by volali: My jsme *opravdu* ubozí šašci, ano, to jsme — a vy jste chtěli hrdiny? Nezbájejte nás, za nic nemůžeme. — Ani jeden z nich tomu nečelil a nevytrval pevně na svém trůně jako na právu, za něž by dokázal zemřít nebo nasadit kůži. V tom je, opakují, děsivě znepokojující zvláštnost přítomné doby. Demokracie při této příležitosti znovu odhaluje u všech králů *vědomí*, že jsou jen pouhé loutky... Uprchli zčerstva, někteří z nich s náramnou ostudou — ze strachu před šlapacím kolem nebo před něčím horším. A lid nebo chátra se všude ujímá vlády a všude panuje zřejmé bezkráloví (kinglessness), to, čemu říkáme *anarchie* — štěstí ještě, je-li to anarchie plus policajt. Tak šly v oněch březnových dnech roku 1848 dějiny od moře Baltského až k Středozezemnímu, v Itálii, ve Francii, v Prusku, v Rakousku, z jednoho konce Evropy na druhý... A v Evropě nezůstal jediný král, ani jediný, nepočítáme-li veřejného „harangueura“, řečníka na pivním sudu či v úvodníku, nebo zasedajícího se sobě rovnými v národním parlamentě. A téměř po čtyři měsíce byla celá Francie a ve značné míře i celá Evropa zmítána

* — „orátora“, řečníka. (Pozn. red.)

všemi druhy šilenství, ... vzdouvajícím se mořem chátrý v čele s panem Lamartinem na pařížské radnici ... Byla to pro myslící lidi truchlivá podívaná, když byl v sedle ten ubožák pan Lamartine, v němž nebylo nic, jen trochu melodické prázdnoty a zženštilého slintání. ... Hodně smutná podívaná na toto výmluvné nejnovější ztělesnění rehabilitovaného „chaosu“, jež umělo mluvit ve svůj prospěch a přesvědčivě se prohlašovat za „kosmos“! Ale v takových případech není třeba dlouho čekat; všechny vzdušné balóny musí pod tlakem událostí splasknout a zakrátko se zřítí a ztroskotají“ (str. 6—8).

Kdože to rozdmýchal tuto všeobecnou revoluci, k níž ovšem bylo už dost zápalné látky?

„Studenti, mladí literáti, advokáti, novináři, horkokrevní nezkušení naděnci a divoci, po zásluze zbankrotěli desperados*... Ještě nikdy neměli mladí lidé, takřka děti, takovou moc nad lidskými osudy. Časy se hodně změnilly od těch dob, kdy slova senior, seigneur nebo stařešina bylo poprvé použito jako označení pro pána nebo představeného, slovo, s nímž se setkáváme v jazycích všech národů!... Přihlédnete-li blíže, zjistíte, že stařec přestal být hoden úcty a začal být hoden opovržení, že je pouze zpozdlým chlapcem, ale chlapcem bez půvabu, ušlechtilosti a kypící síly mladých jinochů. — Tento bláznivý stav věcí se ovšem zakrátko sám zase vyřeší, jak už to začalo všude; prosté nutnosti všedního života tento stav nesnesou a vynutí si průchod stůj co stůj. Ve většině zemí dojde asi brzy k jakési opravě starého stroje, dají mu nové barvy a změni jeho vzhled; staří teatrální králové se budou smět vrátit pod podmínkou, že uznají ústavy, národní parlamenty a podobná elegantní příslušenství, a všude se budou snažit začít znovu se starým, všedním životem. Ale tentokrát není naděje, že se takové kompromisy dlouho udrží... Evropská společnost..., zmítaná bezednými jícny vírů a zápolícími mořskými proudy, společnost bez pevných základů, se musí dál potácet v těchto zlořečených záchvěvech; brzy bezmocně klopýtne, pak se zase s bolestí vzhopí a intervaly budou stále kratší, až se konečně objeví na světlo denním nový *žulový základ*, o nějž se roztříští záplavy vzpoury a vzpurných nah“ (str. 8—10).

Potud historie, která je i v této formě pro starý svět málo potřebná. Za ní následuje naučení:

„*Všeobecná demokracie*, ať už si o ní myslíme cokoli, se sama prohlásila za nevyhnutelnou skutečnost našich dnů“ (str. 10). Co je to demokracie? Nějaký význam mít musí, jinak by tu nebyla. Záleží tedy jedině na tom, abychom objevili pravý význam demokracie. Podaří-li se nám to, můžeme se s ní vypořádat; ne-li, jsme ztraceni. Honorová revoluce byla „všeobecný bankrot podvodu; to je její

* — zoufalci, kteří se dostali do konfliktu se zákonem. (Pozn. red.)

krátká definice“ (str. 14). V moderní době vládly místo skutečných poměrů a věcí *přeludy* a přeludné podoby, „shams“, „delusions“, „phantasms“, jména, jež ztratila význam, zkrátka lež místo pravdy. Úkolem reformy je individuální i sociální rozvod s těmito příznačnými tvary a strašidly, a bezesporu je nutno skoncovat s každou přetvářkou (shams), s každým klamem.

„Leckomu se to ostatně může zdát divné, a mnohému solidnímu Angličanu z takzvaných vzdělaných tříd, který se zdravou chutí tráví svůj pudink, se to zdá nesmírně divné, je to pro něho ztřeštěná a hloupá představa, naprosto kacířská a přinášející jen zkázu. Zvykl si po celý život na slušné způsoby dávno předtím, než ztratily svůj smysl, na dovolené formy zábavy, na vznešenou ceremoniálnost — na to, čemu ve svém obrazoboreckém humoru říkáte shams; nikdy neslyšel, že by v tom bylo něco špatného, že by bez toho byl možný úspěch. Což to vadilo spřádání bavlny, pěstování dobytka, koloniálnímu obchodu s Východem a Západem — což to všechno neprosperovalo zcela klidně vedle shams?“ (Str. 15.)

Dovrší teď demokracie tuto nutnou reformu, toto osvobození od shams?

„Dovrší teď demokracie, bude-li organizována za pomoci všeobecného hlasovacího práva, tento všeobecný uzdravující přechod od přeludů ke skutečnosti, od lži k pravdě, a vytvoří postupně požehnaný svět?“ (Str. 17.)

Carlyle to popírá. V demokracii a ve všeobecném hlasovacím právu vidí jen náказu anglické pověry o neomylnosti parlamentní vlády, která zachvátila všechny národy. Všeobecné hlasovací právo, které chce řídit stát, je jako posádka lodi, která ztratila cestu kolem Hornova mysu, a místo aby zkoumala vítr a počasí a použila sextantu, hlasuje o cestě, jíž se má vydat, a prohlašuje rozhodnutí většiny za neomylné. Pro každého jednotlivce stejně jako pro společnost je důležité jediné odhalit skutečný řád vesmíru a věčné zákony přírody ve vztahu k úkolu, který se má řešit, a jednat podle nich. Kdo nám tyto věčné zákony odhalí, toho budeme následovat, „ať je to ruský car nebo chartistický parlament, arcibiskup canterburský nebo dalajláma“. Jak ale odhalíme tato věčná boží pravidla? Nejhorší cestou k tomu je samozřejmě všeobecné hlasovací právo, které dá každému do rukou hlasovací lístek a počítá hlavy. Vesmír je povahy velmi výlučné a odjakživa sděloval svá tajemství jen málo vyvoleným, jen malé menšině ušlechtilých a moudrých. Proto také žádný

národ nemohl nikdy existovat na základě demokracie. Řekové a Římané? Každý dnes ví, že netvořili demokracie, že základem jejich státu bylo otroctví. O rozmanitých francouzských republikách je zbytečné mluvit. A vzorná republika severoamerická? O Američanech se až dosud nedá říci ani tolik, že by tvořili národ, stát. Americké obyvatelstvo žije *bez vlády*; vládne zde anarchie plus policajt. Tento stav umožňují nesmírné rozlohy dosud neobdělané země a z Anglie přenesená úcta k policajtskému obušku. S růstem počtu obyvatelstva skončí i tohle.

„Jakou velkou lidskou duši, jakou velkou myšlenku, jakou velkou ušlechtilou věc, kterou je možno vzývat nebo s čistým srdcem obdivovat, vytvořila ještě Amerika?“ (Str. 25.)

Každých dvacet let zdvojnásobila počet obyvatelstva—voilà tout*.

Proto je tedy na této i na oné straně Atlantického oceánu demokracie jednou provždy nemožná. Sám vesmír je monarchie a hierarchie. Žádný národ, v němž božská, věčná povinnost vlády a kontroly nad nevědoucími není svěřena *nejušlechtilejšímu* a jeho vybrané skupině *ušlechtilejších*, žádný takový národ není říší boží, neodpovídá věčným zákonům přírody.

Poznáváme tedy i tajemství, původ a nutnost moderní demokracie. Záleží prostě v tom, že lžišlechtný (*sham-noble*) je povyšován a posvěcován tradicí nebo nově objevenými iluzemi.

A kdo má najít ten pravý drahokam s celou jeho obrubou menších lidských skvostů a perel? Určitě ne všeobecné hlasovací právo; vždyť šlechtného může najít jen šlechtný. A Carlyle prohlašuje, že Anglie má ještě plno takových šlechtíků a „králů“, a na stránce 36 je vyzývá, aby se u něho hlásili.

Vidíme, že „šlechtný“ Carlyle vychází z čistě panteistického nazírání. Celý dějinný proces není u něho podmíněn vývojem živých lidí samých, vývojem, který je ovšem závislý na určitých, ale zase historicky vytvořených a měnících se předpokladech; je podmíněn věčným, pro všechny doby neměnným přírodním zákonem, od

* — to je všechno. (*Pozn. red.*)

něhož se dnes vzdaluje a jemuž se zítra zase blíží, a všechno záleží na jeho správném rozpoznání. Toto správné rozpoznání věčného zákona přírody je věčná pravda, všechno ostatní je lživé. Při takovém nazírání se všechny skutečné třídní protiklady, ať jsou v různých dobách jakkoli různé, redukuje na jediný velký a věčný protiklad mezi těmi, kteří pronikli do věčného zákona přírody a jednají podle něho, to jest moudřími a šlechtnými, a těmi, kteří mu rozumějí špatně, překrucují ho a jednají proti němu, to jest hlupáky a darebáky. Historicky vzniklé třídní rozdíly se tak stávají přirozeným rozdílem, který je nutno chápat dokonce jako součást věčného zákona přírody a uctívat ho tím, že se skláníme před šlechtnými a moudřími od přírody: prostě kult génia. Celé nazírání na proces historického vývoje se zplošťuje na povrchní triviálnost iluminátské a zednářské¹⁶⁰ moudrosti minulého století, na jednoduchou morálku z „Kouzelné flétny“¹⁶¹ a na nekonečně zubožený a zbanalizovaný saint-simonismus. Současně se přitom dostává na pořad stará otázka, kdo má vlastně vládnout, otázka, o níž se rozvláčně a s veledůležitou povrchností diskutuje, a nakonec se odpovídá, že mají vládnout šlechtní, moudří a vědoucí. A z toho samozřejmě vyplývá, že se musí vládnout mnoho, velmi mnoho, že vláda nemůže být nikdy dostatečná, protože vládnout znamená přece neustále odhalovat a uplatňovat zákon přírody proti mase. Ale jak objevit šlechtné a moudré? Žádné nadpozemské kouzlo je neodhalí; musíme je hledat. A tak přicházejí znovu na scénu historické třídní rozdíly, změněné v rozdíly ryze přirozené. Šlechtný je šlechtný proto, že je moudrý, vědoucí. Musíme ho tedy hledat mezi třídami, které mají monopol na vzdělání – mezi třídami privilegovanými; a tyto třídy ho vyhledají ve svém středu, tyto třídy rozhodnou o jeho nárocích na hodnost šlechtného a moudrého. Tím se privilegované třídy stávají hned třídou ne-li přímo šlechtnou a moudrou, tedy aspoň „artikulované“ mluvící; utlačované třídy jsou ovšem „němé, neartikulované mluvící“, a tak se znovu sankcionuje třídní panství. Celé to velmi rozhořčené klábosení se mění v poněkud zahalené uznání dosavadního třídního panství, a autor na ně reptá a nadává jen proto, že buržoové nevykazují místo v čele společnosti svým zneuznaným génium a ze zcela praktických důvodů se nedávají

nachytat na užvaněné blouznění těchto pánů. Carlyle nám ostatně podává přesvědčivé doklady, jak se i toto nabubřelé dryáčnictví obrací ve svůj opak a jak se šlechtný, vědoucí a moudrý mění v praxi ve sprostáka, hlupáka a blázna.

Protože se u něho všechno točí kolem silné vlády, obrací se nanejvýš rozhořčeně proti volání po svobodě a emancipaci:

„Nechť jsme všichni svobodni jeden od druhého... Svobodni bez svazků a pout, kromě hotového placení; poctivá denní mzda za poctivé denní dílo, mzda stanovená dobrovolnou smlouvou a zákonem nabídky a poptávky. Myslím si, že toto je správné řešení všech těžkostí a nespravedlností, jež vznikaly mezi lidmi. Což k tomu, aby se napravil vztah mezi dvěma lidmi, není jiná metoda, než jej úplně odstranit?“ (Str. 29.)

Úplné odstranění všech svazků, všech vztahů mezi lidmi vrcholí ovšem v *anarchii*, v zákonu bezzákonnosti, ve stavu, kdy je vláda, tento svazek všech svazků, úplně rozvrácena. A o to usilují v Anglii i na kontinentě, ba dokonce i v „solidní Germánii“.

Takto řádí Carlyle na mnoha stránkách a nejroztodivnějším způsobem směšuje rudou republiku, fraternité* a Louis Blanca s free trade**, zrušením obilních cel atd. (srov. str. 29–42). Likvidaci zbytků feudalismu zachovávaných z tradice, redukci státu na nezbytně nutné a nejbanálnější záležitosti a důsledné uskutečnění buržoazní svobodné konkurence tedy Carlyle směšuje a ztotožňuje s odstraněním právě těchto buržoazních poměrů, se zrušením protikladu mezi kapitálem a námezdní prací a se svržením buržoazie proletariátem. Jak skvělý návrat k „noci absolutna“, v níž jsou všechny krávy černé! Jak hluboké vědění „vědouceho“, který nezná ani písmenko z toho, co se děje kolem něho! Jak vzácná bystrost ducha, když se někdo domnívá, že odstraněním feudalismu nebo svobodné konkurence budou zrušeny všechny vztahy mezi lidmi! Jak pronikavé proniknutí „věčného zákona přírody“, když někdo úplně vážně věří, že už se nebudou rodit děti, nepůjdou-li rodiče nejdříve na radnici a tam se manželsky „nespojí“!

Po tomto poučném příkladu moudrosti, která vede k čiré nevědomosti, podává nám Carlyle ještě jeden doklad, jak se šle-

* — bratrství. (Pozn. red.)

** — svobodným obchodem. (Pozn. red.)

chetnost, zaklínající se tím nejsvětějším, mění v neskrývanou habnebnost, jakmile sestoupí ze svého nebe frází a sentencí do světa reálných vztahů.

„Ve všech evropských zemích, zvláště v Anglii, vyvinula se už do jisté míry třída vedoucích lidí a kapitánů lidstva, v níž poznáváme zárodek nové, skutečné, a ne imaginární aristokracie: jsou to kapitáni průmyslu, našťástí třída, která je v těchto dobách nutnější než všechny ostatní... A na druhé straně zajisté není nedostatek lidí, kteří potřebují nad sebou vládu: je to ta žalostná třída našich bližních, kterou jsme vyhlídili jako „emancipované koně — podruhy“*, odsouzené k tuláctví a hladovění; tato třída vzniká i ve všech ostatních zemích, roste den ze dne zlověstnou geometrickou řadou a se znepokojující rychlostí. Z tohoto důvodu lze popravdě říci, že všeobecným životním úkolem světa je organizace práce“ (str. 42–43).

Když Carlyle na prvních čtyřiceti stránkách znovu a znovu vyilil všechnen svůj ctnostný hněv na sobectví, svobodnou konkurenci, odstranění feudálních vztahů mezi lidmi, na nabídku a popptávku, *laissez faire*¹⁶², předení bavlny, placení hotovými atd., najednou se zase ukazuje, že hlavní představitelé všech těchto shams, průmysloví buržoové, nejenže patří k oslavovaným hrdinům a „géniům“, nýbrž tvoří dokonce zvlášť potřebnou část těchto hrdinů, a že vrcholem všech jeho útoků proti buržoazním poměrům a idejím je apoteóza buržoazních osobností. Ještě podivněji působí, že Carlyle nejprve vynášel velitele i vojáky práce, tedy určitou organizaci práce, ale pak tvrdí, že tato organizace je ještě velký problém, který je nutno vyřešit. Ale nebudme na omylu. Nejde o organizaci dělníků zařazených do této armády, ale dělníků nezařazených, dělníků bez vůdců, a tuto organizaci si vyhradil Carlyle pro sebe. Na konci brožury najednou vystupuje jako britský premiér *in partibus*¹⁶³, svolává tři milióny irských i ostatních žebráků, práce schopných bezzemků, kočujících i usedlých, a všeobecné národní shromáždění britských pauperů, žijících mimo pracovní domy i v nich, a „řeční“ k nim v tirádě, v níž za prvé chudákům opakuje všechno, co čtenáři svěřil už dříve, a potom tu vybranou společností oslovuje:

„Vy toulaví nuzáci, většinou hlupáci, mnozí z vás zločinci, všichni pak

* V originále „Hodge“ — pohrdavá přezdívka pro podruhy a pro sedláky vůbec. (Pozn. red.)

nešťastníci! Pohled na vás mě naplňuje údivem a zoufalstvím... Je vás zde na tři milióny a tolik vás propadlo žebrotě; a je hrozné si představit, jak každý, kdo klesá, zatíží svou vahou ještě víc řetěz, který vleče ostatní. Na okraji této propasti balancují nesčetné milióny, které vzrůstají, jak se dovídám, každý den o dvanáct set lidí... Padají, padají, padají jeden za druhým, a řetěz je čím dál tím těžší, ... a kdo se nakonec udrží? — Jak vám pomoci? — — — Ti ostatní, kteří se ještě drží, zápasí s vlastní nouzí! Vy jste však dokázali nedostatečnou energií a nadbytečnou chutí k jídlu, nepatrným množstvím práce a přílišným popíjením piva, dokázali jste tím vším, že se nevzpamatujete... Věřte, že i když synem svobody může být kdokoli, vy to nejste a být nemůžete; vy nejste svobodní, ale prokazatelně ujařmeni... Máte povahu otroků, nebo je-li vám to milejší, povahu nomádský potulných pacholků, kteří si nedovedou najít pána... Od nynějška může být náš vztah jen vztahem trvalých rabů, vztahem nešťastně padlých bratrů, kteří žádají, abych jim velel, a bude-li zapotřebí, abych je řídil a podrobil si je, a ne vztahem slavných nešťastných synů svobody... Před nebem i zemí a Bohem, stvořitelem nás všech, prohlašuji, že *takový* život, který se ve vás uchoval za cenu potu a krve vašich bratří, je pohoršlivý, a nemůžeme-li ho zlepšit, smrt by byla milejší... Zapisujte se do mých irských, do mých skotských a anglických pluků *nové éry*, ... vy chudí potulní banditi; poslouchejte, pracujte, trpte, postěte se, jak jsme to museli dělat my všichni... Potřebujete průmyslové velitele, mistry, dohlázeče, pány nad životem a smrtí, nestranné jako Rhadamanthys a neoblomné jako on, a oni se pro vás namdou, jakmile se na vás budou vztahovat vojenské řády... Každému z vás potom řeknu: tady je vaše práce; pusťte se do ní statečně, s mužnou a vojákou poslušností a dobrou myslí podle předepsaného návodu a lehko si vysloužíte mzdu... Budete-li se vzpírat a bát se těžké práce, nebudete-li poslouchat předpisy, pokusím se vás napomenout a povzbudit; bude-li to marné, budu vás mrskat; bude-li marné i to, zastřelím vás“ (str. 46–55).

„*Nová éra*“, v níž vládne génius, liší se tedy od staré éry hlavně tím, že bič pokládá sám sebe za génia. Génius Carlyle se liší od kteréhokoli vězeňského kerbera nebo dozorce v chudobinci ctnostným rozhořčením a morálním vědomím, že odírá chudáky jen proto, aby je povznesl na *svou* úroveň. Vidíme, jak nadutý génius ve spasitelném hněvu fantasticky ospravedlňuje a ještě přehání pomluvy buržoů. Jestliže anglická buržoazie připodobnila chudáky k zločincům, aby budila hrůzu před pauperismem, jestliže vytvořila chudinský zákon z roku 1833 – Carlyle obviňuje chudáky z *velezrady*, protože pauperismus plodí pauperismus. Tak jako předtím byla účastna génia historicky vzniklá vládnoucí třída, průmyslová buržoazie, jen proto, že vládla, tak je nyní každá utlačovaná třída,

čím víc je utlačována, tím víc vyloučena z geniálnosti, tím víc je vydána napospas běsnící zlobě našeho zneuznaného reformátora. Potud o chudých. Ale jeho mravně ušlechtilý vztek vrcholí až tehdy, když mluví o absolutně podlých a nízkých lidech, o „padouších“, tj. o *zločincích*. Pojednává o nich v brožůře o vzorných věznicích.

Tato brožura se liší od první jen mnohem větší zlobou, která stojí autora menší námahu, protože se obrací proti lidem oficiálně vyhoštěným ze současné společnosti, proti lidem pod zámkem. Tato zloba ho dokonce zbavuje posledního zbytku studu, jaký ještě ze slušnosti projevují obyčejní buržoové. Podobně jako v první brožůře buduje Carlyle úplnou hierarchii ušlechtilých a pátrá po nejušlechtlejším z ušlechtilých, sestavuje zde stejně kompletní hierarchii padouchů i ničemů a snaží se ulovit *nejhoršího z nejhorších, největšího padoucha* v Anglii, aby měl to potěšení ho pověsit. Dejme tomu, že ho chytí a pověsí; pak je nejhorším zase někdo jiný a musí být pověšen zase on a potom zase někdo jiný, až konečně dojde řada na ušlechtilé, a pak na nejušlechtlejší. Nakonec nezbude nikdo jiný než Carlyle, ten nejušlechtlejší, který je jako pronásledovatel darebáků zároveň vrahem ušlechtilých a také v darebácích zavraždil ušlechtilost, ten nejušlechtlejší z ušlechtilých, který se najednou promění v nejpodlejšího z darebáků a jako takový musí *pověsit sám sebe*. Tím by byly vyřešeny všechny otázky vlády, státu, organizace práce a hierarchie ušlechtilých a konečně by se uskutečnil věčný zákon přírody.

*Napsali K. Marx a B. Engels
v březnu—dubnu 1850
Otištěno v časopise „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 4, 1850*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny
[citáty z Carlyla porovnány
též s anglickým originálem]*

A. CHENU, BÝVALÝ KAPITÁN GARDY OBČANA CAUSSIDIÈRA,
„SPIKLENCI. TAJNÉ SPOLEČNOSTI; POLICEJNÍ PREFEKTURA
ZA CAUSSIDIÈRA; DOBROVOLNICKÉ SBORY“,

PAŘÍŽ 1850

LUCIEN DE LA HODDE, „ZROZENÍ REPUBLIKY V ÚNORU 1848“,

PAŘÍŽ 1850*

Bylo by výborné, kdyby lidé, kteří stáli v čele strany hnutí – ať už před revolucí v tajných společnostech či v tisku, nebo později na oficiálních místech – byli jednou konečně vyličení v sytých rembrandtovských barvách a v celé životní pravdivosti. Dosavadní podání nám nikdy nelíčí tyto postavy ve skutečné podobě, nýbrž jen v podobě oficiální, s koturny na nohou a s aureolou kolem hlavy. Na těchto nebeských rafaelovských obrazech se ztrácí veškerá pravdivost.

Oba uvedené spisy odstraňují sice koturny a aureolu, bez nichž jsme „velikány“ únorové revoluce dosud neznali. Vnikají do soukromého života těchto osob, ukazují nám je v nedbalkách a s nimi i celé jejich okolí nejružnějších lidiček ve vedlejších rolích. Ale nejsou proto méně vzdáleny od skutečného, věrného vyličení osob a událostí. Jeden z autorů je podle vlastního doznání dlouholetý špičl Ludvíka Filipa, druhý je starý spiklenec z povolání, jehož vztahy k policii jsou stejně pochybné a jehož pozorovací schopnost je charakterizována už tím, že mezi Rheinfeldenem a Basilejí prý

* „Les Conspirateurs“, par A. Chenu, ex-capitaine des gardes du citoyen Caussidière. — „Les sociétés secrètes; la préfecture de police sous Caussidière; les corps-francs“. Paris 1850. „La naissance de la République en février 1848“, par Lucien de la Hodde. Paris 1850. (Pozn. red.)

viděl „ty nádherné alpské štíty, jejichž stříbrné vrcholky oslepují oči“, a mezi Kehllem a Karlsruhem „rýnské Alpy, jejichž vzdálené vrcholky se ztrácely na obzoru“. Od takových lidí, píš-li nadto ještě proto, aby ospravedlnili svou osobu, můžeme očekávat nanejvýš více nebo méně zkarikovanou skandální kroniku únorové revoluce.

Pan de la Hodde se chce ve své brožuře vylíčit jako špión z Cooperova románu¹⁶⁴. Tvrdí, že prý se zasloužil o společnost, protože osm let paralyzoval činnost tajných společností. Ale od cooperovského špióna k panu de la Hoddovi je daleko, velmi daleko. Pana de la Hodda, spolupracovníka časopisu „Charivari“¹⁶⁵, od roku 1839 člena ústředního výboru Společnosti nových ročních období,¹⁶⁶ spoluredaktora časopisu „Réforme“ od jeho založení a současně placeného špicla policejního prefekta Delesserta, zkompromitoval nejvíc právě Chenu. De la Hoddův spis je přímo vyprovokován odhaleními pana Chenua, ale autor se má velmi na pozoru, aby ani slabikou neodpověděl na to, co říká Chenu o de la Hoddovi samotném. Aspoň tato část Chenuových memoárů je tedy autentická.

„Při jedné ze svých nočních procházek,“ vypráví Chenu, „jsem uviděl de la Hodda, jak přechází sem a tam po Voltairově nábřeží. Lilo jako z konve, a proto mi to bylo divné. Nečerpá náhodou náš drahý de la Hodde také z pokladny tajných fondů? Ale vzpomněl jsem si na jeho písně, na jeho nádherné verše o Irsku a Polsku a zvláště na ostré články, které psal do časopisu ‚Réforme‘ (zatímco se pan de la Hodde chce ukázat jako někdo, kdo tón ‚Réforme‘ mírní).

„Dobrý večer, de la Hodde, co tu k čertu děláš v tuhle dobu a v tomhle nečase?“ — „Čekám na jednoho hejska; je mi dlužen peníze, a protože tu chodí touhle dobou každý večer, tak mi zaplatí, nebo“ — a prudce uhodil holí o nábřežní zábradlí.“

De la Hodde se chce Chenua zbavit a odchází směrem k mostu Carrousel. Chenu jde na druhou stranu, ale jen proto, aby se schoval ve sloupoví Institutu. De la Hodde se brzy vrátí, rozhlíží se opatrně na všechny strany a znovu se začne procházet.

„Za čtvrt hodiny jsem uviděl vůz se dvěma malými zelenými lucernami, jaký mi popisoval můj bývalý agent“ (bývalý fízl, který prozradil Chenuovi ve vězení mnoho policejních tajemství a poznávacích znaků). „Zastavil na rohu ulice Vieux-Augustins. Vystoupil nějaký muž; de la Hodde šel přímo k němu, chvíli spolu mluvili a pak jsem viděl, že de la Hodde dělá pohyb, jako když se

strkají do kapsy peníze. — Po tom, co jsem viděl, jsem se všemožně snažil, aby de la Hodde přestal chodit na naše schůzky a především aby neupadl do léčky Albert, s kterým celé naše hnutí stálo i padalo. Za pár dní odmítla ‚Réforme‘ de la Hoddovi článek. Tím byla dotčena jeho literární ješitnost. Poradil jsem mu, aby se pomstil tím, že založí jiný časopis. Uposlechl této rady a uveřejnil s Pilhesem a Dupotym dokonce už prospekt listu ‚Le Peuple‘, a na nějaký čas jsme se ho skoro úplně zbavili“ (Chenu, str. 46—48).

Je zřejmé, jak se cooperovský špión mění v politického prostituta nejsprostšího zrna, který čeká na ulici v dešti na obyčejného officier de paix*, aby od něho přijal svůj cadeau**. Vidíme dále, že v čele tajných společností nebyl de la Hodde, jak by nám to rád namluvil, ale Albert. Vyplyvá to z celého Chenuova líčení. Špicl „v zájmu pořádku“ se náhle mění v uraženého spisovatele, který je pohněván, že v „Réforme“ nejsou beze všeho přijímány články spolupracovníka listu „Charivari“; rozejde se s „Réforme“, se skutečným orgánem strany, v němž může být policii užitečný, proto, aby založil nový list, kde může nejvýš ukojit svou literátskou ješitnost. Jako se prostitutky snaží zachránit z bláta jistou sentimentality, chce to špicl dělat svými spisovatelskými ambicemi. Nenávidí k „Réforme“, pronikající celým pamfletem, se dá vysvětlit nejbanálnější spisovatelskou pomstychtivostí. A konečně vidíme, že v nejdůležitějším období, krátce před únorovou revolucí, tajné společnosti de la Hodda postupně vytlačovaly ze svého středu; a tím se vysvětluje de la Hoddovo tvrzení, které je v naprostém rozporu se Chenuem, že společnosti jsou v té době na tom stále hůř.

Dostáváme se teď ke scéně, v níž Chenu líčí, jak bylo po únorové revoluci odhaleno de la Hoddovo zrádovství. Strana „Réforme“ se na Caussidièrovo pozvání shromáždila u Alberta v Lucemburském paláci. Přišli Monnier, Sobrier, Grandménil, de la Hodde, Chenu atd. Caussidière zahájil schůzi a řekl:

„Mezi námi je zrádce. Utvoříme tajný tribunál a budeme ho soudit.“ — Grandménil jako nejstarší z přítomných byl jmenován předsedou a Tiphaine tajemníkem. ‚Občané,‘ pokračoval Caussidière jako veřejný žalobce, ‚dlouho jsme obviňovali čestné vlastence. Vůbec jsme netušili, jaká zmije se mezi nás vetřela. Dnes jsem odhalil skutečného zrádce: je to Lucien de la Hodde!‘ — Ten seděl dosud úplně klidně, ale při tomto přímém obvinění vyskočil a vrhl se

* — vyššího policejního úředníka. (Pozn. red.)

** — dárek, odměnu. (Pozn. red.)

ke dveřím. Caussidière je rychle zamkl, vytáhl pistoli a vykřikl: „Jestli se pohneš, roztříštím ti lebku!“ — De la Hodde ohnivě dokazoval svou nevinu. „Dobrá,“ řekl Caussidière. „Tady je kupa dokumentů, je v nich osmnáct set udání policejnímu prefektovi, a podal každému z nás zprávy, které o něm napsal de la Hodde. De la Hodde tvrdošíjně zapíral, že by zprávy podepsané jménem Pierre pocházely od něho, až Caussidière přečetl dopis uveřejněný později v jeho memoárech; de la Hodde v něm nabízí své služby policejnímu prefektovi a je na něm podepsán svým skutečným jménem. Od této chvíle nešťastník už nezapíral, snažil se vymlouvat na bídu, ta prý mu vnukla osudnou myšlenku, aby se vrhl do náručí policie. Caussidière mu podal pistoli, poslední východisko, které mu zbývalo. De la Hodde pak prosil své soudce, škemral o slitování, ale soudci zůstali neoblomní. Bocquetovi, jednomu z přítomných, došla trpělivost: „Allons*, rozraž si lebku, zbabělče, zbabělče, nebo tě zabiju sám!“ — Albert mu vytrhl pistoli z ruky: „Rozmysli si to, výstřel z pistole tady v Lucemburském paláci vzbouří kdekoho!“ — „Máš pravdu,“ zvolal Bocquet, „potřebujeme jed.“ — „Jed?“ řekl Caussidière, „já mám jed u sebe, nejružnější druhy.“ — Vzal sklenici, nalil do ní vodu, hodil tam cukr a nasypal bílý prášek; podal to de la Hoddovi, který v hrůze couvl: „Tak vy mě chcete zavraždit?“ — „Ovšem,“ řekl Bocquet, „pij!“ — Na de la Hoddova byl hrozný pohled. Byl úplně zsinálý, kudrnaté a krásně načesané vlasy se mu ježily na hlavě, obličej mu tonul v potu. Žadonil, plakal: „Já nechci zemřít!“ — Ale Bocquet mu stále neoblomně podával sklenici. — „Allons, tak pij,“ řekl Caussidière. „Než se naděješ, budeš v pekle.“ — „Ne, ne, já nebudu pít!“ A v pomatení myslí se strašlivě zašklebil a dodal: „Ó, já se za všechna ta muka pomstím!“

Když jsme viděli, že jakékoli odvolávání na jeho point d'honneur** nemá cenu, dostal konečně na Albertovu přímluvu milost a uvěznilí jsme ho v Conciergerie“ (Chenu, str. 134—136).

Domněle cooperovský špión je čím dál ubožejší. Poznáváme ho tu v celém jeho opovržením hodném postavení, jak se umí protivníkům bránit jen svou zbabělostí. Nevytýkám mu, že nezastřelil sebe, ale že nezastřelil někoho ze svých protivníků. Chce se dodatečně obhájit spisem, v němž se snaží celou revoluci vylíčit jako pouhé taškářství. Správný titul tohoto spisu by měl znít: „*Žklamaný policajt*“. Spis dokazuje, že skutečná revoluce je pravým opakem představ policejního fízla, který se stejně jako „mužové činu“ domnívá, že každá revoluce je dílem malé kotérie. Zatímco všechna hnutí, víceméně svévolně vyprovokovaná kotériemi, zůstala pouhými puči, vyplývá i ze samého de la Hoddova líčení, jednak že *oficiální republikáni* ještě na začátku únorových dní pochybovali o ví-

* No tak. (Pozn. red.)

** — věc cti, smysl pro čest. (Pozn. red.)

tězství republiky, jednak že *buržoazie* musela k tomuto vítězství přispívat, ať chtěla nebo nechtěla. Že tedy únorová republika byla nutným důsledkem událostí, které vyhnaly do ulic masy proletariátu, stojícího mimo všechny kotérie, a zahnalý domů většinu buržoazie nebo ji donutily ke společné akci s proletariátem. Jinak je de la Hoddovo líčení velmi ubohé a omezuje se na nejbanálnější klepy. Ale jedna scéna je zajímavá: schůze oficiálních demokratů v místnostech „Réforme“ večer 21. února, na níž se vůdcové rozhodně vyslovili proti násilnému vystoupení. Obsah jejich řečí svědčí vcelku o tom, že tehdy měli ještě na události správný názor. Směšný je jen nabubřelý tón a pozdější snaha těchto lidí dokázat, že od začátku vědomě a úmyslně připravovali revoluci. Ostatně nejhorší věc, kterou o nich de la Hodde může říci, je to, že ho mezi sebou tak dlouho trpěli.

Přejdeme k Chenuovi. Kdo je pan Chenu? Je to starý spiklenec, od roku 1832 se zúčastnil všech ozbrojených spiknutí a byl policii velmi dobře znám. Když je povolán do armády, brzy zbíhá a skrývá se v Paříži, ale účastní se všech spiknutí, i vzpoury z roku 1839¹⁶⁷. Roku 1844 se dostaví ke svému pluku, a ačkoli je jeho minulost velmi dobře známa, divizní generál ho kupodivu osvobodí od válečného soudu. A nejen to: Chenu si ani neodslouží svou dobu u pluku a smí se vrátit do Paříže. Roku 1847 je zapleten do spiknutí se zápalnými pumami¹⁶⁸; při pokusu o zatčení unikne, ale zůstává v Paříži, ačkoli je odsouzen in contumaciam* na čtyři roky. Teprve když je svými druhy obviněn, že je ve spojení s policií, odjíždí do Holandska, odkud se vrací 21. února 1848. Po únorové revoluci je kapitánem v Caussidièrových gardách. Caussidière ho brzy podezírá (podezření je velmi důvodné), že je ve spojení s Marrastovou zvláštní policií, a celkem snadno ho odešle do Belgie, později do Německa. Pan Chenu se dá dobrovolně zařadit postupně do belgických, německých a polských dobrovolnických sborů. A to všechno v době, kdy se Caussidièrova moc už začíná viklat. Přitom Chenu tvrdí, že Caussidière úplně ovládal a že když byl jednou zatčen, vynutil si na Caussidièrovi výhružným dopisem okamžité propuštění. Tolik o charakteru a věrohodnosti našeho autora.

* — v nepřítomnosti. (Pozn. red.)

Spousta šminek a voňavek, jimiž se prostitutky snaží zakrýt nepřiliš lákavé stránky své fyzické existence, má svou literární obdobu v bel-esprit*, jímž parfumuje svůj pamflet de la Hodde. Naproti tomu Chenuova kniha prostotou a živým líčením často připomíná Gila Blase¹⁶⁹. Tak jako Gil Blas v nejrůznějších dobrodružstvích zůstává stále sluhou a všechno posuzuje z hlediska sluhy, zůstává Chenu od vzpoury z roku 1832 až po své propuštění z prefektury stále týmž podřízeným spiklencem, a jeho svérázná omezenost se dá ostatně velmi přesně odlišit od jalových úvah literárního „mistra“, který mu byl přidělen z Elysejského paláce. Je samozřejmé, že ani Chenu nemá ponětí o revolučním hnutí. V jeho spise jsou proto zajímavé jen ty kapitoly, kde víceméně nezaujatě líčí z vlastní zkušenosti *spiklence a hrdinu Caussidièra*.

Je známa záliba románských národů ve spiknutích a úloha, kterou sehrála spiknutí v moderních dějinách Španělska, Itálie a Francie. Po porážkách španělských a italských spiklenců na začátku dvacátých let staly se střediskem revolučních spolků Lyon a zvláště Paříž. Je známo, že až do roku 1830 stála v čele spiknutí proti restauraci liberální buržoazie. Po červencové revoluci nastoupila na její místo republikánská buržoazie; proletariát, vyškolený v konspiraci už za restaurace, vystupoval do popředí tím víc, čím víc ustupovala od konspirování republikánská buržoazie, poděšená marnými pouličními boji. Společnost ročních období, s níž roku 1839 provedli vzpuru Barbès a Blanqui, byla už výlučně proletářská, stejně jako Společnost nových ročních období, která vznikla po její porážce; v jejím čele byl Albert a členy byli Chenu, de la Hodde, Caussidière atd. Spiklenci byli prostřednictvím svých vůdců ve stálém spojení s maloburžoazními elementy zastoupenými v „Réforme“, vystupovali však vždycky úplně nezávisle. Tyto spiklenecké společnosti nezahrnovaly ovšem nikdy velkou masu pařížského proletariátu. Omezovaly se na poměrně malý, stále kolísající počet členů; tito členové pocházeli jednak ze starých stálých spiklenců, jež každá tajná společnost pravidelně odevzdávala své nástupkyni, jednak z nově získaných dělníků.

Ze starých spiklenců líčí Chenu skoro jen tu skupinu, k níž

* — duchaplnosti. (Pozn. red.)

sám patří: *spiklence z povolání*. Se vznikem proletářských spiklencůvých spolků se objevila potřeba dělby práce; členové se dělili na příležitostné spiklence, *conspirateurs d'occasion*, tj. dělníky, kteří se účastnili spiknutí jen vedle svého jiného zaměstnání, navštěvovali pouze schůzky a byli připraveni dostavit se na rozkaz velitele na shromaždiště; a na spiklence z povolání, kteří věnovali spiklencectví všechny své síly a žili z něho. Tvořili střední vrstvu mezi dělníky a vůdci a dokonce se často vetřeli mezi vůdce.

Životní postavení lidí této kategorie už předem podmiňuje celý jejich charakter. Účast v proletářském spiklenceckém hnutí jim samozřejmě skýtá jen velice omezené a nejisté existenční prostředky. Musí se proto ustavičně obracet na pokladny spiklenceckých organizací. Někteří z nich se dostávají přímo do konfliktů s buržoazní společností vůbec a s většími nebo menšími přestávkami figurují před kárnými soudy. Jejich nejistá existence, závislá často spíš na náhodě než na jejich činnosti, jejich nepravidelný život, v němž jedinými pevnými zastávkami jsou vinárničky – místa spiklenceckých schůzek – a jejich nevyhnutelné známosti s všelijakými podezřelými lidmi je řadí do onoho životního prostředí, jemuž se v Paříži říká *la bohème**. Tito demokratičtí bohémové proletářského původu – existuje také demokratická bohéma buržoazního původu, demokratičtí povaleči a *piliers d'estaminet*** – jsou tedy buď dělníci, kteří přestali pracovat, a tím se zdemoralizovali, nebo individua pocházející z lumpenproletariátu, která přenesla do své nové existence všechny nevázané mravy této třídy. Za těchto okolností je pochopitelné, že skoro do každého konspiračního procesu proniklo několik *repris de justice****.

Celý život těchto spiklencův z povolání nese na sobě nejvýraznější pečeť bohémy. Verbířští poddůstojníci spiklencův táhnou od vinárny k vinárně, zkoumají náladu dělníků, vybírají si své lidi a lichocením je získávají pro spiknutí; vydání za nevyhnutelnou spotřebu litrů si dávají platit buď ze spolkové pokladny, nebo od nových přátel. Vinárník jim vlastně poskytuje útočiště. U něho se

* – bohéma. (Pozn. red.)

** – denní hosté krčm. (Pozn. red.)

*** – řemeslných zločinců. (Pozn. red.)

spiklenci nejčastěji zdržují; mají tu schůzky se svými kamarády, s lidmi své sekce, s těmi, které chtějí získat; zde se konečně konají tajné schůzky sekcí a vedoucích sekcí (skupin). Spiklenec, jako všichni pařížští proletáři už od přírody veselý, vyrostle v tomto hospodském ovzduší začas v pravého bambocheura*. Zachmuřený spiklenec, který v tajných sezeních projevuje spartánskou přísnost mravů, náhle roztává a mění se ve všude známého denního hosta, který dovede velmi dobře ocenit víno a ženské pohlaví. Tento hospodský humor ještě vzrůstá stálým nebezpečím, jemuž je spiklenec vystaven; každou chvíli může být povolán na barikádu a tam padnout, na každém kroku mu stojí nástrahy policie, je stále jednou nohou v kriminále nebo dokonce na galejích. Tato nebezpečí jsou právě největším půvabem řemesla; čím je nejistota větší, tím víc se spiklenec snaží využít přítomného okamžiku. Je zvyklý na nebezpečí, proto je zároveň úplně lhostejný k životu a ke svobodě. Ve vězení je jako doma, stejně jako u vinárníka. Každý den očekává rozkaz k akci. Zoufalá, šílená statečnost, výrazné charakterizující každé pařížské povstání, je dílem právě těchto starých spiklenců z povolání, hommes de coups de main**. Oni stavějí první barikády a velí jim, oni organizují odpor a rabování obchodů se zbraněmi, oni řídí rekvizice zbraní a střeliva v domech, oni pak za povstání provádějí smělé kousky, jež tak často uvádějí ve zmatek vládní stranu. Zkrátka – oni jsou důstojníky ozbrojeného povstání.

Je samozřejmé, že činnost těchto spiklenců se neomezuje jen na organizování revolučního proletariátu. Jejich činnost záleží právě v tom, že předstihují revoluční vývojový proces, že ho uměle ženou do krize, že provádějí revoluci bez přípravy, bez nutných podmínek pro revoluci. Jedinou podmínkou revoluce je pro ně dostatečná organizace jejich spiknutí. Jsou to alchymisté revoluce a trpí právě takovou zvráceností představ a omezeností utkvělých myšlenek jako někdejší alchymisté. Chápu se vynálezů, jež prý působí revoluční zázraky: zápalné pumy, ničivé stroje magických účinků, vzpoury, jež prý účinkují tím zázračněji a překvapivěji, čím

* – flamendra. (Pozn. red.)

** – mužů rozhodných činů. (Pozn. red.)

méně je k nim rozumných důvodů. Zaměstnání těmito plány sledují jen jediný nejbližší cíl – svržení existující vlády – a co nejvíc opovrhují každým jen trochu teoretičtějším poučováním dělníků o jejich třídních zájmech. Odtud jejich ne proletářský, nýbrž plebejský vztek na habits noirs*, na více či méně vzdělané lidi, kteří představují teoretickou stránku hnutí; protože však tito vzdělanci jsou oficiálními představiteli strany, nemohou být spiklenci na nich nikdy úplně nezávislí. Habits noirs jim občas musí také posloužit jako finanční zdroje. Ostatně je samozřejmé, že spiklenci musí chtít nechtě jít s vývojem revoluční strany.

Hlavním charakteristickým rysem života spiklenců je jejich boj s policií, k níž mají stejný poměr jako zloději a prostitutky. Policie toleruje spiklenecké spolky, a to nejen jako nutné zlo. Toleruje je jako střediska, na něž lze snadno dozírat a v nichž se soustřeďují nejenergičtější revoluční živly společnosti, jako dílny vzpour, jež se staly ve Francii právě tak nutným prostředkem vlády jako sama policie, a konečně jako centrum, z něhož rekrutuje své policejní špicly. Podobně jako se nejschopnější detektivové, takový Vidocq a spol., vybírají z lumpů vyšší i nižší kategorie, ze zlodějů, šejdířů a falešných bankrotářů, a často se zase vracejí ke svému starému řemeslu, stejně se nižší politická policie rekrutuje ze spiklenců z povolání. Spiklenci jsou s policií v neustálém styku, každou chvíli se s ní dostávají do konfliktu; pořádají hony na špicly, tak jako špiclové pořádají hony na ně. Špionáž je jedním z jejich hlavních zaměstnání. Není divu, že je často jen malý krůček od řemeslného spiklence k placenému policejnímu špiclu, je-li tento krok ulehčován bídou a vězením, hrozbami a sliby. Odtud ta bezmezná podezíravost ve spikleneckých spolcích, jež zcela oslepuje jejich členy, jež v nejlepších lidech vidí špicly a ve skutečných špiclech nejspolehlivější lidi. Pravda, fízlové, naverbovaní ze spiklenců, začínají si s policií většinou v dobré víře, že ji budou vodit za nos, a nějakou dobu se jim daří hrát dvojí úlohu, dokud čím dál tím víc nepropadají důsledkům svého prvního kroku; často také opravdu policii za nos vodí. Zda ostatně takový spiklenec upadne do osídel policie, záleží na okolnostech ryze náhodných a na spíše

* — černé kabáty, lepší lidi. (Pozn. red.)

kvantitativním než kvalitativním rozdílu charakterové pevnosti.

Takoví jsou spiklenci, které nám často velmi živě ukazuje Chenu a jejichž charakter nám líčí někdy vědomě, někdy bezděčně. Ostatně on sám – až na své ne zcela jasné styky s Delessertovou a Marrastovou policií – je nejvýraznějším typem spiklence z povolání.

Čím víc vystupoval do popředí pařížský proletariát jako strana, tím víc ztráceli tito spiklenci svůj vedoucí vliv. Jejich spolky se začaly rozpadat a měly nebezpečnou konkurenci v proletářských tajných společnostech, jejichž účelem nebylo okamžité povstání, nýbrž organizace a rozvoj proletariátu. Už vzpoura z roku 1839 měla jasně proletářský a komunistický charakter. Po něm však nastaly rozkoly, na něž si staří spiklenci tolik stěžují; rozkoly, jež vyplývaly z potřeby dělníků dorozumět se o svých třídních zájmech a jež se projevíly jednak přímo ve starých spikleneckých spolcích, jednak v nových propagandistických organizacích. Komunistická agitace, kterou brzy po roce 1839 značně rozvířil Cabet, a sporné otázky, které se projevíly v komunistické straně, brzy přerostly spiklencům přes hlavu. Chenu i de la Hodde přiznávají, že komunisté byli v době únorové revoluce daleko nejsilnější frakcí revolučního proletariátu. Nechtěli-li spiklenci ztratit vliv na dělníky a tím i svůj význam jako protiváha proti habits noirs, museli jít s tímto hnutím a přijmout socialistické nebo komunistické ideje. Tím vznikl už před únorovou revolucí rozpor mezi dělníckými spikleneckými spolky, reprezentovanými Albertem, a lidmi z „Réforme“ – též rozpor, který se brzy nato projevil v prozatímní vládě. Ostatně nemáme v úmyslu plést si Alberta s těmito spiklenci. Z obou spisů vyplývá, že Albert si dovedl vůči těmto svým nástrojům udržet osobně nezávislé postavení a že v žádném případě nepatří mezi lidi, kteří provozují konspiraci jako zdroj výdělku.

Historie s pumami v roce 1847, v níž měla policie prsty daleko víc než ve všech předcházejících případech, rozehnala konečně i ty nejtvrdší a nejzarputilejší spiklence a vrhla jejich dosavadní sekce do skutečného proletářského hnutí.

S těmito spiklenci z povolání, s nejněžlivějšími lidmi ze spikle-

neckých sekcí a s détenus politiques* proletářského původu, kteří jsou většinou také starými spiklenci, se po únorové revoluci setkáváme jako s montagnardy na policejní prefektuře. Spiklenci tvoří ovšem jádro celé té společnosti. Je pochopitelné, že tito lidé, kteří se tu najednou sešli se zbraněmi v rukou a jsou se svými prefekty a důstojníky většinou jedna ruka, tvoří sbor velmi bouřlivý. Tak jako Hora v Národním shromáždění byla parodií staré Hory a svou nemohoucností nejvýrazněji prokázala, že staré revoluční tradice z roku 1793 dnes už nestačí, tak dokazují i montagnardové z policejní prefektury, tato kopie starých sansculotů, že na moderní revoluci tato část proletariátu také už nestačí a že ji může provádět jen proletariát jako celek.

Chenu líčí sansculotský způsob života této ctihodné společnosti na prefektuře náramně živě. Humoristické scény, jichž se pan Chenu zřejmě také aktivně účastnil, jsou občas trochu ztřeštěné, ale dají se velmi dobře vyložit charakterem starých konspirujících bambocheurů a tvoří nutný a dokonce i zdravý protějšek k orgiím buržoazie v posledních letech vlády Ludvíka Filipa.

Citujme alespoň jeden příklad z vyprávění, jak se usadili na prefektuře.

„Když se rozednilo, viděl jsem, že postupně přicházejí velitelé skupin se svými lidmi, ale většinou beze zbraní. Upozornil jsem na to Caussidiéra. „Opatřím jim zbraně,“ řekl. „Najdi vhodné místo, kde bychom je mohli ubytovat na prefektuře.“ Hned jsem tento rozkaz provedl a poslal jsem je, aby obsadili strážnici starých městských policistů, kde se mnou kdysi tak hanebně zacházeli. Za chvíli jsem viděl, jak utíkají zpátky. „Kam běžíte?“ zeptal jsem se jich. — „Strážnice je obsazena četou městské policie,“ odpověděl mi Devaisse. „Klidně tam spí a my hledáme nějaké náradí, chceme je probudit a vyházet.“ — Ozbrojili se vším, co jim padlo do rukou, nabíjáky, pochvami od šavlí, řemeny, které přeložili nadvojato, a násadami od košťat. Milí mládenci, kteří kdysi všichni víceméně okusili drzost a krutost spících policajtů, se na ně vrhli a za dobrou půlhodinu jim dali tak pořádně na pamětnou, že někteří strážníci byli z toho delší dobu nemocní. Když jsem uslyšel jejich ustrašený křik, běžel jsem tam a jen s námahou se mi podařilo otevřít dveře, které montagnardové velmi moudře zevnitř zamkli. Stálo to za to vidět, jak se polonazí městští strážníci řítí na dvůr; seběhli jedním skokem se schodů a měli štěstí, že znali všechny kouty prefektury, takže se mohli dostat z očí svých rozlícených nepřátel. Když se naši montagnardi

* — politickými vězni. (Pozn. red.)

stali pány pevnosti, jejíž posádku tak zdvořile vyměnili, vyzdobili se vítězoslavně tím, co tu poražení nechali, a dlouho je bylo vidět, jak přecházejí sem a tam po dvoře prefektury s kordem po boku a s pláštěm přes rameno; hlavu si vyšňořili třířhým kloboukem, jehož se většina z nich kdysi tak bála“ (str. 83–85).

Poznali jsme montagnardy, přejdeme teď k jejich vůdci, hrdinovi Chenuovy epopeje, ke *Caussidièrovi*. Chenu o něm mluví velmi často, protože celá kniha vlastně směřuje proti němu.

Hlavní výtky *Caussidièrovi* se týkají jeho morálního profilu. Jde o plané směnky a jiné drobné pokusy, jak si opatřit peníze; v Paříži se tohle stává a může stát každému zadluženému a světáckému obchodnímu cestujícímu. Jen na velikosti kapitálu záleží, zda se tyto podfuky, nepoctivé výdělky, šejdířství a burzovní spekulace, na nichž spočívá všecken obchod, více či méně dotýkají Code pénal*. O burzovních úskocích a čínském podvodu, praktikách, jež charakterizují speciálně francouzský obchod, viz např. Fourierovo pikantní líčení ve „Čtyřech pohybech“, v „Nesprávném průmyslu“, v „Pojednání o všeobecné jednotě“ a ve spisech z pozůstalosti.¹⁷⁰ Pan Chenu se ani nesnaží dokazovat, že by *Caussidière* využíval svého postavení policejního prefekta k soukromým účelům. Ostatně každá strana si může blahopřát, musí-li se její vítězni protivníci spokojit s odhalováním takovýchto maličností rázu obchodně morálního. Jaký to kontrast, drobné experimenty obchodního cestujícího *Caussidièra* a velkolepé skandály buržoazie z roku 1847! Celý útok má smysl jen potud, pokud *Caussidière* patřil ke straně „Réforme“, která se snažila zakrýt nedostatek revoluční energie a revolučního smýšlení zdůrazňováním republikánských ctností a pochmurnou vážností názorů.

Ze všech vůdců únorové revoluce je *Caussidière* jediný člověk vesele založený. Jakožto loustic** revoluce byl zcela vhodným vůdcem starých spiklenců z povolání. Smyslný a vtipný, každodenní návštěvník nejrůznějších kaváren a vináren, který sám žil a nechal žít, přitom vojácky odvážný, skrýval pod dobromyslným vzhledem a nenuceností velkou prohnanost, chytrost i bystrý pozorovací smysl a měl dokonalý revoluční takt i revoluční energii.

* – trestního zákoníku. (Pozn. red.)

** – šprýmař. (Pozn. red.)

Caussidière byl tehdy pravým plebejcem, který instinktivně nenáviděl buržoazii a byl v nejvyšší míře obdařen všemi plebejskými náruživostmi. Sotva se usadí na prefektuře, už konspiruje proti „Nationalu“, přičemž nezapomíná na kuchyň a sklep svého předchůdce. Ihned zorganizuje vojenskou moc, zajistí si noviny, zakládá kluby, rozděluje úlohy a v prvních chvílích vůbec jedná s naprostou jistotou. Ve čtyřiaadvaceti hodinách změní prefekturu v pevnost, v níž může odolávat svým nepřátelům. Ale všechny jeho záměry zůstávají buď pouhými projekty, nebo se v praxi mění v pouhé plebejské klukoviny bez výsledku. Když se protiklady vyhrocují ostřeji, sdílí osud své strany, která nerozhodně přešlapuje mezi lidmi z „Nationalu“ a proletářskými revolucionáři rázu Blanquiho. Jeho montagnardové se rozštěpí; staří bambocheurové mu přerůstají přes hlavu a už se nedají udržet na uzdě, kdežto revoluční část přechází k Blanquimu. Caussidière sám ve svém oficiálním postavení prefekta a představitele lidu propadá stále víc měšťáctví; 15. května se opatrně drží stranou událostí¹⁷¹ a ve sněmovně se neodpovědným způsobem ospravedlňuje; 23. června vydává povstání prostě napospas osudu. Za odměnu je ovšem vyhozen z prefektury a brzy nato poslán do vyhnanství.

Uvedeme teď několik nejcharakterističtějších míst z de la Hodelovy a Chenuovy knihy o Caussidièrovi.

Jakmile Caussidière ustanovil 24. února večer de la Hodda generálním tajemníkem prefektury, řekl mu:

„Potřebuji tu solidní lidi. Ten administrativní krám jakžtakž poběží dál. Nechal jsem tu prozatím staré úředníky; jakmile nám vyškolí vlastence, *zbavíme se jich*. To je ovšem vedlejší. V první řadě musíme udělat z prefektury pevnost revoluce. Řekněte to našim lidem; ať sem všichni přijdou. Dostaneme-li sem tisíc spolehlivých soudruhů, udržíme všechno pevně v rukou. Ledru-Rollin, Flocon, Albert a já si rozumíme; a já doufám, že to půjde. »National« musí padnout. A potom už zrepublicanizujeme celou zem, ať chce či nechce.“

Brzy nato přišel vykonat návštěvu Garnier-Pagès, pařížský starosta, jemuž „National“ světil vedení nad policií, a navrhl Caussidièrovi, aby se vzdal svého nepříjemného zaměstnání na prefektuře a aby se stal raději velitelem zámku v Compiègne. Caussidière mu odpověděl svým tenkým pisklavým hláskem, který tak podivně kontrastoval s jeho širokými rameny: „Já do Compiègne? To nejde. Musím zůstat tady. Mám tady pod sebou několik set hodných chlapců, ti všichni pilně pracují; čekám jich ještě dvakrát tolik. Jestli pociťujete na radnici

nedostatek dobré vůle nebo odvahy, mohu vám pomoci. Ha, ha, la révolution fera son petit bonhomme de chemin, il le faudra bien!* „Revoluce? Ale ta už skončila!“ — „Kdepak, vždyť ještě vůbec nezačala!“ — Chudák starosta tu stál jako trouba“ (de la Hodde, str. 72).

K nejveselejším scénám, jež líčí Chenu, patří přijetí policejních komisařů a officiers de paix novým prefektem. Když byli ohlášení, byl prefekt zrovna u jídla.

„Ať počkají,“ řekl Caussidière, „prefekt *pracuje*.“ Pracoval ještě dobrou půlhodinu a uspořádal pak scénku pro přijetí pánů komisařů, kteří zatím stáli na dlouhém schodišti. Caussidière se posadil majestátně do křesla, po boku měl svou velkou šavli. Dva divocí montagnardi kanibalského zjevu, s mušketami u nohou a s dýmkami v ústech, měli stráž u dveří. Po obou stranách Caussidièrova psacího stolu stáli dva kapitáni s tasenými šavlemi. Kromě toho se v salónu shromáždili všichni velitelé sekcí a republikáni — prefektův generální štáb; všichni byli vyzbrojeni velkými šavlemi a jezdeckými pistolemi, ručnicemi a loveckými puškami. Všichni kouřili a v oblacích dýmu naplňujícího salón byly tváře ještě chmurnější a celá scéna vypadala opravdu děsivě. Uprostřed zůstalo volné místo pro komisaře. Všichni jsme si nasadili na hlavu čapku nebo klobouk a Caussidière rozkázal, aby uvedli komisaře. Ti chudáci už po tom úpěnlivě toužili, protože byli vystaveni hrubostem a výhrůžkám montagnardů, kteří z nich chtěli udělat sekanou. „Bando ničemná,“ křičeli na ně, „teď vás konečně máme! Už se odtud nedostanete, sedíme z vás kůži!“ — Když vešli do prefektova pokoje, jako by se dostali ze Scyllu do Charybdy. Když první z nich vkročil na práh, zdálo se, že na chvíli zaváhal. Nevěděl, má-li jít kupředu nebo zpátky, tak chmurně na něm spočinuly všechny pohledy. Konečně se odvážil, udělal krok a poklonil se, ještě jeden krok a poklonil se hlouběji, další krok a poklonil se ještě hlouběji. Každý pak vstupoval s hlubokými poklonami před strašlivým prefektem, který všechno toto holdování přijímal chladně a mlčky s rukou na rukojeti šavle. Komisaři hleděli na toto podivuhodné divadlo s vyvalenýma očima. Některé pomátl strach, a proto se nám patrně chtěli zalichotit; celý ten obraz jim připadal strhující a velkolepý. „Ticho!“ rozkázal hrubým hlasem jeden montagnard. Když byli všichni v místnosti, Caussidière, který až dosud seděl mlčky a nepohnutě, prolomil mlčení a pronesl svým nejstrašnějším hlasem:

„Ještě před týdnem vás ani ve snu nenapadlo, že mě najdete na tomto místě v kruhu věrných přátel. Tihle kaširovaní republikáni, jak jste jim dřív říkali, jsou teď vašimi veliteli. Třesete se před lidmi, s nimiž jste jednali velmi špinavě. Vassale, vy jste byl nejpodlejší a nejfanatičtější přívržencem svržené vlády, nejkrutějším pronásledovatelem republikánů, a teď jste upadl do rukou svých nejnesmířitelnějších nepřátel; není tu nikdo, kdo by s vámi aspoň jednou nepřišel do styku. Kdybych měl uposlechnout spravedlivého naléhání, s nímž

* — revoluce půjde hezky svou cestičkou, to je jasné! (Pozn. red.)

„ne na mne lidé obracejí, sáhl bych k odvetným opatřením, ale já dávám přednost zapomenutí. Vraťte se všichni ke svým funkcím; ale jestliže se někdy dovím, že jste se propůjčili k nějakým reakčním piklům, rozdrťm vás jako hmyz. Jděte!“

Komisaři zažili všechny stupně strachu, a spokojeni, že vyvázli jen s prefektovým kázáním, šťastni se vytrátili. Dole na schodech na ně čekali montagnardi a doprovodili je strašným rámusem až na konec Jerusalemské ulice. Sotva zmizel poslední, všichni jsme propukli v hromový smích. Caussidière zářil a smál se víc než všichni ostatní nad nádherným kouskem, který zahrál svým komisařům“ (Chenu, str. 87–90).

„Po 17. březnu, na němž měl Caussidière značný podíl, řekl Chenuovi: „Budu-li chtít, mohu zburcovat masy a vrhnout je proti buržoazii.““ (Chenu, str. 140.)

Caussidière nikdy nešel dál, než že svým protivníkům naháněl strach.

Konečně o Caussidièrově poměru k montagnardům Chenu vypráví:

„Když jsem Caussidièrovi říkal o tom, jaké výstřelky provádějí jeho lidé, povzdechl si, ale nemohl nic dělat. Většina jich prožila život s ním, sdílel jejich bídu a radosti, mnozí mu prokázali služby. Že je nedovedl udržet, to byl následek jeho vlastní minulosti.“ (Str. 97.)

Připomínám našim čtenářům, že obě tyto knihy byly napsány v době agitace k volbám z 10. března¹⁷². Jaký byl jejich účinek, vyplývá z volebních výsledků – rudí skvěle zvítězili.

*Napsáno v březnu až dubnu 1850
Otištěno v časopisu „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 4, 1850*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

EMILE DE GIRARDIN

„SOCIALISMUS A DANĚ“. PAŘÍŽ 1850*

Jsou dva druhy socialismu: „dobrý“ socialismus a „špatný“ socialismus.

Špatný socialismus – to je „*válka práce proti kapitálu*“. Jemu se přiřítají všechny hrůzy: rovnoměrné rozdělení půdy, zrušení rodinných svazků, organizované rabování atd.

Dobrý socialismus – to je „*soulad mezi prací a kapitálem*“. Jemu v patách kráčí odstranění nevědomosti, vyhlazení příčin pauperismu, organizace úvěru, zvětšení majetku, reforma daní, jedním slovem „řád, který se nejvíc přibližuje představě člověka o království božím na zemi“.

Dobrý socialismus musíme nastolit, špatný vykořenit.

„Socialismus měl páku; touto pákou byl *rozpočet*. Ale chyběl mu opěrný bod, aby otrásl světem v základech. Tento opěrný bod mu dala revoluce z 24. února: je to *všeobecné hlasovací právo*.“

Pramenem rozpočtu jsou *daně*. Vliv všeobecného hlasovacího práva má být tedy vlivem na daně. A tímto vlivem na daně se uskutečňuje „dobrý“ socialismus.

„Francie nemůže platit víc než 1200 miliónů franků daní ročně. Jak si chcete počínat, abyste snížili výdaje na tuto částku?“

„Za dobu pětaticeti let jste třikrát zaznamenali, ve dvou chartách a v jedné ústavě, že všichni Francouzi mají přispívat na státní výlohy podle svého jmění. Pětaticet let je tato daňová rovnoměrnost lží...“

Všimněme si francouzského daňového systému.

I. Pozemková daň. Pozemková daň postihuje vlastníky pozemků *nerovnoměrně*.

* „Le socialisme et l'impôt.“ Par Emile de Girardin. Paris, 1850.

„Mají-li dva sousední pozemky stejný katastrální odhad, platí oba vlastníci pozemku stejnou daň, ať je vlastník zdánlivý nebo skutečný“, tj. ať je vlastník hypotekárně zadlužený nebo bez dluhů.

Dále: pozemková daň *není úměrná* daním, jež postihují ostatní druhy majetku. Když ji v roce 1790 zavádělo Národní shromáždění, bylo pod vlivem fyziokratické školy, která pokládala půdu za jediný zdroj čistého důchodu, a proto veškeré daňové břemeno uvalila na vlastníky půdy. Pozemková daň je tedy založena na ekonomickém omylu. Při rovnoměrném rozdělení daní by připadalo na vlastníka půdy 20 % jeho příjmu, zatímco teď platí 53 %.

A konečně měla pozemková daň podle svého původního určení postihovat jen majitele, nikoli pachtýře nebo nájemce. Místo toho postihuje podle pana Girardina jen pachtýře a nájemce.

V tom podléhá ekonomickému omylu pan Girardin. Buď je pachtýř skutečným pachtýřem, a pak postihuje pozemková daň vlastníka nebo spotřebitele, ale nikdy jeho; nebo je nájemný poměr jen zdánlivý a on je vlastně dělníkem u majitele, jako je tomu v Irsku a mnohdy i ve Francii, a pak daně uložené majiteli postihují vždycky jeho, ať se jim říká jakkoli.

II. Osobní daň a daň z movitého majetku. Tato daň, zavedená také roku 1790 dekretem Národního shromáždění, měla přímo postihnout movitý kapitál. Za měřítko pro výši kapitálu bylo vzato nájemné. Ve skutečnosti daň postihuje vlastníka pozemku, rolníka a průmyslníka, kdežto rentiéra zatěžuje jen nepatrně nebo vůbec ne. Daň se tak stala pravým opakem záměru těch, kteří ji zavedli. Kromě toho milionář může bydlet v podkrovní světničce s dvěma polámanými židlemi – je to nespravedlivé atd.

III. Daň z oken a ze dveří. Atentát na zdraví lidu. Fiskální opatření proti čistému vzduchu a dennímu světlu.

„Téměř polovina obydlí ve Francii má buď jen jedny dveře a žádné okno, nebo nanejvýš jedny dveře a jedno okno.“

Tato daň byla přijata 24. vendémiairu VII. roku (14. října 1799) z naléhavé potřeby peněz jakožto opatření pouze přechodné a mimořádné, v zásadě však odmítané.

IV. Patentní daň (živnostenská daň). Daň nikoli ze zisku, nýbrž z provozování průmyslu. Trest za práci. Měla postihnout průmysl-

níka, ale většinou postihuje spotřebitele. Při zavedení této daně v roce 1791 šlo také jen o uspokojení okamžité potřeby peněz.

V. Registrační poplatky a kolkovné. Droit d'enregistrement¹⁷³ pochází z doby Františka I. a nemělo zpočátku účel fiskální (?). Roku 1790 byla nucená registrace majetkových smluv rozšířena a poplatky zvýšeny. Daň je upravena tak, že z koupě a prodeje se platí víc než z darování a dědictví. Kolek je čistě fiskální vynález, který rovnoměrně postihuje nestejné zisky.

VI. Daň z nápojů. Souhrn všech nespravedlností, brzda výroby; budí pohoršení, její vybírání je nejdražší (ostatně viz třetí číslo „1848 až 1849“, „Následky 13. června“*).

VII. Cla. Chaotická, tradicí nahromaděná spousta navzájem si odporujících, bezúčelných, průmyslu škodlivých celních sazeb. Např. ze 100 kg surové bavlny se platí ve Francii daň 22 fr. 50 cts. Jdeme dále.

*VIII. Potravní daně.*¹⁷⁴ Nepředstírají ani, že chrání nějaké odvětví národního průmyslu. Clo uvnitř země. Původně to byla místní chudinská daň, nyní zatěžuje především chudší třídy a vede k falšování potravin pro ně určených. Staví národnímu průmyslu do cesty tolik překážek, kolik je měst.

Potud Girardin o jednotlivých daních. Čtenář už asi poznal, že jeho kritika je stejně správná jako povrchní. Omezuje se na tři argumenty:

- 1) že žádná daň nikdy nepostihuje třídu, kterou má podle úmyslu jejích tvůrců postihnout, ale přenesení se na jinou třídu;
- 2) že každá dočasná daň se uchytlí a trvá věčně;
- 3) že žádná daň nebývá úměrná majetku, nebývá spravedlivá, rovnoměrná, rozumná.

Tyto všeobecně ekonomické námitky proti nynějším daním se opakují ve všech zemích. Francouzský daňový systém má však charakteristickou zvláštnost. Podobně jako Angličané jsou historickým národem práva veřejného a soukromého, tak jsou zase Francouzi, kteří všude jinde tradici z všeobecných hledisek kodifikovali, zjednodušovali a porušovali, historickým národem daňového systému. Girardin o tom říká:

* Viz str. 103-107 tohoto svazku. (Pozn. red.)

„Ve Francii žijeme pod vládou skoro všech fiskálních procedur starého režimu. Taille*, daň z hlavy, aide**, celní poplatky, daň ze soli, poplatky za kontrolu, za registraci listin, za pořizování kopií, tabákový monopol, nadměrné příjmy z poštovní služby a z prodeje prachu, pořádání loterií, roboty obecní i státní, poplatky za osvobození od vojenského ubytování, přirážky, cla říční a silniční, mimořádné dávky — všechny ty platby mohly snad změnit své jméno, ale ve skutečnosti trvají dál a nejsou ani méně tíživé pro lid, ani výnosnější pro státní pokladnu. Náš finanční systém nespočívá vůbec na vědeckém podkladě. Je odvozen jedině z tradic středověku, které jsou samy o sobě zase jen pozůstatkem nevědeckého a hrabivého daňového systému římského.“

Však naši otcové už v Národním shromáždění za první revoluce volali: „Provedli jsme revoluci jen proto, abychom dostali do rukou daně.“

Ale mohl-li tento stav trvat za císařství, za restaurace, za červencové monarchie, nyní udeřila jeho hodina:

„Zrušení volebních privilegií má nutně za následek zrušení každé fiskální nerovnosti. Neztrácejme tedy čas a přistupme k finanční reformě, nemá-li na místo vědy nastoupit násilí ... *Daně jsou téměř jediným základem, na němž spočívá naše společnost...* Hledáme sociální a politické reformy příliš daleko a příliš vysoko; ty nejdůležitější jsou obsaženy v daních. Hledejte zde a naleznete.“

Nuže, co nalezneme?

„Daně, jak *my* jim rozumíme, mají být *pojistnou premií*, placenou vlastníky, aby se pojistili před každým nebezpečím, jež může rušit jejich vlastnictví a jejich užívání ... Tato premie musí být proporcionální a naprosto přesná. Každá daň, která není zárukou před rizikem, cenou za zboží nebo ekvivalentem za službu, musí být zrušena — povolíme jen dvě výjimky: daň ze zahraničních výrobků (douane) a daň ze smrti (enregistrement) ... Tak se stává z poplatníka pojištěnec ... Každý, kdo má zájem platit, platí, a platí jen tolik, kolik to odpovídá jeho zájmu ... Jdeme ještě dál a říkáme: každá daň se odsuzuje už tím, že nese jméno daň nebo dávka. *Všechny daně musí být zrušeny*, protože zvláštností daně je nucenost, charakteristickým rysem pojištění je dobrovolnost.“

Tuto pojistnou premii nesmíme zaměňovat s daní z příjmu; je to mnohem spíš daň z kapitálu, neboť pojistná premie nepojišťuje příjem, nýbrž celé kmenové jmění. Stát postupuje stejně jako pojišťovací společnosti, které se u pojištěné věci nezajímají o to, kolik vynáší, ale jakou má cenu.

* — přímá daň, kterou platili hlavně nevolníci. (Pozn. red.)

** — nepřímá daň. (Pozn. red.)

„Aktiva francouzského národního jmění se odhadují na 134 miliard, z čehož je putno odečíst 28 miliard pasív. Kdyby se rozpočet výdajů snížil na 1200 miliónů, stačilo by vybrat jen 1 % z kapitálu ročně, aby se stát dostal na úroveň ohromné vzájemné pojišťovací společnosti.“

Od této chvíle – „už žádná revoluce!“

„Místo slova *autorita* nastoupí slovo *solidarita*; poutem členů společnosti se stane *společenský zájem*.“

Pan Girardin se nespokojuje tímto všeobecným návrhem, nýbrž hned nám předkládá schéma pojistného listu nebo záznamu, který má každý občan dostat od státu.

Každý rok vydává dřívější výběrčí daní pojištěnci pojistku, která se skládá „ze čtyř stránek velikosti pasu“. Na první stránce je jméno pojištěnce a jeho řadové číslo, dále rubriky na potvrzení pojistných premií. Na druhé stránce je přesný osobní popis pojištěnce a jeho rodiny spolu s řádně potvrzeným, podrobným odhadem veškerého jmění, jež provádí sám pojištěnec; na třetí stránce státní rozpočet a celková bilance Francie; na čtvrté stránce rozmanité víceméně důležité statistické údaje. Tato pojistka slouží jako pas, jako volební průkaz, jako vandrovní knížka pro dělníky atd. Soupis těchto pojistek slouží zase státu k sestavení čtyř velkých knih: velké knihy obyvatelstva, velké knihy majetku, velké knihy státního dluhu a velké knihy hypotekárního dluhu, které dohromady obsahují úplnou statistiku všech peněžních prostředků Francie.

Daně jsou tedy spíše premie, kterou platí pojištěnec, aby si zajistil účast na těchto výhodách: 1) Právo na veřejnou ochranu, na bezplatný výkon spravedlnosti, bezplatný výkon náboženství, bezplatné vyučování, možnost poskytnutí úvěru na zástavu a penze od spořitelny; 2) osvobození od vojenské služby v době míru; 3) ochrana před bídou; 4) odškodnění při ztrátách zaviněných požárem, povodněmi, krupobitím, dobytčím morem a ztroskotáním lodi.

Poznamenejme ještě, že pan Girardin chce krýt částky, jimiž má stát odškodňovat pojištěnce při ztrátách, různými peněžními tresty atd., výnosem národních domén a výtěžkem z uchovaných registračních a celních poplatků i státních monopolů.

Daňová reforma je koníčkem všech radikálních buržoá, speci-

lickým elementem všech buržoazně ekonomických reforem. Od nejstarších středověkých měšťanů až po moderní anglické zastánce svobodného obchodu točí se boj hlavně kolem daní.

Daňová reforma směřuje buď k odstranění tradičních daní, které stojí v cestě rozvoji průmyslu, k zlevnění státní správy nebo k rovnoměrnějšímu rozdělení daní. Buržoa se honí za chimérickým ideálem rovnoměrného rozdělení daní tím horlivěji, čím víc mu tento ideál v praxi uniká pod rukama.

Vztahy rozdělování, které jsou založeny bezprostředně na buržoazní výrobě, poměry mezi mzdou za práci a ziskem, mezi ziskem a úrokem a mezi pozemkovou rentou a ziskem, mohou být daněmi v nejlepším případě jen v podřadných bodech pozměněny, nikdy však v základech ohroženy. Veškeré zkoumání daní a spory o nich předpokládají, že tyto buržoazní poměry budou trvat věčně. Dokonce i zrušení daní by mohlo rozvoj buržoazního vlastnictví a jeho rozporů jen urychlit.

Daně mohou některé třídy privilegiovat a jiné mimořádně utlačovat, jak to pozorujeme např. za vlády finanční aristokracie. Ruinují jen střední vrstvy obyvatelstva mezi buržoazií a proletariátem, vrstvy, jimž jejich postavení nedovoluje svalit daňové břímě na jiné třídy.

Proletariát je každou novou daní stlačován o stupeň hlouběji; odstranění staré daně nezvyšuje mzdu, nýbrž zisk. Za revoluce je možno daně, vzrostlé do obrovských rozměrů, použít jako jedné z forem útoku na soukromý majetek; ale i pak musí být daň počátkem nových revolučních opatření, nebo by nakonec vedla zpět ke starým buržoazním poměrům.

Snížení daní, jejich spravedlivější rozdělení atd., to je banální *buržoazní reforma*. *Zrušení daní* — to je *buržoazní socialismus*. Tento buržoazní socialismus se obrací hlavně na průmyslové a obchodnické střední vrstvy a na rolníky. Velká buržoazie, která ve svém nejlepším světě žije už teď, opovrhne ovšem jeho utopií.

Pan Girardin odstraňuje daně tím, že je mění v pojistné prémie. Členové společnosti si zaplacením určitých úroků vzájemně pojišťují jmění proti požáru a suchu, proti krupobití a bankrotu, zkrátka proti každému případnému nebezpečí, jež dnes narušuje

poklidnou* měšťáckou radost ze života. Roční příspěvek stanoví nejen všichni pojištěnci, ale i každý jednotlivec zvlášť. Každý sám odhadne své jmění. Již nebudou obchodní a zemědělské krize, masové ztráty a úpadky, jakékoli kolísání a zvraty v buržoazní existenci, epidemicky se opakující od zavedení moderního průmyslu, zmizí celá poetická stránka buržoazní společnosti. Uskuteční se všeobecná jistota a pojištění. Občan má písemně od státu, že nesmí být za žádných okolností ruinován. Všechny stinné stránky tohoto světa jsou odstraněny, všechny jeho světlé stránky v plném lesku trvají – zkrátka uskutečňuje se řád, „který se nejvíc přibližuje buržoově představě o království božím na zemi“. Místo autority solidarita; místo nucení volnost; místo státu správní výbor – a hle, je objeveno Kolumbovo vejce: matematicky přesný příspěvek každého „pojištěnce“, odpovídající jeho jmění. Každý „pojištěnec“ nosí ve své hrudi úplný konstituční stát, dokonalý dvoukomorový systém. Starost, aby státu nepřepatlil – buržoazní opozice v poslanecké sněmovně – ho nutí, aby své jmění odhadl nízkou. Zájem na udržení majetku – konzervativní element sněmovny pairů – vede ho k vysokému odhadu. Z konstituční hry těchto protikladných směrů nutně vyplývá skutečná rovnováha sil, přesný a správný odhad jmění, ta pravá úměrnost příspěvku.

Jeden Říman si přál, aby měl dům ze skla, že by se pak každý jeho čin odehrával před očima všech. Měšťák si přeje, aby měl dům ze skla nikoli on, ale jeho soused. I toto přání se splní. Například: nějaký občan chce ode mne půjčku nebo se chce se mnou spojit. Vyžádám si jeho pojistku a v ní mám úplnou a zevrubnou zповěd o všech jeho občanských poměrech, zaručenou jeho správně pochopeným zájmem a podepsanou správnou radou pojišťovny. Žebrák klepe na moje dveře a žádá almužnu. Sem s pojistkou! Občan musí vědět, že dává svou almužnu správnému člověku. Najímáme sluhu, odvádíme si ho domů, vydáváme se mu do rukou: Sem s pojistkou!

„Kolik manželství se uzavírá, a přitom ani jedna ani druhá strana přesně neví, co si myslet o realitě vloženého majetku a nejde-li o oboustranné přehnané očekávání.“

Sem s pojistkou! Výměna krásných duší se v budoucnu omezí na vzájemnou výměnu pojistek. Tak zmizí šejdířství, které je dnes

požitkem i trýzní života, a uskuteční se říše pravdy ve vlastním slova smyslu. A ještě víc:

„V současném systému stát platí na soudy kolem 7 $\frac{1}{2}$ miliónu, v našem systému ho trestné činy nestojí nic, ale naopak mu vynášejí, protože se všechny mění v pokuty a v náhradu škody.“

Jaká velkolepá idea!

V tomto nejlepším ze všech světů se na všem dá vydělat: zločiny přestávají, přestupky vynášejí. Nakonec, protože v tomto systému je vlastnictví chráněno proti všem rizikům a stát je už jen všeobecnou pojišťovnou všech zájmů, dělníci jsou stále zaměstnaní. „Už nikdy revoluci!“

Nejde-li to k duhu měšťanovi,
co je lepší — ať nám někdo poví!

Buržoazní stát je už jen vzájemnou pojišťovnou buržoazní třídy proti jejím jednotlivým členům i proti třídě vykořisťované, pojišťovnou, která nutně musí být stále nákladnější a vůči buržoazní společnosti zřejmě i stále samostatnější, protože udržování vykořisťovaných tříd v područí je stále obtížnější. Změna názvu ani trochu nemění podmínky tohoto pojištění. Pan Girardin na chvilku připsuje jednotlivcům vůči pojišťovně zdánlivou samostatnost, ale musí ji hned zase zavrhnout. Kdo své jmění odhadne příliš nízko, propadne trestu: pojišťovna odkoupí jeho jmění za udanou cenu, a dokonce vyzývá odměnami k udáním. A dále: Kdo své jmění nechce vůbec pojistit, stojí mimo společnost, je prohlášen přímo za člověka mimo zákon. Společnost nemůže přece trpět, aby se v ní vytvořila kategorie lidí, kteří se bouří proti podmínkám její existence. Nátlak, autorita a byrokratické vměšování, jež chce Girardin odstranit, to všechno se znovu do společnosti vrací. Jestliže se Girardin na okamžik od podmínek buržoazní společnosti odpoutal, tedy jen proto, aby se k nim oklikami zase vrátil.

Za zrušením daní se skrývá zrušení státu. Zrušení státu má pro komunisty jediný význam: je nutným následkem zrušení tříd, s nimiž sama od sebe odpadne potřeba organizované moci jedné třídy k potlačování druhé třídy. Zrušení státu v *buržoazních* zemích znamená omezit státní moc na takovou úroveň jako v Severní

Americce. Zde se ještě třídní protiklady nevyhrotily úplně; třídní konflikty se pokaždé zahladí odlivem přebytečného proletářského obyvatelstva na západ; vměšování státní moci, na Východě zredukované na minimum, neexistuje na Západě vůbec. Zrušení státu ve feudálních zemích znamená zrušení feudalismu a zřízení obyčejného buržoazního státu. V Německu se pod heslem zrušení státu skrývá buď zbabělý útěk před nadcházejícími boji, nebo falešně zbytnění *buržoazní* svobody v naprostou nezávislost a samostatnost *jednotlivce*, nebo konečně lhostejnost měšťáka ke každé státní formě, nepřekáží-li rozvoji buržoazních zájmů. Že se toto zrušení státu „ve vyšším smyslu“ hlásá tak hloupě, za to berlínští Stirnerové a Faucherové ovšem nemohou. La plus belle fille de France ne peut donner que ce qu'elle a.*

A tak zbývá z pojišťovací společnosti pana Girardina jen *daň z kapitálu* na rozdíl od daně z příjmu a místo všech ostatních daní. Kapitál pana Girardina se neomezuje na kapitál vložený do výroby, ale zahrnuje veškeré jmění movité i nemovité. Pan Girardin tuto daň z kapitálu velebí:

„Je to Kolumbovo vejce, je to pyramida stojící na základně, a nikoli na špičce, tok, který si sám hloubí vlastní koryto, revoluce bez revolucionářů, pokrok bez reakce, pohyb bez nárazů, je to zkrátka prostá idea a pravdivý zákon.“

Ze všech šarlatánských reklam, které pan Girardin kdy stvořil – je jich, jak známo, celá legie – je tento prospekt na daň z kapitálu určitě dílem mistrovským.

Ostatně daň z kapitálu jako jediná daň má své přednosti. Výhody jediné daně dokázali všichni ekonomové, především Ricardo. Daň z kapitálu jako jediná daň naráz odstraňuje početný a nákladný personál dosavadních berních správ, co nejméně zasahuje do pravidelného chodu výroby, oběhu a spotřeby, a jediná ze všech daní postihuje kapitál vložený do přepychových předmětů.

Ale na to se u pana Girardina daň z kapitálu neomezuje. Má ještě zcela zvláštní blahodárné účinky.

Ze stejně velikých kapitálů se bude státu odvádět stejné pro-

* Ani nejkrásnější děvče Francie nemůže dát víc než má. (Pozn. red.)

cento daní, přičemž nerozhoduje, je-li z nich důchod 6 % či 3 % nebo není-li vůbec žádný. Povede to k tomu, že se nečinný kapitál zaměstná, takže množství produktivního kapitálu se zvětší; a kapitál už zaměstnaný se bude činit ještě víc, aby za kratší dobu víc vyrobil. Výsledkem obojího bude pokles zisku a úrokové míry. Pan Girardin naproti tomu tvrdí, že zisk a úrok budou potom *stoupat* — pravý ekonomický zázrak! Přeměna neproduktivního kapitálu v produktivní a vzrůstající produktivita kapitálu vůbec urychlila a zesílila postup vývoje průmyslových krizí a stlačila zisk a úrokovou míru. Daň z kapitálu může tento proces jen urychlit, zosílit krize a tím zvýšit vzrůst revolučních elementů. „Už nikdy revoluce!“

Druhý zázračný účinek daně z kapitálu je podle pana Girardina v tom, že daň odvede kapitál od málo výnosné půdy k výnosnějšímu průmyslu, srazí ceny pozemků a přivodí koncentraci pozemkového majetku, čímž přenese do Francie velké anglické zemědělství, jakož i celý vyvinutý anglický průmysl. Nehledě k tomu, že by do Francie musely být přeneseny i ostatní podmínky anglického průmyslu, podléhá tu pan Girardin zcela zvláštním omylům. Ve Francii netrpí zemědělství přebytkem kapitálu, ale jeho nedostatkem. V Anglii nedošlo ke koncentraci pozemkového majetku a k rozkvětu zemědělství odčerpáním kapitálu ze zemědělství, nýbrž naopak tím, že průmyslový kapitál se přelil do půdy. Cena půdy v Anglii je mnohem vyšší než ve Francii; souhrnná cena veškeré půdy v Anglii je skoro tak vysoká jako celé francouzské národní bohatství podle Girardinova odhadu. Cena půdy ve Francii by tedy koncentrací nejen nemusela klesat, ale naopak by jistě stoupala. Kromě toho koncentrace pozemkového majetku v Anglii smetla celé generace obyvatelstva. Táž koncentrace — k níž by ostatně daň z kapitálu určitě přispěla, protože by rychleji zruinovala zemědělce — vyhnala by ve Francii tuto velkou masu zemědělců do měst a vedla by tím spíše k revoluci. A konečně, zatímco ve Francii už začal obrat od parcelace ke koncentraci, v Anglii kráčí velký pozemkový majetek mílovými kroky vstříc svému dřívějšímu rozdrobení, čímž se nezvratně dokazuje, že dokud trvají buržoazní vztahy, musí se zemědělství neustále pohybovat v kruhu mezi koncentrací a rozdrobením půdy.

Dosti těchto zázraků. Přejděme k zástavnímu úvěru.

Zástavní úvěr se otvírá nejprve jen pozemkovému majetku. Stát vydává zástavní listy, které vcelku odpovídají bankovkám, jenomže záruku za ně netvoří hotové peníze nebo zlaté pruty, nýbrž půda. Stát vydává zadluženým rolníkům tyto zástavní listy na 4%, aby tak uspokojil jejich hypotekární věřitele; místo soukromého věřitele má teď hypotéku na pozemek stát, který konsoliduje dluh, takže soukromý věřitel už nikdy nemůže žádat jeho vrácení. Veškerý hypotekární dluh činí ve Francii 14 miliard. Girardin sice počítá jen s vydáním 5 miliard zástavních listů; ale rozmnožení papírových peněz o takovou částku by stačilo nikoli zlevnit kapitál, nýbrž úplně znehodnotit papírové peníze. Přitom se Girardin neodvažuje stanovit pro tento nový papír nucený kurs. Aby zabránil znehodnocení, navrhuje majitelům zástavních listů jejich výměnu al pari* za tříprocentní obligace státního dluhu. Konec této transakce je tedy takový: Rolník, který platil dříve 5% úroků a 1% knihovních poplatků, obnovovacích poplatků atd., platí teď jen 4%, získává tedy 2%; stát platí 3% a vybírá 4%, získává tedy 1%; bývalý hypotekární věřitel, který dříve dostal 5%, je hrozcím znehodnocením zástavních listů donucen, aby vděčně přijal 3%, která mu nabízí stát; ztrácí tedy 2%. Kromě toho rolník nemusí platit svůj dluh a věřitel nemůže vymáhat od státu svou pohledávku. Celá operace není tedy nic jiného než přímé okrádání hypotekárních věřitelů o 2% z 5%, špatně zakryté zástavními listy. Když tedy chce pan Girardin jednou jedinkrát změnit kromě daně i samy společenské vztahy, je donucen k přímému útoku na soukromý majetek, musí se stát revolucionářem a vzdát se celé své utopie. A ani tento útok nepochází od něho. Vypůjčil si ho od německých komunistů, kteří po únorové revoluci žádali nejprve přeměnu hypotekárního dluhu v dluh státu,¹⁷⁵ ovšem docela jinou formou než pan Girardin; ten tehdy dokonce proti tomu vystupoval. Je příznačné, že když pan Girardin jednou navrhuje poměrně revoluční opatření, nemá odvalu nabídnout nic jiného než uklidňující prostředek. Takový lék může nejvyšší přispět k tomu,

* — v nominální ceně. (Pozn. red.)

že proces parcelace ve Francii bude daleko chroničtější, že se protáhne na několik desetiletí; nakonec se zase vrátí nynější stav.

Jediné, co čtenář v celém Girardinově výkladu postrádá, jsou *dělníci*. Ale buržoazní socialismus přece vždycky líčí věci tak, že se společnost skládá ze *samých kapitalistů*, aby pak mohl z tohoto hlediska spor mezi kapitálem a námezdní prací snadno vyřešit.

*Napsali K. Marx a B. Engels
v druhé polovině dubna 1850
(tištěno v časopise „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 4, 1850)*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

K. MARX A B. ENGELS

DRUHÝ MEZINÁRODNÍ PŘEHLED

(Pro nedostatek místa nemohl být v minulém čísle uveřejněn měsíční přehled. Otiskujeme z tohoto přehledu dodatečně jen tu část, která se týká Anglie.)

Krátce před výročím únorové revoluce, když dal Carlier porazit stromy svobody, přinesl „Punch“¹⁷⁶ kresbu stromu svobody, na němž jsou místo listů nakresleny bodáky a místo plodů bomby; proti tomuto francouzskému stromu svobody, porostlému bodáky, opěvá se v písni anglický strom svobody, který rodí jediné solidní ovoce: pounds, shillings and pences*. Ale tenhle mrzutý účtářenský vtíp bledne před výbuchy bezmezného vzteku, v němž „Times“ po 10. březnu plijí na triumfy „anarchie“. Reakční strana v Anglii, tak jako ve všech jiných zemích, přijímá pařížský úder, jako by byl zasáhl přímo ji.

Ale „pořádek“ v Anglii je nejvíc ohrožován nikoli nebezpečím z Paříže, nýbrž novým, přímým následkem tohoto pořádku, ovocem onoho anglického stromu svobody: *obchodní krizí*.

Na blízkost krize jsme poukázali už v lednovém přehledu (číslo 2)**. Krizi urychlily četné další okolnosti. Před poslední krizí v roce 1845 se přebytečný kapitál vrhl na železniční spekulaci. Nadvýroba a přehnaná spekulace na železnicích dosáhla mezitím takových rozměrů, že železniční podnikání se nezotavilo ani v době prosperity 1848 až 1849, a akcie i těch nejsolidnějších podniků tohoto druhu mají dodnes mimořádně nízký kurs. Ani nízké ceny obilí a vyhlídky na žně 1850 neskýtaly příznivé podmínky pro ulo-

* — libry, šilinky a pence. (Pozn. red.)

** Viz str. 242-254 tohoto svazku. (Pozn. red.)

lení kapitálu, a různým státním papírům hrozilo přílišné riziko, než aby se mohly stát předmětem nějaké rozsáhlé spekulace. Ukázalo se, že obvyklé kanály, jimiž odtékal přebytečný kapitál v období prosperity, jsou uzavřeny. Nezbyvalo než vrhnout se výhradně na průmyslovou výrobu a na spekulaci s koloniálním zbožím a s důležitými průmyslovými surovinami, s bavlnou a vlnou. Protože velká část kapitálu používaného dříve jinde plynula přímo do průmyslu, musela průmyslová výroba vzrůstat neobyčejně rychle; tím se podstatně uspíšilo přeplnění trhů a tedy i propuknutí krize. Už teď se objevují v nejvýznamnějších odvětvích průmyslu a spekulace první příznaky krize. Významný průmyslový obor, bavlnářský průmysl, je už měsíc v úplné depresi, a v něm jsou na tom nejhůř nejlhavnější obory, předení a tkalcovství běžných látek. Snížení cen příze a obyčejných kartounů předběhlo už dávno pokles cen surové bavlny. Výroba se omezuje; továrny takřka bez výjimky pracují jen část pracovního dne. Počítalo se s tím, že jarní objednávky z kontinentu průmyslovou činnost dočasně oživí; zatím však byly dřívější objednávky pro vnitřní trh, pro Východní Indii, Čínu a Levantu odvolány a kontinentální objednávky, které zaručovaly práci vždy alespoň na dva měsíce, pro nejisté politické poměry skoro vůbec ustaly. – Ve vlnářském průmyslu se tu i tam objevují příznaky, které prozrazují brzký konec dosud ještě poměrně „zdravého“ podnikání. Stejně je na tom výroba železa. Producenti tuší, že co nejdřív dojde k neodvratnému klesání cen, a snaží se zadržet příliš rychlý pokles vzájemnou dohodou. Tolik o stavu průmyslu. Nyní ke spekulaci. Ceny bavlny klesají jednak malým růstem dovozu, jednak průmyslovou depresí. Stejně je tomu u koloniálním zbožím. Dovoz vzrůstá, spotřeba na vnitřním trhu klesá. Jen čaje došlo do Liverpoolu za poslední dva měsíce pětadvacet lodí. Spotřeba koloniálního zboží se udržovala na nízké úrovni i za prosperity, protože zemědělské okresy trpěly nouzí; pokles spotřeby je čím dál tím citelnější, protože nouze se teď znocňuje i průmyslových okresů. Jeden z nejvýznamnějších velkoobchodů koloniálním zbožím v Liverpoolu už zkrachoval.

Účinky právě propukající obchodní krize budou horší než účinky kterékoli krize předchozí. Obchodní krize spadá vjedno

s krizí zemědělskou, která začala v Anglii už zrušením obilních cel a po několika posledních dobrých sklizních ještě vzrostla. Poprvé prožívá Anglie *průmyslovou a zemědělskou krizi současně*. Tato anglická dvojí krize se současnými otřesy na kontinentu urychlí, rozšíří a nabude nebezpečnějšího rázu; kontinentální revoluce nabudou zpětným působením anglické krize na světový trh mnohem výraznějšího socialistického charakteru. Jak známo, není žádná evropská země tak bezprostředně, tak široce a tak silně zasahována účinky anglické krize jako Německo. Příčina je prostá: Německo je pro Anglii největším kontinentálním odbytištěm a hlavní německé vývozní artikly, vlna a obilí, mají daleko největší odbyt právě v Anglii. Tato okolnost jako by se obrážela v epigramu na přátele pořádku; podle tohoto epigramu se pracující třídy bouří z nedostatku spotřebního zboží, vyšším třídám pak hrozí bankrot z nadbytečné výroby.

První obětí krize budou ovšem whigové. Tak jako v dobách minulých, i tentokrát pustí otěže vlády, jakmile propukne hrozící bouře. Ale nyní se rozloučí s úřadovny na Downing Street¹⁷⁷ navždy. Nakrátko je vystřídá toryovská vláda; ale i pod ní se zachvěje půda a spolčí se proti ní všechny opoziční strany v čele s průmyslníky. Ale průmyslníci už nemají proti krizi tak populární universální prostředek, jako bylo zrušení obilních zákonů. Budou muset svolit aspoň k parlamentní reformě. To znamená, že politickou moc, o kterou tak jako tak nemohou přijít, získají za jediné podmínky: dveře do parlamentu se otevrou proletariátu, proletářské požadavky se dostanou na pořad dne dolní sněmovny a Anglie bude zatažena do evropské revoluce.

Jen málo nám zbývá dodat k těmto poznámkám o hrozící obchodní krizi, které byly napsány před měsícem. I letos se konečně dostavilo dočasné zlepšení, k němuž pravidelně dochází vždy na jaře, ovšem tentokrát v mnohem menším měřítku než obvykle. Vydělal na tom hlavně francouzský průmysl, který dodává především lehké letní látky; ovšem počet objednávek se zvýšil i v Manchesteru, Glasgowě a West-Ridingu. K tomuto dočasnému průmyslovému oživení dochází ostatně na jaře každoročně a postup krize se jím zabrzdí jen nepatrně.

Také ve Východní Indii došlo k dočasnému oživení obchodního ruchu. Příznivý stav anglického kursu prodavačům umožnil, aby se mohli části svých zásob zbavit za dosavadní ceny, a trhu v Bombaji se tím trochu ulevilo. Také toto dočasné a místní zlepšení patří k jevům, k nimž občas dochází zvláště na začátku každé krize, ale na její všeobecný vývoj mají tyto jevy vliv jen nepatrný.

Naproti tomu došly z Ameriky zprávy, že poměry na tamějším trhu jsou velmi tísnivé. A americký trh má rozhodující vliv. Přeplněním amerického trhu, váznutím obchodů a poklesem cen v Americe začíná vlastní krize, která má přímý, rychlý a nezadržitelný zpětný vliv na Anglii. Vzpomeňme jen na krizi v roce 1837. Jen jediný artikl v Americe stoupá stále v ceně: státní dluhopisy Spojených států, jediný státní papír, který skýtá bezpečné útočiště kapitálu našich evropských přátel pořádku.

Když teď i Amerika nastoupila pochod nazpět, způsobený nadvýrobou, můžeme očekávat, že v příštím měsíci postoupí krize o něco rychleji než dosud. Také politické události na kontinentě vyžadují den ze dne naléhavěji rozhodnutí, a souvislost obchodní krize s revolucí, o níž se v tomto časopise mluvilo už tolikrát, je stále jasnější. *Que les destins s'accomplissent!**

Londýn 18. dubna 1850

*Napsali K. Marx a B. Engels
od poloviny března do 18. dubna 1850
Otištěno v časopise „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
Nr. 4, 1850*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

* Nechť se osud naplní! (Pozn. red.)

LUDVÍK NAPOLEON A FOULD

Naši čtenáři se rozpomenou na náš článek v minulém čísle* o tom, jak se ve Francii dostala k moci finanční aristokracie. Při této příležitosti jsme upozorňovali na spojení Ludvíka Napoleona s Fouldem, spojení za účelem výnosných burzovních spekulací. Už dříve bylo nápadné, že po Fouldově vstupu do ministerstva náhle přestaly neustálé peněžní požadavky Ludvíka Napoleona na Zákodárné shromáždění. Od posledních voleb však vyšly najevo věci, které vrhají na zdroje výdělků presidenta Bonaparta velmi pronikavé světlo. Alespoň jeden příklad.

V našem vyprávění se budeme odvolávat hlavně na „Patrie“, početný list „Volební jednoty“¹⁷⁸, jehož majitel bankéř Delamarre je jedním z nejvýznamnějších pařížských burziánů.

K volbám 10. března byla zorganizována velká spekulace à la hausse**. V čele této intriky stál pan Fould, zúčastnili se jí přední přátelé pořádku, kamarila pana Bonaparta i on sám vložili do tohoto obchodu značné částky.

Dne 7. března stoupily tříprocentní papíry o 5 centimů, pěti-procentní o 15 centimů; časopis „Patrie“ uveřejnil totiž výsledek předběžných voleb přátel pořádku. Toto zvýšení se však zdálo našim spekulantům příliš malé; musilo se „přiložit“. „Patrie“ ze dne 8. března, vydaná večer předtím, naznačuje ve svém burzovním bulletinu, že o vítězství strany pořádku není nejmenších pochyb. Mezi jiným říká:

„Nechceme jistě hanit zdrženlivost kapitalistů; nicméně existují-li okol-

* Viz str. 97-102 tohoto svazku. (Pozn. red.)

** — na vzestup. (Pozn. red.)

nosti, kdy nejsou přípustny chyby, pak je to nyní, po výsledcích předběžných voleb.“

Chceme-li docenit vliv burzovního bulletinu a zpráv „Patrie“ na burzu, musíme si uvědomit, že tyto noviny jsou skutečným moniteurem* nynější vlády a že dostávají oficiální zprávy *dřív* než sám „Moniteur“. Ale spekulace se tentokrát nezdaří.

8. března jsou známy některé výsledky hlasování v armádě, příznivé pro rudé, a kursy hned klesají. Zdá se, že spekulanti se zmocnil panický strach; rozhodují se, že použijí všech prostředků. Burzovní bulletin „Patrie“ dělá co může; všechny deníky „Volební jednoty“ dostanou rozkaz, aby vytáhly do boje; horlivě se debatuje o několika nesprávnostech při nevýznamném hlasování; jeden deník uveřejňuje na čelném místě výsledky hlasování u pluku, který volil monarchisticky; nakonec musí republikánské noviny uveřejnit několik oficiálních dementi, jež se za několik dnů ukáží jako vyhaná.

Díky tomuto spojenému úsilí se podaří při zahájení burzy 9. března vyvolat malý vzestup státních papírů, ten však netrvá dlouho. Kurs je poměrně nízký až do 2 hodin 15 minut; od této chvíle ustavičně stoupá až do zavření burzy¹⁷⁹. Příčiny tohoto náhlého obratu vyžvanila sama „Patrie“:

„Říká se, že někteří spekulanti, velmi zainteresovaní na zvýšení kursu, nedlouho před uzavřením burzy učinili pozoruhodné nákupy, aby dobře naladili smýšlení v provincii ve chvíli voleb. Důvěrou, jež zavládne v provincii, chtějí vyvolat nové nákupy, které mají vyhnat kursy ještě do větší výše.“

Tato mnohamiliónová operace měla za následek, že tříprocentní papíry stouply o 40 centimů, pětiprocentní o 60 centimů.

Je tedy zřejmé: někteří spekulanti měli zájem na stoupání kursů, a proto v rozhodném okamžiku hodně nakupovali, aby vyvolali nový vzestup. Kdo byli tito spekulanti? Ať odpovědi skutečnosti.

11. března kursy na burze klesaly. Všechny pokusy spekulantů ne míjejí účinkem, protože volební výsledky kolísají.

12. března nový značný pokles, protože volební výsledky jsou už skoro známy a je takřka jisté, že tři socialističtí kandidáti mají ohromnou většinu. Spekulanti à la hausse učiní teď zoufalý pokus.

* — věstníkem. (Pozn. red.)

„Patrie“ a „Moniteur du Soir“ uveřejňují pod titulem oficiálních telegrafických zpráv volební výsledky z provincií, které jsou načisto vymyšlené. Manévr se podaří. Večer v kavárně „Tortoni“¹⁸⁰ slabé stoupání kursu. Je tedy třeba ještě „přiložit“. „Patrie“ otiskuje tuto zprávu:

„Podle dosud známých výsledků hlasování dostal občan de Flotte jen o 341 hlasů víc než občan J. Foy. Tento volební výsledek může být ještě rozhodnut ve prospěch našeho kandidáta hlasováním mobilního četnictva. — Tvrdí se, že vláda předloží *zítra* sněmovně dva zákony, jeden o tisku a druhý o volebních shromážděních, a bude žádat, aby její návrhy byly uznány za neodkladné.“

Druhá zpráva byla lživá; vláda se rozhodla předložit tyto zákony teprve po dlouhém váhání, po vleklých poradách s vůdci strany pořádku a po změně ministerstva. První zpráva byla ještě nestoudnější lži; v téměř okamžiku, kdy ji „Patrie“ uveřejnila, poslala vláda departementům telegrafickou zprávu, že byl zvolen de Flotte.

Spekulace se ovšem podařila: papíry stouply o 1 frank 35 centimů a páni spekulanti utržili 3 až 4 milióny. „Přátelům majetku“ jistě nelze zazlívát, že se snažili svého fетиše co nejvíc využít v zájmu pořádku a společnosti.

Tento podařený dodge* dodal pánům spekulantům takovou kuráž, že hned uskutečnili velkolepé nákupy a tím přiměli ke koupi i množství jiných kapitalistů. Vzestup byl tak výrazný, že se na tuto transakci zaznamenávaly na burze dokonce už zase očekávané zisky. Tu přišel ráno 15. března zdrcující úder, vyhlášení Carnota, de Flotta a Vidala za představitele lidu; kursy náhle a nezadržitelně klesly a porážka našich spekulantů se už nedala oddálit žádnými vylhanými zprávami ani telegrafickými výmysly.

*Napsal K. Marx v dubnu 1850
Otištěno v časopise „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 4, 1850*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

* — úskok. (Pozn. red.)

Ospalost německé údajně revoluční strany je tak velká, že věci, které by ve Francii nebo v Anglii vyvolaly všeobecnou bouři, v Německu nejen projdou bez povšimnutí, ale dokonce se setkají se všeobecným souhlasem. Pan Waldeck vede před porotou zevrubný svědecký důkaz, že byl vždycky loajálním přívržencem ústavy, a berlínští demokraté ho v triumfu odvázejí domů. Pan Grün se v Trevíru při veřejném soudním přelíčení zřiká nejhloupějším způsobem revoluce, a publikum v soudní síni se obrací zády k odsouzeným proletářům a zahrnuje jásotem tohoto osvobozeného podnikavce.

Novým dokladem toho, co je v Německu možné, je obhajovací řeč, kterou pronesl pan Gottfried Kinkel 4. srpna 1849 před válečným soudem v Rastattu a kterou uveřejnil 6. a 7. dubna tohoto roku v berlínském listě „Abend-Post“.

Víme předem, že vyvoláme všeobecné rozhořčení sentimentálních podvodníků a demokratických frazérů, jestliže tuto řeč „zajátého“ Kinkela odhalíme před naší stranou. Ale nám je to úplně lhostejné. Naším úkolem je neúprosná kritika, zaměřená mnohem spíše proti údajným přátelům než proti zjevným nepřátelům; a obhajujeme-li tento náš postoj, s potěšením se zřikáme laciné popularity v řadách demokratů. Náš útok postavení pana Kinkela nijak nezhorší; *odhalíme ho pro amnestii*, když potvrdíme, že není mužem, za něhož ho vydávají, když prohlásíme, že je hoden nejen amnestie, ale dokonce i přijetí do pruské státní služby. Proto také byla řeč už uveřejněna. Odhalujeme před naší stranou řeč jako celek, zde pak uvádíme jen nejpádnější místa.

„Také jsem nikdy neměl *velení*, a nejsem proto zodpověden ani za činy ostatních. Protestuji proti každému spojování svých činů se špínou a bahnem, které se, jak je mi známo, bohužel nakonec přivěsily na revoluci.“

Protože pan Kinkel „vstoupil do besançonské setniny jako řadový voják“ a protože tu uvádí v podezření všechny velitele, nebylo jeho povinností, aby z obvinění vyňal aspoň svého přímého nadřízeného Willicha?

„Nikdy jsem nesloužil v armádě, proto jsem také *neporušil přísahu a nepoužil proti své vlasti vojenských znalostí, kterých jsem nabyl ve službách vlasti*.“

Nebyla tohle přímá denunziace zajatých bývalých pruských vojáků, Jansena a Bernigaua, kteří byli brzy nato zastřeleni, nebylo to bezvýhradné schválení rozsudku smrti nad zastřeleným už Dortüem?

Pan Kinkel denuncuje válečnému soudu i svou vlastní stranu, když mluví o plánech na odstoupení levého rýnského břehu Francii a prohlašuje, že on s těmito zločinnými projekty nemá nic společného. Pan Kinkel ví velmi dobře, že o připojení Porýnské provincie k Francii se mluvilo jen v jediném smyslu: Porýnská provincie se měla v rozhodném boji mezi revolucí a kontrarevolucí postavit bezpodmínečně na stranu revoluce, ať už ji představují Francouzi nebo Číňané. Neopomněl také poukázat na svou mírnou povahu, která mu umožňovala, že byl na rozdíl od divokých revolucionářů v dobrých stycích – i když ne snad jako příslušník strany, tedy jako *člověk* – s takovým Arndtem i jinými konzervativci.

„Mou vinou je, že jsem chtěl ještě v létě to, co jste v březnu chtěli vy všichni, co chtěl v březnu celý německý národ!“

Prohlašuje se za ryzího bojovníka za říšskou ústavu, který nikdy nechtěl nic víc než říšskou ústavu. Zaprotokolujeme toto prohlášení.

Pan Kinkel se zmiňuje o článku, který napsal o výtržnosti pruských vojáků¹⁸¹ v Mohuči, a říká dále:

„A co se mi za to stalo? V době, kdy jsem nebyl doma, pozvali mě kvůli tomu dvakrát před soud, a protože jsem se nemohl dostavit k obhajobě, byl jsem odsouzen, jak mi nedávno sdělili, ke ztrátě volebního práva na pět let. Byl jsem zbaven *na pět let volebního práva*; pro člověka, který měl už jednou tu čest být *poslancem*, je to *trest náramně těžký*“ (!).

„Jak často jsem musel slyšet slova, že jsem *špatným Prusem*; tato slova mě zraňovala... Nuže dobrá! *Moje* strana utrpěla nyní ve vlasti porážku. Jestliže pruská koruna teď konečně povede smělou a pevnou politiku, jestliže se *královské Výsosti, našemu následníku trůnu princí Pruskému* podaří ukovat německou jednotu mečem, neboť jinak to není možné, a obnovit velké Německo, vážené našimi sousedy, podaří-li se mu opravdu a natrvalo zajistit vnitřní svobodu, oživit obchodní život, rozdělit rovnoměrně na celé Německo vojenské břímě, které teď krutě tíží jenom Prusko, a především opatřit chléb chudým mého národa, jejichž zástupcem se cítím — podaří-li se to vaší straně, přísámbohu, půjdu s vámi! Čest a velikost mé vlasti jsou mi dražší než politické ideály, a dovedu ocenit francouzské republikány z roku 1793“ (Fouchéa a Talleyranda?), „kteří se v zájmu Francie dobrovolně sklonili před velikostí Napoleonovou; kdyby se to stalo, kdyby mi můj lid ještě jednou prokázal tu čest a zvolil mě svým zástupcem, *byl bych jedním z prvních poslanců, který by volal s radostným srdcem: At žije německé císařství! At žije císařství hohenzollernské!* Jestliže je člověk s takovými názory špatným Prusem, prosím! Pak si ovšem nepřeji být dobrým Prusem.“

„Pánové, *pomyslete také trochu na opuštěnou ženu a děti*, než vynesete rozsudek nad mužem, který dnes pro vrtkavost lidského osudu stojí před vámi tak *hluboce nešťasten*.“

Tuto řeč pronesl pan Kinkel v době, kdy dvacet šest jeho druhů bylo před týmiž válečnými soudy odsouzeno k smrti a zastřeleno. Byli to lidé, kteří dovedli pohlédnout smrti v tvář docela jinak než pan Kinkel v tvář svým soudcům. Ostatně ze sebe plným právem dělá člověka naprosto nevinného. Dostal se do řad své strany jen nedorozuměním; bylo by tedy úplně nesmyslné a kruté, kdyby ho pruská vláda chtěla ještě dále věznit.

*Napsali K. Marx a B. Engels
v polovině dubna 1850
Otištěno v časopise „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 4, 1850*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

K. MARX A B. ENGELS

PROHLÁŠENÍ

EMIGRANTSKÉHO VÝBORU

Berlínská „Abend-Post“ ze 14. dubna přináší tuto zprávu, datovanou ve Štětíně 11. dubna:

„K otázce londýnských uprchlíků bylo přijato usnesení: peněžní zásilky se budou posílat Bucherovi, který naváže spojení se Schrammem (ze Striegau*), protože druhé dva výbory žijí ve vzájemných neshodách a zasílané peníze rozdělují stranicky.“

V Londýně existuje fakticky jen jeden emigrantský výbor, a to výbor podepsaný, který byl založen v září loňského roku, když začala emigrace do Londýna. Od té doby došlo k pokusům založit další emigrantské výbory; pokusy byly bezvýsledné. Podepsaný výbor měl až dosud prostředky k podpoře strádajících emigrantů (i když jen tolik, aby nehladověli), a všichni emigranti, s výjimkou čtyř nebo pěti lidí, se obraceli na nás. Ale nynější masový příliv emigrantů, způsobený vypovídáním ze Švýcarska, má za následek, že se i prostředky tohoto výboru nakonec téměř vyčerpaly. Tyto prostředky byly rozděleny *úplně rovnoměrně* všem, kdo prokázali, že se zúčastnili německého revolučního hnutí a potřebují pomoci, ať patřili ke kterékoli straně. Přijal-li podepsaný výbor název „sociálně demokratický“, nebylo to proto, že podporoval pouze emigranty této strany, ale protože se obracel s žádostí o peněžní prostředky především k této straně, jak to vysvětlil už ve své výzvě v listopadu loňského roku¹⁸².

Pověst, že je zde v Londýně pro emigranty uložena spousta peněz, byla zřejmě vyvolána tím, že se ve Švýcarsku připravuje loterie ve prospěch emigrantů. Tato pověst způsobila, že se na náš výbor obracejí lidé s požadavky, které nelze uspokojit. A na druhé straně pověsti o neshodách mezi konkurujícími si výbory, rozšiřo-

* Polský název: Strzegom. (Pozn. red.)

vané v současné době záměrně v novinách, vedly k tomu, že do Londýna přestaly docházet peněžní zásilky v potřebném množství.

Podepsaný výbor, chtěje zjistit, zda existují i jiné výbory a mají-li jiné prameny prostředků pro podporu emigrantů, navrhl emigrantům, aby vyslali delegaci k občanům Struvovi, Rudolfu Schrammovi a Luisi Bauerovi (ze Stolpu*). Návrh byl přijat a delegace přinesla tyto odpovědi:

Občan Schramm (ze Striegau) prohlásil, že nepatří k žádnému emigrantskému výboru, dostal jen několik losů od Galeera z Ženevy s příkazem, že má výtěžek prodeje poslat do Ženevy. Jiný výbor prý neexistuje, leda *na papíře*.

Občan Struve prohlásil, že peníze nemá, že má jen losy, které ještě neprodal.

Občan Bauer podal toto písemné prohlášení:

„V odpověď na dotaz emigranta Kleinera prohlašuji tímto, že zdejší emigrantský výbor při Demokratickém spolku není s to podporovat ani jediného politického emigranta; z pokladny spolku byly k tomuto účelu vydány 2 libry št. 15 šil. a pokladna už nadále nebude moci poskytovat pomoc.

Londýn 8. dubna 1850

Dr. Bauer, předseda podpůrného
výboru při Demokratickém spolku“

Pánové Struve a Schramm doporučili emigrantům, aby zvolili ze svého středu nebo z osob politicky neutrálních emigrantský výbor. Členové níže podepsaného výboru emigrantům navrhli, aby uvedené doporučení přijali. Emigranti odpověděli na tento návrh tímto prohlášením:

„Sociálně demokratickému emigrantskému výboru.

Londýn 7. dubna 1850. — My, podepsaní emigranti, pokládáme za svou povinnost prohlásit k otázce, nemá-li se péče o nás předat výboru, zvolenému z našeho středu, toto: podle upřímného přesvědčení starých i nedávno přicestovalých emigrantů sluší vyjádřit nynějšímu výboru hlubokou vděčnost za jeho činnost a za práci, které se ujal při správě našich záležitostí, přičemž prostředky, jimiž měl možnost disponovat, byly rozdělovány k naší plné spokojenosti. Zbývá nám vyjádřit přání, aby tito soudruzi o nás pečovali i nadále, dokud je od této povinnosti neosvobodí námi všemi toužebně očekávaná blízká revoluce.

S bratrským pozdravem
(následují podpisy)“

* Polský název: Slupsk. (Pozn. red.)

Tento dokument, sepsaný emigranty samými, je nejlepší odpověď na uvedenou zprávu a na další podobné insinuace v tisku. Neodpovídali bychom na ně, ale domníváme se, že podobná tvrzení musíme objasnit široké veřejnosti právě v zájmu strádajících emigrantů.

Londýn 20. dubna 1850

Sociálně demokratický
emigrantský výbor
K. Marx – předseda, *H. Bauer*,
B. Engels, *A. Willich*, *K. Pfänder*

Otištěno v „*Neue Deutsche Zeitung*“,
čís. 102, 28. dubna 1850

Podle rukopisu *B. Engelse*,
srovnaného s textem novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX A B. ENGELS

DO PIS REDAKTOROVI LISTU

„TIMES“

Vážený pane,

v dnešním čísle Vašeho listu v rubrice policejních oznámení jsme si všimli zprávy o rozhovoru, který se konal v Mansion-House mezi pány Fothergillem a Struvem a panem radním Gibbem a týkal se německých emigrantů.¹⁸³ Prohlašujeme, že ani jeden z členů podepsaného výboru a žádný z německých emigrantů, kteří od tohoto výboru dostávají podporu, nemá s touto záležitostí nic společného.

Žádáme Vás, abyste toto prohlášení uveřejnil v příštím čísle Vašeho listu, ježto jsme v zájmu své národnosti nuceni protestovat proti tomu, že by četní němečtí emigranti žijící v Londýně měli být odpovědní za kroky, které někteří z nich podnikli o své újmě.

Zůstáváme, vážený pane, v plné úctě

Demokraticko-socialistický výbor
pro pomoc německým politickým
uprchlíkům

20, Great Windmill Street, Haymarket,
24. května 1850

*Poprvé uveřejnil Institut
marxismu-leninismu při ÚV KSSS
roku 1934 rusky*

*Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny*

K. MARX A B. ENGELS

PROVOLÁNÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU
KE SVAZU KOMUNISTŮ

ČERVEN 1850

ÚSTŘEDNÍ VÝBOR – SVAZU

Bratři!

V posledním oběžníku*, který vám doručil emisar Svazu**, jsme vyložili stanovisko dělnické strany a zvláště Svazu v nynějším údobí i pro případ revoluce.

V tomto přípisu vás chceme především zpravit o stavu Svazu.

Porážky revolučních stran v létě minulého roku způsobily, že se organizace Svazu na krátkou dobu téměř úplně rozpadla. Nejaktivnější členové Svazu, kteří se účastnili různých hnutí, byli rozptýleni, spojení zpřetrháno a adresy už nebyly k použití; proto a pro nebezpečí, že dopisy budou otvírány, bylo dopisování prozatím nemožné. Tak byl ústřední výbor až do konce minulého roku odsouzen k naprosté nečinnosti.

Jak ponenáhlu přestávaly působit bezprostřední důsledky porážky, začala se všude projevovat potřeba silné tajné organizace revoluční strany, která by obsáhla celé Německo. Tato potřeba přiměla ústřední výbor k rozhodnutí vyslat emisara do Německa a do Švýcarska, na druhé straně vyvolala pokus o vytvoření nové tajné skupiny ve Švýcarsku a vedla také k tomu, že se kolínská obec sama pokusila organizovat Svaz v Německu.

Ve Švýcarsku se počátkem tohoto roku spojili někteří emigranti, známí i méně známí z různých hnutí, a utvořili skupinu¹⁸⁴, jejímž cílem bylo přispět ve vhodné chvíli ke svržení vlád a mít pohotové lidi, kteří by převzali vedení hnutí a dokonce i vládu. Tato skupina neměla vyhraněný stranický charakter; sešly se v ní tak pestré

* Viz tento svazek, str. 273-283. (Pozn. red.)

** Heinrich Bauer. (Pozn. red.)

živly, že jej ani mít nemohla. Členstvo se skládalo z lidí ze všech frakcí hnutí – od vyhraněných komunistů a dokonce bývalých členů Svazu až po nejváhavější maloburžoazní demokraty a bývalé členy falcké vlády.

Bádensko-falckí kariéristé, kterých bylo tehdy ve Švýcarsku plno, a ostatní menší ctižádostivci viděli v tomto sloučení vítanou příležitost k tomu, aby se znovu vyšvihli.

Ani pokyny, které tato skupina posílala svým agentům a které má ústřední výbor v rukou, nemohly vzbuzovat důvěru. Množství podrobných dotazů o průmyslových, zemědělských, politických a vojenských poměrech v různých krajích nemohlo celkem zastrít fakt, že skupina nemá vyhraněné stranické stanovisko a jen se pokouší vyvolat zdání, že slučuje všechny opoziční živly. Kromě toho byly síly této skupiny bezvýznamné. Podle úplného seznamu členů, který máme k dispozici, měla celá ta společnost ve Švýcarsku v době svého největšího rozkvětu sotva třicet členů. Je příznačné, že v ní nejsou téměř vůbec zastoupeni dělníci. Byla to od počátku armáda složená ze samých poddůstojníků a důstojníků, ale bez vojáků. Byli to mimo jiné A. Fries a Greiner z Falce, Körner z Elberfeldu, Sigel atd.

Do Německa vyslali dva agenty. Jeden z nich, Bruhn z Holštýna, člen Svazu, dokázal lživým předstíráním přimět některé členy Svazu a některé obce k tomu, že se dočasně připojili k nové skupině, o níž se domnívali, že je to obnovený Svaz. Bruhn dodával švýcarskému ústředí v Curychu zprávy o Svazu a zároveň nám zprávy o švýcarské skupině. Nespokojil se však s tímto obojetnictvím, a ještě v době, kdy si s námi dopisoval, přímo pomlouval Svaz v dopisech lidem z Frankfurtu, které – jak jsme už řekli – získal pro Švýcarsko, a nařizoval jim, aby nenavazovali spojení s Londýnem. Svaz ho proto ihned vyloučil. Tuto frankfurtskou záležitost pak urovnal emisar Svazu. Jinak bylo Bruhnovo působení pro švýcarské ústředí neúspěšné. Ani druhý agent, student Schurz z Bonnu, nic nepořídil, protože – jak psal do Curychu – „každý, kdo by se nám hodil, je už v rukou Svazu“. Potom náhle z Německa odjel a potlouká se teď po Bruselu a po Paříži, kde ho má Svaz pod dohledem. V této nové skupině nemohl ústřední výbor vidět nějaké

nebezpečí pro Svaz tím spíše, že v jejím ústředí je naprosto spolehlivý člen Svazu*, kterému bylo uloženo dohlížet na opatření a plány těchto lidí, pokud jsou namířeny proti Svazu, a podávat o tom zprávy. Kromě toho vyslal ústřední výbor do Švýcarska emisara,¹⁸⁵ aby spolu přivedli do Svazu síly, s nimiž je možno počítat, a vůbec aby zorganizovali Svaz ve Švýcarsku. Údaje, které jsme uvedli, se zakládají na naprosto autentických pramenech.

S jiným pokusem podobného druhu přišli už dříve Struve, Sigel a jiní, kteří se tehdy spojili v Ženevě. Tito lidé se nestyděli vydávat svou rádobykupinu přímo za Svaz a zneužívat k tomu jmen členů Svazu. Touto lží ovšem nikoho neoklamali. Jejich pokus byl po všech stránkách tak neúspěšný, že těch několik příslušníků této skupiny, která se ostatně nikdy ani neustavila, dokud zůstali ve Švýcarsku, se potom muselo připojit k organizaci, o níž jsme se předtím zmínili. Ale čím bezmocnější byla tato klika, tím zvučnějšími názvy se honosila – např. „Ústřední výbor evropské demokracie“ atd. Struve se spojil s několika jinými zklamanými velikány a pokračoval v těchto pokusech i zde, v Londýně. Rozesílali do všech částí Německa manifesty a výzvy ke vstupu do „Ústředního byra veškeré německé emigrace“¹⁸⁶ a do „Ústředního výboru evropské demokracie“¹⁸⁷ ale i tentokrát bez sebemenšího úspěchu.

Domnělé spojení této kliky s francouzskými a jinými neněmeckými revolucionáři vůbec neexistuje. Celá její činnost spočívá v pletichaření mezi zdejšími německými uprchlíky, které se Svazu přímo nedotýká a které je možno snadno a bezpečně vést v patrnosti.

Všechny takové pokusy mají buď stejný cíl jako Svaz, to jest revoluční organizaci dělnické strany, a pak tříští síly strany, zneumožňují její centralizaci a jsou proto nesporně jen škodlivým spolkařením. Anebo může být jejich cílem zneužívat dělnické strany k účelům, které jsou jí cizí nebo přímo nepřátelské. Dělnická strana může za určitých okolností velmi dobře používat pro své cíle jiných stran a frakcí, nesmí se však jiné straně podřídit. Avšak lidi, kteří byli v posledním hnutí¹⁸⁸ ve vládě a využili svého postavení

* Wilhelm Wolff. (Pozn. red.)

k tomu, aby zradili hnutí a potlačili dělnickou stranu tam, kde chtěla samostatně vystoupit – takové lidi si musíme za všech okolností držet od těla.

O stavu Svazu podáváme tuto zprávu:

I. BELGIE

Organizace Svazu mezi belgickými dělníky v té formě, v jaké existovala v letech 1846 a 1847, se ovšem rozpadla, když byli její nejvýznamnější členové v roce 1848 zatčeni, odsouzeni k smrti a trest smrti jim pak cestou milosti změněn v doživotní žalář.¹⁸⁹ Po únorové revoluci a po vypovězení většiny členů německého Dělnického spolku¹⁹⁰ z Bruselu byl Svaz v Belgii vůbec citelně oslaben. Poměry, které tam zavedla policie, nedovolily Svazu, aby se vzpamatoval. Přesto se po celou dobu udržela v Bruselu obec, která existuje dosud a podle svých sil pracuje.

II. NĚMECKO

Ústřední výbor zamýšlel podat v tomto oběžníku zvláštní zprávu o stavu Svazu v Německu. Nyní však nemůžeme tuto zprávu podat, protože pruská policie právě pátrá po rozvětvené skupině revoluční strany.* Tento oběžník dojde sice do Německa bezpečnou cestou, ale při rozšiřování v Německu se může tu a tam dostat do rukou policie, a proto musí být formulován tak, aby jí jeho obsah nedal do rukou zbraň proti Svazu. Ústřední výbor se proto pro tentokrát omezuje na toto:

Hlavním sídlem Svazu v Německu jsou Kolín nad Rýnem, Frankfurt nad Mohanem, Hanau, Mohuč, Wiesbaden, Hamburk, Zvěřín, Berlín, Vratislav, Lehnice, Hlohov, Lipsko, Norimberk, Mnichov, Bamberg, Würzburg, Stuttgart a Baden.

Ústřední výbor ustanovuje tyto řídicí kraje:

Hamburk pro Šlesvik-Holštýn; Zvěřín pro Meklenbursko; Vratislav pro Slezsko; Lipsko pro Sasko a Berlín; Norimberk pro Bavorsko; Kolín pro Porýní a Vestfálsko.

* Viz tento svazek, str. 343 a 347. (Pozn. red.)

Obce v Gottingen, ve Stuttgartu a v Bruselu zůstanou prozatím v přímém spojení s ústředním výborem, dokud se jim nepodaří rozšířit svůj vliv natolik, aby mohly vytvořit nové řídicí kraje.

Organizaci Svazu v Bádensku určíme, teprve až dostaneme zprávu od emisara, kterého jsme poslali do Bádenska a do Švýcarska.

Tam, kde existují spolky rolníků a zemědělských dělníků – jako ve Šlesviku-Holštýnu a v Meklenbursku – se členům Svazu podařilo získat v nich přímý vliv a zčásti je dostat zcela do svých rukou. Pod vedením Svazu jsou z velké části i spolky rolníků a zemědělských dělníků v Sasku, ve Francích, v Hesensku a v Nasavsku. Ke Svazu náleží i nejvlivnější členové „Dělnického bratrstva“.¹⁹¹ Ústřední výbor upozorňuje všechny obce a členy Svazu, že tento vliv na dělnické, tělocvičné a rolnické spolky a spolky zemědělských dělníků atd. je neobyčejně důležitý a je nutno jej všude získat. Ústřední výbor vyzývá řídicí kraje a obce, které s ním korespondují přímo, aby v příštím dopise podaly zvlášť zprávu o tom, co v této věci udělaly.

Emisar, kterého ústřední výbor vyslal do Německa a jemuž vyslovil uznání za jeho činnost, přijímal do Svazu všude jen nejspolehlivější lidi a přenechal jim další rozšíření Svazu, protože lépe znají místní poměry. Bude záviset na místních poměrech, zda bude možno přijímat do Svazu lidi, kteří jsou jasně pro revoluci. Kde to není možné, musí se z lidí, s nimiž se dá pro revoluci počítat a kteří jsou spolehliví, ale zatím ještě nechápou, že nezbytným důsledkem nynějšího hnutí je komunismus, vytvořit druhá kategorie dalších členů Svazu. Tato druhá kategorie, již je nutno spojení líčit jen jako místní nebo krajové, musí být neustále pod vedením vlastních členů a výborů Svazu. Pomocí této širší skupiny bude možno natrvalo zajistit vliv zejména v rolnických a tělocvičných spolcích. V jednotlivostech přenecháváme provedení řídicím krajům a očekáváme od nich co nejdříve zprávu také o této věci.

Jedna obec požádala ústřední výbor o okamžité svolání sjezdu Svazu, a to přímo v Německu. Obce i kraje samy pochopí, že za nynějších poměrů není všude radno svolávat ani provinční sjezdy řídicích krajů a že sjezd celého Svazu je v nynější době naprosto

vyloučen. Jakmile to však situace dovolí, svolá ústřední výbor sjezd Svazu do vhodného místa. Porýnské Prusko a Vestfálsko navštívil nedávno emisar řídicího kraje Kolín. Zpráva o výsledku této cesty zatím do Kolína nedošla. Vyzýváme všechny řídicí kraje, aby co nejdříve také vyslaly emisary do svých okresů a o výsledku podaly co nejdříve zprávu. Závěrem ještě oznamujeme, že v Šlesviku-Holštýnu bylo navázáno spojení s armádou; očekáváme bližší zprávu o vlivu, který tam Svaz může získat.

III. ŠVÝCARSKO

Zprávu emisara jsme ještě nedostali. Přesnější informace budeme moci dát až v příštím oběžníku.

IV. FRANCIE

Spojení s německými dělníky v Besançonu a v ostatních místech Jury bude obnoveno ze Švýcarska. Člen Svazu Ewerbeck, který vedl obce v Paříži, oznámil, že ze Svazu vystupuje, protože pokládá za důležitější svou literární činnost. Spojení je tedy prozatím přerušeno a musí se obnovovat velmi opatrně, tím spíše, že pařížští přijali mnoho lidí, s nimiž naprosto nelze počítat a kteří měli dokonce dříve ke Svazu otevřeně nepřátelský poměr.

V. ANGLIE

Londýnský kraj je v celém Svazu nejsilnější. Vyznamenal se zejména tím, že už několik let hradí téměř sám výlohy Svazu, zejména výlohy spojené s cestami emisarů. V poslední době ještě zesílil přijetím nových lidí a stále řídí zdejší německý Dělnický spolek¹⁹² i vyhraněnou frakci zdejších německých uprchlíků.

Prostřednictvím několika členů, které tím pověřil, je ústřední výbor ve spojení s vyhraněně revoluční stranou Francouzů, Angličanů a Maďarů.

Z francouzských revolucionářů se k nám připojila především vlastní proletářská strana, jejímž vůdcem je Blanqui. Zástupci

tajných blanquistických společností jsou v pravidelném a oficiálním styku se zástupci Svazu a svěřili jim důležité přípravy příští francouzské revoluce.

Také vůdci revoluční chartistické strany jsou se zástupci ústředního výboru v pravidelném úzkém styku. Jejich listy jsou nám k dispozici. Zástupci Svazu podstatně urychlili roztržku mezi touto samostatnou revoluční dělnickou stranou a frakcí vedenou O'Connorem, která je víc náchylná k smířlivosti.

Podobně je ústřední výbor ve styku s nejpokročilejší stranou maďarské emigrace. Tato strana je důležitá, poněvadž je v ní mnoho výborných vojáků, které by měl Svaz k dispozici v případě revoluce.

Ústřední výbor vyzývá řídící kraje, aby tento dopis co nejrychleji rozšířily mezi svými členy a podaly brzy zprávy. Vyzývá všechny členy Svazu, aby právě teď vyvinuli co největší aktivitu, neboť poměry jsou tak napjaté, že se zanedlouho dočkáme nové revoluce.

*Rozmnoženo jako leták v létě 1850
Uveřejnil B. Engels v přílohách
k Marxově knize „Odhalení o kolínském
procesu proti komunistům“,
Hottingen—Curych 1885*

*Podle textu knihy
Přeloženo z němčiny*

PRUŠTÍ EMIGRANTI

REDAKTOROVÍ LISTU „SUN“ 193

Vážený pane,

v poslední době jsme my – podepsaní němečtí političtí emigranti žijící v Londýně – s překvapením zjistili, že nám věnuje velkou pozornost nejen pruské velvyslanectví, ale i britská vláda. Nebyli bychom tomu přikládali velký význam, protože si stěží dovedeme představit, jak bychom mohli porušovat to, co zákon o cizincích¹⁹⁴ nazývá „zachováváním klidu a pořádku v této říši“; ale v poslední době jsme tolikrát četli v novinách, že pruský velvyslanec dostal příkazy trvat na vypovězení nejnebezpečnějších uprchlíků z Anglie, a angličtí policejní agenti nás už asi týden tak horlivě hlídají, že pokládáme za nutné předložit celou věc veřejnosti.

Nemůže být pochyb o tom, že se pruská vláda domáhá, aby bylo proti nám použito zákona o cizincích. Ale proč? Protože se vměšujeme do anglické politiky? To by nám asi mohla těžko dokázat. Proč tedy? Protože pruská vláda musí vzbudit dojem, že výstřel na krále v Berlíně je výsledkem široce rozvětveného spiknutí, jehož centrum je prý nutno hledat v Londýně.

Podívejme se nyní, jak se věci ve skutečnosti mají. Může pruská vláda popřít, že Sefeloge, který spáchal atentát, nehledě k tomu, že je to notorický blázen, je členem ultraroyalistické organizace zvané „Treubund“? Může popřít, že je zaregistrován v seznamu této organizace v 2. berlínské sekci pod číslem 133? Může popřít, že od této organizace nedávno dostal peněžitou podporu? Může popřít, že dokumenty tohoto Sefeloga byly uloženy v domě jistého majora Kunowského, extrémního royalisty zaměstnaného v královském ministerstvu války?

Vzhledem k těmto faktům je opravdu směšné trvat na tom, že revoluční strana má něco společného s tímto atentátem. Revoluční strana nemá naprosto žádný zájem na tom, aby se pruský následník dostal co nejdřív na trůn, zato na tom mají zájem ultra-

roajalisté. A přesto chce pruská vláda potrestat za tento atentát radikální opozici, jak o tom svědčí nový zákon proti svobodě tisku a činnost pruského velvyslanectví v Londýně.

Zároveň bychom tu rádi konstatovali, že asi dva týdny před atentátem se k nám dostavili nějací lidé, podle našeho mínění prušští agenti, a pokoušeli se nás zaplést do kralovražedného spiknutí. My jsme jim ovšem nesedli na lep.

Přeje-li si britská vláda nějaké informace o nás, jsme kdykoli ochotni jí je poskytnout. Nedovedeme si však představit, jaké zprávy hodlá získat tím, že nás dává sledovat svými špicly.

Svatá aliance, která se nyní znovu ustavuje pod záštitou Ruska, by velmi uvítala, kdyby se jí podařilo přimět Anglii, jediný balvan, který jí leží v cestě, aby prováděla doma reakční politiku. Jak by se však srovnávalo s protiruskou náladou v Anglii, s anglickými diplomatickými nótami a s prohlášeními anglické vlády v parlamentu, kdyby na druhé straně Anglie prosazovala zákon o cizincích, vyvolaný v život jen a jen pomstychtivostí Svaté aliance, jejíž je Prusko neodmyslitelnou součástí?

Doufáme, že se vládám Svaté aliance nepodaří zmást britskou vládu natolik, aby ministerstvo vnitra sáhlo k opatřením, jež by vážně poškodila tradiční pověst Anglie jako nejbezpečnějšího azylu pro uprchlíky všech stran a všech zemí.

Zůstáváme, vážený pane, v hluboké úctě

Karel Marx, }
Bedřich Engels, } redaktoři „Neue Rheinische Zeitung“
z Kolína nad Rýnem

August Willich, plukovník povstalecké armády
v Bádensku

64, Dean Street, Soho Square
14. června 1850

Otištěno v listu „Sun“ 15. června 1850
a v listu „The Northern Star“,
čís. 660 z 15. června 1850

Podle textu listu „Sun“
srovnaného s textem listu
„The Northern Star“
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

PRŮVODNÍ DOPIS K ČLÁNKU
„PRUŠTÍ ŠPICLOVÉ V LONDÝNĚ“

REDAKTOROVÍ LISTU „SPECTATOR“¹⁹⁵
(Soukromě)

Vážený pane,

dovolujeme si Vás požádat, abyste v příštím čísle Vašeho listu uveřejnil přiložený dopis.* Máme všechny důvody k domněnce, že vláda má v úmyslu použít zákona o cizincích a pak prosadit jeho obnovení v parlamentě. My se zřejmě máme stát jeho prvními oběťmi. Domníváme se, že je v zájmu cti anglického národa zabránit provedení tohoto záměru; dále máme za to, že na kroky britské vlády nemůžeme dát žádnou lepší odpověď než otevřeně se obrátit na veřejné mínění. Doufáme proto, že neodmítnete zveřejnit náš dopis ve Vašem listě, který je tak hojně čten, a tím mu zajistíte co největší rozšíření.

V případě, že byste potřebovali nějaké další informace, s radostí Vám je poskytneme; stačí, když nám laskavě sdělíte, kdy a kde bychom se s Vámi mohli setkat.

Zůstáváme v plné úctě

Napsali K. Marx a B. Engels
14. června 1850
Poprvé uveřejnil Institut
marxismu-leninismu při ÚV KSSS
roku 1934 rusky

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Dále je v rukopise přeškrtnuto: „Špiclovský systém, kterého proti nám používá britská vláda v míře téměř neuvěřitelné, je ostatně dostatečným důkazem, že opětovné žádosti pruského velvyslance...“ (Pozn. red.)

K. MARX A B. ENGELS

PRUŠTÍ ŠPICLOVÉ V LONDÝNĚ

64, Dean Street, Soho Square
14. června 1850

Vážený pane,

v poslední době jsme my, podepsaní němečtí emigranti žijící v této zemi, s překvapením zjistili, že nám britská vláda věnuje velkou pozornost. Zvykli jsme si na to, že jsme občas potkávali některého podřadného zaměstnance pruského velvyslanectví, který není „oficiálně zaregistrován jako takový“; zvykli jsme si na buřičské řeči a ztřeštěné návrhy takových agentů provokatérů a věděli jsme, jak s nimi jednat. Neudivuje nás pozornost, kterou nám věnuje pruské velvyslanectví – jsme hrdi na to, že jsme si ji zasloužili; udivuje nás však srdečná shoda, která zřejmě panuje pokud jde o nás, mezi pruskými špicly a anglickými donášeči.

Opravdu, vážený pane, nikdy bychom nebyli věřili, že v této zemi existuje tolik policejních špiclů, kolik jsme jich měli příležitost poznat v kratičké době jednoho týdne. Nejenže se od dveří domů, kde bydlíme, ani na chvíli nehnou individua více než pochybného vzezření, která si docela klidně zapisují každého, kdo vejde do domu nebo z něho vyjde; nemůžeme udělat ani krok, aby nám někdo z nich nebyl neustále v patách. Ať vstoupíme do omnibusu nebo zajdeme do kavárny, máme čestný doprovod alespoň jednoho z těchto neznámých přátel. Nevíme, zda pánové, kteří mají toto příjemné zaměstnání, jsou ve „službách Jeho Veličenstva“; víme však, že většina z nich nevypadá právě čistě a úctyhodně.

Jakou cenu mohou mít pro kohokoli útržkovité informace, které sesmolí u našich dveří pár ubohých špiclů, prodejných individuí nejnižšího druhu, vybraných zřejmě z obyčejných placených donášečů? Mají tyto informace, určitě neobyčejně spolehlivé, takovou cenu, že se jim obětuje tradiční hrdost Angličanů na to, že v jejich

zemí nemůže být nikdy zaveden onen špiclovský systém, kterého nezůstala ušetřena ani jedna země na kontinentě?

Ostatně byli jsme vždy a jsme i nadále ochotni poskytnout vládě jakékoli informace o sobě, které by si přála, pokud je to v našich silách.

Víme ostatně dobře, co je podstatou toho všeho. Pruská vláda využila nedávného atentátu na Bedřicha Viléma IV. jako záminky k tomu, aby rozpoutala další kampaň proti svým politickým odpůrcům v Prusku i mimo ně. A protože notorický blázen vystřelil na pruského krále, chce pruská vláda přimět anglickou vládu, aby proti nám použila zákona o cizincích, přestože si naprosto nedovedeme představit, v jakém směru by mohla naše přítomnost v Londýně ohrožovat „zachování klidu a pořádku v této říši“.

Když jsme asi před osmi lety v Prusku napadali současný vládní systém, oficiální činitelé a tisk nám odpovídali, nelíbí-li se nám pruský systém, že nám nic nebrání odejít ze země. Odešli jsme a věděli jsme velmi dobře proč. Z Pruska jsme tedy odešli, a zatím narážíme na Prusko na každém kroku; ve Francii, v Belgii, ve Švýcarsku jsme pocítili vliv pruského velvyslance. Když budeme nyní na jeho nátlak nuceni opustit i poslední útočiště, které nám v Evropě zbylo, bude si Prusko myslet, že je nejmocnějším státem na světě.

Anglie byla dosud jedinou překážkou, jež stála v cestě Svaté alianci, obnovující se v poslední době pod záštitou Ruska; a Svatá aliance, v níž Prusko tvoří neodmyslitelnou součást, neusiluje o nic tak horlivě jako o to, aby přiměla protiruskou Anglii provádět vnitřní politiku víceméně po ruském vzoru. Co by si asi Evropa pomyslela o nedávných diplomatických nótách a parlamentních prohlášeních britské vlády, kdyby byly na druhé straně doprovázeny použitím zákona o cizincích jen proto, že se toho ve své pomstychtivosti domáhají cizí reakční vlády?

Pruská vláda prohlašuje, že výstřel na pruského krále je výsledkem široce rozvětveného revolučního spiknutí, jehož centrum je třeba hledat v Londýně. A na základě toho nejprve ruší svobodu tisku doma a potom žádá anglickou vládu, aby vypověděla ze země domnělé vůdce domnělého spiknutí.

Uvážíme-li charakter a osobní vlastnosti nynějšího pruského krále a jeho bratra, následníka trůnu – která strana má asi větší zájem na tom, aby se co nejrychleji dostal na trůn následník, revoluční strana nebo ultraroajalisté?

Dovolte, abychom tu uvedli, že asi čtrnáct dní před berlínským atentátem přišly k nám jisté osoby, o nichž se důvodně domníváme, že jsou to agenti buď pruské vlády, nebo ultraroajalistů, a téměř otevřeně nás získávaly pro spiknutí připravující kralovraždu v Berlíně a jinde. Nemusíme dodávat, že jsme těmto pánům nesedli na lep.

Dovolte, abychom tu uvedli, že po atentátu se pokoušely mezi nás vetřít jiné osoby podobného druhu a mluvily podobným způsobem.

Dovolte, abychom tu uvedli, že seržant Sefeloge, který na krále vystřelil, nebyl revolucionář, nýbrž ultraroajalista. Patřil k 2. sekci ultraroajalistické organizace „Treubund“; je zaregistrován v seznamu členů pod číslem 133. Po určitou dobu jej tato organizace finančně podporovala; jeho dokumenty byly uloženy v domě u jednoho ultraroajalistického majora, zaměstnaného v ministerstvu války.

Dostane-li se tato záležitost někdy před veřejný soud, o čemž pochybujeme, veřejnost jasně uvidí, zda někdo tento atentát zosnoval a kdo to byl.

Ultraroajalistická „Neue Preussische Zeitung“¹⁹⁶ první obvinila emigranty v Londýně, že jsou skutečnými původci atentátu. Jmenovala dokonce i jednoho z podepsaných, o němž už dříve tvrdila, že prý byl dva týdny v Berlíně, ačkoli se nikdy ani na chvíli nevzdálil z Londýna, jak může dosvědčit celá řada svědků.¹⁹⁷ Napsali jsme pruskému velvyslanci panu Bunsenovi a požádali jsme ho, aby nám opatřil příslušné výtisky tohoto listu. Pozornost, kterou nám tento gentleman prokazuje, nejde však tak daleko, aby vyhověl naší žádosti, což by byla „rytířská“¹⁹⁸ dvornost rozhodně žádala.

Domníváme se, vážený pane, že za daných okolností je nejlepší předložit celou věc veřejnosti. Domníváme se, že Angličany zajímá všechno, co více nebo méně ohrožuje tradiční pověst Anglie jako nejbezpečnějšího útočiště pro uprchlíky všech stran a všech zemí.

PRUŠTÍ ŠPICLOVÉ V LONDÝNĚ

Znamenáme se, vážený pane, v hluboké úctě Vaši

Karel Marx,

Bedřich Engels

August Willich, plukovník povstalecké armády
v Bádensku

} redaktoři listu „Neue

Rheinische Zeitung“

} z Kolína nad Rýnem

Napsáno 14. června 1850

Otištěno v listu „Spectator“

15. června 1850

Podle textu novin

Přeloženo z angličtiny

K. M A R X

DOPIS REDAKTOROVI LISTU

„GLOBE“¹⁹⁹

Vážený pane,

dovolte mi, abych prostřednictvím Vašeho listu upozornil veřejnost na fakt, který se snad do jisté míry dotýká cti britského národa.

Jak jistě víte, dařilo se různým kontinentálním vládám po porážce strany, která stála v čele hnutí z roku 1849, štvát četné politické uprchlíky, především Němce, Maďary, Italy a Poláky, z jedné země do druhé, dokud nenalezli útočiště a klid v této zemi.

Ale zdá se, že zášť některých kontinentálních vlád k jejich politickým odpůrcům tím zřejmě ještě nekončí. To platí i o pruské vládě. Když dosáhla toho, že se většina pruských uprchlíků soustředila v této zemi, snaží se je teď berlínská vláda zřejmě tak či onak donutit, aby se vystěhovali do Ameriky. Tytéž strany, které doma, ve svém vlastním tisku (viz např. „Neue Preussische Zeitung“ a „Assemblée Nationale“) líčí anglickou vládu jako *jakobinský* výbor a jako spiklence proti konzervativcům celé Evropy, tytéž strany projevují velice podezřelou starost o klid této země a upozorňují britskou vládu, že cizí uprchlíci se vměšují do anglické politiky a že jsou zapleteni do atentátu na pruského krále.

Mám čest patřit k těm, které pruská vláda pronásledovala na každém kroku. Byl jsem redaktorem „Rheinische Zeitung“ (v Kolíně nad Rýnem) roku 1842²⁰⁰ a „Neue Rheinische Zeitung“ v letech 1848–1849; oba listy byly přímo či nepřímo zastaveny násilným zásahem pruské vlády. Byl jsem vypovězen z Francie roku 1845 a 1849, z Belgie roku 1848 na přímou žádost a na nátlak pruského velvyslanectví a v době, kdy jsem byl v Prusku v letech 1848 a 1849, byly na mne podány desítky politických žalob, které však byly odvolány, když mě soud dvakrát osvobodil.

Ani zde, ve Vaší zemi, mne pruská vláda nespustila z očí. Důkazem toho jsou četné výstrahy, které jsem v poslední době dostal a podle nichž anglická vláda zamýšlí na základě podobných udání proti mně zakročit. Důkazem toho je i to, že v posledních několika dnech postávají u mých dveří jakási individua a dělají si poznámky, kdykoli někdo vejde nebo odejde. Důkazem toho je dále i to, že „Neue Pressische Zeitung“ nedávno napsala, že cestuji po Německu a že jsem pobýval čtrnáct dní v Berlíně, ačkoli moji domácí a jiní Angličané mohou dosvědčit, že jsem se ani na chvíli nevzdálil z Londýna od té doby, co jsem sem loni přijel. Týž ultraroajalistický list uváděl po atentátu blázna Sefeloga můj domnělý pobyt v Berlíně v souvislost s tímto atentátem; a přece by měl právě tento list nejlépe vědět, kdo, jestliže vůbec někdo, stojí v pozadí této věci, ježto Sefeloge je členem 2. sekce ultraroajalistické organizace „Treubund“ a nikdy nebyl ve styku s nikým jiným než se štábními důstojníky z berlínského ministerstva války. Dokazuje to kromě toho i přítomnost agentů provokatérů zde v Londýně, kteří se dva týdny před Sefelogovým atentátem dostavili ke mně a k některým mým přátelům, prohlašovali takový atentát za nezbytný a dokonce naznačovali, že v Berlíně bylo zorganizováno spiknutí s tímto cílem; když se přesvědčili, že jim nenaletíme, začali chodit na chartistická shromáždění, aby si veřejnost myslila, že cizí uprchlíci se aktivně účastní anglického chartistického hnutí.

Závěrem dovolu, vážený pane, abych se zeptal Vás a Vaším prostřednictvím veřejnosti, zda by bylo žádoucí, aby britská vláda na základě takovýchto skutečností podnikla kroky, které by víceméně otráslы všeobecně rozšířeným míněním, že britské zákony poskytují stejnou ochranu každému, kdo vstoupí na britskou půdu?

Zůstávám atd.

*Napsáno v polovině června 1850
Poprvé uveřejnil Institut
marxismu-leninismu při ÚV KSSS
roku 1934 ruský*

*Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny*

K. MARX

OZNÁMENÍ

REDAKTOROVÍ ČASOPISU

„NEUE DEUTSCHE ZEITUNG“ 201

Ve fejetonu Vašeho časopisu ze dne 22. června t. r. jste mi vyčetl, že hájím *panství a diktaturu dělnické třídy*, kdežto Vy na rozdíl ode mne zdůrazňujete *odstranění třídních rozdílů vůbec*. Nechápu tuto opravu.

Víte jistě velmi dobře, že se v „Manifestu Komunistické strany“ (uveřejněném před únorovou revolucí 1848) na str. 16 říká: „Sjednotí-li se proletariát v boji proti buržoazii nutně ve třídu, pozvedne-li se revolucí na panující třídu a zruší-li jako panující třída násilně staré výrobní vztahy, zruší s těmito výrobními vztahy i podmínky existence třídního protikladu, zruší třídy vůbec, a tím i své vlastní panství jako třídy.“

Je Vám také známo, že v „Bídě filosofie“ jsem před únorem 1848 zastával proti Proudhonovi též názor.²⁰²

Konečně v článku, který kritizujete („Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, čís. 3, str. 32),* píšu: „Tento socialismus (tj. komunismus) je vyhlášením permanentnosti revoluce, je to třídní diktatura proletariátu jako nutný průchozí stupeň k odstranění třídních rozdílů vůbec, k odstranění všech výrobních vztahů, na nichž tyto rozdíly spočívají, k odstranění všech společenských vztahů, jež těmto výrobním vztahům odpovídají, k převratu všech idejí, jež z těchto společenských vztahů vyplývají.“

Červen 1850

K. Marx

Otištěno v „Neue Deutsche Zeitung“,
čís. 158, 4. července 1850

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* Viz str. 112-113 tohoto svazku. (Pozn. red.)

B. ENGELS
OZNÁMENÍ
REDAKTOROVÍ ČASOPISU
„NEUE DEUTSCHE ZEITUNG“

Ve fejetonu Vašeho časopisu ze dne 22. června dobrotivě přiznáváte, že zastavením časopisu „Neue Rheinische Zeitung“ vznikla v německém denním tisku „citelná mezera“. Protestujete však proti „tvrzení p. Engelse“, že „Neue Rheinische Zeitung“ byla jediným orgánem, který zastupoval proletariát nejen co do slov nebo dobrých úmyslů.

Ve svém článku o německé kampani za říšskou ústavu, uveřejněném v časopise „Neue Rheinische Zeitung“, čís. 1, jsem skutečně prohlásil, že „Neue Rheinische Zeitung“ je jediným orgánem, v němž je německý proletariát zastoupen nejen co do slov nebo dobrých úmyslů.* Domníváte-li se ovšem, že tímto tvrzením utrpěl jakoukoli újmu časopis „Neue Deutsche Zeitung“, blahé paměti oficiální orgán frankfurtské krajní levice, určitě si dělníky nesmírně zavážete důkazem, kdy, kde a jak „Neue Deutsche Zeitung“ zastupovala německý proletariát nebo jeho třídní zájmy.

Londýn 25. června 1850

B. Engels

*Otištěno v „Neue Deutsche Zeitung“,
čís. 158, 4. července 1850*

*Podle textu novin
Přeloženo z němčiny*

* Viz str. 141 tohoto svazku. (Pozn. red.)

K. MARX A B. ENGELS

DOPIS REDAKCI ČASOPISU

„WESER - ZEITUNG“ 203

Ve Vašich novinách ze dne 22. června t. r. je uveřejněn dopis z Londýna, v němž je toto místo:

„Karel Marx, Bedřich Engels a August Willich... napsali do ‚Spectator‘, že je špiclové pruského vyslanectví atd. pronásledují na každém kroku... ‚Spectator‘ připojuje k jejich dlouhé stížnosti tuto krátkou glosu: ‚Lidé tohoto druhu (totiž političtí emigranti) se v podobných věcech velmi často mýlí, přičemž jejich omyl pramení ze dvou zdrojů: z ješitnosti, pro niž se cítí mnohem důležitější než opravdu jsou, a za druhé z vědomí vlastní viny. Podezření, která emigranti adresují svobodomyslné a pohostinné anglické vládě, nelze nazvat jinak než *drzostí*.“

Nemusíme ani přesněji znát tón a ustálené, obecně užívané formy anglického denního tisku a zjistíme okamžitě, že by žádný anglický list, nejméně už vytríbený a duchaplný „Spectator“, nemohl napsat obsahem i formou tak neomaleně prušáckou poznámku. Celá hořejší „glosa“ ze „Spectatora“ je *nestoudným výmyslem korespondentovým*. Nejenže ve „Spectatoru“ z toho není uveřejněno *ani slovo*, ale naopak redakce tohoto listu otiskuje v témž čísle, v němž je naše prohlášení, tuto poznámku:

„Níže uveřejněný dopis obsahuje překvapující obvinění na adresu naší vlastní vlády. Nevíme o tom nic víc, než co vyplývá z dopisu, ale veřejné obvinění, tak zevrubné a s tak pravděpodobnými podrobnostmi, nesmí zůstat bez povšimnutí. Podstata obvinění tkví v tom, že pruským policejním ohařům (bloodmen) v Londýně se dostává podpory v jejich snaze, aby cizineckého zákona bylo použito proti německým emigrantům“ („Spectator“, 15. června, str. 554).

V zájmu koho se Váš pan korespondent dopustil tohoto podvodu, o tom nás dostatečně poučují chvalozpěvy, jimiž v témž

článku podkuřuje panu Bunsenovi. Ostatně slouží celý tento manévr ke cti pruskému chytráctví.

Očekáváme, že otištěním tohoto prohlášení v příštím čísle Vašeho časopisu poskytnete svému korespondentovi možnost, aby se sám kochal slávou za autorství tohoto geniálního kousku.

Londýn 2. července

Karel Marx, Bedřich Engels

*Otištěno v časopise „Tages-Chronik“,
čís. 314, 10. července 1850*

*Podle textu novin
Přeloženo z němčiny*

B. ENGELS

NĚMECKÁ SELSKÁ VÁLKA²⁰⁴

*Napsal B. Engels v létě 1850
Otištěno v „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 5–6 z roku 1850
Podpis: Bedřich Engels*

*Podle vydání z roku 1875,
srovnáno s textem časopisu
a vydáním z roku 1870
Přeloženo z němčiny*

I německý lid má svou revoluční tradici. Byly doby, kdy Německo rodilo charaktery, jež se mohou směle postavit po bok nejlepším revolucionářům jiných zemí, kdy německý lid projevoval vytrvalost a energii, jaké by u centralizovaného národa vedly k nejskvělejším výsledkům, kdy se v hlavách německých sedláků a plebejců rodily plány a myšlenky, které dost často nahánějí hrůzu jejich potomkům.

Je na čase čelit dočasné ochablosti, která se po dvou letech boje projevuje skoro všude, a připomenout německému lidu ty hrubě tesané, ale zato pevné a houževnaté postavy velké selské války. Tři sta let uplynulo od té doby a ledacos se změnilo; a přece není selská válka tak naprosto vzdálená našim dnešním bojům a protivníci, s nimiž se utkáváme, jsou povětšinou stále tíž. Třídy a třídní frakce, které všude zrazovaly v letech 1848 a 1849, ukáží se nám, i když na nižším vývojovém stupni, jako zrádci už roku 1525. A uplatnil-li se robustní vandalismus selské války v hnutí posledních let jen tu a tam, v Odenwaldu, ve Schwarzwald, ve Slezsku, nemá se moderní povstání rozhodně čím chlubit.

I

Nejprve si stručně všimněme, jaké byly poměry v Německu na počátku šestnáctého století.

Německá průmyslová výroba dosáhla ve čtrnáctém a patnáctém století značného rozmachu. Namísto feudální venkovské místní výroby nastoupila cechovní řemeslná výroba ve městech, která vyráběla už pro širší okruh, ba i pro vzdálenější trhy. Tkaní hrubého sukna a plátna bylo nyní stálým a velmi rozšířeným výrobním odvětvím; v Augsburgu se vyráběly už i jemnější vlněné a lněné tkaniny, ba i hedvábné látky. Kromě tkalcovství se rozmohla zejména ona výrobní odvětví hraničící s uměním, která živil církevní a světský přepych pozdního středověku: zlatnictví a stříbrotepectví, sochařství a řezbářství, mědiryctví a dřevorytectví, platněřství, medailérství, soustružnictví atd. atd. K rozvoji řemesel podstatně přispěla celá řada více nebo méně důležitých vynálezů, z nichž je historicky nejvýznamnější vynález střelného prachu* a knihtisku. Obchod se rozvíjel ruku v ruce s průmyslem. Zásluhou Hanzy²⁰⁵ a jejího stoletého námořního monopolu se celé severní Německo vymanilo ze středověkého barbarství; a třebaže už od konce patnáctého století začala rychle podléhat konkurenci Angličanů a Holanďanů, přece jen velká obchodní cesta z Indie na sever – přes objevy Vasca da Gama – šla stále ještě přes Německo a Augsburg byl pořád velkým skladištěm italských hedvábných látek, indického koření a všech produktů Levanty. Hornoněmecká města byla

* Střelný prach, jak bylo v poslední době nepochybně dokázáno, se dostal z Číny přes Indii k Arabům a od nich spolu s palnými zbraněmi přes Španělsko do Evropy. (*Engelsova poznámka k vydání z roku 1875.*)

střediskem na onu dobu významného bohatství a přepychu. Značně se zvýšila i těžba surovin. Němečtí horníci byli v patnáctém století nejdovednější na světě a rozkvět měst vytrhl ze středověké primitivnosti i zemědělství. Nejenže byly přeměněny v ornou půdu celé velké lány, ale začaly se také pěstovat barvířské rostliny a jiné dovezené plodiny a jejich pečlivější obdělávání mělo pak příznivý vliv na celé zemědělství.

Rozmach národní výroby v Německu však stále ještě pokulhával za rozmachem jiných zemí. Zemědělství zůstávalo daleko pozadu za anglickým a nizozemským, průmysl za italským, vlámským a anglickým, a v námořním obchodu začali již Němce vytlačovat Angličané a zvláště pak Holanďané. Země byla stále ještě obydlena velmi řídko. Civilizace byla v Německu rozšířena jen sporadicky kolem jednotlivých středisek průmyslu a obchodu; ale zájmy těchto jednotlivých středisek se značně rozcházely a jen málokde se stýkaly. Jih měl zcela jiná obchodní spojení a zcela jiná odbytiště než sever; východ a západ byly skoro úplně vyřazeny z veškerého obchodního ruchu. Ani jednomu městu se nepoštětilo stát se průmyslovým a obchodním střediskem celé země, jako jím byl už tehdy např. pro Anglii Londýn. Celý vnitřní obchodní styk se omezoval téměř výhradně na pobřežní a říční plavbu a na několik velkých obchodních cest, z Augsburgu a Norimberku přes Kolín do Nizozemí a přes Erfurt na sever. Řada menších měst ležících stranou řek a obchodních cest byla vyřazena z velkého obchodního ruchu a živořila nerušeně dál v životních podmínkách pozdního středověku, potřebovala málo cizího zboží a dodávala málo výrobků pro vývoz. Z venkovského obyvatelstva se dostávala do světa a do styku s novými potřebami jenom šlechta; masa sedláků se nikdy nedostala za nejužší místní okruh a lokálně omezený obzor.

Zatímco v Anglii a Francii vzestup obchodu a průmyslu způsobil, že se zájmy po celé zemi navzájem pevně propletly, což vedlo k politické centralizaci, v Německu se zájmy seskupily pouze podle provincií, jen kolem lokálních center, a tak došlo k politické roztržistosti; a vyloučením Německa ze světového obchodu brzy nato se tato roztržistost teprve jaksepatří upevnila. Tou měrou, jak se rozkládala *ryze feudální* říše, uvolňoval se vůbec říšský svazek,

držitelé velkých říšských lén se měnili v téměř nezávislá knížata a říšská města na jedné straně a říšští rytíři na druhé straně uzavírali spolky hned proti sobě navzájem, hned proti knížatům nebo císaři. Říšská moc sama neměla jasno, jaké je vlastně její postavení, kolísala nejistě mezi různými elementy tvořícími říši, a přitom čím dál tím víc ztrácela svou autoritu; její pokus zcentralizovat zemi po vzoru Ludvíka XI. nedospěl – přes všechny intriky a násilnosti – dál, než že taktak udržel pohromadě rakouské dědičné země. V těchto zmatcích, v těchto nekonečných, vzájemně se křížících konfliktech nakonec získávali a museli získávat představitelé centralizace uvnitř roztržštěnosti, představitelé lokální a provinční centralizace, *knížata*, vedle nichž se císař sám stával čím dál víc knížetem jako ostatní.

V těchto poměrech se podstatně změnilo postavení dřívějších středověkých tříd a vedle starých tříd se vytvořily nové.

Z vysoké šlechty vznikla *knížata*. Knížata byla již skoro úplně nezávislá na císaři a měla většinu výsostných práv. O své újmě vedli války a uzavírali mír, vydržovali si stále vojsko, svolávali zemské sněmy a vypisovali daně. Podrobili si už velkou část nižší šlechty a měst; a nechtěli se ani nadále žádného prostředku, jen aby připojili k svému území ostatní, dosud ještě bezprostřední říšská města a baronství. Vůči těm působili jako činitel centralizační, kdežto vůči říšské moci vystupovali decentralizačně. Ve vnitřních záležitostech vládli už s naprostou svévolí. Stavby svolávali většinou jen tehdy, když nebylo zbylí. Vypisovali daně a vymáhali peníze, kdykoli se jim zlíbilo; právo stavů povolovat daně se málokdy uznávalo a ještě řidčeji provádělo. A i v takovém případě mívál kníže většinu s pomocí obou stavů, které byly daní zproštěny a podílely se na jejich výnosu – rytířů a prelátů. S růstem přepychu a nákladů na vydržování dvora, se zaváděním stálého vojska a stoupajícími výdaji na vládu rostla u knížat potřeba peněz. Daně byly stále tíživější. Města byla proti nim většinou chráněna svými výsadami; celá tíha daňového břemene doléhala na sedláky, a to jak na dominikální sedláky knížat samých, tak i na nevolníky, poddané a úročné sedláky lenních rytířů. Kde nestačilo přímé zdanění, nastupovalo nepřímé; používalo se nejprohnanějších triků finančního umění, aby se děravá pokladna naplnila. Když už nic nepomáhalo, když

už nebylo co zastavit a žádné svobodné říšské město nechtělo poskytnout úvěr, utíkala se knížata k mincovním operacím nejnekalejšího druhu, razili lehkou minci, zaváděli hned vysoký, hned nízký nucený kurs, podle toho, jak to fiskus potřeboval. Kupčení s městskými a jinými výsadami, které se pak násilně odnímalý, aby se mohly znovu draho prodat, využívání každého pokusu o odpor k ukládání výpalného, k všemožnému odírání atd. atd., to byly pro knížata oné doby výnosné a běžné finanční zdroje. Také soudnictví bylo pro knížata stálým a ne bezvýznamným předmětem obchodu. Zkrátka, tehdejší poddaní, kteří museli mimoto ještě uspokojovat soukromou hrabivost knížecích fojtů a správců, okoušeli všechna dobrodiní „otcovského“ vládního systému vrchovatou měrou.

Ze středověké feudální hierarchie skoro úplně zmizela střední šlechta; ta se buď vyšvihla mezi nezávislá drobná knížata, anebo klesla mezi nižší šlechtu. *Nižší šlechta, rytíři*, spěli rychle vstříc zániku. Většina byla už úplně na mizině a živila se tím, že sloužila knížatům ve vojenských nebo civilních hodnostech; další část byla v lenní závislosti a područí knížat; menší část pak bezprostředně podléhala říši. Jak se vyvíjelo válečnictví, jak vzrůstal význam pěchoty a jak se zdokonalovaly palné zbraně, vojenské služby rytířů jakožto těžkého jezdeckta ztratily na důležitosti a jejich hrady už nebyly nedobytné. Pokrok průmyslu učinil rytíře stejně zbytečnými jako norimberské řemeslníky. K jejich zruinování značně přispělo i to, že rytíři měli nedostatek peněz. Přepych na zámcích, předhánění v nádheře při turnajích a slavnostech, ceny zbraní a koní rostly s pokrokem společenského vývoje, kdežto rytířské a baronské zdroje příjmů se rozmnožovaly jen nepatrně nebo vůbec ne. Zášť s obvyklým plněním a vymáháním výpalného, přepadávání pocestných a podobné ušlechtilé kratochvíle se staly během doby příliš nebezpečnými. Dávky a roboty panských poddaných vynášely sotva víc než dřívě. Aby kryli své vzrůstající potřeby, museli se urození páni utíkat k týmž prostředkům jako knížata. Šlechta odírala sedláky rok od roku vynalézavěji. Nevolníci byli vysáváni do poslední kapky krve, poddaným se pod nejrůznějšími záminkami a názvy ukládaly nové a nové dávky a povinnosti. Roboty, úroky, desátky, laudemia, odúmrť, ochranné²⁰⁶ atd. se bez ohledu na staré smlouvy svémocně

zvyšovaly. Poddaný se nedovolal spravedlnosti, kupčilo se s ní, a když rytíř nemohl vymoci ze sedláka peníze jinak, uvrhl ho prostě do věže a nutil ho, aby se vykoupil.

Ani s ostatními stavy nežila nižší šlechta v nijak přátelském poměru. Šlechta s lenní povinností usilovala o to, aby získala říšskou bezprostřednost, bezprostřední říšská šlechta se snažila uhájit si svou nezávislost; odtud neustálé spory s knížaty. Duchovenstvo ve své tehdejší přebujelosti připadalo rytíři jako stav naprosto zbytečný, záviděl mu jeho velké statky, jeho bohatství udržované pohromadě celibátem a církevní organizací. S městy byl neustále na štíru; byl u nich zadlužen, živil se tím, že plenil jejich území, olupoval jejich kupce, vybíral výkupné za zajatce pochytané v pútkách s nimi. A boj rytířstva s těmito stavy byl tím urputnější, čím víc se i pro ně otázka peněz stávala otázkou života či smrti.

Duchovenstvo, představitel ideologie středověkého feudalismu, nepocitovalo vliv dějinného převratu o nic méně. Knihtisk a potřeby rozmáhajícího se obchodu mu vzaly monopol nejen čtení a psaní, ale i vyššího vzdělání. Dělbá práce nastala i v intelektuální oblasti. Nově vznikající stav právníků vytlačil duchovenstvo z celé řady nejvlivnějších úřadů. I ono se stávalo z velké části zbytečným a samo to přiznávalo svou stále větší zahálčivostí a nevědomostí. Ale čím bylo zbytečnější, tím bylo početnější – díky svému ohromnému bohatství, které ještě dál všemi možnými prostředky rozmnožovalo.

Duchovenstvo se dělilo na dvě zcela odlišné třídy. Duchovní feudální hierarchie tvořila *aristokratickou* třídu: k té patřili biskupové a arcibiskupové, opati, převorové a ostatní preláti. Tito vysocí církevní hodnostáři buď byli sami říšskými knížaty, nebo vládli jako feudální páni pod svrchovaností jiných knížat nad velkým územím s mnoha nevolníky a poddanými. Svě poddané vykořisťovali stejně bezohledně jako šlechta a knížata, ba počínali si při tom ještě nestoudněji. Kromě hrubého násilí se používalo všech šikan náboženství, kromě hrůz skřípce všech hrůz klatby a odmítnutého rozhrěšení, všech intrik zpovědnice, aby se z poddaných vyždímal poslední groš nebo aby se zvětšily odkazy pro církev. Padělání listin bylo u těchto ctihodných mužů běžným a oblíbeným prostředkem k odírání. Třebaže kromě obvyklých feudálních robot a poplatků vymá-

hali ještě desátek, přesto všechny tyto příjmy nestačily. Aby z lidu vymačkali ještě víc, vypomáhali si výrobou zázračných obrazů a ostatků svatých, zřizováním posvátných poutních míst, kupčením s odpustky a dlouhou dobu s tím měli velký úspěch.

Na tyto preláty a jejich nespočetnou četnickou armádu mnichů, která stále rostla, jak se rozmáhaly politické a náboženské štvánice, soustřeďovala se protikněžourská nenávist nejen lidu, ale i šlechty. Knížatům stáli v cestě, pokud byli bezprostředními říšskými poddanými. Veselý a blahobytný život vypasených biskupů a opatů a jejich mnišské armády vzbuzoval závist šlechty a popuzoval lid, který to musel všechno platit, tím víc, že byl v tak křiklavém rozporu s jejich kázáním.

Plebejskou frakci duchovenstva tvořili venkovští a městští kazatelé. Ti stáli mimo feudální hierarchii církve a nepodíleli se na jejím bohatství. Jejich práce nebyla tak kontrolována, a třebaže byla pro církve velmi důležitá, mohla ji církve prozatím mnohem spíše postrádat než policejní služby kasárensky žijících mnichů. Kazatelé byli proto mnohem hůře placeni a jejich obročí byla povětšinou velmi hubená. Poněvadž byli měšťanského nebo plebejského původu, měli celkem pochopení pro poměry, v nichž žil lid, a tak si přes své kněžství zachovali sympatie měšťanů i plebejců. Účastnili se zpravidla hnutí své doby, kdežto u mnichů to bývala pouze výjimka. Dodávali hnutí teoretiky a ideology a mnozí z nich proto zemřeli na popravišti jako představitelé plebejců a sedláků. Lidová nenávist k páterům se také obrací proti nim jen v ojedinělých případech.

Jako stál nad knížaty a šlechtou císař, tak stál nad vysokým i nízkým klérem *papež*. Jako se platil císaři „obecný peníz“²⁰⁷, říšské daně, odváděly se papeži všeobecné církevní daně, z kterých se hradil přepych na římském dvoře. V žádné zemi se tyto církevní daně – díky moci a množství kněží – nevymáhaly s takovou svědomitostí a přísností jako v Německu. Tak zejména annáty²⁰⁸ při uvolnění biskupství. Se vzrůstajícími potřebami se vymýšlely nové a nové způsoby, jak sehnat peníze: obchod s ostatky, prodávání odpustků, „milostivé léto“ atd. Rok co rok plynuly z Německa do Říma velké sumy a takto zesilovaný útlak nejen stupňoval nenávist

ke kněžourům, ale probouzel i nacionální cítění, zejména u šlechty, tehdy nejnárodnějšího stavu.

Z původních venkovských měšťanů (Pfahlbürger) středověkých měst se vyvinuly s rozkvětem obchodu a řemesel tři ostře odlišné frakce.

V čele městské společnosti stály *patricijské rody*, takzvaná „*honorace*“. To byly nejbohatší rodiny. Jen ony zasedaly v radě a měly obsazeny všechny městské úřady. Proto městské důchody nejen spravovaly, nýbrž z nich i tyly. Z moci svého bohatství a svého starobylého aristokratického postavení, uznávaného císařem i říší, všemožně vysávaly jak městskou obec, tak sedláky poddané městu. Lichvařily s obilím i penězi, oktrojovaly si monopoly všeho druhu, postupně odňaly obci všechna práva na společné užívání městských lesů a luk a používaly jich přímo pro svůj vlastní soukromý prospěch, svévolně ukládaly mýtné, mostné, poplatky za průjezd branou a jiné dávky, kupčily s cechovními privilegii, s mistrovskými a měšťanskými právy i se spravedlností. Se sedláky v městském obvodu nezacházely o nic šetrněji než šlechta nebo kněží; naopak, u městských fojtů a správců ve vsích, vesměs patricijů, se k aristokratické tvrdosti a hrabivosti pojí ještě určité byrokratické puntičkářství při vymáhání poplatků. Takto sehnané městské důchody byly spravovány s naprostou libovůlí; účetnictví v městských knihách, úplná formalita, bylo co možná nedbalé a nepřehledné; zpronevěry a pokladniční schodky byly na denním pořádku. Jak bylo tehdy snadné pro nepočetnou kastu, ze všech stran ohrazenou výsadami a navzájem těsně spjatou příbuzenstvím a společnými zájmy, obrovsky se obohacovat z městských důchodů, pochopíme, vzpomeneme-li si na ty četné zpronevěry a podvody, které vyšly najevo v mnoha a mnoha městských správách v roce 1848.

Patricijové se postarali o to, aby práva městské obce, zvláště ve finančních věcech, upadla v zapomenutí. Teprve později, když ničemnosti těchto pánů přesahovaly už všechny meze, zvedly se obce, aby získaly aspoň kontrolu nad městskou správou. Ve většině měst se také skutečně svých práv zase domohly. Avšak při věčných vádách cechů, při houževnatosti patricijů a při ochraně, kterou patricijové požívali ze strany říše a spojeneckých měst, podařilo se

patricijským radním ať už lstí nebo násilím velmi brzy zase fakticky obnovit starou samovládu. Počátkem šestnáctého století byla obec ve všech městech znovu v opozici.

Městská opozice proti patricijům se dělila na dvě frakce, které se v selské válce rýsují velmi výrazně.

Měšťanská opozice, předchůdce našich dnešních liberálů, se skládala z bohatých a středně zámožných měšťanů a podle místních poměrů rovněž z větší či menší části drobných měšťanů. Její požadavky nepřekračovaly v ničem meze ústavnosti. Žádaly kontrolu městské správy a účast na zákonodárné moci, ať už přímo prostřednictvím obecního shromáždění či obecního zastupitelstva (valná hromada, obecní rada); dále omezení patricijského nepotismu a oligarchie několika rodin, která vystupuje stále zřetelněji do popředí i v rámci samého patriciátu. Kromě toho ještě nanejvýš žádaly, aby několik konšelských míst bylo obsazováno měšťany z jejich středu. Tato strana, k níž se tu a tam připojovala nespokojená a zchátralá frakce patriciátu, měla ve všech řádných obecních hromadách stejně jako v ceších velkou většinu. Přívrženci rady a radikálnější opozice tvořili dohromady mezi *měšťany* slabou menšinu.

Uvidíme, jak tato „umírněná“, „zákonná“, „zámožná“ a „inteligentní“ opozice hraje v hnutí šestnáctého století touž úlohu a s tímž úspěchem jako její dědička, konstituční strana, v hnutí z let 1848–1849.²⁰⁹

Ostatně měšťanská opozice ještě velmi vážně brojila proti kněžím, jejichž zahálčivý a blahobytný život a volné mravy jí byly trnem v oku. Žádala, aby se zamezil skandální způsob života těchto ctihodných mužů. Žádala, aby bylo zrušeno vlastní soudnictví kněží a jejich osvobození od daní a byl vůbec omezen počet mnichů.

Plebejskou opozici tvořili zchudlí měšťané a masa městského obyvatelstva, která nepožívala měšťanských práv: řemeslníci tovaryši, nádeníci a četní předchůdci lumpenproletariátu, kteří se vyskytují už na nejnižším vývojovém stupni měst. Lumpenproletariát je vůbec zjev, který se vyskytuje ve více nebo méně vyvinuté podobě skoro ve všech dosavadních fázích společenského vývoje. Ale právě tehdy se spousta lidí bez určitého povolání nebo stálého

bydliště velmi rozrostla rozpadem feudalismu ve společnosti, kde bylo ještě každé povolání, každá životní sféra zabarikádována za hradbou nesčíslných privilegií. Nikdy nebyla ve všech vyspělých zemích taková spousta pobudů jako v první polovině šestnáctého století. Část tuláků vstupovala v době války do armád, jiná část se potloukala po venkově žebrotou, třetí konečně si opatřovala nuzné živobytí ve městech nádeničinou a jinou prací, která právě nebyla cechovní. Všechny tři hrají určitou úlohu v selské válce: první v knížecích armádách, jimž sedláci podlehli, druhá v selských spiknutích a selských houfech, kde se co chvíli projevoval její demoralizující vliv, třetí v bojích městských stran. Nesmíme ovšem zapomínat, že velká část této třídy, zejména ta, která žila ve městech, měla ještě značně zdravé selské jádro a nebyla ještě zdaleka tak prodejná a zchátralá jako dnešní „civilizovaný“ lumpenproletariát.

Jak je vidět, skládala se plebejská opozice tehdejších měst z velmi různorodých živlů. Spojovala v sobě zchátralé složky staré feudální a cechovní společnosti s dosud nevyvinutým, sotva se objevujícím proletářským prvkem klíčící moderní buržoazní společnosti. Na jedné straně to byli zchudlí cechovní měšťané, které jejich privilegium ještě spojovalo s tehdejší měšťanským řádem; na druhé straně pak vypuzení sedláci a propuštění sloužící, kteří se ještě nemohli stát proletáři. A mezi nimi tovaryši, stojící zatím mimo oficiální společnost a blížící se svým životním postavením proletariátu, jak to jen za tehdejšího průmyslu a cechovních výsad bylo možné; ale zároveň díky právě těmto cechovním výsadám byli to skoro sami budoucí měšťané a mistři. Na kterou stranu se tato směsice živlů přidá, bylo tudíž nutně krajně nejisté a v každém městě tomu bylo jinak. Až do selské války nevystupuje plebejská opozice v politických bojích nikde jako strana, vystupuje jen jako výtržnický a drancovní žádostivý chvost měšťanské opozice, který lze koupit nebo prodat za pár sudů vína. Teprve povstání sedláků z ní udělalo stranu, ale i pak je téměř všude ve svých požadavcích i ve svém vystupování závislá na sedlácích – pozoruhodný důkaz, jak velice tehdy ještě město bylo závislé na venkovu. Pokud vystupuje samostatně, žádá zavedení monopolu městského řemesla na venkově,

brání se tomu, aby se důchody města ztenčovaly odstraňováním feudálních povinností v městském obvodu atd.; zkrátka, pokud podléhá maloměšťáckým živlům, je reakční, a tvoří tak charakteristickou předeheru k tragikomedii, kterou už po tři roky předvádí pod vývěsním štítem demokracie novodobé maloměšťáctvo.

Jen v Durynsku pod přímým vlivem Münzerovým a tu a tam pod vlivem jeho žáků byla plebejská frakce měst stržena všeobecnou bouří tak daleko, že v ní zárodečný proletářský živel dočasně nabyl převahy nad všemi ostatními frakcemi hnutí. Tato epizoda, která tvoří kulminační bod celé selské války a je spojena s její největší postavou, s *Tomášem Münzerem*, je zároveň nejkratší. Je samozřejmé, že se musela nejrychleji zhroutit a že musela mít zároveň převážně fantastický ráz a vyjadřovat své požadavky jen velmi neurčitě, neboť právě pro toto hnutí poskytovaly tehdejší poměry nejméně pevnou půdu.

Níže než všechny tyto třídy, kromě plebejců, stála velká vykořisťovaná masa národa — *sedláci*. Na sedlákovi spočívala celá tíha stupňovité stavby společnosti: knížata, úředníci, šlechta, kněží, patricijové a měšťané. Ať sedlák patřil knížeti, říšskému svobodnému pánovi, biskupovi, klášteru či městu, všichni s ním zacházeli jako s věcí, jako s tažným dobytčetem, ba ještě hůř. Byl-li nevolníkem, byl vydán svému pánovi na milost a nemilost. Byl-li poddaným, zákonné, smluvní roboty úplně stačily, aby ho udolaly; ale tyto roboty byly denně zvyšovány. Většinu času musel sedlák pracovat na panském; z toho, co získal v několika volných hodinách, musel zaplatit desátky, úrok, obrok, berni (bede), válečný plat (Reisegeld), zemskou a říšskou daň. Nemohl se oženit, nemohl zemřít, aniž za to pánovi zaplatil. Kromě pravidelných robot musel vrchnosti hrabat stelivo, chodit na jahody a borůvky, sbírat hlemýžďí ulity, nadhánět zvěř, rubat dříví atd. Rybolov a honitba patřily vrchnosti; sedlák musel nečinně přihlížet, jak mu zvěř ničí úrodu. Vrchnost skoro všude násilně zabrala obecní pastviny a selské lesy. A stejně svévolně jako s majetkem nakládal pán i se sedlákovou osobou, s jeho ženou a dcerami. Měl právo první noci. Kdykoli se mu zlíbilo, uvrhl sedláka do věže a tam ho očekával skřípec právě tak jistě jako dnes vyšetřující soudce. Když se pánovi zachtělo, mohl sedláka ubít nebo mu dát srubnout hlavu. Z oněch poučných kapitol

Caroliny²¹⁰, pojednávajících o „urážnutí uší“, „urážnutí nosu“, „vypíchnutí očí“, „useknutí prstů a rukou“, „stětí“, „lámání kolem“, „upálení“, „štípání žhavými kleštěmi“, „čtvrcení“ atd., není jediné, které by byl milostivý pán a ochránce nepoužil proti svým sedlákům, když se mu zachtělo. Kdo je měl chránit? Na soudech zasedali baroni, kněží, patricijové nebo právníci a ti dobře věděli, zač jsou placeni. Vždyť přece všechny oficiální stavy v říši žily z vysávání sedláků.

Přesto bylo těžké přimět sedláky úpějící pod tímto strašným jařmem, aby se vzbouřili. Jejich roztříštěnost nesmírně ztěžovala jakoukoli společnou dohodu. Za dlouhá léta si zvykli na porobu, která se dědila z pokolení na pokolení, v mnoha krajích už ani neuměli zacházet se zbraněmi, někde bylo vrchnostenské vykořisťování tvrdší, jinde mírnější, a to všechno způsobovalo, že sedláci byli zticha. Proto nacházíme ve středověku mnoho a mnoho místních selských vzpour, ale až do selské války – alespoň v Německu – ani jedno všeobecné, celonárodní selské povstání. Kromě toho sedláci nebyli s to provést sami revoluci, dokud proti nim stála organizovaná moc knížat, šlechty a měst ve svorné jednotě. Jen spojení s jinými stavy jim mohlo poskytnout naději na vítězství. Ale jak se měli spojit s jinými stavy, když je všechny stejně vykořisťovaly?

Jak vidíme, tvořily různé říšské stavy, knížata, šlechta, preláti, patricijové, měšťané, plebejci a sedláci, na počátku šestnáctého století velmi zmatenou masu s nejrozmanitějšími potřebami, křížícími se ve všech směrech. Jeden stav stál v cestě druhému, byl se všemi ostatními v neustálém, hned zjevném, hned skrytém boji. Takové rozdělení celého národa do dvou velkých táborů, jaké nastalo při vypuknutí první revoluce ve Francii a jaké existuje teď na vyšším vývojovém stupni v nejpokročilejších zemích, bylo za těchto okolností naprosto nemožné; bylo by se mohlo uskutečnit, i když jen přibližně, jediné tehdy, kdyby byla povstala nejnižší vrstva národa, vykořisťovaná všemi ostatními stavy: sedláci a plebejci. Změt zájmů, názorů a snah oné doby pochopíme snadno, vzpomeneme-li si, jaký zmatek v posledních dvou letech zavinilo zdaleka ne tak komplikované složení německého národa z feudální šlechty, buržoazie, maloměšťáků, rolníků a proletářů.

II

Decentralizace, lokální a provinciální samostatnost, vzájemné průmyslové a obchodní odcizení provincií, špatné komunikace, to vše téměř znemožňovalo seskupení stavů, v tehdejší době tak rozmanitých, ve větší celky. Takové seskupení se vytváří teprve s všeobecným rozšířením revolučních nábožensko-politických idejí za reformace. Různé stavy, které se stavějí buď za tyto ideje, nebo proti nim, soustřeďují, ovšem jen velmi svízelně a zhruba, národ ve tři velké tábory, katolický čili reakční, luterský měšťansko-reformační a revoluční. Zjišťujeme-li, že ani tento velký rozkol národa není příliš důsledný, nacházíme-li ve dvou prvních táborech zčásti stejné živly, lze to vysvětlit rozkladem většiny oficiálních stavů, které se dochovaly ze středověku, a decentralizací, která vedla tytéž stavy na různých místech dočasně protichůdným směrem. V posledních letech jsme měli příležitost vidět v Německu zcela obdobné skutečnosti tak často, že se takovému zdánlivému promíchání stavů a tříd v mnohem spletitějších poměrech 16. století ani nedivíme.

V bojích, na něž zašel středověk, vidí německá ideologie přes nejnovější zkušenosti stále ještě jen prudké teologické hádky. Kdyby se lidé oněch dob byli dovedli dohodnout o nadpozemských věcech, nebyli by měli podle našich vlasteneckých znalců dějin a státních mudrců důvod přít se o věci pozemské. Tito ideologové jsou tak důvěřiví, že berou za bernou minci všechny iluze, které si určitá epocha dělá sama o sobě nebo které si ideologové určité doby dělají o své době. Lidé tohoto druhu vidí např. v revoluci roku 1789 jen trochu ohnivější debatu o přednostech konstituční monarchie před absolutní monarchií, v červencové revoluci praktickou kontroverzi

o neudržitelnost práva „z boží milosti“, v únorové revoluci pokus o rozřešení otázky „republika, či monarchie?“ atd. O *třídních bojích*, které se v těchto otřesech probojovávají, a o tom, že politická fráze v tu kterou dobu vepsaná na prapor je jen výrazem těchto třídních bojů, o tom nemají naši ideologové dodnes ani potuchy, ačkoli ohlas těchto bojů zaznívá naprosto srozumitelně nejen z ciziny, ale i z hněvivého reptání mnoha tisíců našich vlastních proletářů.

I v takzvaných náboženských válkách šestnáctého století šlo především o velmi pozitivní materiální třídní zájmy a tyto války byly právě tak třídními boji jako pozdější vnitřní kolize v Anglii a ve Francii. Jestliže se tyto třídní boje tehdy vedly pod náboženskými šibolety, jestliže se zájmy, potřeby a požadavky jednotlivých tříd skrývaly pod náboženskou rouškou, to na věci nic nemění a dá se to snadno vysvětlit tehdejšími poměry.

Středověk vyrostl na úplném úhoru. Smetl starou civilizaci, starou filosofii, politiku a právní vědu a začal ve všem od začátku. Jediné, co převzal z trosek starého světa, bylo křesťanství a několik polozbořených měst, v nichž zanikla veškerá stará civilizace. A tak se – jako na všech počátečních vývojových stupních – zmocnili monopolu intelektuálního vzdělání kněží, a tím vzdělání samo dostalo v podstatě teologický ráz. Politika a právní věda stejně jako všechny ostatní vědy zůstávaly v rukou kněží pouhými odvětvími teologie a byly pěstovány podle týchž zásad, jaké se uplatňovaly v teologii. Církevní dogmata byla zároveň politickými axiomy a citáty z bible měly u každého soudu platnost zákona. I když se vytvořil zvláštní stav právníků, zůstávala právní věda ještě dlouho pod poručenictvím teologie. A tato svrchovanost teologie v celé oblasti intelektuální činnosti byla zároveň nutným důsledkem postavení církve jakožto nejjobecnějšího shrnutí a posvěcení tehdejšího feudálního panství.

Je jasné, že za těchto okolností všechny všeobecně vyjádřené útoky proti feudalismu musely být především útoky proti církvi a všechna revoluční společenská a politická učení musela být zároveň převážně teologickým kacířstvím. Aby bylo možno zaútočit na tehdejší společenské poměry, bylo nutno strhnout jim svatozář.

Revoluční opozice proti feudalismu prostupuje celý středověk.

Projevuje se podle podmínek doby jednou jako mystika, jindy jako zjevné kacířství, někdy jako ozbrojené povstání. Pokud jde o mystiku, je známo, jak z ní reformátoři 16. století čerpali; i Münzer z ní hodně převzal. Kacířství bylo jednak výrazem reakce patriarchálních alpských pastevců proti feudalismu, který k nim pronikal (valdenští²¹¹), jednak opozicí měst proti feudalismu, která už jej přerostla (albigenští²¹², Arnold z Brescie atd.), jednak přímými vzpourami sedláků (John Ball, Mistr z Uher²¹³ v Pikardii atd.). Patriarchálním kacířstvím valdenských ani vzbouřením Švýcarů se tu nemusíme zabývat, byly to formou i obsahem reakční pokusy vzepřít se dějinnému vývoji a měly jen místní význam. V obou ostatních formách středověkého kacířství se setkáváme už ve dvanáctém století s předzvěstí velkého protikladu mezi měšťanskou a selsko-plebejskou opozicí, na němž ztroskotala selská válka. Tento protiklad se táhne celým pozdějším středověkem.

Kacířství měst – a to je vlastně oficiální kacířství středověku – se obracelo hlavně proti kněžím, na jejichž bohatství a politické postavení útočilo. Jako dnes buržoazie žádá un gouvernement à bon marché, levnou vládu, tak žádali středověcí měšťané především une église à bon marché, levnou církev. Měšťanské kacířství, svou formou reakční jako každé kacířství, které v pozdějším vývoji církve a dogmat spatřovalo jen zkaženost, chtělo obnovit prosté zřízení prvotní křesťanské církve a zrušit exkluzivní kněžský stav. Toto levné zařízení odstraňovalo mnichy, preláty, římský dvůr, zkrátka všechno, co bylo v církvi nákladné. Města, jež byla sama republikami, i když pod ochranou monarchů, svými útoky proti papežství poprvé všeobecně vyslovovala, že normální formou panství měšťáctva je republika. Jejich odpor proti celé řadě dogmat a církevních zákonů se dá vysvětlit částečně tím, co už bylo řečeno, částečně ostatními podmínkami, v nichž města žila. Proč například tak ostře vystupovali proti celibátu, o tom nás nejlépe poučí Boccaccio. Hlavními představiteli tohoto směru byli Arnold z Brescie v Itálii a v Německu, albigenští v jižní Francii, John Wycliffe v Anglii, Hus a kališníci v Čechách²¹⁴. Proč tu opozice proti feudalismu vystupuje jen jako opozice proti *církevnímu* feudalismu, to se dá velmi snadno vysvětlit tím, že města byla už všude uznávaným stavem a mohla účinně

bojovat proti světskému feudalismu svými výsadami, zbraněmi nebo na stavovských shromážděních.

Také zde už vidíme, stejně jako v jižní Francii, v Anglii a v Čechách, že se k měštům v jejich boji proti kněžím i v jejich kacířství přidávala většina nižší šlechty – jev, který lze vysvětlit tím, že nižší šlechta byla na městech závislá a že s nimi měla společné zájmy proti knížatům a prelátům, jev, s nímž se znovu shledáme v selské válce.

Docela jiný ráz mělo kacířství, které bylo přímým výrazem selských a plebejských potřeb a které se skoro vždycky pojilo k nějakému povstání. Sdílelo sice všechny požadavky kacířství měšťanského, týkající se kněží, papežství a obnovy prvotního křesťanského církevního zřízení, ale zároveň šlo nesrovnatelně dál. Žádalo, aby rovnost, která vládla mezi členy obce za raného křesťanství, byla obnovena a uznána za normu i pro občanský svět. Z „rovnosti dítek božích“ vyvozovalo i občanskou rovnost a zčásti dokonce už i rovnost majetku. Zrovnoprávnění šlechty se sedláky, patricijů a privilegovaných měšťanů s plebejci, zrušení roboty, pozemkových úroků, daní, privilegií a alespoň nejkřiklavějších majetkových rozdílů – to byly požadavky, které se s větší či menší rozhodností vytyčovaly a prosazovaly jako nezbytné závěry z učení prvních křesťanů. Toto selsko-plebejské kacířství, které se dá v době rozkvětu feudalismu, např. u albigenských, ještě stěží rozeznat od měšťanského, vyvíjí se ve 14. a 15. století v ostře vyhraněný názor určité strany a vystupuje pak obvykle vedle měšťanského kacířství úplně samostatně. Tak v Anglii vedle wycliffského hnutí John Ball, kazatel při povstání Wata Tylera, v Čechách vedle kališníků táboritů²¹⁵. U táboritů se už pod teokratickým nánosem objevuje dokonce republikánská tendence, kterou pak ke konci 15. a na počátku 16. století rozvíjeli dál zástupci plebejců v Německu.

Na tuto formu kacířství navazuje blouznění mystizujících sekt, mrškačů, lollardů²¹⁶ atd., kteří udržovali revoluční tradici v dobách útlaku.

Plebejci byli v té době jedinou třídou, která stála úplně mimo tehdejší oficiální společnost. Nepatřili ani k feudálnímu, ani k měšťanskému svazku. Neměli ani výsady, ani majetek; neměli ani jako

nedláci a malí měšťané majetek zatížený velkými břemeny. Byli v každém směru nemajetní a bezprávní; žili tak, že vůbec nepřišli do přímého styku s tehdejšími institucemi, které je úplně ignorovaly. Byli živoucím symptomem rozkladu feudální a cechovní měšťanské společnosti a současně prvním předchůdcem moderní měšťácké společnosti.

Tímto postavením plebejců lze vysvětlit, proč se plebejská frakce již tehdy nemohla spokojit jen s bojem proti feudalismu a proti privilegovanému měšťanstvu, proč musela, alespoň ve fantazii, předbíhat sotva se na obzoru rýsující moderní měšťáckou společnost, proč tato úplně nemajetná frakce musela pochybovat už i o institucích, názorech a představách, které jsou společné všem společenským formám založeným na třídních protikladech. V tom mohla pohodlně navazovat na chiliastická²¹⁷ blouznění prvotního křesťanství. Ale zároveň mohlo být takové předbíhání nejen přítomnosti, nýbrž i budoucnosti jen násilné, fantastické a při prvním pokusu o praktické uskutečnění muselo vrhnout hnutí zpět do omezených hranic, které tehdejší poměry jediné připouštěly. Útok na soukromé vlastnictví, požadavek společenství majetku, se musel zvrhnout v primitivní organizaci dobročinnosti; mlhavá křesťanská rovnost mohla vyústit nanejvýš v měšťáckou „rovnost před zákonem“; odstranění veškeré vrchnosti se nakonec mění v nastolení republikánských vlád volených lidem. Anticipace komunismu ve fantazii se ve skutečnosti stala anticipací moderních měšťáckých vztahů.

S touto anticipací pozdějších dějin, násilnou, přesto však snadno vysvětlitelnou z postavení, v němž žila plebejská frakce, se setkáváme nejdříve v *Německu* u *Tomáše Münzera* a jeho strany. U táboritů existoval ovšem jistý druh chiliastického společenství majetku, ale jen jako ryze vojenské opatření. Teprve u Münzera jsou tyto komunistické náznaky výrazem snahy skutečné společenské frakce, teprve u něho jsou formulovány s určitou vyhraněností a po něm se pak s nimi setkáváme znovu v každém velkém lidovém otřesu, až pozvolna splývají s moderním proletářským hnutím; právě tak splývají ve středověku boje svobodných sedláků proti feudálnímu panství, jež je stále víc a víc spoutává, s bojem nevolníků a poddaných za úplné zlomení feudální moci.

Zatímco se v prvním ze tří velkých táborů, *konzervativně katolickém*, sešly všechny elementy, které měly zájem na udržení současného stavu, tedy říšská moc, duchovní knížata a část světských knížat, bohatší šlechta, preláti a městský patriciát, shromažďovaly se pod praporem *měšťansky umírněné luterské* reformy majetné opoziční živly, masa nižší šlechty, měšťanstvo, dokonce i část světských knížat, která doufala, že se obohatí konfiskací církevních statků, a chtěla využít příležitosti k tomu, aby si vydobyla větší nezávislosti na říši. Sedláci a plebejci se pak spojili v *revoluční* stranu, jejíž požadavky a učení nejostřeji vyslovil Münzer.

Luther a Münzer jsou jak svým učením, tak svým charakterem a vystupováním dokonalými představiteli svých stran.

Luther prodělal v letech 1517 až 1525 tytéž proměny, které prodělali moderní němečtí konstitucionalisté v letech 1846 až 1849 a které prodělává každá měšťácká strana, která se octne na chvíli v čele hnutí a kterou pak v tomto hnutí předstihne plebejská nebo proletářská strana stojící za ní.

Když Luther roku 1517 poprvé vystoupil proti dogmatům a proti zřízení katolické církve, neměla jeho opozice ještě vyhraněný ráz. Nešla sice dál než požadavky dřívějšího měšťanského kacířství, ale také nevylučovala a ani nemohla vylučovat radikálnější směry. V první chvíli bylo nutno sjednotit všechny opoziční živly, co nejrozhodněji uplatnit revoluční energii, postavit se jménem veškerého dosavadního kacířství proti katolické pravověrnosti. Právě tak byli naši liberální měšťáci roku 1847 ještě revoluční, říkali si socialisté a komunisté a horovali pro osvobození dělnické třídy. V tomto období prvních vystoupení se Lutherova robustní selská povaha projevovala nejživelněji.

„Pakliže by zuřivě řádění vaše“ (římských kněží) „mělo mítí další průchod, pak se mi zdá, že by lepší rady ani léku nebylo, jak mu čeliti, než aby králové a knížata moci užili, se vyzbrojili, na tyto ohavníky, kteří veškeren svět otravují, připadli, a jednou už tomu počínání *zbraněmi, nikoli slovy*, konec učinili. Tak jako zloděje oprátkou, vražedníky mečem, kacíře ohněm trestáme, proč spíše neudeříme na tyto hanebné učitele nepravosti, jakýmiž jsou papežové, kardinálové, biskupové a hemžení římské Sodomy, *zbraněmi všelikými a v krvi jejich ruce své neumyjeme?*“²¹⁸

Tento první revoluční zápal však netrval dlouho. Blesky, které

Luther metal, zapálily. Všechnen německý lid se dostal do pohybu. Na jedné straně viděli sedláci a plebejci v Lutherových výzvách proti kněžím, v jeho kázání o křesťanské svobodě signál ke vzpouře; na druhé straně se k němu přidružovali umírnění měšťané a velká část nižší šlechty, ba dokonce i knížata byla stržena proudem. Jedni věřili, že přišel den, kdy budou moci zúčtovat se všemi svými utlačovateli, druhí chtěli jen zlomit moc kněží, závislost na Římu, katolickou hierarchii a obohatit se konfiskací církevních statků. Strany se rozlišily a našly si své představitele. Luther musel mezi nimi volit. Chránělec kurfiřta saského, vážený profesor z Wittenberka, který se stal přes noc mocným a slavným, velký muž, obklopený kroužkem podlézavých stvůr a pochlebníků, ani na chvíli nezaváhal. Opustil lidové živly hnutí a přidal se na stranu měšťanů, šlechticů a knížat. Výzvy k vyhlazovacímu boji proti Římu utichly; Luther teď hlásal *pokojný vývoj a pastvní odpor* (viz např. „Šlechtě německého národa“, 1520²¹⁹ atd.). Na Huttenovo pozvání, aby přijel k němu a Sickingenovi na Ebernburg, středisko šlechtického spiknutí proti kněžím a knížatům, Luther odpověděl:

„Nechtěl bych, aby evangelium násilím a krveproléváním hájeno bylo. Slovem byl svět přemožen, slovem církev jest zachována, slovem také napravena bude, a Antikrist, jakož svého bez násilí nabyt, bez násilí též padne.“

Tento obrat či spíše toto přesnější určení směru bylo počátkem Lutherova smlouvání a handrkování o instituce a dogmata, které se mají ponechat a které reformovat, ono odporné diplomatizování, ústupkaření, intrikování a dohadování, jehož výsledkem bylo augšpurské vyznání, zřízení reformované měšťácké církve, které nako-nec usmlouvali.²²⁰ Je to úplně stejné čachrování, jaké se nedávno v politické formě až do omrzení opakovalo v německých národních shromážděních, různých těch dohodovacích shromážděních, revizních komorách a erfurtských parlamentech. V těchto jednáních se naprosto otevřeně projevil šosácký ráz oficiální reformace.

Že Luther, nyní už uznávaný představitel měšťácké reformace, hlásal zákonný postup, to mělo své dobré důvody. Většina měst byla pro umírněnou reformu; nižší šlechta se k ní stále víc přiklání-la, přidala se i část knížat, druhá část kolísala. Její úspěch byl takřka zaručen, přinejmenším ve velké části Německa. Při dalším

klidném vývoji nemohly ostatní kraje dlouho odolávat naléhání umírněné opozice. Zato každý násilný otřes musel zaplést umírněnou stranu do konfliktu s extrémní plebejskou a selskou stranou, musel odradit od hnutí knížata, šlechtu a některá města a připouštěl jen dvě možnosti: buď sedláci a plebejci nabudou převahy nad měšťáckou stranou, anebo katolická restaurace potlačí celé hnutí se všemi stranami. A jak se měšťácké strany, jakmile dosáhly sebe-menšího vítězství, snaží za pomoci pokroku v mezích zákona proplout mezi Scyllou revoluce a Charybdou restaurace, to jsme viděli na mnoha příkladech v poslední době.

Výsledky každé změny musely za všeobecných společenských a politických poměrů tehdejší doby nutně přicházet k dobru knížatům a rozmnožovat jejich moc, a tak také čím se měšťanská reforma ostřeji odlišovala od plebejských a selských živlů, tím víc se chtě nechtě dostávala pod kontrolu reformovaných knížat. Luther sám se stával čím dál víc jejich rabem a lid dobře věděl, co dělá, když o něm říkal, že se Luther stal knížecím sluhou jako druhí, a když po něm v Orlamünde házel kamením.

Když vypukla selská válka, a to v krajích, kde knížata a šlechta byli většinou katolíci, chtěl se Luther stát prostředníkem. Energicky se obořil na vlády. Ony prý zavinily povstání svým útlakem; nejsou proti nim jenom sedláci, ale sám Bůh. Povstání ovšem je prý na druhé straně také bezbožné a proti evangeliu. Nakonec radil oběma stranám, aby ustoupily a dohodly se po dobrém.

Ale povstání se přes tyto dobře míněné zprostředkovací návrhy rychle šířilo, zachvátilo dokonce i protestantské kraje, ovládané luterskými knížaty, pány a městy, a rychle přerostlo měšťanské „rozšafné“ reformě přes hlavu. V Lutherově těsné blízkosti, v Durynsku, rozbila svůj hlavní stan nejodhodlanější frakce vzbouřenců, vedená Münzerem. Ještě několik úspěchů a celé Německo by bylo v plamenech. Luther by byl obklíčen a snad jako zrádce prohnán práčaty,²²¹ měšťanská reforma by byla smetena bouřlivým příbojem selsko-plebejské revoluce. Nebylo už možno se rozmýšlet. Tvář v tvář revoluci byla zapomenuta všechna stará nepřátelství; ve srovnání s tlupami sedláků byli služebníci římské Sodomy nevinnými ovečkami, mírnými dítkami božími; a měšťané i knížata, šlechta

i kněží, Luther i papež se spojili „proti vražedným a lupičským hordám sedláků“²²².

„*Sekejtež, škrtětež a bodejtež je skrytě i zjevně, kdo jen můžete, jako psa vzteklého ubítí musíte!*“ — křičel Luther. — „Pročež, páni milí, vyprosujtež tu, zachraňtež onde, bodej, bij, škrt' je, kdo můžeš; blahoslavený ten, koho smrt při tom stihne, nemůžeť se ti blaženější smrti dostat.“ Nikdo nechť nemá se sedláky falešné slitování. Kdo má slitování s těmi, s nimiž nemá slitování ani Bůh, ale jež chce potrestat a zničit, sám se k buřičům přidává. Sedláci se naučí děkovat Pánu Bohu, až budou muset jednu krávu odevzdat, že aspoň druhé mohou v pokoji užívat; a knížatům vzpoura ukáže, jaký duch vládne v lůze a že ji lze zkrotit jen násilím. „Moudrý muž praví: cibum, onus et virgam asino*, sedlákoví stačí ovesné plevy, na slovo neslyší a jsou jako smyslů zbavení, musejí tudíž slyšeti virgam, pušku, a právem se jim děje. Musíme se za ně modlití, aby poslouchali; pakliže nebudou, neplatí pro ně žádné slitování. *Nechť jen pušky zasviští mezi ně, nebo natropí tisíckrát více zla.*“

Úplně stejně mluvili naši socialističtí a filantropičtí měšťáci blahé paměti, když proletariát po březnových dnech žádal svůj podíl na plodech vítězství.

Překladem bible dal Luther plebejskému hnutí do rukou mocný nástroj. V biblí postavil proti zfeudalizovanému křesťanství své doby skromné křesťanství prvních století, proti rozkládající se feudální společnosti obraz společnosti, která nic nevěděla o složité rozvrstvené, umné feudální hierarchii. Sedláci použili tohoto nástroje proti knížatům, šlechtě a kněžím, zkrátka kde se dalo. Luther jej teď obrátil proti nim a sestavil z bible skutečný dithyramb na bohem dosazenou vrchnost, jaký dosud nesvedl ani jeden patolízal absolutní monarchie. Biblí bylo posvěceno knížectví z boží milosti, trpná poslušnost, ba i nevolnictví. Tím bylo popřeno nejen selské povstání, nýbrž i celý Lutherův odpor proti duchovní a světské autoritě; tak zradil Luther knížatům nejen lidové, ale i měšťanské hnutí.

Je snad třeba připomínat měšťáky, kteří nám nedávno na nových příkladech ukázali, jak se popírá vlastní minulost?

Postavme teď proti měšťanskému reformátoru Lutherovi plebejského revolucionáře *Münzera*.

* Osel potřebuje žrádlo, náklad a hůl. (*Pozn. red.*)

Tomáš Münzer se narodil ve *Stolbergu* pod Harzem kolem roku 1498²²³. Jeho otec prý zahynul na šibenici jako oběť zvůle stolberského hraběte. Již v patnácti letech založil Münzer ve škole v Halle tajný spolek proti magdeburskému arcibiskupovi a proti římské církvi vůbec. Protože byl zběhlý v tehdejší teologii, získal brzy doktorskou hodnost a místo kaplana v ženském klášteře v Halle. Již tehdy úplně opovrhoval církevními dogmaty a obřady, při mši vynechával slova proměňování a jedl, jak o tom vypráví Luther, tělo Páně neposvěcené. Studoval hlavně středověké mystiky, zvláště chiliastické spisy Joachima Kalábrijského. Münzer se domníval, že tisícileté království, soud nad odrodilou církví a zkaženým světem, které tento mystik hlásal a líčil, se blíží s reformací a všeobecným neklidem doby. Jeho kázání po okolí měla velký ohlas. Roku 1520 odešel jako první evangelický kazatel do Zwickau. Tam našel jednu z oněch blouznivých chiliastických sekt, které žily v mnoha krajích v tichosti dál a za jejichž dočasnou pokorou a zdrženlivostí se skrývala rozrůstající se opozice nejnižších společenských vrstev proti současným poměrům; teď, když se rozvíjela agitace, projevovaly se stále otevřeněji a tvrdošijněji. Byla to sekta novokřtěnců²²⁴, v jejímž čele stál Niklas *Storch*. Hlásali, že se blíží poslední soud a tisícileté království; měli „vidění, vytržení a ducha prorockého“. Brzy se dostali do konfliktu s městskou radou ze Zwickau; Münzer je obhajoval, třebaže se k nim nikdy bez výhrad nepřipojil, spíše se oni podřizovali jeho vlivu. Rada proti nim energicky zakročila: museli z města a Münzer s nimi. Bylo to koncem roku 1521.

Münzer se vydal do Prahy a snažil se tu získat půdu, navazuje na zbytky husitského hnutí; avšak jeho proklamace měla jen ten účinek, že musel utéci i z Čech. Roku 1522 se stal kazatelem v Allstedtu v Durynsku. Tady začal tím, že reformoval bohoslužbu. Dříve než se Luther odvážil jít tak daleko, odstranil Münzer úplně latinu a dal předčítat z celé bible, nejen předepsaná nedělní evangelia a epištoly. Zároveň organizoval propagandu v okolí. Ze všech stran se k němu sbíhal lid a Allstedt se brzy stal střediskem lidového hnutí proti páterům v celém Durynsku.

Münzer byl stále ještě především teologem; stále ještě útočil téměř výhradně na kněze. Ale nehlásal, jako již tehdy Luther, klid-

nou debatu a mírný postup, navazoval na dřívější Lutherova bouřlivá kázání a vyzýval saská knížata a lid k ozbrojenému zá-
kroku proti římským kněžím.

„Pravilť Kristus: ‚Nepřišel jsem, abych pokoj přinesl, ale meč.‘ Co však
nám“ (saská knížata) „činiti máte? Nic jiného, než ty zlé, kteříž evangeliu
brání, vymýtiti a zahubiti, pakli chcete býti služebníky Páně. Kristus s velkou
vážností přikázal (Lukáš 19, 27): ‚Nepřátely mé přiveďte sem a zmordujte přede
mnou...‘ Zanechte jalového žvanění, že by to síla Boží sama učiniti měla bez
příčinění meče vašeho, jenž jinak by mohl v pochvě rezivěti. Ty, kteříž se protiví
Božímu zjevení, jest vymýtiti bez veškerého slitování, jako Ezechiáš, Cyrus,
Josiáš, Daniel a Eliáš potřeili kněze Bálovy, jinak se církev křesťanská k svému
původu nenavrátí. Musíme vypleti plevel z vinice Páně v čas žně. Bůh řekl
(Pátá kniha Mojžíšova, 5. kapitola, 7): ‚Neslitujte se nad těmi, kdož se modlám
klanějí, oltáře jejich zbořte, modly jejich ztroskotejte, jinak hněv můj padne
na vás.‘“²²⁵

Avšak tyto výzvy ke knížatům zůstaly bez odezvy, zatímco
revoluční pobouření v lidu den ze dne rostlo. Münzer, jehož ideje
byly stále vyhraněnější, určitější a smělejší, se teď energicky odpoutal
od měšťanské reformace a od té doby vystupoval zároveň jako
politický agitátor.

Jeho teologicko-filosofické učení útočilo na všechny hlavní body
nejen katolicismu, ale křesťanství vůbec. Münzer hlásal v křesťanské
formě panteismus, který se pozoruhodně podobá moderním speku-
lativním názorům²²⁶ a místy dokonce hraničí s ateismem. Neuznával
bibli za jediné a neomylné zjevení. Vlastní, živé zjevení je podle
něho rozum, zjevení, které existovalo za všech dob a u všech národů
a dosud existuje. Klást bibli proti rozumu znamená ubíjet ducha
literou. Neboť Duch svatý, o němž mluví bible, není nic, co by
existovalo mimo nás; Duch svatý je právě rozum. Víra není nic
jiného než probuzení rozumu v člověku, a proto mohou mít víru
i pohané. Touto vírou, tímto probuzeným rozumem se prý člověk
stává podobným Bohu a blaženým. Nebe proto není z onoho světa,
je třeba je hledat v tomto životě a posláním věřícího je nastolit toto
nebe, království boží zde na zemi. Stejně jako není na onom světě
nebe, není tam ani peklo nebo zatracení. Rovněž není ďábla, jsou
jen špatné lidské chťíce a žádosti. Kristus byl člověk jako my, prorok
a učitel, a jeho poslední večeře je prostá večeře na jeho památku,

při které se požívá chléb a víno bez jakýchkoli mystických přídatků.

Toto učení hlásal Münzer většinou zakrytě, v týchž křesťanských frázích, za něž se po určitou dobu musela skrývat i novější filosofie. Avšak základní arcikacířská myšlenka se klube z jeho spisů všude a je vidět, že bral biblickou roušku mnohem méně vážně než mnohý Hegelův žák v novější době. A přece dělí Münzera od moderní filosofie celá tři století.

Jeho politické učení navazovalo velmi úzce na tyto revoluční náboženské názory a vymykalo se z tehdejších společenských a politických poměrů právě tak jako jeho teologie z tehdy běžných a uznávaných představ. Jako se Münzerova náboženská filosofie blížila ateismu, tak se jeho politický program blížil komunismu, a nejedna moderní komunistická sekta neměla ani v předvečer únorové revoluce tak bohatou teoretickou výzbroj jako „münzerovci“ v šestnáctém století. Tento program – spíše geniální anticipace podmínek osvobození proletářských živlů, které se tehdy mezi těmito plebejci teprve začaly rozvíjet, než souhrn požadavků tehdejších plebejců – žádal okamžité nastolení království božího, prorokovaného tisíciletého království na zemi tím, že se církev navrátí do původního stavu a že budou odstraněny všechny instituce, které jsou v rozporu s touto církví, prý prvotně křesťanskou, ve skutečnosti však velmi novou. Království boží neznamenal však podle Münzera nic jiného než společenský stav, v němž už neexistují třídní rozdíly, soukromé vlastnictví a státní moc, nezávislá na členech společnosti a jim cizí. Všechny tehdejší moci, pokud by se nechtěly podrobit a přidat k revoluci, měly být svrženy, všechny práce a statky měly být společné a měla se uskutečnit naprostá rovnost. Měl být založen svaz, který by tento program prosadil nejen v celém Německu, nýbrž i v celém křesťanstvu; knížata a páni měli být vyzváni, aby se k němu připojili; pokud by tak neučinili, měl je svaz při první příležitosti se zbraní v ruce svrhnout nebo zabít.

Münzer začal tento svaz ihned organizovat. Jeho kázání nabyla ještě prudšího, revolučnějšího rázu; útočil nejen proti kněžím, ale stejně vášnivě hřímal proti knížatům, šlechtě, patriciátu, ohnivými barvami líčil tehdejší útisk a stavěl proti němu svůj vybájený obraz

tisíciletého království sociálně republikánské rovnosti. Zároveň vydával jeden revoluční leták za druhým a rozesílal emisary na všechny strany, zatímco sám organizoval svaz v Allstedtu a okolí.

Prvním ovocem této propagandy bylo zničení mariánské kaple v Mellerbachu u Allstedtu; stalo se tak podle příkazu: „Oltáře jejich rozmetejte, sloupy jejich zbořte a modly jejich spalte. Nebo ty lid svatý jsi“ (Deuteronomium, 7, 6). Saská knížata sama přišla do Allstedtu, aby utišila vzpouru, a dala si Münzera povolát na zámek. Münzer jim tam udělal kázání, na jaké od Luthera, toho „masa blahobytně si žijícího na Wittenberce“, jak ho Münzer nazýval, nebyli zvyklí. Trval na tom, že bezbožní vládcové, zvláště kněží a mniši, kteří zacházejí s evangeliem jako s kacírstvím, musejí být pobiti, a dovolával se přitom Nového zákona. Bezbožní nemají právo žít, leda z milosti vyvolených. Jestliže knížata bezbožné nevyhubí, Bůh jim odejme meč, neboť *moc mečem vládnout náleží celé obci*. Knížata a páni jsou výlupkem lichvy, krádeže a lupičství; přivlastňují si všechno tvorstvo, ryby ve vodě, ptactvo ve vzduchu, rostliny na zemi. A potom ještě káže chudým příkázání: nepokradeš, ale sami berou, nač přijdou, dřou a odírají sedláka i řemeslníka; když se však ten něčím sebemenším proviní, musí viset, a k tomu ke všemu pak řekne doktor Lhář*: amen.

„Páni jsou si sami vinni, že se chudšas jejich nepřítelem stává. Příčinu pobouření odstranit nechtějí, jak se to tedy natrvalo napravit dá? Ach, pánové milí, jak Pán pěkně prutem železným staré hrnce stříšká! Pravím-li toto, lid pobuřují. Budiž!“ (Viz Zimmermann, „Bauernkrieg“ II, str. 75.)

Münzer dal toto kázání vytisknout; jeho tiskař v Allstedtu byl vévodou Janem Saským donucen opustit za trest zemi a na všechny Münzerovy spisy byla uvalena cenzura vévodské vlády ve Výmaru. Ale Münzer tohoto rozkazu nedbal. Hned nato dal vytisknout v říšském městě Mühlhausenu krajně pobuřující spis²²⁷, v němž vybízel lid, aby

„otvor rozšířil, takže by celý svět viděti a poznati mohl, kdo jsou ti naši velcí kašparové, kteří z Boha tak rouhavě pomalovanou loutku učinili“,

a který končil slovy:

„Úder veliký musí všechnen svět ztrpěti; a hra to bude taková, že bezbožní budou z trůnu srazeni, poníženi však budou povýšeni.“

* — něm. Lügner; tak nazýval Münzer Luthera. (Pozn. red.)

Jako moto vepsal „Tomáš Münzer s kladivem“ na titul:

„Pomni, že slova svá jsem vložil do úst tvých proto, abys vyplnil, vyhubil, roztavil a zbořil a abys stavěl a zdělával. Zeď železná proti králům, knížatům, kněžím a proti lidu jest tu zřízena. Nechť se utkají, podivuhodné jest vítězství, jež vede k zániku tyranů silných a bezbožných.“

Münzerův rozchod s Lutherem a jeho stranou byl už dlouho hotovou věcí. Luther musel dokonce přijmout některé církevní reformy, které Münzer zavedl, aniž se ho ptal. Sledoval Münzerovu činnost se zlobnou nedůvěrou umírněného reformátora vůči energičtější a radikálnější straně. Už na jaře 1524 napsal Münzer Melanchthonovi, tomuto prototypu šosáckého, hektického knihomola, že on a Luther hnutí vůbec nerozumějí. Chtějí je zadusit slepou vírou v literu bible, celé jejich učení je prý červivé.

„Bratří milí, zanechte čekání a otálení, jeť čas, léto je přede dveřmi. Nepřátelte se s bezbožníky, kteří překáží, aby slovo v plné síle působilo. Nepochlebujte knížatům svým, nebo spolu s nimi zahynete. Vy jemní znalci písma, nezlobtež se, nemohu jinak.“²²⁸

Luther nejednou vyzýval Münzera k disputaci; ale ten, připraven kdykoli podstoupit boj před lidem, neměl nejmenší chuti pouštět se do teologické hádky před zaujatým publikem wittenberské university. Nechtěl „přenéstí svědectví ducha výhradně na vysoké učení“. Je-li Luther upřímný, ať uplatní svůj vliv k tomu, aby přestalo pronásledování Münzerových tiskařů a bylo zrušeno nařízení o cenzuře, aby zápas mohl být bez překážek vybojován v tisku.

Nyní, když vyšla ona Münzerova revoluční brožura, vystoupil Luther proti němu otevřeně jako denunciant. Ve svém tištěném „Dopise saským knížatům proti duchu rebelantskému“²²⁹ prohlásil, že Münzer je nástrojem satanovým, a vyzýval knížata, aby zakročila a vyhnala podněcovatele vzpoury ze země, poněvadž se nespokojují s hlásáním svého špatného učení, ale vyzývají k povstání a k násilnému odporu proti vrchnosti.

Dne 1. srpna se Münzer musel na výmarském zámku před knížaty odpovídat z obvinění, že podněcuje vzpuru. Mluvili proti němu velice kompromitující skutečnosti; přišlo se na stopu jeho tajného svazu, bylo odhaleno, že pomáhal organizovat spolky havířů a sedláků. Pohrozili mu, že bude vyhnán ze země. Sotva se

vrátil do Allstedtu, dověděl se, že vévoda Jiří Saský požádal o jeho vydání; byly zachyceny dopisy tajného svazu psané jeho rukou, v nichž vyzýval Jiřího poddané k ozbrojenému odporu proti nepřátelům evangelia. Kdyby nebyl opustil město, rada by jej byla vydala.

Mezitím rostoucí pobouření mezi sedláky a plebejci značně usnadnilo Münzerovu propagandu. Neocenitelné agenty pro tuto propagandu získal v novokřtěncích. Tato sekta, která neměla určitá pozitivní dogmata a udržovala si svou soudržnost jen společnou opozicí proti všem vládnoucím třídám a společným symbolem nového křtu, sekta v životě asketicky přísná, v agitaci neúnavná, fanatická a neohrožená, se stále víc seskupovala kolem Münzera. Novokřtenci, připraveni pronásledováním o jakékoli stálé sídlo, potulovali se po celém Německu a všude hlásali nové učení, které – jak jim vysvětlil Münzer – vyjadřovalo jejich vlastní potřeby a přání. Bezpočet jich bylo umučeno, upáleno nebo jinak popraveno, ale odvaha a vytrvalost těchto emisarů byla neochvějná a úspěchy jejich činnosti při rychle vzrůstajícím pobouření lidu nesmírné. Proto našel Münzer při svém útěku z Durynska všude připravenou půdu, ať se obrátil kamkoli.

U Norimberka, kam se Münzer odebral nejdříve,²³⁰ bylo před necelým měsícem v zárodku potlačeno selské povstání. Münzer tu agitoval tajně; brzy se začali objevovat lidé, kteří hájili jeho nejsmělejší teologické poučky, že bible není závazná a svátosti jsou nicotné, prohlašovali Krista za pouhého člověka a tvrdili, že moc světské vrchnosti nepochází od Boha. „Tu vidíte satanáše obcházeti, ducha allstedtského!“ volal Luther. Zde v Norimberku dal Münzer vytisknout svou odpověď Lutherovi²³¹. Přímo ho obvinil, že pochlebují knížatům a svou polovičatostí podporuje reakční stranu. Ale lid se přesto osvobodí a doktoru Lutherovi se pak povede jako lapené lišce. – Městská rada spis zabavila a Münzer musel opustit Norimberk.

Prošel pak Švábskem do Alsaska, do Švýcar a nazpět do horního Schwarzwaldu, kde už před několika měsíci vypuklo povstání, které uspíšili hlavně jeho novokřtěnečtí emisari. Tato Münzerova propagační cesta zřejmě značně přispěla k organizaci lidové

strany, k jasnému vytyčení jejích požadavků a konečně k tomu, že v dubnu 1525 vypuklo všeobecné povstání. Zvláště zřetelně se tu projevovala Münzerova dvojí činnost, na jedné straně mezi lidem, k němuž mluvil řečí náboženského profetismu, jemu tehdy jediné srozumitelnou, a na druhé straně mezi zasvěcenci, před nimiž mohl otevřeně říci, co je jeho konečným cílem. Jestliže už dříve v Durynsku shromáždil kolem sebe skupinu nejrozhodnějších mužů, nejen z lidu, nýbrž i z nižšího duchovenstva, a postavil je do čela tajného svazu, stává se nyní středem celého revolučního hnutí v jihozápadním Německu, organizuje spojení se Saskem a Durynskem přes Franky a Švábsko až do Alsaska a k švýcarským hranicím, a počítá mezi své žáky a vůdce svazu jihoněmecké agitátory, většínou revoluční kněze, jako Hubmaiera ve Waldshutu, Konrada Grebela z Curychu, Franze Rabmanna z Griessenu, Schappelera z Memmingen, Jakoba Weha z Leipheimu a doktora Mantela ze Stuttgartu. Münzer sám se zdržoval hlavně v Griessenu na schaffhausenské hranici a odtud chodil po Hegau, Klettgau atd. Krvavé pronásledování tohoto nového plebejského kacířství, které všude zahájila znepokojená knížata a pánové, nemálo přispělo k podnícení vzpoury a k pevnějšímu stmelení spolku. Tak Münzer agitoval asi pět měsíců v horním Německu a v době, kdy se schylovalo k spiknutí, vrátil se zase do Durynska, kde chtěl sám řídit povstání a kde se s ním opět setkáváme.

Vidíme, jak se v charakteru a v počínání vůdců obou stran věrně odráží postoj jejich stran; jak Lutherova nerozhodnost, přímo strach z hnutí, jež začalo být vážným, jeho zbabělé přisluhování knížatům zcela odpovídaly váhavé, obojetné politice měšťanstva a jak se Münzerova revoluční energie a rozhodnost opakovala u nejvyspělejší frakce plebejců a sedláků. Rozdíl je jen v tom, že zatímco se Luther spokojoval s tím, že tlumočil představy a přání většiny své třídy a získával si tím u ní velmi lacinou popularitu, Münzer naopak šel mnohem dál, za bezprostřední představy a požadavky plebejců a sedláků, a vytvářel si stranu až z elity tehdejších revolučních živlů, stranu, která však, pokud byla na úrovni jeho idejí a sdílela jeho energii, zůstávala vždy jen malou menšinou vzbouřené masy.

III

Asi padesát let po potlačení husitského hnutí se objevily první příznaky rodícího se revolučního ducha mezi německými sedláky.*

V biskupství würzburgském, v kraji už dříve zbídačeném husitskými válkami, „špatnou vládou, nesčetnými daněmi a dávkami, opovědnictvím, nepřátelstvím, válkou, vypalováním, vražděním, žalářováním a podobnými pohromami“ a hanebně odíraném biskupy, kněžími a šlechtou, vzniklo roku 1476 první selské spiknutí. V údolí Tauberu vystoupil náhle jako prorok mladý pastevec a šumař *Hans Böheim*** z *Niklashausenu*, zvaný též Bubeník či *Honzík Pištec*. Vypravoval, že se mu zjevila Panna Maria a nakázala mu, aby spálil buben, přestal sloužit tanci a hříšným radovánkám a nabádal lid k pokání. Každý nechť zanechá hříchů a nicotné rozkoše tohoto světa, nechť odloží všechny šperky a ozdoby a putuje k Matce boží niklashausenské, aby dosáhl odpuštění svých hříchů.

Už zde, u prvního předchůdce hnutí, se setkáváme s asketismem, který doprovází každé středověké nábožensky zabarvené povstání a vyskytuje se i v novější době na počátku každého proletářského hnutí. Tato asketická přísnost mravů, toto odříkání se všech životních požitků a radostí jednak zdůrazňuje v protikladu k vládnoucím třídám princip spartánské rovnosti, jednak je nutným přechodným stupněm, jímž musí projít nejnížší vrstva společnosti, má-li se dostat do pohybu. Aby mohla projevit svou revoluční ener-

* V chronologii událostí se řídíme údaji Zimmermannovými, na něž jsme se zde odkázali, ježto tu v cizině nemáme patřičné prameny, ale pro účely celé této práce to úplně stačí.

** Böheim — Bohemien, německý název Čech. (Pozn. čes. red.)

gii, aby si ujasnila své nepřátelské postavení ke všem ostatním prvkům společnosti, aby se semkla jakožto třída, musí začít tím, že od sebe odvrhne všechno, co by ji ještě mohlo smiřovat s dosavadním společenským řádem, musí se zříci té trošky požitků, jež jí činí živení v útlaku ještě jakžtakž snesitelným a o něž ji ani nejtvrďší útisk nebyl s to připravit. Tento *plebejský a proletářský asketismus* se jak svou divoce fanatickou formou, tak svým obsahem naprosto liší od měšťanského asketismu, jak jej hlásala měšťanská, luteránská morálka a angličtí puritáni (na rozdíl od independentů^{23a} a radikálnějších sekt), protože celým tajemstvím tohoto asketismu je *měšťácká šetrnost*. Rozumí se ostatně samo sebou, že tento plebejsko-proletářský asketismus ztrácí svůj revoluční charakter tou měrou, jak se na jedné straně vývojem moderních výrobních sil donekonečna rozmnožuje materiál k požitku, což dělá spartánskou rovnost zbytečnou, a na druhé straně jak se revolucioneuje životní postavení proletariátu a tím i proletariát sám. Asketismus pak ponenáhlu u lidu mizí a u sektářů, kteří na něm houževnatě lpějí, se zvrhává buď přímo v měšťácké skrblictví, anebo v okázalou ctnostnost, z níž se v praxi tak jako tak nakonec stává šosácké nebo živnostnické hamonění. Mase proletariátu není třeba hlásat odříkání, vždyť stejné už skoro nemá, co by si ještě mohla odříkat.

Kázání Honzíka Pištce měla velký ohlas; všichni buřičští proroci začínali takovými postními kázáními, a vskutku také tyto rozptýlené sedláky, žijící daleko od sebe a vyrůstající v slepé poslušnosti, mohlo dostat do pohybu jen to, že je někdo násilím vytrhl z jejich apatie, jen to, že se naráz zřekli celého svého dosavadního způsobu života. Lidé začali putovat do Niklashausenu a poutě se rychle rozrůstaly; a čím větší zástupy se tam hrnuly, tím otevřeněji mluvil mladý buřič o svých cílech. Matka boží niklashausenská mu prý zvěstovala, že v budoucnu nemá být ani císaře, ani knížat, papeže ani žádné duchovní nebo světské vrchnosti; každý má být bližnímu bratrem, prací rukou svých chléb si dobývat a žádný nemá mít více než druhý. Veškeré úroky, desátky, roboty, cla, daně a jiné poplatky a břemena mají být navěky zrušeny a les, voda a pastva mají být všude svobodné.

Lid s radostí přijímal nové evangelium. Prorokův věhlas,

„poselství Panenky Marie“ se rychle šířily po celém kraji; z Odenwaldu, od Mohanu, Kocheru a Jagstu, ba i z Bavorska, Švábska a Porýní valily se sem davy poutníků. Zvěst o zázracích, které prý Honzík konal, letěla od úst k ústům; lidé před ním padali na kolena a vzývali ho jako světce, rvali se o třásně jeho čapky, jako by to byly nejvzácnější relikvie či amulety. Kněží proti němu marně brojili, marně prohlašovali, že jeho vidění jsou ďábelské šálby a jeho zázraky podvody pekelné. Masa věřících závratně vzrůstala, začala se formovat revoluční sekta, na nedělní kázání buřičského pastýře se scházelo do Niklashausenu na 40 000 i více lidí.

Několik měsíců Honzík Pištec kázal zástupům. Avšak neměl v úmyslu spokojit se pouhým kázáním. Byl potají domluven s niklashausenským farářem a dvěma rytíři, Kunzem z Thunfeldu a jeho synem, kteří byli stoupenci nového učení a měli se stát vojenskými vůdci připravovaného povstání. Konečně v neděli před sv. Kiliánem, když se mu zdálo, že má už dost velkou sílu, dal signál.

„A nyní,“ zakončil kázání, „jděte domů a rozvažte dobře, co vám největší bohorodička zvěstovala; a příští sobotu zanechte doma ženy, děti a starce, zato vy, muži, přijďte zas do Niklashausenu na den sv. Markéty, to jest příští sobotu; a přiveďte s sebou své bratry a přátele, kolik jen můžete. Nepřicházejte však s holí poutnickou, ale v plné zbroji, v jedné ruce poutní svíci, v druhé pak meč a kopí nebo halapartnu; a svatá Panna vám pak oznámí, co jest její vůlí, abyste činili.“²³³

Avšak než se selské zástupy sešly, biskupovi* rejtaři buřičského proroka v noci jali a odvedli na würzburgský zámek. Ve stanovený den přišlo na 34 000 ozbrojených sedláků, ale zpráva o Honzíkově uvěznění je těžce sklíčila. Většina lidu se rozprchla; těm, kdož byli do celé věci zasvěceni hlouběji, podařilo se jich asi 16 000 zadržet a s těmi pak táhli na zámek v čele s Kunzem z Thunfeldu a jeho synem Michaellem. Biskup je uchlácholil sliby a přiměl je, aby zase odtáhli; ale jakmile se začali rozcházet, přepadli je biskupovi rejtaři a mnoho jich zajali. Dva sedláci byli popraveni, Honzík Pištec byl upálen. Kunzovi z Thunfeldu se podařilo uprchnout a směl se vrátit, teprve když všechny své statky postoupil klášteru. Poutě do

* — Rudolfa II. (Pozn. red.)

Niklashausenu se konaly ještě nějaký čas, ale nakonec byly také potlačeny.

Po tomto prvním pokusu byl delší dobu v Německu klid. Teprve koncem devadesátých let začala nová selská povstání a spiknutí.

Ponecháváme stranou holandské selské povstání z roku 1491 a 1492, jež potlačil teprve vévoda Albrecht Saský v bitvě u Heemskerku, selské bouře z téže doby v opatství kemptenském v Horním Švábsku a fríské rebelie, vedené Syaardem Aylvou, z roku 1497, jež rovněž potlačil Albrecht Saský. Jednak byla tato povstání příliš daleko od dějiště vlastní selské války, jednak jsou to boje, v nichž se doposud svobodní sedláci vzpírali pokusům vnutit jim feudalismus. Přejdeme hned ke dvěma velkým spiknutím, jež jsou přípravou na selskou válku, k spiknutím nazývaným „*Bundschuh*“ a „*Chudý Konrád*“.

Drahota, která vyvolala povstání nizozemských sedláků, vedla i v Alsasku roku 1493 k ustavení tajného spolku sedláků a plebejců, do něhož vstupovali i příslušníci čistě měšťanské opozice a s kterým víceméně sympatizovala i část nižší šlechty. Sídlem spolku byl kraj mezi městy Schlettstadt, Sulz, Dambache, Rosheim, Scherweiler atd. atd. Spiklenci žádali, aby byli vydrancováni a vyhlazeni Židé, jejichž lichvaření už tehdy stejně jako dnes vysávalo alsaské sedláky, aby bylo vyhlášeno milostivé léto, v němž by se promlčely všechny dluhy, aby byla zrušena cla, akcíz a jiná břemena, aby byl odstraněn církevní a rottweilský (říšský) soud, aby jim bylo přiznáno právo schvalovat daně, aby bylo kněžím povoleno jen jedno obročí po 50 až 60 zlatých, odstraněna tajná zpověď a povolen pro každou obec vlastní soud, který by si sama volila. Spiklenci měli v plánu, že přepadnou, jakmile budou dosti silní, opevněný Schlettstadt, zabaví klášterní a městské pokladnice a odtud pak roznítí povstání v celém Alsasku. Na spolkovém praporu, který měl být vztyčen při vypuknutí povstání, byla zobrazena selská škorně s dlouhými řemínky, takzvaný „*Bundschuh*“, který od té doby sloužil selským spiknutím po příštích dvacet let jako symbol i název.

Spiklenci se scházeli v noci na opuštěném Hladovém vrchu (Hungerberg). Přijetí do spolku bylo spojeno s velmi tajuplnými

ceremoniemi a zrádcům se vyhrožovalo nejtvrdšími tresty. Ale přesto byla celá věc prozrazena, právě když se připravoval úder na Schlettstadt ve velikonočním týdnu 1493. Úřady co nejrychleji zakročily; mnoho spiklenců bylo zatčeno a mučeno, někteří byli rozčtvrceni a státi, jiní s usekanýma rukama nebo prsty vypovězeni ze země. Mnoho jich uteklo do Švýcar.

Avšak tato první pohroma „Bundschuh“ ani zdaleka nezničila. Naopak, existoval tajně dál a ze všech uprchlíků roztroušených po Švýcarsku a jižním Německu se stali emisáři, kteří se stejným útlakem nacházeli všude i stejnou ochotu ke vzpouře, a tak rozšířili „Bundschuh“ po celém dnešním Bádensku. Houževnatost a vytrvalost, s jakou hornoněmečtí sedláci od roku 1493 po 30 let konspirovali, s jakou překonávali všechny překážky, jež kladl do cesty centralizovanému sjednocení jejich rozptýlený způsob života na venkově, s jakou po nesčetných pohromách, porážkách, popravách vůdců stále znovu navazovali tajná spojení, až konečně nastala příležitost k masovému povstání – to je tvrdošijnost skutečně obdivuhodná.

Roku 1502 se začaly ve špýrském biskupství, k němuž tehdy patřil i Bruchsal s okolím, objevovat mezi sedláky známky tajného hnutí. „Bundschuh“ se tu skutečně se značným úspěchem reorganizoval. Ve spolku bylo na 7000 mužů, střediskem byl Dolní Grombach, ves mezi Bruchsaalem a Weingartenem, a odbočky byly v různých místech podél celého Rýna až k Mohanu a vzhůru až za hranice Markrabství bádenského. Artikule tohoto spolku obsahovaly takovéto požadavky: knížatům, šlechtě a kněžím necht se neplatí žádný úrok ani desátek, daň ani clo; nevolnictví necht je odstraněno; kláštery a jiné *církevní statky necht jsou zabaveny a rozděleny mezi lid a necht není uznáván žádný jiný pán kromě císaře.*

Poprvé tu u sedláků nalézáme vysloveny dva požadavky: požadavek sekularizace církevních statků a požadavek jednotné a nedělitelné německé monarchie. Od té doby se oba tyto požadavky pravidelně vyskytují u každé pokročilejší frakce sedláků a plebejců, až konečně Tomáš Münzer mění *rozdělení* církevních statků v jejich *konfiskaci* ve prospěch *společenství majetku* a jednotné německé *císařství* nahrazuje jednotnou a nedělitelnou *republikou*.

Obnovený „Bundschuh“ měl stejně jako starý své tajné shromaždiště, svůj slib mlčenlivosti, své přijímací obřady a svou korouhev se škorní a nápísem: „Nic než spravedlnost Boží!“ Plán postupu byl podobný jako v Alsasku; Bruchsal, kde byla většina obyvatel ve spolku, měl být přepaden, mělo tam být zorganizováno vojsko spolku a to pak posláno jako jakési putovní náborové středisko do okolních knížectví.

Plán vyzradil jakýsi kněz, jemuž se jeden ze spiklenců vyzpovídal. Vlády ihned provedly odvetná opatření. Jak byl spolek rozvětven, dokazuje zděšení, jež se zmocnilo různých alsaských říšských stavů a Švábského svazu²³⁴. Páni stáhli vojska a provedli hromadné zatýkání. Císař Maxmilián, „poslední rytíř“, vydal nejkrutější výnosy o ztrestání neslýchané opovázlivosti sedláků. Tu a tam došlo k srocování a ozbrojenému odporu; izolované selské houfce se však dlouho neudržely. Někteří spiklenci byli popraveni, někteří uprchli; ale tajemství bylo zachováno tak dobře, že většina, a to i vůdcové, mohli zůstat zcela klidně buď ve svých vsích nebo v zemích sousedních pánů.

Po této nové porážce nastoupil v třídních bojích delší zdánlivý klid. Ale potají se pracovalo dál. Ve Švábsku se vytvořil zřejmě ve spojení s rozptýlenými členy „Bundschuhu“ již v prvních letech šestnáctého století „*Chudý Konrád*“; ve Schwarzwaldu se „Bundschuh“ v jednotlivých menších oblastech udržel dál, až se za deset let nato podařilo energickému vůdci sedláků podchytit jednotlivé nitky a spojit je ve velké spiknutí. Obě spiknutí propukla krátce po sobě a spadají do pohnutých let 1513 až 1515, kdy také švýcarští, maďarští a slovinští sedláci provedli řadu významných povstání.

Obnovitelem hornorýnského „Bundschuhu“ byl *Joss Fritz* z Dolního Grombachu, který uprchl po porážce spiknutí z roku 1502, bývalý voják a každým coulem skvělý charakter. Po svém útěku se zdržoval na různých místech mezi Bodamským jezerem a Schwarzwaldem a nakonec se usadil v Lehen u poblíž Freiburgu v Breisgau, kde se stal dokonce hajným. Jak odtud reorganizoval spolek, jak obratně dovedl pro něj získávat nejrozličnější lidi, o tom se najde ve vyšetřovacích protokolech nejedna nesmírně zajímavá

podrobnost. Diplomatičkému talentu a neúnavné vytrvalosti tohoto vsmrného spiklence se podařilo zatáhnout do spolku ohromný počet lidí z nejrůznějších tříd: rytíře, kněze, měšťany, plebejce a sedláky; a všechno nasvědčuje tomu, že organizoval spiknutí dokonce v několika víceméně přísně oddělených vrstvách. S velkou obezřetností a dovedností použil všech upotřebitelných živlů. Kromě emisarů, kteří byli do věci více zasvěceni a procházeli zemi v nejrůznějších přestrojeních, používalo se k podřadnějším úkolům i tuláků a žebráků. S králi žebráků byl Joss v přímém styku a jejich prostřednictvím ovládal celou početnou obec tuláků. Tito králové žebráků hrají v jeho spiknutí významnou roli. Byly to velmi originální typy: jeden chodil žebrotou s jakýmsi děvčetem, které ukazovalo bolavé nohy, za kloboukem nosil zastrkáno nejméně osm svatých obrázků, „čtrnáct pomocníků“, svatou Otýlii, Panenky Marie aj., k tomu nosil dlouhé zrzavé vousy a pořádnou sukovici s dýkou a bodcem; jiný, který prosil ve jménu svatého Valentina, prodával koření a cicvárové semínko a nosil dlouhý rezatý kabát, červený baret a na něm tridentské jezulátko, po boku kord a za pasem několik nožů a dýku; jiní zase měli nezhojitelné rány, které si uměle udržovali, a oblečení byli v podobné výstřední kostýmy. Bylo jich přinejmenším deset; za odměnu 2000 zlatých měli založit požáry současně v Alsasku, v Markrabství bádenském a v Breisgau a na za-bernské posvícení měli přijít do Rosenu aspoň s 2000 svých lidí a pod vedením bývalého hejtmána lancknechtů Georga Schneidera dobýt město. Mezi skutečnými členy spolku byla zřízena štafetová služba od stanice k stanici a Joss Fritz a jeho hlavní emisar Stoffel jezdili neustále od místa k místu a prováděli noční vojenské přehlídky nově naverbovaných. Protokoly o vyšetřování také dostatečně dosvědčují, jak byl spolek rozšířen v Horním Porýní a ve Schwarzwaldu; jsou tam uvedena nesčetná jména členů spolku s osobním popisem z nejrůznějších míst těchto oblastí. Většinou jsou to tovaryši, dále sedláci a krčmáři, několik šlechticů, kněží (tak sám farář lehenský) a nezaměstnaní lancknechti. Už z tohoto složení je zřejmé, jak za Jossova vedení „Bundschuh“ pokročil; začal se v něm stále víc uplatňovat plebejský živel z měst. Spiknutí se rozvětvovalo přes celé Alsasko, dnešní Bádensko až do Württem-

berska a na Mohan. Občas se konala na odlehlých kopcích, např. na Kniebisu atd., větší shromáždění, kde se projednávaly spolkové záležitosti. Schůzky vůdců, jichž se často účastnili místní členové i delegáti ze vzdálenějších osad, se konaly na Hartmatte u Lehenu a zde bylo také přijato čtrnáct spolkových artikulí: žádný jiný pán kromě císaře a (podle některých) papeže; zrušení rottweilského soudu, omezení církevních soudů na věci duchovní; odstranění všech úroků, které by se měly platit tak dlouho, až by se vyrovnaly kapitálu; pět procent jako nejvyšší dovolená sazba; svoboda honitby, rybolovu, pastvy a kácení dříví; omezení kněžských prebend na jednu pro každého kněze; konfiskace církevních statků a klášterních klenotů ve prospěch válečné pokladny spolku; zrušení všech nespravedlivých daní a cel; věčný mír po celém křesťanstvu; energické potírání všech odpůrců spolku; spolková daň; dobýt jedno opevněné město (Freiburg), které by se stalo střediskem spolku; zahájit jednání s císařem, jakmile se spolkové houfy sejdou, a kdyby císař odmítl, se Švýcarskem – to jsou body, na nichž se spiklenci dohodli. Je z nich patrné, jak na jedné straně požadavky sedláků a plebejců nabývaly stále určitější a vyhraněnější podoby, ale jak se zároveň na druhé straně musely dělat ústupky umírněným a váhavým.

Povstání mělo být zahájeno na podzim 1513. Chyběla už jen spolková korouhev a Joss Fritz odešel do Heilbronn, aby ji dal namalovat. Kromě všelijakých emblémů a obrazů byla na ní škorně a nápis: „Pane, stůjž při pravdě Boží!“ Avšak zatímco byl Joss pryč, spiklenci se neuváženě rozhodli zmocnit se náhlým přepadem města Freiburgu a plán byl předčasně prozrazen; neopatrnost při propagandě přivedla freiburskou radu a markraběte bádenského na správnou stopu a zrada dvou spiklenců odhalila i další. Markrabě, freiburská rada a císařská vláda v Ensisheimu* ihned vyslali své biřice a vojáky; část příslušníků „Bundschuhu“ byla zatčena, mučena a popravena. Ale většina i teď unikla, hlavně Joss Fritz. Švýcarské vlády tentokrát uprchlíky horlivě pronásledovaly a samy jich několik popravily; avšak stejně jako jejich sousedé nemohly

* – tj. vláda místodržitele rakouských Habsburků v Horním Alsasku a Breisgau. (Pozn. red.)

zabránit tomu, aby většina uprchlíků nezůstala v blízkosti svých domovů a aby se dokonce postupně nevracela domů. Nejhuř řádila aluská vláda v Ensisheimu; velmi mnoho spiklenců bylo na její rozkaz státo, lámáno kolem a čtvrceno. Joss Fritz sám se většinou zdržoval na švýcarském břehu Rýna, ale často chodíval na druhou stranu do Schwarzwaldu, nikdy se však nepodařilo ho dopadnout.

Proč se Švýcaři tentokrát spojili se sousedními vládami proti členům „Bundschuhu“, to vysvětluje selské povstání, které propuklo příštího roku, 1514, v Bernu, Solothurnu a Luzernu a vedlo k očistě aristokratických vlád a patriciátu vůbec. Sedláci si kromě toho vymohli mnoho výsad. Tyto švýcarské místní vzpoury měly úspěch prostě proto, že ve Švýcarsku byla ještě menší centralizace než v Německu. Se svými místními vrchnostmi se i němečtí sedláci roku 1525 všude vypořádali, podlehlí však knížecím vojskům, a ta právě ve Švýcarsku neexistovala.

Současné s bádenským „Bundschuhem“ a zřejmě ve spojení s ním se vytvořilo ve Württembersku druhé spiknutí. Podle písemných zpráv existovalo už od roku 1503, a ježto jméno „Bundschuh“ po rozdrčení dolnogrombašských bylo příliš nebezpečné, dali si jméno „Chudý Konrád“. Jeho hlavním sídlem bylo údolí řeky Rems pod vrchem Hohenstaufen. Že takové spiknutí existuje, nebylo — alespoň mezi lidem — už dávno žádným tajemstvím. Nestoudný útlak Ulrichovy vlády a několik hladových roků, jež silně přispěly k vypuknutí bouří v letech 1513 a 1514, rozmnožily řady spojenců; nově uložené daně z vína, masa a chleba, jakož i daň z kapitálu, jeden fenik ročně z každého zlatého, přivodily výbuch. Nejdříve chtěli dobýt město Schorndorf, kde se vůdcové komplotu scházeli v domě nožíře Kašpara Pregizera. Na jaře 1514 povstání vypuklo. Tři tisíce, podle jiných pět tisíc sedláků přitáhlo k městu, ale vévodovi úředníci je vládnými řečmi a sliby pohnuli k tomu, že zase odtáhli. Vévoda Ulrich přispěchal s osmdesáti jezdci, ale ježto předtím slíbil, že nové daně odvolá, našel všude klid. Přislíbil, že svolá zemský sněm a tam dá vyšetřit všechny stížnosti. Avšak vůdcové spiknutí věděli velmi dobře, že Ulrich nezamýšlí nic jiného než lid tak dlouho chlácholit, dokud nezverbuje a nesoustředí dost vojska, aby pak mohl daně slovo porušit a daně vymáhat násilím.

Rozeslali proto z domu Kašpara Pregizera, „kanceláře Chudého Konráda“, výzvu, aby se sešel sjezd spolku, a tento sjezd pak také emisari na všech stranách propagovali. Úspěch prvního povstání v remském údolí zvýšil všude mezi lidem vážnost hnutí; listy i emisari nacházeli všude příznivou půdu, a tak byl sjezd, který se konal 28. května v Untertürkheimu, četně obelán ze všech částí Württemberska. Bylo usneseno dál rychle získávat přívržence a při první příležitosti udeřit v remském údolí a odtud potom povstání rozšířit. Zatímco bývalý voják Bantelhans z Dettingen a vážený sedlák Singerhans z Würtingen získávali do spolku sedláky z Horního Švábska, povstání už na všech stranách propuklo. Singerhans byl sice přepaden a zajat, ale města Backnang, Winnenden a Markgröningen padla do rukou sedláků spojených s plebejci a celá země od Weinsbergu až po Blaubeuren a odtud až k bádenské hranici stála v otevřené vzpouře; Ulrich musel ustoupit. Svolal sice na 25. června zemský sněm, ale zároveň napsal okolním knížatům a svobodným městům o pomoc proti povstání, které prý ohrožuje všechna knížata a vůbec vrchnost a urozené pány v říši a „podivuhodně připomíná Bundschuh“.

Mezitím se už 18. června sešel ve Stuttgartu zemský sněm, tj. zástupci měst a mnoho selských delegátů, kteří se rovněž dožadovali zastoupení na sněmu. Preláti se zatím ještě nedostavili a rytíři nebyli vůbec pozváni. Stuttgartská městská opozice, stejně jako dva hrozivě blízké selské houfy v Leonbergu a remském údolí, podpořily požadavky sedláků. Jejich delegáti byli připuštěni na sněm a bylo usneseno tři nenáviděné vévodovy rádce Lampartera, Thumba a Lorchera sesadit a potrestat a vévodovi určit radu ze čtyř rytířů, čtyř měšťanů a čtyř sedláků, povolit mu pevnou civilní listu a zkonfiskovat jmění klášterů a církevních nadací ve prospěch státní pokladny.

Vévoda Ulrich odpověděl na tato revoluční usnesení státním převratem. Odjel 21. června se svými rytíři a rádci do Tübingen, kam s ním šli i preláti, nařídil měšťanům, aby tam rovněž přišli, což se také stalo, a tam pokračoval ve sněmování bez sedláků. Tady, pod vojenským terorem, měšťané zradili své spojence, sedláky. 8. července byla přijata tübínská smlouva, která uložila zemi za-

platit skoro milión vévodových dluhů, vévodovi uložila několik omezení, která stejně nikdy nedodržel, a sedláky odbyla několika všeobecnými, nemastnými neslanými frázemi, zato jim uštědřila velmi pozitivní zákon, trestající vzpouru a spolčování. O zastoupení sedláků na zemském sněmu nebylo samozřejmě už ani řeči. Venkovský lid se bránil, že je to zrada; ale ježto vévoda získal znovu úvěr, když stavy převzaly jeho dluhy, brzy sehnal vojsko, a také jeho sousedé, zvláště kurfiřt falcký, poslali pomocné sbory. A tak celá země přijala do konce července tübingskou úmluvu a vzdala vévodovi nový hold. Jen v remském údolí kladl odpor „Chudý Konrád“. Vévoda se tam sice znovu osobně rozjel, ale byl by tam málem přišel o život. Sedláci se rozložili táborem na Kappelbergu, ale když se jednání protahovalo a začal být nedostatek potravin, většina vzbouřenců se zase rozprchla a nakonec odešel domů i zbytek po jakési dvojznačné dohodě s několika poslanci zemského sněmu. Ulrichovo vojsko bylo zatím posíleno pohotově poslanými oddíly měst, která se nyní, když sama svých požadavků dosáhla, pustila fanaticky do sedláků, a Ulrich bez ohledu na dohodu přepadl remské údolí a vyplenil tamější města a dědiny. 1600 sedláků bylo zatčeno, z nich 16 ihned sťato, ostatní odsouzeni většinou k těžkým peněžitým pokutám ve prospěch Ulrichovy pokladny. Mnozí byli dlouhá léta vězněni. Proti obnově spolku, proti veškerému spolčování sedláků byly vydány zákony s přísnými tresty a švábská šlechta uzavřela zvláštní svaz k potlačování všech pokusů o povstání. — Hlavní vůdcové „Chudého Konráda“ však přesto šťastně unikli do Švýcar a odtud se pak po několika letech většinou jednotlivě vrátili zase domů.

Zároveň s württemberskými bouřemi se objevily symptomy, že „Bundschuh“ začal znovu působit v Breisgau a Markrabství bádenském. Poblíž Bühlu došlo v červnu k pokusu o povstání, ale markrabě Filip je v zárodku potlačil a vůdce povstání Gugel-Bastian byl ve Freiburgu zatčen a sťat.

Téhož roku 1514, rovněž na jaře, vypukla všeobecná selská válka v *Uhrách*. Bylo vyhlášeno křížácké tažení proti Turkům a jako obvykle slíbena svoboda nevolníkům a poddaným, kteří se výpravy zúčastní. Sešlo se jich na 60 000 a vedení nad nimi bylo svěřeno

Sékelovi²³⁵ Jiřímu Dózsovi, který se vyznamenal už v dřívějších tureckých válkách a byl za to povýšen do šlechtického stavu. Avšak uherští rytíři a velmožové viděli neradi toto křížácké tažení, které jim hrozilo odejmout jejich majetek, jejich nevolníky. Spěchali za jednotlivými selskými houfci a odváděli si své nevolníky násilím nazpátek a přitom je týrali. Když se zpráva o tom roznesla v křížáckém vojsku, hněv utlačovaných sedláků propukl. Dva z nejhorlivějších křížáckých kazatelů, Laurentius a Barnabáš, svými revolučními řeči ještě víc rozdmýchávali ve vojsku nenávisť ke šlechtě. Dózsa sám hněv svých oddílů proti zrádné šlechtě sdílel; křížácké vojsko se proměnilo v revoluční armádu a Dózsa se tomuto novému hnutí postavil do čela.

Tábořil se svými sedláky na Rákošském poli u Pešti. Nepřátelství bylo zahájeno srážkami se stoupenci šlechtické strany v okolních vesnicích a v peštských předměstích; brzy došlo k šarvátkám, a nakonec se z toho staly úplné sicilské nešpory²³⁶ šlechticů, kteří padli sedlákům do rukou, a všechny okolní zámky byly vypáleny. Dvůr hrozil, ale marně. Když byla vykonána první lidová spravedlnost na šlechtě pod hradbami hlavního města, přikročil Dózsa k dalším operacím. Rozdělil vojsko do pěti proudů. Dva poslal do hornouherských hor, aby tam rozdmýchaly povstání a plenily šlechtické statky. Třetí, pod velením peštského občana Ambrože Száleresiho, zůstal na Rákošském poli, aby střežil město; čtvrtý a pátý vedl Dózsa a jeho bratr Gregor na Segedin.

Zatím se šlechta sešla v Pešti a zavolala si na pomoc sedmihradského vojvodu Jana Zápolského. Společně s budapeštskými měšťany porazila a zničila oddíl tábořící na Rákoši, když Száleresi s měšťanskými živly v selském vojsku přešel k nepříteli. Spousta zajatců byla nejsurovějším způsobem popravena, ostatní byli posláni domů s uřezanými nosy a ušima.

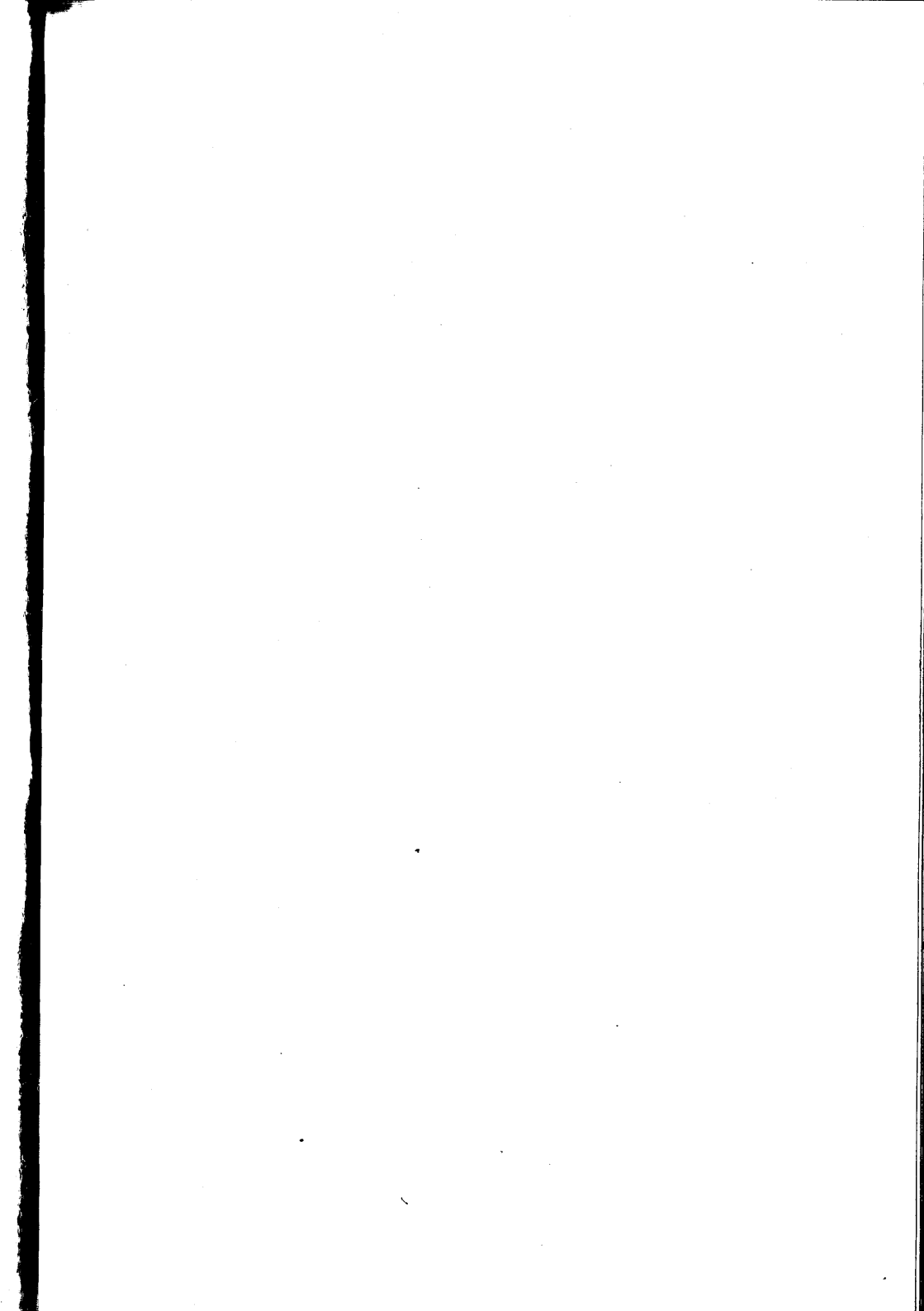
Dózsa se marně pokoušel dobýt Segedin, a tak se obrátil proti Csanádu, který dobyl. Předtím porazil šlechtické vojsko pod vedením Istvána Báthoryho a biskupa Csákyho a na zajatcích, mezi nimiž byl i biskup a královský strážce pokladu Teleki, provedl krvavou odvetu za zvěrstva na Rákošském poli. V Csanádu vyhlásil republiku, zrušení šlechty, všeobecnou rovnost a svrchovanost lidu

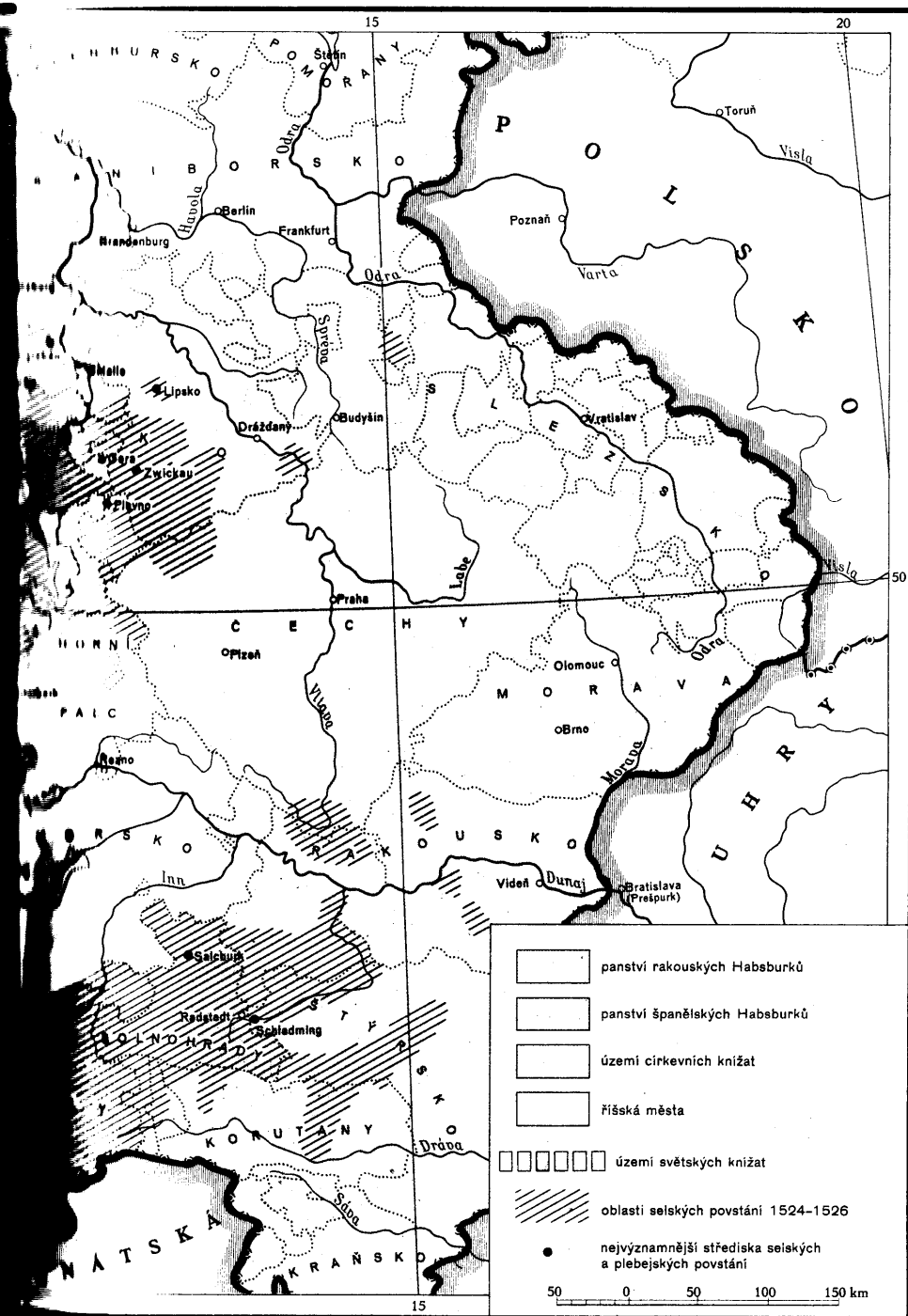
a táhl pak na Temešvár, kam se uchýlil Báthory. Avšak zatímco dva měsíce obléhal tuto pevnost, posílen novým vojskem pod vedením Antona Hosszu, šlechta v několika bitvách porazila oba hornouherské houfy a Jan Zápolský vytáhl proti Dózsovi se sedmihradskou armádou. Zápolský sedláky přepadl a rozprášíl, Dózsa sám byl chycen, upečen na žhavém trůně a sněden vlastními lidmi, kterým byl jen pod touto podmínkou darován život. Rozprášení sedláci, které znovu shromáždil Laurentius a Hosszu, byli zase poraženi a všichni, kteří padli nepřátelům do rukou, byli bez milosti naraženi na kůl nebo oběšeni. Tisíce a tisíce oběšených sedláků viselo podél silnic nebo před vypálenými vesnicemi. Na 60 000 jich padlo nebo bylo pobito. Šlechta se ovšem hlavně postarala, aby bylo na příštím sněmu nevolnictví sedláků zase zákonem uznáno.

Selské povstání ve „slovinské marce“, tj. v Korutanech, Kraňsku a Štýrsku, které vypuklo asi v téže době, opíralo se o spiknutí podobné „Bundschuhu“; vzniklo v tomto kraji vysávaném šlechtou a císařskými úředníky, zpusťšeném tureckými nájezdy a usoužením hladem už roku 1503 a roznítilo vzpouřu. Už roku 1513 pozvedli slovínští a spolu s nimi i němečtí sedláci této oblasti znovu válečnou korouhev boje za „stará práva“, a třebaže se i tentokrát dali ještě jednou uchlácholit a třebaže se i roku 1514, kdy se srotili ještě ve větších zástupech, dali pohnout k rozchodu výslovným slibem císaře Maxmiliána, že stará práva obnoví, vzplála pak na jaře 1515 odvetná válka znovu a znovu klamaného lidu s tím větší prudkostí. Stejně jako v Uhrách i zde bořili selští povstalci všude zámky a kláštery a soudili a stínali zajaté šlechtice. Ve Štýrsku a Korutanech se císařskému hejtmanovi Dietrichsteinovi brzy podařilo vzpouřu potlačit, v Kraňsku byly bouře zdolány teprve přepadením Rainu (na podzim 1516) a četnými rakouskými ukrutnostmi, které potom následovaly a v ničem si nezadají s hanebnostmi uherské šlechty.

Po tak četných a těžkých porážkách a po takových hromadných zvěrstvech šlechty byli němečtí sedláci pochopitelně delší dobu zticha. Ale přesto ani spiknutí, ani místní vzpouřy zcela neutuchly. Již roku 1516 se většina uprchlíků „Bundschuhu“ a „Chudého Konráda“ vrátila do Švábska a horního Porýní a roku 1517 byl

„Bundschuh“ ve Schwarzwaldu zase v plném proudu. Sám Joss Fritz, který stále ještě nosil na prsou starý bundschuhovský prapor z roku 1513, chodil opět po Schwarzwaldu a vyvíjel horlivou činnost. Spiknutí se organizovalo znovu. Stejně jako před čtyřmi roky svolávaly se schůze na Kniebis. Ale přípravy nebyly uchovány v tajnosti, vlády se o nich dověděly a zakročily. Mnoho spiklenců bylo schytáno a popraveno; nejhorlivější a nejinteligentnější museli utéci, mezi nimi Joss Fritz, jehož se ani tentokrát nezmocnili, ale který zřejmě brzy nato zemřel ve Švýcarsku, protože od té doby už o něm nikde není zmínky.

IV

Tou dobou, kdy bylo ve Schwarzwaldu potlačeno čtvrté spiknutí „Bundschuhu“, dal Luther ve Wittenberku signál k hnutí, které pak strhlo do svého víru všechny stavy a otřáslou celou říší. Teze durynského augustiniána²³⁷ zapálily, jako když padne jiskra do sudu prachu. Vzájemně se všelijak křížící snahy rytířů i měšťanů, sedláků i plebejců, knížat usilujících o svrchovanost i nižšího duchovenstva, tajných blouznivých sekt i učené a satiricko-burleskní spisovatelské opozice²³⁸ našly v těchto tezích pro první chvíli společný, všeobecný výraz a s překvapující rychlostí se kolem nich seskupily. Tato přes noc vytvořená aliance všech opozičních živlů, ačkoli netrvala dlouho, ukázala naráz ohromnou sílu hnutí a tím je jen ještě víc urychlila.

Avšak právě tento rychlý vývoj hnutí způsobil, že i zárodky roztržky, kterou v sobě obsahovalo, musely dozrát rychleji, že se zase velmi brzy od sebe odtrhly ty složky zjitřené masy, které celým svým životním postojem stály přímo proti sobě, a že obnovily své staré přirozené nepřátelství. Tuto polarizaci nesourodé opoziční masy kolem dvou center bylo možno pozorovat hned v prvních letech reformace; šlechta a měšťané se bezvýhradně seskupovali kolem Luthera; sedláci a plebejci sice ještě neviděli v Lutherovi přímo svého nepřítele, ale tvořili jako doposud samostatnou revoluční opoziční stranu. Jenomže hnutí bylo teď mnohem všeobecnější, pronikalo daleko hlouběji než před Lutherem a z toho vyplývalo, že se rozpor musí přiostrit a obě strany se musí dostat rovnou do sebe. Tento přímý protiklad se brzy projevil. Luther a Münzer bojovali proti sobě v tisku i z kazatelny, právě tak jako vojska knížat,

rytířů a měst, skládající se většinou ze sil luterských nebo klonících se k luterství, porážela houfy sedláků a plebejců.

Jak velice se rozcházel zájem a potřeby různých skupin, které přijaly reformaci, dokazuje už před selskou válkou pokus šlechty prosadit své vlastní požadavky proti knížatům a kněžím.

Již předtím jsme viděli, v jakém postavení byla německá šlechta na počátku 16. století. Nechybělo mnoho, aby ztratila svou nezávislost a dostala se do područí světských a duchovních knížat. Zároveň viděla, že tou měrou, jak upadá ona, upadá i říšská moc a říše se rozkládá na řadu suverénních knížectví. Její vlastní zánik se jí proto musel jevit přímo jako zánik německého národa. Ke všemu ještě byla šlechta, zejména bezprostřední říšská šlechta jakožto stav, a to jak svým vojenským povoláním, tak svým postavením vůči knížatům, hlavním reprezentantem říše a říšské moci. Byla nejnárodnějším stavem, byla tím mocnější, čím mocnější byla říšská moc, čím slabší byla knížata a čím jich bylo méně, čím jednodušší bylo Německo. Z toho pramenilo všeobecné roztrpčení rytířstva nad žalostným postavením Německa, nad nemohoucností říše navenek, která stále vzrůstala, čím víc zděděných provincií císařská dynastie na říši navěšovala, roztrpčení nad rejdy cizích mocností uvnitř Německa a nad pikli německých knížat s cizinou proti říšské moci. Požadavky šlechty tedy musely nutně najít souhrnný výraz v požadavku říšské reformy, jejíž obětí se měla stát knížata a vyšší duchovenstvo. Tohoto shrnutí se ujal *Ulrich z Huttenu*, teoretický představitel německé šlechty, spolu s jejím vojenským a státnickým představitelem *Franzem ze Sickingen*.

Hutten formuloval svou říšskou reformu požadovanou jménem šlechty velmi rozhodně a radikálně. Nešlo o nic menšího než o to, odstranit všechna knížata, sekularizovat všechna duchovní knížectví a statky, zřídit jakousi *šlechtickou demokracii* s monarchickou špičkou asi tak, jak existovala v nejlepších dobách polské republiky blahé paměti. Hutten a Sickingen doufali, že nastolí-li vládu šlechty, třídy povytce vojenské, odstraní-li knížata, nositele roztržtosti, zničí-li moc kněží a vymaní-li Německo z duchovního područí Říma, učiní tak říši znovu jednotnou, svobodnou a mocnou.

Šlechtická demokracie spočívající na nevolnictví, jak existo-

vula v Polsku, a její poněkud modifikovaná forma v prvních stolecích v říších dobytých Germány, je jednou z nejprimitivnějších společenských forem a zcela normálně se vyvíjí dál ve feudální hierarchii, která je již značně vyšším stupněm. Takováto ryzí šlechtická demokracie byla tedy v 16. století nemožná. Nebyla možná už proto, že v Německu vůbec existovala významná a mocná města. Na druhé straně však tu nebyla možná ani ona aliance nižší šlechty a měst, která v Anglii provedla přeměnu feudálně stavovské monarchie v monarchii buržoazně konstituční. V Německu se stará šlechta udržela, v Anglii byla až na 28 rodin vyhubena válkami Červené a Bílé růže²³⁹ a nahrazena novou šlechtou měšťanského původu a s buržoazními tendencemi; v Německu bylo pořád ještě nevolnictví a šlechta měla *feudální* zdroje příjmů, v Anglii bylo nevolnictví skoro úplně odstraněno a šlechtic byl prostě buržoazní pozemkový vlastník s *buržoazním* zdrojem příjmů: pozemkovou rentou. Konečně centralizace absolutní monarchie, která ve Francii existovala už od Ludvíka XI. na základě rozporů mezi šlechtou a měšťanstvem a pořád se rozvíjela dál, byla v Německu nemožná už proto, že tu vůbec nebyly nebo nebyly dosud vyvinuty podmínky pro celonárodní centralizaci.

Jakmile se za těchto okolností Hutten pustil do uskutečňování svého ideálu, musel dělat čím dál tím větší ústupky a obrysy jeho říšské reformy se čím dál víc rozplývaly. Šlechta neměla dost moci, aby mohla takovou věc provést sama, to dokazovala její stále větší slabost vůči knížatům. Potřebovala spojení a těmi mohla být jedině města, sedláci a vlivní teoretikové reformačního hnutí. Avšak města znala šlechtice příliš dobře, nedůvěřovala jim a každé spojenectví s nimi odmítala. Sedláci plným právem viděli ve šlechtě, která je vysávala a surově s nimi zacházela, svého nejzaprísáhlejšího nepřitele. A teoretikové se přidávali buď k měšťanům, knížatům, nebo k sedlákům. Co pozitivního mohla také šlechta slibovat měšťanům a sedlákům od říšské reformy, jejímž hlavním cílem bylo především posílit šlechtu? Za těchto okolností Huttenovi nezbývalo než o budoucím vzájemném poměru šlechty, měst a sedláků ve svých propagačních spisech mluvit co nejméně nebo vůbec ne, všechnu vinu svalovat na knížata, kněze a závislost na Římu a dokazovat měšťa-

nům, že je v jejich vlastním zájmu, aby v nastávajícím boji mezi knížaty a šlechtou zůstali aspoň neutrální. O zrušení nevolnictví a roboty, jíž byli sedláci šlechtě povinni, není u Huttena nikde ani zmínky.

Postoj německé šlechty k sedlákům byl tehdy úplně týž jako postoj polské šlechty k polským sedlákům za povstání v letech 1830 a 1846. Stejně jako u novodobých polských povstání dalo se tehdy hnutí uskutečnit jen aliancí všech opozičních stran, zvláště šlechty se sedláky. Ale právě tato aliance byla v obou případech *nemožná*. Šlechtu nic nenutilo vzdát se politických výsad a feudálních práv nad sedláky, a revoluční sedláci zase nemohli uzavřít spojenectví se šlechtou, stavem, který je nejvíc utlačoval, jen s neurčitými a všeobecnými vyhlídkami. Jako v Polsku roku 1830, tak v Německu roku 1522 šlechta už sedláky nemohla získat. Jen úplné odstranění nevolnictví a poddanství, jen kdyby se šlechta byla vzdala všech výsad, jen to mohlo spojit venkovský lid se šlechtou; avšak šlechta, jako každý privilegovaný stav, neměla nejmenší chuti vzdát se dobrovolně svých výsad, celého svého výjimečného postavení a největší části svých příjmů.

Když tedy nakonec došlo k boji, stála šlechta proti knížatům sama. Dalo se předvídat, že knížata, která ji po dvě stě let neustále zatlačovala, musí ji i tentokrát bez námahy rozdrtit.

Jak probíhal boj sám, je známo. Hutten a Sickingen, který byl již uznáván za politického a vojenského náčelníka středoněmecké šlechty, vytvořili roku 1522 v Landau na šest let svaz rýnské, švábské a francké šlechty, prý k sebeobraně; Sickingen postavil vojsko částečně z vlastních prostředků, částečně ve spojení s okolními rytíři, zverboval a zorganizoval posily z Frank, z dolního Porýní, z Nizozemska a Vestfálska a v září 1522 zahájil nepřátelství opověděním boje kurfiřtu arcibiskupu trevírskému. Avšak zatímco ležel před Trevírem, knížata si pospíšila a odřízla mu posily; lankrabě hesenský a kurfiřt falcký přitáhli Trevířským na pomoc a Sickingen se musel stáhnout na svůj zámek Landstuhl. Přes všechno úsilí Huttena a ostatních jeho přátel nechali ho pak jeho šlechtičtí spojenci, zastrašení soustředěnou a rychlou akcí knížat, na holičkách; Sickingen sám byl smrtelně raněn, vydal Landstuhl

a hned nato zemřel. Hutten musel prchnout do Švýcar a zemřel za několik měsíců nato na ostrově Ufenau v Curyšském jezeře.

Touto porážkou a smrtí obou vůdců byla zlomena moc šlechty jako korporace nezávislé na knížatech. Od té doby vystupuje šlechta už jen ve službách knížat a pod jejich vedením. Selská válka, která hned nato vypukla, ji ještě víc donutila, aby se přímo nebo nepřímo utekla pod ochranu knížat, a tím zároveň dokázala, že německé šlechtě je milejší pod svrchovaností knížat dál vykořisťovat sedláky než svrhnout knížata a kněze otevřeným spojenectvím s *osvobozenými* sedláky.

V

Od chvíle, kdy Luther vypověděl válku katolické hierarchii a tím vyburcoval všechny opoziční živly v Německu, neminul jediný rok, aby sedláci znovu nevystoupili se svými požadavky. V letech 1518 až 1523 následovalo ve Schwarzwaldu a Horním Švábsku jedno místní selské povstání za druhým. Od jara 1524 se v těchto povstáních projevuje určitá soustavnost. V dubnu tohoto roku odepřeli sedláci opatství Marchthal konat roboty a poddanské služby; v květnu odepřeli nevolnické dávky sedláci svatoblažejští; v červnu prohlásili sedláci ze Steinheimu u Memmingen, že nejsou ochotni odvádět ani desátky, ani jiné dávky; v červenci a srpnu se bouřili sedláci thurgavští a klid zjednalo jednak to, že Curyšští zprostředkovali dohodu, jednak surový zákrok spříseženstva, jež dalo několik sedláků popravit. Konečně došlo k cílevědomějšímu povstání v lankrabství stühlinském, a to lze pokládat už přímo za *počátek selské války*.

Stühlinští sedláci náhle odmítli konat lankraběti roboty, srotili se v silný houf a přitáhli pod vedením *Hanse Müllera z Bulgenbachu* 24. října 1524 do Waldshutu. Zde založili spolu s měšťany evangelické bratrstvo. Měšťané se k spolku připojili tím ochotněji, že byli právě v rozepři s vládou Předního Rakouska²⁴⁰ pro náboženské pronásledování svého kazatele Baltazara *Hubmaiera*, přítele a žáka Tomáše Münzera. Ve spolku byla zavedena spolková daň tři krejcarů týdně – na tehdejší hodnotu peněz ohromná částka – byli vysláni emisáři do Alsaska, na Moselu, do celého horního Porýní a do Frank, aby získávali sedláky do spolku; jako cíl spolku bylo všude vyhlášeno zrušení feudální nadvlády, rozboření všech zámků

a klášterů a odstranění všech pánů kromě císaře. Spolkovou korouhví byla *německá trikolóra*.

Povstání se rychle rozšířilo po celé dnešní bádenské vysočině. Hornošvábské šlechty, jejíž branné síly byly skoro všechny vázány v Itálii válkou proti francouzskému králi Františkovi I., se zmocnila panická hrůza a nezbývalo jí než získávat čas vyjednáváním a mezi tím shánět peníze a verbovat vojsko, dokud nebude dosti silná, aby ztrestala sedláky za jejich opovážlivost „ohněm i mečem, drancováním a vražděním“²⁴¹. Tady začala ona soustavná zrada, ona důsledná věrolomnost a úskočnost, tak příznačná pro šlechtu a knížata po celou selskou válku a jejich nejsilnější zbraň proti sedlákům, kteří žili rozptýleně a nesnadno se organizovali. Švábský svaz, k němuž patřila knížata, šlechta a říšská města jihozápadního Německa, nabídl zprostředkování, ale nezaručil sedlákům žádné pozitivní ústupky. Sedláci zůstávali v pohotovosti. Hans Müller z Bulgenbachu prošel v době od 30. září do poloviny října Schwarzwaldem až k Urachu a Furtwangen, zesílil svůj houf až na 3500 lidí a zaujal s ním postavení u Ewattingen (nedaleko Stühlingen). Šlechta neměla víc než 1700 mužů, a to ještě rozptýlených po různých místech. Byla nucena přistoupit na příměří, které pak bylo skutečně uzavřeno v ewattinském táboře. Sedlákům slíbili, že bude sjednána smírná dohoda buď přímo mezi zúčastněnými, nebo prostřednictvím rozhodčích a jejich stížnosti že vyšetří zemský soud ve Stockachu. Nato se jak šlechtické vojsko, tak i sedláci rozešli.

Sedláci se dohodli na 16 artikulích, jejichž schválení chtěli žádat od stockašského soudu. Byly to velmi umírněné požadavky. Zrušení honebního práva, robot, tíživých daní a vrchnostenských privilegií vůbec, ochrana před svévolným zatčením a před zaujatými soudy, rozhodujícími podle své libovůle — víc nežádali.

Šlechta naproti tomu, jakmile se sedláci vrátili domů, hned zase vymáhala všechny sporné nevolnické povinnosti, dokud by soud o tom nerozhodl. Sedláci se samozřejmě zdráhali a odkazovali pány na soud. Spor propukl znovu; sedláci se zase srotili, knížata a páni opět soustředili vojsko. Tentokrát se hnutí rozšířilo ještě dál, až za Breisgau a hluboko do Württemberska. Vojsko pod vedením *Georga Truchsess*a z Waldburgu, tohoto Alby selské války, táhlo

sedlákům v patách, rozhánělo jednotlivé posily, ale útoku na hlavní jádro se neodvážilo. Georg Truchsess vyjednával se selskými vůdci a tu a tam se mu podařilo sjednat dohodu.

Koncem prosince začala jednání před zemským soudem ve Stockachu. Sedláci protestovali proti tomu, že se soud skládal ze samých šlechticů. V odpověď jim byl přečten císařský ustanovovací list.²⁴² Jednání se protahovalo, a šlechta, knížata a úřady Švábského svazu mezitím zbrojily. Arcivévoda Ferdinand, který ovládal kromě dnešních rakouských dědičných zemí i Württembersko, bádenský Schwarzwald a jižní Alsasko, nařídil největší přísnost vůči selským rebelům. Měli je chytat, mučit a bez milosti zabíjet, měli je hubit, jak se dalo, majetek a statky vypalovat a pustošit, ženy a děti vyhánět ze země. Z toho je vidět, jak knížata a páni zachovávali příměří a co rozuměli smírným prostředkům a vyšetřením stížností. Arcivévoda, jemuž bankovní dům Welserů v Augsburgu poskytl úvěr, zbrojil ze všech sil; Švábský svaz rozepsal kontingent peněz a vojska na tři lhůty.

Tato dosavadní povstání vypukla v době, kdy se Tomáš Münzer po pět měsíců zdržoval na bádenské vysočině²⁴³. O tom, že by jeho činnost byla v nějaké souvislosti s propuknutím a průběhem hnutí, nejsou sice žádné přímé doklady, ale nepřímě se tato souvislost všude plně konstatuje. Odhodlanější revolucionáři mezi sedláky jsou většinou jeho žáky a vyznávají jeho ideje. Všichni současníci mu připisují autorství dvanácti artikulí, jakož i artikulového listu sedláků z bádenské vysočiny, ačkoli alespoň artikule Münzer určitě nepsal. Ještě když se vracel do Durynska, vydal vysloveně revoluční poselství k vzbouřeným sedlákům.²⁴⁴

V té době začal vévoda Ulrich, vyhnaný roku 1519 z Württemberska, kout pikle, jak by s pomocí sedláků získal znovu vládu v zemi. Fakt je, že se hned po svém vyhnání snažil využít revoluční strany a neustále ji podporoval. Při většině místních nepokojů, ke kterým došlo v letech 1520–1524 ve Schwarzwaldu a Württembersku, se setkáváme s jeho jménem, a nyní přímo chystal výpad ze svého zámku Hohentwielu do Württemberska. Sedláci však jen používali jeho služeb, vliv na ně nikdy neměl, tím méně jejich důvěru.

Tak minula zima, aniž jedna či druhá strana podnikla rozhodné kroky. Urozená knížata se schovávala, selské povstání se šířilo. V lednu 1525 vřela už celá země mezi Dunajem, Rýnem a Lechem a v únoru bouře propukla.

Zatímco *houf ze Schwarzwaldu a Hegau* pod vedením Hanse Müllera z Bulgenbachu smlouval s Ulrichem Württemberským spiknutí a částečně se zúčastnil jeho nezdařeného tažení na Stuttgart (v únoru a březnu 1525), povstali 9. února sedláci v Riedu nad Ulmem a shromáždili se v táboře chráněném bažinami nedaleko Baltringen, vztyčili *rudou vlajku* a vytvořili pod vedením Ulricha Schmidta *baltrinský houf*. Bylo jich deset až dvanáct tisíc.

25. února 1525 se shromáždil na řece Schussenu *hornoalgavský houf* v síle 7000 mužů, když proskočila zpráva, že se blíží vojsko k potlačení nespokojenců, kteří se ozvali i tady. Kemptenští, kteří po celou zimu vedli spor se svým knížetem opatem, shromáždili se 26. února a připojili se k zmíněnému houfu. Města Memmingen a Kaufbeuren se s určitými výhradami přidala k hnutí; avšak už tady se projevilo, jaké obojetné stanovisko zaujímala města v tomto boji. 7. března bylo v Memmingen přijato dvanáct memminských artikulí pro všechny hornoalgavské sedláky.

Na výzvu Algavských vytvořil se na Bodamském jezeře pod vedením Eitela Hanse *jezerní houf*. Také tento houf se rychle rozrůstal. Hlavní stan měl v Bermatingen.

Stejně tak povstali sedláci v Dolním Algavsku, v okolí Ochsenhausenu a Schellenbergu, na Zeilsku a Waldbursku, panstvích to Truchsessových, a to hned v prvních dnech březnových. Tento *dolnoalgavský houf* v síle 7000 mužů tábořil u Wurzachu.

Všechny tyto čtyři houfy přijaly memminské artikule, které byly mimochodem ještě mnohem umírněnější než artikule hegavské a jevila se v nich pozoruhodná nerozhodnost i v bodech týkajících se poměru ozbrojených houfů k šlechtě a vládám. Kde se objevila rozhodnost, dostavila se teprve během války, když se sedláci poučili o tom, jak si počínají jejich nepřátelé.

Současně s těmito houfy vytvořil se ještě šestý, na Dunaji. Z celého kraje od Ulmu až k Donauwörthu, z údolí Illeru, Rothu a Biberu přicházeli sedláci do Leipheimu a rozložili se tam tábo-

rem. Z patnácti osad přišel každý zbraně schopný muž, ze 117 osad přišly posily. Vůdcem *leipheimského houfu* byl Ulrich Schön, jeho kazatelem byl leipheimský farář Jakob Wehe.

Tak tedy stálo počátkem března ve zbraní v šesti leženích na třicet až čtyřicet tisíc povstaleckých sedláků z Horního Švábska. Ráz těchto selských houfů byl velmi pestrý. Revoluční, münzerská strana byla všude v menšině. Přesto však tvořila všude jádro a páteř selských táborů. Většina sedláků byla kdykoli ochotna dohodnout se s pány, jen když jí budou zajištěny ústupky, které si doufala vynutit výhružným postojem. Kromě toho, když se celá záležitost protahovala a knížecí vojska se blížila, sedláci měli již válčení plně zuby a ti, kteří měli ještě co ztratit, šli většinou domů. Přitom se do houfu valem hrnul potulný lumpenproletariát, který znesnadňoval udržování kázně, demoralizoval sedláky a také často byl dnes tu, zítra tam. Už z toho je jasné, proč selské houfy zůstávaly zpočátku všude v defenzívě. Demoralizovaly se v polních táborech, a nehledě ani na to, že neměly taktické zkušenosti a zřídka měly dobré vůdce, naprosto se nemohly vyrovnat knížecím armádám.

Ještě v době, kdy se houfy shromažďovaly, vpadl vévoda Ulrich s naverbovaným vojskem a s několika hegavskými sedláky z Hohen-twielu do Württemberska. Osud Švábského svazu by byl býval zpečetěn, kdyby teď byli sedláci nastoupili z druhé strany proti vojsku Truchsesse z Waldburgu. Ale protože houfy zůstaly v defenzívě, Truchsessovi se brzy podařilo uzavřít s baltrinskými, algavskými a jezerními sedláky příměří, zahájit vyjednávání a stanovit lhůtu k vyřízení záležitosti na neděli Judica (2. dubna)²⁴⁵. Mezitím mohl táhnout proti vévodovi Ulrichovi, obsadit Stuttgart a donutit vévodu, aby 17. března zase z Württemberska odtáhl. Potom se obrátil proti sedlákům; ale lancknechti v jeho vlastním vojsku revoltovali a odpírali táhnout proti sedlákům. Truchsessovi se podařilo vzpouru uklidnit, načež zamířil k Ulmu, kam se stahovaly nové posily. U Kirchheimu pod Teckem ponechal pozorovací ležení.

Švábský svaz, který měl konečně volné ruce a první branné síly pohromadě, odhodil teď masku a prohlásil, že je „odhodlán s pomocí Boží zbraněmi zvrátit, čeho se sedláci svévolně opovážili“²⁴⁶.

Sedláci do té doby přísně dodržovali příměří. Sepsali své požadavky, které hodlali předložit k vyjednávání o neděli Judica, proslulých *dvanact artikulí*. Žádali, aby si obce volily a sesazovaly své duchovní, aby byl zrušen malý desátek a velkého²⁴⁷ aby se po odečtení farářova platu používalo pro veřejné účely, aby bylo odstraněno nevolnictví, právo rybné, honební a odúmrtí, aby byly omezeny nadměrné roboty, daně a poplatky, obcím vráceny násilím odňaté lesy, pastviny a výsady, aby bylo zamezeno zvůli v soudnictví a správě. Je vidět, že umírněná, smířlivá strana měla ještě pořád v selských houfech převahu. Revoluční strana vytyčila již dříve svůj program v „*artikulovém listu*“. Tento otevřený dopis všem sedlákům vyzývá všechny sedláky, aby vstoupili do „*křesťanského sdružení a bratrstva*“, jehož cílem je zrušení všech břemen ať už po dobrém, „což arciť asi nebude možné“, nebo násilím, a všem, kdož by se zdráhali, hrozí „*klatbou světskou*“, tj. vyobcováním ze společnosti a z veškerého styku se členy sdružení. Také všechny zámky, kláštery a církevní nadace měly být dány do světské klatby, ledaže by je šlechtici, kněží a mniši dobrovolně opustili, přestěhovali se do obyčejných domů jako ostatní lidé a připojili se ke křesťanskému bratrstvu. – V tomto radikálním manifestu, který byl zřejmě sepsán před jarním povstáním z roku 1525, jde tedy především o revoluci, o úplnou porážku dosud vládnoucích tříd, a „*světská klatba*“ jen označuje utlačovatele a zrádce, které je třeba zabít, zámky, které je třeba vypálit, kláštery a nadace, které je třeba zkonfiskovat a jejich poklady zpeněžit.

Než se však sedláci dostali k tomu, aby předložili svých dvanact artikulí povoláním rozhodčím, došla jim zpráva, že Švábský svaz porušil smlouvu a že se blíží vojska. Sedláci ihned učinili potřebná opatření. V Geisbeurenu bylo uspořádáno valné shromáždění algavských, baltrinských a jezerních sedláků. Všechny čtyři houfy byly promíšeny, byly z nich vytvořeny čtyři nové proudy a bylo usneseno, že církevní statky budou zkonfiskovány, klášterní poklady prodány ve prospěch válečné pokladny a zámky vypáleny. Tak se vedle oficiálních dvanacti artikulí stal válečným řádem sedláků i artikulový list a neděle Judica, den stanovený k uzavření míru, datem *všeobecného povstání*.

Na všech stranách vzrůstající neklid, neustálé místní srážky sedláků se šlechtou, zpráva o povstání ve Schwarzwald, které se již šest měsíců neustále rozrůstalo a rozšířilo se až k Dunaji a Lechu, vysvětlují ovšem dostatečně, proč ve dvou třetinách Německa propuká tak rychle jedno selské povstání za druhým. Avšak že tato jednotlivá povstání propukají najednou, nasvědčuje tomu, že v čele hnutí stáli lidé, kteří je prostřednictvím novokřtěneckých a jiných emisarů jednotně organizovali. Ve Württembersku, na dolním Neckaru, v Odenwaldu, v Dolních a Středních Francích vypukly sice nepokoje už v druhé polovině března; ale už předtím se všude uváděl druhý duben, neděle Judica, jako den, kdy se na všech stranách začne, a k rozhodnému úderu, k masovému povstání došlo všude v prvním dubnovém týdnu.

Také algavští, hegavští a jezerní sedláci svolali 1. dubna vy-
zváněním na poplach a masovými tábory lidu všechny bojeschopné
muže do ležení a spolu s baltrinskými udeřili na zámky a kláštery.

Ve *Francích*, kde se hnutí soustředilo v šesti centrech, vypuklo
povstání všude v prvních dnech dubna. U *Nördlingen* se v té době
vytvořily dva selské tábory a s jejich pomocí nabyta ve městě vrchu
revoluční strana s *Antonem Fornerem* v čele, prosadila, že byl Forner
jmenován starostou a že se město přidalo k sedlákům. Na *Ansbašsku*
povstali sedláci všude v době mezi 1. a 7. dubnem a vzpoura se
odtud rozšířila až do Bavor. Na *Rothenbursku* byli sedláci už od
22. března ve zbrani; ve městě Rothenburgu svrhli 27. března
drobní měšťané a plebejci pod vedením *Stephana z Menzingen* vládu
patricijů; ale protože právě roboty a poplatky sedláků byly tu
hlavním příjmem města, i nová správa se chovala k sedlákům kolí-
savě a obojetně. V obvodu *würzburgské* kapituly²⁴⁸ povstali všichni
sedláci a malá města počátkem dubna a v biskupství *bamberském*
donutila všeobecná vzpoura biskupa v pěti dnech k povolnosti.
Konečně na severu na durynských hranicích se utvořil velmi silný
bildhausenský selský tábor.

V *Odenwaldu*, kde revoluční stranu vedli *Wendel Hipler*, šlechtic
a bývalý kancléř hraběte Hohenlohe, a *Georg Metzler*, krčmář
z Ballenbergu u Krautheimu, vzplály bouře už 26. března. Sedláci
se ze všech stran hrnuli k Tauberu. Také 2000 mužů z tábora

před Rothenburgem se k nim připojilo. Velení převzal Georg Metzler, a když dorazily všechny posily, táhl 4. dubna ke klášteru Schönthalu na Jagstu, kde se k němu připojili sedláci z *neckarského údolí*. Ti pod vedením *Jäckleina Rohrbacha*, hostinského z Böckingen u Heilbronn, vyhlásili povstání na neděli Judica ve Fleinu, Sontheimu atd., zatímco Wendel Hipler v téže době přepadl s houfem spiklenců Öhringen a strhl okolní sedláky, že se k hnutí přidali. V Schönthalu přijaly oba selské proudy spojené ve „*valný houf*“ dvanáct artikulí a uspořádaly několik výprav na okolní zámky a kláštery. Valný houf čítal na 8000 mužů, měl děla a 3000 ručnic. Také francký rytíř *Florián Geyer* se k němu připojil a vytvořil Černý oddíl, elitní sbor, který se rekrutoval zejména z rothenburské a öhrinské zeměbrany.

Nepřátelství zahájil württemberský fojt v Neckarsulmu hrabě Ludvík z Helfensteinu. Všechny sedláky, kteří mu padli do rukou, dal bez milosti pobít. Valný houf mu táhl naproti. Tyto masakry stejně jako zpráva o porážce leipheimského houfu, která právě došla, o popravě Jakoba Weha a o Truchsessových zvěrstvích sedláky rozhořčily. Napadli Helfensteina, který se uchýlil na Weinsberg, *Florián Geyer* ztekl zámek, po delším boji dobyl město a hraběte Ludvíka spolu s několika rytíři zajal. Nazítří 17. dubna *Jäcklein Rohrbach* s nejdohodlanějšími lidmi z houfu zasedl k soudu nad zajatci a čtrnáct – s Helfensteinem v čele – jich dal prohnat práčaty*; nejpotupnější smrt, jakou si mohl pro ně vymyslet. Dobyť Weinsbergu a teroristická pomsta *Jäckleinova* na Helfensteinovi se neminula účinkem na šlechtu. Hrabata z Löwensteinu se připojila k selskému sdružení, hrabata z Hohenlohe, která k němu přistoupila už dříve, ale dosud neposkytla žádnou pomoc, ihned poslala žádané dělo a střelný prach.

Hejtmani se radili, zda by neměli přijmout za hlavního velitele Götze z Berlichingen, „ježto by jim mohl získat šlechtu“. Návrh se líbil; ale *Florián Geyer*, který v těchto náladách sedláků a hejtmanů spatřoval počátek reakce, oddělil se hned nato se svým Černým oddílem od houfu, táhl krajem na vlastní pěst, nejprve

* Viz poznámku 221. (Pozn. čes. red.)

podél Neckaru, potom v okolí Würzburgu a všude bořil zámky a kněžourská hnízda.

Zbytek houfu táhl teď nejprve na Heilbronn. V tomto mocném svobodném říšském městě jako skoro všude stála proti honoraci měšťanská a revoluční opozice. Revoluční opozice byla potají domluvena se sedláky a již 17. dubna otevřela při jakémsi zmatku Georgu Metzlerovi a Jäckleinu Rohrbachovi brány. Selští vůdci se svými lidmi se zmocnili města, které bylo přijato do bratrstva a dodalo 1200 zlatých a nevelký sbor dobrovolníků. Vydrancovány byly jen statky duchovenstva a německých řádových rytířů²⁴⁹. 22. dubna sedláci zase odtáhli a ponechali v městě malou posádku. Heilbronn se měl stát střediskem různých houfů, které tam skutečně také vyslaly své zástupce a radily se o společných akcích a společných požadavcích sedláků. Avšak měšťanská opozice a patricijská honorace, která se s ní po vstupu sedláků do města spojila, nabyly teď zase vrchu, znemožnily všechna rozhodnější opatření a čekaly jen, až se přiblíží knížecí vojska, aby sedláky definitivně zradily.

Sedláci se vypravili do Odenwaldu. 24. dubna musel Götz z Berlichingen, který několik dní předtím nabízel své služby kurfiřtu falckému, potom sedlákům a pak zase kurfiřtovi, vstoupit do evangelického bratrstva a převzít vrchní velení valného *světlého* houfu (na rozdíl od *Černého* oddílu Floriána Geyera). Zároveň však byl zajatcem sedláků, kteří ho nedůvěřivě hlídali na každém kroku, a nesměl nic podnikat bez porady s hejtmany. Götz a Metzler táhli tedy se zástupy sedláků přes Buchen do Amorbachu, kde zůstali od 30. dubna do 5. května a vzbouřili celý mohučský kraj. Šlechta, chtěla-li zachránit své zámky, musela se všude připojit k sedlákům; jenom kláštery byly vypáleny a vyplněny. Morálka houfu vůči-hledě upadala; ti nejráznější odešli s Floriánem Geyerem nebo s Jäckleinem Rohrbachem; i ten se totiž po dobytí Heilbronnů odtrhl, zřejmě proto, že on, soudce hraběte Helfensteina, nemohl zůstat při houfu, který byl ochoten dohadovat se se šlechtou. Už toto neustálé naléhání na domluvu se šlechtou bylo samo o sobě známkou demoralizace. Brzy nato navrhl Wendel Hipler velmi správnou reorganizaci houfu: radil, aby byli najati lancknechti, kteří denně přicházeli nabízet své služby, a aby se houf neobnovoval

jako dosud tím, že se každý měsíc přijímaly nové a propouštěly staré kontingenty, nýbrž aby si podržel mužstvo, které bylo už jednou ve zbrani a bylo jakžtakž vycvičené. Avšak valné shromáždění oba návrhy zamítlo; sedlákům už narostl hřebínek a dívali se na celou válku jako na kořistnickou výpravu, proto jim konkurence žoldnéřů nebyla vítána a chtěli mít také možnost vrátit se domů, jakmile si nappou kapsy. V Amorbachu to dokonce došlo tak daleko, že heilbronský konšel Hans Berlin prosadil u hejtmanů a členů rady houfu „Deklaraci dvanácti artikulí“, dokument, v němž byly dvanácti artikulím vylámány poslední zuby a sedlákům se tu vkládala do úst slova poníženého doprošování. To bylo však pro sedláky přece jen trochu silné; velice bouřlivě deklaraci odmítli a trvali na původních artikulích.

Mezitím došlo v biskupství würzburgském k rozhodujícímu obratu. Biskup, který se při prvním selském vzbouření počátkem dubna utekl na pevnost Frauenberg u Würzburgu a na všechny strany rozesílal dopisy o pomoc, leč marně, byl nakonec donucen k přechodné povolnosti. 2. května byl zahájen zemský sněm, na kterém byli zastoupeni i sedláci. Ale dříve než se mohlo čehokoli dosáhnout, byly zachyceny listy, dokazující biskupovy zrádné pleťchy. Zemský sněm se ihned rozešel a mezi vzbouřenými měšťany a sedláky na jedné straně a biskupovými přívrženci na druhé straně vzplanul boj. Biskup sám uprchl 5. května do Heidelberku; hned příštího dne přišel do Würzburgu Florián Geyer a Černý oddíl a s ním *tauberský houf* z *Frank*, který se už předtím vytvořil z mergenthimských, rothenburských a ansbašských sedláků. 7. května přitáhl i Götz z Berlichingen s valným světlým houfem a obléhání Frauenbergu začalo.

Na Limpursku a v okolí Ellwangen a Hallu se utvořil už koncem března a začátkem dubna další, *gaildorfský* čili *obecný valný houf*. Počínal si velmi násilnický, vzbouřil celý kraj, vypálil mnoho klášterů a zámků, mimo jiné i zámek Hohenstaufen, přinutil všechny sedláky, aby se k němu přidali, a všechny šlechtice, ba i císařské mundšeny Limpurgy přiměl, aby vstoupili do křesťanského bratrstva. Začátkem května podnikl výpad do Württemberska, ale byl odražen. Německý partikularismus, vyvolaný rozkouskovaním

země na malé státečky, nedovoľoval tehdy právě tak jako roku 1848, aby se revolucionáři různých německých zemí spojili k společným akcím. Gaildorfský houf, který mohl působit jen na malém území, se musel rozpadnout, jakmile na tomto území potlačil všechen odpor. A tak sedláci uzavřeli dohodu s městem Gmündem a pak se rozešli, zanechavše tu pouze 500 ozbrojenců.

Ve *Falci* vznikly koncem dubna selské houfy na obou březích Rýna. Rozbořily mnoho zámků a klášterů a 1. května dobyly Neustadt pod Hardtem, a Bruchrainští, kteří sem přišli z druhé strany, donutili den předtím k dohodě Špýr. Maršál z Habernu s malým kurfiřtským vojskem nemohl proti nim nic svést, a tak musel kurfiřt uzavřít se vzbouřenými sedláky 10. května smlouvu, ve které se jim zaručil, že jejich stížnosti postoupí zemskému sněmu.

Konečně ve *Württembersku* vypuklo povstání v jednotlivých krajích už dříve. Na Urašské vysočině se sedláci spikli proti kněžím a vrchnostem již v únoru a koncem března povstali sedláci z Blau-beuren, Urachu, Münsingen, Balingen a Rosenfeldu. Gaildorfští vpadli na württemberské území u Göppingen, Jäcklein Rohrbach u Brackenheimu, zbytky poraženého leipheimského houfu u Pfullingen a vzbouřili venkovský lid. I v ostatních krajích vypukly vážné nepokoje. Již 6. dubna musel Pfullingen před sedláky kapitulovat. Vláda rakouského vévody byla ve velmi ožehavé situaci. Peníze neměla a vojska málo. Města a zámky byly v prabídném stavu a neměly ani posádky, ani munici. Dokonce i Asperg byl skoro bez ochrany.

Pokus vlády nasadit proti sedlákům městské výzvy zpečetil její momentální porážku. Bottwarská výzva odmítla 16. dubna dát se na pochod a místo na Stuttgart táhla na Wunnenstein nedaleko Gross-Bottwaru, kde vytvořila jádro tábora měšťanů a sedláků, který se rychle rozrostl. Téhož dne vypuklo povstání v Zabergau; klášter Maulbronn byl vyplněn a několik dalších klášterů a zámků úplně zpustošeno. Ze sousedního Bruchrainu přišly sedlákům na pomoc posily.

Do čela houfu na Wunnensteinu se postavil *Matern Feuerbacher*, konšel z Bottwaru, jeden z vůdců měšťanské opozice, ale už tak kompromitovaný, že musel jít se sedláky. Byl však stále velice umír-

něný, zabránil tomu, aby se prováděl článek artikulového listu týkající se zámeků, a všude se snažil prostředkovat mezi sedláky a umírněným měšťanstvem. Zabránil, aby se Württemberští spojili s valným světlým houfem, a později přemluvil i Gaildorfské, aby odtáhli z Württemberska. Pro své měšťanské tendence byl 19. dubna sesazen, ale hned příštího dne zase jmenován hejtmanem. Byl zřejmě nepostradatelný, a i když 22. přišel k Württemberským Jäcklein Rohrbach s 200 odhodlanými muži, nezbývalo ani jemu než nechat Feuerbacherovi hodnost, kterou zastával, a jen ho na každém kroku hlídat.

18. dubna se vláda pokusila se sedláky na Wunnensteinu vyjednávat. Sedláci trvali na tom, aby vláda přijala dvanáct artikulů, ale to ovšem zmocněnci udělat nemohli. Houf se tedy dal na pochod. 20. dubna byl v Lauffenu, kde naposledy odmítl další vyjednávání se zástupci vlády. 22. dubna stanul v síle 6000 mužů v Bietigheimu a ohrožoval Stuttgart. Rada tohoto města se z valné části rozutekla a do čela správy byl postaven výbor měšťanstva. I zde se měšťanstvo dělilo na různé strany, patricijskou honoraci, měšťanskou opozici a revoluční plebejce, jako všude jinde. Plebejci otevřeli 25. dubna sedlákům brány a Stuttgart byl ihned obsazen. Zde byla dokončena organizace *valného křesťanského houfu*, jak se teď württemberští vzbouřenci nazývali, stanovena přesná pravidla pro vyplácení žoldu, rozdělování kořisti, stravování atd. K houfu se připojil nevelký oddíl Stuttgartských, který vedl Theus Gerber.

29. dubna se Feuerbacher vydal s celým houfem proti Gaildorfským, kteří u Schorndorfu vpadli do Württemberska, přijal celý kraj do sdružení a přiměl tak Gaildorfské, aby se vrátili zpátky. Tímto způsobem zabránil, aby smíšením s neúprosnými Gaildorfskými nebyl v jeho vlastním houfu nebezpečně posílen revoluční element, v jehož čele stál Rohrbach. Když dostal zprávu, že se blíží Truchsess, vytáhl ze Schorndorfu proti němu a utábořil se 1. května u Kirchheimu pod Teckem.

Tím jsem vylíčil, jak vzniklo a vyvíjelo se povstání v oné části Německa, již je nutno pokládat za vlastní území první skupiny selských hounů. Dříve než si všimneme ostatních skupin (v Durynsku a Hesensku, Alsasku, Rakousku a v Alpách), musíme vylíčit tažení

Truchsessovo, v němž zpočátku sám, později za podpory různých knížat a měst zničil tuto první skupinu vzbouřenců.

Opustili jsme Truchsesa u Ulmu, kam se obrátil koncem března, když byl zanechal u Kirchheimu pod Teckem pozorovací oddíl pod velením Dietricha Späta. Truchsessův voj, který i se svazovými posilami soustředěnými v Ulmu čítal necelých 10 000 mužů, z toho 7200 pěšáků, byl jediným vojskem, jehož bylo možno použít k útočné válce proti sedlákům. Posily se scházely do Ulmu velmi pomalu, jednak pro potíže při verbování v povstaleckých zemích, jednak protože vlády neměly peníze, a konečně proto, že bez těch několika oddílů, co měly, nemohly se posádky pevností a zámků naprosto obejít. Jak málo vojska měla k dispozici města a knížata, která nepatřila k Švábskému svazu, jsme již viděli. Všechno tedy záviselo na tom, jaké úspěchy vybojuje Truchsess s armádou Švábského svazu.

Truchsess se nejprve pustil proti *baltrinskému houfu*, který mezitím začal pustošit zámky a kláštery v okolí Riedu. Sedláci, kteří ustoupili před blížícím se svazovým vojskem, byli obchvatem vyhnáni z bažin, přešli přes Dunaj a utekli se do roklí a lesů Švábské vysočiny. Tady proti nim jezdeckto a dělostřelectvo, hlavní to síly svazové armády, nemohly nic pořádit, a tak je Truchsess dál nepronásledoval. Obrátil se proti Leipheimským, kteří stáli v síle 5000 mužů u Leipheimu, v síle 4000 mužů v údolí Mindelu a s 6000 muži u Illertissenu, vzbouřili celý kraj, plenili kláštery a zámky a chystali se táhnout ve třech proudech na Ulm. I zde zřejmě nastala mezi sedláky určitá demoralizace a vojenská spolehlivost houfu byla ta tam; neboť Jakob Wehe se pokusil ještě před bojem s Truchsessem vyjednávat. Avšak Truchsess, který teď měl za sebou dost silnou vojenskou moc, na nic takového nepřistoupil, nýbrž zaútočil 1. dubna u Leipheimu na hlavní houf a úplně jej rozprášil. Jakob Wehe a Ulrich Schön spolu se dvěma dalšími vůdci sedláků byli zajati a popraveni; Leipheim se vzdal a několik nájezdů do okolí přimělo celý kraj k poslušnosti.

Nová rebelie lancknechtů, kteří se domáhali drancování a zvláštního žoldu, zdržela znovu Truchsesa až do 10. dubna. Potom se pustil na jihozápad proti *Baltrinským*, kteří mezitím vpadli na jeho

panství Waldburg, Zeil a Wolfegg a oblehli jeho zámky. I zde zastihl Truchsess sedláky rozptýlené po celém kraji a postupně je porazil 11. a 12. dubna v jednotlivých pútkách, přičemž se baltrinský houf úplně rozpadl. Zbytek ustoupil pod vedením kněze Floriána k *jezernímu houfu*. Proti tomu se teď Truchsess obrátil. Jezerní houf, který mezitím podnikal nejen nájezdy, nýbrž získal do bratrstva i města Buchhorn (Friedrichshafen) a Wollmatingen, konal 13. dubna velkou válečnou poradu v klášteře Salemu a usnesl se táhnout proti Truchsessovi. Všude se hned začalo vyzvánět na poplach a v bermatinském táboře se shromáždilo na 10 000 mužů, k nimž se připojili i poražení Baltrinští. 15. dubna svedli úspěšný boj s Truchsessem, který tu nechtěl dát v sázku v jediné rozhodující bitvě celou armádu a raději přistoupil na vyjednávání, tím spíš, že se blížili, jak se dověděl, i Algavští a Hegavští. Uzavřel tedy s jezerními a baltrinskými sedláky 17. dubna ve Weingartenu dohodu, zdánlivě pro ně dost příznivou, na kterou sedláci bez váhání přistoupili. Truchsess dosáhl ještě toho, že tuto dohodu přijali i zastupci Dolno- a Hornoalgavských, načež odtáhl do Württemberska.

Lest zachránila Truchsessu před jistou zkázou. Kdyby se mu nebylo podařilo napálit slabé, omezené, z valné části již demoralizované sedláky a jejich většinou neschopné, bázlivé a úplatné vůdce, byl by býval se svou malou armádou obklíčen čtyřmi selskými proudy v síle 25 000–30 000 mužů a byl by neodvratně ztracen. Ale omezenost jeho nepřátel, u selských mas vždy nevyhnutelná, mu umožnila, že se jich zbavil ve chvíli, kdy mohli jediným úderem ukončit selskou válku alespoň ve Švábsku a ve Francích. Jezerní sedláci dodržovali úmluvu, na kterou ovšem nakonec doplatili, tak důkladně, že se později chopili zbraní i proti vlastním spojencům z Hegau; algavští sedláci, zataženi svými vůdci do zrádné léčky, sice hned od smlouvy ustoupili, ale Truchsess byl už mezitím v bezpečí.

Hegavští, třebaže nebyli do weingartenské smlouvy pojeti, podali hned nato důkaz nepředstavitelné lokální omezenosti a paličatého provincialismu, jež byly zhoubou celé selské války. Když Truchsess s nimi bezvýsledně jednal a když pak odtáhl do Württemberska, šli stále za ním a neustále se mu drželi v boku; avšak ani je

nenapadlo, aby se spojili s württemberským křesťanským valným houfem, a to proto, že jim Württemberští a Neckarští kdysi také odmítli pomoci. A tak když byl Truchsess dost daleko od jejich domovů, klidně se obrátili zpátky a táhli na Freiburg.

Württembergské pod vedením Materna Feuerbachera jsme opustili u Kirchheimu pod Teckem, odkud se pozorovací oddíl Dietricha Späta, který tu Truchsess zanechal, stáhl zpátky k Urachu. Po marném pokusu dobýt Urach obrátil se Feuerbacher k Nürtingen a písemně požádal všechny sousední vzbuřenecké houfy o posily pro rozhodnou bitvu. Posily také skutečně přišly jak z württemberské nížiny, tak z Gäu. Zejména přitáhli ve dvou silných houfech sedláci z Gäu, shlukli se kolem zbytků leipheimského houfu, které ustoupily až do západního Württemberska, vzbuřili celé horní poříčí Neckaru a Nagoldu až k Böblingen a Leonbergu a spojili se 5. května v Nürtingen s Feuerbacherem. U Böblingen narazil Truchsess na spojené houfy. Jejich síla, děla a postavení ho zarazily; podle svého obvyklého způsobu začal ihned vyjednávat a uzavřel se sedláky příměří. Sotva tím uspal jejich bdělost, přepadl je 12. května ještě *za příměří* a vnutil jim rozhodnou bitvu. Sedláci dlouho kladli chrabřý odpor, dokud nebylo město Böblingen zradou měšťanů vydáno Truchsessovi. Levé křídlo sedláků tím ztratilo oporu, bylo odraženo a obklíčeno. To rozhodlo bitvu. Mezi neukázněnými sedláky vypukl zmatek, který se brzy proměnil v divoký úprk; sedláci, pokud nebyli svazovými rejтары pobiti nebo pochyťáni, odhodili zbraně a utekli domů. Valný křesťanský houf a s ním celá württemberská vzpoura byly úplně rozdraceny. Theus Gerber unikl do Esslingen, Feuerbacher prchl do Švýcarska, Jäcklein Rohrbach byl chycen, smýkán v řetězech až do Neckargartachu, kde jej dal Truchsess připoutat ke kůlu, kolem navršíť dříví a tak jej pomalu zažíva péci; sám přitom hodoval se svými rytíři a kochal se touto rytířskou podívanou.

Z Neckargartachu podpořil Truchsess vpádem do Kraichgau operace kurfiřta falckého. Kurfiřt, který zatím sehnal vojsko, po zprávě o Truchsessových úspěších ihned porušil smlouvu, přepadl 23. května Bruchrain, po silném odporu dobyl a vypálil Malsch, vydrancoval mnoho vesnic a obsadil Bruchsal. V téže době přepadl

Truchsess Eppingen a zabil tamního vůdce hnutí Antona Eisenhuta, kterého dal kurfiřt spolu s dvanácti dalšími selskými vůdci ihned popravit. Bruchrain a Kraichgau byly tím pacifikovány a musely zaplatit na 40 000 zlatých výpalného. Obě armády, Truchsessova, která se dosavadními bitvami scvrkla na 6000 mužů, a kurfiřtova (6500 mužů), se nyní spojily a táhly proti Odenwaldským.

Zpráva o porážce u Böblingen vyvolala mezi vzbouřenci všude hrůzu. Svobodným říšským městům, která pocítila pádnou ruku sedláků, se najednou zase ulevilo. Heilbronn učinil první kroky, aby se usmířil se Švábským svazem. V Heilbronnu byla selská kancelář a zasedali tu delegáti selských hoiů, aby se radili o návrzích, které měly být jménem všech vzbouřených sedláků předloženy císaři a říši. Při těchto jednáních, z nichž měly vzejít všeobecné výsledky, platné pro celé Německo, se ukázalo znovu, že žádný stav sám o sobě, ba ani sedláci, nebyl dost vyspělý, aby mohl ze svého stanoviska nově uspořádat poměry v celém Německu. Bylo ihned zřejmo, že k tomuto účelu je třeba získat šlechtu, ale zvláště měšťany. To umožnilo *Wendelu Hiplerovi*, aby se ujal vyjednávání. Wendel Hipler viděl ze všech vůdců hnutí tehdejší situaci nejsprávněji. Nebyl revolucionářem s dalekou perspektivou jako Münzer, nebyl představitelem sedláků jako Metzler nebo Rohrbach. Jeho mnohostranné zkušenosti, jeho praktická znalost vzájemného poměru jednotlivých stavů mu nedovolovaly, aby se stavěl jen za zájmy jednoho stavu proti zájmům ostatních stavů zapletených do povstání. Právě tak jako Münzera jakožto představitele třídy stojící zcela mimo dosavadní oficiální celek společnosti, jakožto představitele předchůdců proletariátu to hnalo k předtuše komunismu, právě tak Wendel Hipler, představitel jakéhosi průměru všech pokrokových živlů národa, vytušil *moderní buržoazní společnost*. Zásady, které hájil, požadavky, které razil, nebyly sice bezprostředně uskutečnitelné, ale byly přesto poněkud zidealizovanou nutnou výslednicí existujícího rozkladu feudální společnosti; a jakmile začali sedláci navrhopvat zákony pro celou říši, museli na toto stanovisko přistoupit. Tak centralizace, kterou požadovali sedláci, dostala zde v Heilbronnu pozitivnější podobu, ovšem podobu, která byla na hony vzdálena tomu, jak si tuto centralizaci představovali sedláci. Byla např. blíže

určena zavedením jednotné měny, jednotných měr a vah, zrušením vnitřních cel atd., zkrátka požadavky, které byly daleko víc v zájmu měšťanů než sedláků. Tak se dělaly šlechtě ústupky, které se značně blíží modernímu vyvazování a které nakonec nesměřují k ničemu jinému než k přeměně feudálního pozemkového vlastnictví v buržoazní. Zkrátka, jakmile byly požadavky sedláků shrnuty v „říšskou reformu“, nemohly se řídit podle chvilkových požadavků, nýbrž podle konečných zájmů měšťanů.

Zatímco se v Heilbronnu ještě rokovalo o této říšské reformě, spěchal již autor „Deklarace dvanácti artikulí“ Hans Berlin vstříc Truchsessovi, aby s ním jednal jménem patricijů a měšťanů o vydání města. Reakční hnutí ve městě zradu podpořilo a Wendel Hipler musel se sedláky utéci. Odešel na Weinsberg, kde se pokusil sehnat dohromady trosky württemberských houfů a neveliký pochodový oddíl Gaildorfských. Ale když se přiblížil falcký kurfiřt s Truchsessem, musel Hipler uprchnout i odtud a odejít do Würzburgu, aby přiměl valný světly houf k činu. Svazové a kurfiřtské vojsko zatím podrobilo celý neckarský kraj, přinutilo sedláky, aby znovu složili slib poslušnosti, vypálilo mnoho vesnic a ubilo nebo oběsilo všechny uprchlé sedláky, které pochyťalo. Weinsberg byl vypálen v odvetu za to, že byl popraven Helfenstein.

Houfy, jež se spojily před Würzburgem, oblehly mezitím Frauenberg a 15. května, ještě než se podařilo prolomit hradby, podnikly smělou, ale nezdařenou zteč pevnosti. Čtyři sta nejlepších lidí, většinou z oddílu Floriána Geyera, mrtvých nebo raněných, zůstalo v příkopech. Dva dny nato, 17. května, přišel Wendel Hipler a svolal válečnou poradu. Navrhoval nechat před Frauenbergem jenom 4000 mužů a s celou hlavní silou, čítající na 20 000 mužů, se rozložit táborem Truchsessovi před očima u Krautheimu na Jagstu, kam by se mohly soustřeďovat všechny posily. Plán byl znamenitý; jen soudržnost mas a početní převaha skýtaly vyhlídku na porážku knížecího vojska. Ale demoralizace a malomyslnost se mezi sedláky už příliš rozmohly, takže na nějakou energickou akci nebylo již pomyslení. Götz z Berlichingen, který se brzy nato otevřeně projevil jako zrádce, asi také přispěl k zdržení houfu, a tak se Hiplerův plán nikdy neuskutečnil. Místo toho se houfy jako vždy

rozptýlily. Teprve 23. května se valný světlý houf vydal na pochod, když frančtí sedláci slíbili, že se co nejrychleji vydají za ním. 26. byly sbory z Markrabství ansbašského tábořící u Würzburgu povolány domů, když se roznesla zpráva, že markrabě zahájil nepřátelství proti sedlákům, a zbytek obléhajícího vojska a Černý oddíl Floriána Geyera zaujal postavení u Heidingsfeldu nedaleko Würzburgu.

Valný světlý houf dorazil 24. května do Krautheimu, ale ve stavu ne právě příliš bojeschopném. Zde se mnoho sedláků dovědělo, že se jejich vesnice mezitím podrobily Truchsessovi, a využili toho jako záminky, aby se vrátili domů. Houf táhl dál na Neckarsulm a 28. května se pustil do vyjednávání s Truchsessem. Zároveň byli vysláni poslové k oddílům do Frank, Alsaska, Schwarzwaldu a Hegau, aby jim přišly co nejrychleji na pomoc. Od Neckarsulmu táhl Götz zpátky na Öhringen. Houf den ze dne řádnul; také Götz z Berlichingen na pochodu zmizel; cválal domů, ježto měl už dříve prostřednictvím svého starého spolubojovníka Dietricha Späta dojednáno s Truchsessem, že přeběhne. U Öhringen se bezradné a sklíčené masy najednou zmocnil panický strach po falešné zprávě, že se blíží nepřítel; houf se v úplném zmatku rozutekl a Metzler s Wendelem Hiplerem jen taktak udrželi pohromadě 2000 mužů, s kterými se vrátili do Krautheimu. Mezitím dorazila francká výzva v síle asi 5000 mužů, ale ježto Götz, zřejmě v zrádném úmyslu, nařídil, aby šli na Öhringen oklikou přes Löwenstein, minuli valný houf a táhli k Neckarsulmu. Toto městečko bylo obsazeno několika malými oddíly valného světlého houfu a Truchsess je obléhal. Frankové sem dorazili za noci a spatřili ohně svazového tábora; ale jejich vůdci neměli odvahu riskovat přepad a stáhli se zpět ke Krautheimu, kde konečně zastihli zbytek valného světlého houfu. Když nepřišly posily, Neckarsulm se 29. května vzdal svazovým vojskům a Truchsess tu hned dal 30 sedláků popraviti a táhl pak proti houfům, cestou všechno pálil, drancoval a pobíjel. V celém údolí Neckaru, Kocheru a Jagstu ukazovaly rozvaliny a sedláci visící po stromech, kudy táhl.

U Krautheimu narazilo svazové vojsko na sedláky, kteří byli bočným pohybem Truchsessovým donuceni stáhnout se do Königshofenu na Tauberu. Zde zaujalo 8000 mužů s 32 děly bojové

postavení. Truchsess se k nim blížil kryt pahorky a lesy, vyslal napřed obchvatné proudy a přepadl sedláky 2. června s takovou přesilou a prudkostí, že je přes neobyčejně tuhý odpor, který u některých proudů trval až do noci, na hlavu porazil a rozprášíl. Jako vždy přispěla i zde k zničení vojska povstalců především svazová jízda, zvaná „smrt sedláků“, tím, že se vrhla na sedláky už rozvrácené dělostřelectvem, palbou z ručnic a útoky kopiníků a úplně je rozprášila a po jednom dobýjela. Jakou válku vedl Truchsess se svou jízdou, ilustruje osud 300 königshofenských sedláků, kteří bojovali v selském vojsku. Až na patnáct byli všichni porubáni v bitvě a z těchto patnácti byli pak ještě čtyři státi.

Když se Truchsess takto vypořádal s odenwaldskými, neckarskými a dolnofrankými sedláky, pacifikoval celé okolí nájezdy, vypálením celých vesnic a nesčetnými popravami, a potom táhl na Würzburg. Cestou se dověděl, že druhý francký houf, vedený Floriánem Geyerem a Gregorem z Burg-Bernsheimu, stojí u Sulzdorfu a ihned se proti němu obrátil.

Florián Geyer, který po marném útoku na Frauenberg vyjednával hlavně s knížaty a městy, zejména s Rothenburgem a s markrabětem Kasimírem z Ansbachu, aby přistoupili k selskému bratrstvu, byl donucen zprávou o porážce Königshofenských obrátit se nazpět. S jeho houfem se spojil houf ansbašský vedený Gregorem z Burg-Bernsheimu. Tento houf se vytvořil teprve nedávno. Markrabě Kasimír dovedl ryze hohenzollernským způsobem udržovat v šachu selské povstání na svém území jednak sliby, jednak hrozbami vojenského zákroku. Vůči všem cizím houfům, pokud neverbovaly ansbašské poddané, zachovával přísnou neutralitu. Snažil se obracet nenávisť sedláků hlavně proti církevním statkům, protože je zamýšlel shrábnout nakonec sám. Přitom neustále zbrojil a vyčkával, jak se události vyvinou. Sotva došla zpráva o bitvě u Böblingen, zahájil ihned boj proti svým rebelantským sedlákům, vyplnil a vypálil jejich vesnice a mnoho sedláků dal pověsit a pobít. Sedláci se však rychle sjednotili a porazili ho pod vedením Gregora z Burg-Bernsheimu 29. května u Windsheimu. Ještě ho pronásledovali, když se k nim doneslo volání Odenwaldských o pomoc, kteří se ocitli ve velké tísní; ihned se pustili směrem k Heidingsfeldu a odtud

■ Floriánem Geyerem zase k Würzburgu (2. června). Tady, stále ještě bez zpráv o Odenwaldských, zanechali 5000 sedláků a s 4000 muži — zbytek se rozutekl — se pustili za ostatními. Ukolébání falešnými zprávami o výsledku bitvy u Königshofenu, byli u *Sulzdorfu* přepadeni Truchsessem a na hlavu poraženi. Jako obvykle připravili Truchsessovi rejtari a žoldáci strašné krveprolití. Florián Geyer udržel pohromadě zbytky svého Černého oddílu, šest set mužů, a probil se k vesnici Ingolstadt. Dvě stě mužů obsadilo kostel a hřbitov a čtyři sta mužů zámek. Falčtí se pustili za nimi, proud v síle 1200 mužů dobyl vesnici a zapálil kostel; kdo nezahynul v plamenech, byl ubit. Potom Falčtí rozstříleli chatrnou zámeckou hradbu a pokusili se o zteč. Když je sedláci kryti vnitřní hradbou dvakrát odrazili, rozstříleli i tuto druhou hradbu a provedli třetí zteč, která se podařila. Polovina Geyerových lidí byla porubána; se zbylými dvěma sty Geyer šťastně unikl. Ale jeho úkryt byl hned druhého dne (na svatodušní pondělí) odhalen; Falčtí obklíčili les, kde se skrýval, a celý houf pobili. Jen 17 lidí bylo za tyto dva dny zajato. Florián Geyer s několika nejstatečnějšími se znovu probil a pustil se tentokráte ke Gaildorfským, kteří se znovu shromáždili v počtu 7000 lidí. Ale když k nim nakonec dorazil, shledal, že skličující zprávy ze všech stran způsobily, že se houf z valné části zase rozešel. Pokusil se sice sehnat sedláky rozptýlené po lesích, ale 9. června byl u Hallu zaskočen vojskem a padl v boji.

Truchsess, který hned po vítězství u Königshofenu poslal zprávu obleženým na Frauenbergu, pustil se teď k Würzburgu. Městská rada se s ním potají dorozuměla, takže v noci na 7. června obklíčil město i s 5000 sedláky, kteří tu byli, a nazítří ráno bez jedině rány mečem vtáhl do bran, které mu rada otevřela. Touto zradou würzburgských patricijů byl odzbrojen poslední francký houf a všichni vůdcové zajati. Truchsess jich dal hned 81 popravit. Do Würzburgu teď postupně přijížděla různá francká knížata; tak sám biskup würzburgský, biskup bamberský a markrabě bramborsko-ansbašský. Urození pánové si rozdělili úlohy. Truchsess táhl teď s biskupem bamberským, který okamžitě porušil dohodu se svými sedláky a svou zemi vydal řádění paličských a mordýřských hord svazového vojska. Markrabě Kasimír pustošil svou vlastní zem.

Teiningen byl vypálen; nesčetné vesnice byly vyplněny nebo dány napospas plamenům; přitom konal markrabě v každém městě krvavý soud. V Neustadtu nad Aischem dal stít osmnáct rebelů, v Mark-Bürgelu třiačtyřicet. Odtud táhl k Rothenburgu, kde zatím patricijové provedli kontrarevoluci a zajali Stephana z Menzingen. Rothenburští maloměšťané a plebejci museli teď těžce pykat za to, že se k sedlákům chovali tak obojetně, že jim do poslední chvíle odmítali jakoukoli pomoc, že ve své lokálně omezené zištnosti podporovali utlačování venkovských řemeslníků městskými cechy a jen neradi se vzdávali městských příjmů plynoucích z feudálních povinností sedláků. Markrabě jich dal šestnáct stít, především ovšem Menzingena. – Würzburgský biskup podobně prošel celé své území a také všude plenil, pustošil a páčil. Na svém triumfálním tažení dal popravit 256 rebelů a své dílo korunoval po návratu do Würzburgu ještě popravou třinácti Würzburgských.

Na Mohučsku místodržitel biskup Vilém ze Štrasburku obnovil klid bez odporu. Dal popravit jen čtyři lidi. Rýnský kraj, který se také vzbouřil, kde se však už dávno všichni vrátili domů, byl ještě dodatečně přepaden Frowenem z Huttenu, Ulrichovým bratrancem, a popravou dvanácti vůdců zcela „uklidněn“. Frankfurt, který byl rovněž svědkem významných revolučních událostí, se podařilo udržet na uzdě zpočátku ústupností rady, později naverbovaným vojskem. V Rýnské Falci se potom, co kurfiřt porušil smlouvu, srotilo znovu na 8000 sedláků a zase se tu vypalovaly kláštery a zámky; leč maršálkovi z Habernu přispěchal na pomoc arcibiskup trevírský a porazil sedláky již 23. května u Pfeddersheimu. Povstání tu ukončila řada zvěrstev (jen v Pfeddersheimu bylo popraveno 82 lidí) a dobytí Weissenburgu 7. července.

Ze všech houfů zbývalo teď porazit už jen dva: hegavsko-schwarzwaldský a algavský. S oběma těmito houfy intrikoval arcivévoda Ferdinand. Jako markrabě Kasimir a ostatní knížata chtěla povstání využít k tomu, aby si přivlastnila církevní panství a knížectví, tak i Ferdinand ho chtěl využít k rozšíření moci rakouského vladařského domu. Vyjednával s algavským hejtmanem Walterem Bachem a hegavským vůdcem Hansem Müllerem z Bulgenbachu, kteří měli přemluvit sedláky, aby se vyslovili pro připojení k Ra-

kousku; ale ačkoli byli oba vůdci prodejní, neprosadili u houfů nic víc, než že Algavští uzavřeli s arcivévodou příměří a zachovávali vůči Rakousku neutralitu.

Hegavští na svém ústupu z Württemberska pobořili několik zámků a přibírali sedláky ze zemí markrabství bádenského. 13. května přitáhli k Freiburgu, 18. jej začali ostřelovat, a když se město 23. května vzdalo, vtáhli do něho s vlajícími prapory. Odtud se obrátili proti Stockachu a Radolfzelli a dlouho bezúspěšně vedli drobnou válku proti posádkám těchto měst. Tato města stejně jako šlechta a okolní města povolala podle weingartenské smlouvy na pomoc jezerní sedláky a tito bývalí povstalci z jezerního houfu se nyní postavili v síle 5000 mužů proti svým spojencům. Tak silná byla lokální omezenost těchto sedláků. Jen 600 se jich vzepřelo, chtěli se připojit k Hegavským, ale byli pobiti. Avšak Hegavští, podnikání prodejním Hansem Müllerem z Bulgenbachu, už stejně obléhání nechali, a když Hans Müller brzy nato utekl, většinou se rozešli. Zbytek se opevnil na Hilzinském svahu a tam jej 16. července porazilo a zničilo vojsko, které se mezitím uvolnilo, takže mohlo být proti němu nasazeno. Švýcarská města zprostředkovala pro Hegavské dohodu, která však nezabránila tomu, aby Hans Müller přes svou zradu byl v Laufenburgu zatčen a stát. V Breisgau odpadl teď od selského sdružení Freiburg (17. července) a poslal proti němu vojsko; ale i tady došlo pro slabost knížecích vojsk k dohodě 18. září v Offenburgu²⁵⁰, do níž bylo zahrnuto i Sundgau. Osm jednotek ze Schwarzwaldu a klettgavští sedláci, kteří ještě nebyli odzbrojeni, se znovu vzbouřili, dohnáni k tomu tyranií hraběte ze Sulzu, a byli v říjnu poraženi. 13. listopadu byli přinuceni uzavřít dohodu²⁵¹ sedláci ze Schwarzwaldu a 6. prosince padl Waldshut, poslední bašta vzbouřenců na horním Rýnu.

Algavští, když Truchsess odtáhl, obrátili se znovu proti klášterům a prováděli energické represálie za zvěrstva svazových žoldnéřů. Měli proti sobě jen málo vojska, jež podnikalo pouze jednotlivé malé přepady, ale do lesů za nimi nemohlo. V červnu propuklo hnutí proti patricijům v Memmingen, který se vcelku choval neutrálně, a bylo potlačeno jen náhodou, že totiž bylo v blízkosti několik svazových oddílů, které mohly včas přijít patricijům na pomoc.

Kazatel a vůdce plebejského hnutí Schappeler utekl do Sankt Gallenu. Sedláci právě přitáhli k městu a chtěli zrovna začít ostřelovat hradby, když se dověděli, že se od Würzburgu blíží Truchsess. 27. června se vydali proti němu ve dvou proudech přes Babenhauzen a Obergünzburg. Arcivévoda Ferdinand se ještě jednou pokusil získat sedláky pro rakouský rod. Opíraje se o příměří, které s nimi uzavřel, vyzval Truchsessa, aby tažení zanechal. Ale Švábský svaz Truchsessovi nařídil, aby na sedláky zaútočil, jen pálení a drancování aby se zdržel; jenže Truchsess byl příliš chytrý, než aby se vzdával svého prvního a nejúčinnějšího válečného prostředku, i kdyby bylo bývalo možné udržet žoldnéře, kteří na své cestě od Bodamského jezera až k Mohanu páchali jednu ukrutnost za druhou. Sedláci v síle 23 000 mužů zaujali postavení za Illerem a Luibasem*. Truchsess stál proti nim s 11 000 muži. Pozice obou vojsk byla silná; jízda se nemohla v tomto terénu uplatnit; a jestliže Truchsessovi lancknechti byli lépe organizováni, měli víc vojenských pomocných zdrojů a lepší kázeň než sedláci, měli zato Algavští ve svých řadách mnoho bývalých vojáků, zkušených hejtmanů a měli mnoho dobře obsluhovaných děl. Dne 19. července zahájili svazová palbu z děl, která pokračovala z obou stran i 20. července, ale bezvýsledně. 21. se k Truchsessovi připojil Georg z Frundsbergu s 3000 lancknechty. Znal se s mnoha selskými hejtmany, kteří sloužili pod jeho velením v italských taženích, a začal s nimi vyjednávat. Tam, kde nestačily vojenské prostředky, pomohla zrada. Walter Bach a řada dalších hejtmanů a velitelů děl se dali koupit. Vyhodili do vzduchu celou zásobu střelného prachu v selském táboře a přiměli sedláky, aby provedli pokus o obchvat. Sotva však sedláci opustili opevněné postavení, vrhl se na ně Truchsess ze zálohy, kteroužto léčku jim připravil v dohodě s Bachem a ostatními zrádci. Obrana sedláků byla znesnadněna ještě tím, že zrádní hejtmani je opustili pod záminkou průzkumu a byli již na cestě do Švýcar. Dva selské proudy byly tímto způsobem úplně rozdraceny, třetí, pod vedením Knopfa z Luibasu, ještě taktak v pořádku ustoupil. Zachytil se opět na Kollenbergu u Kemptenu, kde jej Truchsess

* — dnešní název: Leubas. (Pozn. red.)

obklíčil. Ale ani tady se jej neodvážil napadnout; odřízl mu přísun a snažil se ho demoralizovat tím, že dal vypálit na 200 vesnic v okolí. Hlad a pohled na hořící domovy přiměl nakonec sedláky, že se vzdali (25. července). Přes dvacet jich bylo ihned popraveno, Knopf z Luibasů, jediný vůdce tohoto houfu, který nezradil svůj prapor, unikl do Bregencu; ale tam byl chycen a po dlouhém věznění popraven.

Tak skončila švábsko-francká selská válka.

VI

Hned jak vypukly první vzpoury ve Švábsku, vrátil se *Tomáš Münzer* spěšně do *Durynska* a usadil se koncem února nebo počátkem března ve svobodném říšském městě *Mühlhausenu*, kde byla jeho strana nejsilnější. V jeho rukou se sbíhaly nitky celého hnutí; věděl, jaká všeobecná bouře se co chvíli rozpoutá v jižním Německu, a rozhodl se udělat z Durynska středisko hnutí pro severní Německo. Našel tam velmi úrodnou půdu. Samo Durynsko, hlavní sídlo reformačního hnutí, bylo do krajnosti rozjitřeno; a hmotná bída utlačovaných sedláků, stejně jako revoluční náboženská a politická učení, kolující mezi lidem, připravily také sousední země, Hesensko, Sasko a Harc, k všeobecnému povstání. Zejména v Mühlhausenu byli všichni drobní měšťané získáni pro extrémní münzerovský směr a nemohli se ani dočkat, až budou moci uplatnit proti nafoukané honoraci svou přesilu. Münzer sám je musel krotit, aby vyčkali pravého okamžiku; avšak jeho žák Pfeifer, který tu hnutí řídil, zadal si už natolik, že nemohl výbuch zadržet, a tak Mühlhausen provedl svou revoluci již 17. března 1525, ještě před všeobecným povstáním v jižním Německu. Stará patricijská rada byla svržena a správa svěřena do rukou nově zvolené „věčné rady“, jejímž předsedou byl Münzer.²⁵²

Nejhorší, co může potkat vůdce extrémní strany, je, musí-li převzít vládu v době, kdy hnutí není ještě dost zralé, aby mohla vládnout třída, kterou zastupuje, a aby se mohla uskutečňovat opatření, jež vláda této třídy vyžaduje. To, co *může* dělat, nezávisí na jeho vůli, nýbrž na tom, jak dalece se už vyhroutil protiklad různých tříd, a na tom, jakého stupně dosáhl vývoj materiálních

životních podmínek, výrobních a směnných vztahů, který vždy určuje stupeň vývoje třídních protikladů. To, co *má* dělat, co od něho žádá jeho vlastní strana, to také nezávisí na něm, ale ovšem ani na vývojovém stupni třídního boje a jeho podmínek; v tom je vázán na své dosavadní učení a požadavky, které opět nevycházejí z daného vzájemného vztahu společenských tříd a z okamžitého, víceméně náhodného stavu výrobních a směnných vztahů, nýbrž jsou výsledkem toho, jak hluboko chápe všeobecné výsledky společenského a politického hnutí. A tak se nutně dostává do neřešitelného dilematu: co *může* dělat, odporuje celé jeho dosavadní činnosti, jeho zásadám a bezprostředním zájmům jeho strany; a co *má* dělat, nedá se uskutečnit. Je zkrátka nucen zastupovat nikoli svou stranu, svou třídu, nýbrž tu třídu, pro jejíž panství je hnutí v dané chvíli zralé. Přímo v zájmu hnutí musí sloužit zájmům třídy jemu cizí a svou vlastní třídu odbývat frázemi, sliby a ujišťováním, že zájmy oné cizí třídy jsou jejími vlastními zájmy. Kdo se octne v tomto dvojakém postavení, je neodvratně ztracen. I v novější době jsme viděli takové případy; vzpomeňme jen na postavení, v jakém se octli v poslední francouzské prozatímní vládě zástupci proletariátu²⁵³, i když sami představovali jen docela bezvýznamný vývojový stupeň proletariátu. Kdo může ještě po zkušenostech únorové vlády – o našich velkolepých německých prozatímních vládách a o našich říšských regentech²⁵⁴ ani nemluvě – spekulovat na oficiální postavení, je buď nepředstavitelně tupý, anebo patří k extrémně revoluční straně jen frází.

Münzerovo postavení v čele mühlhausenské věčné rady bylo však ještě mnohem ožehavější než postavení kteréhokoli moderního revolučního regenta. Nejen tehdejší hnutí, ale ani celé jeho století nebylo zralé k provádění idejí, o kterých on sám teprve začínal mít nejasné tušení. Třída, kterou představoval, nebyla ještě zdaleka tak vyspělá, aby byla s to podrobit si celou společnost a přetvořit ji, naopak teprve se rodila. Společenský převrat, který tanul Münzerovi na mysli, vycházel ještě tak málo ze skutečných materiálních poměrů, že tyto poměry samy dokonce připravovaly společenský řád, který byl pravým opakem Münzerem vysněného společenského řádu. Ale Münzer přitom zůstával vázán na svá dosavadní kázání

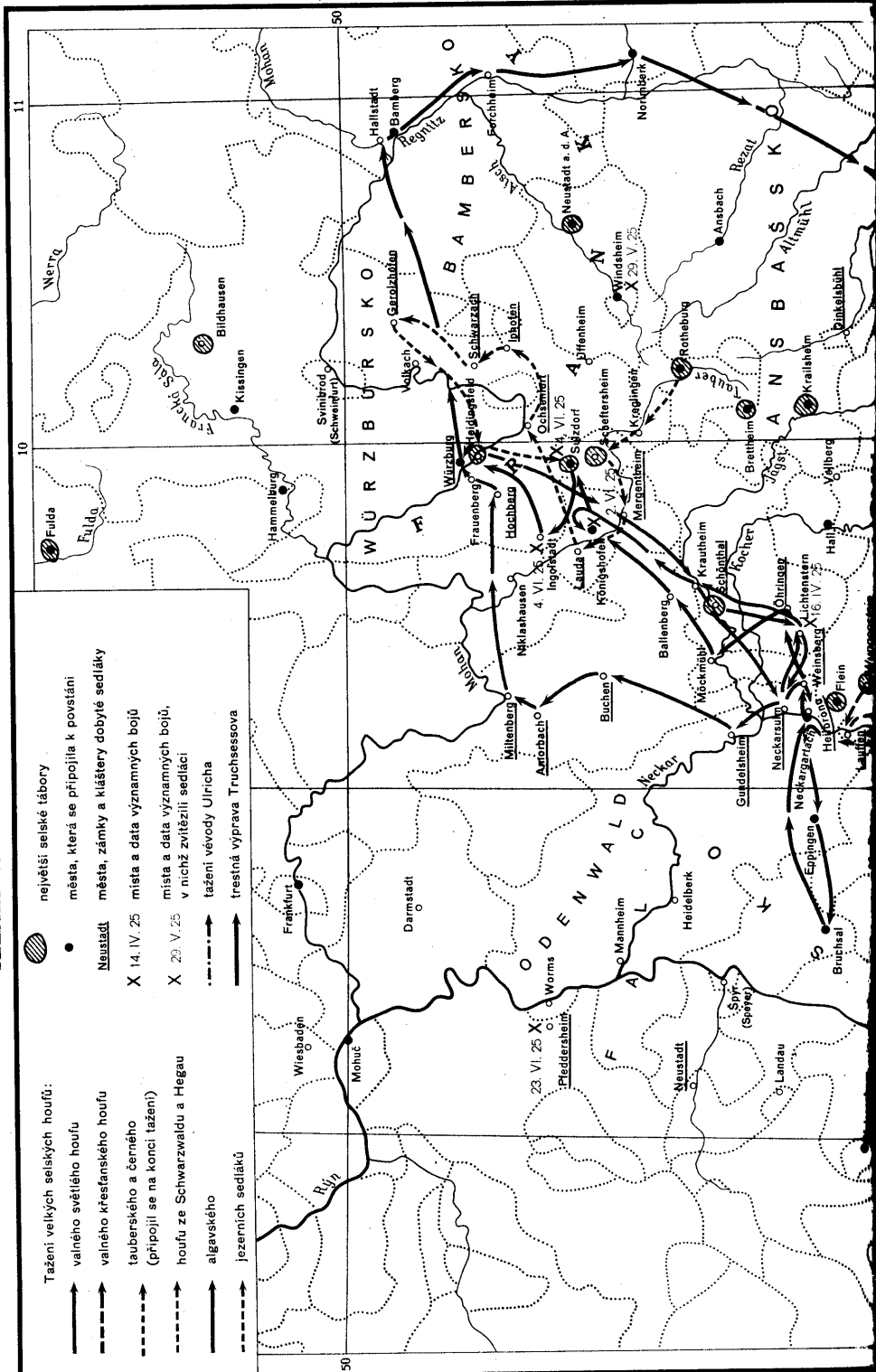
o křesťanské rovnosti a evangelickém společenství majetku; musel se tedy o jejich uskutečnění aspoň pokusit. Bylo vyhlášeno společenství všeho majetku, rovná povinnost pracovat pro všechny a zrušení jakékoli vrchnosti. Ale ve skutečnosti zůstal Mühlhausen republikánským říšským městem s poněkud demokratizovaným zřízením, se senátem, který byl volen všeobecným hlasováním a byl pod kontrolou lidu, a s narychlo improvizovaným naturálním zaopatřením chudých. Společenský převrat, který protestantským měšťáckým současníkům připadal tak strašný, nebyl ve skutečnosti nikdy nic víc než chabý a neuvědomělý pokus o předčasné zřízení pozdější buržoazní společnosti.

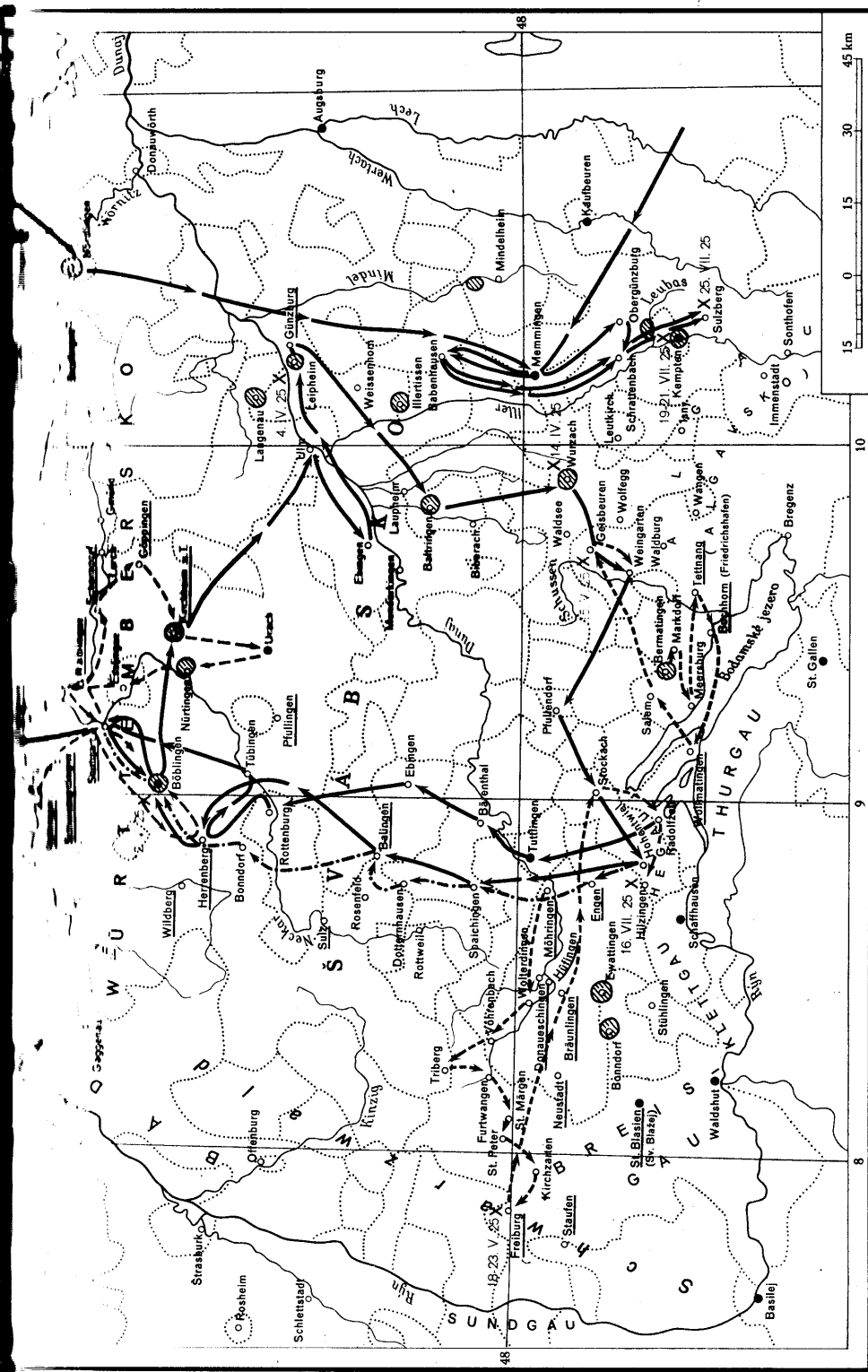
Münzer patrně sám pociťoval propast mezi svými teoriemi a bezprostřední skutečností své doby, propast, kterou si musel uvědomovat tím spíš, že se jeho geniální názory v hlavách masy jeho zcela prostých stoupenců musely zrcadlit naprosto zkresleně. Vrhł se s horlivostí, i u něho samého nevídanou, do rozšiřování a organizování hnutí; psal na všechny strany listy, rozesílal posly a emisary. Z jeho listů a kázání sálá revoluční fanatismus, který i ve srovnání s jeho dřívějšími spisy vzbuzuje úžas. Naivní mladický humor Münzerových revolučních pamfletů úplně zmizel; zde se již neobjevuje klidná, objasňující řeč myslitele, která mu dříve nebyla nikterak cizí. Münzer je teď cele prorokem revoluce; neúnavně rozdmýchává nenávist k vládnoucím třídám, rozněcuje nejdivočejší vášně a mluví již jen ve velkolepých obrazech, jež vkládalo do úst starozákonním prorokům náboženské i nacionální blouznění. Ze stylu, který si nyní musel osvojit, je vidět, jaké vzdělání mělo obecnstvo, na něž chtěl působit.

Příklad Mühlhausenu a Münzerova agitace působily a rychle se šířily. V *Durynsku*, *Eichsfeldu*, *Harci*, *saských vévodstvích*, *Hesensku* a *Fuldě*, v *Horních Francích* a ve *Vogtlandu*, všude povstávali sedláci, srocovali se do houfů a vypalovali zámky a kláštery. Münzer byl uznáván za vůdce víceméně celého hnutí a Mühlhausen zůstával střediskem, zatímco v Erfurtu zvítězilo ryze měšťanské hnutí, a strana, která tam nabyla vrchu, se vůči sedlákům stále chovala obojetně.

Knížata v Durynsku byla zpočátku vůči sedlákům stejně bezradná a bezmocná jako knížata francká a švábská. Teprve

SELSKÁ VÁLKA VE ŠVÁBSKU A VE FRANCÍCH (1525)

v posledních dnech dubna se hesenskému lankraběti podařilo sehnat vojsko – byl to týž lankrabě Filip, o jehož zbožnosti tolik bájí protestantská a měštácká reformační historiografie a o jehož hanebnostech vůči sedlákům ještě ledacos uslyšíme. Lankrabě Filip si několika rychlými pochody a rozhodným vystupováním brzy podrobil většinu své země, přibral nové výzvy a vtáhl na území svého dosavadního lenního pána opata fuldského. 3. května porazil u Frauenbergu fuldský selský houf, podrobil si celou zem a využil této příležitosti k tomu, aby se nejen zbavil lenní závislosti na opatovi, ale přeměnil dokonce opatství fuldské v hesenské léno – ovšem s výhradou, že bude později sekularizováno. Potom dobyl Eisenach a Langensalcu a společně s vévodou saským táhl proti hlavnímu sídlu vzpoury, proti Mühlhausenu. Münzer shromáždil své vojenské síly, 8000 mužů a několik děl, u Frankenhausenu. Durynský houf neměl zdaleka takovou bojeschopnost, jako projevila část hornošvábských a franckých houfů v boji proti Truchsessovi; byl špatně vyzbrojen a měl nevalnou kázeň, bylo v něm málo bývalých vojáků a neměl žádného vůdce. Münzer sám zřejmě neměl nejmenší vojenské znalosti. Přesto uznala knížata za vhodné použít i zde taktiky, která tak často zajistila vítězství Truchsessovi: úskočnosti. 16. května zahájili vyjednávání, uzavřeli příměří a pak náhle přepadli sedláky, ještě než příměří vypršelo.

Münzer stál se svými na kopci, dodnes nazývaném Bitevní vrch, kryt vozovou hradbou. V houfu se již silně rozmáhala malomyslnost. Knížata slíbila amnestii, když jim houf vydá Münzera živého. Münzer svolal všechny do kruhu a dal o návrhu knížat rokovat. Nějaký rytíř a nějaký kněz se vyslovili pro kapitulaci; Münzer je dal přivést do kruhu a na místě stít. Tento akt teroristické energie, přijatý radikálními revolucionáři s jásotem, zase poněkud upevnil morálku houfu; ale nakonec by se byl houf z valné části přece jen rozešel bez odporu, kdyby sedláci nebyli zpozorovali, že knížecí lancknechti obklíčili vrch a nedbajíce na příměří, nastupují v sevřených řadách. Ihned se za vozy zformovaly šiky, ale kule z děl i pušek už byly do téměř neozbrojených a boji nezvyklých sedláků a lancknechtů už stáli před vozovou hradbou. Po krátkém odporu byla vozová hradba prolomena, děla sedláků dobyta a sedláci

rozprášení. Prchali v divokém zmatku a padali tak rovnou do rukou obchvatných kolon a jízdy, jež jim připravily neslýchaný masakr. Z osmi tisíc sedláků bylo přes pět tisíc pobito; zbytek vtáhl do Frankenhausenu, ale současně s nimi i knížecí rejtaři. Město padlo. Münzer, poraněný na hlavě, byl objeven v jednom domě a zajat. 25. května se vzdal i Mühlhausen; Pfeifer, který tam zůstal, unikl, ale byl zatčen poblíž Eisenachu.

Münzer byl před zraky knížat napínán na skřipec a potom stát. Šel na popraviště tak statečně, jak žil. Když byl popraven, bylo mu nanejvýš osmadvacet let. Také Pfeifer byl stát, kromě nich však ještě mnoho a mnoho dalších. Muž boží, Filip Hesenský, zahájil svůj krvavý soud ve Fuldě; mimo jiné dali Filip a saská knížata stít mečem v Eisenachu 24 vzbouřenců, v Langensalce 41, po frankenhausenské bitvě 300, v Mühlhausenu přes 100, u Germy 26, u Tüngedy 50, u Sangerhausenu 12, v Lipsku 8, o mrzačení a jiných mírnějších trestech, o drancování a vypalování vesnic a měst ani nemluvě.

Mühlhausen se musel vzdát svého svobodného postavení říšského města a byl připojen k saským zemím, právě tak jako opatství Fulda k lankrabství hesenskému.

Knížata se nyní vypravila do Durynského lesa, kde se spojili franctí sedláci z bildhausenského tábora s durynskými a vypálili mnoho zámků. Před Meiningen došlo k boji; sedláci byli poraženi a ustoupili k městu. Ale tam jim najednou uzavřeli brány a hrozili, že jim vpadnou do zad. Houf, zaskočený zradou spojenců, vzdal se knížatům a ještě během vyjednávání se rozutekl. Bildhausenský tábor se rozprchl už dávno, a tak byl rozprášením tohoto houfu zničen poslední zbytek vzbouřenců ze Saska, Hesenska, Durynska a Horních Frank.

V *Alsasku* vypuklo povstání později než na pravém břehu Rýna. Sedláci štrasburského biskupství povstali teprve v polovině dubna a brzy po nich hornoalsáští a sundgavští. 18. dubna vyplenil dolnoalsaský houf klášter Altorf; další houfy se utvořily u Ebersheimu a Barru a v údolí Willeru a Urbisu. Ty se pak brzy spojily ve velký dolnoalsaský houf a pořádali výpravy k dobývání měst a městysů, jakož i k ničení klášterů. Vydali výzvu, aby všude každý

třetí muž vstoupil do vojska. Dvanáct artikulí tohoto houfu je značně radikálnější než artikule švábsko-francé.²⁵⁵

Zatímco jeden proud dolnoalsaských se počátkem května soustředil u St. Hippolitu a po marném pokusu dobýt toto město se v porozumění s měšťany zmocnil 10. května Barkenu, 13. května Rappoltswaileru, 14. května Reichenweieru, vydal se druhý proud pod vedením Erasma Gerbera, aby přepadem dobyl Štrasburk. Pokus ne zdařil, proud se obrátil k Vogézám, zničil klášter Mauer-münster a oblehl Zabern, který se 13. května vzdal. Odtud táhl na lotrinské hranice, vzbouřil sousední část vévodství a zároveň zatarasil horské přechody. U Herbolzheimu na řece Saaře a u Neuburgu byla zřízena velká ležení; u Saarbrückenu se opevnilo 4000 německých sedláků z Lotrinska; konečně dva předsunuté houfy, kolbenský houf ve Vogézách a kleeberský houf u Weissenburgu, chránily frontu a pravé křídlo, zatímco levé křídlo se opíralo o hornoalsaské.

Hornoalsasští byli v pohybu od 20. dubna a 10. května donutili Sulz, 12. května Gebweiler a 15. května Sennheim s okolím, aby vstoupily do selského bratrstva. Rakouská vláda a okolní říšská města se sice hned spojily proti nim, ale neměly dost sil, aby se jim mohly vážně postavit na odpor, natož aby je napadly. Tak bylo do konce května až na několik málo měst celé Alsasko v rukou vzbouřenců.

Ale už se blížilo vojsko, které mělo ztrestat troufalost alsaských sedláků. Moc šlechty tu obnovili *Francouzi*. Vévoda Antonín Lotrinský se dal již 8. května na pochod s armádou 30 000 mužů, mezi nimiž byl výkvět francouzské šlechty a španělské, piemontské, lombardské, řecké a albánské pomocné sbory. 16. května narazil vévoda u Lützelsteinu na 4000 sedláků, které bez námahy porazil, a už 17. května donutil ke kapitulaci Zabern, obsazený sedláky. Ale podmínky kapitulace byly porušeny, hned jak lotrinští vstoupili do města a odzbrojili sedláky; lancknechti se vrhli na bezbranné sedláky a většinu jich pobili. Ostatní dolnoalsaské houfy se rozutekly a vévoda Antonín se pak obrátil proti hornoalsaským. Hornoalsasští, kteří se předtím zdráhali přispět na pomoc Dolnoalsaským u Zabernu, byli teď napadeni u Scherweileru celou silou Lotrinčanů.

Bránili se velmi statečně, ale při obrovské přesile – 30 000 mužů proti 7000 – a při zradě několika rytířů, zvláště reichenweierského fojta, byla všechna statečnost marná. Byli na hlavu poraženi a rozprášeni. Vévoda pak s obvyklou krutostí pacifikoval celé Alsasko. Jen Sundgau zůstalo ušetřeno jeho přítomnosti. Rakouská vláda pouhou pohrůžkou, že ho povolá, přiměla tu své sedláky, že počátkem června přistoupili na ensisheimskou dohodu. Sama však hned zase dohodu porušila a dala kazatele a vůdce hnutí hromadně pověsit. Sedláci nato provedli novou vzpouru, která skončila nakonec tím, že sundgauští sedláci byli zahrnuti do offenburské smlouvy (18. září).

Zbývá ještě podat zprávu o selské válce v *rakouských alpských zemích*. Tyto kraje, stejně jako přilehlé *arcibiskupství solnohradské*, byly od povstání „za stara prava“* ve stálé opozici proti vládě a šlechtě a reformované učení našlo i zde příznivou půdu. Náboženské pronásledování a svévolný daňový útisk přispěly k vypuknutí povstání.

Město *Salcburk*, podporované sedláky a horníky, vedlo již od roku 1522 spor s arcibiskupem o svá městská privilegia a náboženské vyznání. Koncem roku 1524 přepadl arcibiskup město s naverbovanými lancknechty, terorizoval je střelbou ze zámeckých děl a pronásledoval kacířské kazatele. Zároveň vypsál nové tíživé daně a tím krajně rozhořčil všechno obyvatelstvo. Na jaře roku 1525 v době švábsko-francké a durynské vzpoury povstali náhle sedláci a horníci celé země, sdružovali se v houfy pod vedením hejtmanů *Prasslera* a *Weitmosera*, osvobodili město a oblehli salcburský zámek. Stejně jako západoněmečtí sedláci vytvořili křesťanský svaz a své požadavky vtělili do artikulí, jichž bylo čtrnáct.

Na jaře 1525 se vzbouřili také sedláci ve *Štýrsku*, *Horním Rakousku*, *Korutanech* a *Kraňsku*, kde nové nezákonné daně, cla a nařízení těžce postihly lid v jeho životních zájmech. Sedláci dobyli mnoho zámků a u Gryssu porazili vítěze nad vzpourou „za stara prava“, starého vrchního velitele Dietrichsteina. Ačkoli se vládě podařilo část povstalců uchlácholit planými sliby, většina přece jen

* Viz tento svazek, str. 399. (*Pozn. red.*)

zůstala pohromadě a spojila se se Solnohradskými, takže celé Solnohradsko a větší část Horního Rakouska, Štýrska, Korutan a Kraňska byly v rukou sedláků a horníků.

Také v Tyrolích našlo reformované učení mnoho stoupenců; činnost Münzerových emisarů tu dokonce měla ještě větší úspěch než v ostatních alpských zemích. Arcivévoda Ferdinand pronásledoval kazatele nového učení i zde a novými svévolnými finančními úpravami zasáhl rovněž do výsad obyvatelstva. Důsledek byl jako všude: povstání na jaře téhož roku 1525. Vzbouřenci, jejichž hlavním vůdcem byl münzerovec Geismaier, jediný význačný vojenský talent mezi všemi selskými vůdci, dobyli mnoho zámků a zejména na jihu podél Adiže velmi energicky zakročovali proti kněžím. Také vorarlberští sedláci povstali a připojili se k algavským.

Arcivévoda, tísněn ze všech stran, dělal rebelům, které ještě před nedávnem chtěl vyhladit ohněm a mečem, ústupek za ústupkem. Svolal zemské sněmy svých dědičných zemí a na dobu, než se sejdou, uzavřel se sedláky příměří. Mezitím ze všech sil zbrojil, aby mohl co nejdříve promluvit s buřiči jinak.

Příměří ovšem netrvalo dlouho. Dietrichstein, kterému došly peníze, začal ve vévodstvích vymáhat výpalné. Jeho slovanští a maďarští vojáci kromě toho páchali nejhanebnější ukrutnosti na obyvatelstvu. A tak se štýrští sedláci znovu vzbouřili, přepadli v noci z 2. na 3. července vrchního velitele Dietrichsteina v Schladmingu a pobili všechny, kdo nemluvili německy. Dietrichstein sám byl zabit. 3. července ráno ustavili sedláci porotu a 40 zajatých českých a chorvatských šlechticů odsoudili k smrti. Odsouzení byli ihned stíhání. To zapůsobilo; arcivévoda ihned přijal všechny požadavky stavů z pěti vévodství (Horního a Dolního Rakouska, Štýrska, Korutan a Kraňska).

Také v Tyrolích bylo vyhověno požadavkům zemského sněmu a tím byl na severu obnoven klid. Jih však rozředená usnesení zemského sněmu odmítl, trval na svých původních požadavcích a zůstal ve zbrani. Teprve v prosinci se arcivévodovi podařilo zjednat násilím pořádek. Neopomněl ovšem dát pověsit mnoho buřičů a vůdců vzpour, kteří mu padli do rukou.

Proti Salcburku se pak v srpnu vypravilo 10-000 Bavorů pod

vedením Georga z Frundsbergu. Tato impozantní vojenská síla, jakož i rozepře, které vypukly mezi sedláky, pohnuly Salcburské, že uzavřeli 1. září dohodu s arcibiskupem, kterou přijal i arcivévoda. Avšak obě knížata, která zatím dostatečně zesílila svá vojska, tuto úmluvu zase brzy porušila a dohnala tím salcburské sedláky k novému povstání. Vzbouřenci jakžtakž přečkali zimu; na jaře k nim přišel Geismaier a zahájil skvělé tažení proti vojskům dotírajícím ze všech stran. V několika skvělých bitvách – v květnu a červnu 1526 – postupně porazil Bavorsy, Rakušany, vojsko Švábského svazu a žoldnéře biskupa salcburského a dlouho znemožňoval různým vojskům, aby se spojila. Přitom ještě měl čas obléhat Radstadt. Nakonec byl ze všech stran obklíčen přesilou, musel ustoupit, probil se a provedl zbytky svého vojska rakouskými Alpami na benátské území. Benátská republika a Švýcarsy poskytly neúnavnému selskému vůdci podklad k novým akcím; celý rok se ještě pokoušel zavléci je do války s Rakouskem, která by mu poskytla příležitost provést nové selské povstání. Ale uprostřed těchto jednání jej zasáhla ruka vrahova; arcivévoda Ferdinand a arcibiskup salcburský neměli klidu, dokud Geismaier žil; najali banditu a tomu se podařilo roku 1527 nebezpečného buřiče sprovodit ze světa.

VII

Geismaierovým ústupem na benátské území skončila poslední dohra selské války. Sedláci byli všude znovu podrobeni svým duchovním, šlechtickým nebo patricijským pánům; úmluvy, které s nimi byly tu a tam uzavřeny, byly zase zrušeny a k dosavadním břemenům přibýlo ohromné výpalné, které vítězové poraženým uložili. Velkolepý revoluční pokus německého lidu skončil potupnou porážkou a dočasně zdvojnásobeným útlakem. Natrvalo se však postavení selské třídy potlačením povstání nezhoršilo. Co z nich mohli šlechta, knížata a kněží rok co rok vyždímat, to z nich ždímalí už před válkou; německý sedlák té doby měl s moderním proletářem to společné, že se jeho podíl na produktech jeho práce omezoval na minimum existenčních prostředků, jichž bylo nezbytně zapotřebí k jeho obživě a k udržení selského pokolení. Vcelku mu již tedy neměli co vzít. Mnoho zámožnějších středních rolníků bylo ovšem ožebračeno, mnoho poddaných bylo znevolněno, celé plochy obecních pozemků byly zkonfiskovány, mnoho sedláků bylo dohnáno k tuláctví nebo přešli mezi městské plebejce, protože jejich obydlí byla zničena, pole zpustošena a všude vládl zmatek. Ale války a drancování byly v oné době na denním pořádku a vůbec selská třída stála příliš hluboko, aby se její postavení mohlo zvýšením daní trvale zhoršit. Následující náboženské války a konečně třicetiletá válka, kdy byly celé kraje stále znovu a znovu pustošeny a vylidňovány, postihly sedláky daleko hůře než selská válka; zejména třicetiletá válka zničila nejvýznamnější část výrobních sil v zemědělství, a to spolu se zničením mnoha měst uvrhlo sedláky, plebejce a ožebračené měšťany na dlouhou dobu do irské bídy, nejhoršího druhu.

Nejvíce postihly následky selské války *duchovenstvo*. Jeho kláštery a ústavy byly vypáleny, drahocennosti vyloupeny, prodány do ciziny nebo roztaveny, zásoby spotřebovány. Kněží byli všude nejméně s to klást odpor, a přitom si na nich lidová nenávist nejvíce zchlazovala žáhu. Ostatní stavy, knížata, šlechta a měšťané, měli dokonce tajnou radost z toho, jaká pohroma postihla nenáviděné preláty. Selská válka zpopularizovala sekularizaci církevních statků ve prospěch sedláků, světská knížata a zčásti i města se postarala, aby tato sekularizace byla provedena v *jejich* prospěch a v protestantských zemích se majetky prelátů brzy octly v rukou knížat a městského patriciátu. Ale ani nadvláda duchovních knížat nezůstala nedotčena a světská knížata dovedla po této stránce těžít z nenávisti lidu. Tak jsme viděli, jak byl fuldský opat degradován z lenního pána na vazala Filipa Hesenského. Tak donutilo město Kempten knížete opata, aby mu za babku prodal svá cenná privilegia, kterých ve městě požíval.

Šlechta rovněž hodně utrpěla. Většina jejích zámků byla zničena, mnoho nejurozenějších rodů bylo zruinováno, a aby se vůbec uživilo, muselo vstoupit do knížecích služeb. Jasně se prokázala její bezmocnost vůči sedlákům; šlechta byla všude poražena a donucena ke kapitulaci; zachránila ji jen knížecí vojska. Jakožto bezprostřední říšský stav ztrácela stále víc na významu a dostávala se do područí knížat.

Ani *města* na selské válce celkem nezískala. Vláda patricijů se skoro všude znovu upevnila; opozice měšťanů byla nadlouho zlomena. Staré patricijské zlořády bujely dál a až do francouzské revoluce na všech stranách brzdily obchod a průmysl. Kromě toho knížata dávala městům vinu za to, že měšťanská nebo plebejská strana dosáhla pod jejich ochrannými křídly dočasných úspěchů v boji. Městům, která už dřív patřila k územím knížat, bylo uloženo perné výpalné, byla jim odňata privilegia a byla bez ochrany porobena zříštné ^zvůli knížat (Frankenhausen, Arnstadt, Šmalkaldy, Würzburg atd. atd.). Říšská města byla přivtělena ke knížecím územím (např. Mühlhausen), nebo se dostala alespoň do morální závislosti na sousedních knížatech jako mnoho franckých měst.

Za těchto okolností těžila ze selské války jediné *knížata*. Viděli

jsme hned na začátku našeho líčení, jak opožděný vývoj německého průmyslu, obchodu a zemědělství znemožňoval, aby se Němci zcentralizovali v *národ*, jak připouštěl jen lokální a provinciální centralizaci a jak proto představitelé této centralizace v rámci roztržičnosti, knížata, byli jediným stavem, který nutně těžil z každé změny tehdejších společenských a politických poměrů. Stupeň rozvoje tehdejšího Německa byl tak nízký a přitom v různých provinciích tak nestejný, že vedle světských knížectví klidně existovaly ještě i duchovní vrchnosti, městské republiky a výsostná hrabata a baroni; ale zároveň tento vývoj šel sice velice pomalu a ospale, ale nezadržitelně k *provinciální* centralizaci, tj. k podřízení ostatních říšských stavů knížatům. Proto mohla na skončení selské války získat jenom knížata. A tak tomu také skutečně bylo. Knížata získala nejen relativně tím, že byli oslabeni jejich soupeři, duchovenstvo, šlechta a města; získala i absolutně tím, že si odnesla spolia opima (hlavní kořist) na úkor všech ostatních stavů. Církevní statky byly sekularizovány v jejich prospěch; část šlechty, zcela nebo zčásti ožebračené, se musela postupně podrobit jejich svrchovanosti; vypalné městasedláků plynulo do pokladny knížat, která kromě toho zrušením četných městských výsad získala daleko volnější ruku k svým oblíbeným finančním machinacím.

Hlavním výsledkem selské války bylo, že prohloubila a upevnila roztržičnost Německa, která zároveň byla příčinou jejího nezdaru.

Viděli jsme, jak bylo Německo nejen rozkouskováno na nesčetné ~~neuvážené~~ a navzájem si skoro cizí provincie, ale i jak se v každé této provincii národ rozpadal a mnohonásobně členil na různé stavy a stavovské frakce. Kromě knížat a kněží nacházíme na venkově šlechtu a sedláky, ve městech patricije, měšťany a plebejce, vesměs stavy, jejichž zájmy si byly navzájem úplně cizí, jestliže se nezkřížily nebo dokonce nesrážely. Nad celou touto změť zájmů ještě byly zájmy císařovy a papežovy. Viděli jsme, jak se tyto rozmanité zájmy nakonec ztěžka, neúplně a různě podle oblastí zformovaly ve tři velké skupiny; jak se přes toto namáhavé zformování každý stav bránil směru vývoje, jež udávaly národu okolnosti, jak organizoval své hnutí na vlastní pěst, a tak se střetával nejen se všemi konzervativními, ale i se všemi ostatními opozičními stavy,

až musel nakonec podlehnout. Tak šlechta za povstání Sickingena, sedláci za selské války, měšťané v celé své krotké reformaci. Ale ani sedláci a plebejci se ve většině německých krajů nedostali ke společné akci a navzájem si překáželi. Viděli jsme také, co způsobilo toto roztržštění třídního boje a tímto roztržštěním zaviněnou úplnou porážku revolučního hnutí a poloviční porážku měšťanského hnutí.

Z předchozího vylíčení bude jisté každému jasné, jak celé hnutí zničila lokální a provinciální roztržštěnost a z ní nutně vyplývající lokální a provinciální omezenost; jak ani měšťané, ani sedláci, ani plebejci se nezmohli na jednotné celonárodní vystoupení; jak např. sedláci postupovali v každé provincii na vlastní pěst, jak neustále odpírali pomoc sousedním vzbouřeným sedlákům, a proto byli postupně v jednotlivých srážkách potřeni vojskem, které se většinou počtem nerovnálo ani desetině celkového počtu vzbouřenců. Každé to příměří, každá dohoda, kterou jednotlivý houf uzavřel se svými odpůrci, byla zradou společné věci; a že se jednotlivé houfy seskupovaly nikoli podle toho, zda bojovaly za více nebo méně společný cíl, nýbrž jediné podle toho, zda měly určitého společného nepřítele, kterému nakonec podlehly, to je nejpádnejším důkazem, do jaké míry si byli sedláci jednotlivých provincií vzájemně cizí.

I v tom se nám sama nabízí analogie s hnutím let 1848–1850. Také roku 1848 se zájmy opozičních tříd navzájem střetávaly a každá třída postupovala zvlášť. Buržoazie byla sice už natolik vyspělá, že si nechtěla dát líbit feudálně byrokratický absolutismus, ale přitom ještě neměla dost moci, aby hned podřídila požadavky ostatních tříd svým požadavkům. Proletariát, příliš slabý, aby mohl počítat, že se buržoazní období rychle přeskochí a že se sám brzy dostane k moci, poznal již za absolutismu s dostatek slasti buržoazního režimu a byl vůbec příliš vyspělý, aby – byť na chvíli – spatřoval v emancipaci buržoazie svou vlastní emancipaci. Masu národa, maloměšťáky, živnostníky (řemeslníky) a sedláky nechal její nejbližší přirozený spojenec, buržoazie, na holičkách jako už příliš revoluční, kdežto proletariát se od ní zase místy odvracel jako od ne dost pokročilé; kromě toho byla sama zase ještě rozdělena, a tak také ničeho nedosáhla a jen dělala opozici vpravo i vlevo proti svým spoluopoziciníkům. Konečně lokální omezenost nemohla být u sed-

láků roku 1525 větší, než byla u všech tříd zúčastněných na hnutí z roku 1848. Sto lokálních revolucí a po nich následujících, stejně bez překážky provedených sto reakcí, rozkouskování na spoustu státečků, které trvá dál atd. atd., to jsou důkazy, které mluví samy za sebe. *Kdo může ještě po obou německých revolucích z roku 1525 a 1848 a po tom, čeho dosáhly, blábolit o federativní republiče, nepatřit nikam jinam než do blázince.*

Ale obě revoluce, revoluce ze šestnáctého století a revoluce z let 1848–1850, se přes všechny analogie přece jen od sebe velmi podstatně liší. Revoluce z roku 1848 dokazuje ne-li pokrok Německa, tedy aspoň pokrok Evropy.

Kdo těžil z revoluce 1525? *Knížata.* — Kdo těžil z revoluce 1848? *Velká* knížata, Rakousko a Prusko. Za malými knížaty z roku 1525 stáli drobní měšťané, kteří je k sobě připoutávali daněmi; za velkými knížaty z roku 1850, za Rakouskem a Pruskem, stojí moderní velká buržoazie, která je pomocí státního dluhu rychle dostává do svého područí. A za velkou buržoazií stojí proletáři.

Revoluce z roku 1525 byla místní německou záležitostí. Když Němci prodělávali svou selskou válku, měli Angličané, Francouzi, Češi a Maďaři už své selské války za sebou. Bylo-li tehdy Německo rozkouskováno, byla Evropa rozdrobena ještě víc. Revoluce z roku 1848 nebyla německou místní záležitostí, byla jen jednou epizodou velké evropské události. Hybné síly této revoluce se za jejího průběhu nedaly vtěsnat do úzkého prostoru jedné země, ba ani jedné části světa. Ba naopak, země, které byly dějištěm této revoluce, se právě nejméně podílely na jejím vzniku. Jsou víceméně surovinou bez vědomí a vůle, přetvářenou hnutím, jehož se účastní celý svět, hnutím, které se nám ovšem za dnešních společenských poměrů musí jevit jako cizí síla, ačkoli je to koneckonců naše vlastní hnutí. Revoluce z let 1848 až 1850 nemůže proto skončit jako revoluce z roku 1525.

K. MARX A B. ENGELS
PROHLÁŠENÍ
O VYSTOUPENÍ Z LONDÝNSKÉHO
NĚMECKÉHO DĚLNICKÉHO
VZDĚLÁVACÍHO SPOLKU²⁵⁶

Předsedovi úterní schůze spolku na Great-Windmill Street.
Podepsaní oznamují, že vystupují ze spolku.

Londýn 17. září 1850

*H. Bauer, K. Pfänder,
I. G. Eccarius, S. Seiler,
K. Marx, K. Schramm,
B. Engels, F. Wolf,
W. Liebknecht,
Hein, Haupt, G. Klose*

Uveřejněno poprvé

*Otištěno podle rukopisu
Přeloženo z němčiny*

K. MARX A B. ENGELS

DO PIS ADAMOVI, BARTHÉLEMYMU
A VIDILOVI²⁵⁷

PÁNŮM ADAMOVI, BARTHÉLEMYMU A VIDILOVI

Vážení pánové,
dovolujeme si vám oznámit, že už dávno pokládáme společnost, o níž mluvíte, za fakticky rozpuštěnou. Zbývá jedině zničit ustavující smlouvu*. Snad budou pan Adam nebo pan Vidil tak laskaví a navštíví tuto neděli 13. října v poledne pana Engelse v Soho, Macclesfield Street, čís. 6, aby byli přítomni spálení zmíněného dokumentu.

Znamenáme se, vážení pánové,
v plné úctě

Engels, Marx, Harney

Londýn 9. října 1850

Uveřejněno poprvé

*Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny*

* Viz tento svazek, str. 553-554. (Pozn. red.)

K. MARX A B. ENGELS

REDAKČNÍ POZNÁMKA K ČLÁNKU

I. G. ECCARIA „KREJČOVSTVÍ

V LONDÝNĚ NEBOLI BOJ VELKÉHO

A MALÉHO KAPITÁLU“ 258

Autor tohoto článku je *dělníkem* v jedné z londýnských krejčovských dílen. Klademe německým buržoům otázku, kolik je mezi nimi spisovatelů, kteří by dokázali vystihnout podstatu skutečného hnutí podobně jako Eccarius?

Dříve než proletariát vybojuje svá vítězství na barikádách a na bojištích, ohlásí příchod své vlády řadou vítězství intelektuálních.

Nechť si čtenář povšimne: místo sentimentálně moralizující a psychologické kritiky, jíž proti existujícím poměrům používal Weitling a jiní literárně činní dělníci, bojuje tu proti měšťacké společnosti a jejímu hnutí čistě materialistické a svobodnější pojetí, nerušené žádnými náladovými vrtochy. Kdežto v Německu a ve značné míře i ve Francii se řemeslníci brání zániku svého polostředověkého postavení a chtěli by se sdružovat jako *řemeslníci*, Eccarius chápe porážku řemesla v zápase s velkým průmyslem a pokládá to za pokrok; současně nachází a odhaluje ve výsledcích a produktech velkého průmyslu reálné podmínky proletářské revoluce, kterou vyvolává v život a denně znovu vytváří sama historie.

Napsali K. Marx a B. Engels v říjnu 1850
Otištěno v časopise „Neue Rheinische Zeitung,
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 5—6, 1850

Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

O HESLE ZRUŠENÍ STÁTU

A O NĚMECKÝCH

„PŘÁTELÍCH ANARCHIE“²⁵⁹

„Zrušení státu má pro komunisty jediný význam: je nutným následkem zrušení tříd, s nimiž sama od sebe odpadne potřeba organizované moci jedné třídy k potlačování třídy druhé. Zrušení státu v *buržoazních* zemích znamená omezit státní moci na takovou úroveň jako v Severní Americe. Zde se ještě třídní protiklady nevyhrotily úplně; třídní konflikty se pokaždé zahladí odlivem přebytečného proletářského obyvatelstva na západ; vměšování státní moci, na Východě zredukované na minimum, neexistuje na Západě vůbec. Zrušení státu ve *feudálních* zemích znamená zrušení feudalismu a zřízení obyčejného buržoazního státu. V *Německu* se pod heslem zrušení státu skrývá buď zbabělý útěk před nadcházejícími boji, nebo falešné zbytnění *buržoazní* svobody v naprostou nezávislost a samostatnost *jednotlivce*, nebo konečně lhotejnost měšťáka ke *každé* státní formě, nepřekáží-li rozvoji buržoazních zájmů. Že se *toto zrušení státu*, ve vyšším smyslu, hlásá tak hloupě, za to berlínští *Stirnerové* a *Faucherové* ovšem nemohou. La plus belle fille de France ne peut donner que ce qu'elle a.“ („*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*“, čís. 4, str. 58**).

Zrušení státu, *anarchie*, stalo se od té doby v Německu módním heslem. Rozptýlení němečtí učedníci Proudhonovi²⁶⁰, berlínská „vyšší“ demokracie a dokonce zapomenutí „nejšlechtetnější duchové národa“ ze stuttgartského parlamentu a z říšských regentů²⁶¹, ti všichni si присvojili toto zdánlivě radikální heslo každý po svém.

Všechny tyto frakce se svorně snaží udržet nynější *občanskou*

* Ani nejkrásnější děvče Francie nemůže dát víc než má. (Pozn. red.)

** Viz str. 317-318 tohoto svazku. (Pozn. red.)

společnost. Tím, že hájí občanskou společnost, hájí nutně panství buržoazie, a v Německu dokonce dobytí* panství buržoazií; liší se od skutečných zástupců buržoazie jen neobvyklou formou, která jim dodává zdání lidí „jdoucích vpřed“, „jdoucích ze všech nejdále vpřed“. Při všech praktických konfliktech se toto zdání vytrácelo; proti *skutečné* anarchii revolučních krizí**, kdy se masy [a státní moc] navzájem napadaly „hrubou silou“, dělali tito představitelé anarchie vždycky všechno možné, aby anarchii zamezili. Obsah této velebené „anarchie“ se nakonec přeměnil v to, čemu se ve vyvinutějších zemích říká „pořádek“. „Přátelé anarchie“ v Německu jsou v plné „entente cordiale“*** s „přáteli pořádku“ ve Francii.

Pokud nejsou přátelé anarchie závislí na Francouzech Proudhonovi a Girardinovi, pokud je jejich nazírání germánského původu, mají všichni společný pramen: *Stirnera*. Období rozkladu německé filosofie dodalo vůbec demokratické straně Německa většinu běžných frází. Představy a slova posledních německých učenců, především Feuerbacha a Stirnera, pronikly už před únorem ve značně rozředěné formě do běžného beletristického povědomí a do časopisecké literatury, která zase tvořila hlavní zdroj pro pobřeznové demokratické pohlaváry. Stirnerovo kázání o bezstátí se zvláště dobře hodilo k tomu, aby prouthonovské anarchii a girardinovskému zrušení státu dodalo německé filosofické „vyšší posvěcení“. Stirnerova kniha „Jedinec a co mu náleží“²⁶² upadla sice v zapomnutí, ale Stirnerův způsob myšlení a zvláště jeho kritika státu se u přátel anarchie vynořuje znovu. Už dříve jsme objevili literární zdroje těchto pánů, pokud byly francouzského původu²⁶³, k probádání jejich německých pramenů musíme zase sestoupit do hlubin předpotopní německé filosofie. Je-li už třeba zabývat se německou každodenní polemikou, je vždy příjemnější držet se původců toho či onoho nazírání než druhé várky překupníků.

* V rukopise je na tomto místě škrtnuto slovo „politického“. (Pozn. red.)

** V rukopise škrtnuta slova „kdy státní moc zmizela před mocí mas“ („wo die Staatsmacht vor der Macht der Massen verschwand“). Slovo „gegeneinander“ („navzájem“) v dalším nepřeskrtnutém textu ukazuje, že po znovu vepsaných slovech „wo die Massen“ („kdy masy“) byla patrně vypuštěna slova „und die Staatsmacht“ („a státní moc“), jež jsme dali v českém textu do hranatých závorek. (Pozn. red.)

*** — srdečné shodě. (Pozn. red.)

Nuž ještě jednou sedlejte mi, Múzy, Pegasa,
bych vydal se v ten starý, romantický kraj!²⁶⁴

Dříve než přikročíme ke zmíněné Stirnerově knize, musíme se přenést zpět do „starého romantického kraje“ a do zapomenuté doby, kdy tato kniha vyšla. Pruská buržoazie, těžíc z finančních nesnází vlády, začala dobývat politickou moc; současně se tehdy vedle měšťáckého konstitučního hnutí šířilo mezi proletariátem denně mocnější hnutí komunistické. Buržoazní elementy společnosti, které k dosažení svých vlastních cílů potřebovaly ještě podporu proletariátu, musely se všude vydávat za přívržence nějaké odrůdy socialismu; konzervativní a feudální strana byla rovněž nucena slibovat proletariátu. Vedle boje buržoů a rolníků proti feudální šlechtě a byrokracii zuřil boj proletářů proti buržoům; mezitím byla celá spousta socialistických mezistupňů, všechny druhy socialismu, reakční, maloburžoazní i buržoazní; a projevy všech těchto bojů a snah byly potlačovány a tlumeny státní mocí, cenzurou a zákazem spolků a shromažďování. Takové bylo postavení stran v době, kdy německá filosofie slavila svoje poslední žalostné triumfy.

Cenzura nutila od samého počátku všechny víceméně nežádoucí elementy, aby se vyjadřovaly pokud možno nejabstraktněji; tento vyjadřovací způsob dodala německá filosofická tradice, která tehdy dospěla k naprostému rozkladu hegelovské školy. Boj proti náboženství trval. Čím obtížnější byl v tisku politický boj proti existující vládě, tím horlivěji se vedl ve formě boje náboženského a filosofického. Německá filosofie ve své nejrozbrodější formě byla společným majetkem „vzdělanců“, a čím víc se stávala společným majetkem, tím rozbrodějšími, nesouvislejšími a nudnějšími se stávali filosofové a tím vyšší vážnost jim zase dodávala tato nesouvislost a nudnost v očích „vzdělaného“ publika.

Zmatek v hlavách „vzdělanců“ byl strašlivý a každým okamžikem vzrůstal. Bylo to pravé křížení idejí nejrozličnějšího původu, německého, francouzského i anglického, antického, středověkého i moderního. Zmatek byl o to větší, že všechny tyto ideje se sem dostávaly až z druhé, třetí a čtvrté ruky a obíhaly v podobě až k nepoznání znetvořené. Takový osud sdílely nejen myšlenky francouzských a anglických liberálů a socialistů, ale i ideje Němců,

např. Hegelovy. Nesčetné důkazy o tom podává celá literatura oné doby a jak uvidíme, zvláště kniha Stirnerova. A současná německá literatura trpí následky tohoto stavu ještě dnes.

Toto zmatené filosofické šermování ve vzduchoprázdnu bylo jen odrazem skutečných bojů. Každý nový obrat ve filosofii vzbudil všeobecnou pozornost „vzdělců“, k nimž se v Německu počítá pár zahálečů, kandidátů soudcovské a učitelské hodnosti, nepovedených teologů, nezaměstnaných lékařů, literátů atd. Každý takový „nový obrat“ znamenal pro tyto lidi překonání a konečnou likvidaci nějakého stupně historického vývoje. Zachtělo-li se některému filosofovi nějak kritizovat např. buržoazní liberalismus, byl tento liberalismus okamžitě mrtev, vyškrtnut z historického vývoje a vyřazen i v praxi. Stejně republikánství, socialismus atd. Jak byly tyto vývojové stupně „zlikvidovány“, „překonány“ a „zrušeny“, ukázalo se později za revoluce, kdy hrály hlavní úlohu a kdy si na jejich filosofické ničitele už nikdo ani nevzpomněl.

Ledabylost ve formě a obsahu, nadutá povrchnost a domýšlivá hloupost, bezbřehá triviálnost a dialektická mizérie, charakterizující německou filosofii v tomto jejím posledním období, překonává všechno, co kdy v této oblasti existovalo. Může se s ní srovnávat jen neuvěřitelná lehkověrnost veřejnosti, jež všechny tyto věci přijímá jako berné mince, jako nejposlednější novinku, jako něco, „co tu ještě nebylo“. Německý národ, „důkladný“...*

*Napsal B. Engels v říjnu 1850
Poprvé otištěno v časopise
„Pod praporem marxismu“,
čís. 6, 1927*

*Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny*

* Zde končí rukopis. (Pozn. red.)

TŘETÍ MEZINÁRODNÍ PŘEHLED

OD KVĚTNA DO ŘÍJNA

Politická agitace posledních šesti měsíců se podstatně liší od té, která bezprostředně předcházela. Revoluční strana je všude vytlačena z jeviště, vítězové se hádají o plody vítězství: ve Francii různé frakce buržoazie, v Německu různá knížata. Spor se vede náramně hlučně. Zdá se, že neodvratně dojde k otevřené roztržce, k rozhodnutí zbraněmi; zatím však zbraně chtě nechtě rezavějí v pochvách a nerozhodnost se vždy znovu skrývá za mírové smlouvy, aby mohlo zase dojít k přípravám na zdánlivou válku.

Podívejme se nejprve na *reálnou* základnu, na níž se odehrává toto povrchové vření.

Léta 1843–1845 byla lety průmyslové a obchodní prosperity a jeví se jako nutný následek téměř nepřetržité průmyslové deprese v době 1837–1842. Jako vždy podnítila prosperita velmi rychle spekulaci. Ke spekulaci dochází pravidelně v těch obdobích, kdy je nadvýroba už v plném proudu. Poskytuje nadvýrobě dočasné odčerpávací kanály, čímž zase urychluje vypuknutí krize a zvětšuje její dohaz. Krize sama propuká nejdříve v oblasti spekulace a teprve pondělí nachvácuje výrobu. Proto se tedy při povrchním pozorování zdá, že příčinou krize je nikoli nadvýroba, nýbrž bezuzdná spekulace, která je ovšem jen symptomem nadvýroby. Pozdější zhroucení výroby se nejvíce jeví jako nutný následek jejího předchozího rozbuzení, nýbrž jako pouhý odraz krachu spekulace. Protože v této chvíli nemůžeme podat úplné dějiny krize po letech 1843–1845, poukážeme jen na nejdůležitější z těchto *symptomů* nadvýroby.

Spekulace se v letech prosperity 1843–1845 soustředila hlavně na železnice, kde se opírala o skutečnou potřebu, na obilí, kde byla

následkem zdražení v roce 1845 a choroby brambor, na bavlnu – po špatné sklizni roku 1846 – a na východoindický a čínský obchod, kde byla přímým důsledkem pronikání Anglie na čínský trh.

Rozvoj anglických železnic začal už roku 1844, plného rozmachu však dosáhl až roku 1845. Jen v tomto roce dostoupil počet zaregistrovaných přihlášek na založení železničních společností 1035. V únoru 1846, kdy už se zase od mnoha zaregistrovaných projektů upustilo, peníze, které měly být odevzdány vládě za nezrušené projekty, stále ještě dosahovaly ohromné částky 14 miliónů liber št., a ještě v roce 1847 činila celková částka těchto plateb vymáhaných v Anglii přes 42 miliónů liber št., z toho přes 36 miliónů za anglické, později 5½ miliónu za zahraniční železnice. Období rozkvětu těchto spekulací nastalo v létě a na podzim 1845. Ceny akcií ustavičně stoupaly a zisky spekulantů strhly brzy do víru všechny třídy obyvatelstva. Vévodové a hrabata závodili s obchodníky a továrníky o výnosnou čest zasedat na ředitelstvích různých železničních tratí; ve správách byli hojně zastoupeni členové horní sněmovny, soudcové i duchovenstvo. Každý, kdo ušetřil pár krejcarů a kdo vládl sebenepatrnějším úvěrem, spekuloval s železničními akciemi. Železniční noviny byly troje, brzy však jich bylo víc než dvacet. Některé velké deníky vydávaly na železničních inzerátech a prospektech často 14 000 liber št. v jednom týdnu. Inženýři byli nedostatek a byli skvěle honorováni. Tiskaři, litografové, knihaři, obchodníci s papírem atd. atd., kteří se zabývali výrobou prospektů, plánů, map atd. atd., továrníci, kteří opatrovali nábytkem kanceláře nespočetných nových ředitelství a prozatímních správních výborů atd., jež rostly jako houby po dešti, vydělali ohromné peníze. Skutečný rozvoj anglických a kontinentálních železnic a s ním spojená spekulace měly v tomto období za následek takové množství podvodů, že to připomínalo časy Johna Lawa a Společnosti jižních moří²⁶⁵. Stovky tratí byly plánovány bez nejmenších vyhlídek na úspěch, přičemž ani projektanti nikdy nepomýšleli na jejich uskutečnění a ředitelům šlo jen o zpronevěru depozit a o podvodné zisky z prodeje akcií.

V říjnu 1845 přišla reakce, která se brzy vystupňovala v úplnou paniku. Už před únorem 1846 (do té doby se měly vláde zaplatit

depozitní částky) zkrachovaly nejméně udržitelné projekty. V dubnu 1846 se to projevovalo i na kontinentálních burzách cenných papírů. V Paříži, Hamburku, Frankfurtu a Amsterdamu došlo k nuceným prodejům za velmi snížené ceny, po nichž následovaly bankroty bankéřů a makléřů. Železniční krize se vlekla až do podzimu 1848; prodlužovaly ji úpadky i solidnějších projektů, jak je postupně zasahoval všeobecný tlak a vymáhání dlužných vkladů, a zůstávaly ji počínající krize i v jiných oborech spekulace, obchodu a průmyslu, které poněkud stlačovaly i ceny starších a solidnějších akcií, až v říjnu 1848 klesly na nejnižší úroveň.

V srpnu 1845 se pozornost veřejnosti obrátila nejdříve k chorobě brambor, která se vyskytla nejen v Anglii a Irsku, ale i na kontinentě; byl to první příznak, že kořeny současné společnosti jsou prohnílé. Zároveň se objevovaly zprávy, které svědčily i o očekávané už špatné sklizni obilí. Obě tyto okolnosti měly za následek, že ceny obilí na všech evropských trzích značně stouply; všeobecný hladomor v Irsku přiměl anglickou vládu, aby půjčila této provincii 8 miliónů liber šterlinků – přesně libru na každého Ira. Ve Francii, kde pohroma byla ještě stupňována záplavami, které způsobily škodu za 4 milióny liber št., byla neúroda zvlášť velká. V Holandsku a v Belgii to nebylo lepší. Neúrodu roku 1845 vystřídala ještě horší neúroda v roce 1846, a také se znovu objevila choroba brambor, i když v menší míře. Tak byl položen zcela reálný základ pro spekulaci s obilím, která se rozbužela tím víc, čím víc ji úrodná léta 1842–1844 na dlouhý čas zatlačovala. V letech 1845–1847 dovezla Anglie daleko víc obilí než kdy předtím. Ceny obilí neustále stoupaly až do jara 1847, kdy protichůdné zprávy o nové sklizni z různých zemí i opatření různých vlád (otevření přístavů volnému dovozu obilí atd.) vyvolaly kolísání; konečně v květnu 1847 dostoupily ceny nejvyššího bodu. V tomto měsíci stoupla v Anglii průměrná cena za jeden kvarter pšenice na 102½ šilinku a v některých dnech až na 115 a 124 šilinků. Ale brzy došly jednoznačně příznivé zprávy o počasí a dobré sklizni, ceny klesly a v polovině července činila průměrná cena pouhé 74 šilinky. Nepříznivé počasí v některých krajích vyhnalo ceny zase poněkud do výše, až konečně v polovině srpna bylo jisté, že sklizeň roku 1847 bude nadprůměrná.

Pokles cen teď už nebylo možno zadržet; dovoz do Anglie nad očekávání vzrostl a už 18. září klesla průměrná cena na $49\frac{1}{2}$ šilinku. Za šestnáct týdnů klesly tedy průměrné ceny o plných 53 šilinků.

V té době železniční krize nejen trvala dál, ale právě ve chvíli, kdy byly obilní ceny nejvyšší, v dubnu a květnu 1847, došlo k úplnému zhroucení úvěrového systému a k úplné dezorganizaci peněžního trhu. Spekulantů s obilím přesto vydrželi pokles cen až do 2. srpna. Toho dne zvýšila banka nejnížší diskontní sazbu na 5%, a pro všechny směnky na období více než dvou měsíců na 6%. Hned následovala řada nejskvělejších úpadků na obilní burze v čele s úpadkem pana Robinsona, guvernéra Anglické banky. V samotném Londýně se položilo osm velkých obilních firem, jejichž pasíva činila úhrnem $1\frac{1}{2}$ miliónu liber šterlinků. Venkovské obilní trhy byly zcela paralyzovány; bankroty tam šly za sebou stejně rychle, zvláště v Liverpoolu. Dříve nebo později – podle vzdálenosti od Londýna – docházelo k podobným úpadkům i na kontinentě. Dnem 18. září, kdy byly ceny obilí nejnížší, lze pokládat obilní krizi za skončenou.

Přecházíme nyní k vlastní obchodní krizi, ke krizi peněžní. V prvních čtyřech měsících roku 1847 vypadal všeobecný stav obchodu a průmyslu ještě uspokojivě, ovšem s výjimkou produkce železa a průmyslu bavlnářského. Produkce železa, vyhnaná železniční horečkou v roce 1845 do nesmírných rozměrů, utrpěla ovšem ve stejné míře, v jaké se zmenšil odbyt pro nadměrné množství vyrobeného železa. V bavlnářském průmyslu, hlavním průmyslovém odvětví pro východoindický a čínský trh, došlo k nadvýrobě pro tento trh už roku 1845 a velmi brzy tu nastal poměrný pokles. Špatná úroda bavlny roku 1846, stoupání cen surovin i hotového zboží a tím vzniklý úbytek spotřeby zhoršily tísnivou situaci v tomto průmyslu. V prvních měsících roku 1847 byla výroba v celém Lancashiru podstatně omezena a dělníci bavlnářského průmyslu byli už postiženi krizí.

15. dubna 1847 zvýšila Anglická banka své nejnížší diskontní sazby u zcela krátkodobých směnek na 3%; omezila celkovou částku směnek, které bude diskontovat, a to bez ohledu na charakter firem, na něž byly směnky vystaveny; a konečně kategoricky ohlásila

obchodníkům, kterým poskytovala půjčky, že už nebude jako obvykle tyto půjčky při jejich splatnosti obnovovat, nýbrž požadovat zaplacení. Dva dny nato se při uveřejnění její týdenní bilance ukázalo, že rezervní fond bankovního oddělení klesl na 2 1/2 miliónu liber šterlinků. Banka proto sáhla k uvedeným opatřením, aby zarazila odliv zlata ze svých sklepů a znovu zvýšila fond hotovosti.

Odliv zlata a stříbra z banky měl mnoho příčin. Za prvé spotřeba a podstatně vyšší ceny skoro všech druhů zboží vyžadovaly větší oběh, pro maloobchod zvláště zlata a stříbra. Za druhé ustavičné investice do železničních staveb, jež činily jen za měsíc duben 4 314 000 liber št., měly nutně za následek hromadné vybírání depozit z banky. Část vybraných peněz, určených pro zahraniční železnice, plynula do ciziny. Zbytečně vysoký dovoz a vývoz cukru, kávy a ostatního koloniálního zboží, jejichž spotřeba a ceny spekulací ještě víc stouply, nadbytečný dovoz bavlny, způsobený spekulativními nákupy v době, kdy došly zprávy o slabé úrodě, a zvláště dovoz obilí vyvolaný opakovanou neúrodou musel být většinou zaplacen v hotovosti nebo zlatými pruty; také tím došlo k značnému odlivu zlata a stříbra do ciziny. Tento odliv ušlechtilých kovů z Anglie pokračoval ostatně přes uvedená bankovní opatření až do konce srpna.

Rozhodnutí banky a zpráva o nízkém stavu jejího rezervního fondu vyvolaly okamžitě tíseň na peněžním trhu a paniku v celém anglickém obchodě, která se svou intenzitou mohla rovnat jen panice z roku 1845. V posledních týdnech dubna a v prvních čtyřech dnech května byly skoro všechny úvěrové transakce ochromeny. Zatím však nedošlo k žádným neobvyklým úpadkům; obchodní firmy se držely nad vodou placením vysokých úroků a nuceným rozprodejem svých zásob, státních papírů atd. za ruinující ceny. Pro řadu i těch nejsolidnějších firem byla záchrana z tohoto prvního dějství krize jen základem jejich pozdějšího pádu. Toto překonání prvního, nejhrozivějšího nebezpečí velmi přispělo ke zvýšení důvěry; od 5. května se znatelně zmenšil tlak na peněžním trhu a koncem května poplach skoro pominul.

Ale za několik měsíců, začátkem srpna, došlo k zmíněným úpadkům v obchodě s obilím, které trvaly až do září; ještě neskon-

čily, když krize vypukla s plnou silou ve všech oblastech obchodních styků, zvláště v obchodu s Východní Indií a s ostrovem Mauritiem, a to současně v Londýně, Liverpoolu, Manchesteru a Glasgowě. Za září se položilo jen v Londýně dvacet firem, jejichž souhrnná pasíva se pohybovala mezi 9 a 10 milióny liber št.

„Prožívali jsme tehdy v Anglii konce obchodních dynastií, jež byly neméně překvapující než pády oněch politických firem na kontinentě, o nichž jsme nedávno tak často slyšeli.“

Tato slova pronesl Disraeli 30. srpna 1848 v dolní sněmovně. Úpadky východoindických firem trvaly nepřetržitě až do konce roku a propukaly s obnovenou silou v prvních měsících 1848, kdy docházely zprávy o bankrotech spřátelených firem v Kalkatě, Bombaji, Madrásu a na Mauritiu.

Tuto v dějinách obchodu neslýchanou řadu bankrotů způsobila všeobecná spekulativní horečka a jí vyvolaný horečný dovoz koloniálních výrobků. Ceny tohoto zboží, udržované dlouhou dobu uměle na výši, klesly částečně už před panikou z dubna 1847, ale všeobecně a podstatně klesly teprve *po* této panice, když se zhroutil veškerý úvěrový systém a jedna firma po druhé byla donucena k hromadným urychleným prodejům. Zvláště od června a července až do listopadu byl tento pokles tak silný, že mu nutně podlehly i nejstarší a nejsolidnější firmy.

Úpadky v září se omezovaly ještě výlučně na *jednotlivé obchodní firmy*. Dne 1. října zvýšila banka své nejnižší diskontní sazby u krátkodobých směnek na 5½ % a současně prohlásila, že napříště už nebude poskytovat půjčky na státní papíry, ať jakéhokoli druhu. Tomuto tlaku teď už nemohly odolávat *ani akciové banky, ani soukromí bankéři*. V několika dnech se postupně položily „Královská banka v Liverpoolu“, „Liverpoolská bankovní společnost“, „Banka severního a jižního Walesu“, „Spojená akciová banka v Newcastlu“ atd. Současně ohlásilo platební neschopnost množství malých soukromých bankéřů ve všech krajích Anglie.

Po tomto všeobecném zastavení plateb v bankách, jež bylo charakteristické zvláště pro měsíc říjen, nastal v Liverpoolu, Manchesteru, Oldhamu, Halifaxu, Glasgowě atd. značný počet úpadků mezi obchodníky s cennými papíry, makléři se směnkami a akciemi,

makléři v lodní dopravě, v obchodě čajem a bavlnou, mezi železáři a obchodníky železem, majiteli přádelen i vlny, tiskaři kartounu atd. Podle pana Tooka²⁶⁶ neměly tyto bankroty v anglických obchodních dějinách obdoby ani co do počtu, ani co do výše kapitálu a daleko předstihly úpadky v době krize 1825. Krize dostoupila vrcholu 23.–25. října a všechny obchodní transakce úplně ustaly. Tehdy docílila deputace ze City suspenzi bankovního zákona z roku 1844, plodu vynalézavosti zesnulého sira Roberta Peela.²⁶⁷ Touto suspenzí bylo na čas zrušeno rozdělení banky na dvě nezávislá oddělení s dvěma zvláštními fondy v hotovosti; ještě několik dní starého uspořádání a jedno z těchto oddělení, bankovní oddělení, by určitě zkrachovalo, zatímco v emisním oddělení by se nahromadilo šest miliónů ve zlatě.

Už v říjnu se krize začala projevovat na *kontinentě*. Ve stejné době došlo k obrovským úpadkům v Bruselu, Hamburku, Brémách, Elberfeldu, Janově, Livornu, Courtrai, Petrohradu, Lisabonu a Benátkách. Čím menší intenzitu měla krize v Anglii, tím více sílila na kontinentě a zachvacovala místa, která dosud nikdy nezasáhla. V nejhorším období byl směnečný kurs pro Anglii příznivý, a tak na sebe Anglie od listopadu strhávala stále rostoucí příliv zlata a stříbra, a to nejen z Ruska a z kontinentu, ale i z Ameriky. Bezprostředním následkem toho bylo, že ve stejném měřítku, v jakém docházelo k oživení peněžního trhu v Anglii, docházelo k jeho podvázání v ostatním obchodním světě, a ve stejném měřítku se tu šířila krize. Počet úpadků mimo Anglii v listopadu tedy vzrůstal; k obrovským úpadkům docházelo nyní v New Yorku, Rotterdamu, Amsterodamu, i.e. Havru, Bayonnu, Antverpách, Monsu, Terstu, Madridu a Stockholmu. V prosinci vypukla krize i v Marseilli a v Alžíru a s obnovenou silou vtrhla do Německa.

Dospěli jsme teď k okamžiku, kdy vypukla francouzská únorová revoluce. Nahlédneme-li do seznamu úpadků, který připojuje pan D. M. Evans ke své „Obchodní krizi 1847–1848“ (Londýn 1848)²⁶⁸, zjišťujeme, že tato revoluce *nezavinila úpadek ani jedné významnější anglické firmy*. K těm několika úpadkům, jež s ní souvisely, došlo mezi makléři s cennými papíry, a to proto, že všechny kontinentální státní papíry pozbyly náhle ceny. Ke stejným bankrotům burzovních

makléřů došlo ovšem i v Amsterdamu, Hamburku atd. Anglické konsolidované půjčky klesly o 6 %, zatímco po červencové revoluci klesly o 3 %. Pro burzovní makléře byla tedy únorová republika jen dvakrát tak nebezpečná jako červencová monarchie.

Panika, která propukla po únoru v Paříži a rozšířila se spolu s revolucemi po celém kontinentě, měla velmi podobný průběh jako londýnská panika v dubnu 1847. Úvěr se naráz vyčerpal a transakce skoro úplně ustaly. V Paříži, Bruselu a Amsterdamu každý spěchal do banky a měnil bankovky za zlato. Bankrotů bylo celkem velmi málo, nepočítáme-li obchod s cennými papíry, ale i těch bylo jen několik a je těžko dokázat, že je vyvolala únorová revoluce. Pařížští bankéři zastavili výplaty většinou jen dočasně, což jednak souviselo s obchodem s cennými papíry, jednak to byla pouhá opatrnost, nepodmíněná skutečnou platební neschopností, nebo to konečně bylo pouhé šikanování ze strany bankéřů, kteří chtěli prozatímní vládě způsobit potíže a vynutit na ní ústupky. O úpadcích bankéřů a obchodníků na jiných místech kontinentu není možno rozhodnout, nakolik je zavinila trvající a postupně se šířící obchodní krize, nakolik využily současných poměrů ke svému prospěchu firmy, jejichž obchod byl už dávno otřesen, nebo nakolik byly skutečnými následky ztrát, vyvolaných revoluční panikou. Ale v každém případě je jisté, že obchodní krize přispěla k revolucím roku 1848 neskonale víc než revoluce k obchodní krizi. V době mezi březnem a květnem měla Anglie z revoluce už přímý prospěch, neboť revoluce ji zaplavila kapitálem z kontinentu. Od té doby je možno pokládat krizi v Anglii za skončenou; ve všech odvětvích podnikání nastalo zlepšení, a nový průmyslový cyklus začíná rozhodnou tendencí k prosperitě. Jak málo bránila kontinentální revoluce tomuto rozmachu průmyslu a obchodu v Anglii, dosvědčuje skutečnost, že množství zde zpracované bavlny stoupl ze 175 mil. liber (1847) na 713 mil. liber (1848).

Toto nové období prosperity se v *Anglii* zřetelně projevilo v době tří let: 1848, 1849 a 1850. Za osm měsíců, od ledna do srpna, činil celkový vývoz Anglie roku 1848 – 31 633 214 liber št.; roku 1849 – 39 263 322 liber št.; roku 1850 – 43 851 568 liber št. K tomuto významnému zvýšení, jež se projevilo ve všech odvětvích s vý-

jimkou výroby železa, přistupovala všude ještě vysoká sklizeň těchto tří let. Průměrná cena pšenice v letech 1848–1850 klesla v Anglii na 36 šilinků, ve Francii na 32 šil. za kvarter. Toto období prosperity charakterizovala okolnost, že tři hlavní odvodní kanály spekulace byly ucpány. Tempo výstavby železnic se snížilo na obvyklou úroveň ostatních průmyslových odvětví; obilí neskýtalo při řadě bohatých žní žádnou naději na výnosnou spekulaci; státní papíry ztratily revolucemi charakter jistoty, bez něhož nejsou možné žádné obraty cenných papírů. Za každého období prosperity se kapitál rozmnožuje. Jednak zvýšená výroba vytváří nový kapitál; za druhé hotový kapitál, který v době krize zahálel, přestává být v nečinnosti a vrhá se na trh. V letech 1848–1850, při nedostatku spekulacích možností, byl tento *dodatečný* kapitál nucen přelít se přímo do průmyslu a tím ještě rychleji vystupňovat výrobu. Jak nápadně to bije v Anglii do očí – přičemž si to nikdo nedovede vysvětlit – dokazuje prostomyslná zpráva „Economistu“ ze dne 19. října 1850:

„Je pozoruhodné, jak se současná prosperita podstatně liší od všech dřívějších období. Ve všech těchto minulých obdobích vzbuzovala každá nereálná spekulace naděje, které nemohly být splněny. Jednou to byly cizozemské doly, podruhé větší množství železnic než bylo možné vystavět za půl století. I když takové spekulace měly reálný podklad, byly obvykle odkázány na výnos, který mohl být realizován až po značné době, ať už produkcí kovů nebo vytvořením nových komunikací a trhů. Takové spekulace nedávaly okamžitý zisk. Ale dnes je naše prosperita založena na produkci bezprostředně potřebných věcí, které jsou rychle spotřebovány, takže ihned, jakmile se dostanou na trh, které výnosem výrobcům přiměřený zisk a pobízejí je ke zvyšování výroby.“

Nejnápadnější doklad toho, jak stoupla průmyslová výroba v letech 1848 a 1849, skýtá hlavní průmyslové odvětví, zpracovávání bavlny. Sklizeň bavlny ve Spojených státech roku 1849 byla větší než kdykoli dříve. Činila $2\frac{3}{4}$ mil. žoků neboli asi 1200 miliónů liber. Rozvoj bavlnářského průmyslu držel krok s tímto zvětšeným dovozem, takže koncem roku 1849 byly zásoby menší než dříve, i po letech neúrody. V roce 1849 bylo spředeny přes 775 miliónů liber bavlny, zatímco v roce 1845, v době nejvyšší dosavadní prosperity, bylo zpracováno jen 721 miliónů. Důkazem rozvoje bavlnářského průmyslu je dále velké zvýšení cen bavlny (o 55 %), způsobené poměrnou neúrodou v roce 1850. Nemenší pokrok

se jeví ve všech ostatních odvětvích přádelnictví a tkalcovství – ve výrobě hedvábných, vlněných, smíšených i lněných tkanin. Vývoz výrobků těchto průmyslových odvětví stoupl zvláště roku 1850 tak podstatně, že tím došlo k velkému zvýšení celkového vývozu tohoto roku (o 12 miliónů proti roku 1848, o 4 milióny proti roku 1849 za prvních osm měsíců), ačkoli roku 1850 vývoz bavlněných výrobků v důsledku neúrody bavlny citelně poklesl. Přes značné zvýšení cen bavlny, jež bylo vyvoláno už roku 1849, pravděpodobně spekulací, a od té doby trvá dosud, průmysl vlnářský ustavičně vzrůstá a denně se uvádějí do chodu nové tkalcovské stavy. Vývoz lněných tkanin činil roku 1844, v době nejvyššího dosavadního vývozu lnu, 91 miliónů yardů v ceně 2 800 000 liber št., a v roce 1849 dosáhl výše 107 miliónů yardů v ceně přes 3 000 000 liber št.

Jiný důkaz o růstu anglického průmyslu podává neustále stoupající spotřeba nejdůležitějšího koloniálního zboží, zvláště kávy, cukru a čaje, při ustavičně stoupajících cenách, aspoň u prvních dvou druhů. Přímá závislost růstu spotřeby na rozvoji průmyslu je tím zřejmější, že mimořádně rozsáhlý trh roku 1845, důsledek ohromné výstavby železnic, už dávno klesl na obvyklou míru a že nízké ceny obilí v posledních letech nedovolily zvýšenou spotřebu v zemědělských okresech.

Ohromný rozvoj bavlnářského průmyslu z roku 1849 vedl v posledních měsících tohoto roku k obnovenému pokusu o získání východoindických a čínských trhů. Ale pro množství starých, ještě neprodaných zásob v oněch krajích tento pokus zase brzy ztroskotál. Současně došlo při stoupající spotřebě surovin a koloniálního zboží i v těchto druhích zboží k pokusu o spekulaci, ale i tento pokus velmi brzy ztroskotál, protože dovoz na chvíli prudce vzrostl a vzpomínka na čerstvé rány z roku 1847 byla ještě příliš živá.

Průmyslová prosperita se dále zvýšila nedávným otevřením holandských kolonií pro trh, dále plánovaným vybudováním nových dopravních spojů v Tichém oceánu, k čemuž se ještě vrátíme, a velkou průmyslovou výstavou z roku 1851. Tuto výstavu ohlásila anglická buržoazie s překvapující chladnokrevností už v roce 1849, když ještě celý kontinent snil o revoluci. V jejím jménu svolává

všecky své vazaly, od Francie až po Čínu, k přísné zkoušce, při níž mají dokázat, jak využili svého času; a sám všemocný car celé Rusi je nucen přikázat svým poddaným, aby se k tomuto velkému zkoumání dostavili ve velkém počtu. Tento velký světový kongres výrobků a výrobců má docela jiný význam než absolutistické kongresy v Bregenzi a ve Varšavě, jež našim kontinentálním demokratickým filistrům nahánějí takovou hrůzu, nebo než evropské demokratické kongresy, jež různé demokratické vlády in partibus²⁶⁹ stále znovu a znovu chystají ke spáse světa. Tato výstava je pádným důkazem koncentrované síly, jíž moderní velký průmysl všude boří národní hranice a stále víc a více stírá místní zvláštnosti ve výrobě, ve společenských poměrech a v charakteru jednotlivých národů. Tím, že předvádí celou masu výrobních sil stlačenou na malý prostor právě v době, kdy moderní buržoazní poměry jsou už ze všech stran podkopány, vystavuje současně na odiv materiál, který se vytvořil a den ze dne ještě vytváří v lůně této zkáze propadlé společnosti pro výstavbu společnosti nové. Světová buržoazie zřizuje touto výstavou v moderním Římě svůj panteon, v němž s pyšným sebeuspokojením vystavuje své bohy, jež sama vytvořila. Tím prakticky dokazuje, že „nemohoucnost a omrzelost měšťana“, o níž rok co rok káží němečtí ideologové, je jen vlastní nemohoucností těchto pánů pochopit moderní hnutí a jejich vlastní omrzelostí nad touto nemohoucností. Buržoazie slaví svůj největší svátek v okamžiku, kdy stojí před zhroucením svého panství, zhroucením, jež jí důrazněji než kdy jindy dokazuje, že síly, které vytvořila, se jí vymkly z rukou. Možná, že na jedné z příštích výstav nebudou už buržoové figurovat jako vlastníci těchto výrobních sil, nýbrž jen jako jejich ciceronové.

Jako v roce 1845 a 1846 choroba brambor, tak od počátku tohoto roku šíří mezi buržoazií všeobecnou hrůzu špatná sklizeň bavlny. Tato hrůza se vystupňovala ještě víc, když se ukázalo, že ani v roce 1851 nebude sklizeň bavlny za žádných okolností lepší než roku 1850. Neúroda, která byla v minulých obdobích nevýznamná, je pro nynější rozmach bavlnářského průmyslu značná a už teď působí na jeho provoz velmi neblaze. Buržoazie se sotva zotavila ze skličujícího zjištění, že je ohrožen jeden z pilířů veške-

rého jejího společenského pořádku, brambory, a teď vidí, že hrozí zkáza ještě druhému pilíři, bavlně. Jestliže už jedna horší sklizeň bavlny a vyhlídka na druhou mohla vzbudit uprostřed jásání o prosperitě vážný poplach, několik po sobě jdoucích let skutečné neúrody bavlny uvrhne asi celou civilizovanou společnost okamžitě zpět do stavu barbarství. Zlatý a železný věk už dávno minul; devatenáctému století, jeho inteligenci, jeho světovému trhu a koloniálním výrobním silám bylo souzeno vyvolat v život *věk bavlněný*. Anglická buržoazie pocítila současně tíživěji než kdy jindy, jakou nadvládu nad ní vykonávají Spojené státy svým dosud nepodlomeným monopolem produkce bavlny. Okamžitě začala usilovat, aby tento monopol zlomila. Všechno se snaží podporovat pěstování bavlny nejen ve Východní Indii, ale i v Natalu a v severních částech Austrálie, a vůbec ve všech částech světa, kde to dovolují podnebí a poměry. Současně dokazuje anglická negrofilská buržoazie, že „prosperita Manchesteru je závislá na tom, jak se jedná s otroky v Texasu, Alabamě a v Louisianě, a tato skutečnost je právě tak podivná jako znepokojující“ („Economist“, 21. září 1850). Pro lidi, kteří před několika roky vydali 20 miliónů liber št. na osvobození černochů ve svých koloniích²⁷⁰, je ostatně velmi truchlivý fakt, že nejdůležitější odvětví anglického průmyslu je založeno na existenci otroctví v jižních státech Americké unie a že povstání černochů v oněch zemích může celý dosavadní výrobní systém zruinovat. Tento fakt vede však zároveň k jedině možnému řešení otázky otroctví, která nyní znovu vyvolala tak dlouhé a živé debaty v americkém kongresu. Americká produkce bavlny je založena na otroctví. Jakmile průmysl dospěje na takový stupeň, kdy mu bude bavlnářský monopol Spojených států nesnesitelný, bavlna se bude úspěšně a ve velkém množství pěstovat i v ostatních zemích, a to mohou teď už skoro všude dělat jen *svobodní dělníci*. A jakmile svobodná práce zajistí průmyslu dovoz bavlny v dostatečném množství a laciněji než práce otroků ve Spojených státech, bude s americkým bavlněným monopolem zlomeno i americké otroctví a otroci budou osvobozeni, protože jako otroci přestanou být k užítku. Právě tak bude odstraněna v Evropě i námezdní práce, jakmile nejen přestane být nutnou formou výroby, ale stane se dokonce její brzdou.

Bude-li mít nový cyklus průmyslového rozvoje, který začal roku 1848, stejný průběh jako v letech 1843–1847, vypukne krize asi roku 1852. Jako příznak toho, že bezuzdná spekulace, která se vytváří z nadvýroby a předchází každou krizi, na sebe nedá dlouho čekat, uvádíme okolnost, že diskontní sazba Anglické banky po dva roky nepřekročila 2 %. Jestliže však Anglická banka v době prosperity udržuje úrokovou míru na nízké úrovni, musejí ostatní peněžníci svou úrokovou míru udržovat ještě níže, právě tak jako ji v dobách krize, kdy banka úrokovou míru podstatně zvyšuje, udržují výše než banka. Dodatečný kapitál, který se, jak jsme viděli výše, v dobách prosperity pravidelně přelévá na trh zápůjček, už sám od sebe podle zákonů konkurence podstatně stlačuje úrokovou míru; ale ještě ve větší míře ji snižuje úvěr, prudce vystupňovaný všeobecnou prosperitou, přičemž zmenšuje poptávku po kapitálu. Vládě se v těchto obdobích naskýtá možnost snížit úrokovou míru svých konsolidovaných dluhů a pozemkový vlastník může obnovit své hypotéky za příznivějších podmínek. Kapitalisté, kteří půjčují kapitál, vidí, že v době, kdy důchod všech ostatních kategorií stoupá, jejich se o třetinu či více snižuje. Čím déle trvá tento stav, tím víc je nutí, aby se poohlédli po výhodnějším uložení svého kapitálu. Nadvýroba vyvolává četné nové projekty a úspěch několika z nich stačí, aby se množství dalšího kapitálu vrhlo stejným měřem, až spekulací horečka postupně nabývá všeobecného charakteru. Ale jak vidíme, spekulace může mít v této chvíli jen dva hlavní odvodní kanály: pěstování bavlny a nové spoje světového trhu, jež jsou vyvolávány rozvojem Kalifornie a Austrálie. Je vidět, že spekulace bude mít tentokrát mnohem větší pole působnosti než v kterémkoli dřívějším období prosperity.

Podívejme se ještě na situaci anglických zemědělských okresů. Stísněná situace, způsobená zrušením obilních cel a současně bohatými sklizněmi, má tu dnes chronickou povahu, ovšem zatím se poněkud zlepšila, protože spotřeba se následkem prosperity podstatně zvýšila. K tomu nutno připočíst, že jsou-li ceny obilí nízké, jsou na tom aspoň zemědělstí dělníci vždy poměrně lépe, ačkoli v Anglii se toto zlepšení projevuje méně než v zemích, kde převládá parcelace pozemkového majetku. Za těchto okolností pokračuje

agitace ochranářů za obnovení obilních cel v zemědělských okresech, i když v matnější, zastřenější formě než dosud. Je jasné, že nebude mít význam, dokud potrvá průmyslová prosperita a poměrně snesitelné postavení zemědělských dělníků. Jakmile však propukne krize a zachvátí i zemědělské okresy, zhoršený stav zemědělství vyvolá na venkově nevídané rozjitření. Tentokrát bude poprvé průmyslová a obchodní krize spadat vjedno s krizí zemědělskou, a ve všech otázkách, v nichž spolu zápasí město a venkov, továrníci a velkostatkáři, budou obě strany podporovány dvěma velkými armádami: továrníci masou průmyslových dělníků, velkostatkáři masou zemědělských dělníků.

Přejdeme nyní ke *Spojeným státům severoamerickým*. Krize tu roku 1836 vypukla poprvé a zuřila nejsilněji; trvala takřka nepřetržitě až do roku 1842 a způsobila úplný převrat v americkém úvěrovém systému. Obchod Spojených států se na této solidnější základně zotavoval; zpočátku ovšem velmi pomalu, až po roce 1844 a 1845 prosperita významně stoupla i zde. Zdražení i revoluce v Evropě byly pro Ameriku pouze zdroji zisku. Od roku 1845 až 1847 vydělávala na nadměrném vývozu obilí, od roku 1846 na zvýšených cenách bavlny. Krizí z roku 1847 byla zasažena jen nepatrně. V roce 1849 měla dosud nejvyšší sklizeň bavlny, která spadala právě do doby nového rozmachu evropského bavlnářského průmyslu. Revoluce 1848 vedla k velkému přesunu evropského kapitálu do Spojených států; tento kapitál zčásti přecházel přímo s vystěhovalci, zčásti byl ukládán z Evropy do amerických státních papírů. Tato zvýšená poptávka po amerických cenných papírech vystupňovala jejich ceny natolik, že se staly před nedávnem v New Yorku předmětem velmi značné spekulace. Přes všechna opačná tvrzení reakčního buržoazního tisku trváme tedy na tom, že *buržoazní republika* je jediná státní forma, které naši evropští kapitalisté důvěřují. Pro buržoazní důvěru v nějakou státní formu existuje vlastně jen jediný výraz: *její záznam na burze*.

Prosperita Spojených států se však dále zvětšila z jiných důvodů. Obydlené území, *trh* Severoamerické unie, rozšířil se s překvapující rychlostí ve dvou směrech. Zvýšení počtu obyvatelstva, ať už přírůstkem uvnitř státu či neustále stoupajícím přistěhovalec-

tvím, vedlo k zalidnění celých států a oblastí. Za několik let se poměrně hustě osídlily státy Wisconsin a Iowa a ke značnému přírůstku přistěhovalců došlo i ve všech státech v povodí horního Mississippi. Výtěžky tří dolů na Hořejším jezeře a stoupající obilní produkce celého jezerního území přispěly k novému rozmachu obchodu a lodní plavby na tomto rozsáhlém vnitrozemském povodí. Tento rozmach ještě vzroste díky poslednímu zasedání kongresu, podle něhož se poskytují značné úlevy obchodu s Kanadou a Novým Skotskem. Zatímco tím severozápadní státy získaly zcela nový význam, byl v několika málo letech kolonizován Oregon, anektovány Texas a Nové Mexiko a dobytá Kalifornie. Objevení kalifornských zlatých dolů nasadilo americké prosperitě korunu. Upozornili jsme už v druhém čísle této revue* – dříve než kterýkoli jiný časopis – na důležitost tohoto objevu a na jeho nutné následky pro světový obchod. Tato důležitost nespočívá ve zvětšeném množství zlata, k němuž přispělo objevení nových dolů, třebaže i toto rozmnožení směnných prostředků bude mít na všeobecný obchod vliv zajisté příznivý. Spočívá v tom, že nerostné bohatství Kalifornie se stalo vzpruhou pro kapitál na celém světovém trhu, že celé americké západní pobřeží a asijské východní pobřeží se dostalo do pohybu, že v Kalifornii a ve všech zemích pod kalifornským vlivem vzniklo nové odbytiště. Už sám kalifornský trh je významný; před rokem tam žilo 100 000 lidí, dnes už nejméně 300 000, a ti neprodukují skoro nic jiného než zlato a toto zlato směňují za všechny své životní potřeby z cizích trhů. Ale kalifornský trh je bezvýznamný proti ustavičnému růstu všech trhů na Tichém oceáně, proti nápadnému oživení obchodu v Chile a Peru, v západním Mexiku a na Sandwichových ostrovech** i proti náhle vzniklému styku Asie a Austrálie s Kalifornií. Kvůli Kalifornii musely být vytvořeny zcela nové světové spoje, které zakrátko předčí svým významem všechny ostatní. Hlavní obchodní cesta k Tichému oceánu, který se otevřel vlastně až teď a stává se nejdůležitějším mořem světa, vede nyní přes Panamskou šíji. Zřízení spojů na této šíji pomocí silnic, železnic a kanálů se stalo nejnaléhavější potřebou pro světový obchod a prá-

* Viz str. 242-254 tohoto svazku. (Pozn. red.)

** – tj. Havajských ostrovech. (Pozn. čes. red.)

ce na nich se místy už provádějí. Staví se železnice z Chagresu do Panamy. Jedna americká společnost dává vyměřovat povodí řeky San Juan de Nicaragua a chce na tomto místě spojit oba oceány nejprve transkontinentální silnicí a později kanálem. V anglických a amerických novinách se diskutuje o jiných cestách – o spojení přes Darienskou šíji, dále o spojení přes řeku Atrato v Nové Granadě* a o silnici přes šíji Tehuantepeckou. Náhle se zjistilo, že celý civilizovaný svět nemá ani ponětí o terénních poměrech ve Střední Americe. Za těchto okolností je nemožné stanovit, která cesta by byla pro velký kanál nejvýhodnější; podle několika známých údajů má největší naději spojení přes Atrato a přes Panamu. V souvislosti se spoji přes šíji stalo se právě tak naléhavou záležitostí rychlé rozšíření oceánské paroplavby. Už plují parolodi mezi Southamptonem a Chagresem, New Yorkem a Chagresem, Valparaisem, Límou, Panamou, Acapulkem a San Franciskem. Ale těchto několik málo linek s nepatrným počtem parolodí ani zdaleka nestačí. Rozšíření paroplavby mezi Evropou a Chagresem je čím dál tím nutnější, a vzrůstající styky mezi Asií, Austrálií a Amerikou si žádají nové, velkolepé paroplavební linky z Panamy a San Franciska do Kantonu, Singapuru, Sydneye, na Nový Zéland a na nejdůležitější stanici Tichého oceánu, na Sandwichovy ostrovy. Ze všech oblastí Tichého oceánu se nejvíce rozmohly, ať už rychlým růstem kolonizace či vlivem Kalifornie, především Austrálie a Nový Zéland, a nechtějí být už ani o chvíli déle odloučeny od civilizovaného světa čtyřměsíční až šestiměsíční plavbou plachetnic. Počet obyvatelstva australských kolonií (kromě Nového Zélandu) stoupl ze 170 676 (roku 1839) na 333 764 v roce 1848, zvětšil se tedy za devět let o 95½ %. Anglie sama nemůže tyto kolonie ponechat bez paroplavebního spojení; vláda jedná v těchto dnech o lince, která by se připojila na východoindickou poštovní linku, a ať už se to podaří nebo ne, potřeba paroplavebního spojení s Amerikou a zvláště s Kalifornií, kam minulého roku odjelo z Austrálie 3500 vystěhovalců, si brzy sama pomůže. Můžeme popravdě říci, že svět začíná být kulatý teprve teď, kdy vystoupila nutnost této celosvětové oceánské paroplavby.

* – starý název pro Kolumbii. (Pozn. čes. red.)

Tento nastávající rozmach paroplavby se ještě zvýší zmíněným už zpřístupněním holandských kolonií a zvýšením počtu šroubových parníků; jak se víc a více ukazuje, lze na nich dopravovat vystěhovalce rychleji, poměrně laciněji a výhodněji než na plachetnicích. Kromě šroubových parníků, které na trati z Glasgowa a Liverpoolu do New Yorku už jezdí, mají být na této lince zavedeny nové a má být zřízena linka mezi Rotterdamem a New Yorkem. Kapitál má teď vůbec velkou tendenci využívat oceánské plavby; důkazem toho je neustále stoupající počet konkurenčních parníků, křižujících mezi Liverpoolem a New Yorkem, zřízení úplně nových linek z Anglie do Kapského Města a z New Yorku do Le Havru, jakož i celá řada podobných projektů, o nichž se teď mluví v New Yorku.

V tomto zájmu kapitálu o zámořskou paroplavbu a vybudování kanálu přes americkou šíji je už základ bezuzdné spekulace v této oblasti. Centrem této spekulace se musí stát New York, do něhož plyne největší množství kalifornského zlata, který už na sebe soustředil hlavní obchod s Kalifornií a vůbec hraje pro celou Ameriku stejnou úlohu jako Londýn pro Evropu. New York je už centrem veškeré transatlantické paroplavby; všechny parníky Tichého oceánu patří newyorským společnostem a skoro všechny nové projekty v tomto oboru vznikají v New Yorku. V New Yorku už začala spekulace se zámořskými paroplavebními linkami. Nicaraguajská společnost, založená v New Yorku, je zase začátkem spekulace se stavbou průplavů přes Panamskou šíji. Velmi brzy se rozbují horečná spekulace se stavbou průplavů přes Panamskou šíji, a i když do všech podobných podniků hromadně poplyne anglický kapitál, i když všemožnými projekty podobného rázu bude zaplavena i londýnská burza, přesto zůstane tentokrát centrem veškeré spekulace horečky New York, a tak jako roku 1836 první zažije krach. Nesčíslné projekty zaniknou, ale podobně jako roku 1845 vznikla z bezuzdné spekulace síť anglických železnic, tentokrát z ní vznikne světová paroplavba, aspoň *v hlavních rysech*. I když množství společností zbankrotuje, parolodě, které zdvojnásobují atlantický obchodní ruch, které otvírají Tichý oceán, které spojují Austrálii, Nový Zéland, Singapur a Čínu s Amerikou a zkracují cestu kolem světa na dobu čtyř měsíců, ty zůstanou.

Prosperita Anglie a Ameriky se brzy projevila na evropském kontinentě. V *Německu* měly továrny už v létě 1849 dost práce, zvláště v Porýnské provincii, a od konce roku 1849 tu došlo k všeobecnému oživení podnikání. Tato obnovená prosperita, kterou naši němečtí měšťáci naivně připisují obnovení klidu a pořádku, je ve skutečnosti založena jediné na obnovené prosperitě v Anglii a na zvětšené poptávce po průmyslových výrobcích na amerických a tropických trzích. Roku 1850 vzrostl průmysl a obchod ještě víc; objevil se právě tak jako v Anglii dočasný přebytek kapitálu, na peněžním trhu nastalo mimořádné ulehčení a zprávy o frankfurtském i lipském podzimním veletrhu vyznívají pro zúčastněné buržoy nanejvýš uspokojivě. Šlesvicko-holštýnské a hesensko-kasselské zmatky,²⁷¹ spory kolem otázky, má-li být ustaven Německý spolek, výhrušné nóty Rakouska a Pruska – nic z toho nemohlo ani na minutu zadržet postup všech těchto příznaků prosperity, jak ironicky poznamenává „Economist“, vědom si své cockneyovské převahy.

Tytéž příznaky se začaly objevovat ve *Francii* od roku 1849 a zvláště od začátku roku 1850. Pařížský průmysl jede na plné obrátky, i bavlnářské továrny v Rouenu a Mylhúzách jdou celkem dobře, ačkoli zde, stejně jako v Anglii, byly překážkou vysoké ceny suroviny. Rozvoj prosperity ve Francii byl mimoto zvláště podporován rozsáhlou celní reformou ve Španělsku a snížením cel na různé luxusní předměty v Mexiku; vývoz francouzského zboží na oba tyto trhy značně stoupl. Růst kapitálu vedl ve Francii k celé řadě spekulací, k nimž byla záminkou velkorysá těžba v kalifornských dolech na zlato. Vynořila se spousta společností, které se svými lacinými akciemi a socialisticky zabarvenými prospekty apelují přímo na peněženku maloměšťáků a dělníků, které však vesměs nejsou nic jiného než ono čiré napalování, vlastní jen Francouzům a Číňanům. Jedna z těchto společností je dokonce přímo protežována vládou. Dovozní cla ve Francii činila v prvních devíti měsících roku 1848 63 milióny franků, roku 1849 – 95 miliónů a roku 1850 – 93 milióny franků. V září 1850 ostatně znovu stoupla o víc než 1 milión proti témuž měsíci roku 1849. Rovněž vývoz stoupl roku 1849 a ještě víc roku 1850.

Nejpádnejším důkazem návratu prosperity je obnovení hotových výplat* Francouzskou bankou podle zákona ze 6. srpna 1850. 15. března 1848 byla banka zmocněna zastavit hotové výplaty. Oběh jejích bankovek včetně provinčních bank činil tehdy 373 milióny franků (14 920 000 liber šterlinků). 2. listopadu 1849 bylo v oběhu 482 miliónů franků čili 19 280 000 liber šterlinků, což znamenalo přírůstek 4 360 000 liber šterlinků, a 2. září 1850 – 496 miliónů franků čili 19 840 000 liber šterlinků, tj. přírůstek přibližně 5 miliónů liber šterlinků. Přitom však nedocházelo k znehodnocení bankovek; naopak, vzrůst oběhu bankovek byl provázen stále rostoucím hromaděním zlata a stříbra ve sklepeních banky, takže v létě 1850 činila kovová zásoba přibližně 14 miliónů liber šterlinků, částku ve Francii neslýchanou. Okolnost, že banka byla takto schopna zvýšit oběh svých bankovek a tím i svůj aktivní kapitál o 123 milióny franků čili o 5 miliónů liber šterlinků, dokazuje pádně, jak správné bylo naše tvrzení v jednom z předcházejících čísel časopisu,** že finanční aristokracie nejen nebyla revolucí svržena, nýbrž že byla naopak ještě posílena. Ještě očividněji vysvítá tento výsledek z následujícího přehledu francouzského bankovního zákonodárství posledních let. 10. června 1847 byla banka zmocněna vydat 200frankové bankovky; do té doby byla nejnižší bankovka 500franková. Dekret z 15. března 1848 prohlásil bankovky Francouzské banky za zákonné platidlo a zbavil banku povinnosti hotově je proplácet. Právo emise bankovek bylo omezeno na 350 miliónů franků a zároveň byla banka zmocněna vydat 100frankové bankovky. Dekret z 27. dubna nařizoval sloučení departementních bank s Francouzskou bankou; jiný dekret, z 2. května 1848, zvýšil právo emise bankovek na 442 milióny franků. Dekret z 22. prosince 1849 zvýšil maximum emise bankovek na 525 miliónů franků. Konečně zákon ze 6. srpna 1850 zavedl znovu směnitelnost bankovek za peníze. Tato fakta – ustavičné zvyšování oběhu bankovek, soustředování celého francouzského úvěru v rukou banky a hromaděním všeho francouzského zlata a stříbra v jejích sklepeních – přivedla pana Proud-hona k závěru, že se banka nyní musí vysvléci ze své staré hadí

* – tj. výměny bankovek za kovové mince. (Pozn. čes. red.)

** Viz tento svazek, str. 97-102. (Pozn. red.)

kůže a proměnit se v proudhonovskou lidovou banku. Nepotřeboval ani znát historii anglické bankovní restrikce z let 1797 až 1819, stačilo jen se podívat za Kanál a byl by viděl, že tento fakt, pro něho v dějinách buržoazní společnosti neslýchaný, nebyl nic jiného než docela normální buržoazní zjev, který se pouze ve Francii nyní dostavil poprvé. Vidíme, že domněle revoluční teoretikové, kteří po prozatímní vládě udávali v Paříži tón, právě tak neměli ani zdání o charakteru a výsledcích použitých opatření jako sami páni z prozatímní vlády.

Přes průmyslovou a obchodní prosperitu, kterou nyní Francie prožívá, masa obyvatelstva, 25 miliónů rolníků, trpí silnou depresí. Dobré žně posledních let stlačily ceny obilí ve Francii ještě mnohem níž než v Anglii a postavení zadlužených rolníků, vysávaných lichvou a rdoušených daněmi, nelze ani zdaleka nazvat skvělým. Dějiny posledních tří let však dostatečně jasně ukázaly, že tato třída obyvatelstva rozhodně není schopna revoluční iniciativy.

Jako období krize, tak i období prosperity se na kontinentě dostavuje později než v Anglii. V Anglii vždy probíhá původní proces; ona je demiurgem buržoazního kosmu. Různé fáze cyklu, jímž buržoazní společnost stále znovu prochází, se dostavují na kontinentě v sekundární a terciární formě. Jednak vyváží kontinent do Anglie nepoměrně víc než do kterékoli jiné země. Tento vývoz do Anglie závisí však opět na situaci Anglie, zejména na její situaci na zámořském trhu. Anglie totiž vyváží do zámořských zemí nepoměrně víc než celý kontinent, takže rozsah kontinentálního vývozu do těchto zemí je vždy závislý na vývozu Anglie do zámoří. Jestliže tedy krize plodí revoluce nejdříve na kontinentě, jejich příčina přesto tkví vždy v Anglii. Na končetinách buržoazního těla musí samozřejmě dojít k násilným výbuchům dříve než v jeho srdci, kde je větší možnost vyrovnání. Na druhé straně stupeň, v jakém se odrážejí kontinentální revoluce na Anglii, je zároveň teplo-měrem, ukazujícím, nakolik tyto revoluce skutečně ohrožují samy buržoazní poměry nebo nakolik se týkají jen jejich politických forem.

Za takové všeobecné prosperity, kdy se výrobní síly buržoazní společnosti rozvíjejí tak bujně, jak je to jen v rámci buržoazních

poměrů možné, nemůže být o skutečné revoluci ani řeči. Taková revoluce je možná jen v obdobích, kdy se *oba tyto činitele, moderní výrobní síly a buržoazní formy výroby*, dostávají vzájemně *do rozporu*. Všelijaké ty různice, které teď zaměstnávají představitele jednotlivých frakcí kontinentální strany pořádku a jimiž se vzájemně kompromitují, zdaleka nemohou být popudem k novým revolucím; naopak, jsou možné jen proto, že základna společenských poměrů je v této chvíli tak pevná a – co reakce neví – tak *buržoazní*. O tuto základnu se všechny pokusy reakce zadržet buržoazní vývoj rozbíjí právě tak jistě jako všechno mravní rozhořčení a všechny nadšené proklamace demokratů. *Nová revoluce je možná jen jako následek nové krize. Je však také právě tak jistá jako tato krize.*

Přejdeme teď k politickým událostem posledních šesti měsíců.

Pro Anglii je doba prosperity docela jistě dobou rozkvětu whigů, jejichž důstojným ztělesněním je nejmenší človíček království, lord John Russel. Vláda předkládá parlamentu návrhy nepatrných reforem druhého řádu, o nichž ví, že v horní sněmovně propadnou, nebo které na konci zasedání sama odvolá pod záminkou časové tísně. Časová tíseň totiž vznikne vždycky po předchozí záplavě nudy a planého žvanění, které mluvčí zarazí pokud možno nejpozději poznámkou, že řešení této otázky nepodléhá parlamentu. Boj mezi zastánci svobodného obchodu a ochranáři se v takových dobách zvrhá v pustý humbuk. Většina zastánců svobodného obchodu je příliš zaměstnána jeho faktickým prováděním a nemá čas ani chuť ještě probojovávat jeho politické důsledky; ochranáři se omezují na burleskní jeremiády a hrozby, namířené proti rozmachu městského průmyslu. Strany vedou boj jen ze slušnosti, aby si navzájem stále připomínaly svou existenci. Před posledním zasedáním spustili průmysloví buržoové strašný nářek pro finanční reformu; v parlamentě samém se omezili jen na teoretické rozumování. Před zasedáním vyhlásil pan Cobden carovi u příležitosti ruské půjčky znovu válku a nestačil hromadit sarkasmy na velkého petrohradského chudáka; o šest měsíců později se už snížil ke skandální frašce mírového kongresu²⁷², který neměl jiný výsledek, než že Indián z rodu Odžibweju – k obrovskému zděšení pana Haynaua,

přítomného na tribuně – podal panu Jaupovi dýmku míru a že yankejský apoštol střidmosti Elihu Burritt se vypravil do Šlesviku-Holštýna a do Kodaně, aby příslušné vlády ujistil o svých poctivých úmyslech. Jako by v celé šlesvicko-holštýnské válce mohlo dojít k nějakému vážnému obratu, pokud se při tom angažuje pan von Gagern a ne Venedey!

Opravdu velkou politickou otázkou uplynulého zasedání byla *řecká debata*²⁷³. Absolutistická reakce celého kontinentu utvořila s anglickými toryi koalici, která má svrhnout Palmerstona. Ludvík Napoleon dokonce odvolal z Londýna francouzského vyslance, chtěje zalichotit caru Mikulášovi i francouzské nacionální ješitnosti. Tomuto smělému porušení tradičního společenství s Anglií fanaticky tleskalo celé Národní shromáždění. Tato historie poskytla panu Palmerstonovi příležitost, aby se v dolní sněmovně představil jako bojovník za občanské svobody v celé Evropě; dostal většinu 46 hlasů, a výsledkem této stejně bezmocné jako hloupé koalice bylo, že nebyl obnoven zákon o cizincích.

Jestliže Palmerston ve své manifestaci proti Řecku a ve svém parlamentním projevu proti evropské reakci vystoupil měšťácko-liberálně, použil anglický lid přítomnosti pana *Haynaua* v Londýně k důrazné manifestaci *své* zahraniční politiky.²⁷⁴

Jestliže lid proháněl vojenského představitele Rakouska ulicemi Londýna, zažilo zase Prusko v osobě svého diplomatického představitele neštěstí přiměřené svému postavení. Je ještě v živé paměti, jak žvanivý pisálek Brougham, nejsměšnější figura Anglie, vyhodil za všeobecného posměchu dam z galerie sněmovny lordů pisálka *Bunsena* pro beztaktní a dotěrné chování. Pan Bunsen přijal toto ponížení klidně, zcela v duchu velmoci, kterou představuje. Neodjede z Anglie, děj se co děj. Všemi svými soukromými zájmy je připoután k Anglii; bude dál využívat svého diplomatického postavení k úvahám o anglickém náboženství a svým synům vyhledá místočko v anglikánské církvi, svým dcerám najde ženichy v anglické gentry jakéhokoli stupně.

K rychlejšímu rozkladu starých stran podstatně přispěla smrt sira Roberta *Peela*. Strana, která tvořila od roku 1845 jeho hlavní oporu, takzvaní peelisté, se po jeho smrti úplně rozpadla. Peel sám

byl po své smrti všemi stranami bezmezně vychvalován jako největší státník Anglie. V každém případě měl před kontinentálními „státníky“ přednost, že nebyl pouhým kariéristou. Ostatně státnická moudrost tohoto buržoazního synka, který se vyšvihl na vůdce pozemkové šlechty, byla prostá: pochopil, že za našich dnů existuje pouze jediná skutečná šlechta, totiž buržoazie. V tomto smyslu využíval svého vůdcovského postavení v pozemkové šlechtě k tomu, že na ní neustále vynucoval ústupky ve prospěch buržoazie. Tak tomu bylo s emancipací katolíků²⁷⁵ i s reformou policie²⁷⁶, čímž zvýšil politickou moc buržoazie; s bankovními zákony z roku 1818²⁷⁷ a 1844, jež posílily finanční aristokracii; s reformou tarifů z roku 1842²⁷⁸ i se zákony o svobodném obchodu²⁷⁹, jimiž byla pozemková šlechta přímo obětována průmyslové buržoazii. Druhý sloup aristokracie, „železný vévoda“*, hrdina od Waterloo, stál věrně po boku bavlňnému rytíři Peelovi jako zklamaný Don Quijote. Od roku 1845 chovala se strana toryů k Peelovi jako ke zrádci. Peelova moc nad dolní sněmovnou spočívala v jeho *nesmírně působivém krasořečnění*. Přečteme-li si jeho nejslavnější řeči, zjistíme, že se skládají z halabala sehnanych obecných pravd, obratně proložených řadou statistických údajů. Muži, který odstranil obilní cla, chtějí stavět pomníky skoro všechna anglická města. Jeden chartistický list poznamenal, narážejce na policii, vytvořenou Peelem roku 1829: Nač stavět Peelovi pomníky? Živým Peelovým pomníkem je každý anglický a irský policajt²⁸⁰.

Poslední událostí, která vyvolala v Anglii senzaci, bylo, že papež jmenoval pana *Wisemana kardinálem-arcibiskupem westminsterským* a rozdělil Anglii na třináct katolických biskupství. Tento pro anglikánskou církev velmi překvapivý krok zástupce Kristova je novým dokladem iluze, již se oddává celá kontinentální reakce, že po vítězstvích, kterých v poslední době dobyla reakce pro buržoazii, musí teď také automaticky následovat obnovení celého feudálně absolutistického společenského řádu s celým jeho náboženským příslušenstvím. Jedinou oporou katolicismu v Anglii jsou dvě krajní skupiny společnosti, aristokracie a lumpenproletariát. Lumpen-

* Wellington. (Pozn. red.)

proletariát – chátra, skládající se z Irů nebo z jejich potomků – je katolický svým původem. Aristokracie tak dlouho elegantně koketovala s puseyismem²⁸¹, až se nakonec přestup ke katolické církvi stal přímo módou. V době, kdy boj proti pokrokové buržoazii den ode dne více nutil anglickou aristokracii, aby projevovala svůj feudální charakter, musili ovšem i náboženští ideologové aristokracie, ortodoxní teologové vysoké církve, v boji s teology buržoazního dissenterského náboženství²⁸² den ode dne více přiznávat důsledky svých polokatolických dogmat a obřadů; mělo to dokonce za následek, že přestupy jednotlivých reakčních anglikánů k původní samospasitelné církvi byly stále častější. Tyto bezvýznamné projevy vyvolaly v hlavách anglických katolických duchovních nejružovější naděje na brzké obrácení celé Anglie. Nová papežská bula²⁸³ už zase pokládá Anglii za římskou provincii a má dát této tendenci k obrácení na katolickou víru nový podnět; vyvolává však účinek právě opačný. Puseyisté, postaveni náhle tváří v tvář vážným důsledkům svého zahrávání se středověkem, zděšeně ustupují, a londýnský puseyistický biskup okamžitě vydal prohlášení, v němž odvolává všechny své bludy a vyhlašuje papežství válku na život a na smrt. – Pro buržoazii má celá ta komedie význam jen potud, že jí dává příležitost k novým útokům na vysokou církev a na její university. Zpráva o situaci universit, kterou má podat vyšetřující komise, vyvolá na příštím zasedání prudké debaty. Masa obyvatelstva se ovšem málo zajímá o kardinála Wisemana. Novinám skýtá však kardinál při nynějším nedostatku novinek vítanou látku k dlouhým článkům a prudkým diatribám proti Piovi IX. „Times“ dokonce požadovaly, aby vláda vyvolala za trest za jeho přehmaty v papežském státě povstání a pustila na něj pana Mazziniho a italskou emigraci. „Globe“, orgán Palmerstonův, uvedl velmi vtípnou paralelu mezi papežskou bulou a posledním Mazziniho manifestem. Papež – říká „Globe“ – vyžaduje duchovní svrchovanost nad Anglií a jmenuje biskupy in partibus infidelium²⁸⁴. V Londýně má sídlo italská vláda in partibus infidelium, v jejímž čele stojí vzdoropapež²⁸⁵ pan Mazzini. Pan Mazzini v papežských státech nejen vyžaduje, ale skutečně vykonává svrchovanost, která je toho času stejně ryze duchovní povahy. Papežské buly mají obsah ryze náboženský;

Mazziniovy manifesty také. Hlásají náboženství, apelují na víru, mají heslo: Dio ed il popolo, Bůh a národ. Tážeme se, zda je mezi nároky obou nějaký jiný rozdíl než ten, že pan Mazzini aspoň představuje náboženství většiny národa, k němuž se obrací – neboť v Itálii neexistuje takřka jiné náboženství než Dio ed il popolo – zatímco papež tímto představitelem není? Mazzini ostatně použil této příležitosti k tomu, aby zašel ještě dále. Vypsal totiž v Londýně s ostatními členy italského národního výboru půjčku deseti miliónů franků, povolenou svého času římským Ústavodárným národním shromážděním²⁸⁶, ve sto frankových akcích, a to bez obalu na obstarávání zbraní a na válečné účely. Nelze upřít, že tato půjčka má větší naději na úspěch než nezdařená dobrovolná půjčka rakouské vlády v Lombardii²⁸⁷.

Skutečně vážnou ranou, kterou v poslední době zasadila Anglie Římu a Rakousku, je obchodní smlouva se Sardinii. Tato smlouva podkopává rakouský plán na italský celní spolek a zajišťuje anglickému obchodu i anglické buržoazní politice významnou pozici v Horní Itálii.

Dosavadní organizace chartistické strany se rozpadá. Maloměstáci, kteří jsou ještě ve straně, tvoří společně s dělnickou aristokracií čistě demokratickou frakci, jejíž program se omezuje na lidovou chartu a několik jiných maloměstáckých reforem. Masa dělníků, žijících v podmínkách skutečně proletářských, patří k chartistické revoluční frakci. V čele první frakce stojí Feargus O'Connor, v čele druhé Julian Harney a Ernest Jones. Starý O'Connor, irský squire a prý potomek bývalých králů munsterských,* je přes svůj původ a politické názory pravým zástupcem staré Anglie. Celou svou povahou je konzervativec a má vyhraněnou nenávisť jak vůči průmyslovému pokroku, tak vůči revoluci. Všecky jeho ideály jsou veskrze patriarchálně maloburžoazní. Slučuje v sobě nesmírné množství protikladů, jež se projevují a harmonicky vyrovnávají v určitém povrchním common sense** a jež mu umožňují, aby psal po léta týden co týden rozvláčné příspěvky do „Northern Star“,

* Munster, jihozápadní provincie Svobodného státu irského. (Pozn. čes. red.)

** – zdravém smyslu. (Pozn. red.)

z nichž vždy ten další je v otevřeném rozporu s předchozím. Právě proto také O'Connor tvrdí, že je nejdůležitějším mužem ve třech královstvích a že už dvacet let předpovídal všechny události. Jeho ramena, jeho ryčný hlas, jeho nesmírná obratnost v boxu, která mu prý kdysi pomohla uhájit nottinghamský trh proti davu více než dvaceti tisíc lidí – to všechno je charakteristickou vlastností představitele staré Anglie. – Je zřejmé, že muž jako O'Connor musí být pro revoluční hnutí velkou překážkou; ale takoví lidé slouží k tomu, že se hnutí společně s nimi a v boji s nimi zbavuje množství dávno zakořeněných předsudků. A jestliže hnutí tyto lidi nakonec překoná, oprostí se také jednou provždy od předsudků, které ztělesňovali. O'Connor v průběhu hnutí podlehne, ale bude si moci činit nárok na titul „mučedníka za dobrou věc“ právě tak jako pánové Lamartine a Marrast.

Hlavní třecí plochou mezi oběma chartistickými frakcemi je zemědělská otázka. O'Connor a jeho strana chtějí použít Charty k tomu, aby část dělnictva umístili na malých parcelách a vyvolali v Anglii všeobecnou parcelaci. Je známo, jak ztroskotal jeho pokus provést tuto parcelaci v malém za pomoci akciové společnosti. Snahou každé buržoazní revoluce je rozbití velkého pozemkového majetku: tato parcelace se mohla anglickým dělníkům na čas jevit jako něco revolučního, ačkoli je pravidelně provázena nevyhnutelným tíhnutím drobného majetku ke koncentraci a jeho zánikem v boji s velkostatkem. Revoluční frakce chartistů staví proti tomuto požadavku parcelace požadavek konfiskace veškerého pozemkového vlastnictví a žádá nikoli jeho rozdělení, nýbrž znárodnění.

Přes toto rozštěpení a naprosto rozdílné požadavky si chartisté uchovali vzpomínku na to, za jakých okolností došlo ke zrušení obilních zákonů, a uvědomují si, že v příští krizi půjdou zase společně s průmyslovými buržoy, zastánci finančních reforem, a pomohou jim porazit jejich nepřátele, ale že si za to na nich budou moci vynutit ústupky. Takový bude v každém případě postoj chartistů v příští krizi. K vlastnímu revolučnímu hnutí může v Anglii dojít teprve po prosazení Charty, právě tak jako červnová bitva byla ve Francii umožněna teprve dobýtím republiky.

Přejdeme nyní k *Francii*.

Tím, že lid vyprovokoval nové volby 28. dubna, sám anuloval vítězství, kterého dobyl ve spojení s maloměšťáky ve volbách 10. března. Vidal byl zvolen nejen v Paříži, nýbrž i na Dolním Rýnu. Pařížský výbor, v němž byly silně zastoupeny Hora a maloburžoazie, ho přiměl, aby dolnorýnský mandát přijal. Vítězství 10. března ztratilo svůj rozhodující význam; konečné rozhodnutí bylo znovu odloženo, napětí lidu opadlo, lid si zvykl na legální triumfy místo revolučních. Revoluční smysl 10. března, rehabilitace červnového povstání, byl nakonec úplně setřen kandidaturou Eugèna Sue, sentimentálně maloměšťáckého sociálního fantasy, kterou proletariát mohl přijmout nanejvýš jako vtip pro potěšení grizetek. Proti této dobře míněné kandidatuře postavila strana pořádku, osmělena kolísavou politikou protivníků, kandidáta, který měl představovat červnové *vítězství*. Tímto komickým kandidátem byl spartánský otec rodiny Leclerc, jemuž však tisk mezitím kus po kuse strhal s těla heroickou výzbroj a který také ve volbách utrpěl skvělou porážku. Novým volebním vítězstvím 28. dubna Hora a maloburžoazie zpychly. Hora už v duchu jásala, že může dosáhnout svého cíle čistě legální cestou, bez nové revoluce, která by opět postavila do popředí proletariát; určitě počítala s tím, že při nových volbách roku 1852 s pomocí všeobecného hlasovacího práva prosadí pana Ledru-Rollina na presidentské křeslo a zajistí montagnardskou většinu v Národním shromáždění. Strana pořádku, kterou nové volby, Sucova kandidatura a nálada Hory a maloburžoazie přesvědčily o tom, že se rozhodly za všech okolností zachovat klid, odpověděla na obě volební vítězství *volebním zákonem*, který rušil všeobecné hlasovací právo.

Vláda si dala dobrý pozor, aby neprováděla tento návrh zákona na vlastní odpovědnost. Učinila většině zdánlivý ústupek tím, že přenechala vypracování tohoto návrhu vysokým hodnostářům této většiny, sedmnácti purkrabím.²⁸⁸ Takže ne vláda Národnímu shromáždění, nýbrž většina Národního shromáždění sama sobě navrhla zrušení všeobecného hlasovacího práva.

8. května byl návrh předložen sněmovně. Celý sociálně demokratický tisk povstal jako jeden muž a zvěstoval lidu, že je třeba

zachovat důstojnost, calme majestueux*, pasivitu a důvěru ve své zástupce. Každý článek těchto novin byl doznáním, že revoluce by musela především zničit takzvaný revoluční tisk a že tedy nyní jde o jeho sebezáchovu. Domněle revoluční tisk prozradil své tajemství. Podepsal svůj vlastní rozsudek smrti.

21. května zahájila Hora předběžnou debatu o této otázce a žádala zamítnutí celého návrhu, protože prý porušuje ústavu. Strana pořádku odpověděla, že ústava bude porušena, bude-li to zapotřebí, ale zatím to není třeba, protože ústavu lze vykládat všelijak a jediné většina kompetentně rozhoduje, který výklad je správný. Na bezuzdně divoké útoky Thiersovy a Montalembertovy odpovídala Hora slušným a kulturním humanismem. Dovolávala se právní půdy; strana pořádku ji odkazovala na půdu, z níž právo vyrůstá, na buržoazní vlastnictví. Hora skuhrala: což vskutku chtějí stůj co stůj vyvolat revoluci? Strana pořádku odpovídala: čekáme na ni.

22. května byla předběžná debata o otázce vyřízena 462 proti 227 hlasům. Tíz lidé, kteří tak slavnostně a pádně dokazovali, že Národní shromáždění a každý jednotlivý poslanec se zříká svých mandátů, jakmile se zříká lidu, který mu dal plnou moc, zůstali klidně sedět na svých místech, a místo aby sami jednali, začali najednou povzbuzovat zemi, aby něco dělala, hlavně aby posílala petice; nehnuli se ani tehdy, když 31. května zákon skvěle prošel. Snažili se pomstít protestem, v němž si dali zaprotokolovat svou nevinu na znásilnění ústavy, protestem, s nímž ani otevřeně nevystoupili, který jen tajně propašovali předsedovi do kapsy.

Stopadesátitisícová armáda v Paříži, nekonečné odklady rozhodnutí, výzvy tisku ke klidu, malomyslnost Hory a nově zvolených poslanců, vznešený klid maloburžoazie, především však obchodní a průmyslová prosperita zabránily jakémukoli revolučnímu pokusu ze strany proletariátu.

Všecobecné volební právo splnilo své poslání. Většina lidu prošla jeho poučnou školou a jediné takovou úlohu školy může volební právo v revoluční epoše hrát. Muselo být odstraněno buď revolucí, nebo reakcí.

* — vznešený klid. (Pozn. red.)

Ještě víc energie projevila Hora při příležitosti, která se brzy nato naskytla. Ministr války d'Hautpoul nazval z tribuny shromáždění únorovou revoluci neblahou katastrofou. Řečníkům Hory, kteří jako vždy projevovali své mravní rozhořčení lomozem, neudělil předseda Dupin slovo. Girardin navrhl Hoře, aby ihned hromadně opustila místnost. Výsledek: Hora zůstala sedět, zato Girardin – jako nehodný – byl vyvržen z jejího lůna.

Volební zákon potřeboval ještě jedno doplnění, nový *tiskový zákon*. Ten na sebe nedal dlouho čekat. Návrh vlády, mnohonásobně zostřený opravami strany pořádku, zvýšil kauce, zavedl zvláštní kolek na romány na pokračování (odpověď na volbu Eugèna Sue), zdanil do určitého počtu archů všechny týdně či měsíčně vydávané tiskoviny a nařídil konečně, že každý novinový článek musí být podepsán autorem. Ustanovení o kaucích zabila takzvaný revoluční tisk; lid viděl v jeho zániku odplatu za zrušení všeobecného volebního práva. Ale ani tendence, ani účinnost nového zákona se nevztahovaly jen na tuto část tisku. Dokud byl denní tisk anonymní, vycházel jako orgán širokého a bezejmenného veřejného mínění; byl třetí mocí ve státě. Podpisováním každého článku se list stával pouhou sbírkou literárních příspěvků víceméně známých lidí. Každý článek klesal na úroveň inzerátu. Dosud noviny obíhaly jako papírové peníze veřejného mínění; nyní se proměnily ve víceméně špatné solasměnky, jejichž bonita a oběh závisely nejen na úvěru vystavovatele, nýbrž i na úvěru indosanta. Tisk strany pořádku angloval nejen pro zrušení všeobecného volebního práva, ale i pro nejkrajnější opatření proti špatnému tisku. Nicméně i dobrý tisk byl svou nepřijemnou anonymitou straně pořádku a ještě víc jejím jednotlivým představitelům z provincií nepohodlný. Chtěla jednat už jen s placeným autorem, chtěla znát jeho jméno, bydliště a podpis. Marně bědoval dobrý tisk nad nevděkem, jímž je odměňován za své služby. Zákon prošel a ustanovení o podpisování postihlo především tento tisk. Jména republikánských publicistů byla dost známá; ale vážené firmy, jako „Journal des Débats“, „Assemblée Nationale“, „Constitutionnel“ atd. atd., se octly se svou tak vynášenou státnickou moudrostí v trapné situaci, když se celá ta tajuplná společnost náhle představila v podobě prodejných a zkušených

penny-a-liners*, kteří za peníze obhajovali všechno možné, jako Granier de Cassagnac, nebo starých onucí, které se samy nazývaly státníky, jako Capefigue, či koketních rachotin, jako pan Lemoinne z „Débats“.

V debatě o tiskovém zákonu klesla Hora až na takový stupeň morálního úpadku, že se nezmohla na nic jiného, než že zatleskala skvělým tirádám starého výtečníka z doby Ludvíka Filipa, pana Victora Huga.

S přijetím volebního zákona a tiskového zákona odchází revoluční a demokratická strana z oficiálního jeviště. Před odchodem domů, krátce po skončení zasedání, vydaly obě frakce Hory, socialističtí demokraté a demokratičtí socialisté, dva manifesty, dvě testimonia paupertatis**, v nichž dokazovali, že i když moc a úspěch nikdy nestály na jejich straně, že oni zato vždy stáli na straně věčného práva a všech ostatních věčných pravd.

Všimněme si nyní strany pořádku. List „Neue Rheinische Zeitung“ napsal v čísle 3, str. 16: „Proti restauračním choutkám sjednocených orleanistů a legitimistů zastupuje Bonaparte právní podklad své faktické moci – republiku. Proti restauračním choutkám Bonapartovým zastupuje strana pořádku právní podklad svého společného panství – republiku. Legitimisté proti orleanistům, orleanisté proti legitimistům zastupují status quo – republiku. Všechny tyto frakce strany pořádku, z nichž každá má svého vlastního krále a svou vlastní restauraci in petto, uplatňují vzájemně proti uzurpačním a povstaleckým choutkám svých soupeřů společné panství buržoazie, formu, v níž se všechny jejich zvláštní nároky vzájemně neutralizují a vyhrazují – republiku... a Thiers měl víc pravdy, než tušil, když řekl: „My roajalisté jsme pravou oporou ústavní republiky.“***

Tato komedie těchto républicains malgré eux†, rozmrzelost na status quo a jeho neustálé upevňování; ustavičné třenice mezi Bonapartem a Národním shromážděním; stále znovu straně pořádku

* – pisálků. (Pozn. red.)

** – vysvědčení chudoby. (Pozn. red.)

*** Viz tento svazek, str. 99. (Pozn. red.)

† – republikánů proti své vůli. (Narážka na Moliérovu komedii „Médicin malgré lui“ [„Lékařem proti své vůli“].) (Pozn. red.)

ku hrozící nebezpečí, že se rozpadne na své součásti, a stále nově sjednocování jejich frakcí; pokus každé frakce přeměnit každé vítězství nad společným nepřítelem v porážku svých dočasných spojenců; vzájemná revnivost, zášť, štvání, neúnavné tasení kordů a výsledek pokaždé stejný: *baiser-Lamourette*²⁸⁹ – celá tato nechutná komedie plná omylů se nikdy nevyvíjela tak klasicky jako v posledních šesti měsících.

Strana pořádku považovala volební zákon zároveň za vítězství nad Bonapartem. Což se vláda nepoděkovala tím, že přenechala redakci svého vlastního návrhu a odpovědnost za něj komisi sedmácti? Což hlavní Bonapartova síla proti Národnímu shromáždění nebyla v tom, že byl zvolen šesti milióny? – Bonaparte zase považoval volební zákon za ústupek Národnímu shromáždění, ústupek, jímž vykoupil soulad mezi výkonnou a zákonodárnou mocí. V odměnu za to žádal tento sprostý dobrodruh zvýšení své civilní listy o 3 milióny. Mohlo Národní shromáždění riskovat konflikt s výkonnou mocí ve chvíli, kdy dalo ohromnou většinu francouzského lidu do klatby? Shromáždění se rozlítlo; zdálo se, že je odhodláno hnát věci do krajnosti; jeho výbor návrh zamítl; bonapartistický tisk hrozil a poukazoval na vyděděný, o své hlasovací právo oloupený lid; došlo k několika hlučným pokusům o dohodu; nakonec Národní shromáždění ustoupilo ve věci, ale zároveň se pomstilo v zásadě. Místo každoročního zásadního zvýšení civilní listy o 3 milióny povolilo Bonapartovi jen jednorázovou výpomoc 2 160 000 franků. Ale ani s tím se nespokojilo, a i tento ústupek učinilo teprve potom, když se za něj přimluvil Changarnier, generál strany pořádku a samozvaný Bonapartův protektor. Povolilo tedy 2 milióny nikoli Bonapartovi, nýbrž Changarnierovi.

Bonaparte přijal tento dar hozený mu *de mauvaise grâce** zcela ve smyslu dárcově. Bonapartistický tisk znovu hromoval proti Národnímu shromáždění. A když pak při debatě o tiskovém zákonu byl předložen doplněk o podepisování článků, který byl opět namířen především proti druhoradým listům zastupujícím soukromé zájmy Bonapartovy, přinesl hlavní bonapartistický list „*Pouvoir*“

* – neochotně. (Pozn. red.)

otevřený a prudký útok na Národní shromáždění. Ministři museli list před Národním shromážděním zapřít; odpovědný redaktor „Pouvoir“ byl předvolán před Národní shromáždění a odsouzen k nejvyšší peněžitě pokutě 5000 franků. Druhého dne přinesl „Pouvoir“ ještě drzejší článek proti Národnímu shromáždění a vláda v odvetu dala soudně stíhat hned několik legitimistických listů pro porušení ústavy.

Konečně došlo na otázku o odročení zasedání sněmovny. Bonaparte si je přál, aby mohl provádět své kousky nerušen Národním shromážděním. Strana pořádku si je přála jednak proto, aby mohla provádět své frakční intriky, jednak aby jednotliví poslanci mohli jít za svými soukromými zájmy. Bonaparte i strana pořádku potřebovali odročení, aby v provincii upevnili a rozšířili vítězství reakce. Shromáždění proto odročilo své zasedání z 11. srpna až na 11. listopad. Protože však Bonaparte nijak neskrýval, že mu jde jen o to, aby se zbavil obtížného dozoru Národního shromáždění, dalo Národní shromáždění i vótu důvěry ráz nedůvěry k presidentovi. Do stálého výboru o 28 členech, který měl střežit ctnost republiky po dobu prázdnin,²⁹⁰ nebyli přijati žádní bonapartisté. Místo nich byli zvoleni dokonce i někteří republikáni ze „Sièclu“ a „Nationalu“, aby presidentovi demonstrovali oddanost většiny konstituční republice.

Krátce před odročením zasedání sněmovny a zejména ihned po něm se zdálo, že obě velké frakce strany pořádku, orleanisté a legitimisté, jsou ochotny se usmířit, a to na základě splnutí obou královských rodin, pod jejichž prapory bojovaly. Listy byly plny smířovacích návrhů, o nichž se diskutovalo u lůžka nemocného Ludvíka Filipa v St. Leonardsu, když tu náhle smrt Ludvíka Filipa situaci zjednodušila. Ludvík Filip byl uzurpátorem, Jindřich V. jím byl oloupen, ale hrabě Pařížský při bezdětnosti Jindřicha V. byl jeho zákonným následníkem. Nyní zmizela poslední záminka k odporu proti sloučení zájmů obou dynastií. Teprve nyní obě frakce buržoazie konečně pochopily, že je nerozdělovalo horování pro tu či onu královskou rodinu, nýbrž naopak, že jejich rozdílné třídní zájmy rozdělovaly obě dynastie. Legitimisty, kteří putovali ke dvoru Jindřicha V. do Wiesbadenu, právě tak jako jejich konkurenti

putovali do St. Leonardsu, zastihla tam zpráva o smrti Ludvíka Filipa. Ihned vytvořili ministerský kabinet *in partibus infidelium*,²⁹¹ který se skládal většinou z členů onoho výboru strážců ctnosti republiky a který u příležitosti první hádky v lůně strany vystoupil s otevřenou proklamací práva z boží milosti. Orleanisté jásali nad kompromitujícím skandálem, který tento manifest²⁹² vyvolal v tisku, a neskrývali ani okamžik své otevřené nepřátelství k legitimistům.

V době prázdnin Národního shromáždění se sešla departementní zastupitelstva. Jejich většina se vyslovila s většími či menšími výhradami pro revizi ústavy, tj. vyslovila se pro monarchickou restauraci, blíže neurčenou, pro „řešení“, a zároveň doznala, že je příliš nekompetentní a příliš zbabělá, aby toto řešení našla. Bonapartistická frakce ihned vyložila toto přání revize ve smyslu prodloužení Bonapartova presidentství.

Vládnoucí třída ani za nic nemohla připustit ústavní řešení – odstoupení Bonaparta v květnu 1852, současnou volbu nového presidenta všemi voliči země a revizi ústavy revizní sněmovnou v prvních měsících nového presidentství. Den nových presidentských voleb by se stal dnem utkání všech nepřátelských stran – legitimistů, orleanistů, buržoazních republikánů, revolucionářů. Muselo by dojít k násilnému rozhodnutí mezi různými frakcemi. I kdyby se straně pořádku podařilo dohodnout se na nějakém neutrálním kandidátu, stojícím mimo dynastické rodiny, pak by proti němu zase vystoupil Bonaparte. Ve svém boji proti lidu je strana pořádku nucena stále zvětšovat výkonnou moc. Každé posílení výkonné moci posiluje moc jejího nositele Bonaparta. Proto každý krok, který podniká strana pořádku pro posílení své společné moci, posiluje bojové prostředky Bonapartovy s jeho dynastickými nároky, zvětšuje jeho naděje, že bude moci v rozhodující den násilím zmařit ústavní řešení. Pak se Bonaparte v boji proti straně pořádku právě tak nezastaví před porušením jednoho ze základních pilířů ústavy, jako se strana pořádku ve svém boji proti lidu nezastavila před porušením druhého základního pilíře ústavy, když odstranila všeobecné volební právo. Podle všeho by se dokonce proti Národnímu shromáždění dovolával všeobecného hlasovacího práva. Zkrátka, ústavní řešení ohrožuje celý politický

status quo a za ohrožením statu quo vidí měšťák chaos, anarchii, občanskou válku. Vidí už, jak všechny jeho koupě a prodeje, jeho směnky, jeho sňatky, jeho notářské smlouvy, jeho hypotéky, jeho pozemková renta, činže, zisky, všechny jeho smlouvy a zdroje výdělků, jak to všechno bude první neděli v květnu 1852 ohroženo, a takovému riziku se nemůže vystavit. Za ohrožením politického statu quo se skrývá nebezpečí zhroucení celé buržoazní společnosti. Jediné možné řešení pro buržoazii je odložit řešení. Ústavní republika může buržoazie zachránit jen porušením ústavy, prodloužením moci prezidentovy. To je také poslední slovo tisku strany pořádku po dlouhých a hlubokomyšlných debatách o „řešeních“, jimiž se zabýval po zasedání generálních rad. Mocná strana pořádku vidí se tak k svému zahanbení nucena brát vážně směšnou, sprostou a nenáviděnou figurku pseudo-Bonaparta.

Tato špinavá figurka se ovšem také mýlila, pokud jde o pravé příčiny, proč jí stále víc připadala úloha nepostradatelného muže. Zatímco jeho strana byla natolik bystrá, aby rostoucí význam Bonapartův připisovala situaci, domníval se on sám, že za to vděčí jen kouzelné síle svého jména a svému ustavičnému karikování Napoleona. Jeho podnikavost den ze dne rostla. Na poutě do St. Leonardsu a Wiesbadenu odpovídal svými okružními cestami po Francii. Bonapartisté si tak málo slibovali od magického účinku jeho osobnosti, že za ním všude posílali vlaky, poštovní dostavníky, nacpané koupennou klakou, členy Společnosti 10. prosince, této organizace pařížského lumpenproletariátu. Vkládali své loutce do úst různé řeči, v nichž prohlašovali jako volební heslo prezidentovy politiky buď republikánskou skromnost, nebo vytrvalost a neústupnost, podle toho, jak byl prezident v tom či onom městě přijat. Přes všechny tyto manévry byly cesty všechno jiné, jen ne triumfální tažení.

Přesvědčen, že takto nadchl lid, pustil se Bonaparte do agitace v armádě. Uspořádal na satorské pláni u Versailles velké přehlídky, při nichž se snažil koupit si vojáky česnekovými vuřty, šampaňským a doutníky. Dovedl-li pravý Napoleon v útrapách svých dobováčských výprav povzbudit své unavené vojáky chvilkovou otcovskou důvěrností, domníval se pseudo-Napoleon, že mu vojska děkují,

když na něho volají: „Vive Napoléon, vive le saucisson!“, tj. „Ať žije párek, ať žije kašpárek!“

Tyto přehlídky vedly k tomu, že propukla dlouho utajovaná roztržka mezi Bonapartem a jeho ministrem války d'Hautpoulem na jedné straně a Changarnierem na druhé straně. V Changarnierovi našla strana pořádku svého skutečně neutrálního muže, u něhož nemohlo být ani řeči o vlastních dynastických nárocích. Určila jej za Bonapartova zástupce. Mimoto se Changarnier svým vystoupením z 29. ledna a z 13. června 1849 stal velkým vojevůdcem strany pořádku, moderním Alexandrem, který v očích zbabělých měšťáků rozťal svým brutálním zásahem gordický uzel revoluce. Ačkoli byl v podstatě právě tak směšný jako Bonaparte, stal se tak docela lacino určitou silou a Národní shromáždění ho pověřilo dozorem nad presidentem. On sám si např. v otázce presidentova platu hrál na Bonapartova protektora a choval se k němu a jeho ministrům stále povyšeneji. Když se při příležitosti nového volebního zákona očekávalo, že dojde k povstání, zakázal svým důstojníkům přijímat jakékoli rozkazy od ministra války nebo od presidenta. Tisk ještě přispěl k zveličení Changarnierovy osobnosti. Při naprostém nedostatku velkých osobností byla ovšem strana pořádku nucena všechnu sílu, která celé její třídě chyběla, přibásnit jednomu člověku a tak jej nafouknout v jakéhosi obra. Tak vznikl mýtus o Changarnierovi, „*baště společnosti*“. Drzé šarlatánství, rádoby záhadné naparování, s nimiž se Changarnier uvolil nosit svět na svých bedrech, tvoří nejsmělejší kontrast s událostmi na satorské přehlídce a po ní. Tyto události nezvratně dokázaly, že stačí jediné škrtnutí pera Bonapartova, této nekonečně malé veličiny, aby tento fantastický výplod strachu buržoazie, velikán Changarnier, zase splaskl na tuctovou prostřednost a aby se tento hrdina a zachránce společnosti proměnil v generála na penzi.

Bonaparte se už delší dobu Changarnierovi mstil tím, že provokoval ministra války k disciplinárním sporům s nepohodlným protektorem. Poslední přehlídka na satorské pláni způsobila, že stará řevnivost propukla. Konstituční rozhořčení Changarnierovo neznalo už vůbec mezí, když viděl, jak jezdecké pluky defilující před Bonapartem provolávají protiústavně: „Vive l'Empe-

reur!“* Bonaparte, aby předešel všem nepříjemným debatám o tomto svolávání v blízkém se zasedání sněmovny, odstranil ministra války d'Hautpoula tak, že ho jmenoval guvernérem Alžír-ska. Na jeho místo dosadil naprosto spolehlivého starého generála z doby císařství, který se co do brutality úplně vyrovnal Changarnierovi. Aby se však propuštění d'Hautpoulovo nezdálo ústupkem Changarnierovi, přeložil zároveň pravou ruku velkého zachránce společnosti, generála Neumayera, z Paříže do Nantes. Neumayer měl vinu na tom, že při poslední přehlídce defilovala celá pěchota kolem Napoleonova nástupce s ledovým mlčením. Changarnier, osobně dotčený Neumayerovým přeložením, protestoval a hrozil. Ale nadarmo. Po dvoudenním vyjednávání vyšel v „Moniteuru“ dekret o Neumayerově přeložení, a hrdinovi pořádku nezbylo než buď se podřídit disciplíně, nebo se poděkovat.

Bonapartův boj s Changarnierem je pokračováním jeho boje se stranou pořádku. Znovuzahájení Národního shromáždění 11. listopadu se tedy koná za zlověstných úkazů. Ale bude to bouře ve sklenici vody. Vcelku se bude opakovat stará hra. Většina strany pořádku přes nářky strážců zásad různých jejích frakcí bude zatím nucena prodloužit presidentovu moc. Rovněž tak Bonaparte, přes všechny předchozí protesty zkrotlý už nedostatkem peněz, přijme toto prodloužení moci jako prosté pověření z rukou Národního shromáždění. Tak bude řešení odsunuto, status quo dále uchován, frakce strany pořádku se budou vzájemně kompromitovat, oslabovat, znemožňovat, represivní opatření proti společnému nepříteli, mase národa, se budou zesilovat a vyčerpávat, až nakonec ekonomické vztahy samy opět dosáhnou takového vývojového stupně, kdy nový výbuch vyhodí do vzduchu všechny tyto hašteřící se strany i s jejich konstituční republikou.

Pro útěchu měšťáků je ostatně nutno dodat, že výsledkem skandálu mezi Bonapartem a stranou pořádku bylo zruinování množství malých kapitalistů na burze a přechod jejich kapitálů do kapes velkých burzovních vlků.

V *Německu* vyústíjí politické události posledních šesti měsíců

* „Ať žije císař!“ (Pozn. red.)

v komedii, v níž Prusko napaluje liberály a Rakousko Prusko.

V roce 1849 se zdálo, že se jedná o hegemonii Pruska v Německu; v roce 1850 šlo o rozdělení moci mezi Rakousko a Prusko; v roce 1851 jde jen o to, v jaké formě se Prusko podřídí Rakousku a vrátí se jako kající hříšník do lůna plně obnoveného *Spolkového sněmu*. Malé Německo²⁹³, které si pruský král doufal udržet jako odškodnění za svůj nepovedený císařský průvod Berlínem 22. března 1848²⁹⁴, proměnilo se v malé Prusko. Prusko muselo trpělivě snášet všechna ponížení a vypadlo z řady velmocí. Dokonce i skromný sen o Spolku se rozplynul díky všední, omezené perfidnosti jeho politiky. Předstíralo, že Spolek má mít liberální charakter, a obalamutilo tak mudrce gothajské strany²⁹⁵ konstitučními fantazmagoriemi, které nikdy nemyslelo vážně; a přesto samo Prusko zásluhou celého svého průmyslového rozvoje, stálého deficitu a státního dluhu tak změšťáčtělo, že ať se jakkoli kroutilo a vzpíralo, propadalo stále nenávratněji konstitucionalismu. Jestliže mudrcové z Gothy konečně odhalili, jak postupně zacházelo Prusko s jejich důstojstvím a rozvážností, jestliže se nakonec i takový Gagern a Brüggemann odvrátili s ušlechtilým mravním rozhořčením od vlády, jež provozovala tak hanebnou hru s jednotou a svobodou vlasti, nedočkal se Prusko větší radosti ani na kuřátkách, které shromáždilo pod svými ochrannými křídly, na malých knížátkách. Dvanácterková knížátka se svěřila drápům pruského orla, toužícím po mediatizaci²⁹⁶ jen v okamžiku nejvyšší nouze a nebezpečí; za návrat svých poddaných ke staré poslušnosti, k němuž jim pomohly pruská intervence, hrozby a demonstrace, musela draze zaplatit zotročujícími vojenskými dohodami, nákladným ubytováním vojsk a vyhlídkou na brzkou mediatizaci zavedením spolkové ústavy. Ale Prusko samo se postaralo o to, aby knížátka této nové nástraze zase unikla. Prusko znovu všude nastolilo reakci, a ve stejné míře, jak postupovala reakce, odpadávala dvanácterková knížátka od Pruska a vrhala se do náručí *Rakouska*. Mohla-li znovu vládnout v předbřeznovém duchu, bylo jim absolutistické Rakousko bližší než stát, který mohl být právě tak málo absolutistický, jako chtěl být liberální. Nadto nevede rakouská politika k mediatizaci malých států, nýbrž naopak k jejich udržení jako malých částí nově se

tvořícího spolkového sněmu. Tak se Prusko dočkalo, že od něho odpadlo Sasko, jež bylo před několika měsíci zachráněno pruskými vojsky; že odpadlo Hannoversko; že odpadlo Hesensko-Kaselsko a že nyní následovalo za ostatními i Bádensko, třebaže v zemi jsou pruské posádky. A že pruská podpora reakce v Hamburku, Meklenbursku, v Desavě atd. nebyla ku prospěchu Pruska, nýbrž Rakouska, vyplývá teď zřetelně z událostí v obojím Hesensku.²⁹⁷ A tak ubohý německý císař poznal, že žije v době, kdy vládne zrada, a musí-li se nyní smířit s odnětím „své pravé ruky, spolku“, tu byla tato ruka už dávno zasažena snětí. Tak dostalo Rakousko pod svou hegemonii už celé jižní Německo, a také nejdůležitější státy v severním Německu vystupují proti Prusku.

Rakousko nakonec dospělo tak daleko, že mohlo s ruskou podporou vystoupit proti Prusku otevřeně. Učinilo tak ve dvou otázkách: šlesvicko-holštýnské a hesensko-kaselské.

V *Šlesviku-Holštýnu* uzavřel „meč Německa“* pravý pruský separátní mír a vydal tak své spojence do rukou nepřátelské přesily. Anglie, Rusko a Francie se rozhodly skoncovat s nezávislostí jednotlivých vévodství a vyjádřily tento úmysl v protokolu, k němuž se připojilo Rakousko. Zatímco Rakousko a s ním spojené německé vlády vystoupily v duchu londýnského protokolu na obnoveném Spolkovém sněmu za spolkovou intervenci v Holštýně ve prospěch Dánska, snažilo se Prusko pokračovat ve své dvojaké politice a po-hnout strany, aby se podřídily jakémusi ještě neexistujícímu, ne-definovatelnému rozhodčímu soudu, který většina – a to těch nejdůležitějších vlád – zamítla; nedocílilo všemi těmito manévry nic jiného, než že upadlo u velmocí v podezření z revolučních pletich a dostalo řadu výhrůžných nót, jež mu brzy vezmou chuť na „samostatnou“ zahraniční politiku. Obyvatelům Šlesviku-Holštýna bude brzy dána možnost vrátit se do otcovské náruče svého panovníka, a lid, který nad sebou strpí vládu pánů Beselera a Reventlowa, přestože má na své straně celou armádu, dokazuje, že ještě potřebuje ke své výchově dánské metly.

Hnutí v *Hesensku-Kaselsku*²⁹⁸ nám skýtá nenapodobitelný doklad

* Míněn pruský král Bedřich Vilém IV. (Pozn. red.)

o tom, k čemu může vést „povstání“ v malém německém státě. Ctnostný odpor měšťáků proti šejdíři Hassenpflugovi uskutečnil všechno, co lze žádat od takovéto podívané: sněmovna byla jednomyslná, úředníci a armáda stáli na straně občanů: všechny protikladné elementy byly odstraněny, heslo „Knížata ze země!“ se uskutečnilo samo od sebe, šejdíř Hassenpflug s celým svým ministerstvem zmizel. Všechno probíhalo podle přání, všechny strany se držely přísně v mezích zákona, všem výtržnostem se podařilo zabránit a opozice nemusila ani hnout prstem, dobyla nejkrásnějšího vítězství, jaké je známo z letopisů ústavního odporu. A teď, když měli měšťáci v rukou veškerou moc, když jejich stavovský výbor nikde nenarazil na nejmenší odpor, teď měli ukázat, co dovedou. Teď viděli, že místo hesensko-kaselských vojsk stojí na hranicích cizí vojska, připravená vtáhnout do země a zatočit ve čtyřiašedesáti hodinách s celou měšťáckou nádherou. Teď teprve se plně projevila bezradnost a blamáž; nemohli-li dříve zpět, teď nemohli dopředu. Hesenci odpírali platit daně; jejich odpor dokazuje pádněji než jakákoli dřívější událost, jak všechny kolize uvnitř malých států přecházejí v ryzí frašky, jejichž jediným výsledkem je nakonec cizí intervence a odstranění konfliktu tím, že se odstraní knížata i ústava. Dokazuje, jak směšné jsou všechny ty veledůležité boje, v nichž se maloměšťáci malých států snaží všechny malé březnové vymoženosti zachránit vlasteneckou neústupností před neodvratnou záhubou.

V Hesensku-Kaselsku, spolkovém státě, který bylo nutno vyrvat z pruského objetí, vystoupilo Rakousko proti svému soupeři přímo. Rakousko poštvalo kurfiřta k přímému útoku na ústavu a současně ho postavilo pod ochranu svého Spolkového sněmu. Aby této ochraně dodalo důrazu, aby touto hesensko-kaselskou záležitostí zlomilo pruský odpor proti rakouské vládě a hrozbami donutilo Prusko vstoupit zpátky do Spolkového sněmu, rakouská a jiho-německá vojska se rozložila ve Francích a v Čechách. Prusko zbrojí také. Noviny jsou plné zpráv o pohybech a odvetných pohybech armádních sborů. Všechn tento povyk nepovede k ničemu, právě tak jako hašteření francouzské strany pořádku s Bonapartem. Ani pruský král, ani rakouský císař není suverénní, suverénní je jen ruský car. Před jeho rozkazem se odbojně Prusko nakonec skloní

a strany se bez jediné kapky krve pokojně sejdou na křeslech Spolkového sněmu, čímž se nijak nezmenší ani jejich vzájemné zášti, ani spory s poddanými, ani jejich nevole proti ruské nadvládě.

Přecházíme nyní k zemi jako takové, k národu všeevropskému, k národu emigrace. Nebudeme mluvit o jednotlivých sekcích emigrace, německé, francouzské, maďarské atd.; jejich haute politique* se omezuje na pouhou chronique scandaleuse**. Ale všeevropský národ in partibus infidelium dostal v poslední době prozatímní vládu v podobě *Evropského ústředního výboru*, který se skládá z Guiseppe Mazziniho, Ledru-Rollina, Alberta Darasze (Poláka) a – Arnolda Ruga, který se na ospravedlnění své přítomnosti skromně podpisuje: člen frankfurtského Národního shromáždění. Ačkoli nelze říci, který demokratický koncil povolal tyto čtyři evangelisty k jejich úřadu, přesto nelze popřít, že jejich manifest obsahuje vyznání víry velké části emigrace a shrnuje v přiměřené formě intelektuální vymoženosti, za něž tato část vděčí posledním revolucím.

Manifest začíná honosným výčtem sil demokracie.

„Co chybí demokracii k vítězství? ... Organizace... Máme sekty, ale nemáme církev, máme nedokonalé a odporující si filosofie, ale žádné náboženství, žádnou kolektivní víru, jež by sdružila věřící v jediném znamení a harmonizovala jejich práci ... Den, kdy se všichni shledáme pospolu a povstaneme pod vedením nejlepších z nás ... bude předvečerem boje. Toho dne spočítáme své řady, budeme vědět, kdo jsme, uvědomíme si svou sílu.“

Proč revoluce dosud nezvítězila? Protože organizace revoluční síly byla slabší než organizace vlád. To je první dekret prozatímní emigrantské vlády.

Tomuto nedostatku je teď třeba odpomoci organizací *armády věřících a založením náboženství*.

„K tomu je však nutno zdolat dvě velké překážky, odstranit dva velké omyly: zveličování práv individua a úzkostlivou výlučnost teorie... Nesmíme říkat ‚já‘, musíme se naučit říkat ‚my‘. Ti, kdo podléhají své osobní podrážděnosti a odmítají malou oběť, kterou vyžaduje organizace a kázeň, popírají pod vlivem zvyků minulosti společnou víru, kterou hlásají... Výlučnost v teorii znamená popření našeho základního dogmatu. Ten, kdo říká ‚nalezl jsem politickou pravdu‘, kdo klade přijetí svého systému za podmínku přijetí bratrské

* – vysoká politika. (Pozn. red.)

** – skandální kroniku. (Pozn. red.)

spolupráce, popírá lid, jediného pokrokového tlumočnicka světového zákona, jen proto, aby hájil své vlastní „já“. Kdo tvrdí, že izolovanou prací své inteligence, byť sebevětší, objevil dnes konečné řešení problémů, hýbajících masami, odsuzuje sám sebe k bludu, jenž plyne z nedokonalosti jeho poznání; zřídka se totiž jednoho z věčných zdrojů pravdy, kolektivní intuice lidu, který přistoupil k činům. Konečné řešení je tajemstvím vítězství... Naše systémy nemohou být většinou ničím jiným než pitváním mrtvol, objeováním choroby, analyzováním příčin smrti, ale chybí jim schopnost vidět nebo pochopit život. Život — to je lid v pohybu, to jsou masy, pozdvihnuvší se k mimořádné síle vzájemným stykem, prorockým předvídáním velkých věcí, jež musí být vykonány živelným, jako elektrická jiskra náhlým spojením na ulici; to je jednání, v nejvyšší míře burcující všechny síly naděje, sebeobětování, lásky a entuziasmu, které nyní dřímají a odhalují člověka v jednotě jeho přirozenosti, v plné síle jeho tvůrčích schopností. Stisk ruky dělníka v jednom z těch historických okamžiků, jež kladou základ k nové epoše, poučí nás o organizaci budoucnosti víc, než by nás dnes mohla poučit chladná a bezcitná práce rozumu nebo přemoudřelost velikého nebožtíka posledních dvou tisíciletí — staré společnosti.“²⁹⁹

Celý tento nadutý nesmysl ústí tedy nakonec v nanejvýš prostřední filistrovský názor, že revoluce ztroskotala pro ctižádostivou žárlivost jednotlivých vůdců a na nepřátelsky vyhocených názorech různých učitelů lidu.

Vzájemné boje jednotlivých tříd a frakcí těchto tříd, boje, jejichž průběh právě svými jednotlivými vývojovými fázemi vytváří revoluci, jsou pro naše evangelisty jen nešťastným důsledkem existence protichůdných systémů, zatímco ve skutečnosti je naopak existence různých systémů důsledkem existence třídních bojů. Už z toho vyplývá, že tvůrcové manifestu popírají existenci třídního boje. Pod záminkou, že bojují proti doktrinářům, odstraňují jakýkoli určitý obsah, jakýkoli určitý stranický názor, a zakazují jednotlivým třídám, aby formulovaly své zájmy a požadavky vůči jiným třídám. Domlouvají jim, aby zapomněly na své protichůdné zájmy a smířily se pod praporem stejně mělké jako nestoudné neurčitosti, která skrývá pod rouškou smíření zájmů všech stran jen panství zájmu jedné strany — strany buržoazie. Podle zkušeností, které tito pánové sami nasbírali za poslední dvě léta ve Francii, v Německu a v Itálii, nelze ani říci, že tato lícoměrnost, která halí buržoazní zájmy do lamartinovských frází o bratrství, je neuvědomělá. Ostatně, co tito pánové vědí o „systémech“, vyplývá už z jejich představy, že každý

z těchto systémů je pouze zlomkem moudrosti nakupené v manifestu a že jeho jednostranným základem je vždy jen jedna z těch nahromaděných frází o svobodě, rovnosti atd. Jejich představy o společenských organizacích jsou podány velmi názorně: sběh lidí na ulici, výtržnost, stisk rukou – a všechno je hotovo. Revoluce záleží pro ně vůbec jen v pádu dosavadní vlády; je-li tohoto cíle dosaženo, znamená to vítězství. Hnutí, jeho rozvoj a boj pak ustanou, a pod egidou Evropského ústředního výboru, který se pak ujme vlády, začne zlatý věk evropské republiky a na věky věkův vyhlášeného nočního čepce. Tak jako vývoj a boj nenávidí tito pánové i myšlení, bezcitné myšlení – jako by nějaký myslitel, Hegela a Ricarda nevyjímaje, dospěl někdy až k oné bezcitnosti, s jakou oni vylévají veřejnosti na hlavu tyto rozžvýkané pomyje! Lid se nemá starat o zítřek a má si vyhnat z hlavy všechny starosti; nastane-li velký den rozhodnutí, lid se zelektrizuje pouhým dotekem a záhada budoucnosti se mu vyřeší zázrakem. Tato výzva k bezmyšlenkovitosti je přímým pokusem o oklamání právě nejutlačovanějších tříd společnosti.

„Což my tím říkáme (ptá se jeden člen evropského výboru druhého), že musíme postupovat bez vlajky, což říkáme, že si chceme na svůj prapor vepsat pouhý zápor? Z toho nás nikdo nemůže podezírat. Jsouce představiteli lidu, dávno zúčastněnými na jeho bojích, jsme daleci toho, abychom ho vedli do prázdna.“

Aby teď naopak dokázali svou myšlenkovou *plnost*, předvádějí nám pánové vskutku leporellovský³⁰⁰ rejstřík věčných pravd a vy-možností celého předchozího období jako současnou společnou půdu „demokracie“. Tento rejstřík je shrnut do tohoto poučného „otčenáše“:

„Věříme v pokrokový vývoj lidských schopností a sil k mravnímu zákonu, který nám byl dán. Věříme v asociaci jako jediný vhodný prostředek, který může tohoto cíle dosáhnout. Věříme, že výklad mravního zákona i norem pokroku nemůže být svěřen ani zvláštní kastě ani jednotlivci, nýbrž lidu, osvícenému národní výchovou, vedenému těmi z jeho středu, v nichž se nejlépe projevuje ctnost a duch. Věříme ve svatost obou, individuálnosti i společnosti, které se nemají ani vylučovat ani spolu bojovat, nýbrž spolu harmonicky vycházet v zájmu všeobecného vzájemného zdokonalování. Věříme ve svobodu, bez níž není lidské odpovědnosti, v rovnost, bez níž je svoboda jen klamem, v bratrství, bez něhož by svoboda a rovnost byla jen prostředkem bez účelu, v asociaci, bez níž by bratrství bylo jen neuskutečnitelným programem, v *rodinu*

a obec, ve stát a vlast jakožto sféry stejně pokrokové, v nichž musí člověk postupně vyrůstat k poznání a uskutečňování svobody, rovnosti, bratrství a asociace. Věříme v posvátnost práce, ve *vlastnictví*, jež z ní pochází jakožto její výraz a její ovoce, v povinnost společnosti poskytovat základ pro fyzickou práci pomocí úvěru, pro práci duševní a morální pomocí vzdělání... *Věříme zkrátka v takový sociální pořádek, jehož vrcholem je Bůh a zákon, základnou lid...*"

Tedy: pokrok – asociace – mravní zákon – svoboda – rovnost – bratrství – asociace – rodina, obec, stát – posvátnost vlastnictví – úvěr – výchova – Bůh a národ – Dio e Popolo. Tyto fráze figurují v manifestech všech revolucí z roku 1848, od francouzské až po italskou, a právě proto tu figurují také jako společné základy *nové revoluce*. V žádné z těchto revolucí nechyběla ani posvátnost vlastnictví, které je zde prohlašováno za svaté jako výsledek práce. Do jaké míry je každé měštácké vlastnictví „plodem a výrazem práce“, věděl Adam Smith už daleko lépe než naši revoluční iniciátoři osmdesát let po něm. A pokud jde o socialistický ústupek, že společnost má každému poskytovat materiál pro jeho práci pomocí úvěru, dává obvykle každý továrník svým dělníkům úvěr na takové množství materiálu, jaké mohou zpracovat za týden; úvěrový systém je dnes rozšířen natolik, nakolik to odpovídá nedotknutelnosti vlastnictví, a úvěr sám je koneckonců jen formou buržoazního vlastnictví.

Souhrnem tohoto evangelia je společenský řád, v němž bůh tvoří vrchol a lid, nebo jak se později říká, *lidstvo*, tvoří základnu. To znamená, že tito lidé věří v nynější společnost, v níž, jak známo, bůh tvoří vrchol a chátra základnu. Může-li mít Mazziniův symbol: Bůh a národ, Dio e Popolo, nějaký smysl v Itálii, kde se Bůh staví proti papeži a národ proti panovníkům, je přece jenom trochu silné, vydává-li se tento plagiát Johanneše Ronga, nejmělkčího ducha ze splašků německého lžiosvácnství, za heslo, které má rozluštit problém století. Jak lehce je ostatně v této škole možno přivyknout na malé oběti, jichž si žádají organizace a kázeň, jak snadno se lze vzdát malicherné výlučnosti teorií, dokazuje náš Arnold Winkelried Ruge, který k velké radosti Leonově dovede tentokrát zhodnotit rozdíl mezi božstvím a lidstvím.³⁰¹

Manifest končí slovy:

„Jde o ústavu evropské demokracie, o sestavení rozpočtu, pokladnice lidu. Jde o organizaci armády iniciátorů.“

K. MARX A B. ENGELS

Ruge, aby se stal prvním iniciátorem tohoto lidového rozpočtu, obrátil se na „demokratische Jantjes van Amsterdam“ – k amsterodamským filistrům, a poslal jim svou zvláštní výzvu k placení. Holandsko v nebezpečí!

Londýn 1. listopadu 1850

*Napsali K. Marx a B. Engels
Otištěno v časopise „Neue Rheinische Zeitung.
Politisch-ökonomische Revue“,
čís. 5–6, 1850*

*Podle textu časopisu
Přeloženo z němčiny*

PROHLÁŠENÍ PROTI A. RUGOVI

Časopis „Bremer Tages-Chronik“ ze dne 17. ledna tohoto roku importuje ve svém dopise z 13. ledna z Londýna na adresu „Neue Rheinische Zeitung“ a obou podepsaných celou kupu špatně napsaných pitomostí, lživých a chybně pochopených klepů, těžkopádných insinucí a morálních kázání.

„Vynikající a rozhodní mužové“³⁰² ráže onoho londýnského korespondenta odjakživa odpovídají na kritiku, na niž jsou krátcí, po způsobu opic: Zasypávají nepřítele svým vlastním lejnem. Chacun selon ses facultés.*

Obratně vymyšlené historky o „Neue Rheinische Zeitung“ s díky vracíme jejich „rozhodnému a vynikajícímu“ autoru. K jeho dobře míněným insinucím o našem vystoupení ze spolku na Great-Windmill Street** prohlašujeme:

Před vystoupením ze spolku ani po něm neměli Engels ani Marx nikdy nic společného se správou spolkové pokladny. Účastnili se správy emigrantské pokladny a vystoupili z vedení této pokladny teprve tehdy, když byla jejich dosavadní činnost v ní prozkoumána a shledána bez závad. Tvzení, že prý vystoupili ze spolku proto, aby se vyhnuli placení měsíčního příspěvku devíti pencí, to je výmysl, za který nikdo nedá ani zlamanou grešli. A kvůli tomu prý jeden z nich odejel do Manchesteru, druhý chtěl utéci za moře! Jaké ryzí perly se to skrývají v hloubi mravně rozhořčených duší!

Naším stranickým soudruhům v Německu jsou známy *skutečné důvody* našeho vystoupení ze jmenovaného spolku a našeho roz-

* Každý podle svých schopností. (Pozn. red.)

** Německý dělnický vzdělávací spolek v Londýně. (Pozn. red.)

chodu s jeho vedením. Soudruzi je schvalují a souhlasí s námi, ale tyto důvody nepatří na veřejnost³⁰³. Za současné situace v Německu by nás k dalšímu prohlášení nepřiměl ani obratný agent provokatér, natož pak jako medvěd nemotorný provokatér z „Bremer Tages-Chronik“.

Nakonec zbývá poznamenat, že muž, který hnojí „Bremer Tages-Chronik“ z Londýna svým vlastním lejnem, není nikdo menší než pomořanský myslitel, k němuž se „Neue Rheinische Zeitung“ vždy ráda vracela jako k předmětu, hodnému pera umělcova, a jehož jsme charakterizovali na jiném místě na základě jeho spisů jako „stoku, do níž se slévají všechny splašky frází a všechny rozpory německé demokracie“³⁰⁴. Zkrátka a dobře strýček z Brém není nikdo jiný než náš *Arnold Winkelried Ruge*, páté kolo u státního vozu evropské ústřední demokracie. Teď už je jasno, proč ty podlosti na adresu „Neue Rheinische Zeitung“.

Londýn 27. ledna 1851

*Poprvé uveřejnil
Institut marxismu-leninismu
při ÚV KSSS roku 1930 rusky*

*Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny*

DOPIS REDAKTOROVI LISTU

„TIMES“

Vážený pane,

v dnešním čísle Vašich novin jsem našel dopis pana Louis Blanca o „banketu rovných“, který byl uspořádán v Londýně 24. února,³⁰⁵ a o jisté zdravici, kterou na tento banket poslal pan Blanqui, vězněný na Belle Ile en Mer. Dovolte mi, abych k tomuto dopisu připojil několik poznámek.

Na banketu bylo Blanquiho jméno napsáno velkými písmeny na zdi mezi jmény ostatních hrdinů a mučedníků demokracie. Na témž shromáždění byl pronesen přípitek na počest „obětí pomluv“ – Marata, Robespierra... a Blanquiho! Všechny přípitky a projevy pronesené při této příležitosti měly být předloženy výboru „pořadatelů této nádherné a impozantní manifestace“ do 15. února. Pan Blanc byl členem tohoto výboru, takže tento přípitek panu Blanquimu musel předem schválit. Jak může teď pan Blanc dělat z pana Blanquiho „oběť pomluv“ a zároveň ho nazývat

„jedním z těch nešťastníků, kteří se ve své zlobě snaží útočit na autority a kteří by zmařili i nejlepší věc, kdyby se dala zmařit?“

Pan Blanc tvrdí, že zdravici neposlali vězni z Belle Ile, nýbrž že je dílem výhradně pana Blanquiho. Samozřejmě se předpokládá, že pan Blanqui je autorem zdravic a dokumentů, které jsou podepsány jeho jménem. Ale ve Francii je velmi dobře známo, že zdravici, o kterou jde, schválila a uveřejnila „Společnost přátel rovnosti“ a k této společnosti patří oni vězňové z Belle Ile, kteří stojí za panem Blanquim, neboť mezi vězni má své přátele jak pan Blanqui, tak také protektor pana Louis Blanca, pan Barbès.

Pokud jde o „impozantní a nádhernou manifestaci“ a o „jednotu víc než tisíce příslušníků různých národů“, nesmíme zapomínat, že tato dojemná scéna nebyla, alespoň pro pana Blanca, ničím jiným než „bratrskou“ demonstrací proti panu Ledru-Rollinovi, byla to pomsta pana Blanca – jak veřejně prohlásil – za to, že se nestal členem „Ústředního výboru evropské demokracie“, jehož členy jsou pánové Ledru-Rollin, Mazzini a další.

Pokud jde o „autoritu“ pana Louis Blanca, bylo by od něho moudřejší, kdyby o tomto delikátním námětu raději sám nezačínal, dokud se jeho „autorita“ nezotaví ze strašných ran, které jí před časem zasadil pan Proudhon.

Pan Blanc by se zřejmě chtěl uchránit před útoky pana Blanquiho zdůrazňováním, že je uprchlík a štvanec. Ale nejsou snad synové Ludvíka Filipa také uprchlíci? A mírnil se snad pan Blanc ve svých útocích proti zmíněnému panu Proudhonovi, který sice nebyl uprchlík žijící v blahobytu na Piccadilly čís. 87 – v útočišti zajisté málo vhodném k sepsání ovidiovských „Tristií“ – ale byl zato vězněm v rukou zákona?

Pan Blanc má možná panu Blanquimu za zlé, že uveřejnil svou zdravotní v „kontrarevolučních listech“. Pan Blanc jistě dobře ví, že od května 1850 neexistuje už ve Francii „revoluční“ tisk. A prosím Vás, pane Blancu, když se tak obrácíte „v hluboké úctě“ na redaktora „Times“, od které doby jsou „Times“ podle Vašeho mínění demokratický, socialistický a revoluční list?

Abych však veřejnosti umožnil udělat si úsudek o tom podivuhodném dokumentu, který vzbuzuje takové rozhořčení pana Blanca a který je teď hlavním námětem francouzského tisku, posílám Vám úplný překlad a doufám, že bude anglickou veřejnost zajímat.³⁰⁶

Zůstávám, vážený pane, v hluboké úctě

*Napsal B. Engels 5. března 1851
Poprvé uveřejnil Institut marxismu-leninismu
při ÚV KSSS roku 1934 rusky
Podpis: Veritas*

*Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny*

B. ENGELS

MOŽNOSTI A PERSPEKTIVY
VÁLKY SVATÉ ALIANCE PROTI
FRANCIÍ ROKU 1852³⁰⁷

Vycházím z předpokladu, že dojde-li roku 1852 v Paříži k jakékoli vítězné revoluci, začne Svatá aliance okamžitě válku proti Francii.

Tato válka bude úplně jiná než válka v letech 1792–1794, a tehdejší události nelze vůbec srovnávat s dnešními.

I

Divy, které dokázal Konvent vojenskou porážkou koalice, se při bližším zkoumání značně scvrkávají a Napoleonovo pohrdání čtrnácti armádami Konventu je pak nejen pochopitelné, ale zdá se v mnoha směrech dokonce oprávněné. Napoleon často říkával, že hlavní úlohu v této porážce sehrály chyby koalice, a měl pravdu. Ještě na Svaté Heleně pokládal Carnota za člověka s průměrným rozumem.

V srpnu 1792 vtrhlo do Francie 90 000 Prusů a Rakušanů. Pruský král* chtěl táhnout přímo na Paříž, vévoda Brunšvický a rakouští generálové nechtěli. Velení nebylo jednotné; velitelé hned váhali, hned zas velmi rychle postupovali, plány se stále měnily. Po přechodu argonských soutěsek jim Dumouriez zahradil cestu u Valmy a St. Menchouldu. Spojenci ho mohli obejít a nechat na pokoji; pak by musel táhnout za nimi na Paříž a za normální situace by jim nebyl nebezpečný ani v týlu. Ale mohli ho také bezpečně porazit, což bylo snadné, protože měli víc vojska a přitom lepšího, jak připouštějí sami Francouzi. Místo toho se omezili na směšnou dělo-

* — tj. Bedřich Vilém II. (*Pozn. red.*)

střelbu u Valmy, kde za bitvy, ba i přímo za útoku v kolonách spojenečtí generálové několikrát přešli od rozhodnější taktiky k váhavější a naopak. Oba útoky byly co do množství nasazeného vojska, síly i ducha prostě ubohé; nebylo to však vinou vojáků, ale váhajícího velení, byly to spíš demonstrace než útoky. Rozhodný postup na celé linii by byl francouzské dobrovolníky a demoralizované pluky určitě odrazil. Po boji zůstali spojenci zase bezradně stát tak dlouho, až mezi vojáky propukly choroby.

Ve válečných operacích u Jemappes³⁰⁸ zvítězil Dumouriez proto, že tu poprvé poloinstinktivně postavil proti rakouskému systému kordonů a nekonečně dlouhých front (od Ostende až po Másu) soustředěnou masu. Ale už příštího jara udělal – a to pro svůj bláhový nápad, že dobude Holandsko – touž chybu jako předtím Rakušané, zatímco Rakušané postupovali soustředěně; výsledkem byla bitva u Neerwindenu³⁰⁹ a ztráta Belgie. U Neerwindenu, a zejména v menších potyčkách tohoto tažení, se ukázalo, že francouzští dobrovolníci, tito velebení hrdinové, museli být stále pod Dumouriezovým dohledem, jinak nebojovali o nic lépe než jihoněmecká „lidobrana“ z roku 1849.

Pak ke všemu ještě Dumouriez přeběhl, ve Vendée došlo k povstání, armáda se rozpadala a ztrácela bojového ducha; kdyby bylo tehdy 130 000 Rakušanů a Angličanů postupovalo rozhodně na Paříž, byla by revoluce padla a Paříž by byla dobyta – což se mohlo stát i o rok dříve – kdyby se nedělaly takové hlouposti. Místo toho se pánové rozložili před pevností a se vším úsilím se vrhli na to, aby s ohromným vynaložením strategické pedanterie dobývali *en détail** jeden nepatrný úspěch za druhým – a tak promarnili plných šest měsíců.

Zbytky francouzské armády, které zůstaly pohromadě po Lafayettově zradě, lze odhadnout na 120 000 mužů. Dobrovolníků z roku 1792 bylo asi 60 000. V březnu 1793 bylo odvedeno 300 000 mužů. V srpnu, kdy byly vyhlášeny všeobecné odvody (*levée en masse*), měla francouzská armáda jistě nejméně 300 000–350 000 lidí. Všeobecné odvody její počet zvýšily asi o 700 000 mužů. Vezmeme-li v úvahu nejhrůznější úbytky, postavili Francouzi začátkem

* – v malém, po částech. (Pozn.red.)

roku 1794 proti koalici přibližně 750 000 mužů, tedy podstatně víc než koalice proti Francii.

Od dubna do října 1793 byli Francouzi všude bití, ale tyto údery neměly rozhodující výsledek – zásluhou koaličního systému loudavosti. Počínaje říjnem byly úspěchy střídavé – v zimě bylo tažení zastaveno, na jaře 1794 odešli do bitevní linie vojáci získaní při všeobecných odvodech a účinně tu zasáhli. Výsledek: vítězství na všech stranách v květnu, až nakonec v červnu vítězství u Fleurus³¹⁰ rozhoduje o osudu revoluce.

Konvent a před ním vláda z 10. srpna³¹¹ měly tedy dost času na zbrojení. Od 10. srpna 1792 až do března 1793 se nedělo nic – dobrovolníky lze sotva brát v úvahu. V březnu 1793 bylo odvedeno 300 000 mužů – od března do příštího března měl Konvent plno času a možností zbrojit, celý rok, z toho deset měsíců po pádu girondistů, kdy revoluční strana mohla svobodně jednat. A v zemi s 25 milióny obyvatel, která měla svůj normální kontingent bojeschopného obyvatelstva, tj. 1 milión vojáků, nebylo žádným zázkakem, ač to tehdy byla novinka, postavit proti vnějšímu nepříteli 750 000 aktivních bojovníků (3 % obyvatelstva), když na to byl rok času.

Vnitřním povstáním, kromě Vendée, nepřikládám po vojenské stránce vůbec žádný význam. Až na Lyon a Toulon byla do šesti týdnů bez jediného výstřelu zlikvidována. Lyon dobyli vojáci získaní za všeobecných odvodů, Toulon obratným a rozhodným útokem Napoleon; pomohly mu při tom i chyby obránců.

Mezi 750 000 muži, kteří táhli roku 1794 proti koalici, bylo nejméně 100 000 starých vojáků z doby monarchie a 150 000 dalších vojáků, jednak z řad dobrovolníků, jednak vojáků odvedených při prvních třístatisíkových odvodech; ti všichni měli za sebou osmnáct, popřípadě dvanáct měsíců neustálých bojů a byli válce zvyklí. K tomu ještě aspoň polovina z 500 000 nováčků se už zúčastnila bojů v září, v říjnu a listopadu 1793, a ti nejmladší museli být, než je vedli proti nepříteli, nejméně tři měsíce ve zbraní. Ve své práci o španělském tažení počítá Napoleon na výcvik u praporů – école de bataillon* – s dobou tří až čtyř týdnů. Nepočítáme-li

* – praporeční škola. (Pozn. red.)

nižší a štábní důstojníky, kteří byli tehdy u spojenců v průměru určitě lepší, nebyla francouzská armáda roku 1794 – díky tomu, že měla tolik času na organizování a díky spojeneckému systému věčně bezvýsledných bojů, systému, který zkušenou, zvláště útočnou armádu demoralizuje a armádu protivníka, je-li mladá a je-li v defenzívě, učí kázni a přivyká válce – tedy francouzská armáda roku 1794 nebyla nějaký nezformovaný, hlučný houf dobrovolníků nadšený heslem „zemřít za republiku“, ale byla to a very fair army*, jež se nepříteli určitě vyrovnala. Francouzští generálové byli roku 1794 rozhodně mnohem lepší než generálové nepřátelští, ačkoli dělali dost kopanců; ale gilotina zajišťovala jednotnost velení a koordinovanost operací, nepočítáme-li několik výjimek, kdy představitelé Konventu prováděli hlouposti na vlastní vrub. Le noble Saint-Just en fit plusiers.**

Několik poznámek o taktice masového boje.

1. První nejasná idea o ní vznikla ze šťastného manévru u Jemappes, který byl spíš dílem instinktu než vojenského výpočtu. Vznikla z neutěšeného stavu francouzské armády, která potřebovala číselnou převahu, aby nabyla aspoň trochu vojenské sebedůvěry; masa musela nahradit disciplínu. Carnotův podíl na tomto objevu není vůbec jasný.

2. Tato taktika masového boje nebyla nijak rozpracována a např. roku 1794 u Tourcoingu³¹² a Fleurusu jí nebylo vůbec použito (Francouzi a sám Carnot dělali nejhrubší chyby), až konečně Napoleon roku 1796 svým šestidenním piemontským tažením a skutečným zničením nepřátelské přesily en détail*** ukázal těmto lidem, k čemu směřovali, aniž si to jasně uvědomovali.

3. Pokud jde o Carnota, je mi ten chlap čím dál tím podezřelejší. Nemohu ovšem pronášet konečné soudy, nemám jeho depeše generálům. Ale podle materiálu, který mám k dispozici, spočívá jeho hlavní zásluha asi v bezměrné ignoraci a neschopnosti jeho předchůdců Pache a Bouchotta a v naprosté nezkušenosti všech ostatních členů Výboru veřejného blaha ve vojenských otázkách.

* – velmi slušná armáda. (Pozn. red.)

** Šlechtitný Saint-Just jich napáchal nemálo. (Pozn. red.)

*** – v malém, po částech. (Pozn. red.)

Dans le royaume des aveugles le borgne est roi.* Carnot, starý vojenský inženýr, byl představitelem Konventu u severní armády a věděl, jaký materiál potřebuje pevnost a armáda, a zvláště co Francouzům chybí. Měl ovšem také určitou představu o tom, jak se dají mobilizovat vojenské zdroje takové země, jako je Francie; a protože při revolučních masových odvodech, při nichž tak jako tak přijde mnoho nazmar, na větší nebo menší ztrátě prostředků nezáleží, pokud se přitom dosáhne hlavního cíle – rychlé mobilizace těchto prostředků, není třeba připisovat Carnotovi příliš velkého génia, chceme-li vysvětlit jeho úspěchy. Pochybují, že by Carnot pour sa part**, jak se mu to připisuje, vynalezl metody masové války, a to proto, že jeho nejdalekosáhlejší plány z roku 1793–1794 jsou založeny na právě opačném způsobu vedení války: dělil francouzské armády, místo aby je soustřeďoval, a operoval proti křídům nepřítel tak, že ho tím nutil, aby *on soustřeďoval své síly*. Pro Carnotova génia nemluví ani jeho pozdější kariéra – ani jeho přehnaná ctnostnost za konzulátu atd., jeho statečná obrana Antverp (obrana pevnosti je vůbec nejvhodnější úkol, při němž se může vyznamenat průměrný, metodický důstojník, nadaný jistou houževnatostí, a pak, obléhání Antverp roku 1814 netrvalo ani tři měsíce), jeho pokus vnutit Napoleonovi metody z roku 1793 v roce 1815, kdy proti němu stála centralizovaná armáda koalice v počtu 1 200 000 vojáků a kdy se systém vedení války úplně změnil, a konečně jeho šosáctví. A pak, kdo to kdy viděl, aby čestný člověk prolezl tak jako on thermidorem, fructidorem, brumairem³¹³ atd.

Summa summarum.*** Konvent se zachránil jedině proto, že síly koalice *nebyly zcentralizovány*; tím získal celý rok času na vojenské přípravy. Zachránil se, tak jako se zachránil starý Fric† za sedmileté války, tak jako se zachránil Wellington roku 1809 ve Španělsku, ačkoli Francouzi převyšovali co do kvantity i kvality aspoň trojnásobně všechny své protivníky a jejich obrovská síla byla paralyzována jen proto, že maršálové si za Napoleonovy nepřítomnosti dělali navzájem všechny možné schválnosti.

* Mezi slepými jednoooký králem. (Pozn. red.)

** – ze své strany, sám osobně. (Pozn. red.)

*** – Celkový výsledek. (Pozn. red.)

† – tj. Bedřich II. (Pozn. red.)

II

Dnes koalice už dávno překonala hlouposti z roku 1793. Je skvěle zcentralizována. Byla ostatně už roku 1813. Ruské tažení z roku 1812 učinilo Rusko těžištěm celé války, vedené Svatou aliancí na kontinentě. Ruské vojsko bylo hlavní masou, kolem níž se teprve později seskupily Prusko, Rakousko atd., a zůstalo hlavní masou až do vstupu do Paříže. Alexandr (lépe řečeno ruský generální štáb, stojící za Alexandrem) byl fakticky *commandeur en chef* – vrchním velitelem všech armád. Od roku 1848 spočívá však Svatá aliance ještě na mnohem pevnější základně. Posilováním kontrarevoluce v letech 1849–1851 se kontinent – kromě Francie – dostal do takového postavení vůči Rusku, v jakém byly Rýnský spolek a Itálie vůči Napoleonovi: do poměru ryzí vazalské závislosti. Mikuláš – id est* Paskevič, je nevyhnutelným diktátorem Svaté aliance *en cas de guerre***, tak jako Nesselrode už jím je *en temps de paix****.

Pokud pak jde o moderní vojenské umění, nesmírně je zdokonalil Napoleon. Dokud nenastanou určité okolnosti, o nichž se zmíníme později, nezbyvá nic jiného než napodobovat Napoleona, pokud to okolnosti dovolují. Toto moderní vojenské umění je však známé na celém světě. V Prusku je vtlučkají do hlavy, pokud se vůbec dá vtlučkat, každému podporučíkovi už před zkouškou na praporčíka. Co se týče Rakušanů, ti za uherského tažení poznali a odstranili špatné, specificky rakouské generály – všechny ty Win-

* – to jest. (*Pozn. red.*)

** – v případě války. (*Pozn. red.*)

*** – v době míru. (*Pozn. red.*)

dischgrätze, Weldeny, Götze a ostatní staré baby. Něco jiného – protože už nepíšeme pro „Neue Rheinische Zeitung“, nemusíme si už dělat iluze – jsou obě tažení Radeckého v Itálii: první bylo výtečné, druhé mistrovské. Je vedlejší, kdo při tom Radeckému pomáhal, rozhodně má ten stařík dosti bon sens*, aby se dovedl chopit cizích geniálních myšlenek. Obranné postavení z roku 1848 mezi čtyřmi pevnostmi – Peschierou, Mantovou, Legnagem a Veronou, výborné krytí všech čtyř stran čtyřúhelníku a obrana tohoto postavení ve vzbouřené zemi do té doby, dokud nepřišla posila, to všechno by bylo mistrovskou ukázkou vojenského umění, kdyby ovšem Radeckému tento úkol velmi neusnadnily špatné velení, nejednotnost a věčné váhání italských generálů, intriky Karla Alberta i podpora reakční šlechty a duchovenstva uvnitř nepřátelského tábora. Není také bez významu, že byl v nejúrodnější zemi světa a že se nemusel starat o zásobování své armády.

Tažení z roku 1849 je však u *Rakušanů něco naprosto nebývalého*. Piemontané, místo aby soustředěním mas zahradili silnici do Turína u Novary a Mortary (linie dlouhá tři míle), což by bylo nejlepší, nebo z této linie postupovali dvěma či třemi proudy na Milán, zaujali postavení mezi Sestem a Piacenzou – tato linie je dlouhá dvacet mil, při počtu 70 000 mužů přijde na německou míli jen 3500 mužů a jedno křídlo je vzdáleno od druhého tři až čtyři ostré denní pochody. Ubohý soustředný útok na Milán, a přitom byli všude příliš slabí. Když Radecký vidí, že Italové používají starého rakouského systému z roku 1792, operuje proti nim přesně tak, jak by to byl udělal Napoleon. Piemontská linie byla Pádem roztržena na dvě části – hrubá chyba. Radecký prolomí frontu těsně podél Pádu, odtrhne dvě jižní divize od tří severních tím, že mezi ně vrazí klín 60 000 mužů, zaútočí rychle všemi svými silami na tři severní divize (mající sotva 35 000 mužů), zatlačí je k Alpám a odřízne oba sbory piemontské armády od sebe i od Turína. Tento manévř, který za tři dny ukončil celé tažení a byl skoro do písmene okopírován z Napoleonova manévru roku 1809 u Abensbergu a Eggmühlu³¹⁴ – nejgeniálnější ze všech Napoleonových manévřů – dokazuje

* – zdravého rozumu. (Pozn. red.)

nesporně, že Rakušané se už dávno vzdali svého starého zvyku parádovat „stále zvolna vpřed“³¹⁵; rozhodující význam měla právě rychlost operací. Zrádčovství šlechticů a generála Ramorina jim pomáhalo, zejména tím, že dostávali přesné zprávy o postavení a plánech Italů. Prospělo jim i hnusné chování savojské brigády u Novary, která nebojovala, nýbrž rabovala. Ale po vojenské stránce se dá tento úspěch vysvětlit i jen špatným rozestavením Piemontanů a manévrem Radeckého. Tyto dvě okolnosti by musely mít za všech okolností též výsledek.

Konečně Rusové jsou už povahou své armády nuceni používat takového systému vedení války, který se silně blíží modernímu systému. Jejich armáda se totiž skládá převážně z velkých mas polobarbarské a proto těžkopádné pěchoty a z početného polobarbarského, lehkého, nepravidelného jezdeckta (kozáků). V rozhodujících bojích, ve velkých bitvách Rusové nikdy nebojovali jinak než v obrovských masách; Suvorov si to uvědomil už při dobývání Izmailu a Očakova. Pohyblivost, kterou nemají, nahrazuje zčásti nepravidelné jezdectvo, které manévruje všemi směry kolem armády a maskuje každý její pohyb. Právě ta masovost a těžkopádnost způsobuje, že ruská armáda se velmi dobře hodí za jádro a oporu, za páteř koaliční armády, jejíž operace musí být vždy trochu pomalejší než operace národní armády. Rusové splnili tento úkol výtečně roku 1813 a 1814, a těžko by se v těchto letech našel bitevní plán, v němž by nebila do očí hustota ruských kolon, svou hloubkou a kompaktností značně převyšující všechny ostatní armády.

Od roku 1812 je sotva ještě možné pokládat Francouze za vynikající nositele napoleonské tradice. Tuto tradici převzaly víceméně všechny velké evropské armády; ve všech způsobila úplnou revoluci, většinou už v posledních letech císařství; všechny převzaly napoleonský systém ve strategii a taktice, pokud odpovídá charakteru příslušné armády. Nivelizující vliv buržoazní epochy se projevuje i zde; staré národní zvláštnosti jsou na vymřeni i v armádách, a francouzská, rakouská a pruská armáda, z velké části dokonce i anglická jsou vlastně stroje, víceméně stejně přizpůsobené pro napoleonské manévry. Tím není řečeno, že by nemohly mít různé kvality po jiné stránce, např. v boji zblízka nebo pod. Ale ze všech

evropských armád (velkých) může mít vlastní taktiku a strategii jen ruská, polobarbarská armáda, protože ta jediná není ještě zralá pro plně vyvinutý moderní systém vedení války.

Pokud jde o Francouze, ti se dokonce kvůli alžírské malé válce zřekli na čas napoleonské tradice velké války. Je ještě třeba dokázat, zda nepříznivý vliv této lupičské války na disciplínu vyváží tu výhodu, že si tu lidé zvykají válčit; zda tato válka lidi přivyká na strádání nebo naopak podlamuje jejich síly přílišnou námahou; a konečně zda nekazí generálům onen *coup d'oeil** potřebný k vedení velké války. Rozhodně se v Alžírsku kazí francouzské jezdeckto; odnaučuje se úderu v sevřeném šiku, který znamenal jeho sílu, a zvyká si bojovat v rozptýlených skupinách, a v tom je vždycky předčí kozáci, Maďaři a Poláci. Z generálů se Oudinot blamoval před Římem, a jen Cavaignac se vyznamenal v červnových bojích – ale to všechno nejsou ještě žádné *grandes épreuves***.

Naděje na úspěch vyplývající z převahy ve strategii a taktice jsou tedy vcelku na straně koalice přinejmenším stejné jako na straně revoluce.

* – pohled, odhad. (*Pozn. red.*)

** – velké zkoušky. (*Pozn. red.*)

III

Ale nepřinese nová revoluce, která přivede k moci zcela novou třídu, stejně jako první revoluce, nové bojové prostředky a nový způsob vedení války, proti němuž je nyní, napoleonský systém stejně zastaralý a bezmocný, jako byl systém z dob sedmileté války proti systému z dob první revoluce?

Moderní způsob vedení války je nutným produktem francouzské revoluce. Jeho předpokladem je sociální a politická emancipace *buržoazie a parcelových rolníků*. Buržoazie dodává peníze, parceloví rolníci vojáky. Emancipace obou tříd od feudálních a cechovních pout je nezbytná k tomu, aby bylo možno postavit nyní obrovské armády; a úroveň bohatství a vzdělání, spojená s tímto stupněm společenského vývoje, je zase nutná k tomu, aby bylo možno opatřit moderní armády potřebným množstvím zbraní, střeliva, potravin atd., aby bylo možno dodat potřebný počet vzdělaných důstojníků a dodat potřebnou inteligenci i vojákovi.

Všimněme si moderního systému vedení války, který nám úplně rozpracoval Napoleon. Jeho dvěma pilíři jsou: masovost útočných prostředků – lidí, koní a děl – a pohyblivost těchto útočných prostředků. Pohyblivost je nutným důsledkem masovosti. Moderní armády nemohou po celé měsíce pochodovat sem a tam na nějakém dvacetimílovém území, jako to činila malá vojska za sedmileté války. Nemohou za sebou vozit všechny potřebné zásoby potravin v pojezdých skladištích. Musí přepadnout určitý obvod jako hejno kobylek, musí v celém okruhu jezdeckta, napravo i nalevo, rekvírovat píci, a když je všechno snědno, musí pryč. Stačí, když jejich sklady vydrží jen pro nepředvídané případy; často se

vyprazdňují a znovu doplňují; musí sledovat rychlé pohyby armády, a proto mohou jen zřídka kdy krýt potřebu armády po celý měsíc. Proto se moderní systém vedení války nemůže nadlouho uplatnit v chudé, polobarbarské a řídké osídlené zemi. Francouzi to pocítili na vlastní kůži; ve Španělsku na to doplatili pomalu, v Rusku rychle. Ovšem také Španělé těžce doplatili na Francouze: jejich země byla nesmírně vyčerpána. A Rusové nemohou svůj vlastní těžkopádný systém masové války uplatňovat po delší dobu ani v Polsku; ve vlastní zemi, dokud tam nejsou železnice, ho nemohou použít vůbec. Obrana na Dněpru nebo na Dvině by uvrhla Rusko do záhuby.

K této pohyblivosti patří ovšem i jistý stupeň vzdělání u vojáka; voják si musí v některých případech umět sám poradit. Značné rozšíření hlídkové služby, pícování a služby předních hlídek atd., větší aktivita, která se vyžaduje od každého vojáka, častější opakování případů, kdy voják jedná samostatně a je odkázán na své vlastní duševní schopnosti, a konečně velký význam střelby jednotlivců, jejíž účinnost závisí na inteligenci, coup d'oeil a energii každého jednotlivého vojáka – to všechno předpokládá u poddůstojníka i u vojáka vyšší stupeň vzdělání než za starého Frice. Ale barbarský nebo polobarbarský národ se nemůže vykázat takovým stupněm vzdělání v masách, aby se libovolných 500 000–600 000 mužů bez výběru odvedených na vojnu dalo jednak ukáznit a vyvíjet jako stroje a aby se u nich zároveň vyvinul nebo udržel týž coup d'oeil pro malou válku. Barbaři mají takový lupičský coup d'oeil od přírody, např. kozáci; zato se však k pravidelné vojenské službě hodí stejně málo jako nevolníci ruští pěšáci ke skutečnému ostřelování. S tímto celkovým průměrným stupněm vzdělání, jež moderní systém vedení války předpokládá u každého vojáka, se setkáváme jen v nejvyspělejších zemích: v Anglii, kde voják prochází civilizační školou měst, i když zůstává neotesaným sedlákem; ve Francii, kde armádu tvoří emancipovaní parceloví rolníci a protřelá městská chátara (remplaçants*); v severním Německu, kde je feudalismus buď také odstraněn, nebo přijal víceméně buržoazní

* — náhradníci, které si najímali lidé z majetných tříd, aby se vyhnuli vojenské povinnosti. (Pozn. red.)

formy a kde značnou část kontingentu armády dodávají města; a konečně existuje, jak se zdá, tento stupeň po posledních válkách také v té části rakouské armády, která se rekrutuje z nejméně feudálních oblastí. S výjimkou Anglie tvoří všude základ armády parcelové hospodářství, a armáda se hodí pro moderní systém vedení války tím víc, čím víc se postavení parcelového rolníka blíží postavení svobodného rolníka.

Ale stupeň civilizace vlastní buržoazní epoše je předpokladem nejen pohyblivosti jednotlivého vojáka, nýbrž i mas armády. Těžkopádnost předrevolučních armád přímo souvisí s feudalismem. Už jen obrovské množství důstojnických ekvipáží překáželo při každém pohybu. Armády se vlekly stejně pomalu jako celý tehdejší život. Vznikající byrokracie absolutních monarchií zavedla trochu víc pořádku do správy materiálu, ale její spojení s haute finance* přispívalo současně ke zpronevěrám en gros**. A jestliže byrokracie armádám něčím prospívala, škodila jim dvojnásob duchem schematismu a pedanterie, který do nich vnášela. Odkazují na nejjasnější svědectví samého starého Frice. Rusko trpí všemi těmito zlořády dodnes; ruská armáda, všude odíraná a šizená, přímo hladoví a vojáci padají na pochodu jako mouchy. Teprve buržoazní stát vyživuje své vojáky snesitelně, a může proto počítat s pohyblivostí svých armád.

Pohyblivost je tedy po všech stránkách vlastností buržoazních armád. Ale pohyblivost není jen nutným doplňkem masovosti armád, nýbrž často ji také nahrazuje (Napoleon v Piemontu roku 1796).

Ale masovost je právě tak specifickou vlastností moderních civilizovaných armád jako pohyblivost.

Ať jsou metody doplňování armád jakkoli rozmanité – ať jde o odvody rekrutů, pruskou zeměbranu, švýcarskou milici, le-
vée en masse – zkušenosti posledních šedesáti let dokazují, že za režimu buržoazie a svobodných parcelových rolníků nemůže být v žádné národní válce povoláno do zbraně víc než 7% obyvatelstva, aktivně tedy může být použito asi 5%. Francie měla na podzim

* – vysokými finančníky. (Pozn. red.)

** – ve velkém. (Pozn. red.)

roku 1793 přibližně 25 miliónů obyvatel, byla by tedy mohla postavit 1 750 000 vojáků a 1 250 000 skutečných bojovníků. Tento počet 1 250 000 byl tehdy jakžtakž pohromadě na hranicích, před Toulonem a ve Vendée – počítáme-li obě bojující strany. V Prusku, které má teď 16 miliónů obyvatel, by 7 % a 5 % činilo 1 120 000 a 800 000 mužů. Zatím však celá pruská branná moc, řadové vojsko i zeměbrana, má sotva 600 000 mužů. Tento příklad ukazuje, jak mnoho je pro národ pouhých 5 %.

Eh bien.* Jestliže tedy Francie a Prusko mohou poměrně snadno povolát do zbraně 5 % svého obyvatelstva a v nutném případě dokonce 7 %, svolá Rakousko v nejkrajnějším případě nejvýš 5 % a Rusko sotva 3 %. Pro Rakousko, počítáme-li s 35 milióny obyvatel, by 5 % činilo 1 750 000 mužů. Roku 1849 nasadilo Rakousko všechny své síly a sehnalo přibližně 550 000 mužů. Uhry, jejichž síly Kossuth ve svých nótách dvojnásobně zveličil, měly asi 350 000 mužů. Počítám ještě 50 000 Lombardů, kteří se buď odvodům vyhnuli, nebo sloužili v piemontské armádě – je to celkem 950 000 mužů, tedy necelých $2\frac{2}{3}$ % všeho obyvatelstva; přitom chorvatské pohraniční oblasti, které žily ve výjimečných poměrech, dodaly přinejmenším 15 % svého obyvatelstva. – Rusko má při skromném odhadu 72 milióny obyvatel, muselo by tedy při 5 % postavit armádu 3 600 000 mužů. Zatím se mu však ještě nikdy nepodařilo shromáždit víc než 1 500 000 mužů, a to jak pravidelné, tak nepravidelné armády; z toho mohlo ve své vlastní zemi disponovat proti nepříteli nejvýš jedním miliónem aktivních bojovníků. To znamená, že celkový počet jeho branných sil nikdy nepřekročil $2\frac{1}{12}$ % a jeho armádu v poli netvořilo nikdy víc než $1\frac{7}{18}$ čili 1,39 % obyvatelstva. Vysvětlení je zcela prosté; řídké zalidnění na obrovském prostoru, nedostatek komunikací a nepatrná národní produkce.

Pohyblivost i masovost útočných prostředků jsou nutným výsledkem vyššího stupně civilizace; zvláště dnešní poměr mezi počtem ozbrojených sil a počtem obyvatelstva se nedá srovnat s žádným ze stadií společenského rozvoje, které předchází emancipaci buržoazie.

* Nu dobrá. (Pozn. red.)

Moderní způsob vedení války předpokládá tedy emancipaci buržoazie a rolníků, je *vojenským výrazem* této emancipace.

Emancipace proletariátu bude mít také svůj zvláštní vojenský výraz a vytvoří svou zvláštní novou metodu války. Cela est clair.* Už se dá dokonce určit, jaké budou materiální základy tohoto nového systému vedení války.

Ale od pouhého dobytí politického panství dnešním nezformovaným francouzským a německým proletariátem, který zčásti tvoří jen chvost jiných tříd, je ke skutečné emancipaci proletariátu, jež záleží v odstranění všech třídních rozporů, právě tak daleko, jako je od způsobu vedení války na počátku očekávané revoluce ke způsobu, jakým povede válku skutečně emancipovaný proletariát.

Předpokladem skutečné emancipace proletariátu, úplného odstranění všech třídních rozdílů a úplné koncentrace všech výrobních prostředků v Německu a ve Francii je účast Anglie a dále alespoň zdvojnásobení těch výrobních prostředků, které nyní v Německu a ve Francii jsou. A právě to je předpokladem nového způsobu vedení války.

Velkolepé Napoleonovy objevy ve vojenské vědě nemohou být překonány nějakým zázrakem. Nová vojenská věda musí být právě tak nutným produktem nových společenských poměrů, jako byla vojenská věda vytvořená revolucí a Napoleonem nutným výsledkem nových poměrů daných revolucí. Ale tak jako při proletářské revoluci nejde o to, aby se v průmyslu odstraňovaly parní stroje, nýbrž aby jejich počet vzrůstal, tak i ve vojenství nejde o zmenšování masovosti a pohyblivosti armád, nýbrž o jejich zmnožování.

Předpokladem napoleonského způsobu vedení války byl vzrůst výrobních sil; předpokladem každého nového zdokonalení způsobu vedení války musí být rovněž nové výrobní síly. Železnice a nové elektrické telegrafy budou už nyní za evropských válek pro talentovaného generála nebo ministra války podnětem ke zcela novým kombinacím. Pozvolný růst výrobních sil a tím i obyvatelstva umožňuje také soustřeďovat mnohem větší masy. Ve Francii

* To je jasné. (Pozn. red.)

vzrostlo obyvatelstvo z 25 miliónů na 36 miliónů, z toho 5 % činí ne už 1 250 000, ale 1 800 000 mužů. V obou případech se síla civilizovaných zemí ve srovnání s barbarskými poměrně zvýšila. Pouze civilizované země mají hustou železniční síť a jejich obyvatelstvo vzrostlo dvakrát rychleji než např. v Rusku. – Všechny tyto výpočty mimochodem dokazují, že *trvalé* podrobení západní Evropy Rusku je zcela nemožné a stává se den ze dne nemožnějším.

Síla nového způsobu vedení války, který vznikne odstraněním tříd, nemůže ovšem záležet jen v tom, že 5 % lidí, kteří mohou být povoláni do zbraně, bude při vzrůstajícím počtu obyvatelstva tvořit stále větší masy. Bude záležet v něčem jiném: do zbraně bude možno povolat ne už 5 nebo 7 %, nýbrž 12–16 % obyvatelstva, tj. polovinu až dvě třetiny dospělého mužského obyvatelstva, zdravé lidi od 18 do 30 nebo dokonce do 40 let. Ale tak jako Rusko nemůže počet svých branných sil zvýšit ze 2–3 % na 5 % bez úplné revoluce v celé své vnitřní sociální a politické organizaci a především ve své výrobě, nemohou ani Německo a Francie zvýšit počet svých branných sil z 5 na 12 %, aniž zrevolucionizují a víc než zdvojnásobí svou výrobu. Teprve až bude průměrná práce každého jednotlivce díky strojům apod. dvakrát větší než nyní, bude možno uvolnit z práce dvojnásobný počet lidí – i když jen na krátkou dobu, protože ani jedna země si nemůže dovolit držet dlouho ve zbraní 5 % obyvatelstva.

Budou-li k tomu vhodné podmínky, to jest jestliže se dostatečně zvýší a zcentralizuje národní výroba a budou-li odstraněny třídy, což je naprosto nutné (pruský jednoroční dobrovolník³¹⁶, pokud není poddůstojníkem nebo důstojníkem zeměbrany, nemůže být nikdy pro své aristokratické společenské postavení dobrým vojákem vedle rolníka a řemeslníka), může být hranicí skutečných odvodů jen počet bojeschopného obyvatelstva, tj. v případě krajní nutnosti může být okamžitě ve zbraní 15–20 % a aktivně bojovat proti nepříteli 12–15 % obyvatelstva. Tyto ohromné masy předpokládají ovšem docela jinou pohyblivost, než mají dnešní armády. Bez husté železniční sítě se nemohou ani soustřeďovat, ani zásobovat, ani si opatřovat střelivo, ani se pohybovat. A bez elektrického telegrafu je nelze ani řídit. A protože při takových masách strategií a taktik

(který velí na bitevním poli) nemohou být jednou osobou, dochází tu k dělbě práce. Strategické operace – součinnost různých sborů – musí být řízeny z ústředního bodu za pomoci telegrafních linek; taktické operace jsou řízeny jednotlivými generály. Je jasné, že války za těchto okolností mohou a musí být rozhodnuty v daleko kratší době než za Napoleona. Je to nutné pro ohromné náklady a je to nevyhnutelné, protože každý úder těchto obrovských mas bude mít jistě rozhodující význam.

Co do masovosti a strategické pohyblivosti budou mít tedy tyto armády neslýchaně strašnou sílu. Také taktická pohyblivost (při hlídkové službě, při střelbě a na bojišti) takových vojáků musí být podstatně vyšší; vojáci budou silnější, obratnější a inteligentnější než ti, které může poskytnout dnešní společnost. Ale to všechno se může uskutečnit bohužel až za mnoho let, kdy už k takovým masovým válkám nebude moci dojít, protože nebude rovnocenný protivník. V prvním období proletářské revoluce* nebudou pro to všechno existovat základní podmínky, a tím spíš v roce 1852.

Procento obyvatelstva, připadající dnes ve Francii na proletariát, se ve srovnání s rokem 1789 sotva zdvojnásobilo. Tenkrát byl proletariát – alespoň v letech 1792–1794 – hluboce rozhořčen a in tension* a tak tomu bude napříště vždycky. Už tehdy bylo jasné, že za revolučních válek provázených prudkými vnitřními otřesy *musí být masy proletariátu využito uvnitř země*. Tak tomu bude i nyní a pravděpodobně víc než kdy jindy, protože s postupem spojenců budou vzrůstat možnosti, že okamžitě propuknou občanské války. Proto bude moci proletariát poslat do armády v poli jen malý kontingent; hlavním zdrojem doplnění armády zůstane městská chátka a rolníci. To znamená, že revoluce bude nucena vést válku těmi prostředky a těmi metodami, jakými se dnes vede moderní válka všeobecně.

Jen doktrinář by si mohl klást otázku, zda by se s těmito prostředky, tj. když armádu v poli tvoří 4–5 % obyvatelstva, nedaly provádět nové kombinace a nedaly objevit nové překvapující metody, jak těchto sil použít. Jako se na tkalcovském stavu nemůže

* – ve stavu napětí. (Pozn. red.)

vyrobit čtyřikrát víc výrobků, aniž se jeho hybná síla, ruční práce, nahradí parou, dokud se nevynalezne nový výrobní prostředek, který má se starým ručním tkalcovským stavem jen málo společného, tak ani ve válečném umění nelze dosáhnout nových výsledků starými prostředky. Teprve vyrobení nových, mocnějších prostředků umožňuje dosažení nových velkolepějších výsledků. Každý velký vojevůdce, který použitím nových kombinací tvoří novou epochu v dějinách vojenství, buď sám nachází nové materiální prostředky, nebo poprvé objevuje správné použití nových materiálních prostředků, které objevil někdo před ním. Mezi Turennem a starým Fricem proběhla revoluce v pěchotě, píka byla zatlačena bodákem a doutnákový zámek křesacím; epochální zásluha starého Frice o vojenskou vědu spočívá v tom, že nijak nepřekročil meze tehdejšího způsobu vedení válek a přitom přetvořil a zdokonalil starou taktiku v souladu s novými zbraněmi. A právě tak Napoleonova epochální zásluha spočívá v tom, že našel správné taktické a strategické využití obrovských ozbrojených mas, jež mohl shromáždit jen díky revoluci, a tuto taktiku a strategii tak zdokonalil, že žádný z moderních generálů ho nejen nedokáže překonat, ale ve svých nejskvělejších a nejohravnějších operacích se ho snaží jen napodobovat.

Summa summarum, revoluce bude muset bojovat moderními válečnými prostředky a za pomoci moderního vojenského umění proti moderním válečným prostředkům a modernímu vojenskému umění. Naděje, že se objeví nové vojenské talenty, jsou na straně koalice přinejmenším stejně velké jako na straně Francie: ce seront alors les gros bataillons qui l'emporteront.*

* — zvítězí tedy silnější prapory. (Pozn. red.)

IV.

Podívejme se nyní, jaké prapory mohou být poslány do bitevní linie a jak jich může být použito.

1) *Rusko*. Ruská armáda v mírovém stavu má nominálně 1 100 000 mužů, ve skutečnosti přibližně 750 000. Od roku 1848 se ruská vláda neustále snažila dosáhnout faktického počtu vojáků za válečného stavu 1 500 000 mužů, a Mikuláš a Paskevič podle možnosti všude osobně tento stav kontrolovali. Podle skromného odhadu tedy Rusko dnes skutečně dosáhlo plného mírového stavu – 1 100 000 mužů. Od toho je třeba odečíst – počítejme co nejvíc:

na Kavkaz	100 000 mužů
na vlastní Rusko	150 000 mužů
na polské gubernie	150 000 mužů
na nemocné, na vyčleněné oddíly atd.	150 000 mužů
celkem	550 000 mužů

Zbývá 550 000 mužů, jichž může být použito pro bojové akce mimo zemi. Je to o málo víc, než kolik Rusko fakticky poslalo za hranice roku 1813.

2) *Prusko*. Skvělá armáda za válečného stavu – kdyby byla povolána do zbraně celá zeměbrana první i druhé výzvy, nadpočetní a vůbec všechno, co je možno odvést – by měla přinejmenším 650 000 mužů. Ale v danou chvíli může vláda zmobilizovat nanejvýš 550 000 mužů. Počítejme jen 500 000. Z toho je třeba vydělit pro posádky pevností atd. jen o málo víc, než činí zeměbrana druhé výzvy (150 000 mužů), protože postupně povolávání nadpočetných

i nové odvody pro příští rok – o to se už postará Mikuláš – jakož i ustavičné průchody ruských vojsk vytvoří všude dostatečné rezervy pro případ pokusu o povstání uvnitř země. Kromě toho budou mít Prusové méně nemocných, protože se soustřeďují ve vlastní zemi a k Rýnu nemusí pochodovat tak dlouho jako Rusové. Přesto odečtu polovinu, tak jako u Rusů, takže zbývá druhá polovina, tj. 250 000 mužů.

3) *Rakousko*. Má ve zbraní a na dovolené – tito vojáci mohou být povoláni do armády tak rychle jako pruská zeměbrana – přinejmenším 600 000 mužů. Také tady odpočítávám polovinu, protože alespoň na dvou třetinách monarchie budou Rusové, postupující za Rakušany, až do vytvoření nových rezerv působit jako záloha uvnitř země a potlačí ohniska povstání. Pro vojenské akce proti nepříteli zbývá – 300 000 mužů.

4) *Německý spolek*. Protože tito pánové bydlí až u Rýna a jejich územím bude procházet celá koaliční armáda, nepotřebují skoro žádné posádky proti místnímu obyvatelstvu; nepotřebují je tím spíš, protože po prvních úspěších koalice proti Francii se rezervní armády rozloží napříč celým Německem, od severu k jihu. Německý spolek dodá alespoň 120 000 mužů.

5) *Vojska italských vlád, Dány, Belgičany, Holanďany, Švédy* atd. odhaduji prozatím na 80 000 mužů.

Souhrn všech koaličních vojsk činí podle tohoto výpočtu 1 300 000 mužů, kteří buď už jsou ve zbraní, nebo mohou být okamžitě povoláni. Všechny odhady jsou úmyslně hodně nízké. Jen nemocných je tu odečteno tolik, že z rekonvalescentů apod. by bylo možné už za dva měsíce po začátku operací utvořit na francouzských hranicích druhou armádu v síle 350 000 mužů. Ale tato druhá armáda bude určitě ještě daleko silnější, protože žádná vláda není dnes tak nerozumná, aby začala válku a neodvedla přitom, současně s odesláním armády do pole, pokud možno nejvíc ročníků, které by hned poslala za první armádou.

Vojska první armády (1 300 000 mužů) se mohou úplně soustředit asi za dva měsíce, a to takto: Prusové a Rakušané mohou povolát do zbraně své výše uvedené kontingenty za dva měsíce, o tom nemohou být po mobilizaci z loňského listopadu žádné po-

chybnosti. Pokud jde o Rusy, třemi konečnými body jejich soustředění bude především Berlín, Vratislav* a Krakov nebo Vídeň (viz dále). Z Petrohradu do Berlína je přibližně 45 denních pochodů, z Berlína k Rýnu 16, dohromady 61 pochodů po pěti německých mílich** denně. Z Moskvy do Vratislavi 48 pochodů, z Vratislavi do Mohuče 20, dohromady 68 pochodů. Z Kyjeva do Vídně 40 pochodů, z Vídně do Basileje 22 pochodů, dohromady 62 pochodů. Připočteme-li k tomu dny odpočinku, bez nichž se ruské vojsko zvláště při těchto dlouhých pochodech rozhodně nemůže obejít, je jasné, že vojsko umístěné až v Moskvě, Petrohradě a Kyjevě může být za tři měsíce pohodlně na Rýně, a to i za předpokladu, že bude pochodovat jen pěšky a že nepoužije k dopravě ani železnic, ani vozů. Ale těchto dopravních prostředků může být použito v Německu skoro všude, v Rusku a Polsku alespoň zčásti; zkrátily by dopravu vojsk jistě alespoň o 15–20 dní. Ale hlavní masy ruského vojska jsou dnes už soustředěny v polských guberniích, a protože se politické poměry zřejmě zostřují v krizi, bude tam posláno ještě víc vojska. A tak výchozími body ruských pochodů nebudou už Petrohrad, Moskva a Kyjev, nýbrž Riga, Vilno, Minsk, Dubno a Kamenec; vzdálenost se tedy zkrátí asi o 60 mil – tj. o 12 pochodů a 4 dny odpočinku. Přitom může být značná část pěchoty – zvláště ze vzdálenějších posádek – alespoň každý třetí den (den odpočinku) 5 mil přepravována, takže pro tuto část se dny odpočinku počítají jako dny pochodové.

Materiál pro dělostřelectvo, střelivo a zásoby mohou být za těchto okolností přepravovány po železnici; dělostřelecké potahy a obsluhy se mohou buď pohybovat pochodovým pořádkem nebo mohou být dopravovány, a rozhodně se tak dostanou na místo dříve než dosavadním způsobem.

Z toho všeho podle mého názoru vyplývá, že nic nebrání v soustředění koaliční armády na Rýně za dva měsíce po vypuknutí revoluce, a to v tomto pořadí:

* Polský název: Wrocław. (Pozn. red.)

** Německá neboli zeměpisná míle činí 7,42 km. (Pozn. red.)

První armáda

1. První linie na Rýně a v Piemontu:		
Prusové, Rakušané aj.	750 000	} 1 050 000
Rusové	300 000	
2. Druhá linie, zálohy ve vzdálenosti 10 pochodů – Rusové	250 000	
Celkem	1 300 000	
(jak uvedeno výše)		

Druhá armáda

1. Zálohy menších členů koalice, soustřeďující se pruské, rakouské atd. oddíly	200 000	} 350 000
2. Ruské zálohy na cestě, ve vzdále- nosti 20 denních pochodů . . .	150 000	
Celkový počet obou armád .	1 650 000	

Za nynějších podmínek je zapotřebí v podstatě necelých 5–6 týdnů, aby se 300 000 Rusů dostalo k Rýnu, a za stejnou dobu mohou dopravit k Rýnu své výše uvedené kontingenty Prusové, Rakušané i menší spojenci; vezmeme-li v úvahu nepředvídané překážky, které vyvstanou při každé koalici, počítejme plné dva měsíce. Rozložení spojeneckých vojsk v době Napoleonova návratu z Elby nebylo, pokud jde o tažení proti Francii, zdaleka tak příznivé jako dnes, a přesto byli Rusové už na Rýně, když Napoleon bojoval u Waterloo proti Angličanům a Prusům.

Jaké prostředky má proti spojencům k dispozici *Francie*?

1) Řadová vojska tvoří přibližně 450 000 mužů, z nichž 50 000 musí za všech okolností zůstat v Alžírsku. Z ostatních 400 000 odpadají nemocní, potřebné minimum pro posádky pevností, menší vyčleněné oddíly v nespolehlivých krajích uvnitř země; v nejlepším případě je možno počítat s 250 000 muži.

2) Oblíbeného prostředku nynějších „rudých“ – povolát znovu do zbraně vysloužilé vojáky – může být v případě nutnosti s úspěchem použito nanejvýš u šesti věkových tříd, tj. od 27 do 32 let. Každý ročník dodává při odvodech asi 80 000 mužů. Ztráty způsobené alžírskou válkou a tamějším podnebím, normální úmrtnost

za dvanáct let, úbytek těch, kteří se stali neschopnými k vojenské službě, kteří se vystěhovali nebo kteří se dovedou tím či oním způsobem vyhnout návratu do armády v době, kdy v administrativním aparátu beztak vládne zmatek – to všechno snižuje celkový počet bývalých nováčků oněch šesti ročníků ze 480 000 na nejvýš 300 000 znovu povolaných. Z toho odpadne 150 000 mužů na doplnění posádek pevností; ti se vybírají především z kategorie starších, převážně ženatých lidí. Zbývá tedy 150 000 mužů. Ty je možno při trochu obratné organizaci bez obtíží zmobilizovat za dva měsíce.

3) Lidobrana, dobrovolníci, volentéři*, levée en masse nebo jak jinak se ještě jmenuje ta podřadná potrava pro děla. Kromě asi 10 000 členů garde mobile**, které je teprve nutno soustředit, nedovede nikdo z této skupiny zacházet se zbraní lépe než kterýkoli německý občanský gardista. Francouzi se učí tomuto řemeslu rychleji, ale dva měsíce jsou přece jen velmi krátká doba. Jestliže za Napoleona stačilo, aby nováčkové prošli čtyřtýdenní praporeční školou, bylo to jen díky vynikajícím kádrům; ovšem prvním následkem příští revoluce bude právě dezorganizace řadových kádrů. Nadto ještě naši francouzští revolucionáři, jak známo, milují tradici, a začnou křičet: Levée en masse! Deux millions d'hommes aux frontières!*** Dva milióny vojáků, to by bylo krásné, kdyby se dalo očekávat, že koalice bude provádět zase takové hlouposti jako anno† 1792 a 1793, a kdyby byl čas na pozvolný výcvik 2 000 000 mužů. Ale o tom nemůže být ani řeči. Naopak, je nutno si uvědomit, že za dva měsíce bude stát na hranicích jeden milión nepřátelských vojáků připravených k boji a úkolem bude čelit tomuto miliónu s nadějí na úspěch.

Budou-li Francouzi znovu papouškovat tradici z roku 1793, podniknou experiment s dvěma milióny, to jest rozmáchnou se tak, že se při této krátké lhůtě bude skutečný výsledek rovnat nule. Výcvik a zformování 1 500 000 mužů za osm týdnů se při nedo-

* – tj. nevycvičení dobrovolníci. (Pozn. čes. red.)

** – mobilní gardy. (Pozn. red.)

*** – Všeobecné odvody! Dva milióny vojáků na hranice! (Pozn. red.)

† – roku. (Pozn. red.)

statku kádrů v praxi zvrhne v nesmyslné mrhání všemi zdroji a armáda pak nebude posílena ani jediným použitelným praporem.

Budou-li však Francouzi mít pořádného ministra války, který ví alespoň něco o revolučních válkách a metodách, jak co nejrychleji vytvořit armádu, a nebudou-li se mu z nevědomosti a z touhy po popularitě házet hloupě klacky pod nohy, bude se tento ministr držet v hranicích možností a může hodně dokázat. V tom případě se musí vycházet přibližně z tohoto plánu:

Ozbrojené síly se skládají především ze dvou součástí: 1) z proletářské gardy ve městech a z rolnické gardy na venkově – pokud je venkov spolehlivý – k výkonu vnitřní služby, a 2) z pravidelné armády – proti pádu zvenčí.

Proletářská a rolnická garda koná službu v pevnostech; armáda sem dodává jen nejnutnější oddíly. Paříž, Štrasburk, Lyon, Mety, Lille a Valenciennes, nejdůležitější pevnosti a současně velká města, budou k obraně potřebovat kromě své vlastní gardy a několika rolnických oddílů z okolí jen málo řadového vojska. Proletářské gardy, pokud jich není zapotřebí k vnitřní službě a pokud se skládají z nezaměstnaných dělníků, se soustředí ve výcvikovém táboře a cvičí se pod vedením starých důstojníků a poddůstojníků, nezpůsobilých ke službě v poli, aby doplnily mezery v řadách bojových jednotek. Tábor může být zřízen poblíž Orleansu – bude současně výstrahou legitimistickým krajům.

Počet řadového vojska na francouzském území se musí ztrojnásobit, čili zvýšit ze 400 000 mužů na 1 200 000 mužů. Toho lze dosáhnout takto: Každý prapor se přemění v pluk, což bude mít nutně za následek povyšování, jež vstoupí důstojníkům a poddůstojníkům nemenší úctu k revoluci než gilotina nebo válečný soud. Kádry se musí doplňovat co nejpozvolněji a zároveň se musí získat co největší počet důstojníků. Je to velmi důležité, protože důstojníky není možno vydupat ze země za dva měsíce. Kromě toho je střední a nižší velitelský sbor francouzské armády natolik prodchnut nacionálním cítěním, že budou-li tito lidé alespoň trochu povyšování, budou-li pod energickým velením ministerstva války a budou-li mít naději na vojenský úspěch, mohou se v první době velmi dobře osvědčit, zvláště bude-li exemplárně potrestáno několik

vzbouřenců a dezertérů. Z žáků vojenských škol a z úředníků Ponts et chaussées* vyrostou vynikající důstojníci dělostřelectva a ženijních vojsk, a po několika akcích se mezi nižšími hodnostmi začnou rozvíjet vojenské talenty, jež jsou u Francouzů tak časté; po prvním boji dokáží tyto talenty velet už setninám. Pokud jde o prosté vojáky, skládají se

z řadového vojska	400 000 mužů
ze znovu povolanych záložníků	300 000 mužů
Zbývá ještě odvést a vycvičit 500 000 mužů, celkem 1 200 000 lidí; odečteme-li 100 000 nemocných, zbývá 1 100 000. Z tohoto počtu může být použito pro bojové akce	
z řadového vojska	250 000 mužů
ze znovu povolanych záložníků	150 000 mužů
z nováčků	400 000 mužů
	800 000 mužů

Budoucnost ukáže, co se dá s takovou armádou podniknout. Vycvičit za dva měsíce 400 000 až 500 000 nováčků pro řadovou armádu, nováčků, kteří v plucích a praporech splynou s vojáky pravidelné armády a se znovu povolanými záložníky, není práce příliš obtížná, přikročí-li se k dílu neprodleně, le lendemain de la révolution**. Všechny tyto posily se budou týkat péchoty a dělostřelectva; za dva měsíce je sice možné vycvičit pěšáka nebo dělostřelce, způsobilého k nejjednodušší obsluze děla, ne však jezdce. Posily jezdecky budou proto velmi slabé.

Celý tento mobilizační plán předpokládá pořádného ministra války, který umí správně hodnotit politické poměry, který se vyzná ve strategii, taktice i podrobnostech týkajících se jednotlivých zbraní a má i nutnou dávku energie, pohotovosti a decisiveness***, oslové, kteří s ním budou ve vládě, mu ovšem musí ponechat volnou ruku. Ale kde vezme „rudá“ strana ve Francii takového člověka! Je tu naopak naděje, že se kterýkoli hlupák, který se ovšem jako bon démocrate† pokládá za schopného zastávat jakékoli místo

* — správy mostních a silničních staveb. (Pozn. red.)

** — druhý den po revoluci. (Pozn. red.)

*** — rozhodnosti. (Pozn. red.)

† — dobrý demokrat. (Pozn. red.)

a ostatní mu to věří, pokusí jako obvykle zahrát si na Carnota, že nařídí všeobecné odvody, že všechno dokonale vyřeší; brzy si ale nebude vědět rady a pak všechno ponechá rutině subalterních úředníků starého režimu a pustí nepřátelské armády až před Paříž. Ale aby se dnes mohlo čelit evropské koalici, na to nestačí být Pachem nebo Bouchottem, a také ne Carnotem; na to je třeba být Napoleonem nebo mít strašně hloupého nepřítele a strašně moc štěstí.

Nesmíme zapomínat, že při všech těchto výpočtech vojenských sil koalice jsme brali za základ minimální čísla celkového počtu vojsk a maximální čísla odpočtů, takže při trochu slušnějším vedení bude počet vojska, které bude mít k dispozici nepřítel, větší a doba nutná k jeho soustředění kratší, než jsme uvedli. Pokud jde o Francii, jsou naproti tomu tyto předpoklady obrácené: čas, který mají Francouzi k dispozici, udávám pokud možná nejdelší, celkový počet vojska, které je třeba zorganizovat, pokud možná nejvyšší, odpočty nepatrné; takže celkový počet vojska, které má k dispozici revoluce, uvádím v těch nejvyšších možných cifrách. Jinak řečeno: všechny tyto propočty podávají obraz *situace* pro revoluci *co nejprůzračnější* – ovšem bez ohledu na nepředvídané události nebo hrubé omyly spojenců.

Kromě toho vycházím z předpokladu, že revoluce a nepřátelský vpád nevyvolají v zemi okamžitě občanskou válku. V současné době, šedesát let po poslední občanské válce ve Francii, nelze odhadnout, zda je legitimistický fanatismus schopen něčeho víc než efemérního povstání; je ovšem zřejmé, že budou-li spojenci postupovat, bude vzrůstat i možnost povstání, k jakému došlo roku 1793 v Lyoně, Toulonu atd., bude vzrůstat i možnost, že se dočasně spojí všechny politicky svržené třídy a strany. A připusťme, že v tomhle bude situace pro revoluci *nejprůzračnější*, že totiž revoluční garda – proletářská i rolnická – bude s to úspěšně odzbrojit povstalecké departementy i třídy.

O možnostech příznivých pro revoluci, které vzniknou povstáními v Německu, Itálii atd., promluvíme dále.

V

Přejdeme nyní ke skutečnému vedení války.

Jestliže zabodneme na mapě kružítko do Paříže a opišeme okolo ní kružnici, jejímž poloměrem je vzdálenost mezi Paříží a Štrasburkem, přetíná tato kružnice na jihu hranici mezi Grenoblem a Chambéry u Pont de Beauvoisinu, jde po této hranici k severu přes Ženevu, pohoří Juru, Basilej, Štrasburk a Hagenau a dále podél toku Rýna až k jeho ústí; pokud se od Rýna na několika místech vzdálí, není to nikde víc než na dva denní pochody. Kdyby tvořil hranici Francie Rýn, byla by Paříž – od bodu, kde přestávají tuto hranici krýt Alpy, až k Severnímu moři – vzdálena od hranic všude stejně. Vojenský systém Francie, v němž by Paříž tvořila střed, by plně odpovídal všem geografickým podmínkám. Byl by to jednoduchý kruhový oblouk od Chambéry k Rotterdamu, na němž by všechny body jediné otevřené hranice Francie, a k tomu ještě hranice nejbližší hlavnímu městu, byly od Paříže vzdáleny stejnoměrně, a to přibližně 70 německých mil čili 14 denních pochodů, a současně by tato hranice byla chráněna širokou řekou. V tom je z vojenského hlediska reálný základ tvrzení, že Rýn je přirozenou hranicí Francie.

Ale právě onen zvláštní tvar rýnského toku působí, že Rýn se stává výchozím bodem všech soustředěných operací proti Paříži, protože má-li několik různých armád současně dorazit před Paříž a současně ji ohrožovat z různých stran, musí vyrazit současně ze stejně vzdálených míst. Operace každé kontrarevoluční koalici armády proti Francii musí být soustředné, třebaže všechny soustředné operace jsou nebezpečné, jestliže bod, kde se mají setkat, leží v oblasti, kterou má v rukou nepřítel, nebo je-li dokonce jeho

operační základnou. A to z těchto důvodů: 1) dobýt Paříž znamená dobýt Francii; 2) ani jediná část hranic, ležící ve sféře operací francouzských armád, nesmí zůstat nechráněna, neboť jinak by Francouzi mohli vyvolat povstání na území koalice tím, že by poslali své oddíly do týlu nepřátelské armády; 3) k zásobování mas, které každá koalice musí vrhnout proti Francii, je třeba několika operačních linií.

Hranice, kterou musí obě armády chránit, vede od Chambéry k Rotterdamu. Španělské hranice si prozatím nemusíme všimát. Italská hranice od Varu až k řece Isère je kryta Alpami a vzdaluje se čím dál tím víc od Paříže, protože tvoří tečnu oné kružnice. Tuto hranici je třeba brát v úvahu jen tehdy, 1) jsou-li opevněné přechody přes Savojské Alpy, zvláště Mont Cenis, v rukou Francouzů; 2) má-li být provedena na pobřeží diverze, k čemuž by musely být zvláštní důvody; 3) chtějí-li francouzské armády po zabezpečení hranic na všech ostatních místech přejít do ofenzívy jako Napoleon roku 1796. Ve všech ostatních případech leží tato část hranic příliš daleko stranou.

Proto se tedy bojové operace pro koalici i pro Francii omezují na linii od Chambéry nebo od řeky Isère až k Seyernímu moři a na území, jež leží mezi touto linií a Paříží. A právě tuto část Francie tvoří území jako stvořené k obraně; z vojenského hlediska si lepší rozložení hor a řek ani nelze přát.

Od Rhôny až k Mosele je hranice kryta dlouhým, těžko přístupným a jen na určitých místech schůdným horským pásmem – Jurou; k němu se přimykají Vogézy, jejichž prodloužení tvoří Hochwald a Idarwald. Obě tato pohoří se táhnou rovnoběžně s hranicemi a Vogézy jsou ještě k tomu kryty Rýnem. Mezi Moselou a Másou kryjí cestu na Paříž Ardeny, na druhé straně Másy Argony. Otevřené zůstává pouze území od Sambry k moři, ale zde se situace každé postupující armády stává s každým krokem, o který postoupí vpřed, povážlivější, neboť se vydává v nebezpečí, že bude jen trochu obratnými operacemi silné francouzské armády odříznuta od Belgie a zahrnuta do moře. Ke všemu je ještě celá linie od Rhôny až k Severnímu moři poseta pevnostmi, z nichž některé, např. Štrasburk, ovládají celé provincie.

Od místa, kde se Jura stýká s Vogézami, se táhne jihozápadním směrem k Auvergni pásmo hor, které tvoří rozvodí mezi Severním mořem a Atlantickým oceánem na jedné straně a Středoze­mním mořem na druhé straně. Odtud k jihu teče Saône, k severu protékají paralelně Mosela, Mása, Marna, Seina a Yonne. Vždy mezi dvěma z těchto řek, a také mezi Yonnou a Loirou, se táhnou rozvětvené, dlouhé horské hřebeny, prořaté jen několika silnicemi a oddělující od sebe jednotlivá říční údolí. Celý tento hornatý kraj je sice větší­nou všem druhům zbraní přístupný, ale velmi neúrodný, a velká armáda se tu nemůže dlouho udržet.

Překročí-li nepřátelská armáda i toto pohoří a pak i neúrodnou vysočinu Champagne, která odděluje povodí Másy od povodí Seiny, vstoupí do seinské kotliny. A zde se teprve plně projeví neobyčejné vojenské přednosti polohy Paříže.

Povodí řeky Seiny od horního toku až k ústí Oisy tvoří celá řada řek tekoucích severozápadním směrem v takřka paralelních obloucích – Yonne, Seina, Marna, Oise a Aisne; každá z těchto řek má nadto přítoky tekoucí týmž směrem. Všechna tato obloukovitá údolí se spojují poměrně blízko u sebe a ve středu těchto spoju­jících se bodů leží Paříž. Hlavní silnice k Paříži od všech zemských hranic mezi Středoze­mním mořem a Šeldou probíhají těmito říč­ními údolními a koncentricky se s nimi sbíhají v Paříži. Armáda, hájící Paříž, může se tedy soustřeďovat a přemísťovat z jednoho ohroženého místa na druhé vždy za kratší dobu než útočící armáda, protože ze dvou soustředných kruhů má vnitřní kruh menší obvod. Obdivuhodné využití těchto předností, neúnavné přesuny po obvo­du tohoto vnitřního kruhu umožnily Napoleonovi ve skvělém tažení roku 1814, že s hrstkou vojáků držel v povodí Seiny dva měsíce v ša­chu celou koalici.

*Napsal B. Engels v dubnu 1851
Poprvé uveřejněno v „Die Neue Zeit“,
čís. 9 a 10 ze 4. a 11. prosince 1914*

*Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny*

THE CONSTITUTIONS OF EUROPE,

COMPILED FROM ORIGINAL SOURCES; WITH THE ASSISTANCE OF LEADING CONTINENTAL DEMOCRATS.

No. I. THE CONSTITUTION OF THE FRENCH REPUBLIC ADOPTED NOVEMBER, 4, 1848.

A rhetorical preamble introduces the Constitution, in which the following passages deserve notice:

1. France declares itself a republic. 2. The French republic is democratic, one and indivisible. 3. Its principles are Liberty, Equality, Fraternity, and its foundations are Family, Labour, Property, and Public Order. 5. It respects the independence of other nations, and will make its own respected also. It will undertake no aggressive war, and will never employ its force against the liberty of any people. [*Rome!*]

Before the insurrection of June, the National Assembly had drawn up a constitution, which contained among many other recognitions of the rights and duties of man, the following articles.

Art. 6. The right to education is the right possessed by all citizens to the means for the full development of their physical, moral, and intellectual faculties, by a *gratuitous* education at the hands of the state.

Art. 7. The right of labour is the right of every member of society to live by labour. Therefore it is the duty of society to supply with work all able bodied persons who cannot otherwise obtain it.

Art. 9. The Right to support is the right of the orphan, the infirm and the aged to be maintained by the state.

After the victories of June 1848 had given courage to the middle-class, they erased these three articles from

THE CONSTITUTION,
which now stands as follows:—

"CAP. I. Sovereign power rests in the entirety of French citizens. It is inalienable and eternal. No individual, no fraction of the people has the right to its exercise."

"CAP. II. RIGHTS GUARANTEED BY THE CONSTITUTION:—No one can be arrested or imprisoned, except as prescribed by the laws.

"§ 3. The residence of every one on French territory is inviolable—and it is not allowed to enter it otherwise than in the forms prescribed by law."

Observe here and throughout that the French constitution guarantees liberty, but always with the proviso of *exceptions made by law*, or which may still be made: and all the exceptions made by the Emperor Napoleon, by

the restoration, and by Louis Philippe, have not only been retained, but, after the June-Revolution, immeasurably multiplied. Thus, for instance, the law of the 9th August 1849, relative to the State of Siege, which the Assembly, and during its prorogation, the President can enact, and which gives to the military authorities the right of bringing all political offenders before a court-martial. It further grants them the power to enter and search any house by day or night, to seize all arms, and to remove all persons not having a domicile in the place declared under a state of siege.

As to *strangers*, the only "right" they enjoy on French soil, is to be arrested and driven out of it, as often as the police authorities think proper.

As to *Frenchmen*, any French citizen can be arrested, if a *single* functionary issues his mandate to that effect:

"§ 4. No one can be judged by others than his natural judges. Exceptional tribunals can be formed under no denomination or pretext."

We have already seen that, under "the state of siege," a military tribunal supersedes all others. Besides this, the Assembly established an "exceptional tribunal," called the "High Court," in 1848 for a portion of the political offenders; and, after the insurrection in June, transported 15,000 insurgents without any trial at all!

"§ 5. Capital punishment for political offences is annulled."

But they transport to fever-stricken settlements, where they are executed, only a little more slowly, and far more painfully.

"§ 6. Citizens have a right to associate, to meet peacefully and unarmed, to petition, and express their opinions through the press and elsewhere. The enjoyment of these rights has no other limit, than the equal rights of others, and the public safety."

That the limitation made by the "public safety," takes away the enjoyment of the right altogether, is clearly shewn by the following facts:—

1. *The liberty of the Press.*—By the laws of August 11, 1848, and of July 27, 1849, not only securities for newspapers were redemanded, but all the restrictions made by the Emperor Napoleon, and since, were renewed and made more stringent.

The law of July 23, 1850, raises the security-

ÚSTAVA FRANCOUZSKÉ REPUBLIKY,
PŘIJATÁ 4. LISTOPADU 1848³¹⁷

Ústava má rétorický úvod, v němž stojí za zmínku tato místa:

1. Francie se prohlašuje republikou. 2. Francouzská republika je *demokratická*, jediná a nedělitelná. 3. Její zásadou je svoboda, rovnost, bratrství; jejími základy jsou rodina, práce, vlastnictví a veřejný pořádek. 5. Respektuje nezávislost jiných národů a je připravena vymoci si respektování i své vlastní nezávislosti. Nepovede dobovačné války a nikdy nepoužije svých sil k potlačení svobody jiného národa (*Řím!*³¹⁸).

Před červnovým povstáním vypracovalo Národní shromáždění ústavu, která kromě uznání mnoha jiných lidských práv a povinností obsahovala i tyto články:

Článek 6. Právo na vzdělání je právo všech občanů na možnost úplného rozvoje všech fyzických, morálních a intelektuálních schopností prostřednictvím *bezplatného* vzdělání na útraty státu.

Článek 7. Právo na práci je právo každého člena společnosti žít ze své práce. Proto je povinností společnosti opatřit práci všem praceschopným osobám, které ji nemohou získat jiným způsobem.

Článek 9. *Právo na podporu* je právo sirotků, nemocných a přestárlých, aby je stát živil.

Když červnové vítězství 1848 dodalo buržoazii odvalu, vypustila tyto tři články z

ÚSTAVY,

která nyní vypadá takto:

„K A P I T O L A I.

Nositelům svrchované moci jsou všichni francouzští občané jakožto celek. Moc je nezadatelná a věčná. Žádný jednotlivec ani žádná část národa nejsou oprávněni oslovovat si výkon této moci.“

„KAPITOLA II. PRÁVA ZARUČENÁ ÚSTAVOU

Článek 2. Nikdo nemůže být zatčen nebo uvězněn leč v souhlasu se zákony ustanoveními.

Článek 3. Obydlí každého občana žijícího na francouzském území je nedotknutelné a není dovoleno do něho vstupovat jinak než způsobem a v případě, jež stanoví zákon.“

Všimněte si tu, jako ostatně všude, že francouzská ústava zaručuje svobodu, ale vždy s výhradou *výjimek, které už byly* nebo *teprve budou stanoveny zákonem!* A přitom všechny výjimky, které byly zavedeny za císaře Napoleona, restaurace a Ludvíka Filipa, byly nejen zachovány, ale po červnové revoluci ještě nesmírně rozmnoženy. Tak například zákon z 9. srpna 1849 o stavu obležení, který může vyhlásit Národní shromáždění nebo v době, kdy nezasedá, president a který dává vojenským úřadům právo postavit všechny politické provinilce před válečný soud. Tento zákon je dále opravňuje vniknout ve dne nebo v noci do kteréhokoli domu a provádět tam prohlídky, zabavovat zbraně všeho druhu a vykazovat z místa, nad nímž bylo vyhlášeno stanné právo, všechny osoby, které tam nemají trvalé bydliště.

Pokud jde o *cizince*, požívají na francouzské půdě jediného „práva“, a to práva být zatčeni a vypovězeni, kdykoli to policie uzná za vhodné.

Pokud jde o *Francouze*, může být kterýkoli francouzský občan zatčen, vydá-li k tomu příkaz *jediný úředník!*

„Článek 4. Nikdo nemůže být souzen leč svými příslušnými soudci. Mimořádné soudy nesmějí být zřizovány ať už pod jakýmkoli názvem nebo jakoukoli záminkou.“

Viděli jsme už, že za „stavu obležení“ nastoupí na místo všech ostatních soudů válečný soud. Kromě toho zřídilo Národní shromáždění roku 1848 takový „mimořádný soud“ pod názvem „vrchní soud“ pro některé politické provinilce a po červnovém povstání deportovalo 15 000 povstalců vůbec bez soudu!

„Článek 5. Ruší se trest smrti za politická provinění.“

Ale političtí provinilci se deportují do kolonií zamořených zimnicí, kde jsou popravováni, jenže trochu pomaleji a za daleko větších útrap.

„Článek 8. Občané mají právo se spolčovat, pokojně a beze zbraně se shro-

mažďovat, podávat petice a projevovat své mínění v tisku nebo jinak. Výkon těchto práv není nijak omezen leč stejnými právy jiných a veřejnou bezpečností.“

Že omezení z ohledu na „veřejnou bezpečnost“ úplně znemožňují výkon tohoto práva, to ukazují jasně tato fakta:

1. *Svoboda tisku.* – Zákonem z 11. srpna 1848 a zákonem z 27. července 1849 se nejen znovu zavádí kauce pro noviny, ale obnovují se a zhoršují všechna omezení zavedená za císaře Napoleona a následujících vlád.

Zákon z 23. července 1850 *zvyšuje* kauce a rozšiřuje působnost zákona na všechny týdeníky, časopisy, periodické publikace atd.³¹⁹ Kromě toho žádá, aby každý článek byl podepsán jménem autora, a znovu zavádí *kolkování* novin. A nejen to, zavádí kolek i na román na pokračování, na ryze literární dílo pro tisk; a to všechno stanoví pod trestem obrovských pokut! Po vyhlášení tohoto zákona úplně zmizel revoluční tisk. Dlouho se bránil perzekuci: týden co týden byly žalovány, pokutovány a zastavovány některé noviny nebo nějaká brožura. Buržoazie seděla na lavici porotců a deptala dělnický tisk.

Vrcholu dosáhl celý tento systém zákonem z 30. července 1850, kterým byla znovu zavedena cenzura divadelních her. Tak byla svoboda smýšlení vypuzena ze svého posledního literárního útočiště.

2. *Právo spolčování a veřejného shromažďování.* Dekrety z 28. července až 2. srpna 1848 se zavádí celá řada policejních opatření proti klubům, jimž se tím odnímá skoro všechna svoboda. Tak např. kluby nesmějí přijímat usnesení v zákonodárné formě atd. Týž zákon staví pod dozor policie i všechny *nepolitické* organizace a *soukromé společnosti* a vydává je napospas rozmarům policie.

Zákonem z 19.–22. června 1849 se uděluje vládě na rok právo rozpouštět všechny kluby a shromáždění, které neschvaluje. Zákon z 6.–12. června 1850 uděluje vládě tuto moc na další rok a prakticky ji rozšiřuje i na spolky a shromáždění spojené s volbami do Národního shromáždění, které nejsou vládě po chuti. Výsledek je ten, že od července 1848 fakticky zanikly všechny kluby a nekonala se žádná veřejná shromáždění kromě rojalistických a bonapartistických kroužků (*cercles*).

Zákon z 29. listopadu 1849 stanoví pro všechny dělníky, kteří se sdruží za účelem mzdových požadavků, trest vězení do tří měsíců a pokuty do 3000 franků. A podle téhož zákona jsou tito dělníci ještě pět let po odpykání trestu pod *policejním dozorem* (což znamená bídu, zpustnutí a pronásledování).

Tolik, pokud se týká práva sdružování a veřejného shromažďování.

„Článek 9. Vyučování je svobodné. Svobody vyučování je možno požívat za podmínek stanovených zákonem a pod dozorem státu.“

Tedy zase ten starý trik. „Vyučování je svobodné“, ale „za podmínek stanovených zákonem“, a právě tyto podmínky tuto svobodu ruší.

Zákonem z 15. března 1850 se celý systém vyučování dostává pod kontrolu duchovenstva.

V čele tohoto odboru stojí conseil supérieur de l'instruction publique*, jemuž předsedají čtyři francouzští arcibiskupové. Podle uvedeného zákona jsou všichni provinční učitelé, přestože je volí obecní nebo farní rady, podřízeni takzvaným „recteurs“, tj. kurátorům. Učitelé mají podobné postavení jako vojáci, jsou povinni zachovávat vojenskou subordinaci a disciplínu vůči kurátorům, starostům a farářům, takže svoboda vyučování spočívá podle už citovaného zákona v tom, že nikdo nesmí vyučovat bez povolení civilních a církevních úřadů.

„Článek 11. Vlastnické právo je nedotknutelné.“

„Článek 14. Za veřejný dluh ručí stát.“

„Článek 15. Daně se vybírají jen pro veřejné potřeby. Každý občan přispívá podle svého majetku a svých možností.“

KAPITOLA III. O VEŘEJNÉ MOCI

Tato kapitola stanoví:

- „1. Všechna veřejná moc vychází z lidu a nemůže se stát dědičnou.“
- „2. Rozdělení moci je základní podmínkou svobodné vlády.“

* — nejvyšší rada národní osvěty. (Pozn. red.)

Setkáváme se tu se starým konstitučním nesmyslem. Podmínkou „svobodné vlády“ není *rozdělení* mocí, nýbrž jejich *jednota*. Jenomže vládní aparát nesmí být příliš jednoduchý. A o to se už ti darebáci postarají, aby byl co nejkomplikovanější a tajuplný.

KAPITOLA IV. O ZÁKONODÁRNÉ MOCI

Zákonodárnou mocí je vybavena jediné sněmovna o 750 poslancích, včetně poslanců za Alžírsko a kolonie. Shromáždění, svolané za účelem revize ústavy, by muselo mít 900 členů. Volební systém je založen na počtu obyvatel. Dále následují čtyři články, jež pokládáme za nutné uvést v plném znění:

„Článek 24. Volební právo je přímé a všeobecné, hlasování je tajné.“

„Článek 25. Všichni Francouzi, kteří dosáhli věku 21 let a mají politická a občanská práva, jsou oprávněni volit bez jakéhokoli volebního censu.“

„Článek 26. Všichni voliči nad 25 let jsou volitelní jako poslanci bez ohledu na délku trvalého pobytu.“

„Článek 27. Volební zákon stanoví, z jakých příčin může být francouzský občan zbaven práva volit a být volen.“

Uvedené články jsou koncipovány v naprosto stejném duchu jako celá ostatní ústava. „Všichni Francouzi, kteří mají politická práva, jsou oprávněni volit“, ale „volební zákon“ má rozhodnout, kteří Francouzi *nemají* politická práva!

Volební zákon z 15. března 1849 zařazuje do této kategorie všechny kriminální delikventy, ale politické provinilce sem nezařazuje. Volební zákon z 31. května 1850 sem přiřazuje nejen všechny politické provinilce, všechny, kdo byli odsouzeni pro „narušování starých tradičních názorů“ a pro tiskové přestupky, ale zavádí také fakticky census podle délky pobytu, podle kterého nejsou k volbám připuštěny dvě třetiny Francouzů!

To tedy znamená ve Francii „přímé a všeobecné volební právo“.

„Článek 28. Ten, kdo vykonává veřejnou funkci, za niž je placen, nemůže být zároveň zástupcem lidu. Žádný poslanec nesmí po dobu činnosti zákonodárného shromáždění vykonávat placenou funkci závislou na výkonné moci.“

Obě tato ustanovení byla pozdějšími nařízeními omezena a prakticky téměř neplatí.

„Článek 30. Volby se provádějí podle departementů v hlavních místech volebních obvodů prostřednictvím volebních lístků.“

„Článek 31. Národní shromáždění se volí na tři roky, po jejichž uplynutí se musí konat nové volby.“

„Článek 32. Národní shromáždění zasedá neustále, ale má právo se odročit, musí však jmenovat výbor, který je zastupuje a skládá se z 25 poslanců a z členů sekretariátu Národního shromáždění. Výbor má právo v případě nutnosti svolat Národní shromáždění.“

Článek 33–38. Poslanci mohou být znovu voleni. Nesmějí být vázáni žádnými předem danými instrukcemi, jsou nedotknutelní, nemohou být stíháni nebo poháněni k odpovědnosti pro názory, které vysloví v Národním shromáždění, a dostávají plat, který jim *není dovoleno* odmítnout.

Co se týče „nedotknutelnosti poslance“ a jeho „svobody vyslovovat názory“, odhlasovala po 13. červnu většina Národního shromáždění nový jednací řád zmocňující předsedu Národního shromáždění udělit poslanci *důtku*, uložit mu pokutu, zastavit mu plat a na čas *ho vykázat* ze zasedání, což se rovná úplnému zrušení „svobody smýšlení“. Roku 1850 odhlasovalo Národní shromáždění zákon, podle něhož může být poslanec pro dluhy zatčen i během zasedání sněmovny, a nezaplatí-li ve stanovené lhůtě, může být zbaven poslaneckého mandátu.

Neexistuje tedy ve Francii ani svoboda rokování, ani poslanecká imunita, zato nedotknutelnost věřitele.

Článek 39–42. Zasedání Národního shromáždění mají být veřejná. Přesto však se může shromáždění, požádá-li o to stanovený počet poslanců, prohlásit za tajný výbor. Aby návrh nabyl moci zákona, musí být přijat nadpoloviční většinou poslanců. S výjimkou naléhavých případů nesmí být přijat zákon, který nebyl čten třikrát, s přestávkou pěti dnů mezi každým čtením.

Tato procedura, vypůjčená z anglické „ústavy“, se ani v jednom závažném případě nedodrжуje, ba ani tehdy ne, když by toho bylo nejvíc zapotřebí. Například volební zákon z 31. května byl přijat po prvním čtení.

KAPITOLA V. O VÝKONNÉ MOCI

Článek 43–44. Výkonnou mocí je pověřen president. President musí být rodilý Francouz, nejméně třicetiletý, který nikdy neztratil francouzské státní občanství.

První president francouzské republiky, L. N. Bonaparte, nejenže ztratil francouzské občanství, nejenže byl svého času anglickým speciálním konstáblem*, ale byl ještě ke všemu naturalizovaný Švýcar.

Článek 45–70. President republiky se volí na čtyři roky a může být znovu zvolen teprve za čtyři roky po skončení svého presidentského období. Totéž omezení platí i pro jeho příbuzné do šestého kolena včetně. Volba se má konat druhou neděli v květnu. I když byl president zvolen v jinou dobu, jeho moc končí druhou neděli v květnu čtvrtý rok po jeho zvolení. President je volen tajným hlasováním *absolutní* většinou. Nezískal-li žádný kandidát přes polovinu odevzdaných hlasů, ale přitom aspoň dva milióny, může zvolit presidenta Národní shromáždění z pěti kandidátů, kteří dostali největší počet hlasů.

President musí složit přísahu věrnosti ústavě, může prostřednictvím svých ministrů předkládat návrhy Národnímu shromáždění, může dávat příkazy armádě, ale nesmí jí osobně velet; nesmí odstoupit žádnou část francouzského území, nesmí rozpouštět nebo odročovat Národní shromáždění, ani zastavovat působnost ústavy. Vyjednává a ratifikuje všechny dohody, které však nabývají účinnosti teprve, když je schválí Národní shromáždění. Nesmí zahájit válku bez souhlasu Národního shromáždění. Má právo udělovat milost, ale nesmí vyhlašovat amnestii. Provinilcům odsouzeným vrchním soudem může dát milost jedině Národní shromáždění. President může pozdržet vyhlášení zákona a žádat, aby o něm shromáždění znovu rokovalo. Takové projednání zákona je však potom konečné. President jmenuje vyslance a ministry a může na tři měsíce zbavit úřadu starosty, členy departementních rad, členy národní gardy a jiné úřední osoby, volené občany. Všechny

* — členem zvláštní pořádkové služby z řad civilního obyvatelstva; používalo se jí proti dělnickým demonstracím. (*Pozn. čas. red.*)

presidentovy dekrety, kromě dekretů o sesazení ministrů, musí potvrdit svým podpisem i ministři. President, ministři a veřejní úředníci odpovídají v rámci své kompetence za každý čin vlády. Každý čin, kterým by se president pokoušel činit nátlak na Národní shromáždění, brzdit nebo rušit jeho řádnou činnost, je aktem velezrady. Na základě takového skutku je president okamžitě zbaven své moci a povinností každého občana je nepodrobovat se presidentovým nařízením, moc presidentova úřadu přechází ihned na Národní shromáždění, členové vrchního soudu se mají okamžitě sejít a svolat na stanovené místo porotce k soudu nad presidentem a jeho spoluviníky.

President má k dispozici oficiální rezidenci a jeho roční příjem činí 600 000 franků čili 24 000 liber št. (nyní dostává 2 milióny 160 000 franků čili 86 400 liber št.). Ministři zasedají ex officio* v Národním shromáždění a mohou mluvit, jak často chtějí. Národní shromáždění volí vicepresidenta republiky ze tří kandidátů, které president jmenuje do měsíce po svém zvolení. Vicepresident skládá stejnou přísahu jako president, nesmí být presidentův příbuzný, zastupuje presidenta v případech, že president nemůže plnit své funkce, a předsedá Státní radě. Uvolní-li se smrtí presidenta nebo z jiného důvodu presidentský úřad, mají se do měsíce konat nové volby.

KAPITOLA VI. STÁTNÍ RADA

Článek 71–75. Státní rada je pouhým poradním orgánem, posuzujícím návrhy, které hodlá předložit ministerský kabinet, i ty, které jí eventuálně postoupí Národní shromáždění.

KAPITOLA VII. VNITŘNÍ SPRÁVA

Tato kapitola se týká úředníků**, vyšších správních úředníků, obecních a provinčních rad. Jediný důsledný článek, jehož se v nejširším rozsahu používá, zní:

* – právem svého úřadu. (*Pozn. red.*)

** V „Notes to the People“ chyba tisku: „clergy“ – „duchovenstvo“, zřejmě místo „clerks“ – „úředníci“. (*Pozn. red.*)

„Článek 80. Generální rady, kantonální rady a obecní rady může rozpustit prezident se schválením Státní rady.“

KAPITOLA VIII. O SOUDNÍ MOCI

Tato kapitola je v podstatě jen opakováním zákonů zavedených císařem Napoleonem. Za povšimnutí však stojí tyto doplňky:

„Článek 81. Spravedlnost se vykonává bezplatně, jménem francouzského lidu.“

To platí tak málo, že člověka zadarmo ani nepopraví!

Článek 91–100 se týká vrchního soudu, který jediný má právo soudit presidenta, před který mohou být pohnáni ministři a všichni političtí provinilci, když Národní shromáždění uzná za vhodné je před tento tribunál poslat.

Tento „vrchní soud“ se skládá z pěti soudců, které volí Kasační soud (nejvyšší francouzský tribunál) ze svých vlastních členů a z třiceti šesti porotců vybraných z generálních rad departementů, takže je to orgán veskrze aristokratický. Jediní, které tento tribunál dosud soudil, byli obvinění z 15. května 1848 (zde nás především napadají jména Barbès, Blanqui a další) a poslanci zapletení do událostí z 13. června 1849.

Zákonem ze 7. srpna 1848 jsou ze seznamu porotců vyloučeni všichni, kdo nedovedou číst a psát, tj. dvě třetiny dospělého obyvatelstva!

KAPITOLA IX. O BRANNÉ MOCI

Celé staré vojenské zákonodárství zůstává v platnosti. Trestné činy vojáků nepřísluší před civilní soudy. Následující článek ilustruje ducha této ústavy:

„Článek 102. Každý Francouz je povinen vojenskou službou a službou v národní gardě kromě případů stanovených zákonem.“

Každý, kdo má peníze, se může z vojenské služby vykoupit.

Zákonem, který se nyní projednává a který byl už dvakrát čten, je dělnická třída zcela vyloučena z řad národní gardy! Kromě toho má prezident právo na rok rozpustit národní gardu v kterémkoli místě a v polovině Francie byla už národní garda fakticky rozpuštěna!

KAPITOLA X. ZVLÁŠTNÍ ZÁKONY

Článek 110. „Národní shromáždění svěruje ústavu bdělosti a vlastenectví všeho lidu“ – a „bdělý“ a „vlastenecký“ lid vydává na milost a nemilost vrchnímu soudu! – Viz 13. červen!

KAPITOLA XI. O REVIZI ÚSTAVY

„Článek 111. Jestliže se Národní shromáždění při zakončení svého zasedání vysloví pro úplnou či částečnou změnu ústavy, budiž revize provedena tímto způsobem:

Přání vyjádřené Národním shromážděním se stane zákonem teprve po třech čteních, jež se mají konat vždy po měsíční přestávce, a když pro návrh hlasovaly tři čtvrtiny poslanců při nejméně 500 přítomných. Národní shromáždění svolané za účelem revize ústavy se volí jen na tři měsíce a nesmí se zabývat žádnou jinou otázkou leč ve zcela naléhavých případech.“

Taková je „Ústava Francouzské republiky“ a tak se jí používá. Čtenář na první pohled vidí, že to jsou od začátku až do konce jen samá krásná slova, která mají zakrýt velmi záluďné záměry. Už sama formulace ústavy je taková, že je *nemožné* ústavu porušit, protože každé její ustanovení obsahuje zároveň svůj vlastní protiklad – navzájem se úplně vyvrací. Například: „hlasování je přímé a všeobecné“ – „*kromě* případů, jež stanoví *zákon*“.

Proto nelze říci, že zákon z 31. května 1850 (zbavující dvě třetiny lidu volebního práva) nějak porušuje ústavu.

Ústava neustále opakuje formuli, že práva a svobody lidu (např. právo sdružování, volební právo, svoboda tisku, svoboda vyučování atd.) budou stanoveny a vymezeny později vydanými *organickými zákony* – a tyto „organické zákony“ „stanoví“ slíbenou svobodu tak, že ji ruší. Tento trik, který si od svých francouzských vzorů vypůjčila i rakouská a pruská buržoazie, spočívá v tom, že se poskytne úplná svoboda, proklamují se nejskvělejší zásady, ale o jejich aplikaci, o *podrobnostech* mají rozhodnout později vydané

zákony; stejně tak to bylo s francouzskou ústavou z roku 1830 i s těmi, které byly přijaty před ní.

Lide! Dříve než se ujmeš moci, ujasni si, co chceš, a to nejen v zásadách, ale i v *podrobnostech*.³²⁰ Vždyť boj v anglickém konventu se vedl právě o tento bod!

Jediné nepochybné a jasně vymezené články v celé ústavě jsou ustanovení o volbě presidenta (čl. 45) a o revizi ústavy (čl. 111). To jsou jediná ustanovení, která lze porušit, protože jen ona neobsahují v sobě svůj vlastní protiklad.

Ústavodárné shromáždění z roku 1848 jimi mířilo přímo proti Bonapartovi, jehož pikle v boji o presidentský úřad nahnaly poslancům strach.

Rozpory, s kterými se v této prolhané ústavě setkáváme na každém kroku, ukazují dost jasně, že buržoazie může být demokratická *slovy*, ale není ochotna být demokratická *činy*, že je ochotna uznat správnost zásad, ale nikdy je neuvede ve skutek – a že skutečnou „ústavu“ Francie nenajdeme v listině, jejíž výklad jsme tu podali, nýbrž v *organických zákonech*, jež byly na jejím základě vydány a o nichž jsme tu čtenáře zhruba informovali. V této ústavě byly stanoveny *zásady*, *podrobnosti* byly odloženy do budoucnosti, ale právě v těchto podrobnostech se znovu uzákoňovala nestoudná tyranie!

Jakého stupně už dosáhl despotismus ve Francii, je vidět z těchto opatření proti dělníkům:

Každý dělník dostane od policie knížku, kde je na první stránce zapsáno jeho jméno, věk, místo narození, povolání nebo zaměstnání a popis jeho osoby. Musí tam zanezt jméno zaměstnavatele, u kterého pracuje, a důvod, proč od něho odchází. Ale to ještě není všechno: knížku dělník odevzdá zaměstnavateli a ten ji uloží na policii spolu se svou charakteristikou dělníka. Když dělník opouští zaměstnání, musí si pro knížku dojít na policii; nemůže totiž dostat nové místo, jestliže ji nepředloží. A tak je dělníkovo živobytí naprosto závislé na policii. Ale ani to ještě není všechno: tato knížka slouží zároveň i jako pas. Je-li dělník policii podezřelý, napíše policie do knížky „bon pour retourner chez lui“* a dělník

* – „poslat domů“. (Pozn. red.)

se musí vrátit do své domovské obce! K těmto nehoráznostem není třeba komentáře! Necht' si čtenář sám představit, jaký mají účinek, a domyslí, k čemu to fakticky vede. Co jsou proti tomu nevolníci z doby feudalismu nebo páriové v Indii! Není potom divu, že francouzský lid netrpělivě čeká, až udeří hodina povstání. Není divu, že se jeho rozhořčení šíří jako lavina. Dělníci byli velkodušní roku 1830, byli velkodušní roku 1848; ale od té doby byla svoboda, kterou si vydobyli, zašantročena, jejich krev tekla proudem, všechna francouzská vězení jsou přeplněna odsouzcenci na doživotí, 15 000 lidí bylo hromadně vypovězeno do kolonií a dělníky teď tíží jako můra strašný despotismus, který jsme tu popsali. Není divu, že buržoazie má strach z lidu a že napíná všechny síly, aby oddálila hodinu odplaty. Ale ona sama není jednotná. V jejích řadách je příliš mnoho vzájemně se potírajících ctižádostivců a na prvním místě stojí

NAPOLEONOVY SPÁDY.

Nyní jde o to, budou-li prodlouženy presidentovy plné moci a bude-li ústava revidována. Napoleon nemůže být znovu zvolen bez zjevného porušení ústavy, neboť předně nemůže být znovu zvolen dříve než za čtyři roky po skončení presidentského období, a za druhé, pro revizi ústavy musí hlasovat tříčtvrtinová většina. Taková většina v této otázce neexistuje, a proto je nové zvolení ústavní cestou nemožné!

Bonaparte má tudíž na vybranou jen dvojí: buď nechat ústavu ústavou, chopit se zbraní a rozhodnout otázku bojem, anebo složit svůj úřad ve stanovené lhůtě. V tom případě se stane presidentem Cavaignac a bude dovršena *buržoazní republika*. V prvním případě není tak jasné, co bude dál.

Proto tedy Napoleon spekuluje na nespokojenost lidu. Buržoazie je Napoleonovým nepřítelem – lid to ví, a to je jedno pouto sympatie mezi nimi. Ale lid v něm vidí svého utlačovatele stejně jako v buržoazii; podaří-li se Napoleonovi obrátit všechnu nenávist lidu proti buržoazii, bude tím odstraněna jedna velká překážka.

A o to Napoleon usiluje – jak dokazuje jeho nedávný projev v Dijonu, kde řekl:

„Všechny špatné zákony Národní shromáždění odhlasovalo, všechny dobré zákony, které jsem já navrhl, toto shromáždění buď zamítlo, nebo zmrzačilo. Zhatilo všechny mé snahy zlepšit vaše postavení a nastavělo každému zlepšení do cesty překážky i tam, kde žádné nebyly.“

Tak se snaží, aby se hněv nesnesl na jeho hlavu, nýbrž na hlavu Národního shromáždění. Armáda stojí zatím spíše za ním než za Národním shromážděním – a bída lidu je tak velká, že mnozí jsou přesvědčeni, že skoro každá změna povede k lepšímu, kdežto těch, kteří Napoleonovu hru prohlédli, je menšina.

A tak uvidí-li buržoazie, že Napoleon je odhodlán ke všemu, odváží se pod Cavaignacovým vedením boje a lid bude určitě bojovat proti ní a Napoleon se postaví na stranu lidu. Spojí-li se, mohli by být silnější než Národní shromáždění. Ale pak nastane kritická chvíle; Národní shromáždění uvidí, že by lid mohl zvítězit, a tu zvolí ze dvou zel to menší. Císařství nebo Napoleonova diktatura mu bude rozhodně milejší než demokratická a sociální republika, a proto se s presidentem dohodne. Napoleon, který se bojí demokratických sil právě tak jako Národní shromáždění, přijme podávanou ruku. Armáda – nebo aspoň její část – se v rozrušení, nebezpečí a pro „slávu“ boje přimkne ještě těsněji k Napoleonovi, a boj pak dostane novou tvářnost: bude to boj armády a buržoazie proti lidu. Jak to dopadne, závisí na odvaze, uvědomělosti a jednotě lidu. Napoleon má v úmyslu použít pro svou hru nejprve lidu proti buržoazii, pak použít buržoazie proti lidu a armády proti oběma.

Budoucnost je těhotná velkými událostmi a současný vývoj ve Francii je jedním z nejzajímavějších předmětů studia, které nám historie poskytuje.

*Napsal K. Marx v prvním
polovině června 1851
Otištěno v listu „Notes to the People“,
čís. 7 ze 14. června 1851*

*Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny*

PŘÍLOHY

VÝZVA K PODPOŘE NĚMECKÝCH POLITICKÝCH EMIGRANTŮ

Od té doby, co byl v Německu za divokého řádění vojska obnoven „klid a pořádek“, co byla na troskách dýmajících měst a za vražedného hřmění děl znovu nastolena „bezpečnost majetku a osob“, co válečný soud sotva stačí posílat do hrobu jednoho „buřiče“ za druhým, všechny s roztříštěnou lebkou, co vězení už nestačí pojmut všechny „velezrádce“ a co jediné právo, které ještě zbývá, je právo stanné – tisíce a tisíce Němců bloudí bez přístřeší cizinou.

Den ze dne stoupá množství a tím i bída lidí bez domova; hnání z místa na místo nevědí ráno, kde složí svoji hlavu večer, a večer, kde dostanou skývu chleba zítra.

Nesčíslné zástupy emigrantů zaplňují Švýcarsko, Francii a Anglii. Tito nešťastníci se sešli ze všech končin Německa. Kdo stál ve Vídni na barikádách proti černožluté lize a bojoval s Jelačicovými serežány, kdo prchl z Pruska před Wrangelovou a Brandenburgovou soldateskou, kdo hájil v Drážďanech s puškou v ruce říšskou ústavu a kdo bojoval v Bádensku jako republikánský voják proti spojenému křížáckému vojsku panovníků – ať liberál či demokrat, ať republikán či socialista: ti všichni, přívrženci nejrozličnějších politických učení a zájmů, jsou teď sjednoceni ve stejném vyhnanství a v stejné bídě.

Polovina národa žebrá v rozedraném šatě před cizím prahem.

Naši uprchlí krajané bloudí také po chladné dlažbě skvělé světové metropole – Londýna. Každá loď, jež brázdí kanál, přiváží z druhé strany moře zástup bezdomovců; ve všech ulicích města zní nárek pansců v naší mateřštině.

Tato bída hluboce dojala mnoho německých přátel svobody v Londýně. Dne 18. září t. r. se proto konala plenární schůze Vzdělávacího spolku německých dělníků a německých uprchlíků, na níž byl ustaven výbor pro podporu strádajících demokratů. Do výboru byli zvoleni: *Karel Marx*, bývalý redaktor časopisu „*Neue Rheinische Zeitung*“; *Karl Blind*, bývalý vyslanec bádensko-falcké vlády v Paříži; *Anton Füller*, bývalý člen rakouského říšského sněmu ve Vídni; *Heinrich Bauer*, mistr obuvnický v Londýně, a *Karl Pfänder*, malíř tamtéž.

Tento výbor bude každý měsíc veřejně předkládat účty, a to jak na plenárních schůzích, tak i ve výtahu v německých novinách. Aby se předešlo všem nedorozuměním, bylo přijato usnesení, že *žádný člen výboru nesmí přijmout podporu z této pokladny*. Kdyby byl některý člen výboru někdy nucen požádat o podporu, ztratil by tím členství ve výboru.

Prosíme vás nyní, přátelé a bratři, udělejte všechno, co je ve vašich silách. Záleží-li vám na tom, aby pošlapaná a spoutaná svoboda povstala k novému životu, a máte-li soucit se strádáním našich nejlepších bojovníků, nemusíme k tomu již nic dodávat.

Všechny dary posílejte laskavě na adresu: *Heinrich Bauer*, mistr obuvnický, 64, Dean Street, Soho, Londýn. Na obálku napište laskavě: „Pro emigrantský výbor“.

Londýn 20. září 1849

Výbor pro podporu německých
politických emigrantů:
Anton Füller, Karel Marx,
Karl Blind, Heinrich Bauer,
Karl Pfänder

ÚČETNÍ ZPRÁVA VÝBORU PRO PODPORU NĚMECKÝCH EMIGRANTŮ V LONDÝNĚ

Dne 18. listopadu t. r. konal německý Dělnický spolek v Londýně* plenární schůzi, které se zúčastnila většina politických emigrantů žijících v Londýně a na níž byla podána účetní zpráva podpůrného výboru, zvoleného na jedné z předchozích schůzí.

Od 22. září t. r. došlo celkem:

	l. št.	šil.	pencí
1) Od Dělnického spolku v Londýně	2	8	4 1/2
2) Od německého Čtenářského spolku v Londýně	2	15	—
3) Od redakce „Northern Star“ v Londýně	—	5	—
4) Od občana Eddäuse v Londýně	—	1	—
5) Sebráno občanem Siefertem v Londýně	—	9	6
6) Od občana Göringera v Londýně	1	5	9
7) Sebráno občanem H. Bauerem v Londýně	7	1	9
8) Od německých dělníků v Paříži prostřednictvím občana Heideckera	—	12	1
9) Z Huddersfieldu prostřednictvím občana Kreppa	3	—	—
10) Ze Štětína v Prusku	18	14	—
Celkem	36	12	5 1/2

Od 22. září do 18. listopadu t. r. bylo vyplaceno emigrantům:

	l. št.	šil.	pencí
1) Kleinerovi	3	17	2
2) Zschinskému	3	17	4
3) Fröhlichovi	2	2	1
4) Henserovi	3	7	6
5) Egnerovi	1	19	—
6) W. Töpfferovi	1	11	7

* — tj. Vzdělávací spolek německých dělníků v Londýně. (Pozn. čes. red.)

PŘÍLOHY

7) J. Töpfferovi	1	4	4
8) Emigrantům Bleiovi, Bergmannovi, Osobovi, Wes- selemu, Braulickému a Kleinovi celkem	2	8	10
9) Obchodník Schoppovi s rodinou, kryto směnkou	4	—	—
10) Náklady za tisk a upisovací listiny	1	15	2 1/2
Celkem	26	3	1/2
Úhrn příjmů	36	12	5 1/2
Úhrn vydání	26	3	1/2
Pokladní hotovost	10	9	5

Dále došly kusy oděvů, jež byly rozděleny emigrantům. Účetní zpráva byla schůzí jednohlasně schválena. Na všechna vydání jsou stvrzenky a dárci z Huddersfieldu a Štětína, kteří nebyli na schůzi zastoupeni, se vyzývají, aby si v Londýně jmenovali zmocněnce, kteří by do stvrzenek nahlédli.

Poněvadž výbor není úplný, neboť dva členové výboru A. Fuster a K. Blind odcestovali, a protože se konají pokusy vytvořit – jako protiváhu k našemu výboru – výbor jiný, nezávislý na Dělnickém spolku a na emigrantech sociálně demokratického směru, odevzdal výbor svůj mandát do rukou spolku.

Shromáždění rozhodlo takto:

1) Německý Dělnický spolek schválil činnost dosavadního výboru a jmenuje ze svého středu nový pětičlenný výbor, který se bude nazývat „Sociálně demokratický výbor pro podporu německých emigrantů“. Tento výbor přebírá pokladní hotovost dřívějšího výboru.

2) Výbor poskytuje podporu přednostně členům sociálně demokratické strany, ale pokud mu prostředky dovolují, nevylučuje z podpory emigranty ostatních směrů.

3) Výbor bude předkládat Dělnickému spolku měsíčně vyúčtování; načež bude znovu volen. Účetní zpráva bude uveřejňována v časopisech „Deutsche Londoner Zeitung“ a „Northern Star“, ve frankfurtské „Neue Deutsche Zeitung“, v kolínské „Westdeutsche Zeitung“, v hamburské „Norddeutsche Freie Presse“, v berlínské „Demokratische Zeitung“, ve „Schweizerischer National-Zeitung“ a v newyorské „Schnellpost“ a „Staatszeitung“.

4) Dárci mají právo osobně se účastnit měsíčního vyúčtování

PŘÍLOHY

nebo, nejsou-li v Londýně přítomni, jmenovat zmocněnce, aby přezkoušel knihy, doklady a pokladní hotovost.

5) Dělnický spolek jmenuje do výboru tyto členy: Karla Marxe, Augusta Willicha, Bedřicha Engelse, Heinricha Bauera a Karla Pfändera.

Výbor seznamuje veřejnost s uvedenou účetní zprávou, jakož i usnesením Dělnického spolku, a prosí, aby příspěvky byly zasílány na adresu Heinricha Bauera, 64, Dean Street, Soho, Londýn.

Londýn 3. prosince 1849

Členové výboru:
*Karel Marx, August Willich,
Bedřich Engels,
Heinrich Bauer, Karl Pfänder*

*Uveřejněno ve „Westdeutsche Zeitung“,
čís. 173 z 12. prosince 1849*

*Podle textu novin
Přeloženo z němčiny*

ZAHÁJENÍ ÚPISU AKCIÍ
NA „NEUE RHEINISCHE ZEITUNG
POLITISCH-ÖKONOMISCHE REVUE“
REDIGOVANÉ KARLEM MARXEM

„Neue Rheinische Zeitung“ vycházela jak známo od 1. června 1848 do 19. května 1849 za řízení *Karla Marxe* jako deník v *Kolíně nad Rýnem*. Představovala nejrozhodnější směr německé demokracie tak úspěšně, že navzdory všemu zastavování a všem stavům obležení, navzdory všem tiskovým procesům a všemu pronásledování, navzdory největším těžkostem, osočováním a překážkám všeho druhu, po pouhém jedenáctiměsíčním trvání získala už 5600 předplatitelů. Když byla redakce dvakrát porotou osvobozena, pruské vládě nezbylo nic jiného než zbavit se tohoto obávaného listu hrubým násilím; když byla v květnu loňského roku potlačena v porýnském Prusku místní povstání, bylo dočasné autokracie využito k tomu, aby vyhnala redaktory z Pruska a znemožnila tak další vycházení časopisu.

Redaktoři „Neue Rheinische Zeitung“ se nejdříve účastnili revolučních hnutí posledního léta, a to jak v jižním Německu, tak v Paříži; pak se ve velké většině opět sešli v Londýně a rozhodli se, že tu budou noviny vydávat dál. Zpočátku mohou vycházet jen jednou měsíčně jako revue v sešitech asi o pěti arších. Ale tato činnost splní dokonale svůj úkol — nepřetržitě a trvale působit na veřejné mínění — a bude mít rovněž po finanční stránce docela jiné perspektivy až tehdy, když redakce bude schopna vydávat jednotlivá čísla častěji. Redakce proto zamýšlí, jakmile to prostředky dovolí, vydávat „Neue Rheinische Zeitung“ ve čtrnáctidenních sešitech o pěti arších nebo, bude-li to možné, ve formě velkého týdeníku podle vzoru týdeníků amerických a anglických. Jakmile jí poměry

PŘÍLOHY

umožní návrat do Německa, ihned přemění týdeník znovu na deník.

Předběžný rozpočet ukazuje, že bude-li revue vycházet jako čtrnáctideník a bude-li mít náklad 3000 výtisků, bude roční čistý zisk činit 1900 tolarů.

Abychom postavili celý podnik na pevný základ a umožnili vydávat revui čtrnáctidenně či týdně, potřebujeme kapitál 500 liber šterlinků. Proto vypisujeme na tento obnos akcie, a to za těchto podmínek:

1. Každá akcie zní na 50 franků, které se složí ihned po předložení prozatímní kvitance, jež se později vymění za originální akcii.

2. Každý akcionář ručí jen ve výši hodnoty své akcie.

3. Akcionáři mají právo jmenovat si v Londýně své zmocněnce, kteří budou dohlížet na obchodní vedení časopisu.

4. Čtyřikrát do roka se svolává valná hromada, která přijímá zprávu o chodu podniku i účetní zprávu a usnáší se na další kontrole obchodního vedení. Jednotlivým akcionářům se zasílá litografovaná zpráva o činnosti.

5. Zisk vyplývající z tohoto podnikání bude připočítáván ke kapitálu tak dlouho, dokud nebude možné vydávat „Neue Rheinische Zeitung“ týdně. Jakmile bude tento úkol splněn, bude zisk rozdělován na tři rovné díly, a to jedna třetina bude tvořit rezervní fond, druhá bude rozdělena akcionářům jako dividendy a zbývající případně redakci.

Londýn 1. ledna 1850

K. Schramm

odpovědný vydavatel
„Neue Rheinische Zeitung“

Napsáno za účasti

K. Marxe a B. Engelse

Poprvé uveřejnil Institut

marxismu-leninismu při ÚV KSSS

roku 1930 rusky

Podle rukopisu

Přeloženo z němčiny

ÚČETNÍ ZPRÁVA

SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉHO

EMIGRANTSKÉHO VÝBORU

V LONDÝNĚ

<i>1. Vydání</i>							
<i>Listopad 1849</i>	16	podpor	po	7 šil.	I. št.	šil.	pencí
					5	12	—
<i>Prosinec 1849</i>	29	„	„	7 „	10	3	—
	3	„	„	4 „	—	12	—
	1	„	„	6 „	—	6	—
	1	„	„	3 „	—	3	—
	2	„	„	5 „	—	10	—
	1	„	„	5 „ 6 p.	—	5	6
	1	„	„	8 „	—	8	—
	1	„	„	12 „	—	12	—
	4	„	„	10 „	2	—	—
<i>Leden 1850</i>	20	„	„	7 „	7	—	—
	1	„	„	2 „			
	1	„	„	2 „ 6 p.	—	2	6
	3	„	„	4 „	—	12	—
<i>Únor 1.—23.</i>	18	„	„	7 „	6	6	—
	2	„	„	5 „	—	10	—
	1	„	„	2 „	—	2	—
	5	„	„	10 „	2	10	—
	1	„	„	3 „	—	3	—
	1	„	„	13 „	—	13	—
	2	„	„	1 „	—	2	6
	1	„	„	1 „	—	1	—
114 podpor, celkem					38	13	6
Poštovné, kolkovné, výdaje za inkaso a za kancelářské							
potřeby					1	5	1
Celkem					39	18	7

Mezi výdaji je 26 liber půjček, vyplacených různým toho času

PŘÍLOHY

zaměstnaným emigrantům na zakoupení náradí, šatů atd. Příjemci slíbili, že tento obnos později vrátí.

2. Příjmy

		l. št.	šil.	pencí
<i>Listopad</i>	19. Pokladní hotovost	10	9	5
<i>Prosinec</i>	1. Od Dělnického spolku	—	3	6
„	10. Přijato prostřednictvím kolínské „West- deutsche Zeitung“ 30 tolarů na úhradu nákladů	4	1	—
„	15. Od německých dělníků v Paříži	2	5	10
„	17. Prostřednictvím p. prof. Türka v Rozto- kách	16	12	6
<i>Únor</i>	11. Od podpůrného výboru v Cincinnati . .	20	18	—
„	20. Od dělníků ze Schwerinu	3	—	—
	Celkem	57	10	3
	Hořejší výdaje	39	18	7
	Zůstatek v pokladně	17	11	8

Tato účetní zpráva byla předložena a schválena 4. března na schůzi zdejšího Dělnického spolku. Dárci nebo jejich zmocněnci mohou nahlédnout do dokladů a účetních knih výboru u pokladníka.

Po účetní uzávěrce došly ještě dvě částky z Kolína n. R. a New Yorku, které budou vyúčtovány v příští zprávě. A naopak, v důsledku neustálého vypovídání ze Švýcarska a z Francie počet zdejších strádajících emigrantů nesmírně vzrostl. Skoro denně sem přicházejí noví uprchlíci a většinou v takovém stavu, že potřebují nejen obvyklou nezbytnou podporu, ale stejně naléhavě i oděv. Za těchto okolností spočívá na podepsaném výboru tím větší břímě, čím menší úspěchy asi mají pokusy z druhé strany získat prostředky k podpoře zdejších emigrantů, a čím více se proto všichni emigranti, kteří přijedou do Londýna, obracejí především na nás. Díky vytrvalé snaze zdejších německých dělníků a emigrantů samých se podařilo některým z nich nalézt zaměstnání. Ale velmi mnohá odvětví činnosti, jež jsou emigrantům jinde přístupna, jsou před nimi z mnoha důvodů, především pro krutou konkurenci, v přelidněném Londýně uzavřena. Kromě toho je příliv nových emigrantů tak silný, že seznam žadatelů o podporu každým týdnem vzrůstá.

PŘÍLOHY

Ačkoliv se s prostředky svěřenými výboru zachází co nejšetrněji a pravidelné podpory se omezují na nejnutnější minimum, jež připouštějí zdejší vysoké ceny životních potřeb, fondy výboru za těchto okolností velmi rychle mizí. Ba začínáme se obávat, že možná už brzy nebudeme s to chránit zdejší nezaměstnané emigranty před ztrátou přístřeší a krajní nouzí.

Proto se znovu obracíme s žádostí o peněžní prostředky přímo ke straně v Německu. Připomínáme jí, že čím více klesá počet a tím i nouze emigrantů ve Švýcarsku a ve Francii, tím více stoupá v Londýně, a my doufáme, že to nedojde tak daleko, aby lidé, kteří bojovali se zbraní v ruce za svobodu a čest německého národa, musili žebrať o kousek chleba na nárožích Londýna.

Všechny příspěvky posílejte laskavě na adresu: Mr. Henry Bauer, 64, Dean Street, Soho, Londýn.

Londýn začátkem března 1850

Sociálně demokratický emigrantský výbor:

Karel Marx, B. Engels, H. Bauer,

A. Willich, Karl Pfänder

Otištěno ve „Westdeutsche Zeitung“,
čís. 68 z 21. března 1850

*Podle textu novin
Přeloženo z němčiny*

SVĚTOVÁ SPOLEČNOST REVOLUČNÍCH KOMUNISTŮ³²¹

Článek 1

Cílem společnosti je svržení všech privilegovaných tříd a podřízení těchto tříd diktatuře proletářů permanentní revolucí až do uskutečnění komunismu, který bude poslední formou uspořádání lidského rodu.

Článek 2

Společnost přispívá k uskutečnění tohoto cíle tím, že navazuje solidární svazky mezi všemi frakcemi komunistické revoluční strany a tak odstraňuje v souhlase s principem republikánského bratrství národnostní rozdíly.

Článek 3

Ustavující výbor společnosti se zřizuje jako ústřední výbor; všude, kde to bude potřebí pro dovršení díla, založí výbory, které budou ve spojení s ústředním výborem.

Článek 4

Počet členů společnosti není omezen, ale nikdo nesmí být přijat za člena jinak než jednomyslnou volbou. Volba se nikdy nesmí provádět tajným hlasováním.

Článek 5

Všichni členové společnosti se zavazují přísahou, že budou co nejpřísněji dodržovat první článek těchto stanov. Změna, která by mohla mít za následek oslabení záměrů vyjádřených v článku prvním, zprošťuje členy společnosti jejich závazku.

PŘÍLOHY

Článek 6

Všechna usnesení společnosti se přijímají dvoutřetinovou většinou hlasů.

*J. Vidil, August Willich, G. Julian Harney,
Adam, Ch. Marx, F. Engels*

*Napsáno v polovině dubna 1850
Poprvé uveřejnil Institut marxismu-leninismu
při ÚV KSSS roku 1926 rusky*

*Podle rukopisu
Přeloženo z francouzštiny*

ÚČETNÍ ZPRÁVA
SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉHO
EMIGRANTSKÉHO VÝBORU
V LONDÝNĚ
ZA KVĚTEN, ČERVEN
A ČERVENEC 1850

		<i>Příjmy</i>	l. št.	šil.	pence
25. února.	Zůstatek v pokladně	17	11	8	
	Od Spolku pro sociální reformu v New Yorku	30	18	5	
13. března.	Od kolínského emigrantského výboru . .	36	—	—	
	Od A. F., člena Dělnického spolku . . .	—	5	—	
18. března.	Prostřednictvím pana Wichmanna v Hamburku	6	—	—	
16. dubna.	Prostřednictvím pana Rempela v Bielefeldu	3	—	—	
	Prostřednictvím pana Engelse z E. B.* . .	1	—	—	
20. dubna.	Od několika anglických dělníků	—	7	—	
		95	2	1	

			Vydání		
Březen	53 podpor po	7 šil.	18	11	—
„	7 „ „	10 „	3	10	—
„	1 „ „	9 „	—	9	6
„	1 „ „	2 „ 8 1/2 p.	—	2	8 1/2
„	6 „ „	5 „	1	10	—
„	2 „ „	1 „	—	2	—
„	2 „ „	4 „	—	8	—
„	1 „ „	2 „	—	2	—
	Půjčky		2	3	—
	Poštovné a drobné výlohy		—	8	8
			27	6	10 1/2

* — pravděpodobně Elberfeld-Barmen. (Pozn. red.)

PŘÍLOHY

<i>Duben</i>	56	podpor	po 6 šil.	16	16	—
„	18	„	„ 5 „	4	10	—
„	2	„	„ 2 „ 6 p.	—	5	—
„	14	„	„ 1 „ 6 p.	1	1	—
„	52	„	„ 7 „	18	4	—
„	1	„	„ 8 „	—	8	—
„	54	„	„ 3 „	8	2	—
„	49	„	„ 3 „ 6 p.	8	11	6
„	1	„	„ 6 „ 4 p.	—	6	4
			Drobné výdaje.	—	6	5
				58	10	3
				85	17	1 1/2
			Zůstatek	9	4	11 1/2

Výbor, založený 18. září 1849, podporoval od svého zřízení po kratší nebo delší dobu asi sto emigrantů, a celková částka, jež prošla jeho rukama, činí asi 161 l. št. 7 šil. 8¹/₂ pence. Kromě toho kryl zdejší Dělnický spolek nejnutnější potřeby jednotlivých emigrantů sbírkami. Některým emigrantům vyhledal práci a všem emigrantům dal k dispozici své místnosti a noviny.

Účetní knihy a doklady k uvedené účetní zprávě, jež byla předložena německému Dělnickému spolku a jím schválena, jsou uloženy u pokladníka výboru, kde do nich přispěvatelé nebo jejich zmocněnci mohou nahlédnout.

Pánové Struve, Bobzin, Bauer (ze Stolpe) a jiní pokládali za nutné propůjčit svá jména k tomu, aby vylákali z Německa pro emigranty značné peněžité částky. Proto kolem sebe shromáždili určitý počet emigrantů a na schůzi, která se konala včera, založili svůj vlastní výbor. Rozumí se, že tento nový plán na založení paralelního výboru naši činnost nepřeruší, tak jako ji nepřerušily dřívější neúspěšné pokusy.

Jak ukazuje účetní zpráva, pokladna výboru je tak vyčerpána, že její prostředky stačí sotva na týden. Přitom se ještě denně hlásí o podporu noví emigranti. Proto znovu vyzýváme německou sociálně demokratickou stranu, aby emigranty nenechávala na holičkách

PŘÍLOHY

a aby co nejdříve zaslala svoje příspěvky pokladníkovi K. Pfänderovi, 21, King Street, Soho, Londýn.

Londýn 23. dubna 1850

Sociálně demokratický
emigrantský výbor:
K. Marx – předseda,
August Willich, K. Pfänder,
B. Engels, Heinrich Bauer

Otištěno v „*Norddeutsche Freie Presse*“,
čís. 349 z 10. května 1850

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

NĚMEČTÍ EMIGRANTI V LONDÝNĚ

V poslední době docházelo ve prospěch zdejších německých emigrantů tak málo peněžních příspěvků, že emigranti jsou vydáni napospas nejkrutější bídě. Někteří z nich až do nynějška nemohli najít práci ve svém oboru; *už téměř celý týden nocují na ulicích i v parcích a doslova hladovějí*. Mnozí odmítají posílat emigrantům příspěvky pod záminkou, že mezi výbory dochází k rozbrojům a že prý se peníze rozdělují stranicky. Pánové Struve, Bobzin a jiní k tomu přispěli, když prohlašovali, že podepsaný výbor podporuje jen „komunisty“.

Prohlašujeme zde ještě jednou, že jsme podporovali bez rozdílu *každého*, kdo se prokázal jako německý emigrant potřebný podpory. Je to vidět z našich knih a dokladů, jež jsme ochotni kdykoliv předložit našim přispěvatelům nebo jejich zmocněncům. Jeden z podepsaných, Willich, byl přítomen na schůzi všech členů výboru, vedeného pány Struvem, Bobzinem aj., a tázal se emigrantů podporovaných výborem, koho z nich se ptali, je-li „komunistou“. *Nepřihlásil se ani jediný!*

Prohlašujeme, že výše uvedené tvrzení pánů Struva, Bobzina aj. je *lež a pomluva*. Tím odpadá i záminka, pro kterou některé osoby a organizace odmítaly podporovat londýnské emigranty.

Londýn 14. července 1850

Sociálně demokratický
emigrantský výbor
*K. Marx, K. Pfänder, A. Willich,
B. Engels, H. Bauer*

Dopisy i podpory posílejte laskavě na adresu: K. Pfänder, 21, King Street, Soho, Londýn.

Otištěno ve „Westdeutsche Zeitung“,
čís. 149 z 25. června 1850

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

ÚČETNÍ ZPRÁVA

SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉHO

EMIGRANTSKÉHO VÝBORU

V LONDÝNĚ

<i>Příjmy</i>		l. št.	šil.	pencí
<i>24. dubna</i>	Pokladní hotovost podle poslední účetní uzávěrky	9	4	11 1/2
<i>Květen</i>	Z Hanau prostřednictvím občana Scherttnera 13 l. št., po odečtení daně z příjmu ve výši 7 šil. 9 p.	12	12	3
	Od jistého Angličana	—	2	—
	Z Frankfurtu n. M. 5 l. št. a 20 l. št.	25	—	—
		46	19	2 1/2
<i>Červen</i>	Z Trevíru.	2	2	6
	Z Paříže (od německých dělníků)	1	18	6
	Prostřednictvím občana Petzlera	—	5	—
		4	6	—
<i>Červenec</i>	Z Frankfurtu n. M.	30	—	—
	Z Kolína	—	11	4
	Z Wiesbadenu (od Děln. spolku)	4	10	—
	Z Hamburku („Norddeutsche Freie Presse“)	11	11	10
	Od Dělnického spolku v Londýně	7	9	6
	Z Frankfurtu n. M.	20	—	—
	Z Neustadtu pod Hardtem	4	—	—
	Z Hamburku (expedice čas. „Freischütz“)	20	10	10
	Z La Chaux de Fonds	5	—	—
	Z Hamburku (od Dělnického spolku v St. Georgu)	—	17	6
		104	11	—

PŘÍLOHY

Vydání

Od 24. dubna do 30. května	128 podpor po 3 šil. 6 p.	22	8	—
	27 „ „ 3 „	4	1	—
	26 „ „ 2 „	2	12	—
	31 „ „ 1 „	1	11	—
	25 „ „ 5 „	6	5	—
	Příležitostné podpory	1	5	—
	Obuvnické práce pro emigranty.	—	14	—
	Drobné výlohy	—	6	11
		39	2	11
Červen	58 podpor po 2 šil.	5	16	—
	59 „ „ 1 „	2	19	—
	25 „ „ 1 „	1	17	6
	Příležitostné podpory	—	10	—
	Drobné výlohy	—	11	6
		11	14	—
Červenec	28 podpor po 2 šil.	2	16	—
	24 „ „ 1 „	1	4	—
	93 „ „ — „ 6 p.	2	6	6
	Příležitostné podpory	1	6	—
	Výdaje na emigrantskou ubytovnu a jídelnu			
	7 l. št. 9 šil. 6 p. }			
	5 „ — — }			
	5 „ 10 „ — }			
	5 „ 10 „ — }	35	9	6
	6 „ — — }			
	6 „ — — }			
	Na opatření pracovního inventáře.	6	—	—
	Půjčky emigrantům	7	12	6
	Půjčka jednomu emigrantu s rodinou	1	—	—
	Drobné výlohy	—	19	3 1/2
		58	13	9 1/2
	Celkem	109	10	8 1/2
	Úhrn příjmů	155	16	2 1/2
	Úhrn vydání	109	10	8 1/2
	Pokladní hotovost	46	5	6

Tato účetní zpráva byla předložena a schválena na schůzi

PŘÍLOHY

Dělnického spolku 30. července t. r. Příspěvatelé nebo jejich zmocněnci mohou nahlédnout do obchodních knih a dokladů.

Protože v červnu docházely příspěvky poskrovnu a nouze emigrantů byla často nesnesitelná, bylo usneseno, že se pro emigranty zřídí společná ubytovna a jídelna. Zdejší Dělnický spolek, jakož i část emigrantů, kteří si už našli práci, umožnili svými příspěvky, že se mohlo přistoupit k uskutečnění tohoto plánu. Z pozdějších příspěvků mohl být dům vybaven nutným zařízením a nábytkem. Až dosud tu našlo přístřeší 18 emigrantů, na stravu jich docházelo asi 40. V první řadě byli vybráni mezi emigranty nezaměstnaní obuvníci, aby svým kamarádům zhotovili potřebnou obuv. Výbor pak založil fondy a podnikl patřičné kroky, aby mohl v uvedené místnosti zařídit pro emigranty řemeslnickou dílnu a aby si tak emigranti sami mohli aspoň částečně hradit výlohy na výživu.

Jestliže se tento první pokus osvědčí, zařídí se celá věc ve větším měřítku; budeme o tom veřejnost včas informovat. Výbor očekává, že toto dvojí opatření, pomoc emigrantům i jejich pracovní zařazení, najde podporu v podobě četných příspěvků z Německa, dokud si nebudou moci emigranti zabezpečit výživu sami.

Londýn 30. července 1850

Sociálně demokratický
emigrantský výbor:
Karel Marx, Bedř. Engels, Aug. Willich
Karl Pfänder, Heinr. Bauer

Otištěno v „*Norddeutsche Freie Presse*“,
čís. 425 ze 7. srpna 1850

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

USNESENÍ
ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU
SVAZU KOMUNISTŮ

15. ZÁŘÍ 1850

1. Přeložit sídlo ústředního výboru z Londýna do Kolína nad Rýnem a pověřit kolínský kraj zřízením nového ústředního výboru.
 2. Zrušit stanovy Svazu komunistů a uložit novému ústřednímu výboru, aby vypracoval nové.
 3. Místo dosavadního jednoho londýnského kraje zřídit dva kraje navzájem nezávislé, které budou spojeny jen společným ústředním výborem.
-

*Napsáno za Marxovy a
Engelsovy účasti 15. září 1850
Otištěno v „Dresdner Journal und Anzeiger“,
čís. 180 z 1. června 1851
v článku „Provolání ústředního výboru v Kolíně“
ze dne 1. prosince 1850*

*Podle textu provolání
Přeloženo z němčiny*

ÚČETNÍ ZPRÁVA
 SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉHO
 EMIGRANTSKÉHO VÝBORU
 V LONDÝNĚ
 OD 1. SRPNA DO 10. ZÁŘÍ 1850

Příjmy

		l. št.	šil.	pencí
<i>Srpen</i>	Pokladní hotovost	46	5	6
	Sebráno Miss Bergovou.	12	—	—
	Od Dělnického spolku v St. Georgu, Hamburk	2	10	—
	Od téhož spolku.	1	10	—
	Z Neustadtu pod Hardtem	8	—	—
	Od pana K. Flory prostřednictvím redakce „Deutsche Londoner Zeitung“	—	8	—
<i>Září</i>	Od německého Dělnického spolku v Paříži	2	—	—
	Sebráno panem Johnem Bergem	17	10	—
	Celkem.	90	3	6

Vydání

<i>Srpen</i>	Výdaje na emigrantskou ubytovnu a jídelnu.	28	9	3
	Výdaje na kartáčnickou dílnu	7	10	—
	Za kůži atd.	—	13	6
	56 podpor po 6 p.	1	8	—
	23 podpor po 1 š.	1	3	—
	6 „ „ 2 š. 6 p.	—	15	—
	Různé podpory	—	5	6
	4 podpory po 10 š.	2	—	—
	Půjčky emigrantům	8	4	—
	Čtyřem emigrantům na cestu do Ameriky.	5	—	—
	Cestovní výlohy do Šlesviku-Holštýna	7	3	—
	Drobné výlohy, výlohy za poštovné, inkaso atd.	—	11	3
<i>Září</i>	Výdaje za ubytovnu a jídelnu	14	4	8
	39 podpor po 6 p.	—	19	6
	2 podpory po 1 š.	—	2	—
	1 podpora po 10 š. a 1 po 5 š.	—	15	—

PŘÍLOHY

Rozděleno podle příkazu dárce, pana Berga . . .	8	15	—
Půjčky emigrantům	1	18	—
Drobné výlohy	—	6	10
Úhrnem	90	3	6

Protože čtyři podepsaní členové dosavadního Sociálně demokratického výboru při sestavování této účetní uzávěrky prohlásili, že z výboru vystupují, jmenoval spolek na Great Windmill Street komisi, aby přezkoušela účetní knihy a doklady; komise předložila svou zprávu 15. t. m. a potvrdila, že shledala všecko v naprostém pořádku.

Podepsaní pokládali za nutné ponechat všechny účetní knihy a doklady, vztahující se k práci ve výboru, u dosavadního pokladníka K. Pfändera, 21, King Street, Soho Square, protože vystoupili nejen z výboru, ale i ze spolku, a tyto dokumenty mohou mít pro ně význam v případě jakýchkoli reklamací ze strany veřejnosti.

Příspěvatelé se proto vyzývají, aby jmenovali v Londýně své zmocněnce, kteří by mohli nahlédnout u dosavadního pokladníka do účetních knih a dokladů.

Londýn 18. září 1850

*Karel Marx, H. Bauer,
K. Pfänder, B. Engels*

Otištěno v „*Deutsche Londoner Zeitung*“,
čís. 287 z 27. září 1850

*Podle textu novin
Přeloženo z němčiny*

N Á V R H
LONDÝNSKÉHO KRAJE
SVAZU KOMUNISTŮ
ÚSTŘEDNÍMU VÝBORU
V KOLÍNĚ

Vyloučit ze Svazu komunistů všechny členy odštěpeného svazu³²², jmenovitě pak těchto sedm: Schappera, Willicha, Schärttnera, Lehmana, Dietze (Oswalda), Geberta a Fränkela; toto rozhodnutí sdělit všem krajům a obcím Svazu, jakož i odštěpenému svazu v Londýně a jeho vedoucím.

1. Členové odštěpeného svazu informovali, a k tomu zkresleně, o roztržce ve Svazu komunistů londýnské ústřední orgány tajných společností, stojících mimo Svaz, a emigranty všech národností.

2. Otevřeně se bouří proti řádnému ústřednímu výboru v Kolíně, stavějí se proti jeho rozhodnutí a vyslali emisara*, který objíždí Německo a má zakládat odštěpený svaz.

3. Porušili všechny závazky, které mají členové tajných společností vůči orgánům londýnského kraje Svazu, a porušují je i nadále.

4. Po roztržce ve Svazu porušují všechny zákony tajných společností, a jejich další setrvávání v řadách Svazu by jen přispívalo k rozleptávání Svazu.

*Napsáno za Marxovy a
Engelsovy účasti 11. listopadu 1850
Otištěno v „Dresdner Journal und
Anzeiger“, čís. 180 z 1. června 1851
v článku „Provolání ústředního
výboru v Kolíně“ ze dne 1. prosince 1850*

*Podle textu provolání
Přeloženo z němčiny*

* — tímto emisarem byl Gaude. (Pozn. red.)

STANOVY KOMUNISTICKÉHO SVAZU

(S POZNÁMKAMI K. MARXE)³²³

1. *Cílem* Komunistického svazu je dosáhnout všemi prostředky propagandy a politického boje rozboření starší společnosti **a svržení buržoazie***, duchovního, politického a hospodářského osvobození proletariátu, komunistické revoluce. Na různých vývojových stupních, kterými musí boj proletariátu projít, zastává Svaz vždy zájmy celého hnutí a stejně tak se vždy snaží, aby se v něm sjednotily a zorganizovaly všechny revoluční síly proletariátu. Je to organizace tajná a nelze ji rozpustit, dokud proletářská revoluce nedosáhne svého konečného cíle.

2. *Členem* Svazu se může stát jen ten, kdo splňuje všechny tyto podmínky:

a) kdo se oprostil od veškerého náboženství a prakticky se zřekl každého svazku s církví a všech obřadů kromě těch, jež jsou předepsány občanskými zákony;

b) kdo pochopil podmínky, průběh vývoje a konečné cíle proletářského hnutí;

c) kdo stojí stranou všech spojení a dílčích snah, které jsou účelu společnosti nepřátelské nebo na překážku;

d) kdo je schopný a horlivý v propagandě, kdo je neochvějně věrný přesvědčení a má revoluční energii;

e) kdo zachovává nejprísnější mlčenlivost ve všech záležitostech Svazu.

3. O způsobilosti k *přijetí* do Svazu rozhoduje jednomyslné usnesení obce. Přijetí provádí obvykle předseda na schůzi obce. Noví členové skládají slib, že se budou bezpodmínečně podřizovat rozhodnutí Svazu.

4. Kdo poruší podmínky členství, je vyloučen. O vyloučení

* Slova vytištěná polotučnou kurzívou jsou vepsána Marxovou rukou.
(Pozn. red.)

jednotlivých členů rozhodují obce většinou hlasů. Celé obce může vyloučit ústřední vedení, jestliže to navrhne hlavní obec některého kraje. Jména vyloučených se oznámí celému Svazu; vyloučení, právě tak jako všechny podezřelé osoby, jsou pod stálým dohledem Svazu.

5. Svaz se dělí na obce, kraje, ústřední výbor a sjezd.

6. Obce se skládají nejméně ze tří členů, žijících v témž místě. Každá obec si volí předsedu, který řídí schůze, a jeho zástupce, který má na starosti pokladnu.

7. Obce jedné země nebo jedné provincie podléhají hlavní obci, *kraji*, který je jmenován ústředním výborem. Obce jsou v přímém spojení jen se svým krajem, kraje s ústředním výborem.

8. Obce konají pravidelné schůze, a to nejméně každých čtrnáct dnů; jsou v písemném spojení se svými kraji nejméně jednou za měsíc, hlavní obce krajů s ústředním výborem nejméně jednou za dva měsíce; ústřední výbor podává zprávu o situaci ve Svazu jednou za čtvrt roku.

9. Předsedové obcí a krajů a jejich zástupci se volí na jeden rok a mohou být svými voliči kdykoli odvoláni; členové ústředního výboru mohou být odvoláni jen sjezdem.

10. Každý člen Svazu je povinen platit měsíční příspěvek, jehož minimum stanoví sjezd. Polovina těchto příspěvků připadá krajům, polovina ústřednímu výboru, a používá se jich ke krytí organizačních výdajů, k rozšiřování propagandistické literatury a k vysílání emisarů. Náklady písemného styku s obcemi nesou kraje. Příspěvky se zasílají každé tři měsíce krajům, jež odevzdávají polovinu celkových příjmů ústřednímu výboru a současně předkládají vyúčtování o výdajích a příjmech svým obcím. Ústřední výbor předkládá vyúčtování o přijatých peněžních prostředcích sjezdu. Mimořádné výdaje se hradí mimořádnými příspěvky.

11. *Ústřední výbor* je výkonným orgánem celého Svazu. Skládá se nejméně ze tří členů, je volen a doplňován krajem toho místa, jež sjezd určil za sídlo ústředního výboru; ústřední výbor je odpovědný jedině sjezdu.

12. *Sjezd* je zákonodárným orgánem celého Svazu. Skládá se z delegátů krajských shromáždění, z nichž každé volí *jednoho* delegáta na pět obcí.

13. *Krajské shromáždění* je představitelem kraje. Schází se pravidelně každé čtvrtletí v sídlech kraje za vedení výboru hlavní obce a radí se o záležitostech krajské organizace. Každá obec do něho vysílá jednoho delegáta. Krajské shromáždění k volbě delegáta na sjezd Svazu se schází pravidelně každý rok v polovině července.

Čl. 5. Obec

Čl. 8. Sjezd

Čl. 6. Kraj

Čl. 9. Přijímání do Svazu

Čl. 7. Ústřední výbor

Čl. 10. Vyloučení ze Svazu

(Peněžní záležitosti)*

14. Čtrnáct dní po skončení krajských volebních shromáždění se sejde sjezd, a to zpravidla v sídle ústředního výboru, neurčil-li ústřední výbor jiné místo.

15. Sjezd přijímá od ústředního výboru, který se sjezdu sice účastní, ale bez hlasovacího práva, zprávu, v níž ústřední výbor skládá účty ze své celkové činnosti a informuje o situaci ve Svazu; vysvětluje zásady politiky, kterou má Svaz sledovat; rozhoduje o změnách stanov a určuje sídlo ústředního výboru pro příští rok.

16. Ústřední výbor může v naléhavých případech svolat mimořádný sjezd, kterého se pak účastní delegáti, zvolení v krajích na poslední sjezd.

17. Spory mezi jednotlivými členy téže obce řeší s konečnou platností obec; mezi členy téhož kraje hlavní obec kraje, mezi členy různých krajů ústřední výbor; obvinění členů ústředního výboru, jež jsou osobního rázu, patří před sjezd. Spory mezi obcemi téhož kraje řeší hlavní obec kraje; spory obcí s jejich krajem nebo spory mezi různými kraji rozhoduje ústřední výbor; přitom v prvním případě se lze odvolat ke krajským shromážděním, v druhém případě ke sjezdu. Sjezd řeší také všechny neshody ústředního výboru s podřízenými výbory Svazu.

*Napsáno 1. prosince 1850
Poprvé uveřejněno v časopise
„Voprosy istorii“, čís. 11 z roku 1948*

*Podle rukopisu
napsaného Engelsem
Přeloženo z němčiny*

* Slova vytištěná polotučnou kurzívou jsou připsána Marxovou rukou pod druhou stránkou rukopisu. (Pozn. red.)

PŘEDMLUVA
K NĚMECKÉMU PŘEKLADU
ZDRAVICE A. BLANQUIHO³²⁴

(S TEXTEM ZDRAVICE)

Několik žalostných individuí, která podvádějí lid, takzvaný ústřední výbor evropských sociálních demokratů, ve skutečnosti výbor ústřední evropské chátory, slavil v Londýně za předsednictví pánů Willicha, Schappera atd. první výročí únorové revoluce. K této klíče snaživců druhého řádu připojil se i *Louis Blanc*, představitel sentimentálního frázovitého socialismu, a to z *intričky* proti jinému zrádci lidu, *Ledru-Rollinovi*. Předčítali na svém banketu různé adresy, jež prý jim byly zaslány. Z Německa nedokázali vyžebrať přes všecku námahu ani jediný přípis. Dobrá známka vyspělosti německého proletariátu!

Napsali také *Blanquimu*, ušlechtilému mučedníku revolučního komunismu, a požádali ho o adresu. Odpověděl jim touto zdravicí:

VÝSTRAHA LIDU

Jaké úskalí ohrožuje ztřejsí revoluci? Totéž úskalí, na němž ztroskotala revoluce včerejší: žalostná popularita zakuklených buržoů, kteří si hrají na tribuny lidu.

Ledru-Rollin, Louis Blanc, Cremieux, Marie, Lamartine, Garnier-Pagès, Dupont (de l'Eure), Flocon, Albert, Arago, Marrast!

Strašlivý seznam! Neblahá jména, vepsaná krvavým písmem na všechny dlažby demokratické Evropy!

Prozatímní vláda zabila revoluci! Na její hlavu nechť padá odpovědnost za všechno neštěstí, za všechnu krev tolika tisíců obětí!

Když reakce zardousila demokracii, konala jen své řemeslo. Zločin mají na svědomí zrádci, které si důvěřivý lid postavil do čela a kteří jej pak zradili reakci.

Hanebná vláda! Nedbá úzkostného volání ani proseb a uvrhne na zemědělské obyvatelstvo pětacířicetcentimovou daň, která vháňá rolníky do náručí zoufalství a povstání.

Zachovává rojalistické hlavní štáby, rojalistické soudy a rojalistické zákony. Zrada!

16. dubna přepadne dělníky v Paříži, uvrhne do vězení dělníky v Limoges, 27. dubna střílí do dělníků v Rouenu; pouští z řetězu smečku svých honičích psů a pořádá štvanci na všechny opravdové republikány. Zrada, zrada!

Na ni, jediné na ni padá strašlivá vina za všechny pohromy, jež zahubily revoluci roku 1848!

Ó, jsou velicí zločinci, ale nejhorší ze všech jsou ti, v nichž národ, podvedený řečnickými frázemi, viděl svou záštitu a zbraň a které nadšeně vyhlásil za rozhodčí o své budoucnosti.

Běda nám, kdyby masy ve své shovívavosti na to zapomněly a v den svého vítězství, které je blízko, připustily znovu k vládě byť jen jediného z těchto lidí, kteří zhanobili svůj mandát! S revolucí bylo by podruhé veta!

Kéž by měli dělníci ustavičně před očima tento seznam prokletých jmen; a kdyby se jen jediné, ano jen jediné z nich znovu objevilo v revoluční vládě, nechť všichni křičí jako jeden muž: Zrada!

Řeči, přísahy a programy byly by znovu jen lži a podvodem; vrátili by se stejní kejklíři a provozovali by zase své staré kousky; utvořili by první článek v novém řetězu činů ještě zběsilejší reakce. Prokletí jim a pomstu, odváží-li se znovu objevit! Hanba a opovržení hloupému davu, dá-li se opět lapit do jejich sítí!

Nestačí přece, že únoroví kejklíři byli navždy vyhoštěni z pařížské Radnice — třeba se pojistit před novou zradou.

Zradí všichni, kdo se vyplhají k vládě po zádech proletariátu a neuskuteční pak okamžitě:

1. všeobecné odzbrojení měšťanských gard;
2. ozbrojení a vojenskou organizaci všech dělníků.

Ještě je ovšem řada jiných nezbytných opatření, ale ta všechna přímo vyplývají z tohoto prvního aktu, který je pro lid hlavní a jedinou zárukou bezpečnosti.

Ani jediná puška nesmí zůstat v rukou buržoá. Jinak není záchrany!

Přívrženci různých doktrín, jež se dnes hádají o sympatie mas, mohou snad časem uskutečnit své sliby o reformách a blahobytu, ale jen s tou podmínkou, že nenechají utéci kořist pro její stín.

Tyto doktríny nezplodí nic než ubohého zmetka, bude-li se lid zaměstnávat výlučně teoriemi a bude-li podceňovat jediný praktický, jediný jistý prostředek: násilí!

Zbraně a organizace — toť hlavní nástroj pokroku, jediný účinný prostředek, jak zatočit s bídou.

Kdo má zbraň, má i chléb. Bodáky vrhají lidi na kolena, bezbranné houfy rozfouknou jako plevy. Francie, ježící se bodáky dělníků — to je budoucnost socialismu.

Před ozbrojeným proletariátem nic neobstojí, on smete všechny překážky a všechna protiventství.

PŘÍLOHY

Ale pro proletáře, kteří se dají zabavit směšnými procházkami po ulicích, sázením stromů svobody a líbivými advokátskými frázemi, pro ty je nejprve svěcená voda, pak urážky, nakonec kartáčové náboje — a vždycky bída!

Nechť si lid vybere!

Vězení v Belle Ile en Mer
10. února 1851

*Otištěno ve zvláštní brožurce
v Bernu na jaře 1851*

*Podle textu brožury
Přeloženo z němčiny*

POZNÁMKY

- ¹ Když byl zastaven list „Neue Rheinische Zeitung“ [„Nové porýnské noviny“], tento podle Leninových slov dosud nepředstížený orgán revolučního proletariátu, který vydávali Marx a Engels od 1. června 1848 do 19. května 1849 v Kolíně nad Rýnem, nevzdával se Marx myšlenky začít v té či oné podobě znovu vydávat vlastní list. O svém záměru psal Engelsovi do Švýcarska a zval ho do Londýna, kde chtěl začít spolu s ním noviny vydávat. Kroky, které Marx podnikl, aby získal finanční prostředky a vydavatele, měly úspěch a v polovině prosince 1849 byla uzavřena dohoda mezi Konradem Schrammem, který figuroval jako odpovědný vydavatel, a hamburským knihkupectvím Schubert a spol. o vydávání časopisu „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“ [„Nové porýnské noviny. Politicko-ekonomická revue“]. Úkolem časopisu bylo zhodnotit na základě historicko-materialistické analýzy uplynulého období revoluci z let 1848–1849, objasnit charakter nové historické situace a propracovat taktiku revoluční proletářské strany. Převážnou většinu příspěvků (články, přehledy, recenze) napsali Marx a Engels, kteří také získali jako spolupracovníky své stoupence Wilhelma Wolffa, Josepha Weydemeyera, Georga Eccaria. Kromě toho byla v čís. 1 otištěna noticka Karla Blinda „Rakouské a pruské strany v Bádensku“ a v čís. 4 verše francouzského demokrata Louis Ménarda.

Na obálce bylo uvedeno jako místo vydávání vedle Londýna, kde žili Marx a Engels, a Hamburku, kde se časopis tiskl, i New York, protože Marx a Engels doufali, že v Americe, kam emigrovalo mnoho účastníků německé revoluce z let 1848–1849, najde časopis širokou čtenářskou obec. Marx a Engels očekávali nový rozmach revoluce a počítali, že budou moci brzy přejít k vydávání týdeníku a potom deníku (viz tento svazek, str. 548–549). Tento plán se však nepodařilo uskutečnit. Vcelku vyšlo 6 čísel časopisu; poslední, dvojčíslo (5–6), vyšlo koncem listopadu 1850. Všechny pokusy vydávat časopis dál ztroskotaly pro policejní zákroky v Německu a pro nedostatek finančních prostředků.

Text „Oznámení“ poslal Marx 19. prosince 1849 Weydemeyerovi do

- Frankfurtu nad Mohanem s prosbou, aby zajistil otištění v „Neue Deutsche Zeitung“ [„Nových německých novinách“], kde také bylo otištěno v čís. 14, 23 a 31 z 16. a 26. ledna a 5. února 1850. „Oznámení“ bylo rovněž otištěno ve „Westdeutsche Zeitung“ [„Západoněmeckých novinách“] vydávaných Hermannem Beckerem v Kolíně nad Rýnem, v čís. 6 z 8. ledna 1850; v „Berner Zeitung“ [„Bernských novinách“] v čís. 361 z 27. prosince 1849; v „Düsseldorfer Zeitung“ [„Düsseldorfských novinách“] v čís. 9 z 10. ledna 1850 a ve „Schweizerische National-Zeitung“ [„Švýcarských národních novinách“] v čís. 8 z 10. ledna 1850. — 25.
- ² „The Northern Star“ [„Severní hvězda“] — anglický týdeník, ústřední orgán chartistů; byl založen roku 1837; vycházel do roku 1852, zpočátku v Leedsu a od listopadu 1844 v Londýně. Zakladatelem a redaktorem listu byl Feargus O'Connor, členem redakce byl také George Julian Harney. Od roku 1843 do roku 1850 otiskoval list články a noticky Bedřicha Engelse. — 27.
- ³ „The Times“ [„Doba“] — největší anglický konzervativní deník; byl založen v Londýně roku 1785. — 27.
- ⁴ Tím se míní pamflet maloburžoazního publicisty Karla Heinzena „Poučení z revoluce“, uveřejněný v „Deutsche Londoner Zeitung“ [„Německé londýnské noviny“], čís. 241 a 242 z 9. a 16. listopadu 1849. Za Heinzenovy demagogické radikální fráze, obsažené v tomto pamfletu, byla vystavena útokům celá německá revoluční emigrace v Anglii; tak hned pisatel dopisu otištěného v „Times“ z 23. listopadu 1849, podepsaný jako „Antisocialista“, poukazoval na výroky Karla Heinzena a vyzýval anglického ministra vnitra, aby „vypověděl do 24 hodin z Anglie osoby, hlásající tyto ďábelské doktríny“.
- „Deutsche Londoner Zeitung“ [„Německé londýnské noviny“] — týdeník německých emigrantů v Londýně; vycházel od dubna 1845 do února 1851 a byl finančně podporován sesazeným vévodou Karlem Brunšvickým. Redaktorem listu byl maloburžoazní demokrat Louis Bamberger. V letech 1849 až 1850 uveřejňoval tento list hlavně články Karla Heinzena, Gustava Struva a jiných maloburžoazních demokratů; kromě toho tu byl otištěn Marxův a Engelsův „Manifest Komunistické strany“ (v březnu 1848), první kapitola Marxových „Třídních bojů ve Francii“ (v dubnu 1850), část Marxova a Engelsova „Třetího mezinárodního přehledu“ (v únoru 1851) a několik prohlášení podepsaných Marxem a Engelsem. — 27.
- ⁵ Marxovo dílo „Třídní boje ve Francii 1848—1850“ je vlastně série článků, napsaných pro časopis „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, kde vycházely pod společným titulem „1848 až 1849“. Tato práce podává materialistický výklad celého jednoho období francouzských dějin

a obsahuje nejdůležitější teze revoluční taktiky proletariátu. Původně byla práce rozvržena do čtyř článků: „Červnová porážka roku 1848“, „13. červen 1849“, „Následky 13. června na kontinentě“ a „Současná situace v Anglii“. V číslech 1, 2 a 3 časopisu byly pak otištěny tři články: „Červnová porážka roku 1848“, „13. červen 1849“ a „Následky 13. června 1849“. Vliv červnových událostí roku 1849 na kontinent a situace v Anglii byly vyloženy v jiných rubrikách časopisu, zejména v mezinárodních přehledech, které psal Marx společně s Engelsem. Roku 1895 vyšly „Třídní boje ve Francii“ v Berlíně jako samostatné dílo s úvodem Bedřicha Engelse. Toto vydání doplnil Engels čtvrtou kapitolou, která obsahuje části „Třetího mezinárodního přehledu“, věnované událostem ve Francii (viz tento svazek, str. 468—471 a 477—486). Tuto kapitolu nazval Engels „Zrušení všeobecného hlasovacího práva roku 1850“; 13. února 1895 napsal Richardu Fischerovi, že tato čtvrtá kapitola „bude opravdovým zakončením celé práce, bez které by brožura měla charakter fragmentu“. Tehdy byly změněny názvy prvních tří kapitol: I. „Od února do června 1848“, II. „Od června 1848 do 13. června 1849“, III. „Od 13. června 1849 do 10. března 1850“. Zde ve Spisech jsou názvy tří prvních kapitol uvedeny podle textu časopisu, název čtvrté kapitoly podle vydání z roku 1895. — 29.

- *Pařížské povstání z 5.—6. června 1832* bylo připraveno levým křídlem republikánské strany, tajnými revolučními spolky, včetně Společnosti přátel lidu; podnět k povstání dal pohřeb generála Lamarqua, jenž byl v opozici proti vládě Ludvíka Filipa. Dělníci, kteří se účastnili povstání, postavili mnoho barikád a bránili se velmi statečně a houževnatě.

Povstání dělníků v Lyoně v dubnu 1834, jež vypuklo pod vedením tajné republikánské Společnosti lidských a občanských práv, patří mezi první masová vystoupení francouzského proletariátu. Povstání podporovali republikáni v mnoha jiných městech, zvláště v Paříži, bylo však krutě potlačeno.

Pařížské povstání z 12. května 1839, v němž také měli hlavní úlohu revoluční dělníci, bylo připraveno tajnou republikánsko-socialistickou Společností ročních období v čele s Louis Augustem Blanquim a Armandem Barbèssem; bylo rozdrčeno vojskem a národní gardou. — 32.

- *Robert Macaire* — typ prohnatého šejdiře, vytvořený slavným francouzským hercem Frédéricem Lemaîtrem a zvěčněný v karikaturách Honoré Daumiera. Postava Roberta Macaira byla satirou na vládu finanční aristokracie v období červencové monarchie. — 34.

- *Sonderbund* — separátní spolek sedmi hospodářsky zaostalých katolických švýcarských kantonů, který byl založen roku 1843, aby zabránil provedení pokrokových buržoazních reforem ve Švýcarsku a udržel výsady církve a jezuitů. Reakční záměry Sonderbundu narazily na odpor buržoazních radi-

kálů a liberálů, kteří v polovině čtyřicátých let získali převahu ve většině kantonů a ve švýcarském sněmu. Když se v červenci 1847 švýcarský sněm usnesl na rozpuštění Sonderbundu, zahájil Sonderbund počátkem listopadu válku proti ostatním kantonům. 23. listopadu 1847 byla armáda Sonderbundu rozdrvena vojsky spolkové vlády. Za této války Sonderbundu se reakční západoevropské mocnosti, dřívější členové Svaté aliance — Rakousko a Prusko — pokoušely zasahovat do švýcarských záležitostí ve prospěch Sonderbundu. Guizot začal fakticky podporovat tyto mocnosti tím, že vzal Sonderbund pod ochranu. — 35.

- ⁹ V Buzancais (departement Indre) byly na jaře 1847 z podnětu hladovějících dělníků, obyvatel okolních vesnic, přepadeny sklady potravin, které patřily spekulantům; přitom došlo ke krvavé srážce obyvatelstva s vojskem. Vláda odpověděla na události v Buzancais krutými represáliemi: čtyři přímí účastníci přepadení byli 16. dubna 1847 popraveni, mnoho jiných bylo deportováno. — 36.
- ¹⁰ „*Le National*“ [„Národní noviny“] — francouzský deník, který vycházel v Paříži v letech 1830—1851; orgán umírněných buržoazních republikánů. Nejvýznačnějšími představiteli tohoto směru v prozatímní vládě byli Marrast, Bastide a Garnier-Pagès. — 37.
- ¹¹ „*La Gazette de France*“ [„Francouzské noviny“] — deník, který vycházel v Paříži od roku 1631, v čtyřicátých letech 19. století orgán legitimistů, stoupců restaurace bourbonské dynastie. — 38.
- ¹² V prvních dnech prozatímní vlády se jednalo o barvách státní vlajky francouzské republiky. Pařížští revoluční dělníci žádali, aby za státní vlajku byla zvolena rudá vlajka, která byla vztyčena v pařížských dělnických předměstích za červnového povstání roku 1832. Zástupci buržoazie trvali na trojbarevné vlajce, trikolóře (modro-bílo-červená), která byla francouzskou vlajkou za buržoazní revoluce z konce 18. století i za císařství Napoleona I. Již před revolucí z roku 1848 byly tyto barvy odznakem buržoazních republikánů kolem „Nationalu“. Zástupci dělnictva byli nuceni přistoupit na to, aby za státní vlajku francouzské republiky byla prohlášena trojbarevná vlajka. K vlajkové žerdi se však připínala rudá kokarda. — 41.
- ¹³ „*Le Moniteur universel*“ [„Všeobecný zpravodaj“] — francouzský deník, oficiální vládní orgán, vycházel v Paříži pod tímto názvem v letech 1789 až 1869. List otiskoval vládní dokumenty, parlamentní zprávy a jiné oficiální materiály; v roce 1848 byly v tomto listu uveřejněny také zprávy o zasedání lucemburské komise. — 41.

- ¹⁴ *Jacques le bonhomme nebo Jacques Bonhomme* [Kuba prostáček] — posměšná přezdívka francouzské šlechty pro rolníky. — 45.
- ¹⁵ Tím se míní částka, kterou v roce 1825 určil francouzský král na odškodnění šlechticům, jejichž majetek byl zkonfiskován za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. — 45.
- ¹⁶ *Lazaroni* — tak se nazývaly v Itálii deklasované lumpenproletářské živly; reakční monarchistické kruhy jich často využívaly k boji proti liberálnímu a demokratickému hnutí. — 46.
- ¹⁷ Anglický „chudinský zákon“ z roku 1834 připouštěl jen jednu formu pomoci chudým — umístění ve workhouses (pracovních domech), kde dělníci vykonávali neproduktivní, jednotvárnou a úmornou práci. Lid nazýval tyto domy „bastily chudých“. — 47.
- ¹⁸ Jde o vypsání voleb do hlavního štábu národní gardy na 18. března a do Ústavodárného národního shromáždění na 9. dubna. Pařížští dělníci z okolí Blanquiho, Dézamyho aj. žádali, aby volby byly odloženy, a odůvodňovali to tím, že je nutno provést mezi obyvatelstvem řádnou vysvětlovací kampaň. — 48.
- ¹⁹ Revoluční vystoupení lidových mas 15. května 1848, při němž hlavní úlohu hráli dělníci v čele s Blanquim aj., probíhala pod heslem dalšího prohloubení revoluce a podpory revolučního hnutí v Itálii, Německu a Polsku. Demonstranti pronikli do zasedací síně Ústavodárného shromáždění a žádali, aby byly splněny sliby, že dělníci dostanou chléb a práci a že bude vytvořeno ministerstvo práce; pokusili se rozehnat Ústavodárné shromáždění a vytvořit novou prozatímní vládu. Lidové vystoupení z 15. května bylo potlačeno a jeho vůdcové — Blanqui, Barbès, Raspail aj. — zatčeni. — 51.
- ²⁰ Viz Marx—Engels, Spisy, sv. 5, čes. vyd. 1959, str. 154—156. — 53.
- ²¹ „*La Réforme*“ [„Reforma“] — francouzský deník, orgán maloburžoazních demokratů-republikánů a maloburžoazních socialistů; list vycházel v Paříži v letech 1843 až 1850. Od října 1847 do ledna 1848 v něm uveřejnil Engels řadu článků. — 56.
- ²² Tím se míní úvodník v „*Journal des Débats*“ z 28. srpna 1848.
„*Journal des Débats*“ — zkrácený název francouzského buržoazního deníku „*Journal des Débats politiques et littéraires*“ [„Noviny pro politické a literární diskuse“], který byl založen v Paříži roku 1789. Za červencové monarchie byl vládním listem, orgánem orleanistické buržoazie. Za revoluce roku

- 1848 vyjadřoval názory kontrarevoluční buržoazie, takzvané strany pořádku. — 58.
- ²³ Podle biblické pověsti porazil Saul, první izraelský král, tisíc nepřátel a zbrojnoš David, oblíbenec Saulův, desetitisíce. Po smrti Saulově se stal David králem Izraele. — 65.
- ²⁴ *Lilie* byla v erbu monarchie Bourbonů, *fialky* byly symbolem bonapartistů. — 66.
- ²⁵ Marx tím myslí zprávu z Paříže z 18. prosince, podepsanou dopisovatelskou značkou Ferdinanda Wolfa a uveřejněnou v „*Neue Rheinische Zeitung*“ čís. 174 z 21. prosince 1848. Uvedený výrok může pocházet i od Marxe, který všechen materiál pro noviny velmi důkladně redigoval. — 66.
- ²⁶ *Midasovy uši* — oslí uši, kterými podle staré pověsti Apollón potrestal frygického krále Midase. — 68.
- ²⁷ Suluk (Soulouque) — prezident černošské republiky Haiti, který se 26. srpna 1849 prohlásil za císaře a byl proslulý svou krutostí a ctižádostivostí. Proti bonapartistický tisk nazýval tak presidenta Ludvíka Bonaparta.
 Toussaint-Louverture — vůdce revolučního hnutí černochů na ostrově Haiti proti panství Španělů a Britů v době francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. Byl zajat a zemřel ve vězení. — 68.
- ²⁸ Narážka na anglického generála Georga Monka, který roku 1660 použil svěrených vládních vojsk k tomu, aby znovu nastolil dynastii Stuartovců. — 75.
- ²⁹ V Bourges se konal 7. března—3. dubna 1849 proces s účastníky události z 15. května 1848 (viz poznámku 19). Blanqui byl odsouzen k 10 letům samovazby, De Flotte, Sobrier, Raspail, Albert a ostatní k trestům vězení nebo k deportaci do kolonií. — 82.
- ³⁰ Generál Bréa, velitel vojenských oddílů při potlačování červnového povstání pařížského proletariátu, byl 25. června ve Fontainebleau zabit povstalcí. Na oplátku byli popraveni dva účastníci povstání. — 83.
- ³¹ V prvních a ve všech dalších vydáních „Třídních bojů ve Francii 1848—1850“ bylo omylem uvedeno 29. května. Ve skutečnosti bylo Zákonodárné shromáždění zahájeno 28. května 1849. — 85.
- ³² Článek V patří do úvodní části ústavy; články vlastního textu ústavy jsou číslovány arabskými číslicemi. — 86.

- ³³ V redakčních místnostech deníku fourierovců „La Démocratie pacifique“ [„Mírumilovná demokracie“], který vycházel v Paříži v letech 1843 až 1851 za redakce Victora Considéranta, se konala 12. června 1849 schůze vůdců strany Hory. Účastníci schůze odmítli použít zbraní a rozhodli se omezit na pokojnou demonstraci. — 89.
- ³⁴ V manifestu, uveřejněném v listu „Le Peuple“ [„Lid“], čís. 206 z 13. června 1849, vyzývalo „Demokratické sdružení přátel ústavy“ pařížské občany, aby se zúčastnili pokojné demonstrace proti „drzé opovázlivosti“ výkonné moci. — 90.
- ³⁵ Provolání Hory bylo otištěno v „Réforme“ a v „Démocratie pacifique“ a rovněž v Proudhonově listu „Le Peuple“ dne 13. června 1849. — 90.
- ³⁶ Marx míní komisi tří kardinálů, která se opírala o francouzskou armádu a po potlačení římské republiky obnovila v Římě reakční režim. Kardinálové nosí temně rudá roucha. — 94.
- ³⁷ „Le Siècle“ [„Století“] — deník, který vycházel v Paříži v letech 1836 až 1939; ve čtyřicátých letech 19. století byl mluvčím názorů té části maloburžoazie, která se omezovala na požadavek umírněných konstitučních reforem. — 95.
- ³⁸ „La Presse“ [„Tisk“] — buržoazní deník, který vycházel v Paříži od roku 1836; v letech 1848–1849 byl orgánem buržoazních republikánů; později orgán bonapartistů. — 95.
- ³⁹ Tím se míní hrabě Chambord (který se sám nazýval Jindřich V.), nápadník francouzského trůnu ze starší větve bourbonské dynastie. Jedním ze stálých Chambordových sídel v západním Německu byla vedle Wiesbadenu Emže. — 95.
- ⁴⁰ Poblíž Londýna, v Claremontu, žil Ludvík Filip, který uprchl z Francie po únorové revoluci z roku 1848. — 96.
- ⁴¹ „*Motu proprio*“ [„Z vlastní vůle“] — počáteční slova zvláštních papežových poselství, která vydává bez dohody s kardinály a která se obvykle týkají vnitropolitických a správních záležitostí papežského území. V tomto případě se jedná o poselství papeže Pia IX. z 12. září 1849. — 97.
- ⁴² Z básně německého básníka Georga Herwegha „Z hor“ („Aus den Bergen“) ze sbírky „Básně živého“ („Gedichte eines Lebendigen“). — 97.

- ⁴³ Tento závěr, že je možné jen vítězství proletářské revoluce současně v nejvyspělejších kapitalistických zemích, že tedy není možné vítězství revoluce v jedné zemi, který byl nejpádňěji formulován v Engelsově práci „Zásady komunismu“ (1847), byl správný pro období předmonopolistického kapitalismu. V nových historických podmínkách, v období monopolistického kapitalismu, došel V. I. Lenin na základě zákona o nerovnoměrnosti ekonomického a politického vývoje kapitalismu v epoše imperialismu, který objevil, k novému závěru, že je možné vítězství socialistické revoluce zprvu v několika nebo dokonce jen v jedné, jednotlivé zemi, a že není možné současné vítězství revoluce ve všech zemích nebo ve většině zemí. Tento nový závěr formuloval Lenin poprvé v článku „O hesle Spojených států evropských“ (1915). Viz V. I. Lenin, Spisy, sv. 21, čes. vyd. 1957, str. 343–347. — 102.
- ⁴⁴ Výpočet není správný; správně má být 578 178 000, a ne 538 000 000; patrně se do číselných údajů vloudila tisková chyba. Ale tato nesrovnalost nemá vliv na celkový závěr: v obou případech připadá na jednoho obyvatele necelých 25 franků čistého výtěžku. — 107.
- ⁴⁵ V departementu du Gard se konaly po úmrtí poslance de Beaune doplňovací volby. Byl zvolen kandidát stoupenců Hory Favaune většinou 20 000 hlasů z 36 000. — 108.
- ⁴⁶ Aby vláda mohla vyvinout nátlak na voliče při doplňovacích volbách do zákonodárného shromáždění, jež se měly konat 10. března 1850, rozdělila Francii na pět velkých vojenských okruhů, takže Paříž a okolní departementy byly obklopeny ostatními čtyřmi okruhy, v jejichž čele stáli nejzavilejší reakcionáři. Republikánský tisk nazval tyto okruhy pašalíky, aby zdůraznil podobnost neomezené moci těchto reakčních generálů s despotickou mocí tureckých pašů. — 108.
- ⁴⁷ Tím se míní poselství presidenta Ludvíka Bonaparta Zákonodárnému shromáždění z 31. října 1849, v němž ohlásil, že rozpustil Barrotův kabinet a vytvořil novou vládu. — 109.
- ⁴⁸ V poselství z 10. listopadu 1849 žádal nově jmenovaný pařížský policejní prefekt Carlier, aby se vytvořila „sociální liga proti socialismu“ na obranu „náboženství, práce, rodiny, vlastnictví, loajality“. Provolání bylo uveřejněno v listu „Moniteur universel“ [„Všeobecný zpravodaj“] 11. listopadu 1849. — 109.
- ⁴⁹ „*Le Napoléon*“ [„Napoleon“] — bonapartistický deník, orgán Ludvíka Bonaparta; vycházel v Paříži od 6. ledna do 19. května 1850. — 109.

- ⁵⁰ *Stromy svobody* byly vysázeny v pařížských ulicích po vítězné únorové revoluci z roku 1848. Zvyk vysazovat stromy svobody — obyčejně duby nebo topoly — se ujal ve Francii již za buržoazní revoluce z konce 18. století a byl tehdy uzákoněn usnesením Konventu. — 113.
- ⁵¹ *Červencový sloup*, vztyčený v Paříži roku 1840 na oslavu revoluce z roku 1830, byl od únorové revoluce z roku 1848 zdoben věnci z imortelek. — 113.
- ⁵² F. Vidal, „De la répartition des richesses“, Paříž 1846. — 114.
- ⁵³ *Koblenc* — město v západním Německu, středisko kontrarevoluční emigrace za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. — 117.
- ⁵⁴ Tento názor vyslovil Proudhon v polemice proti buržoaznímu ekonomovi Frédéricu Bastiatovi, kterou uveřejňoval list „Voix du Peuple“ [„Hlas lidu“] od ledna 1849 do února 1850. Tato polemika vyšla pak znovu jako brožura v Paříži roku 1850 s názvem „Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon“ [„Bezplatný úvěr. Diskuse mezi panem Fr. Bastiánem a panem Proudhonem“]. — 120.
- ⁵⁵ Roku 1797 vydala anglická vláda zvláštní zákon o bankovní restrikci (omezení), který stanovil nucený kurs bankovek a rušil směňování bankovek za zlato. Směňování bankovek za zlato bylo obnoveno teprve roku 1819. — 120.
- ⁵⁶ Jde o pařížského obchodníka Alexandra Leclerca, který byl vyznamenán řádem Čestné legie za to, že se jako národní gardista zúčastnil se svými syny potlačení červnového povstání z roku 1848. — 121.
- ⁵⁷ Tím je míněna komise 17 orleanistů a legitimistů, poslanců Zákonomodárného shromáždění, jmenovaná výnosem ministra vnitra z 1. května 1850, aby vypracovala návrh nového volebního zákona. Jejím členům se říkalo purkrabí; byla to narážka na neoprávněné osoboání moci a reakční snahy těchto monarchistů; přezdívka je převzata ze stejnojmenné historické hry Victora Huga. — 122.
- ⁵⁸ „*L'Assemblée nationale*“ [„Národní shromáždění“] — francouzský deník monarchisticko-legitimistického zaměření, který vycházel v Paříži v letech 1848 až 1857 a byl mluvčím stoupenců sloučení obou dynastických stran — legitimistů a orleanistů. — 124.
- ⁵⁹ „*Le Constitutionnel*“ [„Konstituční noviny“] — francouzský buržoazní deník; vycházel v Paříži v letech 1815 až 1870; ve čtyřicátých letech byl orgánem umírněného křídla orleanistů; za revoluce 1848 vyjadřoval názory kontra-

revoluční buržoazie seskupené kolem Thierse; po státním převratu v prosinci roku 1851 se stal bonapartistickým listem. — 124.

⁶⁰ Tím se myslí tyto dva dokumenty: „Zpráva Hory lidu“, uveřejněná v listu „Peuple de 1850“ [„Lid z roku 1850“], čís. 6 z 11. srpna 1850, a provolání „K lidu“, otištěné tamtéž v čís. 7 ze 14. srpna 1850. — 124.

⁶¹ *Baiser Lamourette* [Lamourettův polibek] — narážka na známou epizodu z dob francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. 7. července 1792 navrhl poslanec Zákonomádného shromáždění Lamourette, aby se všechny stranické rozepře ukončily bratrským polibkem. Pod dojmem tohoto návrhu padli si zástupci nepřátelských stran vzájemně do náručí, ale jak se dalo očekávat, byl příštího dne tento pokrytecký „bratrský polibek“ zapomenut. — 125.

⁶² „*Le Pouvoir*“ [„Moc“] — bonapartistický orgán, vycházel v Paříži v roce 1849 za redakce Graniera de Cassagnaca. — 126.

⁶³ Podle článku 32 ústavy francouzské republiky ustavovala se na dobu, kdy Zákonomádné shromáždění nezasedalo, stálá komise, skládající se z 25 volebných členů a předsednictva shromáždění. V roce 1850 se tato komise skládala z 39 osob: z 11 členů předsednictva, 3 kvestorů a 25 volených členů. — 127.

⁶⁴ *In partibus infidelium* (doslova: „v zemi nevěřících“) — dolcška titulu katolických biskupů, jmenovaných na čistě nominální biskupské úřady v nekřesťanských zemích. Tohoto výrazu Marx a Engels často používají o různých emigrantských vládách, které se vytvořily v zahraničí bez ohledu na reálnou situaci ve vlasti.

V této souvislosti jde o vládu, kterou vytvořili de Lévis, Saint-Priest, Berryer, Pastoret a d'Escars pro případ, že se dostane k moci legitimistický nápadník trůnu hrabě Chambord. — 127.

⁶⁵ Tím se míní takzvaný „wiesbadenský manifest“ — oběžník, který napsal 30. srpna 1850 ve Wiesbadenu sekretář legitimistické frakce v Zákonomádném shromáždění de Barthélemy na příkaz hraběte Chamborda. V tomto oběžníku byla stanovena politika legitimistů pro případ, že se dostanou k moci; hrabě Chambord prohlašoval, že „oficiálně a kategoricky odmítá jakékoli výzvy k lidu jako skrytý odvrát od velké národní zásady dědičné monarchie“. Toto prohlášení vyvolalo polemiku v tisku, když řada monarchistů v čele s poslancem La Rochejaqueleinem protestovala. — 127.

⁶⁶ „*Německá kampaň za říšskou ústavu*“ je nástin dějin bádensko-falckého povstání z roku 1849. Engels začal s touto prací ihned potom, když s posledními vojáky poražené povstalecké armády dorazil do Švýcarska. Na Marxovu radu, který mu psal v první polovině srpna 1849 ještě z Paříže, pojal Engels svou práci

jako pamflet proti maloburžoazním demokratům. Nejprve měl v úmyslu vydat práci jako samostatnou brožuru a za pomoci členů Svazu komunistů Jakoba Schabelitze a Josepha Weydemeyera hledal pro ni vydavatele. Ale Marx podnikal v té době kroky, aby mohl vydávat vlastní časopis; Engels se proto vzdal svého původního úmyslu. Ve Švýcarsku se Engels pravděpodobně zabýval hlavně shromažďováním materiálu; v říjnu musel práci přerušit, protože odjel do Anglie, kde byl tehdy také Marx. V Londýně začal na nástinu pracovat znovu a první dvě kapitoly, „Porýnské Prusko“ a „Karlsruhe“, vyšly v prvním čísle „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“. Celou práci dokončil v únoru 1850. Tato Engelsova práce nebyla za jeho života už znovu vydána. Německy ji poprvé znovu uveřejnil Franz Mehring roku 1902 ve sborníku „Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle“ [„Z literární pozůstatosti K. Marxe, B. Engelse a F. Lassalla“], svazek III. — 133.

⁶⁷ Refrén písně, rozšířený za revoluce v letech 1848—1849 po celém jižním Německu. — 135.

⁶⁸ „*Mořem omývaný Šlesvik-Holštýn*“ — píseň bojovníků za osvobození Šlesviku-Holštýna z dánské nadvlády. — 135.

⁶⁹ Říšskou ústavu schválilo frankfurtské shromáždění 28. března 1849. Byla výrazem kompromisu mezi demokratickou stranou a buržoazně liberálním středem frankfurtského shromáždění a byla plná protikladů. Uzakoňovala demokratické svobody a současně svěřovala výkonnou moc říšské vládě v čele s císařem. Feudální břemena a poplatky spojené s půdou nebyly zrušeny, ale bylo možné se z nich vykoupit. Tato ústava znamenala krok ke sjednocení Německa; ale jejím základním nedostatkem, jak zdůrazňoval Engels, bylo, že to byl jen kus papíru, protože za ní nestála nějaká síla, která by její ustanovení uvedla v život. Vlády skoro všech velkých německých zemí (Pruska, Saska, Bavorska, Hannoverska aj.) odmítly ústavu uznat; jejími jedinými ochránci se ukázaly lidové masy, jež pod vedením maloburžoazních demokratů zahájily ozbrojený boj v Porýnské provincii, v Drážďanech, v Bádensku a ve Falci. — 135.

⁷⁰ „*Březnové spolky*“ v různých německých městech byly pobočkami „Ústředního březnového spolku“, který koncem listopadu 1848 založili ve Frankfurtu nad Mohanem příslušníci levice frankfurtského Národního shromáždění. Vůdcové „Březnových spolků“ — maloburžoazní demokraté Fröbel, Simon, Ruge a Vogt — zaměňovali revoluční akce frázemi a projevovali v boji proti kontrarevoluci zbabělou polovičitost, nerozhodnost a neschopnost. Marx a Engels podrobili v řadě svých prací činnost „Březnových spolků“ a jejich maloburžoazních vůdců nemilosrdné kritice. — 135.

⁷¹ *Prísahana Grütli* — jedna z pověstí, jimiž lid opřel vznik Švýcarského spolku. Podle pověsti se roku 1307 sešli zástupci tří kantonů na louce Grütli (nebo Rütli) a přísahali věrnost spolku ve společném boji proti rakouské nadvládě. — 135.

⁷² *Krajní levice frankfurtského shromáždění* (Ruge, Schlöffel, Zitz, Trützschler aj.) reprezentovala hlavně maloburžoazii, ale podporovala ji i část německých dělníků. Tato frakce sice o sobě prohlašovala, že je pro republiku a pro revoluční metody boje, ale přitom neustále projevovala zbabělost a nerozhodnost při provádění revolučních opatření a při mobilizaci mas proti nastupující kontrarevoluci. Maloburžoazně federalistické názory vůdců této frakce bránily jejím členům, aby zaujali vyhraněné stanovisko v otázce národního sjednocení Německa. V dubnu až květnu 1849, když konzervativní poslanci a značný počet liberálních poslanců opustili shromáždění, maloburžoazní demokraté (levice a krajní levice) získali většinu. 30. května 1849, když mělo být shromáždění rozeznáno, přeneslo své sídlo do Stuttgartu, hlavního města Württemberska, jehož vláda vyčkávala a byla neutrální. Zde pokračovalo shromáždění ve své politice, jejímž cílem bylo brzdit lid, aby se nepustil do otevřeného revolučního boje. Když pruský král odmítl říšskou korunu a když říšský regent, rakouský arcivévoda Jan, zradil, vybralo shromáždění 6. června 1849 ze svých členů *říšské regenty*, celkem pět lidí (Franz Raveaux, Karl Vogt, Heinrich Simon, Friedrich Schüler a A. Becher). Snahy regentů zajistit vítězství revoluce parlamentními prostředky úplně ztroskotaly; 18. června bylo Národní shromáždění rozeznáno württemberským vojskem. — 136.

⁷³ Slíbená stať o tažení Mieroslawského v časopise „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“ nevyšla. — 138.

⁷⁴ V Drážďanech došlo k ozbrojenému povstání 3.—8. května 1849. Důvodem k povstání bylo, že saský král odmítl uznat říšskou ústavu a že jmenoval ministerským předsedou krajního reakcionáře Zschinského. Buržoazie a maloburžoazie se boje téměř nezúčastnily, na barikádách bojovali hlavně dělníci. Povstání vedli Samuel Tzschirner, Michail Bakunin aj. Když drážďanští barikádníci žádali o pomoc, omezili se lipští maloburžoazní demokraté na slovní deklarace. Lipská městská rada i občanská garda nejen odmítly jít drážďanským povstalcům na pomoc, ale tvrdě potlačily i povstání lipských dělníků a řemeslníků, kteří se snažili zabránit odeslání jednotek lipské posádky do Drážďan. — 139.

⁷⁵ *Code Napoléon* (Napoleonův zákoník) — občanský zákoník, vydaný Napoleonem roku 1804; byl zaveden v oblastech západního a jihozápadního Německa obsazených Francouzi; v Porýnské provincii platil i po jejím připojení k Prusku. Engels ho nazval „klasickou sbírkou zákonů buržoazní společnosti“. — 140.

- ⁷⁶ *Zeměbrana* (Landwehr) — část ozbrojených sil, skládající se ze starších ročníků, které podléhaly vojenské povinnosti, ale už si odsloužily předepsanou dobu ve stálé armádě i v záloze. Podle pruských zákonů bylo možno povolát zeměbranu jen v případě války. — 142.
- ⁷⁷ *Frankfurtský říšský kabinet* byl vytvořen podle rozhodnutí frankfurtského Národního shromáždění 28. června 1848 jako prozatímní ústřední vláda. Tato vláda neměla fakticky ani rozpočet, ani armádu a neměla žádnou reálnou moc; brzy se stala pomocníkem kontrarevoluce. — 143.
- ⁷⁸ *Útok na zbrojnici v Průmu* podnikli 17.—18. května 1849 demokraté za podpory dělníků z Trevírů a blízkých míst. Chtěli se zmocnit zbraní a vyvolat povstání na obranu říšské ústavy. Zbrojnice byla sice na čas povstalci dobyta, ale hnutí bylo brzy potlačeno vládním vojskem, které sem bylo posláno. — 148.
- ⁷⁹ *Trojbarevná vlajka* — černo-červeno-zlatá vlajka, symbol hnutí za národní sjednocení Německa. V době revoluce 1848—1849 byla tato trojbarevná vlajka prohlášena za německou národní vlajku. — 148.
- ⁸⁰ Z redaktorů „*Neue Rheinische Zeitung*“ odjeli po zastavení listu do Paříže Karel Marx, Ferdinand Wolf a Ernst Dronke. V Paříži chystaly v té době strana Hory a revoluční kluby masové vystoupení proti straně pořádku, která měla v rukou moc. — 156.
- ⁸¹ 12. května 1849 se konal v Offenburgu (Bádensko) sjezd delegátů bádenských národních spolků; vůdcové sjezdu požadovali jen změnu ministerského kabinetu a svolání ústavodárního shromáždění. Teprve když na stranu lidu přešlo bádenské vojsko, byly na velkém shromáždění 13. května 1849 vyhlášeny revolučnější požadavky a vytvořen zemský výbor, který převzal veškerou moc. — 157.
- ⁸² *Sendt* — jeden ze správních orgánů svobodného města Frankfurtu; vykonával funkce zákonodárné i správní. — 158.
- ⁸³ „*Klub rozhodného pokroku*“, založený 5. června 1849 v Karlsruhe, sdružoval radikálnější křídlo maloburžoazních demokratů-republikánů (Struve, Tzschirner, Heinzen aj.), nespokojených s kapitulantskou politikou Brentanovy vlády a s růstem pravicových elementů v ní. Klub navrhl Brentanovi, aby rozšířil revoluci za hranice Bádenska a Falce a aby doplnil vládu radikálními elementy. Když dostali zamítavou odpověď, pokusili se členové klubu 6. června působit na vládu hrozbou ozbrojené demonstrace. Ale vláda povolala na pomoc občanskou gardu a jiné ozbrojené oddíly a donutila klub ke kapitulaci. „*Klub rozhodného pokroku*“ byl zakázán. — 160.

- ⁸⁴ *Šestero metel lidstva*, proti nimž Gustav Struve vyzýval do boje, byly: královská moc, rodová šlechta, úřednictvo, stálá armáda, duchovenstvo, panství finančních magnátů. (Srov. dopis Gustava Struva v „Deutsche Londoner Zeitung“ z 26. října 1849.) — 162.
- ⁸⁵ Tím se míní brožura Gustava Struva „Die Grundrechte des deutschen Volkes“, [„Základní práva německého lidu“], Birsfelden u Basileje 1848. — 163.
- ⁸⁶ Ve Stavovském domě (Ständehaus) v Karlsruhe zasedala Brentanova vláda. — 164.
- ⁸⁷ *Atta Troll* — postava medvěda ze stejnojmenné Heinovy básně, která byla satirou na některé německé maloburžoazní demokraty. Vzorem pro Attu Trolla, stoupence teorie všeobecné rovnosti, byl — jak dokazují Marx a Engels v práci „Velikáni emigrace“ — Arnold Ruge.
V letech 1848–1849 vydával Ruge v Berlíně časopis maloburžoazně demokratického zaměření „Die Reform“ [„Reforma“]. — 168.
- ⁸⁸ „*Karlsruher Zeitung*“ [„Karlsružské noviny“] — německý deník, oficiální orgán bádenské vlády, zejména pak Brentanovy vlády v roce 1849. — 168.
- ⁸⁹ *Ústřední výbor německých demokratů* byl zvolen na druhém demokratickém kongresu, který se konal v Berlíně ve dnech 26. až 30. října 1848. Pověření ústředního výboru doručil Marxovi koncem května 1849 člen výboru d'Ester. — 171.
- ⁹⁰ Jde o stranu maloburžoazních demokratů a socialistů, sdružených kolem časopisu „*Réforme*“. V čele této strany stáli Ledru-Rollin a Louis Blanc. Představitelé strany žádali provedení demokratických a sociálních reforem. Sociální demokraté ovlivňovali i část francouzských dělníků. — 171.
- ⁹¹ „*Fliegende Blätter*“ [„Poletující listy“] — německý satirický týdeník, založený v Mnichově roku 1845. — 172.
- ⁹² Jde o list „*Bote für Stadt und Land*“ [„Posel města i venkova“], oficiální orgán falcké prozatímní revoluční vlády. Jediný Engelsův článek, uveřejněný ve 110. čísle tohoto listu z 3. června 1849, má název „Revoluční povstání ve Falci a v Bádensku“ (viz 6. svazek Spisů). — 177.
- ⁹³ *Tržnice* (Fruchthalle) — krytá tržnice na ovoce a zeleninu v Kaiserslauternu, v níž byly umístěny kanceláře ústřední správy falcké prozatímní revoluční vlády. — 177.

- ⁹⁴ *Švaliřeři* (chevaux-légers — doslova: lehká kavalerie) — název pluků lehkého jezdecktva v některých západoevropských zemích; jezdci byli ozbrojeni šavlemi, pistolemi a karabinami. — 178.
- ⁹⁵ „*Frankfurter Journal*“ [„Frankfurtské noviny“] — německý deník, který vycházel od roku 1616. V polovině 19. stol. to byl liberální list. — 178.
- ⁹⁶ „*Kölnische Zeitung*“ [„Kolínské noviny“] — německý deník, který pod tímto názvem vycházel v Kolíně od roku 1802; v letech 1848—1849 byl mluvčím zbabělé a zrádcovské politiky pruské liberální buržoazie; vedl neustále úporný boj proti „*Neue Rheinische Zeitung*“. — 180.
- ⁹⁷ Engels cituje Homérovu „*Iliadu*“ podle překladu J. G. Vosse z roku 1819 (zpěv II, verš 408 a n.). — 180.
- ⁹⁸ Po marných pokusech donutit Camphausenovu a Hansemannovu vládu, aby vydala lidu zbraně, vzali 14. června 1848 berlínští dělníci a řemeslníci útokem zbrojnici. Vystoupení berlínských dělníků bylo však živelné a neorganizované. Povoláním vojenským posílám spolu s oddíly občanské gardy se podařilo lid rychle zatlačit a odzbrojit. — 180.
- ⁹⁹ Engels tu ironicky srovnává Blenkera se známým vojevůdcem z konce 17. a začátku 18. století, Evženem Savojským. — 183.
- ¹⁰⁰ *Pistol* — postava z několika Shakespearových dramat („*Veselé paničky windsorské*“, „*Král Jindřich IV.*“, „*Život Jindřicha V.*“); zahaleč, vychloubač a lhář.
Falstaff — postava ze Shakespearových her („*Veselé paničky windsorské*“, „*Král Jindřich IV.*“); chvastoun a zbábělec. — 191.
- ¹⁰¹ Výraz z trůnní řeči Bedřicha Viléma IV. při zahájení pruského Spojeného zemského sněmu 11. dubna 1847. — 194.
- ¹⁰² Viz poznámku 83. — 199.
- ¹⁰³ Jde o knihu „*Rapports du Général Microslawski sur la campagne de Bade*“ [„Zpráva generála Microslawského o bádenském tažení“], Bern 1849. — 204.
- ¹⁰⁴ Gustav Struve, „*Geschichte der drei Volkserhebungen in Baden*“ [„Dějiny tří lidových povstání v Bádensku“], Bern 1849. — 206.
- ¹⁰⁵ Dne 17. září 1848 se konalo ve Frankfurtu nad Mohanem četně navštívené protestní shromáždění lidu proti nečinnosti frankfurtského parlamentu a

proti jeho zrádcové politice v otázce Šlesviku-Holštýna; na tomto shromáždění vystoupil Franz Zitz s námitkou, že je proti posílání jakýchkoli adres parlamentu, a prohlásil, že teď nastala doba „rozhodných činů“. — 210.

- ¹⁰⁶ *Německý dělnický vzdělávací spolek* v Londýně založili v únoru 1840 Karl Schapper, Josef Moll a další funkcionáři Svazu spravedlivých. Po založení Svazu komunistů připadla vedoucí úloha v tomto spolku místním obcím Svazu komunistů. V letech 1847 a 1849 až 1850 pracovali ve spolku aktivně i Marx a Engels. 17. září 1850 Marx, Engels i několik jejich spolubojovníků ze spolku vystoupili, protože v boji mezi většinou ústředního výboru Svazu komunistů, vedenou Marxem a Engelsem, a sektářskou a dobrodružnou menšinou (Willich, Schapper) se spolek postavil na stranu menšiny (viz tento svazek, str. 444). Koncem padesátých let se Marx a Engels znovu zúčastnili práce Vzdělávacího spolku. Spolek existoval až do roku 1918, kdy jej anglická vláda zakázala. Ve 20. století navštěvovalo spolek mnoho ruských politických emigrantů. — 211.

- ¹⁰⁷ *Kolínský Dělnický spolek* založili 13. dubna 1848 členové Svazu komunistů v Kolíně nad Rýnem. V první době v něm hrál vedoucí úlohu Andreas Gottschalk, který byl ovlivněn „pravým“ socialismem a zaujímal sektářské stanovisko; ignoroval úlohu buržoazně demokratické revoluce, prosazoval taktiku bojkotu nepřímých voleb do celoněmeckého a pruského Národního shromáždění, byl proti podpoře demokratických kandidátů a demagogicky požadoval okamžité vytvoření „dělnické republiky“. Marx, Engels a jejich stoupenci dosáhli svým bojem proti Gottschalkově sektářské taktice toho, že se spolek konsolidoval a jeho politická linie se změnila. V srpnu 1848 měl spolek už 7000 členů. Když byl Gottschalk zatčen, byl 6. července zvolen předsedou spolku Moll, který tuto funkci vykonával do září 1848, kdy musel emigrovat, protože mu hrozilo zatčení. V říjnu 1848 byl předsedou spolku zvolen Marx a v únoru 1849 Schapper. Došlo k reorganizaci spolku; nové stanovy, přijaté 25. února, prohlásily za hlavní úkol spolku zvyšování třídního a politického uvědomění dělnictva. Po vítězství kontrarevoluce v Německu roku 1849 ztratil kolínský Dělnický spolek svůj politický charakter a stal se obyčejným dělnickým vzdělávacím sdružením. — 211.

- ¹⁰⁸ 25. září 1848 uvěznily kolínské úřady za podpory buržoazie několik vedoucích činitelů dělnického hnutí v Kolíně; doufaly, že tím vyprovokují nepokoje a pak budou s to se vypořádat s proletářským hnutím. Ale kolínští dělníci pod vedením Marxovým a Engelsovým se k předčasnému povstání vyprovokovat nedali. 26. září byl v Kolíně vyhlášen stav obležení a „Neue Rheinische Zeitung“ i ostatní demokratické listy byly dočasně zastaveny. Engels a řada dalších spolupracovníků byli donuceni emigrovat. — 211.

- ¹⁰⁹ V době ústupu bádensko-falcké armády vypukla 23. června 1849 v jednom z oddílů vzpoura. Vojáci v čele se svým velitelem Thomem se pokusili zatknout Microslawského a Sigela a vydat je pruské armádě. — 212.
- ¹¹⁰ Viz o tom knihu Johann Philipp Becker und Christian Essellen, „Geschichte der süddeutschen Mai-Revolution des Jahres 1849“ [Johann Philipp Becker a Christian Essellen „Dějiny jihoněmecké květnové revoluce roku 1849“], Ženeva 1849, str. 430–433. — 219.
- ¹¹¹ Ve Freiburgu zasedalo bádenské ústavodárné shromáždění, které sem přestěhovalo z Karlsruhe koncem června 1849. — 219.
- ¹¹² Recenze zařazené do tohoto svazku byly uveřejněny ve druhém a čtvrtém čísle „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“ bez podpisu. V roce 1892 napsal Engels v životopisném nástinu o Marxovi: „...Kromě toho napsal (spolu s Engelsem) několik recenzí a politických přehledů.“ V roce 1886, ještě za Engelsova života, přetiskla redakce „Die Neue Zeit“ [„Nová doba“], řídící se soustavně Engelsovými radami a pokyny, recenzi brožur Adolpha Chenua a Luciena de la Hodda se společným podpisem Marx a Engelse. O některých recenzích, jako například o recenzích knih Emila Girardina a Guizota, je možné s největší pravděpodobností předpokládat, že je napsal Marx, kdežto recenzi knihy Thomase Carlyla napsal pravděpodobně Engels. Ale protože to není možné stanovit naprosto věrohodně, jsou všechny recenze v tomto svazku pokládány za společné práce obou autorů. — 226.
- ¹¹³ „Korrespondent von und für Deutschland“ [„Dopisovatel z Německa a pro Německo“] — buržoazně liberální list, vycházel v Norimberku od roku 1806. — 226.
- ¹¹⁴ Daumerova kniha „Náboženství nového věku“ se dělila na dvě části: první část, „předběžná“, tvořila první svazek; druhá část, „vlastní“, tvořila svazek druhý a třetí. Marx měl v rukou patrně jen první a druhý svazek. — 226.
- ¹¹⁵ *Věrný Eckart* — hrdina německých středověkých pověstí, vzor věrnosti a oddanosti. — 226.
- ¹¹⁶ Z Schillerovy básně „Píseň o zvonu“. — 227.
- ¹¹⁷ Jsou míněny Daumerovy knihy: „Der Feuer-und Molochdienst der alten Hebräer“ [„Uctívání ohně a molocha u starých Židů“], Brunšvik 1842 a „Die Geheimnisse des christlichen Alterthums“ [„Tajnosti křesťanského starověku“], Hamburk 1847, obsahující řadu nevědeckých a neprůkazných hypotéz. — 228.

- ¹¹⁸ *Súry nového koránu* — ironická narážka na Daumerovu knihu „Mahomed und sein Werk“ [„Mohamed a jeho dílo“], Hamburk 1848; súry je arabský název kapitol koránu. — 228.
- ¹¹⁹ Tím se míní dílo Adolfa Knigga, „Ueber den Umgang mit Menschen“ [„O styku s lidmi“], Hannover 1804, ve kterém autor vytyčuje pravidla pro vzájemný styk mezi lidmi. Kniha oplývá povrchními úsudky a papírovými moudrostmi. — 229.
- ¹²⁰ V Daumerově knize je citována Klopstockova óda „Všudypřítomnému“ („Dem Allgegenwärtigen“). — 230.
- ¹²¹ *Proroctví Nostradamova*. Nostradamus — v 16. století známý francouzský astrolog a lékař krále Karla IX. Jeho proroctví byla zahalena do básnické formy a byla velmi neurčitá a záhadná.
Jasnovidectví Skotů — schopnost předvídat budoucnost a chápat nadpřirozené úkazy, nedostupné chápání obyčejného člověka, kterou podle panující pověry měli obyvatelé skotské vysočiny.
Živočišný (animální) magnetismus — učení rakouského lékaře Mesmera (18. století) o tom, že na lidské chování je možno působit hypnózou. — 230.
- ¹²² Odkaz na Goethovo dílo „Učednická léta Viléma Meistra“, v němž některé scény líčí tíživou závislost vědců a umělců na vysoce postavených osobách. — 231.
- ¹²³ V chrámu sv. Pavla ve Frankfurtu nad Mohanem zasedalo v letech 1848 až 1849 frankfurtské Národní shromáždění. — 232.
- ¹²⁴ Z řeči Ludwiga Simona na zasedání frankfurtského Národního shromáždění 11. dubna 1849. — 232.
- ¹²⁵ 28. března 1849 vypravilo frankfurtské Národní shromáždění do Berlína deputaci, která měla pruskému králi Bedřichu Vilémovi IV. nabídnout císařskou korunu. Deputace se vrátila do Frankfurtu s nepořízenou, protože Bedřich Vilém IV. odmítl přijmout císařskou korunu z rukou shromáždění bez svolení německých knížat. — 232.
- ¹²⁶ V recenzované brožuře Simon napsal, že poslanci frankfurtského Národního shromáždění důrazně odsoudili projev württemberského krále proti říšské ústavě a prohlásili se solidárními s falckým a bádenským ozbrojeným bojem na obranu této ústavy. Simon se odvolává zejména na rezoluci, kterou přijal „kusý“ parlament 8. června 1849, když shromáždění přesídlilo do Stuttgartu. Rezoluce, již se Bádensko odevzdávalo do záštity a ochrany říše,

tj. frankfurtského Národního shromáždění, nabyla zatím charakteru ryze deklarativního. Ze strachu před širokým lidovým hnutím neposkytlo shromáždění povstalcům konkrétní pomoc; navíc ještě odmítlo povolat na pomoc bádenská a falcká povstalecká vojska, jak to navrhovali Marx a Engels za svých rozhovorů s vůdci frankfurtské levice v květnu 1849. — 234.

¹²⁷ Míni se tím založení Anglické banky roku 1694. Její zakladatelé poskytli vládě základní kapitál ve formě půjčky; to byl začátek státního dluhu. — 237.

¹²⁸ Jde o lidová povstání proti španělské nadvládě, k nimž došlo roku 1640 v Lisabonu, 1647—1648 v Neapoli a 1674—1676 v Mesině. — 239.

¹²⁹ Mezinárodní přehledy ve druhém a dvojitém pátém až šestém čísle časopisu „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“ byly nadepsány pouze Revue (Přehled) a otištěny bez podpisu. Četné doklady z Marxových a Engelsových děl i dopisů svědčí o tom, že přehledy napsali oba společně. Nadpis této práce, stejně tak i nadpis druhého a třetího mezinárodního přehledu (viz tento svazek, str. 322 a 451), pochází od Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — 242.

¹³⁰ Jde o dohodu mezi kontrarevoluční velkou buržoazií a reakční pruskou královskou mocí. Tato dohoda byla uzavřena hned na začátku revoluce roku 1848 a byla založena na společném boji proti demokratickým požadavkům lidu. Když pak kontrarevoluce upevnila své pozice, začal Bedřich Vilém IV. pocítovat obtížnost tohoto spolenectví a čím dál tím víc velkou buržoazii krotit v jejích konstitučních požadavcích. Velká buržoazie se ustavičně dovo-
lávala spolenectví s královskou mocí a současně začala v pruské sněmovně předstírat „opozici“. 5. prosince 1848 rozebral Bedřich Vilém IV. pruské Ústavodárné shromáždění a téhož dne „daroval“ ústavu. Základem této ústavy byl návrh, projednaný Ústavodárným shromážděním v průběhu roku 1848 a podrobený reakčním změnám ve prospěch feudální strany. Králi bylo přiznáno právo zrušit kterékoli usnesení sněmoven a „v případě neodkladné nutnosti“ nejen vydávat zákony nezávisle na sněmovnách, ale i revivovat jednotlivé články ústavy. Ale i v této ústavě ještě zůstaly některé demokratické vymoženosti, zejména všeobecné volební právo. Na jeho základě došlo v lednu 1849 při volbách do druhé, dolní sněmovny ke zvolení buržoazně liberálních elementů, které způsobily králi svou kritikou mnoho nepřijemných chvil. Bedřich Vilém IV. v dubnu 1849 sněmovnu rozpustil a 30. května 1849 vydal nový volební zákon, jímž se zaváděl volební systém tří kurií, založený na vysokém majetkovém censu a nerovném zastoupení různých vrstev obyvatelstva. Tak se králi podařilo, že byla do poslanecké sněmovny zvolena poslušná většina, která na zasedání 7. srpna 1849 přijala ústavu navrženou vládou. — 242.

- ¹³¹ Poselství Bedřicha Viléma IV. ze 7. ledna 1850, které obsahuje královy pozměňovací návrhy k návrhu pruské ústavy z 5. prosince 1848. Bylo otiskáno v „Neue Preussische Zeitung“ [„Nových pruských novinách“] čís. 9. z 11. ledna 1850. — 242.
- ¹³² Podle ústavy přijaté sněmovnami a schválené 31. ledna 1850 Bedřichem Vilémem IV. zůstala v Prusku horní sněmovna (panská sněmovna, sněmovna pairů), složená převážně z představitelů feudální šlechty, a dolní sněmovna, zvolená na základě volebního systému tří kurií. Ústava opravňovala vládu zřizovat zvláštní soudy pro vyšetřování velezrádné činnosti a úkladů o vnitřní i vnější bezpečnost státu. Ústava zachovala zákon o zeměbraně, tj. o všeobecné vojenské povinnosti, a vydala tak do rukou reakční pruské vlády veškeré bojeschopné obyvatelstvo Pruska. Článek 40 ústavy zachoval fideikomisy — feudální formu dědění zemědělských usedlostí, podle níž byla usedlost nezci- zitelná a přidělovala se nejstaršímu členu rodiny. — 242.
- ¹³³ *Spojený zemský sněm* — společný sněm provinčních stavovských sněmů, který svolal Bedřich Vilém IV. v dubnu 1847 do Berlína, aby se zbavil finančních nesnází tím, že by se sněm zaručil za zahraniční půjčku. Spojený zemský sněm byl zahájen 11. dubna 1847. Král však odmítl přistoupit na nejskromnější politické požadavky buržoazní většiny sněmu, a proto sněm odmítl zaručit se za půjčku. Král odpověděl tím, že v červnu téhož roku sněm rozpustil; to posílilo opoziční náladu v zemi a uspišilo revoluci v Německu. — 243.
- ¹³⁴ Jde o soudní procesy proti poslancům levice pruského Národního shromáždění, Benediktu Waldeckovi v Berlíně a Karlu Grünovi v Trevíru, kteří se měli před soudem odpovídat ze své politické činnosti. Při soudních procesech vyšly najevo špinavé manévry pruské vlády, která v boji se svými politickými protivníky nepohrdla ani padělanými dokumenty; naproti tomu představitelé „demokracie“ — Waldeck a Grün — se před soudem chovali nedůstojně, zbaběle se zříkali revoluce a všemožně osvědčovali svou loajálnost vůči pruské vládě. Přesto uspořádalo pruské buržoazní a maloburžoazní obecn- stvo, které naplnilo soudní síň, Waldeckovi a Grünovi ovace. — 243.
- ¹³⁵ Z Arndtovy básně „Co je německá vlast?“ („Was ist des Deutschen Va- terland?“). — 243.
- ¹³⁶ Tím se mívá pokus Bedřicha Viléma IV. a panovníků Hannoverska a Saska, k nimž se přidalo 17 dalších německých panovníků, sjednotit Německo — bez Rakouska — pod hegemonií Pruska a vytvořit tak „Malé Německo“. Tento plán podporovali praví liberálové, představitelé kontrarevoluční velké buržoazie, kteří vystoupili z frankfurtského Národního shromáždění a v červ- nu 1849 utvořili takzvanou gothajskou stranu. Tato strana se aktivně účast-

nila voleb do německého parlamentu, který se sešel 20. března 1850 v Erfurtu, aby schválil nový návrh celoněmecké ústavy, revidovaný v duchu kontra-revoluce. Další události daly za pravdu Marxově a Engelsově prognóze o krátkém trvání erfurtského parlamentu. Pod nátlakem rakouské monarchie a ruského carismu přešla řada německých států, které dříve podporovaly Prusko, na stranu Rakouska. Pruská vláda se bála neuposlechnout Miku-láše I. a 29. dubna 1850 erfurtský parlament rozpustila. — 243.

¹³⁷ *Válka žab a myši* (Batrachomyomachia) — starořecká komická báseň nezná-mého autora, parodie na Homérův epos. — 243.

¹³⁸ *Interim* — dočasná dohoda. Zde se míní dohoda uzavřená v září 1849 mezi Pruskem a Rakouskem o společném řízení německých záležitostí, než bude definitivně vyřešena otázka německé ústavy. Podle této dohody, která posílila německou reakci, byla zřízena rakousko-pruská spolková komise, která vlast-ně byla jakýmsi pokračováním Spolkového sněmu; dohoda odporovala pruským plánům na sjednocení Německa. — 243.

¹³⁹ *Seehandlung* [Námořní obchod] — zkratka názvu „Preussische Seehandlungs-gesellschaft“ byla obchodní a úvěrová společnost, založená roku 1772 v Prusku; obdržela od státu řadu důležitých výsad; poskytovala vládě velké půjčky a hrála tak vlastně úlohu jejího bankéře a makléře. Roku 1904 byla oficiálně přeměněna v pruskou státní banku. — 243.

¹⁴⁰ *Hraničáři* — obyvatelé jižních oblastí rakouské říše při tureckých hranicích (Slovinska, Chorvatska, Slavonska a Banátu — které v 16. až 19. století tvo-řily oblast Vojenské hranice). Za užívání půdy byli povinni vykonávat vojen-skou pohraniční službu. — 244.

¹⁴¹ Výraz, jehož použil Alexandr I. v rozhovoru s francouzským vyslancem Caulaincourtem roku 1808. — 244.

¹⁴² Jde o přerušení diplomatických styků mezi Ruskem a Tureckem (12. ledna až 31. prosince 1849), když turecká vláda odmítla žádost rakouského císaře a ruského cara o vydání maďarských a polských politických emigrantů. — 245.

¹⁴³ *Saint Jean d'Acre* — pevnost v Sýrii. Roku 1832, za turecko-egyptské války z let 1831–1833, ji dobyla egyptská vojska.

San Juan d'Ullos — pevnost ve Veracruz (Mexiko). Poslední pevnost, která se udržela ve španělských rukou za mexické války za nezávislost; byla dobyta roku 1825. — 245.

¹⁴⁴ „*Kapitulacemi*“ se míní smlouvy švýcarských kantonů s evropskými státy o do-

dávání vojáků jako žoldnérů. Takové smlouvy se uzavíraly od poloviny 15. století až do poloviny 19. století; za buržoazních revolucí v 18. a 19. století byly švýcarští žoldnéři nástrojem monarchistické kontrarevoluce.

„Původní kantony“ jsou horské švýcarské kantony, z nichž se ve 13. a 14. století vytvořilo původní jádro švýcarského spolku. — 246.

145 Viz poznámku 45. — 247

146 Tím se myslí zákon o zrušení obilních zákonů, který anglický parlament schválil v červnu roku 1846. Takzvané obilní zákony, které omezovaly nebo zakazovaly dovoz obilí ze zahraničí, byly vydány v zájmu velkých pozemkových vlastníků — landlordů. Schválení zákona z roku 1846 znamenalo vítězství průmyslové buržoazie, která bojovala proti obilním zákonům pod heslem svobody obchodu. — 248.

147 Engelsův článek „Otázka desetihodinového pracovního dne“, napsaný přímo pro anglické čtenáře, je jedním z dokladů těsného kontaktu, který udržovali Marx a Engels s revolučním křídlem chartistické strany a s jeho vůdci Georgem Julianem Harneyem a Ernestem Jonesem. Měsíčník „The Democratic Review of British and Foreign Politics, History and Literature“ [„Demokratická revue pro britskou a zahraniční politiku, dějiny a literaturu“] vydával Harney v Londýně od června 1849 do září 1850. Kromě uvedeného Engelsova článku tu byl otištěn i zkrácený překlad první kapitoly Marxových „Třídních bojů ve Francii“. Od 1. července 1859 vydával Harney rovněž týdeník „The Red Republican“ [„Rudý republikán“], kde byl otištěn první anglický překlad „Manifestu Komunistické strany“. Tento týdeník přestal vycházet v listopadu 1850. Od prosince začal Harney vydávat nový týdeník „Friend of the People“ [„Přítel lidu“], který vycházel do léta 1851 a pro který napsal Engels sérii kritických článků o maloburžoazní demokracii. Avšak Harneyův obojaký postoj v době rozkladu Svazu komunistů a jeho přátelské styky s představiteli maloburžoazní demokracie způsobily, že se Marx a Engels s ním rozešli. Zato s Ernestem Jonesem udržovali styky dále a ke spolupráci na týdeníku „Notes to the People“ [„Zprávy pro lid“], který Jones v květnu 1851 založil, přizvali i některé své nejbližší stoupence a pomáhali jim při publicistické práci (Georg Eccarius, Konrad Schramm, Wilhelm Pieper). Podporou chartistického tisku chtěli Marx a Engels posílit tradice revolučního chartismu ze čtyřicátých let a šířit revoluční teorii v masovém hnutí anglických dělníků. — 255.

148 *Manchesterská škola* — teoretický směr v politické ekonomii, který vyjadřoval zájmy průmyslové buržoazie. Stoupenci tohoto směru, freetradeři (free trade — svobodný obchod), hlásali svobodu obchodu a nevmešování státu do hospodářského života. Střediskem agitace freetraderů byl Manchester. V čele

tohoto hnutí stáli dva tamější textilní továrníci, Richard Cobden a John Bright, kteří roku 1838 zorganizovali Ligu proti obilním zákonům. Ve čtyřicátých a padesátých letech tvořili freetradeři zvláštní politickou skupinu, představující levé křídlo liberální strany v Anglii. — 255.

- ¹⁴⁹ Ve svých pozdějších pracích podali Marx a Engels všestrannější charakteristiku zákona o desetihodinovém pracovním dni (viz Karel Marx, „Ustavující manifest Mezinárodního dělnického sdružení“ a „Kapitál“, díl I). — 257.

- ¹⁵⁰ Jde o Lidovou chartu, s níž vystoupili chartisté roku 1838 a v níž žádali všeobecné volební právo a zajištění takových podmínek, aby dělníci mohli tohoto práva využívat: každoroční volby do parlamentu, platy poslancům, tajné hlasování, stejné volební obvody a odstranění majetkového censu pro kandidáty na poslance parlamentu. — 257.

- ¹⁵¹ Court of Exchequer vynesl v únoru 1850 osvobozující rozsudek nad továrníky obviněnými z porušování zákona o desetihodinovém pracovním dni. Toto rozhodnutí, které fakticky znamenalo zrušení zákona, vyvolalo protest dělnictva. Na základě toho vydal pak parlament 5. srpna 1850 nový zákon, který stanovil pracovní dobu pro ženy a nezletilé na 10½ hodiny denně a určoval začátek a konec pracovního dne.

Court of Exchequer (soud státní pokladny) — jeden z nejstarších anglických soudů, pod nějž původně spadaly finanční záležitosti, v 19. století plnil funkci jednoho z nejvyšších soudních dvorů v Anglii. — 258.

- ¹⁵² Jde tu o sérii zákonů vydaných v třicátých až čtyřicátých letech 19. století pod tlakem průmyslové buržoazie; tyto zákony měly zabránit kupčení s úřady a tomu, aby příslušníci aristokratických rodin dostávali různé sinekury. — 266.

- ¹⁵³ Chudinský zákon byl prodebatován v anglickém parlamentě roku 1833 a byl přijat roku 1834. O jeho obsahu viz poznámku 17. — 266.

- ¹⁵⁴ *Zákony o mořeplavbě*, navigační zákony (Navigation Laws), schválené v roce 1651 a v dalších letech, zakazovaly přepravu anglického zboží na cizích lodích; tyto zákony byly zrušeny roku 1849. — 268.

- ¹⁵⁵ *Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů*, které napsali Marx a Engels koncem března 1850, bylo tajně rozšiřováno mezi členy Svazu komunistů v emigraci i přímo v Německu. Provolání zabavila pruská policie u některých zatčených členů Svazu komunistů a pak je uveřejnily německé buržoazní listy „Kölnische Zeitung“ i „Dresdner Journal und Anzeiger“ [„Dražďanské noviny a věstník“]. Poté bylo otištěno v knize „Die Communisten-Verschwörungen des neunzehnten Jahrhunderts“ [„Komunistické spiknutí devatenáctého století“], sestavené dvěma policejními úředníky, Wermuthem

a Stieberem, které Engels charakterizoval jako „dva nejničemnější policejní lumpy“. V tomto svazku je dokument otištěn podle textu, který přehlédl Engels a uveřejnil v roce 1885 jako přílohu k německému vydání Marxova díla „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům“. — 273.

- ¹⁵⁶ Názory na agrární otázku, které jsou tu vysloveny, těsně souvisí s Marxovým a Engelsovým celkovým hodnocením vyhlídek na další vývoj revoluce ve čtyřicátých až padesátých letech. Zakladatelé marxismu se tehdy domnívali, jak připomíná Lenin, že kapitalismus už je na ústupu, a socialismus že už je blízko. Proto se Marx a Engels v „Provolání“ vyslovují proti tomu, aby půda zkonfiskovaná statkářům byla odevzdána rolníkům, a jsou pro to, aby přešla do vlastnictví státu a byla dána do užívání dělnickým koloniím sdruženého vesnického proletariátu.

Marxistické názory na agrární otázku rozvinul pak Lenin na základě zkušeností z Velké říjnové socialistické revoluce a také na základě zkušeností z revolučního hnutí v jiných zemích. Vyložil, že po proletářské revoluci ve vyspělých kapitalistických zemích bude účelné zachovat převážnou většinu velkých zemědělských závodů, a napsal: „Bylo by však velmi hrubou chybou přehnat tuto zásadu nebo ji uplatňovat šablonovitě a nikdy nedovolovat, aby *část* pozemků vyvlastněných vyvlastňovatelů dostalo zdarma okolní malé a někdy i střední rolnictvo“ (V. I. Lenin, Spisy, sv. 31, čes. vyd. 1955, str. 155). — 281.

- ¹⁵⁷ Th. Carlyle, „The French Revolution: a History“ [„Dějiny francouzské revoluce“] sv. 1–3, Londýn 1837. Th. Carlyle, „Oliver Cromwell's Letters and Speeches“ [„Dopisy a řeči Olivera Cromwella“] sv. 1–2, Londýn 1845. Th. Carlyle, „Chartism“ [„Chartismus“], Londýn 1840. Th. Carlyle, „Past and Present“, Londýn 1843. Kritiku této knihy podal Engels ve stati „Situace Anglie. Minulost a přítomnost od Thomase Carlyla“, Marx-Engels, Spisy, svazek 1, čes. vyd. 1956, str. 551–575. — 284.

- ¹⁵⁸ Th. Carlyle, „Heroes, Hero Worship and the Heroic in History“ [„Hrdinové, uctívání hrdinů a hrdinství v dějinách“], Londýn 1846. — 285.

- ¹⁵⁹ *Pecksniff* — postava z díla Charlese Dickense „Život a dobrodružství Martina Chuzzlewita“ („Martin Chuzzlewit“); svatoušek a pokrytec. — 285.

- ¹⁶⁰ *Svobodní zednáři* — nábožensko-filosofické hnutí, které vzniklo v Anglii koncem 17. a začátkem 18. století a které se pak rozšířilo v mnoha zemích jako tajné lóže (buňky) „svobodných zednářů“, kteří halili svou činnost do mystických rituálů a tajných obřadů. Svobodní zednáři propagovali myšlenky buržoazní morálky. Jejich filosofické názory se blížily deismu, takzvanému „náboženství rozumu“. Věřili ve věčný, neměnný zákon přírody, jímž je určován i společenský vývoj. Moudrost mimořádných lidí je podle jejich názorů pod-

míněna znalostí tohoto zákona a mravním sebezdokonalováním. Řád zednářských lóží byl zpravidla proniknut mystickým kultem osobnosti, řadoví členové lóží byli pouhými nástroji svých vůdců, němými vykonavateli jejich vůle.

Illumināti — jeden z druhů svobodných zednářů — byli rozšířeni hlavně v Bavorsku v druhé polovině 18. století. — 290.

- ¹⁶¹ *Kouzelná flétna* — Mozartova opera na text Emanuela Schikanedra. Opera vyjadřuje naivní pohádkovou formou myšlenku, že kdo správně poznal síly skryté v přírodě a vytrvale se řídí jejími zákony, dochází odměny, a darebáci že jsou po zásluze potrestáni. — 290.

- ¹⁶² *Laissez faire, laissez aller* [„Ponechte všemu volný průběh“] — heslo buržoazních ekonomů, stoupenců svobody obchodu (Free trade) a nezasahování státu do oblasti hospodářství. — 292.

- ¹⁶³ *In partibus infidelium* — viz poznámku 64. — 292.

- ¹⁶⁴ Hlavní postava románu Jamese Fenimora Coopera „Vyzvědač“ („The Spy“) Harvey Birch plnil špionážní příkazy z ideových, vlasteneckých pohnutek. — 296.

- ¹⁶⁵ „*Le Charivari*“ [„Kočičina“] — francouzský satirický časopis buržoazně republikánského zaměření; vycházel v Paříži od roku 1832; za červencové monarchie jízlivě útočil na vládu; v roce 1848 přešel do tábora kontrarevoluce. — 296.

- ¹⁶⁶ *Tajná Společnost nových ročních období* — vznikla brzy po zániku Společnosti ročních období roku 1839 a byla jakýmsi jejím pokračováním. Jádrem společnosti tvořili dělníci, jejími členy byli i studenti. Svými názory měli členové Společnosti blízko k revolučnímu babeufismu a byli značně ovlivněni utopisticko-komunistickými myšlenkami Džamého. — 296.

- ¹⁶⁷ Viz poznámku 6. — 299.

- ¹⁶⁸ Míni se dobrodružný pokus malé skupiny spiklenců, členů tajných revolučních společností, kteří chtěli použít k teroristickým činům vlastnoručně vyrobených zápalných pum. V dobrodružství byli od samého začátku zapleteni policejní agenti, kteří systematicky informovali prefekturu o akcích spiklenců. Tak mohla policie všechny účastníky spiknutí pozatýkat. Soudní přelíčení se spiklenci se konalo roku 1847; vyšlo v něm najevo, jak hluboko dovedla policejní agentura proniknout do tajných společností. — 299.

- ¹⁶⁹ Slavný román Alaina René Le Sage, „Příběhy Gila Blase ze Santillany“ („Gil Blas de Santillane“). — 299.
- ¹⁷⁰ Jde o Spisy Charlese Fouriera, „Théorie des quatre mouvements et des destinées générales“ [„Teorie čtyř pohybů a všeobecných osudů“], „La fause industrie morcelée, répugnante, mensongère et l'antidote, l'industrie naturelle, combinée, attrayante, véridique“ [„Nesprávný průmysl, nesouvislý, odpuzující, falešný a jeho opak, průmysl přirozený, kombinovaný, přitažlivý, opravdový“]; „Théorie de l'unité universelle“ [„Teorie všeobecné jednoty“]; v prvním vydání byla tato práce nazvána „Traité de l'association domestique agricole“ [„Pojednání o domácko-zemědělském sdružení“]. Z posmrtných Fourierových spisů byla otázkám obchodu částečně věnována nedokončená práce „Des trois unités externes“ [„O třech vnějších jednotách“], otištěná roku 1845 v časopise „La Phalange“ [„Falanga“]. Obsáhlé úryvky z této práce přeložil Engels do němčiny a otiskl v knize „Deutsches Bürgerbuch“ [„Kniha německých občanů“] v roce 1846 (viz B. Engels, „Úvod a závěr k Fourierovu fragmentu o obchodu“, Marx–Engels, Spisy, sv. 2., čes. vyd. 1957, str. 575–581). — 306.
- ¹⁷¹ O událostech 15. května 1848 viz poznámku 19. — 307.
- ¹⁷² 10. března 1850 se konaly ve Francii doplňovací volby poslanců do Zákonnodárného shromáždění za vyloučené členy strany Hory. Volby skončily vítězstvím strany demokraticko-socialistického tábora. — 309.
- ¹⁷³ *Droit d'enregistrement* (registrační právo) — poplatek vybíraný za registraci a právní úpravu různých dokumentů: smluv o koupi a prodeji, darovacích listin, soudních rozsudků aj. Tato registrace, potvrzování pravosti dokumentů, byla tehdy zdrojem příjmů pro státní pokladnu. — 312.
- ¹⁷⁴ *Potravní daně* (octroi) — se vybíraly ve městech z dováženého zboží široké spotřeby. — 312.
- ¹⁷⁵ Tento požadavek vytyčili Marx a Engels v „Požadavcích Komunistické strany v Německu“ (viz Marx–Engels, Spisy, sv. 5, čes. vyd. 1959, str. 19–21). — 320.
- ¹⁷⁶ „Punch“ — zkrácený název anglického humoristického týdeníku buržoazně-liberálního zaměření „Punch, or the London Charivari“ [„Kašpárek aneb Londýnská kočička“]. Vychází v Londýně od roku 1841. — 322.
- ¹⁷⁷ *Downing Street* — ulice v centru Londýna, kde je oficiální sídlo vlády. — 324.

- ¹⁷⁸ *Volební jednota* (Union électorale) — pod tímto názvem vystoupil v doplňovacích volbách do francouzského Zákonnodárného shromáždění v březnu 1850 blok všech monarchistických stran a skupin, v němž se sdružili orleanisté, legitimisté, bonapartisté, katolíci i ostatní.
„*La Patrie*“ [„Vlast“] — francouzský deník založený roku 1841; v roce 1850 zastupoval zájmy spojených monarchistů, takzvané strany pořádku, a byl orgánem jejich volebního bloku; později bonapartistický list. — 326.
- ¹⁷⁹ Na pařížské burze se uzavíraly obchody od jedné do tří hodin odpoledne. — 327.
- ¹⁸⁰ Tím se míní kavárna Tortoni na bulváru des Italiens; v této kavárně i v jejím okolí se konaly burzovní obchody v hodinách, kdy byla burza zavřena. Na rozdíl od oficiální burzy se kavárně Tortoni i jejímu okolí říkalo „malá burza“. — 328.
- ¹⁸¹ Na jaře roku 1848 došlo v Mohuči ke krvavým srážkám mezi občanskou gardou a pruskými vojáky. Tyto události vyvolaly v Německu široký ohlas a byly projednávány ve frankfurtském Národním shromáždění; shromáždění se omezilo na to, že zvolilo komisi, která předložila svou zprávu v době, kdy mohučská občanská garda byla už pruskými vojáky odzbrojena. — 330.
- ¹⁸² Jde o usnesení, jež bylo přijato na společné schůzi londýnského Německého dělnického vzdělávacího spolku a německých politických emigrantů v Londýně 18. listopadu 1849. Toto usnesení bylo uvedeno ve výroční zprávě Výboru pro podporu německých emigrantů v Londýně z 3. prosince 1849 (viz tento svazek, str. 545—547). — 332.
- ¹⁸³ Gustav Struve a Thomas Thothergill, vydávající se za představitele německých politických emigrantů v Londýně, obrátili se na Gibbse, který dočasně zastupoval londýnského starostu, se žádostí, aby byla zaopatřena práce pro sto německých emigrantů, kteří zůstali v Londýně úplně bez prostředků; Gibbs jejich žádost odmítl s tím, že v podobné situaci je mnoho anglických dělníků. Krátká zpráva o tom byla otištěna v „Times“ z 24. května 1850. — 335.
- ¹⁸⁴ Jde o tajnou organizaci, kterou vytvořili němečtí emigranti ve Švýcarsku a která se nazývala „Revoluční centralizace“. V čele jejího ústředního výboru, který byl v Curychu, stál jeden z vůdců drážďanského povstání z května 1849 Tzschirner; důležitou úlohu v této organizaci hráli Fries, Greiner, Sigel, Techow, Schurz, J. F. Becker, aktivní účastníci bádensko-falckého povstání z roku 1849. Z členů Svazu komunistů vstoupili do této organizace d'Ester, Bruhn aj., a také Wilhelm Wolff, který tu působil podle pokynů Svazu komunistů. V červenci až srpnu 1850 začali vedoucí činitelé „Revoluční centrali-

zace“ jednat s ústředním výborem Svazu komunistů o sjednocení obou organizací. Marx a Engels jménem ústředního výboru tyto návrhy odmítli, neboť to bylo v rozporu se zásadami Svazu komunistů, který hájil samostatnou organizaci proletářské strany. Koncem roku 1850, v době, kdy byli němečtí političtí emigranti ze Švýcarska hromadně vypovídati, se „Revoluční centralizace“ rozpadla. — 336.

¹⁸⁵ Když se Marx a Engels z dopisu Wilhelma Wolffa z 9. května 1850 dověděli o činnosti „Revoluční centralizace“ a o intrikách jejího agenta Bruhna v Německu, poslali do Švýcarska Ernsta Dronka jako emisara Svazu komunistů. Dronke v dopise ústřednímu výboru z 3. července 1850 a v dopisech Engelsovi z 3. a 18. července 1850 podrobně referoval o své úspěšné činnosti v Německu a Švýcarsku. — 338.

¹⁸⁶ Když Struve v říjnu roku 1849 přijel do Anglie, začal společně s Heinzenem, Rudolfem Schrammem, Rugem, Bauerem (ze Stolpe) a několika dalšími maloburžoazními demokraty, kteří všichni chtěli zmařit samostatnou organizaci proletariátu, intrikovat proti sociálně demokratickému emigrantskému výboru, který řídili Marx a Engels. V lednu, únoru a dubnu 1850 uspořádali několik schůzí německých emigrantů a založili samostatný Demokratický svaz, sestavili „Oběžník všem přátelům německých emigrantů-demokratů“, který v dubnu 1850 zoselali německým emigrantům v Londýně a poslali i do Německa a v němž oznamovali, že byla vytvořena jednotná organizace německých emigrantů-demokratů pod vedením „Ústředního byra celé německé emigrace“. — 338.

¹⁸⁷ *Ústřední výbor evropské demokracie* byly vytvořeny v červnu 1850 v Londýně z iniciativy Mazziniho, který se o to pokoušel již ke konci roku 1849 ve Švýcarsku. Tyto snahy, sjednotit buržoazní a maloburžoazní emigranty v jedné mezinárodní organizaci, horlivě podporovali Struve a Ruge. Na Struvovo doporučení se Ruge stal jako zástupce německé demokratické strany členem výboru. Ústřední výbor evropské demokracie byla organizace jak složením, tak názorově krajně nesoudržná, a proto se dlouho neudržela; zostření vztahů mezi italskými a francouzskými emigranty-demokraty způsobilo, že se Výbor už v březnu 1852 fakticky rozpadl. Marx v „Třetím mezinárodním přehledu“ (viz tento svazek, str. 490—493) nemilosrdně zkritizoval ustavující manifest tohoto výboru z 3. července 1850. — 338.

¹⁸⁸ Jde o povstání za říšskou ústavu, která propukla na jaře a v létě roku 1849 v jihozápadním Německu. — 338.

¹⁸⁹ Počátkem roku 1846 založili Marx a Engels v Bruselu, kde tehdy žili, Komunistický korespondenční výbor, který sdružoval přední německé a belgické

socialisty. Když se pak Marxovi a Engelsovi podařilo dosáhnout toho, že Svaz spravedlivých byl reorganizován ve Svaz komunistů, byla v Bruselu v srpnu 1847 kolem tohoto korespondenčního výboru vytvořena bruselská obec Svazu komunistů. V této obci pak aktivně působili nejrevolučnější z belgických socialistů, jako Gigot a Tedesco. Po únorové revoluci z roku 1848 ve Francii začala však belgická vláda všemožně pronásledovat německé revoluční uprchlíky — Marxe, Wilhelma Wolffa a další členy Svazu komunistů, a ti pak byli nuceni z Belgie odjet. V srpnu 1848 byli Tedesco a další belgičtí členové obce postaveni před soud při takzvaném risquons-toutsém procesu, který inscenovala reakční vláda belgického krále Leopolda, aby se vypořádala s demokracií. Tedesco a několik dalších belgických demokratů byli odsouzeni k trestu smrti, který jim byl změněn v doživotní žalář. — 339.

¹⁹⁰ *Německý dělnický spolek* v Bruselu založili koncem srpna 1847 Marx a Engels s cílem politicky vychovávat německé dělníky žijící v Belgii a propagovat mezi nimi myšlenky vědeckého komunismu. Pod vedením Marxe, Engelse a jejich spolubojovníků stal se tento spolek legálním centrem sjednocujícím německé revoluční proletáře v Belgii. Nejlepší členové spolku vstoupili do bruselské obce Svazu komunistů. Spolek měl významnou úlohu při zakládání bruselského Demokratického sdružení. Německý dělnický spolek v Bruselu se rozpadl krátce po únorové buržoazní revoluci z roku 1848 ve Francii, kdy belgická policie pozatýkala a vypověděla mnoho jeho členů. — 339.

¹⁹¹ *Dělnické bratrstvo* — sdružení německých dělníků a řemeslníků, které založil roku 1848 v Berlíně člen Svazu komunistů Stephan Born. Jako představitel reformistické linie v dělnickém hnutí spokojil se Born tím, že omezil činnost bratrstva na organizování hospodářských stávek a na pokusy o prosazování úzce cechovního rázu v zájmu řemeslníků (poskytování úvěru malovýrob- cům, organizování družstev). Programové dokumenty bratrstva byly směsicí útržků nesprávně pochopených myšlenek „Manifestu Komunistické strany“ a maloburžoazních učení Louis Blancova a Proudhonova. Přesto se místní sekce bratrstva, které na mnoha místech vedli členové Svazu komunistů, pod bezprostředním vlivem revolučních událostí z let 1848—1849 aktivně zúčastnily revolučního boje. Když Marx a Engels na jaře roku 1849 prakticky vytyčili otázku přípravy k založení proletářské strany, nezávislé na maloburžoazní demokracii, hodlali k tomu použít organizace Dělnického bratrstva. V roce 1850 vláda Bratrstvo rozpustila, ale jednotlivé sekce existovaly ještě po řadu dalších let. — 340.

¹⁹² Viz poznámku 106. — 341.

¹⁹³ „*The Sun*“ [„Slunce“] — anglický buržoazně liberální deník, který vycházel v letech 1798 až 1876 v Londýně. — 343.

- ¹⁹⁴ *Zákon o cizincích z roku 1848* byl přijat anglickým parlamentem v době, kdy došlo k revolučním událostem na kontinentě a k chartistické demonstraci z 10. dubna 1848. Podle tohoto zákona mohl být cizinec na rozkaz vlády kdykoli vypovězen z Anglie. Zákon měl zůstat v platnosti jeden rok. — 343.
- ¹⁹⁵ „*The Spectator*“ [„Divák“] — anglický týdeník liberálního směru, vycházející v Londýně od roku 1828. — 345.
- ¹⁹⁶ „*Neue Preussische Zeitung*“ [„Nové pruské noviny“] — krajně reakční německý deník, který vycházel od června 1848 v Berlíně; byl orgánem kontrarevoluční dvorské kamarily a pruských junkerů. Byl též znám pod názvem „*Kreuz-Zeitung*“ [„Křížové noviny“], protože v jeho záhlaví byl vyobrazen kříž. — 348.
- ¹⁹⁷ Tím je míněn Marx. V noticce, otištěné 25. května 1850 v „*Neue Preussische Zeitung*“, se oznamovalo, že Marx prý jezdil po Německu a v souvislosti s přípravou atentátu na pruského krále navštívil Berlín. — 348.
- ¹⁹⁸ Marx tu naráží na Bunsenův baronský titul. — 348.
- ¹⁹⁹ „*The Globe*“ — zkrácený název anglického deníku „*The Globe and Traveller*“ [„Svět a cestovatel“], který vychází v Londýně od roku 1803; orgán whigů, v době, kdy byli u moci, vládní orgán; od roku 1866 orgán konzervativců. — 350.
- ²⁰⁰ „*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*“ [„Porýnské noviny pro politiku, obchod a průmysl“] — deník, který vycházel v Kolíně nad Rýnem od 1. ledna 1842 do 31. března 1843. Tento list založili představitelé porýnské buržoazie, opozičně naladěni proti pruskému absolutismu. Pro spolupráci v listu byli získáni i někteří mladohegelovci. Od dubna 1842 se stal spolupracovníkem „*Rheinische Zeitung*“ K. Marx a od října téhož roku byl jedním z jejich redaktorů. V „*Rheinische Zeitung*“ vyšlo také několik článků B. Engelse. Za Marxovy redakce začal tento list nabývat stále určitějšího revolučně demokratického charakteru. Vláda uvalila na „*Rheinische Zeitung*“ zvlášť přísnou cenzuru a pak list zastavila. — 350.
- ²⁰¹ „*Neue Deutsche Zeitung*“ [„Nové německé noviny“] — demokratický list, který vycházel v letech 1848—1850 ve Frankfurtu nad Mohanem. Jeho redaktorem byl Otto Lüning, v polovině čtyřicátých let jeden z představitelů „pravého“ socialismu, v období revolucí z let 1848 až 1849 maloburžoazní demokrat. Lüning uveřejnil ve svých novinách recenzi o vyšlých čtyřech číslech „*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*“ a věnoval v ní zvláštní pozornost Marxovu dílu „*Třídní boje ve Francii 1848—1850*“ a Engelsovu dílu „*Německá kampaň za říšskou ústavu*“. — 352.

- ²⁰² Marxův a Engelsův „Manifest Komunistické strany“ a Marxova „Bída filosofie“ — viz Marx-Engels, Spisy, sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 450 a 195—196). — 352.
- ²⁰³ „Weser-Zeitung“ [„Weserské noviny“] — německé buržoazní liberální noviny, založené v Brémách roku 1844. — 354.
- ²⁰⁴ Dílo „Německá selská válka“ napsal Engels v létě roku 1850 v Londýně a otiskáno bylo v „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“ v dvojčísle 5—6. Hlavním Engelsovým pramenem po faktografické stránce byla kniha německého demokratického historika Wilhelma Zimmermanna „Allgemeine Geschichte des grossen Bauernkrieges“ [„Všeobecné dějiny velké selské války“], díl 1—3, Stuttgart 1841—1843.
- „Německá selská válka“ vyšla znovu roku 1870 jako separátní brožura s předmluvou, v níž Engels objasňuje úlohu rolnictva jako spojence proletariátu. Poněvadž kniha měla u německých dělnických čtenářů velký ohlas, byla opět vydána roku 1875; toto vydání doplnil Engels předmluvou. V osmdesátých letech se Engels chystal „Německou selskou válku“ přepracovat a doplnit ji novým obšírným materiálem z německých dějin. „Svou ‚Selskou válku‘ přepracovávám úplně znova,“ psal Sorgovi 31. prosince 1884. „Selská válka tu bude vylíčena jako úhelný kámen celých německých dějin.“ Avšak příprava vydání II. a III. dílu „Kapitálu“ a jiné neodkladné práce znemožnily Engelsovi uskutečnit tento záměr. Zachoval se pouze nedokončený rukopis zamýšlených doplňků k „Německé selské válce“ a řada rukopisných poznámek. — 357.
- ²⁰⁵ Hanza — obchodní a politické sdružení středověkých německých měst, ležících na pobřeží Severního a Baltického moře a při řekách, které se do těchto moří vlévají; cílem hanzy bylo získat obchodní monopol v severní Evropě. Rozkvět hanzy spadá do druhé poloviny 14. století. — 360.
- ²⁰⁶ Úrok — jedna z forem feudální daně, kterou platili vlastníci malých zemědělských usedlostí.
- Úmrtné (Sterbefallabgaben) — bylo vymáháno z pozůstalosti na základě feudálního práva lenního pána k zemědělské usedlosti a majetku zemřelého sedláka — tzv. odúmrtí (Sterbefall, Todfall, ve Francii — „právo mrtvé ruky“); v Německu si vrchnost zpravidla brala od dědiců nejlepší kus dobytka.
- Ochranné (Schutzgelder) — poplatek, který vybírali feudálové za „ochranu“ a soudní „pomoc“, údajně poskytovanou poddaným. — 363.
- ²⁰⁷ „Obecný pentz“ (gemeiner Pfenig) — daň, kombinace daně z hlavy a daně z majetku. Hlavní tíha této daně spočívala na sedlácích. — 365.

- ²⁰⁸ *Annáty* se nazývaly jednorázové poplatky, které odváděly římské kurii osoby, jimž papež propůjčil církevní úřad s obročím (beneficium). Většinou se rovnaly ročnímu výnosu uděleného obročí. Uživatelé beneficia si sumu zaplacenou při udělení církevních úřadů stonásobně vynahradili tím, co vymohli a vyždímali z obyvatelstva. — 365.
- ²⁰⁹ Engels míní německé buržoazní liberály, kteří tvořili za revoluce z let 1848 až 1849 většinu frankfurtského Národního shromáždění i národních shromáždění v jednotlivých německých státech. V prvních měsících revoluce byli v některých státech (např. v Prusku) v čele „ústavních vlád“ liberálové, ale později je vystřídali zástupci byrokracie a šlechty. Konstitucionalisté se snažili udržet královskou moc jako záštitu proti dalšímu rozvíjení a prohlubování revoluce a současně ji omezit liberálně buržoazní ústavou. Jejich kompromisnická taktika a zrádné dohody s reakčními stranami byly jednou z hlavních příčin porážky německé revoluce z let 1848–1849. — 367.
- ²¹⁰ Míni se řád hrdebního práva Karla V. (*Constitutio criminalis Carolina*), schválený říšským sněmem v Řezně roku 1532; tento zákoník se vyznačoval velmi krutými tresty. — 370.
- ²¹¹ *Valdenští* — náboženská sekta, která vznikla koncem 12. století mezi plebejskou chudinou jihofrancouzských měst. Podle tradice byl jejím zakladatelem lyonský kupec Petr Valdesius (Pierre de Vaux), který rozdal celé své jmění chudým. Valdenští odmítali vlastnictví, odsuzovali hromadění statků katolickou církví a hlásali návrat k mravům prvotních křesťanů. Valdenské kacířství se rozšířilo hlavně mezi venkovským obyvatelstvem horských oblastí jihozápadního Švýcarska a Savojska, kde dostalo ráz obrany přežitků prvobytně pospolného zřízení a patriarchálních poměrů. — 373.
- ²¹² *Albigenští* — náboženská sekta, ve 12. až 13. století velmi rozšířená v jiho-francouzských a severoitalských městech. Jejich hlavním střediskem bylo jihofrancouzské město Albi. Albigenští, kteří brojili proti okázalosti katolických bohoslužeb a církevní hierarchii, vyjadřovali v náboženském rouše protest měšťských obchodníků a řemeslníků proti feudalismu. Připojila se k nim část jihofrancouzské šlechty, usilující o sekularizaci církevní půdy. Papež Innocenc III. vyhlásil roku 1209 proti albigenským křížovou výpravu. Po dvacetileté válce a krvavých represáliích bylo hnutí potlačeno. — 373.
- ²¹³ Jeden z vůdců francouzského selského povstání z roku 1251 (tzv. „pastýřského povstání“), kazatel jménem Jakub. Podle kronik pocházel z Uher. — 373.
- ²¹⁴ *Kališníci* — jeden ze dvou směrů husitského hnutí. Kališníci se opírali o měš-

ťanstvo a část české šlechty, spokojovali se požadavkem samostatné národní církve nezávislé na Římu a požadavkem sekularizace církevních statků. — 373.

- ²¹⁵ *Táborité* — druhý proud husitského hnutí, představující na rozdíl od kališníků jeho revoluční, demokratické křídlo. V požadavcích táboritů se odrážejí snahy selských mas a městské chudiny odstranit celý feudální řád. Zrady kališníků na táboritech využila feudální reakce k potlačení husitského hnutí. — 374.

- ²¹⁶ *Mrškači* (flagelanti) — asketická náboženská sekta, která se rozšířila po Evropě v 13. až 15. století. Mrškači hlásali, že sebetřýzněním lze dosáhnout odpuštění hříchů.

Lollardi (doslovně: „brumlači modlitby“) — náboženská sekta v Anglii a v jiných evropských zemích (vznikla ve 14. století), silně nepřátelská katolické církvi, přijala učení anglického reformátora Wycliffa, vyvodila z něho ještě radikálnější důsledky a vystupovala v náboženskomystickém rouše proti feudálním výsadám. Mnozí lollardi, mezi nimiž převládali příslušníci lidových vrstev a nižšího duchovenstva, se účastnili povstání Wata Tylera z roku 1381. Od konce 14. století byli lollardi krutě pronásledováni. — 374.

- ²¹⁷ *Chiliasmus* (od řeckého slova „chilias“ — tisíc) — náboženskomystické učení o druhém příchodu Krista na zem a nastolení „tisícileté říše“ spravedlnosti, všeobecné rovnosti a blaženosti. Chiliastická víra vznikla v době rozkladu otrokářského řádu z nesnesitelného útlaku pracujících, kteří hledali východisko ve fantastických snech o vykoupení. Tato víra se velmi rozšířila v době raného křesťanství a potom se objevovala stále znovu v učení různých náboženských sekt. — 375.

- ²¹⁸ Citát z Luthera uvádí Engels podle Zimmermanna (viz Stuttgart 1841, I. díl, str. 364–365). — 376.

- ²¹⁹ M. Luther, „An den Christlichen Adel deutscher Nation: von des Christlichen standes besserung“, Vuittemberg [1520]. Engels cituje podle Zimmermanna. — 376.

- ²²⁰ *Augsburské vyznání* — výklad základů luterství, předložený roku 1530 na říšském sněmu v Augsburgu císaři Karlu V.; byl to kompromis mezi měšťanským ideálem „levné církve“ (zrušení okázalých obřadů, zjednodušení církevní hierarchie atd.) a mezi zájmy knížat. Hlavou církve neměl být nadále papež, nýbrž panovník. Císař augsburské vyznání zamítl. Válka knížat, která přijala luteránskou reformaci, s císařem skončila roku 1555 augsburským náboženským smírem, který potvrdil, že každý vladař má právo určovat náboženství svých poddaných podle vlastního uznání. — 377.

- ²²¹ Surový vojenský trest, známý již u Římanů. Podle práva lancknechtů (15. až 17. stol.) byl těžký provinilec vehnán do uličky napřažených kopí a ubodán. Z toho se vyvinulo běhání uličkou vojáků (v Čechách „pračaty“), kteří bili odsouzence pruty. Tato forma trestu se udržovala ve vojscích od třicetileté války až do poloviny 19. století. — 378.
- ²²² Název polemického letáku, který vydal Luther v květnu 1525, kdy vrcholila selská válka: „Widder die reubischen und mörderischen rotten der andern bawren“. Následující citáty jsou uvedeny podle Zimmermanna. — 379.
- ²²³ Toto datum uvádí Zimmermann v prvním vydání svého díla. Podle pozdějších přesnějších zjištění se Tomáš Münzer narodil kolem roku 1490. — 380.
- ²²⁴ *Novokřtělci* čili anabaptisté učili, že křesťané mají přijímat křest až v dospělém věku. Proto své stoupence znovu křtili. — 380.
- ²²⁵ „Die Fürstenpredigt. Auslegung des andern unterschtyds Danielis deß propheeten gepredigt auffm schlos zu Alstet vor den tetigen thewren Herzcogen vnd vorstehern zu Sachssen durch Thoma Müntzer, diener des Wordt gottes“ [„Kázání ke knížatům. Výklad druhého rozdílu proroka Daniela, pronesený na zámku allstedtském Tomášem Münzerem, služebníkem slova Božího, před horlivými a znamenitými vévody a předáky saskými“], Allstedt 1524. Engels cituje podle Zimmermanna. — 381.
- ²²⁶ Engels má na mysli názory německého idealistického filosofa Strausse a jiných mladohegelovců, kteří ve svých raných pracích vystupovali jako panteisté. — 381.
- ²²⁷ Míní se Münzerův leták, který vyšel roku 1524 v Mühlhausenu pod názvem: „Außgetrückte emplössung des falschen Glaubens der ungetrewen welt (durchs gezeügnis des Evangelions Luce) vorgetragen der elenden erbermlichen Christenheytt zur innerung jres irsals“ [„Pádné odhalení nepravé víry odpadlého světa skrze svědectví Lukášova evangelia, předložené ubohému a nešťastnému křesťanstvu, aby se na své bludy rozpomenulo“]. Citováno podle Zimmermanna. — 383.
- ²²⁸ Viz Zimmermann, Stuttgart 1842, díl 2, str. 75. — 384.
- ²²⁹ M. Luther, „Eyn brieff an die Fürsten zu Sachsen von dem auffrurischen geyst“, Wittenberg 1524. — 384.
- ²³⁰ Podle pozdějších přesnějších zjištění vydal se Münzer nejprve do říšského města Mühlhausen, odkud byl v září 1524 vypovězen pro účast na nepokojích

městské chudiny. Z Mühlhausen se Münzer odebral do Norimberka.
385.

- ²³¹ Tištěná odpověď Münzerova Lutherovi z roku 1524 měla název: „Hochverursachte Schutzrede vnd antwort (wider das Gaistloße Sanfft lebende fleysch zu Wittenberg), welches mit verkärter weyße (durch den Diepstal der heiligen schrift die erbermdliche Christenheit) also gatz jämmerlichen besudelt hat“ [„Řádně odůvodněná obhajoba a odpověď bezduchému, sladce si žijícímu tělu ve Wittenberce, jež překroucením a podvodným zkreslením Písma svatého tak nestoudně poskvřnilo nebohé křesťany“]. — 385.
- ²³² *Independenti* — náboženskopolitický směr, který vznikl v Anglii v druhé polovině 16. století a byl určitou formou opozice střední obchodní a průmyslové buržoazie a „nové“ zburžoaznělé šlechty proti absolutismu a státní anglikánské církvi. Za anglické buržoazní revoluce v 17. stol. vytvořili *independenti* samostatnou politickou stranu, která koncem roku 1648 dobyla moc. — 388.
- ²³³ Slova Honzíka Pištce uvádí Engels podle Zimmermanna. — 389.
- ²³⁴ *Švábský svaz* knížat, šlechty a patricijské smetánky říšských měst jihozápadního Německa byl založen roku 1488. Jeho hlavním cílem byl boj proti selskému a plebejskému hnutí. Jihoněmecká a západoněmecká knížata, která měla v tomto reakčním sdružení hlavní slovo, využívala svazu rovněž k posílení vlastní oligarchické moci. Svaz měl vlastní administrativní a soudní orgány i vojsko. Roku 1534 se následkem vnitřních rozbrojů rozpadl. — 392.
- ²³⁵ *Sékelové* (Székely) — maďarský kmen sídlící ve východním cípu Sedmihradska. — 398.
- ²³⁶ Míni se lidové povstání na Sicílii proti vládě francouzské dynastie Anjou, která dobyla jižní Itálii a Sicílii roku 1267. 31. března 1282 večer — v době nešpor — pobilo palermské obyvatelstvo několik tisíc francouzských rytířů a vojáků. — 398.
- ²³⁷ Engels mluví 95 tezí, které Luther (jenž začal svou kněžskou kariéru jako obyčejný mnich augustiniánského kláštera v Durynsku) přibíhal 31. října 1517 na dveře jednoho kostela ve Wittenbergu. Teze obsahovaly ostrý protest proti kupčení s odpustky a proti zlořádům katolického duchovenstva, jakož i první náčrt Lutherova náboženského učení v duchu měšťanských ideálů. — 401.
- ²³⁸ *Burleska* — žánr parodicko-satirické literatury, hojně pěstovaný renesančními spisovateli a ideology humanismu; burleskou zesměšňovali nabubřelý styl

dvorské poezie a škrobených mravů horních vrstev feudální společnosti. — 401.

- ²³⁹ *Války Červené a Bílé růže* (1455–1485) — války mezi dvěma anglickými feudálními rody zápolícími o trůn: rodem Yorků, kteří měli v erbu bílou růži, a rodem Lancasterů, kteří měli v erbu růži červenou. Kolem Yorků se seskupila část feudálních velmožů hospodářsky vyvinutějšího jihu, rytířstvo a měšťané; Lancastery podporovala feudální aristokracie severních hrabství. Válka vedla téměř k úplnému vyhubení starých feudálních rodů a skončila nastolením dynastie Tudorů, kteří zavedli v Anglii tuhý absolutismus. — 403.
- ²⁴⁰ *Zeměmi předního Rakouska* se nazývaly državy rakouských Habsburků a jejich přímých vazalů, roztroušené v Horním Švábsku a Schwarzwaldu. — 406.
- ²⁴¹ Z ultimáta, které předložil Truchsess, velitel vojsk trestné výpravy Švábského svazu, selským povstalcům z Hegau 15. února 1525, když šlechta už soustředila dostatečné síly k potlačení povstání. Citováno podle Zimmermanna. — 407.
- ²⁴² Podle nařízení císaře Maxmiliána o zemských soudech mohli být členy těchto soudů pouze představitelé „urozených“ stavů. — 408.
- ²⁴³ Míni se hornatý kraj jižního Bádenska (Oberland), který prostupuje Schwarzwald (Černý les). V 16. století patřila markraběti bádenskému jen část tohoto území, zbytek byl připojen k rakouskému Breisgau anebo podřízen menším duchovním a světským feudálům. — 408.
- ²⁴⁴ Míni se anonymní leták vydaný počátkem roku 1525 v Norimberku: „An die Versammlung gemeiner Pawerschaft, so in Hochteutscher Nation und viel anderer Ort, mit empörung und uffruhr entstanden, ob ihr Empörung billicher oder unbillicher gestalt geshehn, und was sie der Oberkeit schuldig oder nicht schuldig seind, gegründet aus der heil. göttlichen Geschrift, von Oberlendischen Mitbrüdern guter maynung ausgangen und beschriben“ [„K shromáždění veškerých sedláků, kteříž povstali a se vzbouřili jak v národě hornoněmeckém, tak na jiných místech, zda jejich vzpoura se stala po právu či proti právu a co vrchnosti povinováni jsou či nejsou, doloženo z božského Písma svatého, sestaveno a vypsáno k napomenutí dobrému spoluobratřimi oberlandskými“]. W. Zimmermann pokládal za autora tohoto letáku T. Münzera. — 408.
- ²⁴⁵ Neděle Judica (z lat. „sud!“) — pátá neděle v postu, tzv. „smrtná“. Neděle před velikonoce a po nich se v katolické církvi nazývaly podle prvních slov tzv. „Introitu“, tj. vstupní modlitby při mši. — 410.

- ²⁴⁶ Toto usnesení bylo přijato na poradě svazových velitelů v březnu 1525 v Ulmu, ve chvíli, kdy představitelé Švábského svazu ještě vyjednávali s povstalci. Je zaznamenáno v jednom dokumentu ulmského archívu, citovaném Zimmermannem. (Viz Zimmermann, Stuttgart 1842, díl 2, str. 111–112.) — 410.
- ²⁴⁷ *Velký a malý desátek* — dva druhy dávky odváděné katolické církvi. Výše a ráz dávek byly v různých německých krajích různé, většinou však desátky značně převyšovaly desátý díl úrody. Velký desátek se zpravidla vybíral z obilí, vína a dobytka, malý z ostatních plodin (z brambor, zeleniny, řepy atd.). — 411.
- ²⁴⁸ *Würzburgská kapitula* — kolegium kněží, kteří spravovali würzburgskou diecézi; v jeho čele stál würzburgský biskup, který měl zároveň titul „vévoda francký“. — 412.
- ²⁴⁹ *Řád německých rytířů* — německý duchovní řád založený roku 1190 v době křižáckých tažení. Řád měl v Německu i jiných zemích rozsáhlé državy, které spravovali řádoví místodržitelé tzv. komantéři čili komturové. Ve 13. století se dostalo do područí řádu Východní Prusko, jež bylo dobyto porobením a vyhlazením domorodého litevského obyvatelstva a jež se pak stalo základnou pro agresi řádu proti Polsku, Litvě a ruským knížectvím. Roku 1237 se řád německých rytířů spojil s jiným německým řádem — Řádem mečových bratří („livonským“), sídlícím rovněž v Pobaltí. Po porážce v Ledové bitvě na Čudském jezeře 1242 (Alexandrem Něvským) a v bitvě u Grunwaldu 1410 řád upadal a uchoval si v dalším vývoji jen nepatrnou část svých držav. — 414.
- ²⁵⁰ *Offenburská úmluva* — uzavřená 18. září 1525 mezi breisgauskými povstalci a rakouskou vládou, obnovila hlavní poddanské povinnosti rolníků a zaváděla přísná opatření proti spiklencům a „kacířům“ z řad rolníků. Vláda se naproti tomu zavázala, že udělí řádovým účastníkům povstání milost a spokojí se poměrně nízkými tresty. Na vůdce povstání se ovšem milost nevztahovala. Avšak i tuto úmluvu, pro rolníky nepříznivou, rakouské vládní úřady i místní feudálové brzy věrolomně porušili, a hned jak povstalci složili zbraně, zahájili proti nim hromadné krvavé represálie. — 427.
- ²⁵¹ Podle podmínek dohody uzavřené 13. listopadu 1525 s rakouskou vládou měli schwarzwaldští sedláci znovu přísahat věrnost Habsburkům, plnit zas všechny dřívější povinnosti a neklást vítězům překážky při krvavém zúčtování se střediskem povstání Waldshutem. Obránci tohoto města se však drželi ještě několik týdnů a město bylo nakonec dobyto jen zradou nejbohatších měšťanů. — 427.

- ²⁵² Pozdějšími výzkumy bylo zjištěno, že Münzer nezaujímal žádné oficiální postavení v mühlhausenské „věčné radě“. Účastnil se však jejich zasedání a řídil její činnost, takže fakticky stál v čele nové revoluční vlády. — 430.
- ²⁵³ Engels má na mysli maloburžoazního socialistu Louis Blanca a dělníka Alberta (Alexandra Martina), kteří jako zástupci proletariátu byli členy buržoazní prozatímní vlády francouzské republiky, zřízené v únoru 1848 (viz tento svazek, str. 37–54). — 431.
- ²⁵⁴ *Říšští regenti* — viz poznámka 72. — 431.
- ²⁵⁵ Artikule alsaských sedláků nejen ostřeji formulovaly protifeudální požadavky, vyjádřené ve „Dvaceti artikulích“ švábsko-franckých sedláků (zrušení nevolnictví, navrácení obecní půdy zabrané šlechtici atd.), nýbrž v mnohém šly dál než tento program. Byly namířeny i proti lichvářům (bod o zrušení lichvářského úroku aj.), žádaly odstranění nejen malého, ale i velkého desátku, proklamovaly právo místního obyvatelstva sesazovat úřední osoby vyvolávající nelibost lidu a dosazovat místo nich jiné. — 435.
- ²⁵⁶ Tento dokument se týká jednoho z důležitých okamžiků v dějinách Marxova a Engelsova boje za proletářskou stranu, rozkolu ve Svazu komunistů v září 1850. V srpnu 1850 došli zakladatelé marxismu k závěru, že hospodářská krize z roku 1847 skončila a začíná-li všeobecná hospodářská prosperita, nelze v nejbližší době očekávat novou revoluci. Z toho Marx a Engels usoudili, že za nové situace je třeba věnovat pozornost hlavně propagandě myšlenek vědeckého komunismu a ideovému i organizačnímu posílení proletářské strany, nezávislé na maloburžoazní demokracii. Proti této střizlivé analýze a taktice založené na vědeckých závěrech vystoupili členové ústředního výboru Svazu komunistů Willich a Schapper. Willich, Schapper a jejich přívrženci nahrazovali materialistickou analýzu objektivní skutečnosti „revolučními“ frázemi a snažili se pomocí dobrodružné taktiky a spojení s maloburžoazními demokraty vyvolat v Německu nová povstání. Spory, které z těchto rozporů vznikly v ústředním výboru Svazu, propukly silně už na schůzích v srpnu a v první polovině září a nejvíce se vyhrótily na schůzi 15. září 1850, kdy došlo k rozkolu ve Svazu. Marx motivoval na této schůzi příčiny rozchodu s Willichem a Schapperem takto:
- „Menšina nahrazuje kritický názor dogmatickým, materialistický názor idealistickým. Místo skutečných poměrů stává se jí hybnou pákou revoluce *pouhá vůle*. Říkáme-li my dělníkům: Musíte prodělat patnáct, dvacet, padesát let občanských válek a bojů mezi národy, abyste změnili nejen poměry, nýbrž abyste se změnili sami a naučili se politicky vládnout, říkáte vy naopak: „Musíme se dostat k moci hned — nebo si můžeme rovnou lehnout za pec!“ Upozorňujeme-li my zvláště německé dělníky na nevyvinutost německého

proletariátu, pochlebujete vy nejneomalenějším způsobem národním citům a stavovským předsudkům německého řemeslníka, což je ovšem populárnější. Demokraté povyšují na svátost slovo *lid*, vy děláte totéž se slovem *proletariát*. Vy, stejně jako demokraté, podstrkujete revoluční frázi na místo revolučního vývoje..." (Viz K. Marx, „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům“, Spisy, sv. 8.)

Na téže schůzi bylo rozhodnuto, že ústřední výbor Svazu má přesídlit do Kolína nad Rýnem, a kolínskému krajskému výboru bylo uloženo, aby utvořil nový ústřední výbor Svazu. Pro tento návrh hlasovalo šest členů ústředního výboru: Marx, Engels, Konrad Schramm, Heinrich Bauer, Eccarius a Pfänder; proti němu hlasovali zbylí čtyři členové výboru: Schapper, Willich, Lehmann a Fränkel. Když tito čtyři poznali, že jsou v menšině, opustili schůzi a obrátili se na členy londýnského kraje Svazu, u nichž našli podporu. K sektářské frakci Willichovců a Schapperovců se přidala i většina členů londýnského Německého dělnického vzdělávacího spolku, a proto Marx, Engels a jejich přívrženci z tohoto spolku vystoupili. — 444.

²⁵⁷ V polovině dubna 1850 uzavřeli Marx a Engels jménem Svazu komunistů dohodu s francouzskými blanquistickými emigranty, žijícími v Londýně, a s představiteli revolučního křídla chartistů o vytvoření „Světové společnosti revolučních komunistů“. Byla podepsána ustavující smlouva (psaná rukou Augusta Willicha), skládající se ze 6 článků (viz tento svazek, str. 553–554). Po rozkolu v ústředním výboru Svazu komunistů se francouzští blanquističtí emigranti postavili na stranu sektářsky dobrodružné menšiny vedené Willichem a Schapperem a spolu s nimi navázali těsné styky s maloburžoazní demokratickou emigrací. Za této situace pokládali Marx a Engels za účelné počátkem října 1850 dohodu s blanquisty zrušit, o čemž svědčí i zde otištěný dokument. — 445.

²⁵⁸ „Krejčovství v Londýně neboli boj malého a velkého kapitálu“, práce Georga Eccaria, otištěná v „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, byla napsána pod přímým vedením Karla Marxe, který ji důkladně zredigoval. Analýza textu svědčí o tom, že její jednotlivé teze formuloval sám Marx. — 446.

²⁵⁹ Tento článek chtěl Engels uveřejnit v 5. čísle „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, avšak nedokončil jej. Engels jej napsal proto, že tehdy se v tisku objevovaly buržoazně individualistické anarchistické názory berlínských mladohegelovců Eduarda Meyena, Julia Fauchera, Ludwiga Buhla a Maxe Stirnera, kteří vytvořili roku 1842 kroužek „Svobodných“ a na počátku padesátých let se sešli kolem listu „Abend-Post“ [„Večerní pošta“]. V ekonomii zastávala tato skupina literátů názory buržoazních stoupenců svobodného obchodu. Pro jejich politické názory je charakteristic-

ké, že pohrdali všeobecným volebním právem a zastoupením lidu ve sněmovnách, že byli krajními individualisty a že vychvalovali anarchii jakožto uskutečnění „nejvyšší demokracie“ a „svobodné lidské asociace“. Protidemokratičnost a protirevolučnost této skupiny se projevila i v tom, že v dubnu roku 1850 odstranili z titulu svého orgánu podtitul „Demokratické noviny“; přitom „Abend-Post“ prohlašovala, že usiluje o anarchii, v níž prý člověk „není ani otrokem jiného člověka, ani otrokem masy“. „Abend-Post“ začala systematicky vystupovat proti „lidem zákona z řad demokracie“, proti socialismu i komunismu i proti „teroru revoluce“. Tyto anarchistické a poloanarchistické ideje se značně rozšířily mezi částí německé maloburžoazní emigrace.

Název článku pochází od Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — 447.

²⁶⁰ Engels má zřejmě na mysli Karla Grüna a Arnolda Ruga, kteří přeložili jednotlivá Proudhonova díla do němčiny a propagovali je v tisku. — 447.

²⁶¹ Jde o poslance stuttgartského parlamentu Ludwiga Simona a Karla Vogta (Karel Vogt byl také jedním z pěti říšských regentů). Roku 1850 vyšla v časopise „Deutsche Monatschrift“ [„Německý měsíčník“] (Stuttgart) s články Karla Vogta a Ludwiga Simona, v nichž velebili anarchii a hlásali zánik jakékoli státnosti. — 447.

²⁶² Max Stirner, „Der Einzige und sein Eigenthum“ [„Jedinec a co mu náleží“], lipské nakladatelství Otto Wiganda, 1845. Marx a Engels podrobili tuto knihu zdrcující kritice v díle „Německá ideologie“ (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 3). — 448.

²⁶³ Mínil se recenze knihy Emila de Girardin „Socialismus a daně“ (viz tento svazek, str. 310–321). — 448.

²⁶⁴ Z Wielandovy básně „Oberon“. — 449.

²⁶⁵ Společnost jižních moří byla založena kolem roku 1712; naoko to měla být společnost pro obchod s Jižní Amerikou a tichomořskými ostrovy, ale ve skutečnosti byla založena pro spekulaci se státními papíry. Dostala od vlády řadu výsad a monopolních práv, zejména právo vydávat papírové peníze, a rozvinula obrovskou spekulativní činnost, která roku 1720 skončila úpadkem společnosti. — 452.

²⁶⁶ Viz Thomas Tooke, „A History of Prices, and of the State of the Circulation, from 1793 to 1837“ [„Dějiny cen a stavu oběhu od roku 1793 do roku 1837“],

sv. I—II, Londýn 1838. Z této knihy si Marx vypsal množství údajů, jichž hojně využil v tomto mezinárodním přehledu. — 457.

- ²⁶⁷ *Bankovní zákon z roku 1844* rozdělil Anglickou banku na zcela nezávislá oddělení se zvláštními fondy v hotovosti: bankovní, které provádělo ryze bankovní operace, a emisní, které vydávalo bankovky. Bankovky měly být podloženy speciálním peněžním fondem, který musel být vždy v hotovosti po ruce. — 457.

- ²⁶⁸ David Morier Evans, „The Commercial Crisis 1847—1848“, Londýn 1848. Z této knihy si Marx vypsal mnoho údajů, jichž použil v této práci. — 457.

- ²⁶⁹ V Bregenzi se 11. října 1850 sešli panovníci rakouský, bavorský a württemberský a uzavřeli dohodu proti nárokům Pruska na hegemonii v Německém spolku. Ve Varšavě se konala 28. října 1850 schůzka ruského cara Mikuláše I. s rakouským císařem Františkem Josefem a předsedou pruské vlády, hrabětem Brandenburgem; zástupce Pruska byl donucen k ústupkům. Oba tyto kongresy ukázaly, jak stoupla úloha Rakouska a zhoršily se pozice Pruska.

Prozatímní vlády in partibus — viz poznámku 64. — 461.

- ²⁷⁰ Roku 1833 přijal anglický parlament zákon o zákazu otroctví v koloniích. Otrokářským plantážníkům byla vyplacena náhrada ve výši 20 miliónů liber šterlinků. — 462.

- ²⁷¹ Jde o národně osvobozenickou válku Šlesviku a Holštýna proti Dánsku; válka začala v březnu roku 1848 a trvala s přestávkami do konce června 1850. Obyvatelstvo Šlesviku a Holštýna, usilující o připojení k Německu, povstalo pod vlivem únorové revoluce ve Francii a březnové revoluce v Německu proti dánské nadvládě a vytvořilo prozatímní vládu v čele s vévodou Augustenburským, Beselerem a Reventlowem. Tato vláda požádala o pomoc německý Spolkový sněm a Prusko. Vzhledem k tomu, že veřejné mínění Německa bylo na straně Šlesviku a Holštýna, začaly pruské vládní kruhy naoko proti Dánsku válku, ale na každém kroku zrazovaly revoluční šlesvicko-holštýnskou armádu. V srpnu 1848 uzavřelo Prusko s Dánskem v Malmö na dobu sedmi měsíců zrádné příměří; podle podmínek příměří byly fakticky likvidovány všechny demokratické vymoženosti šlesvicko-holštýnského obyvatelstva. Protože rozpory mezi bojujícími stranami nebyly vyřešeny, pokračovala válka po uplynutí sedmi měsíců, v březnu 1849. Vojenské operace probíhaly se střídavým úspěchem a skončily novou zradou Pruska, které uzavřelo 2. června 1850 s Dánskem mír přičítící se německým národním zájmům. Obyvatelstvo Šlesviku-Holštýna, nespokojené s kapitulantskou dohodou, se rozhodlo pokračovat ve válce vlastními silami. Ale v bitvě

u Istedtu (24.—25. července 1850) byla šlesvicko-holštýnská armáda dánským vojskem poražena a přestala bojovat.

Uddøst i Hesensku-Kaselsku — viz dále str. 488–489 a poznámku 298. — 468.

²⁷² Jde o mezinárodní kongres, svolaný buržoazními pacifisty do Frankfurtu nad Mohanem v srpnu 1850. Mezi významnými osobnostmi, které se ho zúčastnily, byli americký buržoazní filantrop Elihu Burritt, vůdce anglických freetraderů Cobden a německý liberál, bývalý předseda liberální vlády v Hesensku Jaup; kongresu se zúčastnili také zástupci náboženské sekty kvakerů. Na kongresu se pronášely farizejské a licoměrné řeči. — 471.

²⁷³ Debaty o Řecku začaly v anglickém parlamentě roku 1850, když anglická vláda poslala řecké vládě ostré ultimátum a současně vyzvala anglické loďstvo, aby blokovalo Peiraieus. Důvodem k tomu bylo vyloupení domu portugalského obchodníka Pacifica v Aténách, který byl anglickým státním příslušníkem. Rusko a Francie protestovaly proti anglickým akcím a francouzská vláda odvolala svého vyslance z Londýna. Za těchto debat pronesl lord Palmerston v dolní sněmovně řeč, v níž demagogicky pranýřoval politiku evropských reakčních států a vystupoval v úloze ochránce občanských práv a liberálních svobod. — 472.

²⁷⁴ Když roku 1850 pobýval v Londýně rakouský polní maršál Haynau, který neobyčejně surově potlačil revoluční hnutí v Uhrách a v Itálii, dělníci pivovaru Berkeley, Perkins a Co. ho ztloukli. Anglické lidové masy tento čin vřele schvalovaly. — 472.

²⁷⁵ *Emancipace katolíků* — roku 1829 zrušil anglický parlament omezení politických práv katolíků. Katolíci, jejichž většinu tvořili Irové, směli být napříště voleni do parlamentu a zastávat některé vládní úřady; současně byl pětinašobně zvýšen majetkový volební census. Tímto manévrem si anglické vládnoucí třídy chtěly získat špičky irské buržoazie a katolických statkářů, a tak rozštěpit irské národní hnutí. — 473.

²⁷⁶ V době, kdy byl Robert Peel ministrem vnitra, položil základy k modernímu systému policejní organizace v Anglii. Roku 1829 prosadil zákon, podle něhož byla policie hlavního města podřízena přímo ministerstvu vnitra a v Londýně byl vytvořen zvláštní policejní sbor. V ostatní Anglii zůstala policie ještě nějakou dobu podřízena místním orgánům, ale ministru vnitra bylo vyhrazeno právo všeobecného řízení a dohledu nad činností místní policie. Toto opatření posílilo policejní moc buržoazního státu. — 473.

²⁷⁷ Roku 1818 byl v anglickém parlamentě podán návrh zákona, schválený roku

1819, podle něhož byla Anglická banka povinna, počínaje rokem 1823, obnovit směňování bankovek za zlato. Toto směňování bylo fakticky plně obnoveno už roku 1821 (viz také poznámku 55). — 473.

²⁷⁸ Po tarifní reformě roku 1842 byla snížena dovozní cla na obilí a na celou řadu jiného dováženého zboží. Aby se uhradily ztráty státní pokladny, byla zavedena daň z příjmů. — 473.

²⁷⁹ Viz poznámku 146. — 473.

²⁸⁰ Z článku „Peelův pomník“ otištěného v chartistickém orgánu „Red Republican“ [„Rudý republikán“], čís. 9 ze 17. srpna 1850; redaktorem tohoto listu byl levý chartista Julian Harney. — 473.

²⁸¹ *Puseyismus* — směr v anglikánské církvi v třicátých až šedesátých letech 19. století. Nazýval se podle jednoho ze zakladatelů — teologa oxfordské university Puseye, který žádal, aby v anglikánské církvi byly obnoveny katolické obřady a některá katolická dogmata. Puseyismus byl náboženským odrazem zápasu anglické aristokracie, která se snažila udržet si svůj vliv v zemi, proti průmyslové buržoazii, která se většinou hlásila k různým protestantským sektám. — 474.

²⁸² *Vysoká církev* (High Church) — směr v anglikánské církvi, který měl přívržence hlavně mezi aristokracií; zachovával starobylé okázalé obřady a zdůrazňoval tradiční spjatost s katolicismem. Naproti tomu druhý směr v anglikánské církvi, tzv. *nízká církev* (Low Church), měl přívržence hlavně mezi buržoazií a nižším duchovenstvem. Přívrženci nízké církve kladli v bohoslužbách důraz na hlásání buržoazně křesťanské morálky.

Dissentéři — členové různých náboženských sekt a směrů, které neuznávaly některá dogmata oficiální anglikánské církve. — 474.

²⁸³ Jde o papežskou bulu, vydanou 30. září 1850. — 474.

²⁸⁴ Viz poznámku 64. — 474.

²⁸⁵ V době rozkolu v katolické církvi (ve 14. až 15. století) byli několikrát zvoleni dva papežové současně; každý z nich nazýval druhého uzurpátorem, „vzdoropapežem“. — 474.

²⁸⁶ Ústavodárné shromáždění římské republiky bylo zvoleno 21. ledna 1849; skládalo se většinou z buržoazních demokratů, stoupenců Mazziniových. Shromáždění zbavilo papeže světské vlády a zavedlo řadu pokrokových so-

- ciálních opatření. Po pádu římské republiky v červenci 1849 emigrovalo mnoho poslanců do Anglie; tam vytvořili prozatímní Italský národní výbor, v němž byl též Mazzini a jeho stoupenci. Výbor dostal od těch, kdo jej zvolili, plnou moc vypisovat půjčky v zájmu národní věci a zabývat se všemi otázkami, které se týkaly italských občanů. — 475.
- ²⁸⁷ Na jaře roku 1850 vypsala rakouská vláda v lombardské a benátské oblasti takzvanou dobrovolnou půjčku ve výši 120 miliónů lir. Půjčka však neměla mezi obyvatelstvem úspěch a byla násilně vymáhána. — 475.
- ²⁸⁸ Viz poznámku 57. — 477.
- ²⁸⁹ Viz poznámku 61. — 481.
- ²⁹⁰ Viz poznámku 63. — 482.
- ²⁹¹ Viz poznámku 64. — 483.
- ²⁹² Viz poznámku 65. — 483.
- ²⁹³ *Malé Německo* — plán na sjednocení Německa v jediný stát pod vedením Pruska bez Rakouska. Jedním z pokusů uskutečnit tento plán bylo zřízení svazu (unie) sedmnácti německých panovníků pod vedením pruského krále roku 1849. Roku 1850 se unie rozpadla. — 487.
- ²⁹⁴ Když 18. března 1848 zvítězilo v Berlíně povstání, projížděl pruský král Bedřich Vilém IV. na koni ulicemi pruského hlavního města pod černo-červenou-zlatou vlajkou, aby lidu ukázal, že je přívržencem sjednocení Německa. Týž den vydal svolání „K mému lidu a německému národu“, v němž slavnostně sliboval, že vezme věc sjednocení Německa do svých rukou. — 487.
- ²⁹⁵ *Gothajská strana* byla založena v červnu 1849 představiteli kontrarevoluční velké buržoazie, pravicovými liberály, kteří vystoupili z frankfurtského shromáždění, když pruský král Bedřich Vilém IV. odmítl přijmout z rukou národního shromáždění císařskou korunu a když se levicová většina shromáždění rozhodla jmenovat říšské regenty. Tato strana, obávajíc se vítězství revoluce, chtěla dosáhnout sjednocení celého Německa bez Rakouska pod vedením hohenzollernského Pruska. Vůdci této strany byli Dahlmann, Simson, Bassermann, Gagern, Brüggemann aj. — 487.
- ²⁹⁶ *Mediatizace* — podřízení německých knížat, dříve přímo závislých na císařské moci, větším německým panovníkům; v tomto případě jde o pokus Pruska podřídit německé panovníky pruské hegemonii. — 487.

- ²⁹⁷ Velkovévodství Hesensko-Darmstadtské a kurfiřtství Hesensko-Kaselské (Kurhesensko), které roku 1849 byly ochotny vstoupit do unie německých států pod hegemonií Pruska (Pruská unie), roku 1850 pod nátlakem Rakouska a Ruska z unie vystoupily a přešly na stranu Rakouska. — 488.
- ²⁹⁸ V Hesensku-Kaselsku vypukl v září 1850 konstituční spor mezi kurfiřtem a jeho reakčním ministrem Hassenpflugem na straně jedné a poslaneckou sněmovnou na straně druhé. Hassenpflug rozpustil sněmovnu a vyhlásil v zemi stanné právo, což vyvolalo protesty všeho obyvatelstva. Protože kurfiřt a Hassenpflug neměli dost sil k potlačení hnutí, obrátili se o pomoc k obnovenému Spolkovému sněmu a k Rakousku, přestože Hesensko-Kaselsko vstoupilo do unie německých států v čele s Pruskem. V této souvislosti vypukl mezi Rakouskem a Pruskem konflikt, který vedl k válečným akcím mezi oběma státy. — 488.
- ²⁹⁹ Manifest ústředního výboru evropské demokracie „K národům! Organizace demokracie“ byl poprvé uveřejněn v tiskovém orgánu tohoto výboru „Proscrit“ [„Vyhnanec“] v srpnu 1850. — 491.
- ³⁰⁰ Leporello — postava z Mozartovy opery „Don Juan“, sluha Dona Juana. — 492.
- ³⁰¹ Narážka na polemiku, která vznikla koncem třicátých let mezi reakčním a klerikálním historikem, publicistou Heinrichem Leonem, a buržoazním radikálem, mladohegelovcem Arnoldem Rugem. Leo, který byl zavilým odpůrcem hegelovské filosofie, obvinil ve své brožuře „Die Hegelingen“ [„Hegelovci“] (vyšla v Halle roku 1838) Arnolda Ruga a všechny hegelovce z ateismu a především z toho, že nevidí rozdíl mezi božstvím a lidstvem. — 493.
- ³⁰² Tento výraz najdeme v příspěvku Arnolda Ruga, otištěném v časopisu „Bremer Tages-Chronik“ [„Brémská denní kronika“] ze 17. ledna 1851. Tento list vydávaný maloburžoazním demokratem Dulonem v letech 1849 až 1850 pod názvem „Tages-Chronik“ byl v lednu 1851 přejmenován na „Bremer Tages-Chronik“. — 495.
- ³⁰³ O příčinách vystoupení Marxe a Engelse z Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně viz poznámku 106 a 257. — 496.
- ³⁰⁴ Analogickou Rugovu charakteristiku najdeme v práci Karla Marxe a Bedřicha Engelse „Velikáni emigrace“ (viz Marx—Engels, Spisy, sv. 8). — 496.

- ³⁰⁵ „*Banket rovných*“ — mezinárodní setkání, konané v Londýně 24. února 1851 k výročí únorové revoluce. Banket uspořádala část francouzské maloburžoazní emigrace, vedená Louis Blancem a vůdci blanquistického emigrantského sdružení Barthélemyem, Adamem aj., spolu s Willichovou a Schapperovou frakcí. Aby získali o banketu informace, poslali na něj Marx a Engels své stoupence Konrada Schramma a Wilhelma Piepera, které však Willichovi a Schapperovi stoupenci vyhnali ze sálu a ztloukli. Zdravici, kterou Auguste Blanqui, v tu dobu ve vězení, včas zaslal do Londýna a v níž odhaloval Louis Blanca a ostatní členy prozatímní vlády, pořadatelé banketu účastníkům záměrně zatajili. — 497.
- ³⁰⁶ Text zdravice Augusta Blanquiho, kterou pořadatelé „banketu rovných“ účastníkům zatajili, byl uveřejněn v několika francouzských listech. Marx a Engels přeložili zdravici do němčiny a angličtiny a napsali k ní krátkou předmluvu; německý překlad byl vydán v nákladu 30 000 výtisků a rozšířen v Německu a v Anglii (viz tento svazek, str. 569–571). — 498.
- ³⁰⁷ Na tomto rukopise pracoval Engels v dubnu roku 1851; nezamýšlel jej vydat tiskem. Byl to „z vojenského hlediska podrobný výklad“ perspektiv války Svaté aliance proti revoluční Francii, který Engels slíbil poslat Marxovi ve svém dopise z 3. dubna 1851. Rukopis byl poprvé uveřejněn až po Engelsově smrti, roku 1914, v teoretickém orgánu německé sociální demokracie „Die Neue Zeit“ [„Nová doba“]. Byl však nesprávně datován a nadepsán „Možnosti a předpoklady války Svaté aliance proti Francii roku 1852“; tento název neodpovídá plně obsahu rukopisu. Pod stejným názvem vyšel v VIII. svazku prvního (ruského vydání Marxových a Engelsových Spisů) v našem vydání je redakční název přízpůsoben obsahu rukopisu. — 501.
- ³⁰⁸ V bitvě u Jemappes (v Belgii) 6. listopadu 1792 dobyla francouzská armáda pod Dumouriezovým velením velkého vítězství nad rakouským vojskem. — 502.
- ³⁰⁹ V bitvě u Neerwindenu (v Belgii) dne 18. března 1793 byla francouzská armáda pod Dumouriezovým velením poražena vojskem rakouského polního maršála vévody Koburského. — 502.
- ³¹⁰ V bitvě u Fléru (v Belgii) 26. června 1794 porazila francouzská armáda vojska vévody Koburského. Toto vítězství umožnilo francouzské revoluční armádě překročit hranice Belgie a obsadit ji. — 503.
- ³¹¹ Jde o girondinskou vládu, která vznikla po lidovém povstání 10. srpna 1792. — 503.

- ⁸¹² V bitvě u Tourcoingu (ve Francii) 18. května 1794 porazila francouzská armáda pod velením generála Moreaua vojska vévody Koburského. — 504.
- ⁸¹³ 9. *thermidora* (27.—28. července 1794) — kontrarevoluční státní převrat, který svrhl vládu jakobínů a nastolil panství velké buržoazie. Přípravy tohoto převratu se aktivně zúčastnil Carnot. 18. *fructidora* (4. září 1797) — státní převrat, který provedla buržoazní vláda, direktorium, s pomocí Napoleona Bonaparta, aby zabránila monarchistickému státnímu převratu. Carnot, zkompromitovaný blízkými vztahy k rojalistickým spiklencům, uprchl z Francie.
18. *brumaira* (9. listopadu 1799) — státní převrat Napoleona Bonaparta, jehož výsledkem bylo nastolení jeho vojenské diktatury. Carnot se státním převratem souhlasil, třebaže občas Napoleonovi nesměle oponoval. — 505.
- ⁸¹⁴ Bitvy u Abensbergu a Eggmühlu — etapy pětidenní bitvy, která byla svedena v okolí Řezna (v Bavorsku) v dubnu 1809 mezi Napoleonovou armádou a rakouskými vojsky za rakousko-francouzské války z roku 1809. Bitva u Řezna skončila porážkou a ústupem rakouské armády. — 507.
- ⁸¹⁵ Z písně z doby osvobozené války německého lidu v letech 1813 až 1815. — 508.
- ⁸¹⁶ Podle pruských zákonů mohli být mladí lidé s příslušným vzděláním, kteří měli dostatek prostředků k zakoupení vojenské výstroje a výzbroje a k zaopatření výživy, zařazeni při vojenské službě jako jednoroční dobrovolníci. Po uplynutí této lhůty se mohli ucházet o hodnost důstojníků v záloze nebo v zeměbraně. — 515.
- ⁸¹⁷ Článek „Ústava francouzské republiky“, uveřejněný v listu revolučního křídla chartistické strany „Notes to the People“ [„Zprávy pro lid“], čís. 7 z roku 1851, měl zahajovat sérii článků o ústavách evropských států. K napsání článků chtěl redaktor časopisu Ernest Jones získat přední činitele evropského dělnického a demokratického hnutí. Marxovo autorství tohoto článku dosvědčují Jonesovy dopisy Marxovi z 23., 25. a 30. května 1851 i shody některých míst článku s prací „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta“. Ze zamýšlené série v „Notes to the People“ vyšel jen ještě jeden článek „Pruská ústava“, který však nepochází od Marxe. — 529.
- ⁸¹⁸ Marx má na mysli intervenci francouzské vlády proti římské republice v roce 1849. Podrobněji o tom viz tento svazek, str. 77–79. — 529.
- ⁸¹⁹ Podle tiskového zákona, přijatého ve Francii už roku 1819, kolísala výše kauce při registraci tiskoviny podle toho, jak často tiskovina vycházela a kde;

nejvyšší kauce se musely skládat za časopisy, které vycházely častěji než třikrát do týdne a byly tištěny v Paříži a ve třech přilehlých departementech. Zákon z 23. července 1850 rozšířil tyto vysoké kauce i na tiskoviny vycházející v Lyoně a v celém departementu Rhône, kde toto město leží. — 531.

³²⁰ *Podrobnostmi* (details) rozuměli angličtí chartisté při své agitaci body 2—6 Lidové charty, obsahující tyto požadavky: každoroční volby do parlamentu, platy poslancům, tajné hlasování, stejné volební obvody a zrušení majetkového cenzu pro kandidáty na poslance do parlamentu. Tyto požadavky pokládali revoluční chartisté za nezbytnou záruku uskutečnění všeobecného volebního práva požadovaného v prvním bodě Charty. — 539.

³²¹ Viz poznámku 256. — 555.

³²² *Sonderbund* (Odštěpený svaz) — tak nazývali Marx a Engels sektářskou a dobrodružnou Willichovu a Schapperovu frakci, která se po 15. září 1850 odštěpila od Svazu komunistů a ustavila se jako samostatná organizace s vlastním ústředním výborem. Činnost této frakce usnadnila pruské policii vypátrat ilegální obce Svazu komunistů v Německu a inscenovat v Kolíně nad Rýnem roku 1852 soudní proces proti předním činitelům Svazu komunistů. — 567.

³²³ Stanovy Komunistického svazu vypracoval podle Marxových a Engelsových pokynů ústřední výbor tohtosvazu v Kolíně po rozkolu Svazu komunistů v září 1850. 10. prosince 1850 byly tyto stanovy spolu s ostatními dokumenty ústředního výboru poslány londýnskému kraji Svazu a za Marxovy účasti schváleny na schůzi 5. ledna 1851.

Text stanov (bez Marxových poznámek) se dostal při zatčení členů Svazu komunistů ještě s jinými dokumenty do rukou pruské policie a byl otištěn v knize „Die Communisten-Verschwörungen des neunzehnten Jahrhunderts“ [„Komunistická spiknutí v devatenáctém století“], sestavené Werthemem a Stieberem. — 568.

³²⁴ Viz poznámky 305 a 306. — 571.

DATA K ŽIVOTU A ČINNOSTI

K. MARXE A B. ENGELSE

(srpen 1849 -- červenec 1851)

1849

- Kolem 26. srpna* Marx, vypovězený z Paříže, přijíždí do Londýna, kde pak žije až do konce svého života.
- Konec srpna—začátek září* Marx a někteří členové bývalého londýnského ústředního výboru obnovují ústřední výbor Svazu komunistů.
- Konec srpna—září* Engels připravil v Lausanne (Švýcarsko) článek „Německá kampaň za říšskou ústavu“; v Ženevě se Engels setkává s Wilhelmem Liebknechtem, který brzy nato vstupuje do Svazu komunistů.
- Začátek září* Marx vstupuje do londýnského Německého dělnického vzdělávacího spolku, řízeného místními obcemi Svazu komunistů.
- Září—prosinec* Marx připravuje vydávání časopisu, který by byl pokračováním „Neue Rheinische Zeitung“. Při získávání finančních prostředků, vydavatele a spolupracovníků se obrací o pomoc na přátele a známé, a píše proto do Kolína nad Rýnem, Dusseldorfu, Frankfurtu, Hamburku, Paříže a jiných měst.
- 15. září* Engels se v Bernu setkává s Wilhelmem Wolffem.
- Kolem 17. září* Marxova žena přijíždí s dětmi z Paříže do Londýna; Marxova rodina se na čas ubytovala v penzionu na Leicester Square, odkud se brzy přestěhovala do londýnského předměstí, do bytu v Anderson Street č. 4, v Chelsea.
- 18. září* Plenární schůze Německého dělnického vzdělávacího spol-

ku, jíž se účastní i němečtí političtí emigranti, volí Marxe do Výboru pro podporu německých emigrantů v Londýně.

20. září Marx podpisuje s ostatními členy výboru první výzvu ke sbírce na pomoc německým emigrantům v Londýně; výzva byla otištěna v několika německých novinách.

Začátek října Engels opouští na Marxovu radu Švýcarsko a vydává se do Anglie, kde spolupracuje s Marxem. Protože mu francouzská vláda odmítla povolit průjezd Francií, rozhodl se jet přes Itálii.

5. října Engels přibyl do Janova, odkud se 6. října vydává lodí do Anglie.

V dopise vůdci levých chartistů Georgu Julianu Harneyovi píše Engels, že v polovině listopadu přijede do Londýna, a prosí ho, aby o tom zpravil Marxe.

Kolem poloviny října Marx se setkává s členem Svazu komunistů Augustem Willichem, který přijíždí ze Švýcarska s Engelsovým doporučením; na Marxův návrh je Willich přijat do ústředního výboru Svazu komunistů.

*Listopad 1849—
září 1850* Marx pořádá v Německém dělnickém vzdělávacím spolku přednášky, ve kterých vykládá základy politické ekonomie a hlavní zásady „Manifestu Komunistické strany“. Zároveň pořádá ve svém bytě řadu podrobných přednášek na též témata pro aktivní pracovníky Svazu komunistů. Některé z těchto přednášek chce Marx uveřejnit v „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“; to se však neuskutečnilo.

Kolem 10. listopadu Engels přijíždí po pětitýdenní plavbě do Londýna.

Engels vstupuje do ústředního výboru Svazu komunistů; účastní se přípravných prací na novém časopisu. Brzy po svém příjezdu do Londýna vstupuje do Německého dělnického vzdělávacího spolku.

18. listopadu Protože se maloburžoazní demokraté mezi německými emigranty v Londýně (Struve, Heinzen aj.) pokoušejí s pomocí vlastní podpůrné organizace ovlivnit proletářské elementy londýnské emigrace, prosazují Marx a ostatní vedoucí Svazu komunistů na plenární schůzi Německého dělnického vzdě-

lávacího spolku reorganizaci Výboru pro podporu německých emigrantů a jeho přeměnu v Sociálně demokratický výbor pro podporu německých emigrantů (Sociálně demokratický emigrantský výbor). Shromáždění schvaluje nové složení výboru, jehož členy se stávají i Marx a Engels.

28. listopadu Engels píše do chartistického listu „The Northern Star“ noticku „Němečtí sociální demokraté a „Times““ proti demagogickým projevům Karla Heinzena, které kompromitovaly německou revoluční stranu. Noticka byla otištěna 1. prosince.

3. prosince Marx a Engels podpisují oficiální zprávu Sociálně demokratického výboru pro podporu německých emigrantů, kterou pomáhali připravovat.

15. prosince Marx a Engels píší „Oznámení“ o chystaném vydávání „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“. „Oznámení“ bylo otištěno v německých a švýcarských novinách koncem prosince 1849 a počátkem roku 1850.

Kolem 25. prosince Marx a Engels se účastní vánoční oslavy v Německém dělnickém vzdělávacím spolku.

31. prosince Marx, Engels a ostatní členové ústředního výboru Svazu komunistů se účastní silvestrovského večírku, pořádaného společností „Bratrských demokratů“, na němž jsou také představitelé revoluční emigrace z několika zemí, mezi jinými i představitelé francouzské blanquistické emigrace.

1850

Leden—únor Ústřední výbor Svazu komunistů v čele s Marxem a Engelsem začíná reorganizovat Svaz komunistů.

1. ledna Marx a Engels pomáhají sepisovat „Zahájení úpisu akcí na „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue““.

Marx a Engels hájí nutnost samostatné dělnické strany a odmítají zúčastnit se sjednocovacího sjezdu, který svolali na 3. ledna vůdcové maloburžoazní demokratické emigrace v Londýně — Gustav Struve, Rudolf Schramm, Ludwig Bamberger aj. Nechtějí se sjezdu zúčastnit, protože seznam pozvaných byl sestaven nahodile a není v něm ani jeden

z dělníků, kteří už několik let stojí v čele revoluční německé emigrace v Londýně.

2. ledna

Marx dostává od Rudolfa Schramma druhé pozvání na sjezd 3. ledna a neodpovídá na ně.

Začátek ledna

Marx píše do Kolína nad Rýnem členu Svazu komunistů Röserovi a navrhuje mu, aby v Kolíně a podle možnosti i v jiných městech Porýnské provincie byly vytvořeny obce Svazu komunistů; dokazuje, že v důsledku faktického potlačení svobody slova a tisku je nutno obnovit ilegální Svaz, protože v nejbližší době bude možno provádět komunistickou propagandu jen tajně.

*Začátek ledna—
začátek února*

Marx připravuje první číslo „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“ a píše pod názvem „Červnová porážka roku 1848“ první článek ze série „1848 až 1849“. Tuto sérii článků vydal Engels znovu roku 1895 pod názvem „Třídní boje ve Francii, 1848—1850“.

10. ledna

Na Marxův návrh přijímá ústřední výbor Svazu komunistů usnesení vyslat Konrada Schramma do USA jako emisara Svazu; Schramm měl dostat pověření také od chartistů a od francouzských blanquistických emigrantů v Londýně; v USA měl zajistit propagaci časopisu „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, zorganizovat sbírku peněz na jeho vydávání a na jiné propagační úkoly Svazu. Marx žádá své politické přátele v Německu, aby pomohli financovat Schrammovu cestu. Cesta se neuskutečnila pro nedostatek finančních prostředků.

Konec ledna

Marxova nemoc a potíže, které měl s přípravou článků pro časopis, zdržely odevzdání prvního čísla „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“ do tisku.

31. ledna

Marx a Engels píší do časopisu podstatnou část „Prvního mezinárodního přehledu“.

Začátek února

Na Röserův dotaz, z jakého materiálu má kolínská obec Svazu komunistů vycházet při propagandě, odpovídá Marx, že je třeba se opírat o „Manifest Komunistické strany“, ježto Stanovy Svazu komunistů z roku 1847 už zastaraly a stanovy vypracované londýnským ústředním výborem

roku 1848 také nebyly schváleny; nové stanovy budou vypracovány na příštím sjezdu Svazu komunistů.

- Kolem 2. února* Marx a Engels posílají vydavateli do Hamburku materiál pro první číslo „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“; tisk čísla pokračuje pomalu pro obtíže při sazbě, a protože sám vydavatel Schuberth tisk odkládá, neboť se obává pronásledování.
- Polovina února* Engels píše článek „Otázka desetihodinového pracovního dne“ pro chartistický časopis „The Democratic Review“ [„Demokratická revue“]; článek vyšel 2. března.
- 25. února* Engels promluvil na banketu uspořádaném francouzskými blanquistickými emigranty v Londýně k výročí vyhlášení francouzské republiky z roku 1848. Svou řeč zakončil přípitkem na počest pařížských červnových povstalců z roku 1848.
- Konec února* Marx a Engels píše dodatek k „Prvnímu mezinárodnímu přehledu“.
Engels dokončuje poslední kapitoly „Německé kampaně za říšskou ústavu“.
- Březen* Engels píše článek „Anglický zákon o desetihodinovém pracovním dni“ pro „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“.
- 4. března* Druhá zpráva Sociálně demokratického emigrantského výboru v Londýně, sestavená za účasti Marxe a Engelse, je schválena na schůzi Německého dělnického vzdělávacího spolku. Zpráva vyzývala „stranu přímo v Německu“, aby s ještě větším úsilím sbírala finanční prostředky na pomoc revolučním emigrantům; byla otištěna ve „Westdeutsche Zeitung“ 21. března a později i v dalších novinách.
- 6. března* V Hamburku vyšlo první číslo „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“. V čísle byly otištěny: Marxův článek „Červnová porážka roku 1848“ a první dvě kapitoly Engelsovy práce „Německá kampaň za říšskou ústavu“.
- Kolem 7. března* Marx dokončuje druhý článek ze série „1848 až 1849“, nazvaný „13. červen 1849“.

*Kolem 7. března—
konec března* Marx píše třetí článek ze série „1848 až 1849“, nazvaný „Následky 13. června 1849“. V tomto článku vyslovuje Marx myšlenku o nutnosti spojení proletariátu s rolnictvem a ukazuje, že podstatou revolučního komunismu je: permanentní revoluce a třídní diktatura proletariátu jako nutný průchozí stupeň k odstranění třídních rozdílů.

*Polovina března—
18. dubna* Marx a Engels píší „Druhý mezinárodní přehled“, věnovaný převážně hospodářské situaci v Anglii.

Konec března V Hamburku vyšlo druhé číslo „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, v kterém byly otištěny: druhý Marxův článek ze série „1848 až 1849“, nazvaný „13. červen 1849“, a třetí kapitola Engelsovy práce „Německá kampaň za říšskou ústavu“, dále několik recenzí, napsaných společně Marxem a Engelsem, a „První mezinárodní přehled“.

Marx a Engels píší první „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů“, v němž shrnují výsledky německé revoluce z let 1848—1849, ostře kritizují německé maloburžoazní demokraty, vyzývají k upevnění Svazu, k vytvoření samostatné proletářské strany a charakterizují bojovou taktiku proletariátu v příští revoluci. „Provolání“ obsahuje základní teze Marxova a Engelsova učení o permanentní revoluci.

*Konec března—
začátek dubna* Ústřední výbor Svazu komunistů v čele s Marxem a Engelsem posílá Heinricha Bauera jako emisara do Německa, aby tam provedl reorganizaci obcí Svazu; zároveň veze Bauer do Německa text „Provolání“.

Duben Marx a Engels s Willichem, zmocnění ústředním výborem Svazu komunistů, navazují trvalý kontakt s francouzskými blanquistickými emigranty a s revolučními chartisty; účastní se ustavování „Světové společnosti revolučních komunistů“, která měla sdružovat představitele těchto tří organizací.

Marx píše článek „Ludvík Napoleon a Fould“.

Marxovi je zabaven nábytek a svršky, protože nezaplátí nájemné; celá rodina se musí na čas uchýlit do hotelu, odkud se brzy nato stěhuje do bytu na Dean Street, čís. 64.

5. dubna Marx a Engels se účastní mezinárodního shromáždění uspořádaného společností „Bratrských demokratů“ k výročí

narozenin Maximiliena Robespierrea; Engels ve své řeči zdůrazňuje význam revolučních tradic Angličanů, zdůrazňuje, že už za anglické revoluce vznikla taková strana, jako byli levelleři, a končí přípitkem na počest anglických dělníků. Kromě Engelse vystupuje jménem německých dělníků i Konrad Schramm, hájí Marxovu myšlenku, že diktatura dělníků je nutná, aby bylo možno úplně odstranit třídy a společenské vztahy, z nichž se třídy rodí; svou řeč končí přípitkem na počest Augusta Blanquiho, čelného představitele francouzského proletariátu.

- 9. duben—květen* Marx a Engels píší několik dopisů Josephu Weydemeyerovi a Theodoru Schusterovi a žádají je, aby uspořádali v Německu sbírku ve prospěch německých emigrantů.
- Kolem poloviny dubna* Ústřední výbor Svazu komunistů v čele s Marxem a Engelsem posílá do Švýcarska jako svého emisara Ernsta Dronka a ukládá mu, aby společně s Wilhelmem Wolffem, který působil v Curychu, obnovil a posílil obce Svazu komunistů a bojoval proti intrikám tajné organizace „Revoluční centralizace“, vedené maloburžoazními demokraty. Dronke je také pověřen, aby navštívil Bádensko a navázal spojení s tamějšími obcemi Svazu komunistů.
- Polovina dubna* Marx a Engels píší článek „Gottfried Kinkel“. Odhalují v něm před proletářskou stranou zbabělost německé maloburžoazní demokracie, jejímž byl Kinkel typickým představitелеm.
- Kolem 17. dubna* V Hamburku vyšlo třetí číslo „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, v němž byl otištěn třetí Marxův článek ze série „1848 až 1849“, nazvaný „Následky 13. června 1849“, a poslední kapitola Engelsovy práce „Německá kampaň za říšskou ústavu“.
- 20. dubna* Marx a Engels píší jménem Sociálně demokratického emigrantského výboru prohlášení, v němž vyvracejí pomluvy rozšiřované vůdci maloburžoazní emigrace. Prohlášení bylo uveřejněno v „Neue Deutsche Zeitung“ 28. dubna i v jiných novinách.
- 23. dubna* Marx a Engels spolu s ostatními členy výboru podpisují oficiální zprávu Sociálně demokratického emigrantského

výboru, v níž odhalují intriky maloburžoazních demokratů Struva, Bauera (ze Stolpu) aj. proti proletářské straně. Zpráva končí výzvou k německé sociálně demokratické straně, aby pomohla emigrantům v jejich těžkém hmotném postavení. Zpráva byla otištěna 10. května v „Norddeutsche Freie Presse“ i v jiných novinách.

- Přibližně v květnu* Marx a Engels navazují z příkazu ústředního výboru Svazu komunistů spojení s levým křídlem maďarských emigrantů.
- Kolem 1. května* Engels píše W. Wolffovi dopis, v němž mu sděluje příkaz ústředního výboru Svazu komunistů, aby sledoval činnost „Revoluční centralizace“ a pravidelně o ní informoval ústřední výbor.
- 6. května* Marx a Engels varují Pardigona, jednoho z vůdců francouzské blanquistické emigrace v Londýně, aby se nesblížoval s maloburžoazní společností emigrantů, vedenou Struvem, a upozorňují, že v opačném případě by byl Svaz komunistů nucen přerušit přátelské vztahy k blanquistické společnosti.
- Kolem poloviny května* Na výletě pořádaném Německým dělnickým vzdělávacím spolkem se Marx seznamuje s Wilhelmem Liebknechtem, který přijel do Londýna, když byl vypovězen ze Švýcarska.
- Kolem 19. května* Vychází čtvrté číslo „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“. V časopise vyšly recenze „Druhý mezinárodní přehled“ a článek „Gottfried Kinkel“, dále Marxův článek „Ludvík Napoleon a Fould“ a Engelsův „Anglický zákon o desetihodinovém pracovním dni“.
- Začátek června* Marx a Engels píší druhé „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů“, v němž je podrobná zpráva o stavu organizace v Belgii, Německu, Švýcarsku, Francii a Anglii a dále taktické a organizační pokyny nižším složkám Svazu.
- 14. června* Marx a Engels s ostatními členy Sociálně demokratického emigrantského výboru podpisují prohlášení, v němž se vyvracejí pomlouvačná obvinění, která proti výboru vznesli vůdci maloburžoazní emigrace. Prohlášení bylo otištěno 25. června ve „Westdeutsche Zeitung“ a v jiných novinách.
- Polovina června* Marx a Engels se obrací na anglické noviny „Sun“,

„Spectator“, „Globe“ a „Northern Star“ s otevřenými dopisy, ve kterých protestují proti tomu, že anglická policie špehuje na nátlak pruské vlády politické emigranty v Londýně, a proti pokusům reakčních anglických kruhů prosadit obnovení zákona o cizincích v Anglii.

25. června

Marx píše redaktorovi frankfurtské „Neue Deutsche Zeitung“ Otto Lünigovi prohlášení k jeho recenzi „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, v níž je nesprávně vyložena Marxova teze o diktatuře dělnické třídy.

K téže Lünigově recenzi píše do „Neue Deutsche Zeitung“ prohlášení i Engels a obhajuje tam své hodnocení „Neue Rheinische Zeitung“ jako jediných novin, které za německé revoluce z let 1848–1849 důsledně hájily stanovisko proletariátu.

Marxova a Engelseva prohlášení byla otištěna 4. června v „Neue Deutsche Zeitung“.

Přibližně v červnu

Marx začíná důkladně studovat hospodářské dějiny posledních deseti let z odborné literatury o historii cen, bankovníctví a hospodářských krizí v Anglii a na evropském kontinentě, jakož i z úplných ročníků londýnského časopisu „Economist“.

Červenec

Sociálně demokratický emigrantský výbor, vedený Marxem a Engelsem, organizuje společnou ubytovnu, jídelnu a dílnu pro emigranty bez zaměstnání.

Po 3. červenci

Marx a Engels dostávají pro ústřední výbor Svazu komunistů od Dronka podrobnou zprávu o tom, co udělal pro posílení Svazu ve Švýcarsku, a o jeho rozhovorech s vůdci „Revoluční centralizace“. Marx hájí nutnost samostatné proletářské strany a navrhuje ústřednímu výboru, aby zamítl návrh „Revoluční centralizace“ na sjednocení.

30. července

Marx a Engels s ostatními členy Sociálně demokratického emigrantského výboru v Londýně podpisují zprávu výboru za květen, červen a červenec 1850. Zpráva byla otištěna 7. srpna v „Norddeutsche Freie Presse“.

Konec července

V ústředním výboru Svazu komunistů se projevují velké neshody mezi Marxem, Engelsem a většinou členů ústředního výboru na jedné straně a Willichem na druhé straně,

protože Willich prosazuje organizační sblížení s maloburžoazními emigrantskými organizacemi v Londýně.

Marx a Engels docházejí k závěru, že hospodářská krize z roku 1847 je u konce a že za začínající všeobecné konjunktury a při bouřlivém rozvoji výrobních sil buržoazní společnosti nemůže být o skutečné revoluci ani řeči. Toto nové zhodnocení situace, vyložené v „Třetím mezinárodním přehledu“, určuje Marxovu a Engelsovu novou taktickou linii, spočívající v důkladné přípravě proletářské strany na budoucí revoluční boje; Marx a Engels začínají tuto taktiku prosazovat v ústředním výboru Svazu komunistů.

*Kolem
27.—28. srpna*

Na zasedání Sociálně demokratického emigrantského výboru dochází k prudkému konfliktu mezi Willichem a většinou výboru v čele s Marxem. Willich oznamuje, že z výboru vystupuje.

Na schůzi Německého dělnického vzdělávacího spolku, konané nazítří, vystupují Marx a Engels s ostrou kritikou Williche, který informoval členy spolku, že vystupuje ze Sociálně demokratického emigrantského výboru.

Konec léta

Engels dokončuje práci „Německá selská válka“, v níž se snaží připomenout německému lidu v době panující reakce jeho revoluční tradice.

10. září

Engels se účastní veřejného shromáždění „Bratrských demokratů“, které mělo vyhlásit solidaritu s dělníky pivovarské firmy Berkeley, Perkins a spol., kteří zbili rakouského polního maršálka Haynaua, kata maďarského lidu. Engels ve své řeči poděkoval anglickým dělníkům, že dali správným způsobem za vyučenou jeho krajanu Haynauovi.

10.—15. září

Marx a Engels s Bauerem a Pfänderem oznamují, že vystupují ze Sociálně demokratického emigrantského výboru. Komise, pověřená Německým dělnickým vzdělávacím spolkem, aby přezkoumala činnost výboru, shledává účetní doklady v naprostém pořádku.

15. září

Na zasedání ústředního výboru Svazu komunistů Marx ostře kritizuje Williche a Schappera za nesprávné hodnocení politické situace a s tím spojenou dobrodružnou taktiku: ukazuje, že materialistickou analýzu skutečných poměrů nahrazují „revoluční“ fráze. Na zasedání dochází k rozkolu.

Většina výboru podporuje linii Marxovu a Engelsovu. Přes Willichův a Schapperův protest je přijato usnesení, aby sídlo ústředního výboru bylo přeneseno do Kolína nad Rýnem; kolínský kraj dostává za úkol vytvořit nový ústřední výbor.

Kolem 17. září Marx dostává od kolínských komunistů dopis ze 14. září, v němž ho žádají, aby znovu vydal „Manifest Komunistické strany“, přepracoval ho z hlediska posledních událostí a dokončil knihu o politické ekonomii, jejíž vydání by mělo velký význam pro propagandu.

17. září Marx a Engels se svými stoupenci vystupují z Německého dělnického vzdělávacího spolku, protože většina spolku se přidala na stranu Willichovu a Schapperovu.

18. září Marx a Engels podpisují s Bauerem a Pfänderem poslední zprávu Sociálně demokratického emigrantského výboru (za dobu od 1. srpna do 10. září 1850). Zpráva vyšla 27. září v „Deutsche Londoner Zeitung“.

24. září Marx posílá prostřednictvím emisara ústředního výboru Haupta Röserovi do Kolína dopis o rozkolu, k němuž došlo ve Svazu komunistů.

Kolem 28. září Marx dostává od Rösera dopis z 25. září, z něhož se dovídá, že kolínský krajský výbor Svazu komunistů předběžně souhlasí s tím, že převezme povinnosti ústředního výboru, protože v Londýně došlo k rozkolu, a žádá nutné dokumenty a adresy.

Konec září — začátek října Marx a Engels píší svým stranickým přátelům — Wilhelmu Wolffovi, Weydemeyerovi, Dronkovi aj. o rozkolu, k němuž došlo ve Svazu komunistů. Marx se znovu pouští do práce na kritice buržoazní politické ekonomie, kterou plánoval už zjara 1844; soustavně navštěvuje knihovnu Britského muzea, kde studuje ekonomickou literaturu, díla Johna Milla, Johna Fullartona, Roberta Torrense, Thomase Tooka a jiných ekonomů.

Říjen Engels pracuje na článku určeném pro „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“; článek je namířen proti anarchistickým vystoupením části bývalých mlado-

hegelovců seskupených kolem listu „Abend-Post“. Rukopis nebyl dokončen.

9. října

Marx a Engels odmítají návrh francouzských blanquistických emigrantů — Adama, Vidala a Barthélemyho — kteří se postavili na stranu Willicha a Schappera, že je třeba sejít se a posoudit otázku další existence „Světové společnosti revolučních komunistů“, a poukazují na to, že toto sdružení přestalo fakticky existovat.

Přibližně v říjnu

Marx pomáhá Eccariovi napsat a zredigovat pro „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“ článek „Krejčovství v Londýně neboli boj velkého a malého kapitálu“ a píše k němu redakční poznámku.

1. listopadu

Marx a Engels dokončují „Třetí mezinárodní přehled. Od května do října“, v němž analyzují hospodářský vývoj a politické události v tomto období v Anglii, Francii, Spojených státech amerických a Německu, konstatují změny v perspektivách revolučního hnutí a kritizují dobrodružné plány vůdců evropské maloburžoazní demokracie.

9. listopadu

V chartistickém listu „Red Republican“ začíná vycházet první anglický překlad „Komunistického manifestu“ Karla Marxe a Bedřicha Engelse.

11. listopadu

Londýnský kraj Svazu komunistů v čele s Marxem a Engelsem podává ústřednímu výboru v Kolíně nad Rýnem návrh, aby byli ze Svazu vyloučeni hlavní organizátoři frakční skupiny v Londýně, zejména Willich, Schapper, Schärttner, Dietz, Lehmann, Gebert a Fränkel, a aby o tom byl uvědomen celý Svaz.

Polovina listopadu

Engels odjíždí do Manchesteru, kde chce znovu pracovat u firmy Ermen & Engels; rozhodl se k tomu hlavně proto, aby mohl materiálně podporovat Marxe, a umožnil mu tak vypracovat ekonomickou teorii. Od té doby si Marx a Engels skoro denně dopisují.

29. listopadu

V Hamburku vychází poslední, dvojité (5–6) číslo „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, ve kterém je Marxův a Engelsův „Třetí mezinárodní přehled. Od května do října“, Engelsova „Německá selská válka“; dále

byla přetištěna třetí kapitola „Manifestu Komunistické strany“.

Konec listopadu Engels začíná v Manchesteru soustavně studovat vojenství.

*Konec listopadu
1850—únor 1851* Marx vyjednává s členy Svazu komunistů v Kolíně a Hamburku i s vydavateli o dalším vydávání „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“ jako tříměsíčníku.

Prosinec Marx koresponduje s Hermannem Beckerem v Kolíně o vydávání svých sebraných spisů.

Marxova rodina se přestěhovala do Soho, Dean Street 28.

Po 3. prosinci Marx dostává od člena Svazu komunistů Haupta zprávu o situaci Svazu v Hamburku.

18. prosince Marx dostává od ústředního výboru Svazu komunistů v Kolíně nad Rýnem prohlášení tohoto výboru ke Svazu z 1. prosince 1850 a návrh nových stanov.

30. prosince Marx se ženou a Engels, který přijel na kratší dobu do Londýna, se účastní novoročního večírku pořádaného společností „Bratrských demokratů“. Ve svém projevu Engels podrobně rozebírá příčiny porážky revoluce na evropském kontinentu.

Konec prosince Engels se začíná učit rusky.

1851

Leden—prosinec Marx se dál usilovně zabývá politickou ekonomikou; pravidelně pracuje v knihovně Britského muzea; vyjednává s vydavateli o vydání své práce, věnované kritice buržoazní politické ekonomie a vypracování ekonomické teorie proletariátu.

5. ledna Marx se účastní zasedání londýnského kraje Svazu komunistů, kde byly přijaty stanovy předložené kolínským ústředním výborem.

Engels se účastní schůze manchesterských chartistů, kde Ernest Jones, který kvůli tomu přijel z Londýna, hájí platformu levých chartistů.

Kolem 8. ledna Engels sděluje Marxovi, že chce propagovat ideje „Mani-

festu Komunistické strany“ mezi nejrevolučnějšími chartisty v Manchesteru.

27. ledna

Marx a Engels píší prohlášení k článku Arnolda Ruga v „Bremer Tages-Chronik“, který obsahuje zlovolné výpady proti „Neue Rheinische Zeitung“ a zvláště proti Marxovi a Engelsovi. Toto prohlášení zaslané redakci brémské „Weser-Zeitung“ nebylo uveřejněno.

Konec ledna —
začátek února

Engels píše pro chartistický list „Friend of the People“, redigovaný Harneyem, sérii článků proti některým buržoazním a maloburžoazním demokratům — Mazzinimu, Ledru Rollinovi, Rugovi aj. — kteří stáli v čele ústředního výboru evropské demokracie.

12. února

Engels píše Marxovi, že se zúčastnil založení nové místní organizace levých chartistů v Manchesteru.

Polovina února

Marx a Engels vyjadřují nesouhlas s tím, že se Harney zúčastnil mezinárodního shromáždění, pořádaného 11. února vůdci maloburžoazní emigrace (Louis Blanc aj.), Willichem a Schapperem i francouzskými blanquistickými emigranty, kteří vedli pomlouvačnou kampaň proti Marxovi, Engelsovi a jejich stoupencům. Engels si vyžádal nazpět články napsané pro Harneyův časopis „Friend of the People“.

21. února

Marx doporučuje revolučnímu chartistovi Jonesovi, aby se neúčastnil mezinárodního shromáždění, tzv. „banketu rovných“, pořádaného Louis Blancem a francouzskými blanquistickými emigranty a Willichovou a Schapperovou frakcí k výročí únorové revoluce z roku 1848.

24. února

Marx posílá Konrada Schramma a Wilhelma Piepera na mezinárodní „banket rovných“, aby tam získali informace. Willichovi a Schapperovi stoupenci vyhnali Schramma a Piepera ze sálu a zbili je.

26. února

Engels posílá s Marxovým souhlasem dopis Harneymu, ostře ho odsuzuje za jeho účast na „banketu rovných“ a za sblížení s Willichem a Schapperem.

28. února

Marx sděluje členům Svazu komunistů v Kolíně podrobnosti

o „banketu rovných“ z 24. února a žádá je, aby o tom informovali německé dělníky.

*Kolem 3. až
4. března*

Engels přijíždí na několik dní k Marxovi; připravují spolu některá opatření, která mají odhalit počínání maloburžoazních demokratů Landolpha, Louis Blanca aj., dále Schappera, Willicha a jejich stoupenců na banketu z 24. února. Marx a Engels překládají do angličtiny a němčiny text zdravotní, kterou zaslal „banketu rovných“ Auguste Blanqui a kterou organizátoři banketu účastníkům zatajili. Německý překlad zdravotní s úvodem, který napsali Marx a Engels, byl vytištěn v 30 000 exemplářích a rozšířen v Německu a Anglii.

5. března

Engels zasílá redaktorovi listu „Times“ otevřený dopis, v němž odhaluje pořadatele „banketu rovných“; k dopisu přikládá anglický překlad Blanquiho zdravotní. „Times“ dopis neotiskly.

Duben

Engels pracuje na rukopisu známém pod názvem „Možnosti a perspektivy války Svaté aliance proti Francii roku 1852“. V tomto rukopisu podává Engels poprvé ve vojenské literatuře materialistický výklad vojenského umění.

*Duben až
počátek května*

Marx koresponduje s Hermannem Beckerem o vydání německého překladu své knihy „Bída filosofie“. Vydání se neuskutečnilo.

Duben—květen

Marx studuje literaturu o používání elektřiny k zvyšování výnosu půdy.

Kolem 2. dubna

V dopisu Danielsovi kritizuje Marx filosofické názory Feuerbachovy, z jehož vlivu se Daniels podle Marxova mínění dosud nevymanil.

Konec dubna

V Kolíně nad Rýnem vychází první sešit „Sebraných spisů Karla Marxe“, vydávaných Hermannem Beckerem. Sešit obsahuje článek „Poznámky k nové pruské censurní instrukci“ a část prvního článku „Jednání šestého porýnského sněmu“, napsaného roku 1842. Další vydávání bylo přerušeno, protože Becker byl zatčen.

*Kolem 24. až
28. května*

Marx dostává z Německa z několika stran zprávu, že byli zatčeni a obviněni z vlastizrady členové Svazu komunistů

Petr Nothjung, Hermann Becker, Petr Röser, a píše o tom Engelsovi. Aby udržel spojení s Kolínem, navazuje písemný styk s advokátem Bermbachem, členem Svazu komunistů.

Konec května

Na Danielsovu prosbu vyjadřuje Marx ochotu napsat předmluvu k jeho dílu o antropologii a vyslovuje tuto myšlenku: „Komunisté musí ukázat, že teprve za komunistických vztahů se mohou v praxi uskutečnit už dosažené technologické pravdy.“

*První polovina
června*

Aby podpořil Ernesta Jonese při vydávání časopisu „Notes to the People“, píše Marx článek „Ústava Francouzské republiky“. Článek byl uveřejněn v „Notes to the People“ 14. června. Marx a Engels přerušují v té době styky s Harneyem, ale spolupracují dál s chartistickými časopisy redigovanými Jonesem, pomáhají mu při některých jeho článcích a vůbec při redigování těchto listů.

31. července

V dopise Engelsovi píše Marx o svém úmyslu dělat společně s Wilhelmem Wolffem dopisovatele německoamerického tisku. Engels to v odpovědi na Marxův dopis schvaluje a vidí v tom možnost „pokračovat v ‚Neue Rheinische Zeitung‘ litograficky“.

Adam, francouzský dělník, blanquista, za červencové monarchie jeden z vůdců tajných revolučních společností, v roce 1850 člen výboru spolku francouzských emigrantů blanquistů v Londýně. — 19, 445, 556

Alba, Fernando Alvarez de Toledo, vévoda (1507–1582), španělský místopředseda Nizozemska; s nevídanou krutostí potlačil lidové povstání v období nizozemské buržoazní revoluce v 16. století. — 407

Albert, viz *Martin*, Alexandre

Albrecht III. (1443–1500), saský vévoda; vedl trestnou výpravu, která potlačila lidové povstání v Nizozemsku v letech 1491 až 1492 a povstání fríských rolníků v roce 1497. — 390

Alexandr Makedonský (Veliký) (356 až 323 před n. l.), významný starověký vojevůdce a státník. — 129, 485

Alexandr I. (1777–1825), ruský car (1801–1825). — 506

Anna (1665–1714), anglická královna (1702–1714). — 237

Anneke, Friedrich (1818–1872), pruský dělostřelecký důstojník, propuštěný roku 1846 pro své politické přesvědčení z armády; člen kolínského Svazu komunistů, roku 1848 redak-

tor „Neue Kölnische Zeitung“; roku 1849 podplukovník bádensko-falcké revoluční armády; později se zúčastnil občanské války v USA na straně Severu. — 179, 180, 206

Antonín (1489–1544), lotrinský vévoda (1508–1544), roku 1525 zorganizoval krvavou porážku vzbouřených alsaských sedláků, odpůrce reformace. — 435

Arago, Dominique François (1786 až 1853), významný francouzský astronom, fyzik a matematik; buržoazní politik; za červencové monarchie republikán, roku 1848 člen prozatímní vlády, aktivně podporoval potlačení červnového povstání pařížského proletariátu. — 571

Arndt, Ernst Moritz (1769–1860), německý spisovatel, historik a filolog, aktivní účastník osvobozenského boje německého národa proti napoleonské nadvládě; byl zatížen prvky nacionalismu; stoupenec konstituční monarchie; roku 1848 byl poslancem frankfurtského Národního shromáždění, patřil k pravému středu. — 243, 330

Arnold z Brescie (kolem 1100–1155), italský středověký reformátor, ideolog hnutí městské chudiny proti pa-

- peži a duchovním feudálům v Římě i jiných městech; popraven jako kacíř. — 373
- Arnošt* (1464—1513), magdeburský arcibiskup (1476—1513). — 380
- Ashley, Anthony*, od r. 1851 hrabě ze Shaftesbury (1801—1885), anglický konservativní politik, velkostatkář, ve čtyřicátých letech vedl v parlamentě filantropickou skupinu toryů. — 256, 263, 265, 270
- Astonová, Louisa* (1814—1871), německá maloburžoazní demokratická spisovatelka. — 227
- Atta Troll*, viz *Ruge*, Arnold
- Auerbach, Berthold* (1812—1882), německý liberální spisovatel, později zastánce Bismarckův. — 227, 229
- Aylva, Syaard*, vůdce povstání fríských sedláků roku 1497. — 390
- Bádenský markrabě*, viz *Filip I.*
- Bádenský markrabě*, viz *Kryštof I.*
- Bach, Walter*. lancknecht, který se připojil k povstání jihuoněmeckých sedláků roku 1525; jeden z vůdců algavského houfu; v rozhodné chvíli povstání zradil sedláky a uprchl do Švýcarska. — 426, 428
- Ball, John* (zemř. r. 1381), anglický venkovský kněz; lidový kazatel, jeden z vůdců selského povstání v Anglii roku 1381. — 373, 374
- Bamberger, Ludwig* (1823—1899), německý publicista, buržoazní demokrat, účastník bádenskofalckého povstání roku 1849; později liberál, poslanec říšského sněmu. — 181, 210
- Bamberský biskup*, viz *Weigand*
- Bantelhans* (Bantel Hans), jeden z vůdců svazu „Chudý Konrád“ a selského povstání ve Württembersku a Horním Švábsku 1514. — 396
- Baraguay d' Hilliers, Achille* (1795 až 1878), francouzský generál, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, bonapartista. — 94
- Barbès, Armand* (1809—1870), francouzský revolucionář, maloburžoazní demokrat, jeden z vůdců tajných revolučních společností za červencové monarchie, aktivně se zúčastnil revoluce roku 1848; poslanec Ústavodárného shromáždění, za účast v událostech z 15. května 1848 byl odsouzen k doživotnímu vězení; propuštěn za amnestie roku 1854. — 74, 115, 300, 497, 537
- Barnabás*, uherský kněz, aktivní účastník selské války v Uhrách roku 1514. — 398
- Baroche, Pierre Jules* (1802—1870), francouzský politik, právník, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, přívrženec strany pořádku; roku 1849 generální prokurátor apelačního soudu; bonapartista; člen mnoha vlád před státním převratem roku 1851 i po něm. — 115
- Barrot, Odilon* (1791—1873), francouzský buržoazní politik, do února 1848 vůdce liberální dynastické opozice; od prosince 1848 do října 1849 stál v čele kabinetu, který se opíral o stranu pořádku — kontrarevoluční blok monarchistických frakcí. — 37, 58, 68—75, 79, 88, 94, 96, 98, 233
- Barthélemy, Emanuel* (asi 1820—1855), francouzský dělník, blanquista, za červencové monarchie člen tajných revolučních společností, účastník červnového povstání v Paříži roku

- 1848, později emigroval do Anglie; byl jedním z vůdců spolku francouzských blanquistických emigrantů v Londýně; roku 1855 byl popraven pro obvinění ze zločinu. — 19, 445
- Bastiat*, Frédéric (1801–1850), francouzský vulgární ekonom, obhájce kapitalismu. — 33
- Bastide*, Jules (1800–1879), francouzský buržoazní politik a publicista; jeden z redaktorů buržoazního republikánského listu „National“ (1836–1846); ministr zahraničních věcí (květen až prosinec 1848). — 61
- Báthory*, István (zemřel r. 1535), člen magnátského rodu v Transylvánii; velel vojskům, která byla vyslána, aby potlačila selské povstání v Uhrách roku 1514. — 398, 399
- Bauer*, Heinrich, významný pracovník německého dělnického hnutí, jeden z vůdců Svazu spravedlivých, člen ústředního výboru Svazu komunistů; povolaním obnovník; roku 1851 emigroval do Austrálie. — 334, 336, 444, 546, 547, 549, 554, 559, 560, 563, 566
- Bauer*, Louis, německý lékař, roku 1848 poslanec pruského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu, roku 1849 odjel do Londýna, kde se přiklonil k buržoazním kruhům německé emigrace, byl předsedou podpůrného výboru Demokratického svazu v Londýně. — 333, 558
- Beaumarchais*, Pierre Augustin (1732 až 1799), významný francouzský spisovatel, satirik a dramatik. — 74
- Becker*, Johann Philipp (1809–1886) kartáčníkový dělník; účastnil se demokratického hnutí v Německu a ve Švýcarsku ve třicátých a čtyřicátých letech a války proti Sonderbundu; aktivně se zúčastnil revoluce roku 1848–1849, za bádensko-falckého povstání velel bádenské lidobraně; po revoluci 1848–1849 se přiklonil k proletářskému komunismu; v šedesátých letech byl významným pracovníkem I. internacionály, zúčastnil se všech jejích kongresů; přítel a spolubojovník Marxův a Engelsův. — 165, 208, 209, 217–222
- Becker*, Max Josef (zemřel r. 1896), inženýr z Porýnské provincie, demokrat, účastník bádensko-falckého povstání v roce 1849, po porážce povstání emigroval do Švýcarska, později do USA. — 195
- Bedřich II.* (1712–1786), pruský král (1740–1786). — 237, 505, 511, 512, 517
- Bedřich III.* (1463–1525), saský kurfiřt (1486–1525); Lutherův ochránce, jeden z Münzerových pronásledovatelů. — 377
- Bedřich Vilém II.* (1744–1797), pruský král (1786–1797). — 501
- Bedřich Vilém IV.* (1795–1861), pruský král (1840–1861). — 156, 242, 243, 252, 347, 487–489
- Bem*, Józef (1795–1850), polský generál, představitel národně osvobozenického hnutí, účastník povstání v letech 1830–1831; roku 1848 se zúčastnil revolučních bojů ve Vídni; jeden z velitelů revoluční armády v Uhrách; později sloužil v turecké armádě. — 154
- Benz*, hostinský v Bernu. — 234
- Berlichingen*, Götz von (1480–1562), německý rytíř, pokoušel se využít selského povstání z roku 1525 k ziskným cílům; byl zvolen vůdcem světlého houfu, v rozhodné chvíli však sedláky zradil. — 413–415, 422, 423

- Berlin*, Hans, konšel z Heilbronn; když vzbouření sedláci roku 1525 dobyli města, pokoušel se vnutit povstalcům umírněný program; brzy nato přešel do tábora odpůrců povstání. — 415, 422
- Bernigau* (zemřel r. 1849), kolínský demokrat, bývalý pruský důstojník, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849, podle rozsudku pruského válečného soudu byl roku 1849 zastřelen. — 330
- Bernstein*, Eduard (1850–1932), jeden z vůdců německé reformistické sociální demokracie, revizionista. — 18
- Berryer*, Pierre Antoine (1790–1868), francouzský advokát a politik, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, legitimista. — 98
- Beseler*, Wilhelm Hartwig (1806–1884), šlesvicko-holštýnský buržoazní politik, roku 1848 předseda šlesvicko-holštýnské prozatímní vlády; poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k pravému středu. — 488
- Beust*, Friedrich (1817–1899), pruský důstojník, byl dán pro své politické přesvědčení do výslužby; roku 1848 byl členem výboru kolínského Dělnického spolku a jedním z redaktorů „Neue Kölnische Zeitung“ (září 1848–únor 1849), roku 1849 se zúčastnil bádensko-falckého povstání; po revoluci emigroval do Švýcarska; profesor pedagogiky. — 203
- Blanc*, Louis (1811–1882), francouzský maloburžoazní socialista, jeden z vůdců maloburžoazní demokracie, historik; roku 1848 byl členem prozatímní vlády a předsedou „lucemburské komise“; byl pro dohodu s buržoazií; v srpnu 1848 emigroval do Anglie. — 37, 39, 43, 47, 49, 51, 58, 70, 83, 114, 291, 497, 498, 571
- Blanqui*, Louis Auguste (1805–1881), francouzský revolucionář, utopický komunista, stoupenec spiklenecké taktiky, organizátor tajné Společnosti čtyř ročních období a povstání z 12. května 1839; za revoluce roku 1848 stál na krajním levém křídle francouzského demokratického a proletářského hnutí; byl mnohokrát odsouzen a vězněn. — 49, 74, 112, 114, 115, 300, 307, 341, 342, 497, 498, 537, 571
- Blenker*, Ludwig (1812–1863), bývalý německý důstojník, buržoazní demokrat, zúčastnil se bádensko-falckého povstání roku 1849; emigroval do USA a zúčastnil se občanské války na straně Severu. — 135, 181 až 184, 191, 194, 212, 216, 218, 219
- Blind*, Karl (1826–1907), německý publicista, maloburžoazní demokrat, v letech 1848–1849 účastník revolučního hnutí v Bádensku; v padesátých letech jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace v Londýně; později nacionální liberál. — 160, 167, 546, 548
- Bloem* (II.), Anton (1814–1885), předák düsseldorfských demokratů, Lassallův advokát, člen pruského Národního shromáždění, patřil ke středu. — 143
- Blum*, Robert (1807–1848), německý maloburžoazní demokrat, povoláním novinář; vůdce levého křídla frankfurtského Národního shromáždění; v říjnu 1848 se zúčastnil obrany Vídně, po dobytí města kontrarevoluční armádou byl zastřelen. — 135, 183, 205, 207

- Bobzin*, Friedrich Karl (nar. r. 1826), německý řemeslník, roku 1847 člen Německého dělnického spolku v Bruselu, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849; později emigroval do Londýna a spolu se Struvem vedl buržoazně demokratický Svaz německých emigrantů v Londýně. — 558, 560
- Boccaccio*, Giovanni (1313—1375), významný italský novelist a básník z období renesance. — 373
- Bocquet*, Jean Baptiste, francouzský učitel, za červencové monarchie člen tajných revolučních společností, stoupenec listu „Réforme“, na počátku revoluce z roku 1848 byl zástupcem starosty 12. pařížského okresu; zúčastnil se demonstrace z 15. května; později emigroval do Anglie; přítel A. I. Hercena. — 298
- Boecker*, právník z Kolína nad Rýnem. — 143
- Böheim*, Hans (Honzík Pištec) (zemřel roku 1476), pastýř, lidový kazatel v Niklashausenu, podnítil selské povstání ve würzburgském biskupství a přilehlých oblastech; byl upálen na hranici. — 387—389
- Boisguillebert*, Pierre (1646—1714), francouzský ekonom, předchůdce fyziokratů, zakladatel klasické buržoazní politické ekonomie ve Francii, autor spisu „Le détail de la France“ [„Podrobný popis Francie“] a řady jiných ekonomických děl. — 104
- Bolingbroke*, Henry (1678—1751), anglický filosof, deista; politik, jeden z vůdců strany toryů. — 238
- Bonaparte*, viz *Napoleon III.*
- Bonaparte*, Jérôme (1784—1860), nejmladší bratr Napoleona I., vestfálský král (1807—1813). — 97
- Bonaparte*, Napoleon Joseph Charles Paul (1822—1891), syn Jerôma Bonaparta, bratranec Napoleona III., za druhé republiky poslanec Ústavního a Zákonodárního shromáždění. — 97
- Bouchotte*, Jean Baptiste Noël (1754 až 1840), francouzský důstojník, činitel francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století, jakobín, ministr války (1793—1794). — 504, 525
- Bourboni*, francouzská královská dynastie; vládla ve Francii (1589 až 1792, 1814—1815 a 1815—1830), ve Španělsku (1701 až 1931), v království neapolsko-sicilském (1735 až 1860) a v Parmě (1748—1859). — 97, 104
- Brandenburg*, Friedrich Wilhelm, hrabě (1792—1850), pruský generál a státník, předseda reakční pruské vlády (listopad 1848—listopad 1850). — 143, 545
- Brandenbursko-ansbašský* markrabě, viz *Kasimír*
- bratranec presidentův*, viz *Bonaparte*, Napoleon Joseph Charles Paul
- Bréa*, Jean Baptiste Fidèle (1790 až 1848), francouzský generál, reakcionář, podílel se na potlačení červnového povstání v Paříži roku 1848 a byl zastřelen povstalci. — 83
- Brentano*, Lorenz (1813—1891), bádenský maloburžoazní demokrat, povoláním advokát; roku 1848 byl poslancem frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; roku 1849 byl předsedou bádenské prozatímní vlády; po porážce bádensko-falckého povstání emigroval do Švýcarska a později do USA. — 160, 161, 163—166, 168 až 170, 174, 175, 199, 200, 205, 219, 224, 225

- Bright, John* (1811–1889), anglický továrník, buržoazní politik, stoupenec svobodného obchodu, jeden ze zakladatelů Ligy proti obilním zákonům; od konce šedesátých let jeden z vůdců liberální strany; byl několikrát ministrem v liberálních kabinetech. — 101, 256
- Brougham, Henry* (1778–1868), anglický právník a literát, významný představitel whigovské strany, lord kancléř (1830–1834). — 472
- Brüggemann, Karl Heinrich* (1810 až 1887), německý buržoazní publicista, liberál; v letech 1845–1855 šéfredaktor „Kölnische Zeitung“. — 487
- Bruhn, Karl von* (narozen r. 1803), německý novinář, člen Svazu psanců, později Svazu spravedlivých a Svazu komunistů, z něhož byl v roce 1850 vyloučen; později redaktor hamburského orgánu lassalovců „Nordstern“. — 337
- Brunšvický vévoda*, viz *Karl Wilhelm Ferdinand*
- Bugeaud de la Piconnerie, Thomas Robert* (1784–1849), francouzský maršál, člen poslanecké sněmovny za červencové monarchie, orleanista, v letech 1848–1849 vrchní velitel alpské armády, poslanec Zákonnodárného shromáždění. — 69
- Bucher, Lothar* (1817–1892), pruský úředník a publicista; roku 1848 byl poslancem pruského Národního shromáždění, patřil k levému středu; po porážce revoluce roku 1848 emigroval do Londýna; později nacionální liberál, stoupenec Bismarckův. — 332
- Bunsen, Christian Karl Josias, baron* (1791–1860), pruský diplomat, publicista a teolog, blízký pruskému královskému dvoru; chtěl reformovat německou protestantskou církev v anglikánském duchu; velvyslanec v Londýně (1842–1854). — 348, 355, 472
- Burg-Bernheim, Gregor von*, jeden z vůdců selského povstání v ansbašském markrabí roku 1525. — 424
- Burritt, Elihu* (1810–1879), americký lingvista, buržoazní filantrop a pacifista, organizátor četných mezinárodních pacifistických kongresů. — 472
- Cabet, Etienne* (1788–1856), francouzský publicista, významný představitel pokojného utopického komunismu, autor knihy „Cesta do Ikarie“. — 15, 49, 304
- Caesar, Gaius Julius* (asi 100–44 před n. l.), slavný římský vojevůdce a státník. — 97
- Camphausen, Ludolf* (1803–1890), německý bankéř, jeden z vůdců porýnské liberální buržoazie; v březnu až červnu 1848 byl pruským ministerským předsedou, prováděl zrádcovskou politiku dohody s reakcí. — 141
- Capefigue, Jean Baptiste Honoré Raymond* (1802–1872), francouzský publicista a historik, monarchista. — 124, 480
- Carlier, Pierre* (1799–1858), pařížský policejní prefekt (1849–1851), bonapartista. — 109, 322
- Carlyle, Thomas* (1795–1881), anglický spisovatel, historik, idealistický filosof hlásající kult hrdinů; kritizoval anglickou buržoazii z pozic reakčního romantismu; byl stoupencem strany toryů, po roce 1848

- otevřený nepřítel dělnického hnutí.
— 14, 284, 285, 288, 289, 291—294
- Carnot, Lazare Hippolyte* (1801—1888), francouzský publicista a politik, buržoazní republikán; roku 1848 ministr osvěty v prozatímní vládě, poslanec Zákonodárného shromáždění; rozhodný odpůrce strany pořádku. — 114, 115, 328
- Carnot, Lazare Nicolas* (1753—1823), francouzský matematik a fyzik, politik a vojevůdce, buržoazní republikán; za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století se přidal k jakobínům, roku 1794 se však zúčastnil kontrarevolučního převratu 9. thermidoru. — 114, 501, 504, 505, 525
- Carrière, Moritz* (1817—1895), německý idealistický filosof, profesor estetiky. — 227
- Gaussidière, Marc* (1808—1861), francouzský maloburžoazní demokrat, účastník lyonského povstání roku 1834; za červencové monarchie jeden z organizátorů tajných revolučních společností; po únorové revoluci 1848 pařížský policejní prefekt, poslanec Ústavodárného shromáždění, v červnu 1848 emigroval do Anglie. — 42, 58, 83, 295, 297—300, 305 až 309
- Cavaignac, Louis Eugène* (1802—1857), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán; zúčastnil se dobytí Alžírsko, do únorové revoluce 1848 alžírský guvernér, známý barbarskými metodami vedení války; od května 1848 francouzský ministr války, s nevídanou krutostí potlačil červnové povstání pařížských dělníků; v červnu až prosinci 1848 měl v rukou výkonou moc. — 52, 53, 57, 61, 62, 64—67, 71, 72, 77, 78, 84, 90, 509, 540, 541
- Cervantes Saavedra, Miguel de* (1547 až 1616), veliký španělský spisovatel. — 159, 231, 473
- Clement, Albert*, důstojník, roku 1849 velitel praporu v bádensko-falcké revoluční armádě. — 200, 201, 203
- Cobbett, William* (1763—1835), anglický politik a publicista, významný představitel maloburžoazního radikalismu, bojoval za demokratizaci anglického politického zřízení. — 284
- Cobden, Richard* (1804—1865), anglický továrník, buržoazní politik, stoupenec svobodného obchodu, jeden ze zakladatelů Ligy proti obilním zákonům; zúčastnil se řady pacifistických kongresů, zejména ve Frankfurtě n. M. roku 1850. — 101, 249, 271, 471
- Cooper, James Fenimore* (1789—1851), významný americký romanopisec. — 296—298
- Corvin — Wiersbitzki, Otto von* (1812 až 1886), bývalý pruský poručík, demokrat; zúčastnil se republikánských povstání v Bádensku roku 1848 a bádensko-falckého povstání roku 1849, náčelník generálního štábu v Rastattu. — 209
- Crémieux, Adolphe* (1796—1880), francouzský advokát a buržoazní politik, ve čtyřicátých letech liberál; za revoluce roku 1848 člen prozatímní vlády, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění. — 37, 77, 571
- Creton, Nicolas Joseph* (1798—1864), francouzský advokát; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, orleanista. — 103.

- Cromwell*, Oliver (1599–1658), vůdce buržoazie a zburžoaznělé šlechty v období anglické buržoazní revoluce v 17. století, od roku 1653 lord protektor Anglie, Skotska a Irska. — 241, 284, 285
- Csáky*, Miklós (zemřel r. 1514), cza-nadský biskup, byl zabit povstalci za selského povstání v Uhrách roku 1514. — 398
- Cubières*, Amédée Louis (1786–1853), francouzský generál a státník, orleanista; v letech 1839–1840 ministr války, roku 1847 obžalován z úplatkářství a podvodů a degradován. — 102
- Danton*, George Jacques (1759–1794), jeden z vedoucích činitelů francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století, vůdce pravého křídla jakobínů. — 150, 285.
- Darasz*, Albert (1808–1852), účastník polského národní osvobozenického hnutí a polského povstání z let 1830–1831, aktivní činitel v demokratických organizacích polské emigrace, člen Ústředního výboru evropské demokracie. — 490
- Daumer*, Georg Friedrich (1800–1875), německý spisovatel, autor prací o dějinách náboženství. — 16, 226–231
- De Flotte*, (Deflotte) Paul (1817 až 1860), francouzský námořní důstojník, demokrat a socialista, stoupenec Blanquiho, aktivně se zúčastnil událostí 15. května a červnového povstání v Paříži roku 1848, poslanec Zákonodárného shromáždění (1850–8151). — 114, 115, 328
- de la Hodde* (Delahodde), Lucien (1808–1865), francouzský publicista, za restaurace a červencové monarchie člen tajných revolučních společností, policejní agent. — 15, 295–300, 304, 307
- Delamarre*, Théodore Casimir (1797 až 1870), francouzský bankéř, publicista, od roku 1844 majitel listu „La Patrie“. — 326
- Delessert*, Gabriel (1786–1858), policejní prefekt v Paříži (1836–1848). — 296, 303
- Démbiński*, Henryk (1791–1864), polský generál, jeden z vůdců národní osvobozenického hnutí, účastník povstání 1830–1831, za revoluce 1848–1849 velel jednotkám maďarské revoluční armády. — 138, 154
- Demosthenes* (384–322 před n. l.), vynikající starořecký řečník a politik. — 98
- D'Ester*, Karl, viz *Ester*
- Devaïsse*, Francouz, montagnard, účastník revoluce z roku 1848 v Paříži. — 305
- Dietrichstein*, Sigmund von (1484 až 1540), místodržitel Štýrska; císařský hejtman, v letech 1515–1516 potlačil selské povstání v rakouských alpských zemích; za povstání roku 1525 byl povstalcí zajat, ale brzy propuštěn. — 399, 436, 437
- Dietz*, Oswald (asi 1824–1864), architekt ve Wiesbadenu, zúčastnil se revoluce v letech 1848–1849 a emigroval do Londýna, člen ústředního výboru Svazu komunistů, po rozštěpení přívrženec Willichovy a Schapperovy sektářské frakce; později se zúčastnil občanské války v USA. — 567
- Dingelstedt*, Franz, baron (1814–1881), německý básník a spisovatel; zprvu představitel maloburžoazní opoziční politické poezie, od poloviny čtyři-

- cátých let dramaturg dvorních divadel; monarchista. — 227
- Disraeli*, Benjamin, hrabě Beaconsfield (1804–1881), anglický státník a spisovatel, ve čtyřicátých letech se připojil ke skupině Mladá Anglie; později vůdce konzervativní strany, předseda vlády (1868 a 1874 až 1880). — 456
- Doll*, německý maloburžoazní demokrat z porýnského Pruska, obchodní cestující, účastník republikánských povstání v Bádensku roku 1848, za bádensko-falckého povstání roku 1849 velitel divize. — 218, 222
- Dortu*, Max (1825–1849), německý revoluční demokrat; bývalý důstojník pruské armády; zúčastnil se povstání 18. března 1848 v Berlíně a bádensko-falckého povstání roku 1849; pruský vojenský soud ho odsoudil k smrti zastřelením. — 330
- Dózsa*, (Dóža) Gergely (zemřel roku 1514), bratr Györgye Dószy, zúčastnil se selského povstání v Uhrách roku 1514; byl zajat a spolu se svým bratrem popraven. — 398
- Dózsa*, (Dóža) György (asi 1474 až 1514), nižší šlechtic ze sélenské oblasti Sedmihradska; vůdce selského povstání v Uhrách roku 1514; po porážce povstání byl krutě umučen. — 398, 399
- Dreher*, Ferdinand, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849, velepraporu lidobraný v Karlsruhe. — 188, 189 197, 198, 219
- Dronke*, Ernst (1822–1891), německý publicista, zpočátku „pravý“ socialista, později člen Svazu komunistů a jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung“; porevoluci 1848 až 1849 emigroval do Anglie; později zanechal politické činnosti. — 338
- Duclerc*, Eugène (1812–1888), francouzský žurnalista a politik, člen redakce listu „National“ (1840 až 1846), ministr financí (květen až červen 1848). — 76
- Dufaure*, Jules Armand (1798–1881), francouzský advokát, buržoazní politik, orleanista; roku 1848 poslanec Ústavodárného shromáždění, od října do prosince 1848 ministr vnitra v Cavaignacově vládě. — 64, 66, 102
- Dumouriez*, Charles François (1739 až 1823), francouzský generál a politik z období francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století, girondista; v letech 1792–1793 velel severní revoluční armádě; v březnu 1793 zradil revoluci. — 501, 502
- Dupin*, André Jacques (1783–1865), francouzský advokát a politik, orleanista; předseda Ústavodárného shromáždění (1849–1851), později bonapartista. — 123, 479
- Dupont de l'Eure*, Jacques Charles (1767 až 1855), francouzský liberální politik; účastník buržoazní revoluce z konce 18. století a revoluce z roku 1830; ve čtyřicátých letech se klonil k umírněným buržoazním republikánům; roku 1848 předseda prozatímní vlády. — 37, 571
- Dupoty*, Michel Auguste (1797–1864), francouzský publicista, spolupracoval s četnými demokratickými republikánskými listy. — 271
- Eccarius*, Johann Georg (1818–1889), německý krejčovský dělník, člen Svazu spravedlivých, Svazu komunistů a Generální rady I. internacionály, později se sblížil s reformistickými

- vůdci anglických trade-unionů. — 444, 446
- Eckermann, Johann Peter* (1792—1854), německý spisovatel, autor a vydavatel „Rozhovorů s Goethem v posledních letech jeho života“. — 227
- Eichfeld, Karl*, bývalý poručík bádenské armády, sympatizoval s demokratickými kruhy, roku 1849 ministr války v prozatímní bádenské vládě. — 165
- Eisenhut, Anton* (popraven roku 1525) kněz z Eppigenu (Falc), za selské války roku 1525 vůdce místního povstání sedláků a měšťanů. — 421
- Eitel, Hans*, vůdce jezerního houfu (Švábsko) za selské války roku 1525; dohodl se s Truchsessem na příměří a rozpustil svůj oddíl. — 409
- Emmermann, Karl*, nadlesní z Porýnské provincie; velel střeleckému oddílu bádensko-falcké revoluční armády roku 1849; po porážce revoluce emigroval do Švýcarska. — 214
- Engelhardová, Magdalena* Filipina (pseud. Gattererová) (1756—1831), málo známá německá básnířka. — 227
- Engels, Bedřich* (1820—1895) (viz životopisná data). — 7—19, 28, 102, 108, 116, 118, 282, 334, 344, 349, 353—355, 360, 444, 445, 495, 549, 554, 556, 557, 559, 560, 563, 566
- d'Ester, Karl Ludwig* (1811—1859), německý socialista a demokrat, povoláním lékař; člen kolínské obce Svazu komunistů, roku 1848 poslanec pruského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; od října 1848 člen německého Ústředního výboru demokratů, hrál významnou úlohu v bádensko-falckém povstání roku 1849; později emigroval do Švýcarska. — 171, 175, 177, 186, 205, 210, 219
- Evans, David Morier* (1819—1874), anglický národohospodář. — 457
- Ewerbeck, August Hermann* (1816 až 1860), německý lékař a publicista, vedl pařížské obce Svazu spravedlivých, později byl členem Svazu komunistů, z něhož roku 1850 vystoupil. — 341
- Falcký kurfiřt, von Ludvík V.*
- Falloux, Alfred* (1811—1886), francouzský politik a spisovatel, legitimista a klerikál, roku 1848 dal podnět k zrušení národních dílen a k potlačení červnového povstání v Paříži; ministr školství (1848—1849). — 68, 78, 88, 98
- Faucher, Julius* (1820—1878), německý publicista, mladohegelovec; aktivní stoupenec svobodného obchodu v Německu; na počátku padesátých let hlásal buržoazně individualistické anarchistické názory. — 318, 447
- Faucher, Léon* (1803—1854), francouzský buržoazní publicista a politik, malthusovec, jeden z vedoucích činitelů strany pořádku, ministr vnitra (prosinec 1848—květen 1849); později bonapartista. — 32, 68, 73, 76
- Fenner von Fenneberg, Daniel* (1820 až 1863), rakouský důstojník, velitel vídeňské národní gardy roku 1848, později vrchní velitel a náčelník štábu falcké revoluční armády, po nezdařeném pokusu o dobytí pevnosti Landau byl zbaven své funkce. — 180
- Ferdinand I.* (1503—1564), rakouský arcivévoda, německý císař (1556—1564). — 408, 426, 428, 437, 438
- Feuerbach, Ludwig* (1804—1872), vyni-

- kající německý materialistický filosof předmarxovského období. — 448
- Feuerbacher*, Matern, člen městské rady a jeden z vůdců měšťanské opozice v Gross-Bottwaru (Württembergsko); roku 1525 stál v čele světlého křesťanského houfu vzbouřených württemberských sedláků a měšťanů; po porážce povstání uprchl do Švýcarska. — 416, 417, 420
- Fickler*, Josef (1808–1865), německý novinář, maloburžoazní demokrat, jeden z vůdců bádenského demokratického hnutí v letech 1848 až 1849. — 160
- Filip I.* (1479–1533), markrabě bádenský; roku 1525 se zúčastnil potlačení selského povstání v jižním Německu. — 397
- Filip I.* (1504–1567), lankrabě hesenský; zúčastnil se potlačení rytířského povstání v letech 1522–1523; organizátor porážky selského povstání v Durynsku roku 1525. — 404, 433, 434, 440
- Flocon*, Ferdinand (1800–1866), francouzský politik a publicista, maloburžoazní demokrat, jeden z redaktorů listu „Réforme“; roku 1848 člen prozatímní vlády. — 37, 307, 571
- Florián*, viz *Greisel*, Florián
- Flotte*, Paul de, viz *De Flotte*, Paul
- Former*, Anton, purkmistr říšského města Nördlingen (Franky), roku 1525 se připojil k selskému povstání a postavil se do čela plebejské strany ve městě. — 412
- Fothergill*, Thomas, anglický důstojník, čestný tajemník Svazu německých emigrantů, který vytvořili v Londýně roku 1850 maloburžoazní demokraté. — 335
- Fouché*, Joseph (1759–1820), politický činitel za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století a za Napoleonova císařství, za revoluce jakobín, za Napoleona I. policejní ministr; krajně bezzásadový. — 109, 331
- Fould*, Achille (1800–1867), francouzský bankéř a politik, orleanista, později bonapartista, v letech 1849 až 1867 byl několikrát ministrem financí. — 45, 60, 71, 99, 100, 102, 103, 326
- Fouquier-Tinville*, Antoine Quentin (1746–1795), významný činitel francouzské revoluce z konce 18. století, od roku 1793 veřejný žalobce revolučního tribunálu. — 79
- Fourier*, Charles (1772–1837), významný francouzský utopický socialista. — 306
- Foy*, J. kandidát strany pořádku při doplňovacích volbách do francouzského Zákonomárného shromáždění 10. března 1850. — 328
- Fränkel*, německý dělník v Londýně, roku 1847 aktivní pracovník Svazu komunistů a vzdělávacího spolku německých dělníků, v letech 1849 až 1850 člen ústředního výboru Svazu komunistů, po rozštěpení Svazu se přidal k sektářské rozbíječské Willichově a Schapperově frakci. — 567
- František I.* (1494–1547), francouzský král (1515–1547). — 312, 407
- František Josef I.* (1830–1916), rakouský císař (1848–1916). — 489
- Fries*, A., německý právník, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849, člen falcké revoluční prozatímní vlády; později emigroval do Švýcarska. — 337

- Frundsberg, Georg* (1473–1528) velitel německých lancknechtů ve službách Švábského svazu; v letech 1525 až 1526 se zúčastnil potlačení selského povstání ve Švábsku a solnohradském biskupství. — 428, 438
- Füster, Anton* (1808–1881), rakouský teolog, profesor na vídeňské universitě, roku 1848 poslanec říšského sněmu, maloburžoazní demokrat, emigroval do Londýna a později do USA. — 546, 548
- Gagern, Heinrich, baron* (1799–1880), německý buržoazní politik, umírněný liberál; poslanec a předseda frankfurtského Národního shromáždění, patřil k pravému středu; ministerský předseda říšské vlády (prosinec 1848–březen 1849); po květnu 1849 jeden z vůdců gothajské strany. — 472, 487
- Galeer, Albert* (1816–1851), švýcarský učitel a literát, demokrat, účastník války proti Sonderbundu roku 1847 ve Švýcarsku a bádensko-falckého povstání roku 1849. — 333
- Garnier-Pagès, Louis Antoine* (1803 až 1878), francouzský politik, umírněný buržoazní republikán, roku 1848 člen prozatímní vlády a pařížský starosta. — 307, 571
- Gattererová, viz Engelhardová, Magdalena Filipina*
- Gaude, emisar Willichovy a Schapperovy odštěpené frakce Svazu komunistů. — 567*
- Gebert, August, truhlář z Meklenburgu, člen Svazu komunistů ve Švýcarsku, přesídlil do Londýna, po rozkolu ve Svazu se připojil k sektářské rozbíječské frakci Willichově a Schapperově. — 567*
- Geyer, Florián* (zemřel r. 1525), německý rytíř, roku 1525 se přidal na stranu vzbouřených sedláků; vedl Černý oddíl, padl v boji. — 413 až 415, 422–425
- Geismaier, Michael* (zemřel asi r. 1527), jeden z nejtalentovanějších vůdců selského povstání v Tyrolích a solnohradském biskupství; syn horníka, sekretář solnohradského biskupa, později celní úředník. — 437–439
- Gerber, Erasmus* (zemřel r. 1525), jeden z vůdců selského povstání v Elsasku roku 1525; po porážce povstání u Zabernu byl zajat a oběšen. — 435
- Gerber, Theus, vůdce oddílu stuttgartských měšťanů, který se roku 1525 připojil k povstaleckému Feuerbacherovu oddílu; po potlačení selského povstání ve Württembersku uprchl do Esslingen. — 417, 420*
- Ghillany, Friedrich Wilhelm* (1807 až 1876), málo známý německý historik a teolog. — 227
- Gibbs, londýnský radní a náměstek starosty. — 335*
- Girardin, Emile de* (1806–1881), francouzský buržoazní publicista a politik, ve čtyřicátých až šedesátých letech 19. století byl s přestávkami redaktorem listu „La Presse“; v politice naprosto bezzásadový, před revolucí 1848 byl v opozici proti Guizotově vládě; za revoluce buržoazní republikán, člen Zákonodárného shromáždění (1850 až 1851); roku 1850 představitel tzv. buržoazního socialismu; později bonapartista. — 16, 123, 310–321, 448, 479
- Gögg, Amand* (1820–1897), německý novinář, maloburžoazní demokrat, roku 1849 člen prozatímní bádenské

- vlády; v 70. letech se přiklonil k německé sociální demokracii. — 167, 205
- Goethe*, Johann Wolfgang (1749—1832), veliký německý spisovatel a myslitel. — 226, 227, 231
- Görgey*, Arthur (1818—1916), významný vojevůdce za maďarské revoluce 1848—1849, vrchní velitel maďarské armády (duben—červen 1849); opíral se o reakční důstojníky a kontrarevoluční část buržoazie, sabotoval revoluční boj. — 170
- Götz*, viz *Berlichingen*, Götz von
- Götz*, Christian (1783—1849), rakouský generál, v letech 1848—1849 se zúčastnil potlačení revoluce v Itálii a v Uhrách. — 507
- Goudchaux*, Michel (1797—1862), francouzský bankéř, buržoazní republikán, roku 1848 ministr financí v prozatímní vládě. — 58
- Grandin*, Victor (1797—1849), francouzský továrník, člen poslanecké sněmovny (1839—1848), za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; zastával krajně konservativní stanovisko. — 32
- Grandménil*, francouzský novinář, maloburžoazní demokrat, za červencové monarchie člen tajných revolučních společností, jeden ze zakladatelů a vydavatelů listu „Réforme“. — 297
- Granier de Cassagnac*, Adolphe (1806 až 1880), francouzský novinář, bezzásadový politik, do revoluce roku 1848 orleanista, potom bonapartista, za druhého císařství poslanec Zákonodárného shromáždění. — 124, 480
- Grebel*, Konrad, vůdce sekty anabaptistů v Curychu; přívrženec Tomáše Münzera; vedl revoluční agitaci v jižním Německu. — 386
- Greiner*, Ludwig, německý právník, maloburžoazní demokrat, roku 1849 člen prozatímní falcké vlády; po porážce revoluce emigroval do Švýcarska a později do USA. — 185 až 187, 337
- Greisel*, Florián, kněz, aktivní účastník selské války ve Švábsku roku 1525; když byla se švábskými sedláky uzavřena Weingartenská dohoda, uprchl do Švýcarska. — 419
- Grey*, George (1799—1882), anglický státník, whig, ministr vnitra (1846 až 1852, 1855—1858 a 1861—1866) a ministr pro kolonie (1854—1855). — 269
- Grün*, Karl (1817—1887), německý maloburžoazní publicista, v polovině čtyřicátých let jeden z hlavních představitelů „pravého“ socialismu; za revoluce 1848—1849 maloburžoazní demokrat, poslanec pruského Národního shromáždění. — 329
- Gugel-Bastian* (zemřel r. 1514), organizátor selské vzpoury v bádenském markrabství roku 1514; popraven ve Freiburgu. — 397
- Guinard*, Auguste Joseph (1799—1874), francouzský maloburžoazní demokrat, v letech 1848—1849 poslanec Ústavodárného shromáždění, aktivně se zúčastnil manifestace strany Hory 13. června 1849. — 115
- Guizot*, François Pierre Guillaume (1787—1874), francouzský buržoazní historik a státník, od roku 1840 do únorové revoluce 1848 fakticky řídil vnitřní i zahraniční politiku Francie; zastávce zájmů velké finanční buržoazie. — 14, 32, 35, 36, 53, 61, 68, 75, 94, 98, 236—241, 284

- Gutzkow, Karl* (1811–1878), německý spisovatel, jeden z představitelů literární skupiny „Mladé Německo“ v letech 1838 až 1842 redigoval časopis „Telegraph für Deutschland“. — 227
- Gützlaff, Karl Friedrich August* (1803 až 1851), německý misionář v Číně; — 251
- Habern, Wilhelm*, maršál, vojevůdce kurfiřta Ludvíka Falckého; roku 1525 se zúčastnil potlačení selského povstání ve Falcí. — 416, 426
- Háfiz, Šems-ud-dín Mohammed* (asi 1300—asi 1389), nejslavnější perský lyrický básník, klasik tadžické literatury; původem Tadžik. — 229
- Hannoverská dynastie*, dynastie anglických králů (1714–1901). — 237
- Hanseemann, David* (1790–1864), velkokapitalista, jeden z vůdců porýnské liberální buržoazie; v březnu až září 1848 byl pruským ministrem financí, prováděl zrádcovskou politiku dohody s reakcí. — 141
- Harney, George Julian* (1817–1897), významný pracovník anglického dělnického hnutí, jeden z vůdců levého chartistického křídla, redaktor listů „Northern Star“, „Democratic Review“, „Friend of the People“, „Red Republican“ a jiných chartistických publikací; Marxův a Engelsův přítel. — 445, 475, 556
- Hassenpflug, Hans Daniel* (1794–1862), německý reakční politik, roku 1832 ministr soudnictví a vnitra v Hesensku-Kaselsku, roku 1850 ministerský předseda, absolutista. — 489
- Haupt, Hermann Wilhelm* (narozen asi r. 1831), německý obchodní příručí, člen Svazu komunistů, jeden ze zatčených při kolínském procesu s komunisty, při vyšetřování zrádcovsky vypovídal; když byl policií zproštěn obžaloby, vystěhoval se do Brazílie. — 444
- Häusner, Karl*, německý inženýr, roku 1849 velel porýnskohesenskému sboru v bádensko-falcké revoluční armádě. — 181
- d'Haussez, Charles* (1778–1854), francouzský politik, zarytý reakcionář, roku 1829 ministr námořní plavby. — 115
- d'Hautpoul, Alphonse-Henri* (1789 až 1865), francouzský generál, legitimista, později bonapartista; ministr války (1849–1850). — 98, 108, 113, 123, 129 130, 246, 479, 485, 486
- Haynau, Julius Jakob* (1786–1853), rakouský polní maršál, v letech 1848 až 1849 krutě potlačil revoluční hnutí v Itálii a v Uhrách. — 95, 471, 472
- Hecker, Friedrich Karl* (1811–1881), bádenský republikán, maloburžoazní demokrat, jeden z vůdců bádenského povstání v dubnu 1848, později emigroval do USA, zúčastnil se občanské války na straně Severu. — 135, 149, 150, 183, 218, 224
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* (1770 až 1831), velký německý filosof, objektivní idealista, nejvšestranněji rozpracoval idealistickou dialektiku. — 233, 251, 285, 382, 449, 450, 492
- Hein, německý emigrant* v Londýně, člen Svazu komunistů, po rozkolu ve Svazu Marxův přívrženeц. — 444
- Heintzmann, Alexis* (narozen asi 1812), pruský právník, liberál, za povstání v Elberfeldu v květnu 1849 člen bezpečnostního výboru, později emigroval do Londýna. — 150

- Heinzen*, Karl (1809–1880), německý radikální publicista, maloburžoazní demokrat, vystupoval proti Marxovi a Engelsovi; na krátkou dobu se zúčastnil bádensko-falckého povstání roku 1849, potom emigroval do Švýcarska a později do Anglie; na podzim 1850 odjel natrvalo do USA. — 27, 28, 168
- Helena*, vévodkyně Orleánská roz. z Mecklenburgu (1814–1858), vdova po starším synu Ludvíka Filipa, Ferdinandu. — 96
- Helfenstein*, Ludwig, hrabě (asi 1498 až 1525), rakouský místodržitel ve Winsbergu (Württembersko), známý svou věrolomností a krutým zacházením se sedláky. — 413, 414, 422
- Helvétius*, Claude Adrien (1715–1771), významný francouzský filosof, představitel mechanického materialismu, ateista, jeden z ideologů francouzské revoluční buržoazie. — 85
- Hesenský lankrabě*, viz *Filip I.*
- Hipler*, Wendel (zemřel r. 1526), německý šlechtic, roku 1525 se připojil k selskému povstání ve Francích; je hlavním autorem „Heilbronského programu“; po porážce sedláků utekl, roku 1526 byl uvězněn a zemřel ve vězení. — 412–414, 421 až 423
- Hirschfeld*, Moritz (1791–1859), pruský generál, roku 1849 velel armádnímu sboru operujícímu proti bádensko-falckým povstalcům. — 193
- Hodde de la*, Lucien, viz *de la Hodde*, Lucien
- z *Hohenlohe*, hrabata, šlechtický rod ve Francích. — 412, 413
- Hohenzollernové*, dynastie braniborských kurfiřtů (1415 až 1701), pruských králů (1701–1918) a německých císařů (1871–1918). — 194
- Höchstler*, Ernst Hermann (nar. asi 1811), elberfeldský advokát, maloburžoazní demokrat, za povstání v Eberfeldu v květnu 1849 předseda bezpečnostního výboru; po porážce povstání emigroval z Německa; později upustil od politické činnosti. — 149, 150, 160
- Homér*, pololegendární starořecký epický básník, autor „Iliady“ a „Odyssey“. — 243
- Honzík Pištec*, viz *Böheim*, Hans
- Hosszú*, Anton, jeden z vůdců selského povstání v Uhrách roku 1514. — 399
- Hubmaier*, Baltazar (zemřel r. 1528), kněz ve Waldshutu, doktor bohosloví, stoupenec Münzerův a hlasatel lidové reformace; upálen roku 1528. — 386, 406
- Hugo*, Victor (1802–1885), velký francouzský spisovatel, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění. — 97, 124, 480
- Hus*, Jan (asi 1369–1415). — 373
- Hutten*, Frowen von, bratranec Ulricha von Huttena, působil na dvoře mohučského kurfiřta; roku 1525 se zúčastnil potlačení selského povstání. — 426
- Hutten*, Ulrich von (1488–1523), německý humanistický básník, stoupenec reformace, jeden z ideologů německého rytířstva, účastník rytířského povstání v letech 1522–1523. — 377, 402–405, 426
- Chambord*, Henri Charles, hrabě (1820 až 1883), poslední představitel starší linie bourbonského rodu, vnuk Karla

- X., vystupoval pod jménem Jindřich V. jako nápadník francouzského trůnu. — 95, 127, 482
- Changarnier*, Nicolas Anne Théodule (1793–1877), francouzský generál a buržoazní politik, monarchista; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; po červnu 1848 velitel pařížské posádky a národní gardy; zúčastnil se rozeznání demonstrace 13. června 1849 v Paříži. — 69, 75, 85, 90, 94, 126, 129, 130, 481, 485, 486
- Chenu*, Adolphe, za červencové monarchie ve Francii člen tajných revolučních společností, policejní agent. — 15, 295–297, 299, 300–307, 309
- Ľakub*, kazatel, jeden z vůdců selského povstání (tzv. pastýřské povstání) ve Francii. — 373
- Jan* (Vytřvalý) (1468–1532), vévoda saský, od roku 1525 kurfiřt saský, jeden z pronásledovatelů T. Münzera, organizátor krveprolití při selském povstání v Durynsku roku 1525. — 383
- Jansen*, Johann Josef (1825–1849), německý maloburžoazní demokrat, člen Svazu komunistů; roku 1848 působil v kolínském Dělnickém spolku, stoupenec Gottschalkův; za účast v bádensko-falckém povstání roku 1849 zastřelen. — 330
- Jaup*, Heinrich Karl (1781–1860), německý právník, liberál, předseda hesensko-darmstadtské vlády (1848 až 1850), předseda pacifistického kongresu ve Frankfurtu nad Mohanem v srpnu 1850. — 472
- Jean Paul* (literární pseudonym Jeana Paula Friedricha Richtera) (1763 až 1825), německý satirický spisovatel. — 285
- Jelačić*, Josip (1801–1859), rakouský generál, chorvatský bán, aktivně se podílel na potlačení revoluce 1848 až 1849 v Rakousku a v Uhrách. — 543
- Jindřich IV.* (1553–1610), francouzský král (1589–1610). — 238
- Jindřich V.*, viz *Chambord*, Henri Charles
- Jindřich VIII.* (1491–1547), anglický král (1509–1547). — 240
- Jiří* (1471–1539), saský vévoda (1500 až 1539); jeden z organizátorů krveprolití při selském povstání v Durynsku roku 1525. — 385
- Jiří I.* (1660–1727), anglický král (1714–1727). — 236
- Jiří II.* (1683–1760), anglický král (1727–1760). — 236
- Joachim de Floris* (Kalábrijský) (asi 1132–1202), italský opat, středověký mystik, jeden z propagátorů myšlenky o „opětném příchodu“ Krista; jeho učení bylo katolickou církví prohlášeno za kacířské. — 380
- Jones*, Ernest Charles (1819–1869), významný pracovník anglického dělnického hnutí, proletářský básník a publicista, jeden z vůdců levého chartistického křídla; jeden z redaktorů „Northern Star“, redaktor „Notes to the People“ a „People's Paper“; Marxův a Engelsův přítel. — 17, 475
- Joss*, Fritz (zemřel asi r. 1517), významný organizátor selských tajných spolků a vzpour v jižním Německu na počátku 16. století. — 392–395, 400
- Kant*, Immanuel (1724–1804), významný německý filosof, hlavní

- představitel německého idealismu na konci 18. a na počátku 19. století. — 99
- Karel I.* (1600—1649), anglický král (1625—1649); popraven za anglické buržoazní revoluce v 17. století. — 239
- Karel X.* (1757—1836), francouzský král (1824—1830). — 115
- Karel Albert* (1798—1849), sardinský a piemontský král (1831—1849). — 78, 507
- Karl Wilhelm Ferdinand*, vévoda brunšvický (1735—1806), vrchní velitel rakousko-pruské armády bojující za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století proti revoluční Francii. — 501
- Kasimír* (1481—1527), braniborsko-ansbašský markrabě, představitel francké větve Hohenzollernů; organizátor krveprolití při povstání sedláků a městského obyvatelstva v Ansbachu a Rothenburgu. — 424—426
- Kato starší* (Marcus Porcius Cato Maior) (234—149 před n. l.), římský politik a spisovatel, hájil výsady šlechty; roku 184 před n. l. byl zvolen censorem (jedna z nejvyšších státních funkcí římské republiky — dvojice censorů spravovala téměř celý vnitřní život státu;). vykonával svůj úřad s příslovečnou tvrdostí. — 61
- Kinkel*, Gottfried (1815—1882), německý básník a publicista, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání 1849; odsouzen pruským soudem k doživotnímu žaláři, uprchl z vězení a emigroval do Anglie; jeden z vůdců maloburžoazní emigrace v Londýně, vystupoval proti Marxovi a Engelsovi. — 15, 16, 200, 212, 214, 329 až 331
- Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724 až 1803), německý básník, jeden z prvních představitelů buržoazního osvícenství v Německu. — 230
- Klose*, G., německý emigrant v Londýně, člen Svazu komunistů; při rozkolu ve Svazu stál na Marxově straně. — 444
- Knierim*, roku 1849 velitel praporu v bádensko-falcké revoluční armádě. — 205, 207
- Knigge*, Adolf (1725—1796), německý spisovatel. — 229
- Knopf*, viz *Schmid*, Jörg
- Konrád III.* (1466—1540), würzburgský biskup (1519—1540), jeden z organizátorů krveprolití při povstání sedláků a městské chudiny ve Francích roku 1525. — 415, 425
- Körner*, Hermann Josef (1805—1882), německý maloburžoazní demokrat, učitel kreslení, účastník revoluce v letech 1848—1849, jeden z vůdců květnového povstání v Elberfeldu roku 1849; po porážce povstání emigroval do Švýcarska a později do USA. — 337
- Kossuth*, Lajos (1802—1894), významný činitel maďarského národně osvobozeneckého hnutí, vůdce buržoazně demokratických živlů v revoluci 1848—1849, stál v čele maďarské revoluční vlády; po porážce revoluce emigroval do Turecka, později žil v Anglii a v USA. — 168, 185, 190, 199, 513
- Krug*, Wilhelm Traugott (1770—1842), německý idealistický filosof, liberální publicista. — 227
- Kryštof I.* (1453—1527), bádenský markrabě (1473—1527). — 394

- Kunze, A.*, německý publicista. — 227
Kurz, švýcarský důstojník. — 222
- Lacrosse, Bertrand Théobald Josep*, (1796—1865), francouzský politik, orleanista, v letech 1848 až 1849 ministr veřejných prací; od roku 1850 bonapartista. — 89
- Lafayette, (La Fayette), Marie Joseph Paul, markýz* (1757—1834), francouzský generál, jeden z vůdců velké buržoazie za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. — 502
- Laffitte, Jacques* (1767—1844), francouzský bankéř a politik, orleanista, představitel finanční buržoazie. — 32
- La Hitte, Jean Ernest* (1789—1878), francouzský generál, bonapartista ministr zahraničních věcí (1849 až 1851). — 114, 115
- Lamartine, Alphonse* (1790—1869), francouzský básník, historik a politik, ve čtyřicátých letech buržoazní republikán; roku 1848 ministr zahraničních věcí, fakticky řídil prozatímní vládu. — 37, 42, 49, 52, 287, 291, 476, 571
- Lamourette, Adrien* (1742—1794), francouzský biskup, poslanec Zákonodárného shromáždění, jako kontra-revolucionář popraven roku 1794. — 125, 481
- Lamparter, Gregor* (1463—1523), rádce vévody Ulricha Württemberského. — 396
- La Rochejaquelein, Henri Auguste Georges, markýz* (1805—1867), francouzský politik, člen sněmovny pairů, jeden z vůdců legitimistické strany, roku 1848 poslanec Ústavodárného shromáždění; za druhého císařství senátor. — 38
- Laurentius, viz Mészáros, Laurentius*
- Law, John* (1671—1729), anglický buržoazní ekonom a finančník, ministr financí ve Francii (1719—1720); pověstný svými spekulacemi s vydáním papírových peněz, jež skončily obrovským krachem. — 452
- Leclerc, Alexandre*, pařížský obchodník, stoupenec strany pořádku, zúčastnil se potlačení červnového povstání dělníků roku 1848. — 121, 477
- Ledru-Rollin, Alexandre Auguste* (1807 až 1874), francouzský publicista a politik, jeden z vůdců maloburžoazních demokratů, redaktor listu „Réforme“; roku 1848 byl členem prozatímní vlády; poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, kde vedl stranu Hory; po 13. červnu 1849 emigroval do Anglie. — 37, 45, 48, 49, 56, 58, 67, 74, 77, 78, 83—88, 91, 103, 115, 122, 307, 477, 490, 498, 571
- Lehmann, Albert*, německý dělník v Londýně, aktivní činitel Svazu spravedlivých a londýnského německého Dělnického vzdělávacího spolku, později člen Svazu komunistů, po rozkolu ve Svazu stoupenec Willichovy a Schapperovy sektářské frakce. — 567
- Lemoigne, John* (1814—1892), francouzský publicista, anglický dopisovatel a později šéfredaktor listu „Journal des Débats“. — 124, 480
- Leo, Heinrich* (1799—1878), německý historik a publicista, zastával krajně reakční politické a náboženské názory, jeden z ideologů pruských junkerů. — 493
- Lermnier, Jean Louis Eugène* (1803— až 1857), francouzský právník a publicista, orleanista, od konce

- trřicátých let konzervativec, profesor srovnávacího práva na „Collège de France“ (1831–1839); na protest studentů se vzdal profesury. — 75
- Lesage, Alain René* (1668–1747), francouzský spisovatel, autor známého románu „Přiběhy Gila Blase ze Santillany“. — 299
- Liebknecht, Wilhelm* (1826–1900), významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, účastník revoluce z let 1848 až 1849, jeden ze zakladatelů a vůdců německé sociální demokracie; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 444
- Limpurgové, hraběcí rod ve Francích.* — 415
- Locke, John* (1632–1704), vynikající anglický filosof, empirik, sensualista; buržoazní ekonom. — 238
- Lochner, Georg* (1798–1882), německý filolog. — 227
- Lorcher, rádce vévody Ulricha Württemberského.* — 396
- Löwensteinové, hrabata, šlechtický rod ve Francích.* — 413
- Ludvík Bonaparte, viz Napoleon III.*
- Ludvík Napoleon, viz Napoleon III.*
- Ludvík Filip* (1773–1850), vévoda Orleánský, francouzský král (1830 až 1848). — 32–34, 36, 60, 61, 64, 66, 68, 93, 94, 96, 99–103, 124, 127, 236, 247, 295, 305, 480, 482, 483, 498, 530
- Ludvík Filip Albert, vévoda Orleánský, hrabě pařížský* (1838 až 1894), vnuk krále Ludvíka Filipa, ucházel se o francouzský trůn. — 127, 482
- Ludvík V.* (1478–1544), falcký kurfiřt (1508–1544), zúčastnil se potlačení rytířského povstání v letech 1522 až 1523; jeden z organizátorů krveprolití při selském povstání ve Francích roku 1525. — 397, 404, 414, 420, 422
- Ludvík IX. „Svatý“* (1215–1270), francouzský král (1226–1270). — 95
- Ludvík XI.* (1423–1483), francouzský král (1461–1483). — 362, 403
- Ludvík XIII.* (1601–1643), francouzský král (1610–1643). — 238
- Ludvík XIV.* (1638–1715), francouzský král (1643–1715). — 104, 237
- Ludvík XV.* (1710–1774), francouzský král (1715–1774). — 117
- Luther, Martin* (1483–1546), významný reformátor, zakladatel protestantismu (lutheránství) v Německu; ideolog německého měšťanstva; za selské války v roce 1525 se postavil na stranu knížat proti vzbouřeným sedlákům a městské chudině. — 371, 376–381, 383–386, 401, 406
- Magdeburský arcibiskup, viz Arnošt II.*
- Mantel, Johann* (asi 1468–1530), německý teolog, kazatel ve Stuttgartu, stoupenec Münzerův. — 386
- Manteuffel, hejtman bádensko-falcké revoluční armády, člen sportovních a tělocvičných organizací; příbuzný Otto Theodora Manteuffela.* — 197
- Manteuffel, Otto Theodor, baron* (1805 až 1882), pruský státník, představitel šlechtické byrokracie; ministr vnitra (1848–1850), ministerský předseda (1850–1858). — 168, 197
- Marat, Jean Paul* (1743–1793), francouzský publicista, vynikající činitel za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století, jeden z vůdců jakobínů. — 497
- Marche, francouzský dělník, který roku 1848 jmeném lidu žádal na pro-*

- zatímní vládě prohlášení práva na práci. — 39
- Marie*, Alexandre de Saint-Georges (1795–1870), francouzský advokát a politik, umírněný buržoazní republikán, roku 1848 ministr veřejných prací v prozatímní vládě, později ministr spravedlnosti v Cavaignacově vládě. — 47, 571
- Marrast*, Armand (1801–1852), francouzský publicista a politik, jeden z vůdců umírněných buržoazních republikánů, redaktor listu „National“; roku 1848 člen prozatímní vlády a pařížský starosta, předseda Ústavodárného shromáždění (1848 až 1849). — 49, 57, 61, 62, 64, 77, 84, 247, 299, 303, 476, 571
- Martin*, Alexandre (*Albert*) (1815 až 1895), francouzský dělník, socialista, za červencové monarchie jeden z vůdců tajných revolučních společností, roku 1848 člen prozatímní vlády. — 37, 39, 51, 296–298, 300, 304, 307, 571
- Marx*, Karel (1818–1883), (viz životopisná data). — 7–19, 25, 95, 156, 166–171, 334, 344, 349 až 352, 354, 355, 444, 445, 495, 546, 549, 550, 554, 556, 559, 560, 563, 566, 568, 570
- Mathieu de la Drôme*, Philippe Yntoine (1808–1865), francouzský maloburžoazní demokrat, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, stoupenec Hory; po státním převratu roku 1851 emigroval do Belgie. — 75
- Matyáš* (asi 1468–1540), od roku 1519 salzburský arcibiskup, organizátor surového pronásledování stoupenců reformace a krvavých represálií vůči vzbouřeným sedlákům a měšťanům roku 1525. — 436, 438
- Mäurer*, German (1813–1885), německý demokratický spisovatel, člen Svazu psanců a později Svazu spravedlivých. — 227
- Maxmilián I.* (1459–1519), německý císař (1493–1519). — 392, 399, 408
- Mayerhofer*, roku 1849 zástupce ministra války v bádenské prozatímní vládě, zrádčovsky sabotoval nutná vojenská opatření. — 161, 165
- Mazzini*, Giuseppe (1805–1872), italský revolucionář, buržoazní demokrat, jeden z vůdců národně osvobozenického hnutí v Itálii, roku 1849 stál v čele prozatímní vlády Římské republiky, roku 1850 jeden z organizátorů Ústředního výboru evropské demokracie v Londýně. — 474, 475, 490, 493, 498
- Meissner*, Alfred (1822–1885), německý demokratický spisovatel, v polovině čtyřicátých let představitel poezie „pravého“ socialismu; později liberál. — 227
- Melanchton*, Philipp (1497–1560), německý teolog, nejbližší spolupracovník Lutherův, spolu s ním se snažil přizpůsobit luteránství zájmům knížat, nepřítel revolučních idejí Münzerových. — 384
- Menzingen*, Stephan (zemřel r. 1525), německý rytíř, v březnu 1525 vedl povstání rothenburských drobných měšťanů a lidu; po porážce povstání byl popraven. — 412, 426
- Mercy* (Mersy), bádenský nadporučík, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849, velel 3. divizi; po porážce revoluce z let 1848 až 1849 emigroval do USA; zúčastnil se

- občanské války na straně Severu. — 212, 213, 215, 218
- Mészáros*, Laurentius (zemřel r. 1514), kněz z Ceglédu, jeden z vůdců selského povstání v Uhrách roku 1514; byl šlechtou zajat a popraven. — 398, 399
- Metzler*, Georg, jeden z vůdců selského povstání v Odenwaldu roku 1525, vedl „světly houf“; patřil ke straně umírněných; po rozprášení houfu uprchl. — 413, 414, 421, 423
- Mierostawski*, Ludwik (1814–1878), polský politik a vojenský činitel, účastník polského povstání v letech 1830–1831; zúčastnil se přípravy poznaňského povstání roku 1846; za březnové revoluce 1848 vysvobozen z vězení; vedl po vojenské stránce poznaňské povstání roku 1848 a později povstání na Sicílii; za bádensko-falckého povstání roku 1849 velel revolučnímu vojsku; v padesátých letech byl ve spojení s bonapartistickými kruhy; za polského povstání roku 1863 byl jmenován diktátorem polské Národní vlády, po porážce povstání emigroval do Francie. — 138, 165, 169, 180, 181, 191, 197, 204, 208, 209, 212, 216, 217
- Mikuláš I.* (1796–1855), ruský car (1825–1855). — 243, 244, 247, 461, 472, 489, 506, 518, 519
- Mistr z Uher*, viz *Jakub*
- Mniewski*, Theophil (1808–1849), polský revolucionář, roku 1849 se zúčastnil bádensko-falckého povstání, velel pluku; podle rozsudku pruského válečného soudu byl roku 1849 v Rastattu zastřelen. — 204
- Mohammed*, *Abul Kásim ibn Abdallah* (asi 570–632), zakladatel islámu. — 229
- Molé*, Louis Mathieu, hrabě (1781 až 1855), francouzský státník, orleanista, ministerský předseda (1836 až 1837, 1837–1839), za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonomodárného shromáždění. — 94
- Moll*, Josef (1812–1849), významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, povoláním hodinář; jeden z vedoucích členů Svazu spravedlivých, člen ústředního výboru Svazu komunistů, v červenci až září 1848 byl předsedou kolínského Dělnického spolku; zúčastnil se bádensko-falckého povstání roku 1849 a padl v bitvě na Murgu. — 185, 186, 211, 212, 214, 273, 274
- Molière*, Jean Baptiste (1622–1673), slavný francouzský dramatik. — 125, 480
- Monk (Monck)*, George, vévoda z Albe-marle, (1608–1669), anglický generál a státník; roku 1660 umožnil restauraci Stuartovské dynastie. — 75
- Monnier*, za červencové monarchie ve Francii člen tajných revolučních společností; po únorové revoluci roku 1848 generální tajemník policejní prefektury. — 297
- Montalembert*, Charles (1810–1870), francouzský státník a publicista, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonomodárného shromáždění, orleanista, vůdce katolické strany; podporoval Ludvíka Bonaparta za jeho státního převratu. — 103, 104, 122, 478
- Mördes*, Florian, roku 1849 ministr vnitra v prozatímní bádenské vládě. — 161
- Moreau*, Jean Victor (1763–1813), francouzský generál, bojoval ve

- francouzské republikánské armádě proti koalici evropských států, roku 1800 porazil rakouskou armádu u Hohenlinden. — 222
- Mozart*, Wolfgang Amadeus (1756 až 1791), velký rakouský hudební skladatel. — 290
- Müller*, Hans (zemřel r. 1525), roku 1525 se postavil do čela schwarzwaldských sedláků, ale zradil je; po porážce povstání popraven. — 406, 407, 409, 426, 427
- Müller*, Jakob, německý právník, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849, občanský komisař v Kirchheimbolandenu; po porážce povstání emigroval do USA. — 185
- Mundt*, Theodor (1808–1861), německý spisovatel, jeden z představitelů literární skupiny Mladé Německo; později profesor literatury a dějin ve Vratislavi a v Berlíně. — 227
- Münzer (Müntzer)*, Thomas (asi 1490 až 1525), veliký německý revolucionář, vůdce a ideolog sedláků a městského lidu v době reformace a selské války roku 1525, hlasatel idejí rovnostářského utopického komunismu. — 369, 373, 375, 376, 378 až 386, 391, 401, 406, 408, 421, 430 až 434, 437
- Napoleon I. Bonaparte* (1769–1821), francouzský císař (1804–1814 a 1815). — 34, 67, 104, 105, 108, 109, 129, 130, 140, 183, 282, 331, 484, 501–510, 512, 514, 516, 517, 521, 522, 525, 528, 530, 531, 537
- Napoleon III.* (Ludvík Bonaparte) (1808–1873), synovec Napoleona I., prezident druhé republiky (1848 až 1851), francouzský císař (1852 až 1870). — 60, 65–75, 77–79, 82, 83, 85, 86–88, 95–99, 103–105, 109, 110, 113–115, 125–131, 247, 326, 472, 480–486, 489, 535, 539–541.
- Natzmer* (zemřel r. 1890), pruský důstojník; 14. června 1848 velel vojenskému oddílu, který střežil berlínskou zbrojnici, odmítl dát rozkaz ke střelbě do lidu; byl odsouzen k 15 letům pevnostního vězení, roku 1849 uprchl, zúčastnil se bádensko-falckého povstání, po porážce povstání emigroval do Švýcarska, později do Anglie a roku 1852 do Austrálie. — 180
- Necker*, Jaques (1732–1804), francouzský politik, v letech 1777 až 1781 a 1788–1790 byl generálním finančním kontrolorem, těsně před buržoazní revolucí se pokoušel uskutečnit dílčí reformy státní a finanční správy. — 249, 286
- Nerlinger*, německý maloburžoazní demokrat, účastník demokratického hnutí v Offenburgu roku 1848 a bádensko-falckého povstání roku 1849. — 219
- Nesselrode*, Karl Vasiljevič, hrabě (1780 až 1862), carský státník a diplomat, ministr zahraničních věcí (1816 až 1856). — 506
- Neuhaus*, lékař z Durynska, roku 1849 velel oddílu revoluční bádensko-falcké armády. — 215
- Neumayer*, Maximilien Georges Joseph (1789–1866), francouzský generál, stoupenec strany pořádku. — 130, 486
- Ney*, Edgard (1812–1882), francouzský důstojník, bonapartista, adjutant presidenta Ludvíka Napoleona. — 97
- Noack*, Ludwig (1819–1885), německý teolog a filosof. — 227

Nostradamus (vlastním jménem Michel) (1503–1566), lékař a astronom. — 230

Obermüller, publicista z Badenu, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849. — 188, 189, 197, 219

Oborski, Ludwik (1787–1873), polský plukovník, revolucionář, účastník polského povstání z let 1830–1831, emigrant, člen společnosti „Bratrství demokraté“, roku 1849 velitel divize v revoluční bádensko-falcké armádě. — 212, 213, 217

O'Connor, Feargus (1794–1855), jeden z vůdců levého křídla chartistického hnutí, zakladatel a redaktor listu „Northern Star“; po roce 1848 reformista. — 342, 475, 476

Orleáni, jméno vedlejší větve francouzského královského rodu. — 97

Orleánský vévoda, viz *Ludvík Filip*

Orleánská vévodkyně, viz *Helena*, vévodkyně Orleánská

Osswald, Eugen (1826–1912), účastník bádensko-falckého povstání roku 1849, velitel praporu revoluční falcké armády, člen vojenské komise revoluční prozatímní falcké vlády. — 205

Oudinot, Nicolas Charles Victor (1791 až 1863), francouzský generál, orleanista, roku 1849 velel armádě bojující proti římské republice. — 79, 86, 87, 508

Ovidius (Publius Ovidius Naso) (43 před n. l. — asi 17 n. l.), významný starořímský básník. — 498

Oastler, Richard (1789–1861), anglický politik, stoupenec strany toryů, v boji proti buržoazii hájící svobodu obchodu, žádal, aby byla pracovní

doba omezena zákonem. — 263, 265, 270

Pagnerre, Laurent Antoine (1805 až 1854), francouzský vydavatel, buržoazní republikán, roku 1848 poslanec Ústavodárného shromáždění. — 76

Pache, Jean Nicolas (1746–1823), za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století jakobín, ministr války (říjen 1792 — leden 1793), starosta Paříže (únor 1793 — květen 1794). — 504, 525

Palmerston, Henry John, lord (1784 až 1865), anglický státník, na počátku své činnosti tory, od roku 1830 jeden z předáků whigů, opíral se o pravicové živly této strany, ministr zahraničních věcí (1830–1834, 1835 až 1841 a 1846–1851), ministr vnitra (1852–1855) a ministerský předseda (1855–1858 a 1859–1865). — 472, 474

Pařížský hrabě, viz *Ludvík Filip Albert Paskevič*, Ivan Fjodorovič (1782 až 1856), ruský generál a polní maršál, byl vrchním velitelem carské armády, která potlačila polské povstání 1830 až 1831, roku 1849 velel carské armádě, která se zúčastnila potlačení revoluce v Uhrách. — 505, 517

Passy, Hippolyte Philibert (1793 až 1880), francouzský ekonom a politik, orleanista, za červencové monarchie byl několikrát ve vládě, za druhé republiky ministr financí. — 96, 102

Peel, sir Robert (1788–1850), anglický státník, vůdce umírněných toryů, ministr vnitra (1822–1827 a 1828 až 1830), ministerský předseda (1841 až 1846), s podporou liberálů prosadil

- zrušení obilních zákonů (1846). — 265, 457, 472, 473
- Peucker*, Eduard von (1791–1876), pruský generálmajor, ministr války v říšské vládě (1848–1849), roku 1849 velel říšskému vojsku při tažení proti bádensko-falcké revoluční armádě. — 143, 184, 216
- Pfänder*, Karl (asi 1818–1876), německý dělník, malíř miniatur, člen Svazu spravedlivých, aktivní pracovník Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně, člen ústředního výboru Svazu komunistů, člen generální rady I. internacionály; stoupenec a přítel Marxův a Engelsův. — 334, 444, 544, 547, 552, 557, 558, 561, 564
- Pfeifer*, Heinrich (zemřel r. 1525), lidový kazatel, Münzerův stoupenec, jeden z vůdců měštanského povstání v Mühlhausen roku 1525; byl popraven. — 430, 434
- Pilhes*, Victor, francouzský novinář, demokrat, za červencové monarchie člen tajných revolučních společností, stoupenec listu „Réforme“, za druhé republiky poslanec Zákodárného shromáždění. — 296
- Pius IX.* (1792–1878), římský papež (1846–1878). — 78, 97, 285, 286, 474, 475
- Platón* (Plato) (asi 427 — asi 347 před n. l.), starořecký idealistický filosof. — 63
- Pradié*, Pierre (1816–1892), francouzský advokát, buržoazní republikán, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákodárného shromáždění, autor brožur hájících republiku proti Ludvíku Napoleonovi. — 248
- Prassler*, Kaspar, vůdce vzbouřených sedláků a horníků v salcburském biskupství roku 1525. — 436
- Pregizer*, Kaspar, nožíř z Schorndorfu ve Württembersku, jeden z organizátorů svazu „Chudý Konrád“; zúčastnil se povstání sedláků a měšťanů ve Württemberku roku 1514; po porážce povstání uprchl. — 395, 396
- Proudhon*, Pierre Joseph (1809–1865), francouzský publicista, ekonom a sociolog, ideolog maloburžoazie, jeden z ideových původců anarchismu, roku 1848 poslanec ústavodárného shromáždění. — 120, 352, 447, 448 469, 470, 498
- Pruský princ*, titul pruského následníka trůnu; zde viz *Vilém I.*
- Rabmann*, Franz (zemřel r. 1525), kazatel, přívrženec Münzerův a stoupenec lidové reformace, zúčastnil se povstání schwarzwaldských a klettgauských rolníků a plebejců; na podzim roku 1525 byl zajat a popraven. — 386
- Radecký* (Radetzky), Josef, hrabě (1766 až 1858), rakouský polní maršál, od roku 1831 velel rakouskému vojsku v severní Itálii, v letech 1848–1849 surově potlačoval revoluční a národně osvobozené hnutí v Itálii. — 507, 508
- Raffaello Santi* (Raffaell) (1483–1520), velký italský malíř z období renesance. — 295
- Rakouský císař*, viz *František Josef I.*
- Rakow*, důstojník, roku 1848 se zúčastnil boje za osvobození Šlesviku-Holštýnu; roku 1849 za bádensko-falckého povstání velel kaiserslauternskému praporu bádenské revoluční armády. — 192

- Ramorino*, Gerolamo (1792–1849), italský generál, v letech 1848 až 1849 za revoluce v Itálii velel piemontské armádě, svou zrádovskou taktikou pomohl rakouské kontrarevoluční armádě k vítězství. — 508
- Raquilliet*, Felix (1778–1863), štábní generál v polské povstalecké armádě v letech 1830–1831; emigroval do Francie, zúčastnil se bádensko-falckého povstání roku 1849, přechodně plnil funkci vrchního velitele falcké armády. — 180
- Raspail*, François (1794–1878), významný francouzský přírodovědec a publicista, socialista, blízký revolučnímu proletariátu; účastník revolucí roku 1830 a 1848; poslanec Ústavodárného shromáždění. — 37, 49, 60, 67, 74
- Rateau*, Jean Pierre (1800–1887), francouzský advokát, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, bonapartista. — 71, 72, 75
- Raumer*, Friedrich (1781–1873), německý reakční historik. — 227
- Reichard*, Josef Martin (1803–1872), německý právník, maloburžoazní demokrat, poslanec frankfurtského Národního shromáždění, roku 1849 člen falcké prozatímní revoluční vlády, po porážce povstání emigroval do USA. — 180
- Rembrandt*, Harmensz van Rijn (1606 až 1669), veliký holandský malíř. — 295
- Reventlow*, Friedrich, hrabě (1797 až 1874), německý konservativní politik, člen šlesvicko-holštýnské prozatímní vlády. — 488
- Ricardo*, David (1772–1823), anglický ekonom, jeden z nejvýznamnějších představitelů klasické buržoazní politické ekonomie — 318, 492
- Richard* (1467–1531), trevírský kurfiřt a arcibiskup (1511–1531), fanatický odpůrce reformace, zúčastnil se potlačení rytířského povstání v letech 1522–1523 a selského povstání roku 1525. — 404, 426
- Riotte*, Karl Nicolaus (nar. asi 1816), německý demokrat, advokát, roku 1849 poslanec pruského shromáždění, v květnu 1849 za elberfeldského povstání člen bezpečnostního výboru; později emigroval do USA. — 149
- Robespierre*, Maximilien (1758–1794), za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století vůdce jakobínů, v letech 1793 až 1794 byl v čele revoluční vlády. — 62, 150, 497
- Robinson*, W. R., guvernér Anglické banky. — 454
- Rohrbach*, Jäcklein (zemřel roku 1525), jeden z vůdců selského povstání ve Francích roku 1525, nesmiřitelný nepřítel šlechty, na Truchsesův rozkaz byl umučen. — 413, 414, 416, 417, 420, 421
- Ronge*, Johannes (1813–1887), německý duchovní, jeden z iniciátorů hnutí „německých katolíků“, kteří se snažili přizpůsobit katolicismus potřebám německé buržoazie; účastník revoluce z let 1848–1849, maloburžoazní demokrat, po porážce revoluce emigroval do Anglie. — 226, 227, 493
- Rothschild*, Jacob (James) (1792 až 1868), šéf bankovního domu Rothschildů v Paříži. — 34
- Rothschildové*, dynastie bankéřů vlastníci banky v mnoha evropských zemích, — 35, 248, 252

- Rudolf II. von Scherenberg*, würzburgský biskup (1466–1495); roku 1476 potlačil selské povstání vedené Hansem Böhmem. — 389
- Ruge, Arnold* (1802–1880), německý publicista, mladohegelovec, buržoazní radikál, roku 1848 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; v padesátých letech jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace, po roce 1866 nacionální liberál. — 168, 490, 493–496
- Ruský car*, viz *Mikuláš I.*
- Russell, John* (1792–1878), anglický státník, vůdce whigů, ministerský předseda (1846–1852 a 1865 až 1866). — 471
- Sadler, Michael Thomas* (1780–1835), anglický ekonom a politik, buržoazní filantrop, tory. — 263, 270
- Sachs, Hans* (1494–1576), německý řemeslník, básník a autor písní z období reformace, stoupenec Lutherův, zakladatel a vůdce školy mistrů pěvců v Norimberku. — 231
- Saint-Just, Louis Antoine* (1767 až 1794), jeden z vůdců jakobínů za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. — 504
- Salcburský arcibiskup*, viz *Matyáš*
- Saphir, Moritz Gottlieb* (1795–1858), rakouský humoristický básník. — 227
- Saský kurfiřt*, viz *Bedřich III.*
- Sébastieni, Horace* (1772–1851), francouzský maršál, diplomat; ministr zahraničních věcí (1830–1832), vyslanec v Londýně (1835–1840). — 53
- Sefeloge, Max* (1820–1859), propuštěný pruský voják, pokusil se v květnu 1850 o atentát na pruského krále Bedřicha Viléma IV., zemřel v ústavu choromyslných. — 343, 348, 351
- Séjur d'Aguesseau, Raymond Paul* (1803 až 1889), francouzský advokát a politik, postupně se přidával ke všem stranám, které byly u moci; v Zákonodárném shromáždění zastupoval stranu pořádku. — 115
- Seiler, Sebastian*, německý publicista, roku 1846 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru, člen Svazu komunistů, účastník revoluce v letech 1848–1849 v Německu. — 444
- Shaftesbury, Anthony* (Ashley Cooper), hrabě (1671–1713), anglický filosof, moralista, význačný představitel deismu; politik, whig. — 238
- Shakespeare, William* (1564–1616), veliký anglický spisovatel a dramatik. — 119, 215
- Schappeler, Christoph* (1472–1551), doktor богосloví, stoupenec reformace; v letech 1524–1525 se přiklonil k plebejskému hnutí v Memmingenu (Horní Švábsko). — 386, 428
- Schapper, Karl* (asi 1812–1870), významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, jeden z vůdců Svazu spravedlivých, člen ústředního výboru Svazu komunistů, v únoru až květnu 1849 byl předsedou kolínského Dělnického spolku; účastník revoluce v letech 1848–1849; roku 1850 za rozkolu ve Svazu komunistů jeden z vůdců sektářské rozbíječské skupiny; roku 1856 se znovu sblížil s Marxem; člen generální rady I. internacionály. — 18, 19, 211, 567, 571
- Schärttner, August*, bednář z Hanau, zúčastnil se revoluce roku 1848 a

- bádensko-falckého povstání roku 1849, později emigroval do Londýna; v jeho hostinci se scházeli němečtí maloburžoazní emigranti; člen Svazu komunistů, po rozštěpení Svazu patřil k sektářské rozštěpěcké frakci Willichovců a Schapperovců. — 561, 567
- Schill*, Ferdinand von (1776–1809), pruský důstojník, velitel partyzánského oddílu bojujícího proti napoleonské armádě; roku 1809 se pokusil roznítit ozbrojené povstání, padl v boji. — 159
- Schiller*, Friedrich (1759–1805), veliký německý básník a dramatik. — 226, 227, 233
- Schimmelpfennig*, Alexander (1824 až 1865), bývalý pruský důstojník, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849; později emigrant, zúčastnil se občanské války v USA na straně Severu. — 181, 195, 197, 198
- Schlinke*, Ludwig, bývalý pruský důstojník, obchodní příručí, účastník revolučních událostí ve Vratislavi roku 1848, generální ubytovatel v revoluční bádensko-falcké armádě roku 1849. — 221
- Schmid*, Jörg (známý pod jménem „Knopf“) (zemřel r. 1526), sedlák z Horního Švábska; zúčastnil se selské války roku 1525 jako jeden z vůdců algovského houfu; po porážce oddílu popraven. — 428, 429
- Schmidt*, Ulrich, kovář, vůdce baltrinského houfu vzbouřených švábských sedláků roku 1525. — 409
- Schmitt*, Nikolaus (asi 1806–1860), německý novinář a právník, maloburžoazní demokrat, poslanec frankfurtského Národního shromáždění, roku 1849 ministr vnitra falcké prozatímní revoluční vlády, po porážce revoluce emigroval do USA. — 186
- Schneider*, Georg, bývalý hejtman lanc-knechtů ve francouzských službách, člen spiklenecké organizace „Bundschuh“, zúčastnil se přípravy nezdařeného selského povstání v Horním Porýní roku 1513. — 393
- Schön*, Ulrich (zemřel r. 1525), za selské války roku 1525 jeden z vůdců leipheimského selského houfu, byl zajat a popraven. — 410, 418
- Schönhals*, Karl von (1788–1857), rakouský generál, polní zbrojmistr. — 253
- Schramm*, Konrad (1822–1858), německý revolucionář, člen Svazu komunistů, od roku 1849 emigrant v Londýně, odpovědný vydavatel „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, za rozkolu ve Svazu komunistů Marxův stoupenec; přítel a spolupracovník Marxův a Engelsův. — 26, 444, 551
- Schramm*, Rudolf (1813–1882), německý publicista, maloburžoazní demokrat, roku 1848 poslanec pruského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu, po revoluci emigroval do Anglie; vystupoval proti Marxovi; v šedesátých letech stoupenec Bismarckův. — 332, 333
- Schurz*, Karl (1829–1906), německý maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849; emigroval do Švýcarska, později politik v USA. — 337
- Sickingen*, Franz von (1481–1523), německý rytíř, který se připojil k reformaci; vůdce rytířského povstání v letech 1522 až 1523. — 377, 402, 404, 442

- Sigel*, Franz (1824–1902), bývalý bádenský důstojník, maloburžoazní demokrat, účastník revolučního hnutí v Bádensku v letech 1848 až 1849, vrchní velitel, potom zástupce vrchního velitele bádenské revoluční armády za bádensko-falckého povstání roku 1849; později emigroval do Švýcarska a Anglie; roku 1852 odjel do USA a zúčastnil se občanské války na straně Severu. — 159, 164, 212, 216–223, 337, 338
- Simon*, Ludwig (1810–1872), trevírský advokát, maloburžoazní demokrat, v letech 1848–1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; emigroval do Švýcarska. — 15, 232–235
- Singerhans* (Singer, Hans) (zemřel r. 1514), jeden z vůdců svazu „Chudý Konrád“ a selského povstání ve Württembersku a Horním Švábsku roku 1514. — 396
- Smith*, Adam (1723–1790), anglický ekonom, jeden z nejvýznamnějších představitelů klasické buržoazní politické ekonomie. — 493
- Sobrier*, Marie Joseph (asi 1825–1854), francouzský demokrat, za červencové monarchie člen tajných revolučních společností, v březnu 1848 založil list „La Commune de Paris“, orgán pařížské prefektury. — 297
- Spät*, Dietrich (zemřel r. 1536), německý šlechtic; velel oddílu v Truchsessově armádě, která potlačila selské povstání roku 1525. — 418, 420, 423
- starý Fric*, viz *Bedřich II.*
- Sternberg*, Alexander, baron (1806 až 1868), německý reakční spisovatel, idealizoval středověkou feudální aristokracii. — 227
- Stirner*, Max (literární pseudonym Johanna Caspara Schmidta) (1806 až 1856), německý filosof, mladohegelovec, jeden z ideologů buržoazního individualismu a anarchismu. — 318, 447–450
- Stoffel*, jeden z organizátorů selského spikleneckého spolku „Bundschuh“ v Horním Porýní a ve Schwarzwaldu roku 1513; když bylo spiknutí vyzrazeno, uprchl. — 393
- Storch*, Niklas, tkadlec ze Zwickau, na počátku 16. století vůdce tamější sekty novokřtěnců; pod vlivem Tomáše Münzera se stal hlasatelem lidového povstání proti církevním i světským feudálům. — 380
- Strasser*, Friedrich, rakouský malíř, roku 1848 účastník revoluce v Rakousku, roku 1849 podplukovník bádensko-falcké revoluční armády. — 194
- Strauss*, David Friedrich (1808–1874), německý filosof a publicista, jeden z čelných mladohegelovců; po roce 1866 nacionální liberál. — 285
- Struve*, Gustav (1805–1870), německý maloburžoazní demokrat, povoláním novinář; jeden z vůdců bádenských povstání roku 1848 a bádensko-falckého povstání roku 1849; po porážce povstání emigroval; jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace v Anglii; zúčastnil se občanské války v USA na straně Severu. — 135, 160–163, 165, 183, 206–208, 219–221, 333, 335, 338, 558, 560
- Stuartovci*, královský rod vládnoucí ve Skotsku (1371–1714) a v Anglii (1603–1649, 1660–1714). — 239
- Sue*, Eugène (1804–1857), francouzský spisovatel, autor sentimentálních maloměstských románů na sociální témata. — 110, 121–123, 477, 479

Suluk (Soulouque), Faustin (asi 1782 až 1867), černocho, prezident Haitijské republiky, roku 1849 se prohlásil císařem jako Faustin I. — 68, 109, 113
Sulz, Rudolf, hrabě, soudce říšského soudu v Rottweilu; jeden z organizátorů krvavého potlačení selského povstání v jižním Německu za selské války roku 1525. — 427

Suvorov, Alexandr Vasiljevič (1730 až 1800), veliký ruský vojevůdce. — 507
Száleresi, Ambros, peštský měšťan, roku 1514 se přidal k selskému povstání v Uhrách; byl ustanoven vůdcem jednoho ze selských oddílů, ale zradil povstalce a přešel na stranu šlechty. — 398

Sznayde, Franz (1790—1850), účastník polského povstání v letech 1830 až 1831, roku 1849 generál revoluční bádensko-falcké armády. — 180, 181, 184, 185, 190, 194, 203, 204, 206

Šalomoun (asi 970—933 před n. l.), izraelský král. — 229

Talleyrand-Périgord, Charles Maurice, kníže (1754—1838), známý francouzský diplomat, ministr zahraničních věcí (1797—1799, 1799 až 1807, 1814—1815), zástupce Francie na vídeňském kongresu (1814—1815); v politice naprosto bezzásadový a zistný. — 331

Techow, Gustav Adolph (1813—1893), pruský důstojník, maloburžoazní demokrat, účastník revolučních událostí roku 1848 v Berlíně, náčelník generálního štábu falcké revoluční armády, po porážce bádensko-falckého povstání roku 1849 emigroval do Švýcarska, jeden z vůdců emi-

grantské organizace „Revoluční centralizace“ ve Švýcarsku; roku 1852 odjel do Austrálie. — 180, 206

Teleki, István, sedmihradský vojvoda (zemřel r. 1514), králův rádce, později strážce pokladu v Uhrách, za selské války roku 1514 zabit povstalci. — 398

Teste, Jean Baptiste (1780—1852), francouzský advokát a státník, orleanista, za červencové monarchie ministr obchodu, soudnictví a veřejných prací, souzen pro úplatkářství a zneužití úřadu. — 102

Thiers, Louis Adolphe (1797—1877), francouzský buržoazní historik a státník, ministerský předseda (1836, 1840), za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, orleanista; prezident republiky (1871—1873), kat Pařížské komuny. — 94, 97, 99, 110, 122, 125, 240, 478, 480

Thome, bádenský plukovník, roku 1849 velel divizi v bádensko-falcké revoluční armádě, ke konci tažení zastával kapitulantské stanovisko. — 212

Thumb, Konrad (1465—1525), rádce vévody Ulricha Württemberského. — 396

Thunfeld, Kunz, německý rytíř, vazal würzburského biskupa; účastník selského spiknutí vedeného Hansem Böheimem roku 1476 v Niklashausenu (würzburské biskupství). — 389

Thunfeld, Michael, spolu se svým otcem Kunzem Thunfeldem se zúčastnil selského spiknutí vedeného Hansem Böheimem v Niklashausenu (würzburské biskupství) roku 1476. — 389

Tiphaine, Jean Laurent (narozen asi r. 1805), francouzský demokrat, za

- červencové monarchie člen tajných revolučních organizací, stoupenec listu „Réforme“. — 297
- Tooke*, Thomas (1774—1858), anglický buržoazní ekonom; přiklonil se ke klasické škole, kritizoval Ricardovu teorii peněz. — 457
- Toussaint-Louverture*, François Dominique (1743—1803), vůdce revolučního hnutí černochů na Haiti v době francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století, namířeného proti španělské a anglické nadvládě. — 68
- Trélat*, Ulysse (1795—1879), francouzský politik, buržoazní republikán, roku 1848 poslanec Ústavodárného shromáždění; ministr veřejných prací (květen až červen 1848). — 51
- Treutský* arcibiskup, viz *Richard*
- Trociński*, Felix, účastník polského povstání 1830—1831, později emigrant, roku 1849 velitel polského oddílu v bádensko-falcké revoluční armádě. — 194
- Truchsess*, Georg (1488—1531), velitel ozbrojených sil Švábského svazu, hlavní organizátor krvavého potlačení povstání sedláků a městské chudiny roku 1525. — 407, 408, 410, 413, 417—425, 427, 428, 433
- Turenne*, Henri de la Tour d'Auvergne, vikomt (1611—1675), známý francouzský vojevůdce. — 517
- Turgot*, Anne Robert Jacques (1727 až 1781), francouzský státník a ekonom, hlavní představitel fyziokratů; v letech 1774 až 1776 generální kontrolor (ministr) financí; žák Quesnayův, zastával zájmy buržoazie. — 286
- Tyler*, Wat (zemřel r. 1381), vůdce velkého selského povstání v Anglii roku 1381. — 374
- Tzschirner*, Samuel Erdmann (asi 1812 až 1870), německý advokát, maloburžoazní demokrat, za revoluce 1848—1849 vůdce krajní levice v saském zemském sněmu, jeden z vůdců květnového povstání v Drážďanech roku 1849, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849; po porážce revoluce emigroval do Švýcarska a později do Anglie. — 186, 187
- Ulrich* (1487—1550), od roku 1498 württemberský vévoda; roku 1519 byl vypuzen; pokoušel se využít selského hnutí roku 1525 pro obnovení své moci; roku 1534 se znovu ujal vlády ve Württembersku. — 395 až 397, 408—410
- Uttenhoven*, von (zemřel r. 1849), pruský důstojník. — 145
- Vasco da Gama* (1469—1524), portugalský mořeplavec, v letech 1497—1498 objevil námořní cestu do Indie kolem Afriky. — 360
- Vauban*, Sébastien le Prestre (1633 až 1707), francouzský maršál, vojenský inženýr, autor ekonomického díla „La Dîme royal“ („Královský desátek“). — 104
- Venedey*, Jakob (1805—1871), německý radikální publicista a politik, roku 1848 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; po revoluci 1848—1849 liberál. — 243, 472
- Vestfálský exkrál*, viz *Bonaparte*, Jérôme
- Vidal*, François (1814—1872), francouzský ekonom, socialista, roku 1848 tajemník lucemburské komise, poslanec Zákonodárného shromáždění (1850—1851). — 114, 115, 121, 328, 477

- Vidil*, Jules, francouzský důstojník, socialista, člen výboru spolku francouzských blanquistických emigrantů v Londýně. — 19, 445, 556
- Vilém* (asi 1470–1541), štrasburský biskup (1506–1541); roku 1525 se zúčastnil potlačení selského povstání v mohučském arcibiskupství. — 426
- Vilém I.* (1797–1888), princ Pruský, později pruský král (1861–1888) a německý císař (1871–1888). — 193, 199, 331, 343
- Vidocq*, François Eugène (1775–1857), francouzský kriminálník, tajný policejní agent; připisuje se mu autorství „Vidocqových pamětí“; jeho jméno se stalo označením pro obratného detektiva a podvodníka. — 303
- Vilém III. Oraňský* (1650–1702), místodržitel Nizozemí (1672–1702), anglický král (1689–1702). — 237, 238
- Vivien*, Alexandre François (1799 až 1854), francouzský advokát a politik, orleanista, roku 1840 ministr spravedlnosti; roku 1848 ministr veřejných prací v Cavaignacově vládě. — 64
- Vnuk svatého Ludvíka*, viz *Chambord*, Henri Charles
- Vogt*, Karl (1817–1895), německý přírodovědec, vulgární materialista, maloburžoazní demokrat; v letech 1848–1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; v červnu 1849 jeden z pěti říšských regentů; roku 1849 emigroval z Německa; Marx jej v brožuře „Pan Vogt“ (1860) odhalil jako agenta Ludvíka Bonaparta. — 243
- Voltaire*, François Marie Arouet (1694 až 1778), francouzský filosof, deista, satirik a historik, významný představitel buržoazního osvícenství v 18. století; bojoval proti absolutismu a katolicismu. — 96, 111
- Waldau*, Max (literární pseudonym Richarda Georga Hauenschilda) (1825–1855), německý spisovatel. — 227
- Waldeck*, Benedikt (1802–1870), německý politik, buržoazní radikál, povoláním právník; roku 1848 jeden z vůdců levého křídla a místopředseda pruského Národního shromáždění; později pokrokář. — 243, 329
- Walpole*, Sir Robert (1676–1745), anglický státník, předák whigů, ministerský předseda (1721–1742); položil základ k systému vládních kabinetů nezávislých na králi a opírajících se o parlamentní většinu; hojně používal korupce. — 237
- Wehe*, Jakob (zemřel r. 1525), pastor z Leipheimu, stoupenec Münzerův; v roce 1525 jeden z vůdců leipheimského selského oddílu; po jeho porážce byl popraven. — 386, 410, 413, 418
- Weigand*, bamberský biskup (1522 až 1556), jeden ze strůjců porážky vzbouřených sedláků ve Francích roku 1525. — 425
- Weiss*, německý lékař, účastník badensko-falckého povstání roku 1849, občanský komisař ve Zweibrückenu. — 195
- Weißling*, Wilhelm (1808–1871), významný činitel německého dělnického hnutí v době jeho zrodu, jeden z teoretiků utopického rovnostářského komunismu; povoláním krejčí. — 15, 446
- Weitmoser*, Erasmus, německý řemesl-

- ník, vůdce oddílu solnohradských horníků a sedláků za selského povstání roku 1525. — 436
- Welden*, Franz Ludwig, baron (1782 až 1853), rakouský generál, roku 1848 se zúčastnil tažení proti revoluční Itálii; po potlačení říjnového povstání 1848 byl vojenským velitelem Vídně; v dubnu a květnu 1849 byl hlavním velitelem rakouských vojsk vyslaných potlačit maďarskou revoluci. — 507
- Wellington*, Arthur, vévoda (1769 až 1852), anglický vojevůdce a státník, tory; ministerský předseda (1828 až 1830). — 473, 505
- Welserové*, augsburští kupci a bankéři v 15.—16. století; byli věřiteli mnoha evropských panovníků. — 408
- Werner*, Johann Peter, advokát z Koblenze, roku 1848 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému centru. — 143
- Willich*, August (1810—1878), pruský důstojník, propuštěn pro své politické názory, člen Svazu komunistů, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849; v roce 1850 za rozkolu ve Svazu komunistů byl jedním z vůdců sektářské rozbjíječské skupiny „levých“; v roce 1853 emigroval do USA a zúčastnil se občanské války na straně Severu. — 18, 19, 154, 171, 181—183, 187—190, 194 až 200, 203, 205—207, 209, 211 až 217, 219—222, 330, 334, 344, 349, 354, 549, 554, 556, 559, 560, 563, 567, 571
- Windischgrätz*, Alfred, kníže (1787 až 1862), rakouský polní maršál; roku 1848 velel vojskům, která potlačila povstání v Praze a ve Vídni, v letech 1848—1849 byl velitelem rakouské armády, která potlačila maďarskou revoluci. — 507
- Wiseman*, Nicolas (1802—1865), anglický katolický kněz; roku 1850 jej papež ustanovil westminsterským arcibiskupem a kardinálem. — 473, 474
- Wolf*, Ferdinand (1812—1895), německý publicista, v letech 1846—1847 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru; člen Svazu komunistů, v letech 1848—1849 jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung“; po revoluci 1848—1849 emigroval z Německa; za rozkolu ve Svazu komunistů roku 1850 byl Marxovým stoupencem; později zanechal politické činnosti. — 444
- Wolff*, Wilhelm (1809—1864), německý proletářský revolucionář, povoláním učitel, syn slezského poddaného rolníka; zúčastnil se studentského hnutí a byl v letech 1834—1839 vězněn v pruských kasematech; v letech 1846—1847 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru, od března 1848 člen ústředního výboru Svazu komunistů, v letech 1848—1849 jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung“; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 338
- Wrangel*, Friedrich Heinrich (1784 až 1877), generál, jeden z hlavních představitelů pruského militarismu; účastník kontrarevolučního převratu v Berlíně a rozeznání pruského Národního shromáždění v listopadu 1848. — 545
- Würzburgský biskup*, viz *Rudolf II.* (von Scherenberg)
- Würzburgský biskup*, viz *Konrád III.* (von Thüngen)

Wycliffe, John (asi 1320–1384), anglický náboženský reformátor; vyjadřoval zájmy měšťanů a rytířstva; bojoval za vytvoření anglické církve, nezávislé na římském papeži; katolická církev jej prohlásila za kacíře. — 373, 374

Žápolský, Jan (1487–1540), sedmihradský vévoda, potlačil selské povstání v Uhrách roku 1514; roku 1526 byl zvolen uherským králem. — 398, 399

Zell, Friedrich (1814–1881), trevírský advokát, poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu. — 143

Zimmermann, Wilhelm (1807–1878), německý historik, maloburžoazní demokrat, účastník revoluce 1848 až 1849, poslanec frankfurtského Ná-

rodního shromáždění, patřil k levému křídlu; napsal „Dějiny selské války v Německu“, které vytyly v letech 1841–1843. — 14, 383, 387

Zinn, Christian, maloburžoazní demokrat, novinář z Kaiserslauternu, roku 1849 hejtman falcké revoluční armády. — 191, 215

Zitz, Franz (1803–1877), německý advokát, maloburžoazní demokrat; roku 1848 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; účastník bádensko-falckého povstání roku 1849; po porážce revoluce 1848–1849 emigroval do USA. — 135, 181, 183, 186, 210

Zychlinski, účastník květnového povstání v Drážďanech a bádensko-falckého povstání roku 1849. — 200, 203, 214

POSTAVY Z MYTHOLOGIE A KRÁSNÉ LITERATURY

Antaios, v řeckém bájesloví obr; syn boha moře Poseidona a bohyně země Gai; byl nepřemožitelný, stál-li na zemi. Herakles jej vyzdvihl do vzduchu a uškrtil. — 90

Don Quijote, postava ze stejnojmenného Cervantesova románu. — 473

Janus, v římském bájesloví bůh času zobrazovaný se dvěma obličejí (přeneseně: obojaký člověk). — 86

Josef, biblická postava ze Starého zákona. — 96

Menelaos, v řeckém bájesloví spartský král, jemuž trojský princ Paris unesl manželku Helenu; Menelaos shromáždil řecké hrdiny k válečné výpravě proti Troji. — 180

Putifarka, podle bible manželka faraoнова úředníka Putifara, která sváděla Josefa. — 96

Rhadamanthys, v řeckém bájesloví neúprosný soudce v podsvětí. — 293

Roland, hrdina epické básně italského básníka Lodovica Ariosta „Zuřivý Roland“. — 72

Samson, biblický hrdina pověstný svou silou a svými boji s Filištíny. — 90

Sancho Panza, panoš rytíře Dona Quijota z Cervantesova románu „Don Quijote“. — 231

Winkelried, švýcarský legendární národní hrdina z doby osvobozenec-kých bojů Švýcarska proti habsburské nadvládě ve 14. století. — 493

REJSTŘÍK PERIODICKÝCH PUBLIKACÍ

- „*Abend-Post. Demokratische Zeitung*“ [„Večerní pošta. Demokratické noviny“] (Berlín). — 329, 332
- „*Allgemeine Zeitung*“ [„Všeobecné noviny“] (Augsburg). — 227
- „*L'Assemblée nationale*“ [„Národní shromáždění“] (Paříž). — 124, 247, 350, 479
- „*Bayerische Landbötin*“ [„Bavorský sel-
ský zpravodaj“] (Mnichov). — 227
- „*Bamberger Zeitung*“ [„Bamberské no-
viny“]. — 227
- „*Blätter für literarische Unterhaltung*“
„Listy pro literární pobavení“ (Lip-
sko). — 227
- „*Bote für Stadt und Land*“ [„Posel města
i venkova“]. — 177
- „*Bremer Tages-Chronik*“ [„Brémská den-
ní kronika“]. — 355, 495, 496
- „*Le Constitutionnel*“ [„Konstituční no-
viny“] (Paříž). — 124, 479
- „*Débats*“, viz „*Journal des Débats poli-
tiques et littéraires*“
- „*The Democratic Review of British and
Foreign Politics, History and Literature*“ [„Demokratická revue pro brit-
skou a zahraniční politiku, dějiny a
literaturu“] (Londýn). — 16, 261
- „*La Démocratie pacifique*“ [„Mírová de-
mokracie“] (Paříž). — 89
- „*Demokratische Zeitung*“ [„Demokra-
tické noviny“] (Berlín). — 546
- „*Deutsche Londoner Zeitung*“ [„Německé
londýnské listy“]. — 27, 548, 565,
566
- „*Deutsche Schnellpost für Europäische
Zustände, öffentliches und sociales Leben
Deutschlands*“ [„Německá spěšná poš-
ta o evropských poměrech, o veřej-
ném a sociálním životě Německa“]
(New York). — 548
- „*Deutscher Zuschauer*“ [„Německý di-
vák“] (Mannheim). — 161
- „*Dresdener Journal und Anzeiger*“
[„Drážďanské noviny a věstník“]. —
564, 567
- „*The Economist*“ [„Ekonom“] (Lon-
dýn). — 459, 462, 468
- „*Fliegende Blätter*“ [„Poletující listy“]
(Mnichov). — 172
- „*Frankfurter Journal*“ [„Frankfurtské
noviny“]. — 178
- „*Der Freischütz*“ [„Svobodný střelec“]
(Hamburk). — 561
- „*La Gazette de France*“ [„Francouzské
noviny“] (Paříž). — 38

- „*The Globe and Traveller*“ [„Svět a cestovatel“] (Londýn). — 350, 474
- „*Journal des Débats politiques et littéraires*“ [„Noviny pro politické a literární diskuse“] (Paříž). — 58, 124, 479
- „*Le Charivari*“ [„Kočičina“] (Paříž). — 296, 297
- „*Karlsruher Zeitung*“ [„Karlsružské noviny“]. — 168, 169, 178
- „*Kölnische Zeitung*“ [„Kolínské noviny“]. — 178
- „*Korrespondent von und für Deutschland*“ [„Dopisovatel z Německa a pro Německo“] (Norimberk). — 226, 227
- „*Landbötin*“, viz „*Bayerische Landbötin*“
- „*Le Moniteur universel*“ [„Všeobecný zpravodaj“] (Paříž). — 41, 52, 53, 79, 93, 97, 99, 130, 327, 486
- „*Le Moniteur du soir*“ [„Večerní zpravodaj“] (Paříž). — 328
- „*Münchener Landbötin*“, viz „*Bayerische Landbötin*“
- „*Le Napoléon*“ [„Napoleon“] (Paříž). — 109
- „*Le National*“ [„Národní noviny“] (Paříž). — 37, 42, 50, 57, 61, 62, 64 až 66, 68, 69, 73, 74, 76, 77, 80, 81, 84, 90, 92, 95, 111, 114, 127, 306, 307, 482
- „*Neue Deutsche Zeitung. Organ der Demokratie*“ [„Nové německé noviny. Organ demokracie“] (Frankfurt nad Mohanem). — 334, 352, 353, 546, 548
- „*Neue Oder-Zeitung*“ [„Nové oderské noviny“] (Vratislav). — 278
- „*Neue Preussische Zeitung*“ [„Nové pruské noviny“] (Berlín). — 348, 350, 351
- „*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*“ [„Nové porýnské noviny. Organ demokracie“] (Kolín nad Rýnem). — 7, 11, 25, 52, 53, 66, 141, 156, 166, 171, 176, 187, 344, 349, 350, 353, 495, 496, 507, 546, 550
- „*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*“ [„Nové porýnské noviny. Politicko-ekonomická revue“] (Londýn, Hamburk). — 8, 16, 25, 26, 29, 118, 124, 134, 135, 138, 226, 231, 235, 241, 254, 272, 284, 294, 309, 312, 321, 322, 325, 328, 331, 352, 353, 358, 446, 447, 465, 480, 494 až 496, 550, 551
- „*Die Neue Zeit. Revue des geistigen und öffentlichen Lebens*“ [„Nová doba. Přehled duchovního a veřejného života“] (Stuttgart). — 528
- „*New-Yorker Staatszeitung*“ [„Newyorské státní noviny“]. — 548
- „*Norddeutsche Freie Presse*“ [„Severoněmecký svobodný tisk“] (Hamburk). — 548, 559, 561, 563
- „*The Northern Star*“ [„Severní hvězda“] (Londýn). — 27, 28, 344, 475, 547, 548
- „*Notes to the People*“ [„Zprávy pro lid“]. — 17, 536, 541
- „*Nürnberger Botē*“, viz „*Korrespondent von und für Deutschland*“
- „*La Patrie*“ [„Vlast“] (Paříž). — 326 až 328
- „*Le Peuple*“ [„Lid“] (Paříž). — 296
- „*Le Pouvoir*“ [„Moc“] (Paříž). — 126, 481, 482
- „*La Presse*“ [„Tisk“] (Paříž). — 95, 111
- „*Punch, or the London Charivari*“ [„Skřítek, neboli Londýnská kočičina“]. — 322

REJSTŘÍK PERIODICKÝCH PUBLIKACÍ

- „*La Réforme*“ [„Reforma“] (Paříž). — 56, 73, 296, 297, 299, 300, 304, 306
- „*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*“ [„Porýnské noviny pro politiku, obchod a průmysl“] (Kolín nad Rýnem). — 350
- „*Schnellpost*“, viz „*Deutsche Schnellpost*“
- „*Schweizerische National-Zeitung*“ [„Švýcarské národní noviny“]. — 253, 548
- „*Le Siècle*“ [„Století“] (Paříž). — 95, 111, 127, 247, 482
- „*The Spectator*“ [„Divák“] (Londýn). — 345, 349, 354, 355
- „*Staatszeitung*“, viz „*New-Yorker Staatszeitung*“
- „*The Sun*“ [„Slunce“] (Londýn). — 343, 344
- „*Tages-Chronik*“, viz „*Bremer Tages-Chronik*“
- „*The Times*“ [„Doba“] (Londýn). — 27, 28, 322, 335, 474, 497, 498
- „*Weser-Zeitung*“ [„Weserské noviny“] (Brémy). — 354, 355
- „*Westdeutsche Zeitung*“ [„Západoněmecké noviny“] (Kolín nad Rýnem). — 26, 548, 549, 553, 554, 560

SEZNAM CIZÍCH SLOV

- aforismus* — stručná a vtipná průpověď
alokuce — veřejný proslov (zpravidla slavnostní), oslovení
anachronismus — kladení nějaké události, jevu nebo osoby do jiné doby, než kam skutečně patří; neshoda s dobovým rázem; přežitek
anály — letopisy
anátéma — zatracení, klatba
antagonismus — nesmiřitelný protiklad
anticipace — předjímání
apokryfní — nepravý, podvržený, padělaný
apologie — obhajoba, obrana, též: chvála
apoteóza — zbožnění, nadšená oslava
Arkádie — krajina ve středověkém Řecku; přeneseně: idylická země blaženosti
arrondissement — správní jednotka ve Francii, odpovídá asi našemu okresu nebo ve městě obvodu
artikulovaný — článkovaný, tvořený hláskami, jen lidské řeči vlastní
atila — přiléhavý, šňůrami zdobený vojenský kabát
aureola — svatozář
axióm, axióma — výchozí poučka, která se přejímá bez důkazů; samozřejmá pravda
bartolomějská noc — se nazývá noc z 23. na 24. srpna 1572, kdy byli v Paříži povražděni hugenoti; přeneseně: úkladné hromadné vraždění
bonita — hodnota, též o půdě, úrodnost
bonviván — požitkář
brumaire — název měsíce (část října a listopadu) v kalendáři zavedeném za francouzské revoluce z konce 18. století; státním převratem 18. brumairu (tj. 9. listopadu 1799) byla nastolena Napoleonova diktatura
buket — zde: příznačná vůně různých druhů vína
burleska — literární útvar obhrouble komického rázu
burleskní — fraškovitý, bujný a směšný
census — odhad výnosu, majetku, daní; volební census — udělování volebního práva na základě určité výše příjmů nebo majetku
ciceron — průvodce (cizinců)
civilní lista — rozpočet výdajů na vydržování panovnického dvora
cockney — posměšná přezdívka Londýňanů
Damoklův meč — stálé, hrozivě blízké nebezpečí (Damokles byl dvořan a pochlebník starověkého syrakuského

- vládce Dionýsia. Aby mu ukázal nebezpečnost jeho postavení, obklopil ho Dyonýsios všemi požitky, ale nad hlavu na žini zavěsil ostrý meč)
- demiurg* — tvůrce, stvořitel
- depozitum* (mn. č. depozita) — odborně se zárukou uložená, do úschovy daná věc (např. peníze, cenné papíry apod.)
- deprese* — hospodářská tíseň, pokles výroby a odbytu
- diatriba* — útočná, polemická řeč
- diferenční cla* — vyšší cla, uvalená na některé druhy dovážených výrobků, aby se jejich cena vyrovnala s cenou domácích výrobků
- dilema* — nutná volba mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi; nutná, ale těžká volba
- diskont* — úroková sazba
- dispozice* — používání, volné nakládání s něčím; sklon, předpoklad; rozvrh, plán; pokyn, směrnice
- disputace* — vědecká rozprava o odborných otázkách; učená hádka
- dithyramb* — chvalozpěv
- doména* — panství; hlavní obor působnosti
- dominikální* — patřící k dominikálu, tj. panské půdě, kterou vrchnost obdělávala ve vlastní režii
- efemérní* — pomíjivý, prchavý
- egida* — záštita, ochrana
- eldorado* — zaslíbená země, vysněný ráj
- eklektik* — kdo bezzásadově přejímá a slučuje prvky vybrané z různých názorů, soustav a směrů, třeba proti-
chůdných
- emblém* — znak, symbol
- epopej* — hrdinský příběh; báseň o činech hrdinů
- falanga* — sdružení, bojový šik, oddíl
- fantazmagorie* — výplod fantazie, přelud, vidina
- filistr* — šosák, omezenec
- filistrouský* — šosácký
- fiskální* — daňový; určený pro státní pokladnu
- fiskus* — státní aparát, státní pokladna, dávky státní pokladně
- fojt* — středověký úředník, jehož prostřednictvím vykonávala vrchnost soudní pravomoc
- freetrader* — (anglicky) stoupenec zásady svobodného obchodu
- frenetický* — bouřlivý, bouřlivě nadšený
- fyziokratická škola* — ekonomická nauka 18. století, hlásající svobodu podnikání a prvenství zemědělství v národním hospodářství
- galvanizovat* — působit na někoho galvanickým proudem (tj. stejnosměrným elektrickým proudem stálé intenzity získávaným chemickou reakcí z článků), a tím ho uměle oživit; přeneseně: oživovat, povzbuzovat, podněcovat.
- gentry* — nižší anglická šlechta
- grondisté* — umírnění republikáni z řad obchodní a průmyslové buržoazie za francouzské buržoazní revoluce; po roce 1793 kontrarevoluční
- gordický uzel* — podle řecké pověsti uzel, který nikdo neuměl rozvázat; tento úkol vyřešil až Alexandr Makedonský, který uzel rozřal mečem; přeneseně: spleť otázka, kterou nelze vyřešit jinak než rázným, násilným opatřením
- grizetka* — švadlenka, mladá dělnice, městské děvče
- hektický* — souchotinářský

helénofil — milovník starořecké kultury
heterogenní — různorodý, nestejný
homunkulus — umělý člověk

chartismus — anglické dělnické hnutí za „lidovou chartu“ v první polovině 19. stol.; charta obsahovala základní politické požadavky dělnické třídy
chimérický — přeludový, vysněný, neskutečný

imaginární — pomyslný, neskutečný, zdánlivý

imortelky — slaměnky

imunita poslanců — osobní nedotknutelnost; zvláštní právní a správní ochrana poslanců, podle níž poslanec nesmí být zadržen policií ani soudně stíhán bez souhlasu shromáždění, jehož je členem

indosant — ten, kdo převádí na někoho jiného cenný papír (zejména směnku) indosamentem, tj. písemným prohlášením na jejím rubu

insinuace — nařčení, nepravé podezření, pomluva

insolventní — neschopný vyhovět peněžním závazkům

interpelace — veřejný dotaz předložený v parlamentě

intuice — vnuknutí, bezprostřední chápání

invektiv — slovní napadení, slovní útok

jurisprudence — právní věda

kamarila — dvorní klika; vlivná skupina tajně působící na vládu

kasační — zrušovací; např. kasační soud ruší soudní nálezy vynesené v poslední instanci, byl-li porušen zákon

kerberos — nevládný, přísný strážce

(Kerberos byl strašlivý tříhlavý pes, který podle řeckých a římských bájí strážil vchod do podsvětí)

klaka — organizovaný potlesk; skupina najatých lidí

kodifikovat — uvádět předpisy některé oblasti právního řádu v jednotný zákonný celek, uzákonit; uvádět v soustavu, shrnovat

kotěrie — kroužek, uzavřená společnost sledující sobecké zájmy, klika

koturny — zvláštní druh obuvi antických tragických herců, opatřené vysokými podešvemi; symbol patosu, tragiky

kulminační — vrcholný

kvakeři — náboženská sekta v Anglii a v USA

kvarter — anglická dutá míra = 290,79 l

lancknechtí — pěší žoldnéři

legitimisté — strana pozemkové šlechty, přívrženců „legitimní“ monarchie Bourbonů, která byla ve Francii u moci od roku 1589 do roku 1793 a v době restaurace od roku 1814 do roku 1830

misantropie — nenávisť k lidem; mrzoutství, nevládnost

mundšenk (číšník) — ve středověku dvorský úředník, který při hostinách podával svému pánu číši; na panovnických dvorech vysoký hodnostář, jemuž byl svěřen také dozor nad dvorskými sklepy a vinicemi

nadace — věnování majetku na nějaký účel

naturalizovat — přijmout cizince do státního svazku

nepotismus — protežování příbuzných, strýčkování

- obligace* — závazek, dlužní úpis
oligarchie — vláda několika jednotlivců
organické zákony — ústavní zákony, doplňující ústavu nebo konkretizující její ustanovení
- pair* — příslušník vysoké šlechty, člen horní sněmovny
panteon — antický chrám zasvěcený všem bohům
pária — člen nejnižší indické kasty; přeneseně: bezprávný člověk, vyvrženec
partikularismus — úsilí o dosažení politické nebo kulturní nezávislosti krajů na centru
patricij — urozený, privilegovaný majetný občan ve starém Římě; zámožný měšťan
perfidní — věrolomný, proradný
piedestal — podstavec (pro pomník ap.), vyvýšené místo
polarizace — vyhranění, utřídění
postulát — požadavek, nutný předpoklad
prebenda — důchod spojený s církevním úřadem, výnosný úřad
prefekt — ve Francii správce departementu
pretendent — nápadník trůnu
profánní — znesvěčující; všední, nízký, sprostý
profet — prorok
proskribovat — dát do klatby, vyhlásit za psance
puritán — stoupenec očištného směru v anglikánské církvi (který byl výrazem zájmů tvořící se buržoazie); mravně přísný člověk
- rekognoskace* — průzkum terénu
renta — bezpracný důchod z majetku, výnos
- rentiér* — kdo pobírá důchod z majetku (rentu)
- sankcionovat* — schválit, potvrdit, posvěcovat
sansculoti — v 18. století francouzské označení pro chudinu (protože nosili culottes — krátké kalhoty, podvázané pod kolena); ve francouzské revoluci pak označení revoluční jakobínské strany
sarkasmus — jízlivost, kousavost
Scylla a Charybda — podle řeckého bájesloví dvě nebezpečná skaliska a mořské víry; dostat se ze Scylly do Charybdy — totéž jako z bláta do louže
sekularizace — zesvětštění církevního majetku
sekundární — druhotný, odvozený, podružný
sfinga, sfinx — bájeslovná tajemná bytost se lvím tělem a ženskou hrudí; symbol záhadnosti a mlčenlivosti
skrupule — pochybnosti, rozmyšlení, rozpaky
Sodoma a Gomora — podle biblické pověsti města, která bůh zatratil a zničil pro zpustlost jejich obyvatel
sólasměnka — směnka vydaná v jediném exempláři
sporadicky — ojediněle, řídce
squire — anglický venkovský šlechtic, statkář
subalterní — podřízený
subskripční — týkající se subskripce, tj. písemného závazku k účasti při nějakém podniku (např. k odběru literárního díla)
suma sumarum — celkem, úhrnem
súra — arabský název kapitoly v koránu
suverén — panovník, svrchovaný vládce
sympatetický — tajný, skrytě působící

SEZNAM CIZÍCH SLOV

šibolety — heslo, znak

tsokracie — vláda kněžstva

terciární — třetí v určitém pořadí

tory — člen konservativní strany velkých a středních pozemkových vlastníků v Anglii

trabant — původně člen osobní stráže nebo ochranného sboru panovníka nebo šlechtice; v přeneseném smyslu: nohsled, služebník, náhončí

turneři — členové německých tělocvičných spolků

voluntarismus — subjektivně idealistický směr ve filosofii, který popírá objektivní zákonitost v přírodě i ve společnosti a rozhodující význam přikládá lidské vůli

vótum — hlas, projev

whig — příslušník liberální strany anglické průmyslové buržoazie

yard — anglická délková míra = 0,914 m

OBSAH

Předmluva	7-19
K. MARX A B. ENGELS, Oznámení o vydávání „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“	25-26
B. ENGELS, Němečtí sociální demokraté a „Times“	27-28
K. MARX, Třídní boje ve Francii, 1848-1850	29-131
I. Červnová porážka roku 1848	32
II. 13. červen 1849	56
III. Následky 13. června 1849	86
IV. Zrušení všeobecného hlasovacího práva roku 1850	118
B. ENGELS, Německá kampaň za říšskou ústavu	133-252
1. Porýnské Prusko	134
2. Karlsruhe	157
3. Falc	171
4. Zemřít za republiku!	188
K. MARX A B. ENGELS, Recenze z „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, čís. 2	
G. Fr. Daumer, „Náboženství nového věku. Pokus o kombinátorský aforistický výklad“	226
Ludwig Simon z Trevíru, „Několik slov k německým porotcům na obhajobu bojovníků za říšskou ústavu“	232
Guizot, „Proč se podařila anglická revoluce? Pojednání o dějinách anglické revoluce“	236
K. MARX A B. ENGELS, První mezinárodní přehled	242-254
B. ENGELS, Otázka desetihodinového pracovního dne	255-262
B. ENGELS, Anglický zákon o desetihodinovém pracovním dni	252-272
K. MARX A B. ENGELS, Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů. Březen 1850	273-283
K. MARX A B. ENGELS, Recenze z „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“, čís. 4	285-321

OBSAH

Thomas Carlyle, „Stati z našich dnů. Čís. 1: Sou- časná doba. Čís 2: Vzorná vězení“	284
A. Chenu, bývalý kapitán gardy občana Caussidiéra, „Spiklenci. Tajné společnosti; policejní prefektura za Caussidiéra; dobrovolnické sbory“, Lucien de la Hodde, „Zrození republiky v únoru 1848“	295
Emile de Girardin, „Socialismus a daně“	310
K. MARX A B. ENGELS, Druhý mezinárodní přehled	322-325
K. MARX, Ludvík Napoleon a Fould	326-328
K. MARX A B. ENGELS, Gottfried Kinkel	329-331
K. MARX A B. ENGELS, Prohlášení emigrantského vý- boru	332-334
K. MARX A B. ENGELS, Dopis redaktorovi listu „Times“	335
K. MARX A B. ENGELS, Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů. Červen 1850	336-342
K. MARX A B. ENGELS, Pruští emigranti	343-344
K. MARX A B. ENGELS, Průvodní dopis k článku „Pruš- tí špiclové v Londýně“	345
K. MARX A B. ENGELS, Pruští špiclové v Londýně	346-349
K. MARX, Dopis redaktorovi listu „Globe“	350-351
K. MARX, Oznámení redaktorovi časopisu „Neue Deutsche Zeitung“	352
B. ENGELS, Oznámení redaktorovi časopisu „Neue Deutsche Zeitung“	353
K. MARX A B. ENGELS, Dopis redakci časopisu „We- ser-Zeitung“	354-355
B. ENGELS, Německá selská válka	357-443
I.	360
II.	371
III.	387
IV.	401
V.	406
VI.	430
VII.	439
K. MARX A B. ENGELS, Prohlášení o vystoupení z lon- dýnského Německého dělnického vzdělávacího spolku	444
K. MARX A B. ENGELS, Dopis Adamovi, Barthélemyemu a Vidilovi	445

OBSAH

K. MARX A B. ENGELS, Redakční poznámka k článku I. G. Eccaria „Krejčovství v Londýně neboli boj velkého a malého kapitálu“	446
B. ENGELS, O hesle zrušení státu a o německých „přátelích anarchie“	447-450
K. MARX A B. ENGELS, Třetí mezinárodní přehled. Od května do října	451-494
K. MARX A B. ENGELS, Prohlášení proti A. Rugovi	495-496
B. ENGELS, Dopis redaktorovi listu „Times“	497-498
B. ENGELS, Možnosti a perspektivy války Svaté aliance proti Francii roku 1852	501-528
K. MARX, Ústava Francouzské republiky, přijatá 4. listopadu 1848	529-541

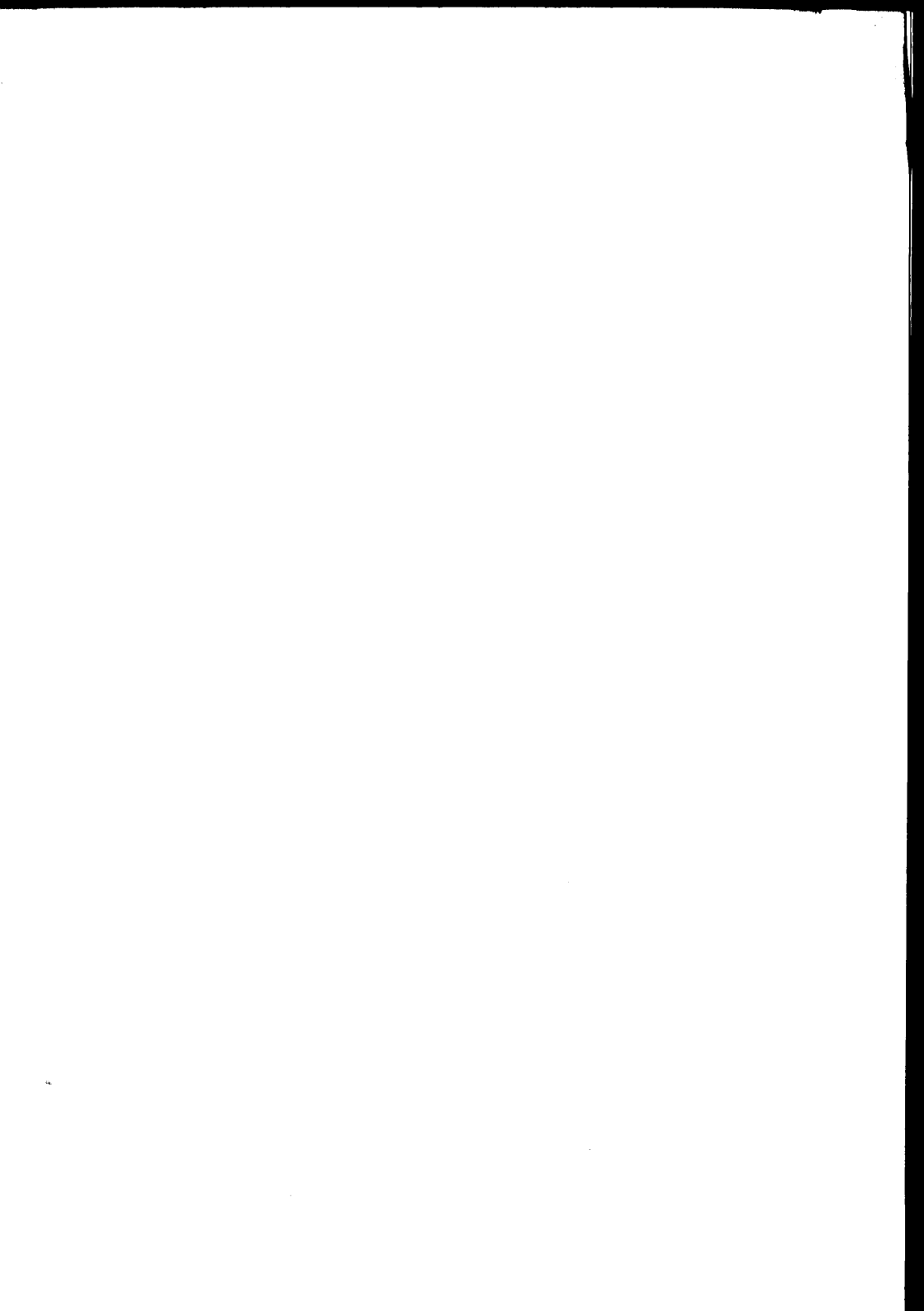
Přílohy

Výzva k podpoře německých politických emigrantů	545-546
Účetní zpráva Výboru pro podporu německých emigrantů v Londýně	547-549
Zahájení úpisu akcií na „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“	550-551
Účetní zpráva Sociálně demokratického emigrantského výboru v Londýně	552-554
Světová společnost revolučních komunistů	555-556
Účetní zpráva Sociálně demokratického emigrantského výboru v Londýně	557-559
Němečtí emigranti v Londýně	560
Účetní zpráva Sociálně demokratického emigrantského výboru v Londýně za květen, červen a červenec 1850	561-563
Usnesení ústředního výboru Svazu komunistů. 15. září 1850	564
Účetní zpráva Sociálně demokratického emigrantského výboru v Londýně od 1. srpna do 10. září 1850	565-566
Návrh londýnského kraje Svazu komunistů ústřednímu výboru Svazu v Kolíně	567

Stanovy Svazu komunistů (Text s poznámkami K. Marxe)	568-570
Předmluva k německému překladu zdravice A. Blanquiho (s textem zdravice)	571-573
Poznámky	575-622
Data k životu a činnosti K. Marxe a B. Engelse	623-638
Jmenný rejstřík	
Rejstřík postav z mythologie a krásné literatury	
Rejstřík periodických publikací	
Seznam cizích slov	

Ilustrace

Obálka „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue“	str. 23
Mapa Bádenska a Falce v době kampaně za říšskou ústavu (květen červenec 1849)	za str. 176
Mapa k Selské válce v Německu	za str. 400
Mapa k Selské válce ve Švábsku a ve Francích (roku 1525)	za str. 432
První strana Engelsova rukopisu „Možnosti a perspektivy války Sva- té aliance proti Francii roku 1852“	str. 499
První strana Marxova článku „Ústava Francouzské republiky“, otištěného v „Notes to the People“	za str. 528

K. M A R X — B. E N G E L S

S P I S Y

Svazek 7

ČESKÉ VYDÁNÍ PŘIPRAVIL
ÚSTAV DĚJIN KSČ

(Za redakce Mojžíra Hrbka
a Zdeňka Dvořáčka)

Vydalo Státní nakladatelství politic-
ké literatury v Praze jako svou 999.
publikaci

Graficky upravil Milan Hegar

Z nové sazby, písmem Baskerville, se 4
přílohami. Vytiskla tiskárna Rudé prá-
vo, vydavatelství ústředního výboru
KSČ, Praha. Formát papíru 95×126 cm.
AA 41,32, VA 43,58. 41818/56. Náklad
20 300. Tematická skupina 00/1. Vy-
dání I. Daň 5 %.

Cena brož. 12,60 Kčs, váz. 17,- Kčs

56/I-2

